

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 00943

BLETLEKH FUN A TOG-BUKH

Hayim Greenberg

*Permanent preservation of this book was made possible by
Tome Kurtzman
in memory of
beloved parents, Professor Arthur & Fay Freedman*

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

בלעטלעך פון אַ טאַג־בוך

Vind Piffers

חיים גרינבערג

בלעמלעך

פון

א מאג-בוך

פארגאג אידישער קעמפער

1954

ניו-יארק

Copyright 1954 by
LEAH GREENBERG
NEW YORK, N. Y.

Printed in the United States of America by
SHULSINGER BROS. LINOTYPING & PUBLISHING CO.
21 EAST 4TH STREET, NEW YORK 3, N. Y.

א י נ ה א ל ט :

7	..... „גלות-איד“
14	..... I Want Speed
18	..... בשכנות מיטן טויט
	(1 אויג אויף אויג מיט פעליקס דזשערוזשינסקין; 2) די אמונה פון אן אפיקורס; 3) פארדאָקס; 4) שוואַרצבאַרד; 5) דיאַלאָג.
25	..... דרום און צפון
29	..... דאָס רעכט אויף אַסימילאַציע
34	..... וועגן וואָס מיר היטן זיך צו רעדן
43	..... משומדים
52	..... מנחם מענדל ווערט אַן אַפּאָסטאָל
59	..... זעלבסטמאָרד
67	..... פון באַכמוט ביו ווין
73	..... „פרייע אַסאַציאַציעס“
80	..... בעסאַראַביש
83	..... נוסח טאַקסידאַ
88	..... חוש פאַר הומאָר
90	..... דער אונטערגאַנג פון סעקטן-קאָמוניזם
101	..... מיט אַלעקסאַנדער קערענסקיין
106	..... מאַרק טוועין — אַן אַנטיסעמיט ?
116	..... וועגן דער „לאַגיק“ פון אַנטיסעמיטיזם
122	..... אַן אַרמיי
130	..... שיר השירים אין מאַסקווע
136	..... דער מענטש וואָס האָט ניט געוואַלט הייסן יאַסל
144	..... וואַשינגטאָן סקווער
151	..... „אַ רחמנות אויף ענגלאַנד“
157	..... איך גיי אין מעדיסאַן סקווער גאַרדן
161	..... הלכות טרעפּפּ
167	..... אַמאַל איז געווען אַ מלך
173	..... לעוו טראַצקי
	א. צו זיין 60טן געבורטסטאָג. ב. טראַצקיס טויט. ג. טראַצקיאַנאַ.
195	..... טאַוואַרישטש לייזערסאָן חי וקים
203	..... נעגער
209	..... אַן ווידוי
215	..... „נצח ישראל“
222	..... „ביבל איז דינאַמיט“
228	..... איוואָן און יונה
236	..... דער פאַל קריוויצקי

241	..... די באַזאָרגטע מאַמע און „יענע מיידלעך“
250	..... „קאַסאָ דע מאַניאַנאַ“
257	..... „שאַמבאַט“
266	..... „וואַט'ס יור ניים?“
272	..... בראַשית ברא... יאפּאן
280	..... הונדערט מנינים
285	..... דער „אינטערנאַציאָנאַל פון טפּשים“
294	..... סאַלדאַטן אָן ביקסן
300	..... דוד זאַסלאַזוסקיס נדר
309	..... אַמעריקאַנער געגער-„ציונים“
317	..... אַמעריקאַניש
	1. די שרייפּאַרטיי און די שווייגפּאַרטיי; 2. אַ באַזוך ביי אַן אַבל; 3. סאַראַיאַנס אַמעריקע.
324	..... דער קריסטלעכער „ברוך דיין אמת“
330	..... אַ שמועס אין פּאַנאַמאַ
339	..... קאַראַאימער
345	..... „די געץ פון גלויבן“
352	..... „די זריעה אונטער שניי“
358	..... אין אַ „טירום“ פון אַהאַיאַ
368	..... דער דיבוק
376	..... גלויבן — און „אהבת ישראל“

„גלות־איד“,

«Два достоянья дала мне судьба:
Жажду свободы и долю раба».

ש. פרוג

יין דעם „זשארגאן“, אויף וועלכן איך האָב זיך געכאוועט אין מיינע אינגל־שע יאָרן, איז „גלות“ געווען אַ מין אומגליקלעכער „אַקצידענט“. אמת, דאָס איז אַן „אַקצידענט“ וואָס דויערט שוין צוויי טויזנט יאָר, אַ פעריאָד וואָס איז גענוג פאַר אַ גרויסער ציוויליזאַציע געבוירן צו ווערן, זיך צו אַנט־וויקלען ביז צו איר העכסטער מדרגה און פאַרשווינדן פון דער וועלט, אָבער דאָך אַן „אַקצידענט“. איז „גלות־איד“ געווען אַ זידל־וואָרט. אַז אין אונזער זעך שגעקישער חברה האָבן מיר געוואָלט אַמאָל איינער דעם אַנדערן באַלידיקן, איז אין אונזער וואָרט־אוצר ניט געווען קיין ערגערער אויסדרוק ווי „גלות־איד“. איך געדענק נאָך ווי היינט, ווי איינער פון אונזערע קריסט־לעכע חברים האָט אויפגעכאַפט דאָס וואָרט און געבעטן מיר זאָלן אים פאַר־טייטשן וואָס דאָס מיינט. ער האָט געקראָגן פון איינעם פון אונז אַ רייך־עטימאָלאָגישע דערקלערונג, וואָס האָט אים, דעם „שייגעץ“, ניט צופרידן־געשטעלט: „יעוורעי וואַיגנאַניאי“. ער האָט ניט פאַרשטאַנען, מיט וואָס איז דאָס אַ זידל־וואָרט. ביז אַן אַנדער אידיש בחור'ל איז געקומען צו הילף און אים געגעבן צו פאַרשטיין, אַז דעם מיינן פון דעם דאָזיקן אויסדרוק דאַרף מען אויף רוסיש בעסער באַצייכענען מיטן וואָרט „זשידאַק“ אָדער „זשידאַנאַק“. ווען מיר האָבן אין אונזער קרייז ארויסגעזאָגט דאָס וואָרט „גלות־איד“, האָט דאָס אָפטמאָל געהייסן אַ געבעכ'דיק באַשעפעניש — אַן קראַפט, אַן מאַניערן, אַן מענלעכן גלייכגעוויכט, אַן שטאַלץ; גרייט צו קריכן אויף אַלע פיר און זיך „אונזשאַיען“ פאַר אַ שטאַרקערן, פול מיט מורא פאַר אַ גוי און מיט התבטלות פאַר אַ גוי. מיר גופא שטאַמען טאַקע פון אַט יענער מיזאַרעבעלער באַשעפעניש; אָבער דערפאַר האָבן מיר דאָך דעם ציו־ניזם, וואָס זיין עובדה איז צו מאַכן אַ סוף צום גלות און פאַרוואַנדלען דעם גלות־איד אין אַ מענטש מיט מענטשן גלייך, אָדער אין אַ נאַרמאַלן איד. „נער הייתי וגם זקנתי“, האָב איך זיך היפש באַפרייט פון מיין אַמאָליקן „זשאַרגאָן“. איך האָב אויך איבערגעשפאַנט אַקעאַנען, זיך באַקאַנט מיט קאַנ־טינענטן — פון וועלכע איך האָב פריער בלוזי געהערט — און איצט, ווען פאַר מיינע אויגן וואַקסט אַ נייער דור, אַ דור אין וועלכן עס איז אינוועסטירט אויך מיין אייגן ביסל פלייש און בלוט, הער איך נאָך אַלץ (כאָטש אויף אַן אַנדער

לשון און אן אנדער נוסח. מיט אביסל א געענדערטער אינטאָנאַציע, מיט ווייניג קער פאַראַכטונג אָבער מיט נאָך גענוג גרינגשעצונג) אויב ניט דעם אויסדרוק גופא, איז דעם באַגריף — „גלות-איד“ איך דערמאָן זיך דערביי, אַז די מייסטע אידן — צו וועלכע יענער אויסדרוק, באַגריף אָדער פאַרשטעלונג „פאַסט זיך“ אַממערסטן און אַם נאַטירלעכסטן — האָבן אין די לעצטע יאָרן אויסגע-הויכט זייער אַטעם אין טרעבלינקע און אין בוכענוואַלד, אויף פּוסטע פעלדער און אין וויסטע וועלדער, אויף תּליות, אויף שייטער-הויפּנס און אין גאַז-קאַ-מערן... אַז מיט יענע מיליאָנען אידן זענען אַוועקגעאַנגען אין דער אייביקייט זייער לשון און זייערע תּנועות, זייער חיתוך-הדיבור און חיתוך-המחשבה, זייערע „שלעכטע מאַניערן“ און זייערע גוטע מידות, זייערע לאַנגע עצבות'ן און זייערע קורצווייליקע פּריידן — האָב איך דאָס געפּיל ווי מען שענדעט קברים; די קברים פון אייגענע, פון די אייגנסטע וואָס מיר האָבן ווען עס איז פאַרמאַגט ...

* * *

ביאַליק האָט זיך אַמאָל אויסגעדריקט: „אַ פּאַלק פאַרמאַגט אַזויפּיל הימל איבערן קאַפּ, וויפּיל עס פאַרמאַגט ערד אונטער די פּיס“. איך אַליין האָב אַ סך מאָל גענוצט, בשם אומרו, דעם דאָזיקן אַפּאַריזם און אויף פרעמדע און זייטיקע האָט דאָס שטענדיק געמאַכט אַ גרויסן איינדרוק, איך בין נאָך איצטער זיכער — איצטער אפשר נאָך זיכערער ווי אַמאָל — אז אין אים שטעקט אַ גרויסער אמת. אָבער אַ גרויסער אמת איז ניט דער פּולער, ניט דער אַבסאָלוטער אמת; ניט קיין אמת וואָס קען אַנגעווענדעט ווערן אומעטום, אין אַלע היסטאָרישע פעריאָדן און אין אַלע לעבנס-סיטואַציעס פון אַ פּאַלק. און ביאַליק אַליין האָט געוואוסט מער און טיפּער ווי די, וואָס קעגן זיי האָט ער געצילט מיט זיין אַפּאַריזם, אַז אַט האָבן מיר, אידן, אַ קיימא לן פון אַ פאַר יאָר-טויזנטער ניט פאַרמאַגט קיין שפּאַן ערד אונטער די פּיס, און פּונדעסטוועגן האָבן מיר פאַר-מאַגט ניט ווייניק הימל איבערן קאַפּ; אַז ניט איינמאָל האָט מען אונז געהאַסט און געפּייניקט און געזוכט אונז עוקר מן השורש זיין אויך דערפאַר, וואָס אונזער הימל איז געווען בלויער און ריינער, העכער און טיפּער, און אין די פּינסטערע נעכט מער באַשטערנט, ווי דער הימל פון אַנדערע, פון אומות העולם מיט אַ סך „ריעל עסטעיט“. אַ הימלאַז פּאַלק קען ניט שאַפּן ניט קיין גמרא און קיין מדרשים, ניט קיין קבלה און קיין משיחישע באַוועגונגען, ניט קיין שולחן-ערוך און ניט קיין חסידות... דער היקף „הימל“ וואָס אַ פּאַלק פאַרמאַגט קען געמאַסטן ווערן מיט איין מאָס; ווי גרויס איז זיין גרייטקייט אויף קידוש-השם? און אויב דאָס איז די מאָס, דער קריטעריום, דאַרף ערשט געבוירן ווערן יענער האַמער, וואָס זאָל באַזינגען דעם העראַאישן עפּאָס פּונם — „גלות-איד“.

* * *

איך ווייס, אז איך שרייב באנאליטעטן, אבער פרישע, ריינע לופט אויפן פרייען לאַנד איז אויך "באנאל" (טערפקע, אָדער עיפושדיקע, אָדער פּערווערז-פאַרפּוּמירטע ריחות זיינען "אַריגינעל"). און נאָכן טרינקען אַ סך טשיקאַווע, אינטריגינדיקע משקאות — מיט וואָס קען מען זיך דערפרישן, אויב ניט מיט אַביסל "באנאל" וואָסער פון אַ קוואַל, פון אַ דאַרפישן ברונעם? כ'האַב דאָ בלויז איין אַמביציע — און ניט קיין גרויסע: רעווידירן אַ פאַר אויסדרוקן אין אונזער ווערטערבוך, אָדער ריכטיקער: לאָזן די אויסדרוקן אָדער די ווערטער וואו און ווי זיי שטייען, אָבער ענדערן די אינטאַנאַציע, מיט וועלכער אייניקע פון אונז ברענגען זיי אַרויס פונם מויל. "גלות-איד" דאַרף אויפהערן צו זיין אַ זידל-וואָרט, אַ וואָרט פון גרינגשעצונג, פון קוקן פון אויבן אַראָפּ.

* * *

עס איז היינט פאַראַן גענוג יסוד (היינט מער ווי נעכטן, מער ווי אייער-נעכטן) צו "פאַרניינען" דעם גלות, זוכן וועגן ווי אַזוי אים צו ליקווידירן, ניט אַנערקענען פאַר אים קיין עקזיסטענץ-באַרעכטיקונג אין דער צוקופט, רע-וואַלטירן קעגן אים. אָבער וואָס האָט דאָס צו טאָן מיט דער אַפּשאַצונג פון זיין אינעווייניקסטן ווערט, פון זיין איינציקאַרטיקן וועזן אין דער פאַרגאַנגענהייט? און, דער עיקר: וואָס האָט דאָס צו טאָן מיטן מאַראַלישן און עסטעטישן פאַר-טרעט פונם גלות-איד?

גלות איז אַ סומע פון באַדינגונגען — שלעכטע, ביטערע, אונטערדיקענע-דיקע, באַליידנדיקע באַדינגונגען — אָבער דער גלות-איד איז דער וואָס האָט געלעבט, געהאַנדלט, געווירקט, געקעמפט, געבלוטיקט, זיך געראַנגלט אין יענע באַדינגונגען; און משפּט'ן דאַרף מען אים ניט לויט די באַדינגונגען גופא, נאָר לויט דעם וויאַזוי ער האָט זיך צו זיי צוגעפאַסט אָדער גאָר זיי צו זיך צוגעפאַסט; לויט דעם, צי ער איז געוואָרן דער שקלאַף פון יענע באַדינגונגען, אָדער (נאָך אַלע פּשרות, מפּלות און מימיקרי-צופאַסונגען) איז ער דאָך גע-בליבן, אין לעצטן חשבון, דער מייסטער איבער זיי.

ניט יעדער, וואָס איז פון אַנדערע געפאַנגען און פאַרקויפט געוואָרן פאַר אַ קנעכט, איז טאַקע אַ שקלאַף, פאַרלירט דעם צלם פון אַ פרייעם מענטש. אַ שקלאַפּישע נאַטור איז ניט דער, וואָס מ'נעמט ביי אים צו מיט ברוטאַלער מאַכט זיין פרייהייט צו האַנדלען און זיך צו באַוועגן, זיין פרייהייט צו פּורעמען דאָס לעבן לויט אייגענעם געשמאַק און ווילן, זיין "זעלבסטבאַשטימונג"; נאָר דער, וואָס מאַכט שלום מיט אַזאַ צושטאַנד, זאָגט זיך אָפּ פון זיין ווילן און פון זיין רעכט אויף אייגענע באַשלוסן און אַנטשלוסן, גיט אויף זיין פּערזענלעכ-קייט. נאַפּאַלעאָן אויפן אינזל פון דער "הייליקער העלענאַ" איז געווען אַן אַרעסט-טאַנט, אָבער ניט קיין שקלאַף; רב שניאור זלמן אין דער רוסישער תּפיסה איז געווען אַ געפאַנגענער, אָבער ניט קיין קנעכט. טורמע איז אַ פּייניקונג און

א באליידיקונג; אבער אין טורמעס, ווייסן מיר, האבן געשמאכט די פרייסטע גייסטער פון דער וועלט — און דווקא דערפאר וואס פרייהייט איז געווען דער פאטאס פון זייער נאטור — אבער מיטן שמאכטן דארט זיינען זיי קיין שקלאפן ניט געווארן.

דער חילוק צווישן גייסטיקער פרייהייט און אומפרייהייט איז א גאנץ פשוט'ער: צי איז איינער פעאיק, קעגן דער אויסערלעכער אונטערדריקונג און שקלאפעריי, זיך צו האלטן ביי זיינע ווערטן אדער ניט? צי איז ער מסוגל פאר יענע ווערטן צו קעמפן אויך אונטער דער בייטש פונם נוגש, אדער די ווערטן ווערן פאר אים ווערטלאז און ער קען שוין מער ניט ברענגען קיין קרבנות פאר זיי? אויך דער ענין שטאלץ און הכנעה דארף רעדוצירט ווערן צו דעם פלאץ, וואס קנינים, ווערטן, הייליקטימער פארנעמען אין א מענטש'ס אדער אין א פאלק'ס נשמה. אויב הכנעה האט אירע פעסטע גרעניצן; אויב איינער איז מסוגל זיך צו דערנידעריקן אונטערן דרוק פון ברוטאלע אומ-שטענדן און הונדערטער קלייניקייטן (אדער אין הונדערטער פאלן, וואס ער, לויט זיין מאס פון ווערטן, באטראכט פאר קלייניקייטן, וואס רירן ניט אן דעם הויפט-קרן פון זיין פערזענלעכקייט) אבער ער איז גרייט אויף קידוש-השם, מסוגל אויסצוקעמפן זיין „שטאלץ“, זיין פרייהייט און זיין טרייהייט צו ווערטן דענסמאל ווען, לויט זיין געפיל און איבערצייגונג, עס ווערט אָנגעריירט דער „עיקר“ אדער איינער פון די „עיקרים“ — וואלט געווען די גרעסטע אומ-גרעכטיקייט אים צו באטראכטן פאר א שקלאפישער נאטור, פאר א מענטש אן שטאלץ. דער פסעוודא-עמאנציפירטער איד (און דער ציוניזם איז אויך ניט קיין גאראנטיע אין אלע אינדיווידועלע פאלן קעגן א געוויסן מין פסעוודא-אויטא-עמאנציפאציע) מעג זיך טויזנט מאל דערלויבן צו רעדן וועגן דעם „מהיפית“-איד אויף דער אמאליקער פוילישער לאַנדשאַפט ווי וועגן א מענטש אן דרך-אראץ צו זיך אליין, ער קען אבער ניט אפווישן דעם פאקט, אז יענער איד איז נאר געווען גרייט — צוליב פרנסה, צוליב דעם ער זאל קיין קלעפ ניט קריגן, אדער ניט אַרויסגעטריבן צו ווערן פון זיין וואוינ-ארט — זיך טויזנט מאל מבזה צו זיין, דאס זיינען געווען זאכן וואס ער האט געהאלטן פאר אומוויכטיק, פאר קלייניקייטן וואס געפינען זיך אין דער פערדפערני, ניט אין צענטער פון לעבן. ער האט אבער אַרויסגעוויזן א שטארקן ווילן, הארט-נעקיקייט און טאלאנט פאר מארטירערטום, ווען מ'האט פון אים געפאדערט זיך אפצוזאגן פון דעם, וואס האט פארנומען דעם אויבן-אן אויף דעם לייטער פון זיינע ווערטן.

נאר אונזער אומפעאיקייט צו באטראכטן און משפט'ן מענטשן אין קאנ-טעקסט פון זייערע אייגענע באגריפן און שעצונגען (אין יסוד: א מאנגל פון קינסטלערישער פארשטעלונגס-קראפט) האט געקאנט אַרויסרופן תרעומות

צוריק מיט אַ פּאַר יאָר אויף שלום אַש'ן פּאַר זיין דערציילונג „יתגדל ויתקדש“. אַש, האָט מען געשריגן, האָט אונז אַלעמען באַליידיקט. ער האָט געשריבן מיט סימפּאַטיע און ליבע וועגן אַ איד וואָס האָט אין נאַצישן קאָנצענטראַציע-לאַגער אַרויסגעוויזן קנעכטשאַפט אַנשטאט פּרייהייט, הכּנעה אַנשטאט אידישן שטאַלץ. ער האָט אויסגעפּאָלגט מיט אַ קריכערישן שמיכל אַלץ וואָס דער געסטאַפּאַ-אויפּזעער האָט אים באַפוילן צו טאָן; ער האָט זיך און אונז מבזה געווען ווען ער האָט, לויטן נאַצישן דיקטאַט, געזאָגט אויף זיך: „איד בין אַ שוויין, איד בין אַ שמוציקער איד“ — און אַלץ כדי צו ראַטעווען דאָס בידנע ביסל לעבן. די קריטיקער איז גאָר אויף דער מחשבה ניט געקומען, אַז דאָס דאָזיקע הכּנעה/דיקע אויספּאָלגן אַלע נידערטרעכטיקע באַפעלן איז געווען אַנגעזאָפּט מיט אַזויפּיל פּאַראַכטונג צום באַפעלער, אַז נאָר מחמת דער אַבסאַלוטער געפּאָלנקייט און טעמפּקייט פון יענעם נאַצי האָט ער די דאָזיקע פּאַראַכטונג ניט באַמערקט. ווי שטאַלץ איינער פון אונז זאָל ניט זיין, וועט ער זיך פון קיין חיה-רעה ניט באַליידיקן. אַ בזיון קען אַנטאָן בלויז איינער וואָס געהערט מער אַדער ווייניקער צו אונזער „גזע“ — און לויט אַש'ס איטשע-מאיר (פּאַרן „מהיפּית“ איד, פּאַרן גלות-איד בכלל) האָט דער גוי'עשער אונטערדריקער, דער סאַדיסט און בזיון-אַנטווער געהערט גאָר צו אַן אַנדער „קיניגרייך“ פון באַשעפענישן, ווי ער.

אין דער דאָזיקער טיפּער פּאַראַכטונג פונם גלות-איד צו דער אַרומיקער חיה-רעה/דיקער וועלט — און אין דעם אינטענסיוון געפּיל פון זיין זעלבסט-ווערט — איז אַפּטמאַל געלעגן דער סוד סאַי פון זיינע טויזנטער קליינע הכּנעות אין זאַכן, וואָס ער האָט באַטראַכט פון זיין sub - specia - alternitatis פּאַר אומוויכטיק און סאַי פון יענעם שטאַלץ, יענער זעלבסט-באַהויפּטונג, יענעם מסירת-נפּש'דיקן דינען צו איבערפּערזענלעכע צוועקן, וואָס ער פּלעגט אַנטפּלעקן ווען עס איז געשטאַנען אין קאַן דאָס וואָס ער האָט באַטראַכט פּאַר אומבאַדינגט הייליק. דאָס איז געווען דער סוד — אויב מיר זאָלן נוצן היינע'ס לשון — סאַי פון זיין וואַכעדיקער „הינטישקייט“ און סאַי פון זיין שבת'דיקער „פּריצישקייט“.

מען דאַרף זיין אַ היפש ביסל קאָליר-בלינד — און בלינד פּאַרן אמת'ן זינען פון דערשיינונגען — נישט צו דערזען, ווי אַפּט דעם גלות-איד'ס התבטלות איז גאָר געווען אַ מאַסקע פּאַר ביטול, פּאַר מבטל זיין „כּעפּראַ דארעא“, דעם, פּאַר וועמען ער האָט לכּאורה/דיק געפּראַוועט התבטלות. ער האָט גע'חנפּעט די פרעמדע און שטאַרקערע פון אים. ער האָט עס אָבער געטאָן מיט אַ געפּיל, אַז ער און זיי פּאַרמאַגן ניט (דערווייל?) קיין שותפות'דיקן סטאַנדאַרד פּאַר מידות און מעשים; אַז זיי רעדן אויף פּאַרשיידענע לשונות, כדי זיך איינער דעם צווייטן צו פּאַרשטיין אין באַאיינפלוסן אויף אַ נאַרמאַלן אופן. זיין חניפה

איז אַפּטמאַל געווען ניט מער דערנידעריקונג, ניט מער „אַפּאַרטוניזם“, ווי, להבדיל, זיך איינקויפן אין לאַסקע ביי אַ בייוו הונט דורכן צואוואַרפן אים אַ ביין; אַדער דורך רופן אים מיט דעם געצערטלטן נאַמען וואָס זיין בעל-הבית האָט אים געגעבן. דאָס איז אויך געווען דער „אַפּאַרטוניזם“ פּונם שתדלן, וועלכער האָט אונז באַגלייט דורך נאָך דורך אויפן וועג פון אונזער גלות-פּיין. שוין אַפּגערעדט פון יענע (ניט ווייניקע) פּאַלן, ווען דער שתדלן איז אין תּוך געווען אַ מקובל; ווען די שתדלנות איז פאַר אים בלויז געווען אַ מין עקס-פעדיציע אין דער שאול-תּחיתה פון טומאה, כדי אויסצולייזן פון איר די קדושה'דיקע „ניצוצות“ וואָס האָבן זיך דאַרט פאַרבאַרגן ...

* * *

דער גלות-איד האָט ניט ווייניק געלעבט, געפּילט און געהאַנדלט לויט הלל הזקנים „פאַראַדאַקס“: „ערה למטה“. שטייענדיק אויף דעם נידעריקסטן שטאַפל פּונם סאַציאַלן לייטער, איז ער געווען פּעאיק דאָס אויפצונעמען ווי אַן — עליה. „אדום“ האָט פאַרנומען אַ פּלאַץ אויף דעם העכסטן שטאַפל, ווייל ער האָט זיך אַריענטירט אויף דעם אַ סך באַנאַלערן און אויבערפלעכלעכערן פּאַ-ראַדאַקס: „רד למעלה“. אין זיינע נכפה-מאַמענטן פון „איבער-מענטשנטום“ האָט דאָס ניטשע באַצייכנט מיט קאַנוואַלסיווער פאַראַכטונג: „שקלאַפּן-מאַ-ראַל“ און „שקלאַפּן-עסטעטיק“. אין זיינע ריינערע און ערלעכערע מאַמענטן האָט ער אויף דעמזעלבן גלות-איד געקוקט מיט באַוואַנדערונג, מיט שטילער אַנטצייקונג ...

* * *

דער גלות-איד איז דער גרעסטער גייסט-אַוואַנטוריסט אין דער מענטש-לעכער געשיכטע, אויך דער גרעסטער אַנטי-פּעטישיסט. ער האָט גענומען אַ פּלאַנץ, וואָס איז געבוירן געוואָרן אין אַ באַשטימט לאַנד (אַדער גאַר, אויף צו להכּעים אַלע נאַטור-געזעצן, אין מדבר, וואו עס „קען“ גאַר ניט וואַקסן) און האָט זיך געזאָגט: „אַט די פּלאַנץ וועל איך מאַכן לעבן, בליען און געדייען, אויף אַלע באַדנס און אונטער אַלע הימלען, און אומעטום וועט זיך מיין פּלאַנץ פּילן, היימיש, אויב די דערנער וועלן זי שטעכן — וועט זי ווערן פאַרוואונ-דעט; אָבער לעבן וועט זי קיינמאַל ניט אויפהערן און דורך די וואונדן וועט איר זאַפט ניט אויסרינען“. קלימאַט, האָט ער זיך געוואַלט איינרעדן, האָט אויף יע-נער פּלאַנץ קיין שליטה ניט. דער וועטער מוז פּאַלגן דעם גערטנער ...

* * *

וואָס איז פאַרן גלות אידנטום געווען „שמע ישראל“? אַ מין סיגנאַליאַ-ציע. איך און דו, און נאָך אַזעלכע ווי מיר ביידע, ווייסן אַ סוד, דעם סוד פון

אלץ. אן אומגעזעענער טעלעגראף האט געטראגן די פארמולע פונם סוד אין די ווייטסטע מרחקים; פון איין איינזאמעם איד צום צווייטן ...

* * *

אין די ערשטע טעג פון זיין רעליגיעזן רעוואָלט האָט מען לוטער'ן גע-
פרעגט: „וואו וועסטו זיין, אויב די קירכע וועט דיך אַרויסטרייבן?“ האָט ער
לאַנג ניט געטראַכט און געענטפערט: „אונטער גאָט'ס הימל“. דער גלות-איד
איז דור-אין דור-אויס געווען א כראַניש-אַרויסגעטריבענער. ער איז אָבער
ניט געשטאַנען אין דרויסן. הימל, האָט ער זיך געזאָגט, איז אויך אַ דאָך אי-
בערן קאָפּ. ניין: אַ חופּה ...

* * *

דער גלות-איד האָט געשפּאַנט איבער אַ וועלט פון פינסטערניש (יעדנ-
פּאַלס האָט ער אַזוי געזען די וועלט) מיט אַ לאַמטערן אין דער האַנט. דער לאַמ-
טערן איז געבליבן אין די הענט אָבער דער בוימל האַלט ביים אויסברענען. דער
איד הויבט אָן צו לעבן אין דרויסן מיט אַן אויסגעלאַשענעם לאַמטערן. פון
דאַנען — דער קרייזס, די פרעמדקייט צו זיך אַליין, די אויסגעוואַרצלטקייט
און דאָס לעכצן נאָך וואַרצלען.

פאַרענדיקן מיר דאָס גרויסע דאָן-קיכאַט-קאַפּיטל פון אונזער ביאַגראַפּיע?
ווארשיינלעך. אָבער ארץ-ישראל טאָר ניט ווערן דאָס לאַנד פון סאַנטשאַ-
פּאַנטשאַ. דעם גלות-איד'ס שפּאַנונגען, עפּעס פון זיין טאַלאַנט אַריבערצו-
שפּרייזן תּהומות; עלעמענטן פון זיין פרומקייט און זיין שטענדיקן זינדיקייט-
געפּיל מוזן ווערן אַ טייל פונם נייעם נוסח.

און לאַמיר געדענקען: גלות איז געווען טראַגיק, ניט בלויז אַ סדרה אומ-
גליקן. און פון טראַגיק מעג מען וועלן אַנטלויפן (אויב מ'קען ...). — אָבער
שעמען זיך מיט איר? נאָר אַ לומפּ שעמט זיך. און טאַמער זעט איר איינעם
מיט העכערן גייסט, וואָס זאָגט אַז ער שעמט זיך, גלויבט אים ניט: ס'איז
מסתמא ניט דער ערשטער בלבול וואָס ער האָט אויף זיך אויסגעטראַכט ...

* * *

אידעאָליזאַציע? ס'קען זיין. אָבער דאָס איז אַמאָל דער איינציקער ענטפער
אויף וואולגאַריזאַציע. דער ענטפער און דער תּיקון.

I WANT SPEED

יך ווייס ניט, ווער און וואָס זי איז. איך ווייס בלויז, אַז זי איז אַן אַמערי- קאַנער מיידל פון אייאָוואַ, אַז זי הייסט נילא קראַם-קוק און אַז זי האָט אַ קינד אין שול-עלטער. אַ שטיק צייט האָט זי, ווער ווייסט צוליב וואָס און אפשר גאַר אַז אַ פאַרוואָס, זיך אַרומגעבלאָנקעט אין אינדיען און סוף-כל-סוף איז זי געוואָרן גאַנדי'ס אַ פאַרברענטע תלמידה, אַזוי ווייט אַז זי איז אפילו איבערגעגאַנגען צו זיין גלויבן. זי האָט גענומען אויף זיך נדרים און איסורים, זיך באַזעצט אין אַ פּלאַץ, וועלכער איז אַ מין קבוצה-ישיבה-מאַנאַסטיר און געפינט זיך אונטער גאַנדי'ס דירעקטער השגחה. ערשט די טעג האָבן אירע אַמעריקאַנער פריינט באַקומען אַ ידיעה, אַז דאָס עקסצענטרישע מיידל פון דער „מידל-וועסט“ איז נעלם געוואָרן פונם מאַנאַסטיר. זי האָט זיך באַוווּזן אין ניו דעלהי, וואו זי האָט דערציילט וועגן אַ גרויסער אַנטווישונג, וואָס זי האָט דורכגעלעבט אין גאַנדי'ס וועלט פון סיגופים און תעניתים.

מילא, אַנטווישונג איז אַנטווישונג. נישט די ערשטע און ניט די לעצטע. ווער ווייסט, וואָס זי האָט אין אינדיע געזוכט און ווער קען וויסן וויאָזוי זי האָט אָפגעשאַצט דאָס, וואָס זי האָט דאָרט געפונען. איך האָב שוין געזען געוועזענע מאַנאַכן אין מאַנטע קאַרלאַ און מי שהיו רבנים — אין בער- לינער נאַכט-לאַקאַלן. איך גלויב אויך אַנאַטאָל פראַנס'ן ווען ער זאָגט, אַז ער האָט שוין געזען דעם היפוך אויך: טאַאיס אין אַ מאַנאַסטיר. ס'קען זיין, אַז אין דעם פאַל האָבן מיר בכלל ניט צו טאָן מיט קיין זייער ערנסטער דערשיי- נונג — מילא וואָס אַן אַמעריקאַנער מיידל, אויב זי האָט נאָר אַ פאַר טשעקס פון „אַמעריקען עקספרעס“, קען זיך פאַרגלוסטן? איך וועל ניט זיין שטאַרק אַנטוישט, אויב איך וועל זי באַגעגענען קומענדיקן פּרילינג אין האַליוואוד, וואו זי וועט שפילן אין אַ קינאָ-מאַכערייקע וואָס וועט הייסן „די גרייט פעשאַן“ אָדער „הויר האַזבאַנד'ס וואַיף“. פאַר אַ האַליוואוד-„פראַדיוסער“ קען אַזאַ מיידל ווערן אַן אוצר און זי אַליין קען נאָך אַמאָל אריינכאַפן אַ מיליאָן פון אַ גט-פראַצעס אין רינאָ, אָדער נעוואַדא. און — ווער ווייסט? — אפשר זינדיק איך? אפשר רעד איך רכילות אויף אַ גוי'אישער טאַכטער? בלויז אונזערע אימיגראַנטישע בעל-גאווה-ניקעס מיינען, אַז ביי אַן אַמעריקאַנער איז די נשמה פון „לאַליפּאַפּ“; אַז ער איז ניט פעאיק אויף קיין גרויסע ליידנשאַפטן, אויף אמת'ע דראַמעס און טיפע קריזיסן. אַזוי אָדער אַנדערש — אַבער שוין עט- לעכע טעג פאַרפאַלגט מיך די עטלעכע ווערטער, מיט וועלכע זי האָט „אַרויסגע- פלאַצט“ ווען זי איז אַנגעקומען קיין ניו-דעלהי: — „אי וואָנט ספיד, אי וואָנט

טו פלאי, אי וואָנט טו אַטענד אַרקעסטראַ דאַנסעס" (איך וויל שנעלקייט, איך וויל פליען, איך וויל באַזוכן אַרקעסטער־טענץ). אַז דאָס איז ניט געווען סתם קיין פראַזע, קען מען זען פון דעם, וואָס זי האָט גענומען אין מוטראַ (אַזוי הייסט דער פּלאַץ פון גאַנדי'ס מאַנאַסטיר) אַן אויטאָמאָביל און אים אַליין גע־טרעבן צו זיבעציק מייל אַ שעה ביז זי האָט זיך איבערגעקערט און געקומען קיין ניו דעלהי אַ צע'מזיק'טע — „אי וואָנט ספּיד“.

נילאַ קראַם־קוק וויל „ספּיד“ — און גאַנדי האָט איר געגעבן די פיזישע אומבאַקווענלעכקייט פון מעדיטאַציע. זי וויל פליען און ער האָט זי געלערנט זיצן שעה'ן־לאַנג אויף דער האַרטער פּאַדלאַגע און קוקן מיט מיסטישער כוונה אין איין פינטל אַריין. זי וויל אַרקעסטער־טענץ — און לויט זיין שולחן־ערוך דאַרפן די פּיס בכלל שווייגן; און די שליחות פון די הענט איז אָדער צו שפינען גראַב אינדיש געוואָנט פאַר אַרימע לייט'ס בגדים אָדער תּפּילה'דיק זיך אויס־שפּרייטן צו דעם בלויען ים פון אומענדלעכקייט. חדשים־לאַנג האָט זי עס איבערגעטראָגן: געפאַסט תּעניתים, געשלאָפּן אויף שטיינער, דורכגעמאַכט די גאַנצע האַרטקייט פון אַריענטאַלישע סיגופים. אויף דעם איז זי דאָך געגאַנגען! דאָס האָט זי אפשר אויפּריכטיק געוואָלט, ווען זי האָט געגעבן נדרים און אַרויפגעלייגט אויף זיך איסורים. און מיטאַמאָל: נידער מיט דעם אַסקעטיזם! אַוועק פון „גאַנדי, דעם טיראַן“, לעבן זאָל דער אויטאָמאָביל, וואו קריגט מען דאָ אַן עראַפּלאַן? וואו איז דאָ אַ טאַנץ־לאַקאַל מיט אַן אַרקעסטער, מיט אַ ווינער וואָלס? עס מעג זיין אויך אַן אַרגענטינער טאַנגאָ...

וועט גאַנדי פאַרשטיין דעם רעוואָלט קעגן זיך, די מרידה פון אַ מיידלשער, דורך און דורך „יצר־הרע'דיקער“, „זינדיקער“ נשמה? „ספּיד“? וואוהיך דאַרף מען זיך עס אַזוי אַיילן? אַניגאַן אייביקייט קען מען ניט. אַחוץ דעם: די אייבי־קייט אַנטלויפט ניט, זי איז שטענדיק פאַראַן. זי בלייבט גאַנץ און אויף אַ האַר ניט געמינערט. פליען? צוליב וואָס? קיין עראַפּלאַן קען ניט דערגרייכן די ברעגעס פון אומענדלעכקייט. אַרקעסטער־טענץ? דאָס אַבסאָלוטע קען קיינער ניט אויסטאַנצן. דעם דופק פון דער וועלט קען מען נאָר דערפילן ווען מען איז שטיל, אומבאַוועגלעך, פאַרציקט, „פאַרלוירן“ אין דעם „שעהל“. וואָס פעלט איר דען אין מאַנאַסטיר, אַט דער אומרואיקער, נערוועזער קינעמאַטאָגראַפּי־שער „וועסטערן סאָאַל“ (מערב־נשמה)?

וואָס פעלט דיר מיס נילאַ קראַם קוק? אפשר זאָל איך פּראַווען שלום־מאַכן צווישן דיר און דיין גרויסן רבי'ן? קענט איר נאָך רעדן איין שפּראַך, אַזוי אַז איר זאָלט זיך, לכל הפּחות, פאַרשטיין איינער דעם אַנדערן? אָדער זייט איר טאַקע באמת, אין שורש, צוויי ווייטע, פרעמדע וועלטן?

דאָס איז ניט נאָר אַ פּראַגע פון מזרח און מערב, פון דעטראַיט און באַמבעי. איך ווייס, אַז דאָס איז ניט די פּראַגע פון קדושה און טומאה, ניט די סתירה

צווישן יראת-שמים און הפקרות. דאָס זיינען אפשר גיכער צוויי שיטות אין קדושה אליין, צוויי דרכים פון — „עבודה“. רב בער מעזריטשער האָט גע-קעמפט קעגן סיגופים. דעם בעל-שם'ס גרעסטער תלמיד — האָט ער געזוכט און געפונען קדושה ניט אין אַסקעטיזם נאָר אין פרייד פון לעבן. אליין אַ קראַנקער, האָט ער ליב געהאַט יענעמ'ס אַ ריקוד, אַ לעבן פון באַוועגלעכקייט, פון „כל עצמותי תאמרנה“. וואַקסט ביי אים אויף אַ זון — רופט מען אים אברהם דער מלאך. אַ מלאך — ווייל אַן אַסקעט, ווייל „ניט פון דער וועלט“, ווייל ער האָט ניט קיין הנאה פון... הנאות. קעמפט רב בער מיט זיין אייגענעם זון, וויל ער אים „מחזיר למוטב“ זיין, פאָדערט פון אים ער זאָל תשובה טאָן, ער זאָל ברעכן אין זיך... די תאוה פון תעניתים.

יא, די תאוה פון תעניתים. ווער האָט עס אויסגעטראַכט, אַז דער אַסקעט איז — אַ סריס; אַז ער ווייסט ניט פון קיין פאַרגעניגנס, אַז (ריידנדיק אויף דער שפראַך פון נילא קראַם קוק) ער ווייסט ניט וואָס ס'הייסט „טרייל“? די אמת'ע, די גרויסע אַסקעטן זיינען געווען גרויסע בעלי-הנאות, ראַפינירטע בעלי-תאוות, נאָר די הנאות זייערע זיינען געווען פון אַן אַנדער שניט און די תאוות פון אַן אַנדער מין. דער „אַרום“, זייער סביבה האָט זיי פשוט ניט פאַרשטאַנען — פונקט ווי רבי עקיבא'ס תלמידים, וועלכע האָבן אַזוי פיל מאָל געהערט פון זייער לערער, אַז עונג שבת איז אַ גרויסע מצווה, האָבן ניט פאַר-שטאַנען, ווי דערלויבט ער עס זיך צו זיצן אום שבת און — וויינען. „זה הוא עונג שבת שלי“ (אַט דאָס טאַקע, דאָס וויינען, איז מיין עונג-שבת) האָט זיי געענטפערט דער „פאַראַדאַקסאַלער“ רבי עקיבא. אברהם דער מלאך האָט גע-האַט הנאה פון פאַסטן, געפונען זיין וועלט, די איינציקע און די רעאַלע וועלט פון התפעלות און התלהבות אינעם זיך אַפּזונדערן פון דעם וואָס מיר רופן „וועלט“, אין באַיקאַטירן אירע (פאַר אים) ניט-ממשות'דיקע, פיקטיווע הנאות. ווער פון זיי איז גערעכט — דער פאַטער רב בער אָדער דער זון רב אברהם? ביידע זיינען גערעכט, יעדער אפשר אויף זיין אופן, יעדער פאַר זיך, יעדער אין כביכול'ס אויגן. און אפשר איז גאָר גערעכט אַ קלענערער פון זיי ביידע — אַ „עפיגאַן“, אַן אייניקל פון חסידות — ר' ישראל רוזשינער, וועלכער האָט געוואַלט אַז אַ מענטש זאָל זיין „אַ טאַג אַ מלאך און אַ טאַג אַ גלח“? אפשר איז לעבן; אמתדיק, אויפריכטיק, פול לעבן אַ ריטם פון אַסקעטיזם און אַרגיאָזם, פון קריסטוס און דיאַניס, פון בודאָ און (זאָל מיר דער דאַלאַי-לאַמאַ מוחל זיין מיין „חילול-השם“)... איזאָדאַראַ דאַנקען? דער מקובל פאַרמאַגט תאוה און דער עראַפלאַן-פליער פאַרמאַגט קדושה; דער מאַנאַך איז אַ בעל-הנאה און דער עראַפלאַן-פילאַט קען לעבן מיטטיש, גיין צום שורש דורך עראַטיק, זיך מזדווּג זיין מיטן השם יתברך, ווי דער בעל-שם האָט ער אַמאָל געמיינט, דורך אַ פרוי. דער איינציקער חטא איז אפשר — טראַגן קייטן;

די איינציקע מצווה — נוצן אונזערע פליגל. און פליגל קענען האָבן זייערע פאַרשיידענע דרכים: אַמאַל מעדיטאַציע און אַמאַל אַן עראָפּלאַן; אַמאַל אַ קאַפיטל תהלים און אַמאַל אַן... אַרקעסטער-טאַנץ; אַמאַל התבודדות און אַמאַל "חברותא"; אַמאַל דער שוואונג פון מיסטישער פאַרגליווערטקייט און אַמאַל דער שוואונג פון אַ שטורמישן טאַנץ. ווער האָט עס אויסגעטראַכט, אַז בלויז איין וועג פירט צו גאָט? אַסקעטיזם און עראָטיזם זיינען מיטלען, ניט קיין צוועקן, דרכים ניט קיין ענד־פונקטן. פאַרוואָס פאַרוואַנדלען מיר זיי אין עבודה־זרה'ס, אין פעטישן? פאַרוואָס נעמען מיר אַן אַ פראָפּיל פאַרן גאַנצן פנים?

ניטשע האָט פאַרשטאַנען דאָס פראָבלעם. ער האָט עס משיג געווען גראַד אין יענער מינוט, ווען ער האָט אין איטאַליען „פאַרלוירן דעם באַלאַנס“. גראַד אין מאַמענט פון משוגעת האָט אין אים אַ בליץ געטאַן דער אייביקער אמת, אין יענעם מאַמענט ווען ער האָט אַנגעשריבן אַ קוויטעלע און זיך גע'חתמ'עט: „דער געקרייציקטער דיאָניס“ — אי קריסטוס, אי אַ גריכישער גאָט, ביידע אין איינעם, ביידע איינס, קינסטלעך נאָר אַפּגעזונדערט איינער פונם צווייטן, אין תוך פון איין שורש. פאַרשיידענע צווייגן רייסן זיך צו דער זון — דער בוים איז איינער. ניט קיין סתירות, נאָר אַחדות.

נילא קראם קוק, עס איז נישטאָ קיין סתירה צווישן דיר און גאַנדי'ן. בלויז אַ מיספאַרשטענדעניש, בלויז איינזייטיקייט סאָי ביי דיר און סאָי ביי אים. דעם אמת'ן „אחד“ האָט איר נאָך אפשר ביידע ניט משיג געווען. ווען איר וועט אים משיג זיין, וועט ער זיך איבערבעטן, וועלן מיר זיך אַלע איי-בערבעטן.

בשכנות פון טויט

1. אויג אויף אויג מיט פעליקס דזשערדזשינסקיין

ס'ן „איש נאמן“ האָט מיר דערציילט און איך האָב זיינע ווערטער פאַרציכנט : דורך האַלב־פינסטערע קאַרידאָרן האָבן מיך בערדיקע און באַוואַפנטע מענטשן אַמאָל אַריינגעפירט אין דעם אַרבעטס־צימער פון דעם שטאַרקן מאַן אין דער אַמאָליקער אַל־רוסישער טשעקאַ. די השגחה האָט מיך פּערזענלעך אויסגעהיט אין יענע גוג־ומגוג טעג פון אַנפאַנג בירגער־קריג, אַז איך זאָל ניט געבראַכט ווערן אין טשעקאַ אַלס אַ שולדיקער אָדער פאַרדעכטיקער. נאָך לאַנגע מאַטערנישן איז מיר געלונגען צו קריגן אַן אוידיענץ ביי דעם מאַן, וואָס מיליאָנען מענטשן האָבן פאַר אים געציטערט און אים באַטראַכט אַלס דעם הורדוס פון דער רוסישער רעוואָלוציע. איך בין געקומען בעטן ביי אים פאַר אַן אַרעסטירטן פריינט, וועלכער — ווי איך האָב געוואוסט — האָט זיך מיט גאַרנישט פאַרזינדיקט. נאָר צוליב אַ מאַדנעם און לעפּישן טעות האָט זיין אַרעסט געקאַנט זיך ענדיקן מיט טויט־שטראַף.

אַ זוניקער סעפטעמבער־פאַרנאַכט. דורך די פענסטער פון דזשערדזשינ־סקי'ס קאַבינעט זעט מען די גליענדיקע, גאַלדענע קופאַלן פון די מאַסקווער קירכן, אַ ווייכן דינעם נעפל איבער דעם רואיקן טייך און דאָס מעלאַנכאָלישע רויט פון האַלב־פאַרוויאַנעטע האַרבסט־בלעטער אויף די שלאַנקע בוימער. איך קוק אויף זיין פנים מחמת העפלעכקייט. איך קוק דירעקט, אָבער מע־כאַניש, אַן זעעוודיקייט. איך געדענק שוין ניט פאַרוואָס איך האָב זיך אין דער דאָזיקער „קונסט“ געאיבט אין מיינע קינדער־יאָרן ; אָבער מיר געלינגט אויך איצט צו קוקן און ניט צו זען. איך ווייס ניט, צי דזשערדזשינסקי באַמערקט עס; איך פיל נאָך זיין — ווי מיר דוכט זיך — רואיק, קאַלטבלוטיק און „עקזאַ־מינירנדיק“ אַריינקוקן אין מיינ פנים. איך בין פולשטענדיק „מפקיר“ מיינ פנים און שווייג. ער שווייגט אויך. אַ בלאַנד מיידל מיט דעם אייגנאַרטיקן חן פון אַ האַלב־קורנאַסער רוסישער נאָז, וואַרפט אויף אונז ביידע בלויע אויגן־בליקן, דורך וועלכע עס שאַטנט זיך אַדורך אַביסל שרעק ; וואָס איז דאָס פאַר אַ פאַנטאַזמישע ?

דאָס שווייגן ברעכט דזשערדזשינסקי : „גלויבט איר טאַקע אַז אייער קו־

מען צו מיר איז ניט אומזיסט ?“

— איך פאַרשטיי ניט אייער פּראַגע, „חבר“ דזשערדזשינסקי.

— כ'מיינ, גלויבט איר טאקע אז אייך וועט געלינגען אייער פריינט צו באפרייען?

— יא, — זאג איך, — איך גלויב — און זען פאר מיין „פאקוס“ פון קוקן און ניט זען.

— זייט איר בכלל א מאמין, אדער איר גלויבט בלויז אין זיך און אין אייער קראפט מיך צו באאיינפלוסן?

מיין „פאקוס“ פלאצט. מיין בלינד קוקן ווערט זעעוודיק.

— דאס איז, — זאג איך, — א מעטאפיזישע פראגע, און איך שטעל מיר ניט פאר, אז איר זאלט איצט האבן צייט און געדולד פאר אזעלכע ענינים. — יא, — זאגט ער און ווארפט א מעלאנכאלישן בליק דורכן האלב-אפע-נעם פענסטער אויף די טובערקולאז-רויטע הארבסט-בוימער. — לאמיר ריידן וועגן דעם ענין: איז אייער ארעסטירטער פריינט א באווייבטער?

— יא.

— האט ער קינדער?

— ניין.

— האט ער עלטערן?

— ניין.

— וואס זשע זארגט איר זיך אזוי? די פרוי וועט א וויין טאן, אויב זי וועט אים פארלירן. און איבעראיאָר וועט זי געפינען טרייסט מיט אן אנדער מאן. קיין ראמעאַס און קיין דזשוליעט'ס דרייען זיך איצט ניט ארום אויף די מאַסקווער גאַסן. א רחמנות איז בלויז אויף אלטע לייט און קליינע קינדער. ס'איז נישטאָ קיין צייט רחמנות צו האָבן סתם אויף מענטשן. האַרטע, ברוטאַלע טעג — וואָס פאַר אַ ממשות האָבן נאָך עטלעכע טראָפּן בלוט אין אַ בלוטיקן אַקעאַן וואָס פאַרפלייצט אונז איצטער? טויט איז אַן אומפאַרמיידלעכקייט. זייט איר אַ קעגנער פון טויט?

אויך האָב גאַרניט ניט געענטפערט. ניט געוואוסט וואָס צו ענטפערן: וואָס הייסט עס, אַ „קעגנער פון טויט“?

דזשערדזשינסקי וואַרפט נאַכאַמאַל אַ בליק — דאַסמאַל אַ לאַנגן און מרה־שחורה'דיקן — דורכן פענסטער אויף די ביימער.

— יא, — דערמאָנט ער זיך, — די פאַרשאַלטענע סענטימענטאַליטעט... זיך פאַרטראַכט וועגן די האַרבסט־ביימער... איר פאַרשטייט פּויליש? די פּוילישע שפּראַך האָט די שענסטע נעמען פאַר די חדשים פון יאָר. וואָס פאַר אַ פּראַכטפולער נאַמען: „ליסטאַפּאַד“! דער חודש פון „בלעטערפּאַל“... עס דערמאָנט אַן גסיסה, אַן שטילער רעזיגנאַציע פון לעבן... איר געדענקט שאַפען?... אין דער צוקונפט וועלן מענטשן שטאַרבן ווי עס שטאַרבן אַקאַרדן אויף אַ פּיאַנאָ. ווי עס פּאַלן בלעטער אין סעזאָן פון „ליסטאַפּאַד“...

יעדער מענטש וועט זיין א זון, וואָס וועט שטיל פאַרגיין אין איר מערב, זיך באַהאַלטן הינטער איר אייגענעם באַרגיקן האַריזאָנט... איצטער — מלחמות, רעוואָלוציע, אַ האַק איבערן קאַפּ, אַ קויל אין האַרצן, אַ שטריק איבערן האַלדז... דער שמוציקער, פייכטער קאַרידאָר פון דעם הויז מיט טעמפע באַ-וואַפנטע מוזשיקעס, טשעקאַ, דזשערדזשינסקי... בר... אַט האָט איר גע-הערט קאַנטר-רעוואָלוציאָנערע מחשבות אין טשעקאַ אליין... זאָגט נאָר, איר אליין זייט ניט קיין קאַנטר-רעוואָלוציאָנער?

— עס ווענדט זיך אָן דעם, וואָס מען פאַרשטייט אונטער קאַנטר-רעוואָ-

לוציע...

— אַ נאַרישע פּראַגע... און אַז יאָ וועט איר מיר זאָגן? אַט טראַכט איר זיך מסתמא: אַזוי האָט אויסגעזען צוריק מיט דורות יאָהאַן דער שרעקלעכער — נו, זייט איר מחויב מיר עס צו זאָגן? זאָגט, האָט ניט מורא, זאָגט מיר אין די אויגן אַלץ וואָס איר טראַכט פון מיר. אויב איר וועט מיר זאָגן אָפּן און דרייסט, אַז איך בין אַ רוצח, אַ סאַדיסט, באַפּריי איך באַלד אייער פּריינט. איר ווילט דאָך אים באַפּרייען?

— איר וועט אים סיווי באַפּרייען.

— פאַרוואָס?

— ווייל ער איז אומשולדיק.

— אומשולדיק, אומשולדיק... אַלע זיינען אומשולדיק... ריינע לע-מעלעך, וויסע טייבעלעך... איך בין דער איינציקער שולדיקער... דער שטן, דער אַנטיקריסט... אַ יאָ? ... נו, גענוג פוסטע דיבורים... זיך פאַר-שמועסט... אַ מאַדנער טאָג... „ליסטאָפּאַד"... באַלד וועל איך שוין אָנ-פאַנגען שרייבן לידער, זינגען סערענאַדעס, זאָגן תהלים... ס'ארא צעלאָזנקייט... וואָס זייט איר געקומען? כ'האַב קיין צייט ניט פאַר פוילע אינטעליגענטישע שטיק... געקומען בעטן פאַר אַ פּריינט... אַ קלייניקייט — פּריינטשאַפט... וויל מיך איבערשרעקן מיט צאַרטקייט... כ'האַב קיין צייט ניט, כ'האַב קיין צייט ניט... ווער האָט אייך געגעבן די אידייע, איר זאָלט מיר קומען שטערן? כ'בין אַ פאַרנומענער מענטש. ווי אַזוי האָט מען אייך אַריינגעלאָזן אַהער? אַהאַ, אַ פּראַטעקציע! יענער אידיאָט האָט געבעטן פאַר אייך... אין אַזאַ צייט, אין אַזאַ צייט...

דאָס בלאַנדע מיידל האָט זיך אויפגעהויבן פון איר טיש און האָט מיר, ניט זאָגנדיק אַ וואַרט, דערלאָנגט מיין הוט.

— אַנטשולדיקט, זאָגט מיר דזשערדזשינסקי, דערלאָנגנדיק די האַנט. — אַנטשולדיקט, זאָגט ער נאָכאַמאַל אין אַ מילדערן און ווייכערן טאָן, — כ'האַב אייך ניט געמיינט, כ'האַב פשוט פיינט אַט די פאַרשאַלטענע ווייבע-רישקייט אין זיך. ווען איר דאַרפט עפעס האָבן, קומט אַריין אַדער, בעסער, —

שרייבט מיר פריער אָן, כ'בין ניט קיין גזלן, איך טו נאָר מיין חוב, מיין טרויעריקע פליכט ... מיליאָנען ווילן עס, מיליאָנען דארפן עס ... זייט געזונט ...

אין אַ פאָר מינוט אַרום בין איך שוין געווען אין דרויסן. ס'איז טונקעלער, פרישער, קעלטער. דער קילער האַרבסט-אָונט לאָזט זיך אַראָפּ אויף דער אַל-טער מאַסקווע, וואָס האָט אַנגעזאַפט אין זיך אַזוי פיל אומקלאַרע חלומות, מוט-נע באַגערן און העלע רויטקייט פון מענטשלעך בלוט. ווי לאַנג האָט געדויערט אונזער "שמועס"? אַ יאָר, אַ דור, אָן אייביקייט? מיט וואָס האָט זיך מיין באַ-זוך געענדיקט? איז עס אַ חלום? בין איך משוגע?

שפעט ביינאַכט בין איך אַהיים געקומען, נאָך אַ לאַנגען עולם-התהוה'דיקן שפּאַנען איבער די פאַראייניגטע מאַסקווער גאַסן.

אין דער היים האָט געוואַרט אויף מיר אַ סיורפריז — מיין באַפרייטער פריינט.

2. די אמונה פון אַן אפיקורס

עס איז מיר די טעג אַריינגעפאַלן קלאַרענס דאַראַ'ס אַ שריפט קעגן טויט-שטראַף. זיין אוממיטל באַרער געפיל רעוואַלטירט קעגן דעם, וואָס די גע-זעלשאַפט נעמט אויף זיך די ראַלע פון אַ רוצח. איז עס פאַרשטענדלעך. ווער וואָלט מיט אים געקאַנט פאַלעמיזירן, ווען ער וואָלט געזאָגט אָן חקירות: „מיך עקלט יעדער מאַרד און נאָך מער דער קאַלטבלוטיקער מאַרד, וואָס ווערט דורכגעפירט פון דער מלוכה"? באַווייזן אָבער, אַז טויט-שטראַף איז אַ פאַר-ברעכן, קען ער ניט. דאָס קען קיין שום מאַטעריאַליסט ניט באַווייזן. אויב אַ מענטש איז דאָס, וואָס קלאַרענס דאַראַ וויל זען אין אים — אַ סכום כעמישע שטאַפן, פון וועלכע מען קען מאַכן אַזויפיל און אַזויפיל חלב'נע ליכט, טשווע-קעס און שטיקלעך צוקער; אויב נשמה איז אַ שטיק מיטאַלאָגיע; גייסט — אַ לעגענדע און פסיכיש לעבן — אָן אילוזיע, טאָ וואָס הייסט מאַרד? פאַר לכתחילה-טויטע איז נישטאָ קיין טויט.

דאַראַ'ס „פילאָזאָפיע" וועט אַמאָל שטיין אין מוזעאום פון אַפיקורסישן אידיאָטיזם. בלייבן וועט יענער דירעקט-מענטשלעכער געפיל, וואָס האָט אים אַזוי פיל מאָל געטריבן צו פאַרטידיקן אין אַמעריקע מענטשן, וואָס ס'האָט זיי געדראַט טויט-שטראַף. דער מענטש איז גרעסער פון זיינע געדאַנקען, קלוגער פון זיינע חכמות, טיפער פון זיין פילאָזאָפיע. דאַראַ האָט מער אמונה אין דער הייליקייט פון דער מענטשלעכער פערזענלעכקייט, איידער זיין „פילאָזאָפיע" דערלויבט עס אים.

3. פאַראַדאַקס

פאַרן פאַראַדאַקס עקזיסטירן ניט קיין גרעניצן. אין אַ רוסישער טורמע, דערמאָן איך זיך, איז מיר אַמאָל אויסגעקומען צו פאַרברענגען אַ וואָך אין איין צימער מיט אַ מערדער. זיבן נעכט זיינען מיר געשלאָפֿן צוזאַמען אין דער נאַענטסטער שכנות. איינמאָל, אין אַ קאַלטער, שלאָפֿלאָזער נאַכט, האָט ער מיר בסוד דערציילט דאָס, וואָס ער האָט אַזוי קונציק אויסבאַהאַלטן פאַרן פּראָ-קוראָר — אַז ער האָט שוין דערמאָרדעט זעקס מענטשן. איך האָב אים שטילערהייט אַ פּרעג געטאָן: „ווי קענסטו נאָך לעבן אויף דער וועלט נאָך אַזעלכע פאַרברעכנס?“ ער האָט זיך ברייט צעלאַכט און מיר געענטפּערט: „דאָס איז, פּריינט מיינער, אַן אַפּיקורסישער שטאַנדפּונקט. פאַר אייך, אומגלויביקע, עקזיסטירט ניט קיין יענע וועלט און אַלע חשבונות ווערן גע-ענדיקט דאָ, אויף דער וועלט. פאַר אייך איז אַ מאָרד — די פאַרניכטונג פון אַ מענטשן, אויף שטענדיק, אויף אייביק, איך אָבער גלויב אין גאָט. אין עולם-הבא, אין אייביקן לעבן, אַ מענטש קען מען ניט פאַרניכטן. מיינע הרוגים לעבן נאָך, וועלן אייביק לעבן. איך האָב זיי נאָר איבערגעפּירט פון איין וואוי-נונג אין אַן אַנדערער. דאָס איז מסתמא אויך אַ פאַרברעכן, אָבער איך וועל זיך נאָך באַגעגענען מיט זיי. איך וועל נאָך האָבן אַ מעגלעכקייט צו בעטן ביי זיי מחילה און זיי וועלן זיך נאָך מיט מיר אויסגלייכן. אונזערע חשבונות זיינען סאָיווי-סאָי נאָך ניט פאַרענדיקט. אין דער אייביקייט זיינען נאָך פאַר-ראָן גענוג סטאַנציעס, וואו מיר וועלן זיך טרעפֿן.“

איך האָב זיך דענסטמאָל דערמאָנט אַן פּרידריך דעם גרויסן, וועלכער האָט זיך פּונקט אויף אַזאַ אופן איינגעשמועסט, אַז ער האָט אַ היתר אויף זעלבסט-מאָרד: „וואָס פאַר אַ פאַרברעכן איז עס, אויב איך פּיל זיך ענג און שלעכט אין ערשטן שטאַק פון מיינ הויז און איך פיר זיך אַריבער אין צווייטן שטאַק? זיך פאַרניכטן איז סאָיווי אוממעגלעך ווייל איך בין — אייביק.“

מיינ מערדער-פּריינט האָט וועגן פּרידריך דעם גרויסן קיינמאָל ניט געהערט. זיין פאַראַדאַקס איז ניט קיין פּלאַגיאַט.

4. שוואַרצבאַרד

כ'האָב אים איינמאָל באַגעגנט. אַ פיין, אָפּן, גוטמוטיק פנים מיט אוק-ראַאיניש-אידישן חן, מאַדנע, וויפּיל גוטמוטיקע, צאַרטע מענטשן עס זענען פאַראַן צווישן טעראָריסטן. איך געדענק גוט פּנחס דאַשעווסקי, דעם וואָס האָט געמאַכט דעם אַטענטאַט אויף קרושעוואַנ'ען. עס האָט זיך מיר שטענדיק גע-דוכט, אַז ער וואָלט ביי אַ קאַץ געבעטן מחילה, ווען ער טרעט איר צופּעליק אָן

אויף דעם עק. כ'האָב מורא, אַז שוואַרצבאַרד קלערט אויך זיבן מאָל איבער, ביז ער באַשליסט זיך אַ פּאַטש טאַן אַ פּליג אויף דער וואַנט. און דאָך... אָבער נאָך וואָס פּאַרט ער אַרום אויף דער וועלט? ריכטיקער: ווער און נאָך וואָס פּירט מען אים אַרום? נאָך וואָס האַלט ער רעדעס, „קאַסירט איין“ אַפּלאַדיסטמענטן, לאַזט זיך טיטולירן ווי אַ נאַציאָנאַלער העלד, דעקלאַמירט וועגן דבורה הנביאה און ברי־כוכב'ן? ווען ער איז געגאַנגען דערמאָרדן פעטלוראָן, איז ער קיין שליח־ציבור ניט געווען. קיינער האָט אים ניט געשיקט. דאָס איז געווען זיינס אָן אינדיווידועלער אַקט, דער אויפברויז פון ווייטאַג, דער טעמפּעראַמענט פון גואל־הדם, זיין פאַרשטענדלעכע באַדער־פעניש אין נקמה, אַז דער מאָרד האָט פּאַסירט, האָבן מיר אים קיין ייִשר־כח ניט געזאָגט (ס'איז ווי האָט ער דאָך פּאַרניכטעט דאָס וואָס אידן רופן אַ „גברא קטילא“, אַ שוין געהרגטן מאַן — אַ קראַנקען, אַרעמעם, איינזאַמעם עמיגראַנט, אָן מאַכט פאַר נייע רשעות, אָן קראַפט פאַר נייע רציחות), אָבער באַשיצן אים האָבן מיר געמוזט. ס'איז געווען אונזער חוב. נאָכדעם ווי ער איז באַפרייט געוואָרן וואָלט געווען דאָס נאַטירלעכסטע און שענסטע, ווען ער פּאָלגט זיין אייגענעם אינסטינקט און ציט זיך צוריק אין זיין פּריוואַט לעבן. איך וויל דערמיט, חס ושלום, ניט זאָגן, אַז אויב אַ מענטש איז באַגאַנגען אַ ניט־אויטאָריזירטן פּאָליטישן מאָרד (אין דעם פּאַל אַ נקמה־מאָרד), דאַרף ער זיך אַליין פאַרמשפּטן אויף התבודדות און זיך ניט מישן אין עפנטלעכן לעבן. אויב ער האָט די נויטיקע פעאיקייטן, דעם נויטיקן דראַנג און חוש פאַר עפנטלעכן לעבן און טעטיקייט; אויב ער האָט עפעס צו זאָגן, וואוהיז צו רופן, אַדער וואָס אויפצוטאָן — זאָל עס טאָן און זאָלן זיינע הענט געבענטשט זיין, אויב ער לייגט זייער צו גוטע און ריינע זאַכן, אָבער זאָל ער עס טאָן — ווי זאָל איך מיך אויסדריקן? — אָן וועלכער עס איז פאַרבינדונג מיט דעם טעראָריסטישן אַקט. זאָלן, דער עיקר, די אַרומיקע ניט אַפּישירן דעם דאָזיקן אַקט אַלס אַ פּאַרדינסט פאַרן פּאַלק, אַלס אַ נאַציאָנאַל־העראַאישע טאַט, אַלס יענעם מאַמענט וואָס מאַכט דעם מענטש פאַר אַ מאַן.

אַ טעראָריסט פון דעם שוואַרצבאַרד־טיפּ האָט אין עפנטלעכן לעבן ניט ווייניקער רעכט ווי יעדער אַנדערער, אָבער אויך ניט קיין באַזונדערע רעכט. דאָס פּראַווען באַנקעטן און מאַכן אַוואַציעס אַ טעראָריסט אַלס טעראָריסט הייסט געבן אַ סאַנקציע, דערהויבן טעראָר צו אַן אידעאַל, שטעלן עס אַלס אַ מוסטער פאַר דער יוגנט. דאָס איז, פאַר אַלעמען, שלעכטע פעדאָגאָיק.

מיין כוונה איז ניט אין וועלכער ניט איז מאָס צו וואַרפן כאַטש אַ ברעקל שאַטן אויף שוואַרצבאַרד'ס פּערזענלעכקייט. איך וואָלט מיר פריער „אָפּגעביסן די צונג“ איידער צו זאָגן עפעס, וואָס קען מוסיף זיין ווייטאַג אַ מענטש, וואָס האָט יאַרנלאַנג געטראָגן אין זיך אַזוי פיל צער און צאַרן, וואָס האָט געטראָגן

אין זיך אויך מיין ווייטאג, די יסורים און באליידיקונגען פון יעדן פון אונז. אבער מיך פארדריסט, וואס ער פאלגט אנדערע און ניט זיך אליין, וואס ער ווייזט ניט ארויס גענוג כאראקטער ניט צו דערלויבן די אנדערע אים ארומ-צופירן, אים צו אפישירן, אים צו דעמאָנסטרירן. באַגיין אַ טעראָר-אַקט הייסט דורכלעבן אַ טיפע טראַגעדיע — און טראַגיק איז ניט קיין „העלדנטום“. ס'איז אפשר עפעס טיפערס, אינטימערס און ... שטילערס.

5. דיאלאג

דאָס אינגעלע: פּאַפּאַ, וואָס הייסט אַ פּאַסיפּיסט?

דער פּאַטער: אַ מענטש, וואָס איז קעגן מלחמה.

דאָס אינגעלע: ביזט דו אַ פּאַסיפּיסט?

דער פּאַטער: אַוודאי.

דאָס אינגעלע: הייסט עס, דו ביזט קעגן הרג'ענען מענטשן פון אַ פרעמד

לאַנד, אַבער דו ביזט גרייט צו הרג'ענען מענטשן פון דיין אייגן לאַנד. דאָס

איז דאָך אַ רעוואָלוציע. הייסט דאָס אַ פּאַסיפּיסט?

דער פּאַטער: דו ביזט נאָך צו קליין צו פאַרשטיין אַזעלכע זאַכן. וועסט

אויסוואַקסן ...

דאָס אינגעלע: נאָך אַמאָל דער זעלבער „טריק“. אַלע מאָל, ווען דו

ווייסט ניט וואָס צו ענטפערן, לייגסטו אָפּ אויף ביז איך וועל אויסוואַקסן. איך

בין שוין אויסגעוואַקסן.

דער פּאַטער: חצוף!

9 ייט דייטשלאַנד צו אַ ליקווידאַציע פון קריסטנטום? וועלן די פריש-געבאַקענע נביאים פון די אַלט-גערמאַנישע געטער, פון וואַטאָן און פרייא, דערגרייכן זייער צוועק? גייט דאָס דריטע רייך צוריק צום מיטלאַל-טער, אָדער נאָך ווייטער אויף צוריק, צו די פאַר-קריסטלעכע, „באַרבאַרישע“, טויטאַבורגער צייטן?

איך וועל ניט ספעקולירן מיט נבואות. עס ווערט מיר אַלץ שווערער צו „שפענגלעריין“ — סתם זיך אַזוי מאַכן ברייטע גענעראַליזאַציעס, אַפּפּאַטאַ-גראַפירן מיט אַ מעטאַפיזישן „קאָדאַק“ נאַציאָנאַלע קולטורן, ראַסן-גייסטער, קאַנטינענטן און קלימאַטן, און אויף דעם סמך אַרויסטראַגן לעבנס-און טויט-אורטיילן, אַנטשיידן גורלות. די גאַנצע קולטור פון דער אייראָפּעאישער אָדער אייראָפּעאיזירטער מענטשהייט איז שוין אפשר איבערגעגאַנגען אין אַ מעבר-יבוק-פּעריאָד. עס קען זיין אַז דייטשן זיינען איצט אין אַ געוויסן זין אַן „אויסדערוויילט פּאָלק“; אַ פּאָלק וואָס איז אויסדערוויילט פון דער געשיכטע, עס זאָל מיט אַ פּאַר יאָר פּריער אריינפאַלן אין יענער משוגעת, פון וועלכער דער גאַנצער וועלט איז אפשר באַשערט מטורף צו ווערן, ווער עס האָט געהערט ניטשע'ס היסטערישע אויסברוכן מיט אַפּענע אויערן, האָט דעם דייטשן טירוף געקענט פאַראויספילן — פּונקט ווי דער, וואָס האָט זיך גוט צוגעקוקט צו דאָסטאַיעווסקי'ס קאַנוואַלסיעס, האָט אין זיי געקאַנט דער-שפירן דעם אַנקומענדיקן דזשינגיס-כאַנישן מאַרקסיוזם פון דער באַלשע-וויסטישער סטיכע. אין איינער און דער זעלבער קראַנקהייט רעדט יעדער פון היץ אויף זיין שפּראַך: איינער באַלשעוויסטיש און דער אַנדערער פּאַשיסטיש, איינער עוואַנגעליש-חולה-נפּל'דיק און דער אַנדערער אַנטיקריסטלעך-בלאַג-דע-בעסטיע'דיק. דער טערמאַמעטער פאַרשטייט אַבער ביידע שפּראַכן, און דעם וואָס טאַפט דעם דופּק, איז אַלץ איינס, צי האָט ער צו טאָן מיט אַ בלאַנדן אָדער ברונעט. אויב אַ סוף — וועט עס אפשר זיין אַ שותפות'דיקער סוף. וואָס ס'וועט זיין מיט כלל-אייראָפּע, וועט זיין אויך מיט „רב“-אייראָפּע, אָדער מיט דעם, וואָס האָט געוואָלט זיין דער רבי פון אייראָפּע. אַט אַזוי וויל איך זיך אויסהיטן פון ספעקולאַציע, און דאָך — עס ספּע-קולירט זיך אַליין...

* * *

מיין פריינט קאַראַלניק ספעקולירט אַבער באַוואוסטזיניק, מיט אַ כיוון. אין דעם רעוואָלט קעגן קריסטנטום-אידינטום, וועלכער קומט איצט פאַר אין

דייטשלאַנד מצד די עקסטרעם-היטלעריסטישע קרייזן, זעט ער „דעם אויפ-
שטאַנד פון דעם צפון, די מרידה פון שניי און אייז קעגן זון און בלויען הימל“
(„הער דאָויד פון טויטאָבורג“, אין ניו יאָרקער „טאָג“). די „קאַלטע לענדער“,
מיינט דר. קאַראַלניק, קענען ניט האָבן קיין „שייכות צו דעם גאַנצן ענין

קריסטנטום, און זיין פּראָלאַג און אַקאַמפּאַנימעט — אידנטום. דער צפון איז
אין זיין עצם מהות אַנטי-קריסטלעך און ממילא אַנטי-אידיש. אַזוי איז דייטש-
לאַנד און אַזוי איז רוסלאַנד מיט אירע „אַרימע, שנייפּאַרשאַטענע, שטורם-
געפאַטשטע דערפלעך“. „וואָס פאַר אַ שייכות“, פּרעגט ער, „קען זיין צווישן
די דאָזיקע (צפון-) מענטשן און צווישן דוד און שאול און די מדבר-גליענדיקע
נביאים און דער ליידנשאַפט פון אַ פּאַלק, וואָס האָט געזוכט גאָט אויף אַלע
וועגן?“ די פאַרשפּרייטונג פון אידנטום אין זיין עוואַנגעלישער פאַרם אין די
צפון-לענדער איז געווען לכתחילה, ווי דר. קאַראַלניק מיינט, „אַ שלעכטער
שידוך“, אַ מין היסטאָרישע מיספּאַרשטענדעניש, און דערפאַר „זיינען זיי
אייגנטלעך גערעכט, די דייטשן: זיי האָבן ניט געפּאַסט איינער צום צווייטן,
דער ליידנשאַפטלעכער מגיד פּאולוס, דער פּרושי פון די פּרושים, און דער
שווערער הערמאַן פון טויטאָבורג“.

הייסט עס, קריסטנטום און אידנטום (ביידע צוזאַמען, ווייל סאָי פאַר דר.
קאַראַלניק און סאָי פאַר מיר איז קריסטנטום איינע פון די מאַניפעסטאַציעס פון
אידנטום) זיינען, אַזוי צו זאָגן, קלימאַט-דערשיינונגען. ביז אַ געוויסן מערידיאַן
קען זייער פאַרשפּרייטונג גיין אויף אַ דרך הטבע, אָבער וואָס ווייטער פון יע-
נעם מערידיאַן — אַלץ קינסטלעכער ווערט דער ענין, קינסטלעכער און נוצ-
לאָזער; אַזוי ווי עס איז, למשל, נוצלאָז צו פּלאַנצן אַראַנזשן-בוימער אין
אַלאַסקאַ. „אין דעם דרום — אין רוים, אין נעאַפּאָל, אין סאַן יאַגאָ די קאַמ-
פּאַסטעלא אָדער אין דער קאַטעדראַלע פון סעויליאַ, איז דער צוזאַמענהאַנג
(צווישן דעם פּאַלק און קריסטנטום) קלאַר; איטאַליענער, שפּאַניער, אפילו
פּראַנצויזן זיינען, אַזוי צו זאָגן, פון די חסידי אומות העולם — אָבער „נאַר-
דיקס“? וואָס קענען זיי האָבן צו טאָן מיטן באַרג סיני, מיט דער גאַלגאַטאַ?
דר. קאַראַלניק באַצאָלט די אָנהענגער פון דער נאַרדיקס-סופּעריאָריטעט-
טעאָריע מיט דער זעלבער מאַס, מיט וועלכער זיי באַהאַנדלען אונז: מיט אַ
קוק פון אויבן אַראָפּ. דאָס אויבערשטע פונם שטויסל זיינען מיר — דרום-
מענטשן און דרום-פעלקער. דער צפון, רחמנא ליצלן, באַשטייט פון לענדער
„הדומים לחמור“.

אַט אַזוי ווערן מיר אויך ביסלעכווייז אָנגעשטעקט מיט „ראַסיזם“, מיט
באַגריפן און פאַשטעלונגען וועגן איינמאַל פאַר אַלעמאַל פּיקסירטע „נאַציאָ-
נאַלע גייסטער“, וואָס קענען פון זייערע גרעניצן ניט אַרויסגיין. ווערן אַזעלכע
באַגריפן אַ וואַריאַציע פון אַן אַנדער אידיע — אַז עס זענען פאַראַן אַריסטאָ-

קראטישע קלימאטן און פלעבייאישע קלימאטן; ראסן-מיוחסים און ראסן פון א נידעריקן יחוס. ווערט דערפון שטילערהייט אַנטי-גוי'אזם, וועלכער איז ניט קיין העכערע מדרגה פון אַנטיסעמיטיזם ...

* * *

מיט וואָס שפּאַניען און פּאַרטוגאַל, פּראַנקרייך און גריכנלאַנד זיינען קריסטלעכער און דערמיט נענטער צום אידישן מקור איידער, לאַמיר זאָגן, די סקאַנדינאַווישע פעלקער — וויס איך ניט. קיין „גאַט'ס קיניגרייך“ האָט קיינער פון זיי ביי זיך אין לאַנד ניט איינגעפירט. און וואָס ס'איז שייך „מענ-טאַליטעט“ — ווער קען עס אַזוי עקזאַקט מעסטן? עס איז פונדעסטוועגן ניט אין גאַנצן קיין צופאַל, וואָס די ביבל איז פּאַפּולערער גראַד ביי די נאָרדישע און פּראַטעסטאַנטישע פעלקער, איידער ביי דרום-קאַטוילישע. עס איז ניט אין גאַנצן קיין עפיוזאד, וואָס אַ בירגער-קריג אין ענגלאַנד איז געווען דורך און דורך אַנגעזאַפט מיט ביבל-מאַטיוון; וואָס אַליווער קראַמוועל האָט זיי-נע סאָלדאַטן סטימולירט מיט ... תהלים-זאָגן, דזשאַרדזש פאַקס, דער גרינ-דער פון דער קווייקער-באַוועגונג אין ענגלאַנד, איז ניט אַראַפּעפּאַלן פון הימל. ער איז אַרויסגעוואַקסן פון דעם נאָרדישן באַדן, פון די בריטישע אינזלען, וויליאַם פען האָט, ניט ביי זיך אין ענגלאַנד און ניט שפעטער, אין די דעמאָלסטיקע מדבריות פון פענסילווייניע, ניט געבאָרגט זיין ביבליש-עוואַנגעלישן פּאַטאָס פון שפּאַניער אָדער פּאַרטוגעזער אָדער פון אַנדערע דרום-מענטשן. אויך אין דייטשלאַנד גופא איז נאָך אַ שטיקל פּראַגע, ווער עס איז טיפּישער פאַרן לאַנד און פאַרן פּאַלק: אַזעלכע עקזאַלטרירטע מקובלים ווי מייסטער עקהאַרט און יעקב בעהמע, צי גראַף רעווענטלאַוו, היטלער און ראָזענבערג? די פלעמען זיינען אויך צפון-מענטשן — און איך קען ביי זיך ניט פּועל'ן, אַז רואיסברוק דער וואונדערבאַרער, וועלכער האָט איבער-געלאָזט נאָך זיך אויף דורות-לאַנג אַזאַ אַראַמאַט פון קריסטלעך-מיסטישער שטילער אַנטציפּונג, איז געווען נישט מער ווי אַ צופאַל. און כאַטש רוסלאַנד פאַרמאַגט „שניי-פאַרשאַטענע, שטורם-געפּאַטשטע דערפלעך“ און אין שפּאַ-ניען שמעקן פאַמערנאַצן און עס בליען מילגרוימען, איז נאָך אַ פּראַגע, צי סערגיעוו-פּאַסאַד אָדער אַפּטינאַ פּוסטין זיינען ניט נענטער קיין ירושלים און קיין בית לחם איידער מאַדריד און סעוילאַ. עס איז נאָך אַ פּראַגע, ווער עס פאַרשטייט מערער און לעבט איבער אַרגאַנישער די געשיכטע פון דעם נס אין קנה וואָס אין גליל אָדער די טיפע מיסטעריע פון דער „לעצטער סעודה“ — דער נאָרדישער פּאַלקסטימלעכער רוס, ביי וועמען דאָסאַיעווסקי האָט געשעפּט זיין יניקה, אָדער דער גענועזער איטאַליענער צי דער קאַרדאַווער שפּאַניער, וועלכער איז פאַרבלענדעט און האַלב-פאַרשיכור'ט פון דער טעאַט-ראַלער דעקאַראַציע און זיין פּאַמפעזער קאַטוילישער קירך ...

עס איז ניט קיין צופאל, וואָס גראַד די צפונדיקע פעלקער האָבן דורכ-געמאַכט דעם שטורם פון רעפּאַרמאַציע, די ראַנגלענישן מיט אַלטע, שווערע אויטאָריטעטן, דעם קאַמף קעגן דער איקאָנע, דעם רעוואָלט קעגן רוימישער עבודה זרה. די רעפּאַרמאַציע איז ניט געווען קיין באַרבאַרישער אויפשטאַנד קעגן דעם עכטן קריסטנטום, נאָר פּונקט פּאַרקערט, אַ מין „תשובת המשקל“, אַ צוריקקער צו די עכטע מאַטיוון פון ריינערן, „אידישערן“ און מער אַלט-טעסטאַמענטלעכן קריסטנטום. דער נאָרדישער באַפטיסט איז אין שוודע, (איידער ער איז פאַרגליווערט און דעגענערירט געוואָרן) מער „איד“, נענטער צו די מקורות פון יענעם אידנטום וואָס האָט באַפרוכפערט דאָס קריסטנטום, נענטער צו יענעם נשמה-צושטאַנד, וואָס האָט געהערשט אין די עוואַנגעלישע געמיינדעס אין ירושלים און אין קליינע שטעטלעך פונם פאַר'חלומ'טן גליל, איידער דער שטייפער, דאָגמאַטישער, דורך און דורך פון „אויטאָריטעט“ גע-פענטעטער קאַטאָליק פון דרום.

* * *

אין אונזערע טעג פון אויפגעשרויפטן, ספּאַזמאַטישן נאַציאָנאַליזם, הויבט זיך אָן צו בענקען נאָך דעם אַמאָליקן, נאַאיוון קאַסמאַפּאָליטיזם. איך האָב אים שוין ניט געטראָפן אויף דער וועלט — און איך קען ניט זאָגן אַז איך האָב דערפון גרויס צער. אָבער אין פאַרגלייך מיט די איצטיקע פּרוואוון צו מאַכן דעם נאַציאָנאַליזם פאַרן מלך מלכי המלכים פון אונזער גאַנצן לעבן; אין פאַר-גלייך מיט די מאַדערנע ראַסן-טעאָריעס, וועלכע שטעקן אָן מיט זיך מענטשן וואָס לויט זייער גאַנצן מהות וואָלט זיי געדאַרפט עקלען פון דער „בלוט“-עבודה-זרה; אין פאַרגלייך מיט דער איצטיקער טענדענץ צו „געאָגראַפּיזירן“ אמת'ן און גייסטיקע ווערטן, איז יעדער נאַאיווער און סכעמאַטישער קאַס-מאַפּאָליט געווען... ווי זאָל איך זאָגן? אַ בן-מלך אין קיניגרייך פון קולוטר. אויב אידנטום איז עפעס, איז עס סאָי אין מזרח און סאָי אין מערב; אויב קריסטנטום איז אַ שורש'דיקער צוגאַנג צום וועלט-אמת און צו אייביקייטס-ווערטן, מוז עס זיין איינס און דאָסזעלבע (אחוץ ניואַנסן, אחוץ „לאַקאַלן קאַליר“) סאָי אין דרום און סאָי אין צפון. דער דרום איז ניט דער איינציקער „וועג“ צו גאָט, און דער כביכול האָט ניט באַהאַלטן זיין פנים פאַר די, וואָס מוזן אַרױפּקוקן צו אים פון צפון.

אין אונזערע כמאַרנע, מוטנע טעג בענקט זיך נאָך אַ רב לוי יצחק בערדיטשעווער און נאָך זיין פשוט'ער און חנ'עוודיקער תפילה:

„איה אמצאך ואיה לא אמצאך? מזרח — דו, מערב — דו,
וואו קען איד ד'ך געפינען? ... צפון — דו, דרום — דו,
און וואו קען איד ד'ך ניט געפינען? ... רק דו, אַלץ דו, נאָר דו...“

דאָס רעכט אויף אַסימילאַציע

עגן ר' שניאור זלמן מליאדי ווערט דערציילט, אַז אין דעם נאַפּאַלעאַניש-רוסישן קריג איז ער געווען אַ רוסאַפּיל, נאַפּאַלעאַנ'ס אַ קעגנער. ער האָט אויף דעם געהאַט זיינע מאַטיוון. פון אונזער היינטיקן שטאַנדפּונקט זענען זיי אויס צו זיין משונה'דיק, אָבער פון זיין אייגענעם שטאַנדפּונקט זענען זיי זייער לאַגיש און קאָנסעקווענט. נאַפּאַלעאַנ'ס חיילות האָבן אין יענע צייטן געטראָגן מיט זיך גייסט-עלעמענטן פון דער פּראַנציוזישער רעוואָלוציע: פּאַ-ליטישע פּרייהייט, בירגער-רעכט פאַר אונטערדריקטע און עמאַנספּאַציע פון אידן. האָט דער גאון און ירא-שמים געמאַכט אַ חשבון, אַז די אַלע זאַכן זיינען אפשר אן און פאַר זיך גוט פאַר דער וועלט בכלל — אָבער נאָר פאַר די אומות-העולם. אידן און, דער עיקר, אידישקייט, וועלן פון נאַפּאַלעאַנ'ס פּרייהייטן קריגן אַ שטאַרקן קלאַפּ. צוזאַמען מיט עמאַנספּאַציע הויבט זיך אָן ביי אידן, בעווונתניו הרבים, הפּקרות און אפיקורסות, וועלכע קענען מיט דער צייט פירן צו אַ מאַסן-שמד. איז שוין גלייכער, אַז אידן — לכל הפּחות, רוסישע אידן — זאָלן בלייבן אונטער אַ באַרבאַרישער הערשאַפּט פון רוסישע דעספּאָטן, אונטערדריקט און רעכטלאָז, איידער עס זאָל זיגן אַ ליבעראַלער רעזשים, וואָס וועט אָנפּלאַדיען אַן אַ שיעור פּושעי-ישראל. איך וואָלט זיך ניט אונטערגענו-מען צו אַרגומענטירן מיט דעם חסיד'ישן גאון, ווען ער וואָלט איצט, לאַמיר זאָגן, אויפגעשטאַנען תּחית המתים. ער, פון זיין שטאַנדפּונקט — פון יענע לעבנס און וועלט-ווערטן, וואָס זיינען פאַר אים געווען די העכסטע און די הייליקסטע — איז געווען אַבסאָלוט גערעכט און אויסגעהאַלטן. האָבן איך דעם גרעסטן דרך-אַרץ פאַר דעם מאַראַלישן קוראַזש, וואָס ער האָט אין זיין צייט אַרויסגעוויזן.

אָבער 1937 איז ניט די צייט פון די נאַפּאַלעאַנישע מלחמות, ניו-יאָרק איז ניט ליאָדי און ד"ר זשיטלאָווסקי (מיט דעם אויפריכטיקסטן רעספּעקט וואָס איך האָב אַלע יאָרן צו זיין אַזוי אימפּאַנירנדיקער פּערזענלעכקייט) איז, סוף-כל-סוף, זייער ווייט פון ר' שניאור זלמן'ס פרומקייט. איך בין דערפאַר דערשטוינט געוואָרן ליענענדיק זיין אַרטיקל „אַלערליי גזירות אויף אידן“ (אין „טאָג“ פונם 10טן מאַי). דער איבער-פרומער אַדוואַקאַט פון אידישיזם פילט זיך שאַקירט פונם פּאַקט, וואָס „אונזערע נאַציאָנאַליסטן און ציוניסטן, איך מיינ, אַט די נאַציאָנאַל-פרומע אידן, פאַר וועמען די אַנטוויקלונג פון אַן אייגענער קולטור און אַן אייגענער שפּראַך איז אַ הייליקייט; פאַר וועמען

די אסימילאציע אין דער לאַנד־שפראַך און אין דער לאַנד־קולטור איז נאָך אַ סך טריפה'ער איידער פאַר דעם פרומען איד חזיר" — אַראַגאַניזירן פּראָטעסט־מיטינגען און דעמאָנסטראַציעס קעגן דעם, וואָס „אין אַנטיסעמיטישע, פאַ־שיסטישע און האַלב־פאַשיסטישע לענדער הויבט זיך אויף אַ באַוועגונג, וואָס וויל אַרויסשטויסן אַלע אידן פון דער ניט־אידישער שפראַך־און־קולטור־ספּערע“.

ד"ר זשיטלאָוסקי איז זיכער, אַז ווען אַ רעגירונג וואַלט אַרויסגעלאָזט, לאַמיר זיך פאַרשטעלן, אַ גזירה, אַז „עס זאל מהיום והלאה זיין פאַרווערט יעדן איד, אונטער אַט די און די שטראַפּן, צו עסן אין ניט־אידישע רעסטאָראַנען; צו באַנוצן זיך אין זייערע שפיזן און געטראַנקען מיט געשיר, וואָס זענען פריער באַנוצט געוואָרן פון ניט־אידן; ניט צורירן זיך צו חזיר־פלייש, ניט צו שינקען, ניט צו קאָלבאַס, ניט צו אַנדערע פּראָדוקטן פון דער זעלבער חיה“ — וואַלטן פרומע אידן קעגן דעם ניט פּראָטעסטירט: „נעמען זיך צום האַרצן, וואָס מען פאַרווערט אידן עסן טריפות — וועלן זיי ניט. זאָלן זיך וועגן דעם רייסן אויף די גלייכע ווענט די טריפ־ניאַקעס און חזיר־ניקעס, ניט זיי“. אומ־געפער אַזוי וואַלטן, לויט דר. זשיטלאָוסקי'ן אויך געדאַרפט רעאַגירן נאָ־ציאָנאַלע אידן אויף די „קולטור־גזירות“ אין די פאַשיסטישע און האַלב־פאַשיסטישע לענדער: „זאָלן זיך די קולטור־טריפ־ניאַקעס און די קולטור־חזיר־ניאַקעס, די „אסימילאַטאָרישע פּושעי־ישראל“, רייסן אויף די גלייכע ווענט. אָבער מיר — נאַציאָנאַליסטישע „יראי־שמים“ — וואָס געוואַלדעווען מיר? אנשטאט צו קעמפּן קעגן יענע גזירות, וואַלטן מיר גאָר געדאַרפט רופן דאָס גאַנצע פּאָלק, טאַג־איין טאַג־אויס, צו קומען צו זיך, אין גאַנצן זיך אָפּצו־טרייסלען פון דער עבודה־זרה, וואָס רופט זיך שפּראַך־אסימילאַציע“.

וואָס שייד רופן דאָס פּאָלק, עס זאָל קומען צו זיך און צו זיינע איי־גענע קוואַלן — איז עס שטענדיק אונזער חוב, אונטער אַלע אומשטענדן, מיר דאַרפן עס טאָן אויך אין אַ צייט ווען עס שיטן זיך ניט קיין גזירות אויף אונזערע קעפּ און אפילו ווען אונזערע שכנים, אָדער די רעגירער פון אונזערע שכנים, ווילן אונז ניט אַרויסשטויסן פון דער ניט־אידישער שפּראַך־און קולטור־ספּערע, וואָס האָט עס אָבער צו טאָן מיט קאַמף קעגן דיסקרימי־נאַציע, קעגן ווידעראויפלעבן פאַר אונז די אַמאָליקע געטאָ, קעגן צונעמען ביי אונז די פרייהייט זיך אויסצולעבן קולטורעל ווי מיר ווילן, ווי יעדער איינער פון אונז וויל — נאַציאָנאַל צי אסימילאַטאָריש? דר. זשיטלאָוסקי'ס אַרטיקל איז געשריבן אין טאָן פון אַ געוויסער צופרידנקייט מיט יענע גזירות: ס'איז גוט פאַר אידן און, דער עיקר, פאַר „אידישקייט“! עס איז גוט פאַר אונזער גאַנצקייט, עס קען אָפּשוואַכן אונזער פאַרשאַלטענע ציגיינערישקייט — און, דער עיקר קען עס פאַרשטאַרקן די קולטור פּאַזיציעס פון אונזער אידישן לשון.

אַט אַזאַ „פרומקייט“ ווייזט איצט אַרויס דר. זשיטלאָווסקי, אַזאַ כמעט-רעלי-גיעזן ברען פאַר אידישיסטישן נאַציאָנאַליזם.

האַב איך בטבע לייב פרומע מענטשן, און פרומע אידן אודאי און אודאי; איך האָב לייב אַלערליי „פרומקייטן“, אַלץ איינס וואָס פאַר אַן אינהאַלט זיי האָבן און וואָס עס איז דער אָביעקט פון זייער קדושה. אָבער אויך פרומקייט דאַרף זיין מיט אַ שטיקל שטאַלץ — און איין „יראה“ און ניט געגליכן צו דער אַנדערער. זשיטלאָווסקי'ס משל מיט די פרומע אידן — און מיט דעם אופן, ווי זיי וואָלטן רעאַגירט אויף אַ פאַרבאַט פאַר אידן צו עסן חזיר — איז ניט געגליכן צו דעם נמשל מיט די נאַציאָנאַלע אידן און דעם אופן וויאזוי זיי וואָלטן געדאַרפט באַהאַנדלען דעם פאַרבאַט, אָדער די גזירות אויף קולטור-אַסימי-לאַציע. פאַר דעם פרומען איד איז חזיר אסור בהנאה אונטער אַלע אומשטענ-דן. אַ פרומער איד זאָגט ניט אַז אויף אַ אידישער סעודה וועט ער עסן נאָר כשר, אָדער אויף אַ סעודה צוזאַמען מיט גוים איז ער גרייט צו עסן אַיסטערס; ער וועט גאָר קיינמאַל ניט גיין אויף אַ גוי'אישער סעודה. אונזערס אַ איד, אַ נאַציאָנאַליסט, וועט זיך נישט לאָזן לאַנג בעטן אויף אַ גוי'אישער קולטור-סעודה, אויב עס וועלן דאַרט זיין אַגשטענדיקע גוים (זיך אָפּשליסן פון דער וועלט ווילן מיר ניט און אויך ד"ר זשיטלאָווסקי וויל עס ניט). שוין קומענ-דיק אויף דער סעודה איז אַלץ איינס, צי איינער פון אונז איז אַ אידישיסט אָדער אַ העברעאישט, וועט ער דאַרט רעדן גוי'איש און אָסור צי ער וועט דערביי פילן אַז ער טוט אַן עבירה. אַ פרומער איד האָט זיין יסוד צו גלויבן אין אַ צייט ווען גוים וועלן זיך אַלע מגייר זיין און קיינער אין דער גאַנצער וועלט וועט שוין קיין חזיר ניט עסן (ווייל אין תוך, האַלט ער, דאַרפן מענטשן בכלל זיך ניט מטמא זיין מיט חזיר). אָבער אַ פרומער אידישער נאַציאָנאַ-ליסט דאַרף פריער אַראָפּגיין פון זינען, בכדי ער זאָל אָנהויבן גלויבן, אַז אידיש (אָדער העברעאיש) וועט אַמאַל ווערן — אין משיח'ס צייטן — די שפּראַך פון אַלע אומות העולם, ווייל אַנדערע שפּראַכן אָדער קולטורן זיינען אַן און פאַר זיך טריף.

עס זענען נישטאַ קיין טריפה'נע שפּראַכן און קולטורן אויף דער וועלט. יעדע שפּראַך איז אַ — לשון-קודש. ווי ערנסט מיר זאָלן ניט נעמען אונזער קולטור און שפּראַך-נאַציאָנאַליזם, באַטראַכט קיינער פון אונז ניט אַ פרעמדע שפּראַך אַלס „אַ שטיק חזיר“. דער רמב"ם, ר' יהודה הלוי, איבן גבירול זיינען ניט געווען קיין „קולטור-משומדים“ דערפאַר וואָס אַ גרויסן טייל פון זייערע ווערק האָבן זיי געשריבן אויף גוי'איש. אַפילו אַזעלכע נאַציאָנאַלע „אַפיקור-סים“ ווי מאַרקס, לאַסאַל און היינע, וועלכע האָבן געשריבן אויף גוי'איש (ניט ספּעציעל פאַר אידן, נאָר אויך פאַר גוים) און שפינאַזאַ, וואָס האָט זיך איבערגע'שמד'ט אויף לאַטיין, כדי ער זאָל קענען ריידין (ווי ער האָט געגלויבט)

צו דער גאנצער וועלט, זיינען אויך פאר אונז, נאציאנאלע אידן, ניט די ערגסטע „הולטאיעס“.

אבער ניט וועגן דעם האנדלט זיך דאָ. עס לוינט ניט, בשׂיכות דער־מיט נאָכאַמאָל אויפצומישן דאָס משונה־דיקע קאָפּיטל פון אונזערע קולטור־מחלוקת'ן און קולטור־מיספּאַרשטענדענישן. וואָס מיך אינטערעסירט אין דעם איצטיקן זשיטלאָוו־סקי־פּאַל איז גאָר עפּעס אַנדערש: דער עצם פּרינציפּ פון פּרייהייט און פון גלייכבאַרעכטיקונג.

לאַמיר אָננעמען, אַז אַ איד וואָס רעדט גוי'איש און ווירקט אין אַ ניט־אידישער קולטור און שפּראַך־ספּערע איז אַ משומד און אַ פּאַררעטער און אַז אויף יענער וועלט וועט אים דער גאָט פון שפּראַך־און־קולטור־נאַציאָנאַליזם שיקן פּאַר זיינע חטאים אין גיהנום אַריין. אָנגענומען — כאָטש אַ מינימום פון קולטור־שמד איז פּאַר די אידישע מינאַריטעטן אין גלות אַן אומפּאַרמיידלעכ־קייט. מיר מוזן האָבן אַ בשותפות־דיקע שפּראַך מיט אונזערע ניט־אידישע שכנים און די דאָזיקע שפּראַך מוז, אין יעדן לאַנד באַזונדער, זיין די לאַנד־שפּראַך. אָנגענומען און אָנגענומען וואָס איר ווילט. אָבער וואָס קער זיך דאָס אַן מיט גזירות? מיט צווינגען אונז צו זיין אידן? מיט יענע חורבן־דיק־עקאָנאָמישע קאָנסעקווענצן, מיט וועלכע עס איז אומעטום פּאַרבונדן „דאָס אַרויסשטויסן אידן פון דער ניט־אידישער שפּראַך־און־קולטור־ספּערע?“ מיט יענער סאָ־ציאַלער איזאָלאַציע, מיטן חרם אויף אידן, וואָס יענע גזירות ווילן דערגרייכן? מיט רעכטלאָזיקייט בכלל?

גבריאַל ריסער, איינער פון די אָנגעזעענסטע קעמפּער פּאַר אידישער עמאַנסאַפּיאַציע אין דייטשלאַנד, זאָל אַמאָל האָבן געזאָגט: „איך בין ניט קיין אַרטאָדאָקס און איך האַלט ניט פון מצוות מעשיות. אָבער ווי שטאַרק איך זאָל ניט וועלן, אַז אידן זאָלן קריגן זייער פּולשטענדיקע עמאַנסאַפּיאַציע — בין איך זיך גרייט אָפּצוזאָגן פון איר, פּאַר מיר און מיינע קינדער, אויב עס וועט מיר געשטעלט ווערן אַ תּנאי, אַז צוליב בירגער־רעכט דאַרף איך מוותר זיין אויף חרוסת צום סדר — כאָטש איך דאַרף פּאַר זיך קיין חרוסת ניט האָבן.“ צוליב וואָס דערמאָן איך דאָ ריסער'ן? ווייל די ווערטער, וואָס ווערן אים צוגעשריבן, דריקן אויס אין אַ בולט'ער און זייער פּשוט'ער פּאַרם זיין באַגריף פון פּרייהייט, פון רעכט און גערעכטיקייט. מיר, היינטיקע נאַ־ציאָנאַלע אידן ווילן ניט קיין אַסימילאַציע, אויך ניט קיין קולטור־און־שפּראַך־אַסימילאַציע, אָבער סאָי אַלס אידן און סאָי אַלס בירגער ווילן מיר ניט און מיר טאָרן ניט דערלאָזן, אַז מ'זאָל אונז צווינגען צו זיין אידן, צווינגען צו לעבן נאַציאָנאַל. אַלס ציוניסט וויל איך (אויב עס זאָל נאָר מעגלעך זיין), אַז אַלע זעכצן מיליאָן אידן זאָלן מאַרגן, אין איין טאָג, אויסוואַנדערן פון די לענדער וואו זיי געפינען זיך און זיך באַזעצן אין ארץ ישראל. איך פיל אָבער, אַז ס'איז

מיין הייליקסטער חוב צו קעמפן מיט אַלע מיטלען וואָס געפינען זיך אין מיין רשות קעגן אַרויסטרייבן כאָטש אין איד פון איין לאַנד. איך קען ניט קיין פּויליש און איך קלייב זיך קיינמאָל ניט צו לעבן אין פּוילן. אָבער ווען די פּוילישע רעגירונג זאָל היינט אַרויסלאָזן אַ גזירה, אַז אידן טאָרן זיך קיין פּויליש ניט לערנען — אָנגענומען אַז אידן בין גרייט צו נעמען געווער אין דער האַנט און אַז געווער קען אין אַזאַ פּאַל העלפן — בין איך גרייט צו נעמען אַ ביקס אין דער האַנט און פאַרטיידיקן דאָס רעכט פון פּוילישע אידן צו לערנען און רעדן פּויליש; צו ווירקן און צו לעבן אין אַ פּרעמדער שפּראַך-און-קולטור-ספּערע, זיך צו אַסימילירן, אויב זיי ווילן עס. איך וועל עס זאָגן נאָך „גרעבער“ און משומדיקער: איך וויל זיך בשום אופן ניט אָפּזאָגן פון מיין רעכט אויף אַסימילאַציע — און איך האַלט, אַז עס איז אַ מצוה פאַר יעדן נאָ-ציאָנאַלן איד, אויך פאַר יעדן ציוניסט, צו קעמפן אומעטום פאַר דעם רעכט צו באַגיין אַט-די האַרבע עבירה, וואָס הייסט אַסימילאַציע. דעם קאַמף קעגן אַסימילאַציע צווישן אידן וויל איך פירן מיט מיינע אייגענע מיטלען, מיט מיין אייגענעם גוטן ווילן, ניט מיט דער הילף פון פּאָליציי און זשאַנדאַרמעריע. יעדע גזרה „קעגן אידישער אַסימילאַציע“ וואָס קומט פון אויבן און פון דרויסן, איז אין איר תּוֹך אַ פּאַרניכטונג פון מיין ברירה — זיך צו אַסימילירן אָדער זיך ניט צו אַסימילירן (כאָטש אין תּוֹך איז אפשר די דאָזיקע ברירה אַ פּיקטיווע, לעבט זי אָבער אינם באַוואוסטזיין פון הונדערטער טויזנטער אידן). איך וויל ניט זיין קיין מוז-איד; איך וויל זיין אַ וויל-איד. איך האָב ליב אידיש, איך האָב ליב העברעאיש, איך האָב ליב אידנטום (אַלץ איינס, וואָס דאָס דאָזיקע וואָרט מיינט), אָבער נאָך מער פון אידיש און העברעאיש און אידנטום צוזאַמענגע-נומען האָב איך ליב — פּרייהייט און גלייכבאַרעכטיקונג, אויך די פּרייהייט ניט ליב צו האָבן אידיש, זיין גלייכגילטיק צו העברעאיש און ניט מאַכן קיין וועזן פון אידנטום. אויך קולטור-אַסימילאַציע געהערט צו מיינע עלעמענטאַרסטע, מענטשלעכע רעכט — און ווער עס נעמט צו ביי מיר דאָס דאָזיקע רעכט (אפילו ווען איך וויל זיך מיט איר ניט באַנוצן) הויבט אויף זיין מערדערישע האַנט אויף מיין גאַנצן וועזן.

ניט פּראָטעסטירן קעגן גזירות, ניט באַקעמפן אַ טענדענץ וואָס שטרעבט אויסצושליסן אידן פונם אַלגעמיינעם בירגער-לעבן אין אַ לאַנד, ווייל... ווייל די דאָזיקע גזירות זיינען גוט פאַר „אידישקייט“ — פאַר דער מאָדער-נער, וועלטלעכער און נוצט נאָך וויפיל איר ווילט אַדיקטיוון צום וואָרט „אידישקייט“ — אויף אַזוי פיל „פרום“ וויל איך ניט זיין. די „פרומקייט“ וואָס מאַכט שלום מיט דער באַגרעניצונג פון מיין פּרייהייט און פונם שטח פון מיינע ברירות, איז — דער וועג צו כּלֵּעֲרֵי טומאות.

וועגן וואָס מיר הייַטן זיך צו רעדן

וויף דעם וועג צווישן באַפּאַלאַ און וועללאַנד קומט אַרײַן דער קאַנאַדישער אימיגראַציע-אינספּעקטאָר. ער איז נאָך אַ יונגער בחור, רעדט ענגליש מיט אַ פּראַנצויזישן אַקצענט (מסתמא פון קוויבעק). ווייזט אַרויס מער דער-פאַרונג און מענטשן-קענטעניש ווי מ'וואַלט געקאָנט דערוואַרטן לויט דער פּרישקײט פון זײַנע געדיכט-שוואַרצע האָר און אינגלשע אויגן. ער דערקענט מיך פון מײַנע פּריערדיקע, אַפטע נסיעות (ער האָט אַמאָל ביי מיר קאַנפּיסקירט אַ פּאַר נומערן „פּראַוודאַ“) און ווינטשט מיר אַ „גוד-טאָים“ אין טאַראַנטאַ. ער גײט איבער צו אַ מײדל וואָס זיצט אין פּולמאַן-וואַגאָן, בשכנות פון מיר: אייער נאָמען? נאַציאָנאַליטעט? וואו זײט איר געבוירן געוואָרן? אין רוסלאַנד? „טו בעד“. נאָך וואָס פּאַרט איר קײן טאַראַנטאַ? ווי לאַנג וועט איר דאָרט שטיין? אייער באַשעפּטיקונג? צי זײט איר פּאַראַיאַרן ניט געווען פּאַרמישט אין אַ סקאַנדאַלעכל מיטן יאַפּאַנעזישן קאַנסולאַר-אַגענט אין אַטאַ-וואָ? ניין? איר זײט זיכער? דערמאַנט זיך אַן שאַטאַ לאַריע (אַ באַרימטער האַטעל אין אַטאַוואָ). נו, איר ווילט זיך ניט ווי געהעריק אידענטיפּיצירן? אַי עם סאָרי, אין וויללאַנד וועט איר מוזן אַראַפּגיין. מיטן נעכסטן צוג וועט איר מוזן צוריקפאַרן אין די שטאַטן. זײט אַזוי גוט און גײט אַריבער אינם קלוב-וואַגאָן: דאָרט זיצט מײן קאָלעגע, איר וועט אים דערקענען לויט זײן אוניפּאַרם. ער וועט פאַר אײך אויסמאַכן די גױטיקע פּאַפּירן.

דאָס מײדל, אַ שלאַנקע ברונעטין מיט אַ מאַדנעם רמו אויף סעקטאַנ-טישער עקשנות אין אירע טיפע אויגן, ענטפּערט גאָר ניט אויף דער גוירה. זי הויבט זיך אויף, מיטן לעצטן נומער „נײשאַן“ אין דער האַנט, און לאָזט זיך שטיל אַוועק צום קלוב-וואַגאָן.

— ווער איז זי? טו איך אויס נײגעריקײט אַ פּרעג דעם אינספּעקטאָר, נאָך דעם ווי דאָס מײדל איז שוין אַרויס פון מײן וואַגאָן.

— אַ צנועה פון די צנועות. ביז צוריק מיט אַ יאַר איז זי געווען אַן אַפטער גאַסט אין קאַנאַדע. זי טוט זיך אַן ווי אַ נאַנע, פאַרקעמט די האָר ווי אַן אַמאָליקע רוסישע רעוואָלוציאָנערקע, רעדט אַלע לשונות, לײענט אַדער פּרעטענדירט צו לײענען „האַי-בראַו-סטאַף“; אַבער זי איז אײנע פון די געפּערלעכסטע פּראַ-סטיטוטקעס, מיט וועלכע די שטאַטן זײנען מוכה אונזערע צוויי-דריי גרעסערע שטעט ... אונזערע „רויטע“ זאָגן, אַז אין רוסלאַנד האָט מען שוין די פּרנסה אויסגעראַטן מיטן סאַמע שורש ... „באַנק“ ... „סאָ לאַנג“ ...

* * *

איך דערמאָן זיך, אַז אין מיין קרייז האָט מען שוין לאַנגע, לאַנגע יאָרן ניט אַנגערירט די דאָזיקע טעמע אין שמועסן, אין דיסקוסיעס. קיין „טאַבו“ אויף דער טעמע עקזיסטירט זיכער ניט. מיין סביבה איז ניט קיין „פוריטאַ-נישע“; אָבער וועגן דער דאָזיקער פרנסה — איינע פון די עלטסטע פרנסות אין דער געשיכטע פון דער מענטשהייט — האָט מען, ווייזט אויס, פאַרגעסן. אפשר געוואַלט פאַרגעסן...

איז עס דערפאַר וואָס אין אַמעריקע איז עס שוין זינט יאָרן אַ פאַרבאַטע-נע פּראָפּעסיע? אָבער אַז פאַרבאַטן, איז וואָס? איז פּראָסטיטוציע געוואָרן אויס פּראַבלעם אין אַמעריקאַנער לעבן? זענען דען אין די יאָרן פון דעפּרעסיע די גאַסן פון די אַמעריקאַנער גרויס-שטעט ניט געווען פאַרפליצט מיט פּראַ-סטיטואירטע יונגע פרויען? עקזיסטירט דען ניט ביי אונז קיין פאַרצווייגטע זיטן-פּאַליציי, אַלץ איינס ווי מאַראַליש זי פירט איר קאַמף פאַר עפנטלעכער מאַראַל? קומען דען ניט פאַר יעדע וואָך קיין געריכטס-פּראָצעסן, וואָס דורך זיי דערזעט מען ערשט ווי מאַוימ'דיק די דאָזיקע פּראַבלעם איז נאָך אומעטום, אויך אין אַמעריקע? צי איז אונזער שווייגן, אונזער אינגאַרירן די פּראַבלעם, ניט אַ פּועל-יוצא פון רעזיגנאַציע, פון פאַרצווייפלונג, פון דערווייל ניט זען קיין תּרופּה פאַר איינער פון די אַמטיפּסטן-איינגעוואַרצלטע מכות, מיט וועלכע דער מין מענטש איז באַשווערט כמעט פון זינט ער געדענקט זיך?

* * *

דער דאָגמאַטישער, פרומער סאַציאַליסט האָט שוין ביי זיך גע'פּועל'ט: נישטאַ קיין תּרופּה און עס וועט ניט זיין קיין תּרופּה ביז... משיח וועט קומען. דאָס איז איינע פון די אומפאַרמיידלעכע קראַנקהייטן, זאָגט ער, וואָס באַגלייטן דעם קאַפיטאַליזם. ערשט „בעגלאַ ובוזמן קרוב“, ווען די סאַציאַלע רעוואַלוציע וועט אַנקומען, וועט די קראַנקהייט וואָס האָט זיך איינגעפּרעסן אין אַרגאַניזם פון דער גאַנצער מענטשהייט נעלם ווערן. דאָס איז, אַזוי צו זאָגן, אַ בייזער חלום וואָס מ'קען פון אים ניט פטור ווערן אַזוי לאַנג ווי מען שלאָפט; אָבער ווערט מען וואַכעדיק — איז מיטאַמאַל אויס חלום, אויס קאַשמאַר. אָבער פּראָסטיטוציע איז עלטער פון קאַפיטאַליזם, עלטער פון פּעאַדאַליזם, עלטער, האָב איך מורא. פון אַלע אונז-באַקאַנטע עקאָנאָמישע ציוויליזאַציעס. ריין-דיאַלעקטיש איז דערפאַר באַרעכטיקט אַן אַפיקורסישע פּראָגע: צי איז טאַקע אַזוי קלאַר, אַזוי לחלוטין קלאַר, אַז אַ סאַציאַלע איבערקערעניש מוז פאַר-ניכטען דעם סאַמע יסוד פון סעקסועלער קאַרופּציע, אין אַלע אירע פאַרמען, אין אַלע אירע גראַדן?

* * *

אַז עקאָנאָמישע אומשטענדן האָבן עפּעס אַ שייכות, אַ גאַר-גאַר גרויסע שייכות, צו סעקסועלער קאַרופּציע, האָט קיינמאַל ניט געדאַרפּט באַזויון ווערן.

אז דער קאפיטאליזם האט (ביז היינט יעדנפאלס) געשאפן א באזונדערס-גינ-טיקן באדן פאר דעם ווערעמדיקן וואקס פון פראפעסיאנעלער פראסטיטוט-ציע — ווער וויסט עס ניט? איך דערמאן זיך אין בערלין, אין די צוויי-דריי יארן פון אינפלאציע: א העלפט טעכטער פונם רואינירטן דייטשן „בירגערטום“ זיינען פראסטיטואירט געווארן, אויב ניט בפועל, איז בכח; געווען, אזוי צו זאגן, גרייט פראסטיטואירט צו ווערן. ביישפילן קענען געגעבן ווערן אין די טויזנטער — פון אלע קלאסן און פון אלע סאציאלע שיכטן. עס איז גאר נישטאָ יענע סאציאלע שיכט וואָס פארמאגט אַ מין אימוניטעט קעגן דער קארופּציע. לאַמיר זיך דערמאָנען אין די פּרויען פון דער רוסישער אַריסטאָקראַטיע און וואָס פאַר אַ תּכּלית עס איז פון זיי געוואָרן אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל אַדער אין אַנדערע גרויס-שטעט פון געצוואונגענער אימיגראַציע. מיר דאַרפן אויך ניט פאַרגעסן אין די פּראַנציוזישע פּרויען וואָס האָבן חתונה געהאַט מיט אַרעמע דאָקטוירים, אַדוואָקאַטן, פּאָליטיקער, פון וועלכע אויגוסט בעבעל האָט אונז נאָך צוריק מיט יאָרן דערציילט אין זיין בוך „די פּרוי און דער סאָציאַליזם“. עס איז שוין לאַנג, לאַנג געוואָרן אַ באַנאַלער אַמת: זינדיקע פּרויען זיינען ניט נאָר זינדיק, נאָר אויך קרבנות פון אונזער עקאָנאָמישער אַרדנונג. די פּראַגע איז נאָר: צי בלויז פון דער עקאָנאָמישער אַרדענונג, אין שטרענגן, בוכשטעב-לעכן זין פון וואָרט?

* * *

דאָסטיאָעווסקי האָט גענומען דעם פּרצוף-פנים פון אַ פעטערבורגער פּראָסטיטוטקע און געמאַכט פון איר אַן איקאָנע. סאָניע מאַרמעלאַדאָוואַ איז אַ הייליקע: אַ טאַטע — אַ שיכור, אַ שטיפּמאַמע וואָס איז קראַנק מיטן אַן אַנ-שטעקנדיקער היסטעריע, אַ שטוב מיט הונגעריקע, נאַקעט-באַרוועסע, חולה-נופּל'דיקע קינדער — „ווער עס איז אַליין ריין פון זינד, זאָל וואַרפן אין איר דעם ערשטן שטיין“. אויף יענער וועלט, גלויבט דאָסטיאָעווסקי, וועט מען איר מוחל זיין אַלע אירע עבירות. זי האָט געבראַכט אַלס קרבן איר ריינקייט, די קדושה פון איר צאָפּלדיק-דערשראַקענעם קערפּער, פאַר אירע נאָענטסטע, אויס ליבע צו אירע מיטמענטשן. אירע עבירות זיינען גאָר דיקטירט געוואָרן פון אַ פאַראַדאָקסאַלער, ניט-געשריבענער מצווה: „האַב ליב דיין חבר מער ווי דיך אַליין, מער ווי דיין אייגענע ריינקייט, מער ווי דיין אייגענע נשמה“. דאָסטיאָעווסקי האָט ניט גענעראַליזירט. ער האָט גוט געוואוסט, אַז זיין סאָ-ניעטשקע איז ניט קיין טיפּ, נאָר אַן אויסנאַם. אָבער אויך אין דעם פאַל פון דער דאָזיקער הייליקער איז דער הינטערגרונט אַן עקאָנאָמישער, כאַטש ניט קיין עגאָאיסטישער. סאָניאַ מאַרמעלאַדאָוואַ האָט פּראַקטיצירט — רעדנדיק אויף טערמינאַלאָגישן זשאַרגאָן — עקאָנאָמישן אַלטרואיזם צוליב זיך אַליין; צוליב עקאָנאָמישן עגאָאיזם וואַלט זי „אין גאַס ניט אַרויסגעגאַנגען“. זי וואַלט

זיך גיכער אויפגעהאַנגען אָדער זי וואָלט זיך גאַר אַוועקגעלייגט אין אַ ווינ-טער-נאַכט ערגעץ-וואו אַרויס פון דער שטאַט, אויף דעם מעלאַנכאָלישן ברעג פון דער געוואָ: זאָל זיין וואָס ס'וועט זיין — „בידך אפּקיד רוחי“. די מערסטע פרויען פון דער פּראָפּעסיע זינדיקן, לאַמיר אָננעמען, צוליב עקאָנאָ-מישן עגאָאָזם, אויס אייגענער פּינלעכער נויט. אָבער איז דען נויט אַליין רעלאַטיוו? האָט דען נויט די פּילבאַרקייט פון נויט אירע טויזנטער גראַדן און וואַריאַציעס? „איינע וויינט וואָס די יודן איז שיטער, די אַנדערע וויינט וואָס אירע פּערל זיינען שיטער“. גיריקייט איז נויט קיין קלענערער פּאַקטאָר אין סעקסועלער קאַרופּציע ווי אמת'ע, נאַקעטע נויט.

אַט איז אַ פּאַל פון מיינע יוגנט-יאָרן, פון דעם עלטער וואָס איך רוף אָן „יוגנט-יאָרן“. באמת זיינען עס גאַר געווען קינדער-יאָרן, אָבער סקאַנדאַליעז רייפע, איבער-רייפע, מיר האָבן צו-פּרי זיך אָנגעהויבן צו טומלען מיט וועלט-פּראַגן. צו פּערצן יאָר — אינטעלעקטועלע קריזיסן, אַנטווישונגען, פּאַרצערן-דיקע לידינשאַפט (מיין קרייז האָט אָנגעפּאַנגען פּרי, דערפאַר האָט ער, אפּשר אַזוי האַפּנונגסלאָז, פּאַרשפּעטיקט אין תּכלית, אין אמת'ע לייטונגען). פיר חברים זיינען מיר געווען. אַלע פיר „עילויים“, וואָס האָבן אַרויסגעגעבן וועקסלען, וועגן וועלכע קלוגע מענטשן וואָלטן לכתחילה געדאַרפט וויסן, אַז זיי וועלן קיינמאַל נויט באַצאַלט ווערן. האָבן מיר אַמאַל צווישן זיך אָפּגערעדט צו באַגיין נויט מער און נויט ווייניקער ווי אַ מאָרד. אַלע פיר זיינען מיר געווען פּאַרליבט איבער די אויערן אין אַ גריכיש מיידל. אַלע פיר האָבן וועגן דעם געוואוסט, דאַס מיידל אַליין האָט אָבער פון אונזער זיפּ-קוואַרטעט קיין ברעקל אָנונג נויט געהאַט. זי איז שוין אַלט געווען גאַנצע זעכצן יאָר, מיט צוויי יאָר עלטער פון אונז; שוין אַ צו-גרויסע — און באַזונדערס גרויס-זיך-האַלטנ-דיקע — צו נעמען ערנסט אַזעלכע שנעקעס ווי מיר.

דערוויסן מיר זיך פּלוצים אָז קסעניאַ (אַזוי האָט זי געהייסן) איז פּאַר-קנס'ט געוואָרן — און נויט פאַר איינעם פון אירע חברים, נאָר פאַר אַן אַלטן, רייכן אַדוואָקאַט, וואָס האָט שוין צוויי ווייבער אויף יענער וועלט און איז צו זיבעציק יאָר גרייט נאַכאַמאַל חתונה צו האָבן. דאַס מיידל, האָט מען אונז דערציילט, האָט צוויי וואַכן געוויינט און געקלאַגט ביז זי האָט מסכים געווען, די שדכנ'טע איז געווען די מאַמע גופּא און איר לאַגיק איז געווען זייער „איבער-צייגנדיק“: דער אַלטער תּרח קען נאָך לעבן מאַקסימום פינף יאָר. קיין קינדער האָט ער נויט (מסתּמא, האָט זי מוסיף געווען, איז ער בכלל אימפּאַטענט) — איז צו איין-און-צוואַנציק יאָר וועסטו, טאַכטער-לעבן, ירש'ענען זיין געלט, זיינע צוויי גיטער און וועסט קענען אָנהויבן לעבן ווי דו ווילסט. אָבער קסעניאַ'ס משפּחה אַליין איז אויך קיין אַרעמע נויט געווען; אַ גוט הויז מיט אַ גרויסן גאַרטן, אַ פאַר הונדערט דעסיאַטינעס ערד אין די בעסאַראַבער בערג, צוויי

דינסטן און א קוטשער אויף צו טרייבן זייערע דריי פערד — וועגן וועלכע מבינים האָבן געזאָגט, אַז זיי שטאַמען פון אַ גאַר-גאַר געהויבענעם „יחוס“. קסעניאַ, הייסט עס, האָט מסכים געווען ניט מחמת הונגער, ניט צוליב נויט, נאָר אויס גיריקייט וואָס די מאַמע האָט אין איר איינגעפלאַנצט. דער מוטער איז עס אויך נאָר געלונגען, ווייל קסעניאַ אַליין האָט הינטער איר מאַדאַנאַ-פנים גע-טראָגן אירן אַן אייגענעם פּאַנד פון גיר-אינסטינקטן. דער דאָזיקער פּאַל פון פּראַסטיטואירן אַ יונג מיידל צוליב „נאָך“, צוליב „אַ סך“, צוליב מער, האָט אין אונז, יונגע נשמות, אַנגעצונדן אַ פּלאַם פון רעוואַלט. מיר האָבן באַשלאָסן אַפּצוראַמען דעם „אַלטן ציינלאָזן נואף“ פון דער וועלט. אין אים און אין זיין געלט-מאַכט האָבן מיר געזען דעם מקור פון דער גאַנצער טומאה. דער איינ-ציקער גוי צווישן אונז האָט שוין צוליב דעם צוגע'גנב'עט ביים טאַטן איינעם פון זיינע דריי רעוואַלווערן און מיר האָבן צווישן זיך געדאַרפט וואַרפן גורל, ווער פון אונז עס זאָל קריגן די זכיה משלח צו זיין אויף יענער וועלט דעם „סטאַריקאַשאַן“. עס איז ניט וויכטיק איצטער איבערצודערציילן, ווי אַזוי די השגחה האָט צעשטערט אונזער מאַרד-פּלאַן, כדי איך זאָל בלייבן ביז היינט, לכל הפחות, מיט הענט ריין פון בלוט (איך בין עס געווען דער „זוכה-בגורל“; איינער פון אונז פיר האָט אין שפעטערדיקע יאָרן געפונען אַ תיקון פאַר זיין רעוואַלווער-מאַראַל אינם רוסישן בירגער-קריג). איך דערמאַן זיך אין דעם פּאַל צוליב עפעס אַנדערש. קסעניאַ איז פאַר מיר שטענדיק געבליבן דער סימבאָל פונם גיריקייטס-מאַטיוו אין סעקסועלער קאַרופּציע, וועלכער איז ניט שוואַכער — אַמאָל פיל שטאַרקער — פון דעם וואָס מיר רופן אַן נויט-מאַטיוו. איך האָב זיך נאָכדעם אויף מיין לעבנס-וועג מיט דעם דאָזיקן מאַטיוו ניט איינמאַל באַגעגענט. מעג איך אויסזאָגן? איך האָב געקאַנט פּראַסטיטואירטע פרויען אין מיין אייגענעם קרייז. מיט אַ פאַר פון זיי בין איך אפילו געווען באַ-פריינדעט. איינע פון זיי איז מיינע אַ יונגט-פריינדין. זי איז אויסגעוואַקסן אין אַן אינטעליגענט, רייך הויז, געקראָגן אַ „גוטע דערציאונג“ אין אויסלענדי-שע פּאַנסיאָנען, דעקלאַמירט, געשפילט סקריאַבינען, געטאַנצט אַ לאַ דאַלקראָו, געמאַלן... אַ וועלט מיט טאַלאַנטן, דערוויס איך זיך פּלוצים, אַז זי האָט חתונה געהאַט מיט אַ בחור, וועלכן איך האָב גוט געקאַנט. אַ בחור — אַן אַפ-געריסענער נאָר, לאַנגווייליק ווי אַ הערבסט-רעגן אין אַ נאַרדיש, רוסיש דערפּל, אַן טעמפּעראַמענט, אַן פאַרשטענדעניש פאַר אַ וויץ, די פאַרקער-פּערונג פון אַ זאַטן געניץ; אַביסל שטומפיק אויף די לאַנגע, פּערידישע אויערן, שפעטער מיט אַ פאַר יאָר האָט זי געהאַט די צינישע חוצפה מיר צו פאַר-טייטשן דעם פירוש פון איר חתונה: ער איז זייער רייך און אַ קינפטיקער יורש פון מיליאָנען. נאָכאַמאָל: פּראַסטיטוציע — ניט אויס נויט, קאַרופּציע — צוליב „אַ סך“, צוליב „מער“, צוליב סאָציאַלער שטעלונג און „מאַכט“;

צוליב דעם, אז איך זאל נאָכדעם קענען באַגעגענען אויף אירע פעטערבורגער זשורפיקסן די באַרימטסטע פאַרטרעטער פון ליטעראַטור און קונסט. די איינ-ציקע ערלעכע שעה'ן אין איר לעבן זיינען געווען, ווייס איך, יענע שעה'ן ווען זי האָט „געזינדיקט“ מיט איר שוועדישן לאַקעי, וועלכער האָט פאַר איר פאַרמאָגט (ווי זי האָט זיך מודה געווען) לכל הפחות, אַ ריין-פיזישע צוצי-אונגס-קראַפט.

בורזשאַוע דעגענעראַציע? אַלטע און פוסטע רייד! אין שורש זיינען פראַלעטאַריער געמאַכט פון דעמזעלבן שטאַף. אין אַ סאַציאַליסטישער גע-זעלשאַפט קענען מיר אפשר אַפשאַפן ניט מער ווי דעם נויט-מאַטיוו, די „על-פת-לחם“-זינד. דעם דראַנג נאָך נער, דאָס דאַרשטן נאָך פיקטיווער מאַכט, די גיריקייט, ווייס איך ניט צי מ'קען באַזייטיקן דורכן איינפירן אוניווערסאַלע זאַטקייט, די גראַדן און פאַרמען פון קאַרופּציע קענען זיך ענדערן אין אַ קאָ-לעקטיוויסטישער געזעלשאַפט. אָבער די קאַרופּציע גופא? — ווער ווייסט?

* * *

איך האָב אין רוסלאַנד געקאַנט אַ באַרימטן טעאַטער-קריטיקער. ער האָט אין זיין צייט אויפגעבויט קאַריערעס און פאַרניכטעט קאַריערעס. חברה אַק-טיאַרן און אַקטריסעס אין אַ גרויסער געגנט האָבן פאַר אים געציטערט ווי פאַרן מלאַך-המות: אַ קלייניקייט? דער דיקטאַטאָר פון טעאַטער! האָט „כאַליאַסט-רע“ געוואוסט וואָס פאַר אַן „עקזאַמען“ אַ שיינע אַקטריסע דאַרף דורכגיין ביי אים, בכדי ער זאל איר העלפן אָדער, לכל הפחות, ניט שטערן צו מאַכן איר קאַריערע. פון אַ צוויי-דריי האָט ער טאַקע געקראַגן סימנים אויף זיינע פאַסקודנע ראַזאַווע באַקן, נאָר צענדליקער אַנדערע האָבן „אויסגעהאַלטן דעם עקזאַמען“. צווישן זיינע אינטימע מקורבים פלעגט ער נוצן אַן אויסדרוק „זשענסקאַיע פראַדאַוואַלסטוויע“ (אומגעפער: פרויען-פראַוויאַנט); אַן אויס-דרוק וועלכן ראַספוטין האָט שפעטער איבערגענומען פאַר זיין פרומען וואַרט-שאַץ. מיר איז באַקוועמער צו דערציילן וועגן אַמאַליקן פעטערבורג אָדער מאַסקווע, איידער פונם היינטיקן האַליוואוד. אָבער וואָס איז דען די נפּקא-מינה? אין דעם אָדער אין אַנדערן גראַד — איינס און דאַסזעלבע אומעטום. וואָס איז אַן אַרטיסטישע קאַריערע? וואָס איז דער אַפּטמאַל-פאַטאַלאַגישער דורשט נאָך אַזאַ קאַריערע? איינע פון די אַנטפלעקונגען פונם מאַכט-אינ-סטינקט; פון זיין, אָדער פון אַנגענומען ווערן ביי אַנדערע אַלס מער, אַלס גרעסער, אַלס וויכטיקער. מיט ברויט-און-פוטער, מיט ברויט אפילו גראַב-גראַב באַשמירט מיט פוטער, קען מען די מלאכי-חבלה פון די ליידנשאַפטן ניט פאַרטרייבן.

* * *

עס איז ניט וויכטיק צי ער איז א גרויסער שרייבער און צי זיין פיעסע איז אן אמת שטיק קונסט. מיך אינטערעסירט דאָ ניט ליטעראַטור און ניט לייטערטאָר-קריטיק. אָבער אַלגינ'ס אַמאָליקע פּיעסע „איר פּאַרברעכן“ (וועלכע האָט געדאַרפֿט, לויט זיין פּלאַן, ווערן אַ מין קאָמוניסטישע „איבערשאַצונג פון ווערטן“) איז אינטערעסאַנט צוליב דעם מאַראַלישן פּאַראַדאָקס, וואָס ער האָט אין איר אויסגעדריקט. אַ קאָמוניסטיש מיידל, אין די צייטן פון בירגער־קריג, באַקומט אַ באַפֿעל צו בלייבן וואוינען אין אַ שטאָט. פון וועלכער די רויטע אַרמיי עוואַקואירט זיך. זי איז פון אַ רייכער אַריסטאָקראַטישער פּאַמיליע. זי וועט מען אין קאָמוניזם ניט הושד זיין. די אָפיצירן פון דער ווייס־גוואַרדיי־אַישער אַרמיי וועלן מסתמא סטאַציאָנירט ווערן אין איר באַקוועמעם, גרויסן הויז. איז איר אויפגאַבע צו ווערן מיט די אָפיצירן אַ „גוטע שוועסטער“ און אויסגעפּינען ביי זיי מיליטערישע סודות. דאָס איז אויף פּראָסט לשון — שפּיאַנאָזש. אָבער ס'איז נישטאָ מיט וואָס צו שעמען זיך. שפּיאַנאָזש פאַר די אינטערעסן פון קאַפיטאַליזם איז די גרעסטע נידערטרעכטיקייט; שפּיאַנאָזש לטובת סאָציאַליזם איז — לעילא וּלעילא. אָבער צוליב שפּיאַנאָזש דאַרף מען אַביסל צופּילרטעווען מיט די אָפיצירן און וואו עס איז נויטיק — גיין אַ סך ווייטער ווי פּלירט. ווייסט אַלגינ'ס אַריסטאָקראַטישע קאָמוניסטקע דעם גאַנצן שולחן־ערוך וועגן אירע פּליכטן, אָבער — זי איז אַ „געשטראַפּטע“, זי שטאַמט פּונם אַדל. די קאָמוניסטישע תורה קען זי ווי אַ וואַסער, אָבער איר מענטשאַליטעט איז ניט קיין קאָמוניסטישע; די פּראַלעטאַרישע יראַת־שמים איז איר נאָך פרעמד. עס קומט די שעה פון אמת'ן עקזאַמען — און זי האַלט אים ניט אויס. איר געליבטער — אַן אַנגעזעענער קאָמוניסט וועלכער איז גע־בליבן אומלעגאַל אין שטאָט צוליב קאָנספּיראַטיווע צוועקן — איז שוין אין טורמע ביי די ווייסע. די אינטערעסן פון דער רעוואַלוציע פּאַדערן, מ'זאָל טאָן אַלץ, אַבי ער זאָל באַפּרייט ווערן. קען אָבער די העלדין אַלץ ניט טאָן. זי קען זיך נישט דעצידירן צו באַצאָלן מיט איר קערפּער דעם קאָמאַנדיר פון דער ווייסער אַרמיי, וועלכער וויל פאַר דעם פּרייז באַפּרייט איר געליבטן. שיסט זי אין אַ מינוט פון פאַרצווייפּלונג דעם קאָמאַנדיר. איז עס אַ בפּירוש־דיקער ברוך פון דיסציפּלין, קעגן אַלע פּלענער פּונם רעוואַלוציאָנערן שטאַב. אַלץ האָט זיך טאַקע געענדיקט מיט אַ „כי טוב“ — גראַד אין יענעם מאָמענט האָט זיך אַלגינ'ען פאַרגלוסט אַריינצופּירן אין שטאָט אַריין די רויטע אַר־מיי — אָבער איר טאַט האָט זיך דאָך געקאַנט ענדיקן מיט אַ מיליטערישער קאַטאַסטראַפּע. דערפאַר קריגט זי איר עונש פּונם פּאַרטיי־גערײַכט. אויך איר פרומער געליבטער זאָגט זיך אָפּ פון אַזאַ עגאַאיסטישער, פּונם קאָמוניסטישן שטאַנדפּונקט, הפּקות־דיקער פּרוי — וואָס האָט געשטעלט די אומבאַרירלעכ־קייט פון איר קערפּער העכער פון די „אינטערעסן פּונם פּראַלעטאַריאַט“.

דאָס געריכט, איר געליבטער, דער מחבר אליין האָבן געהאלטן אז דאָס איז אַ מין בורזשואַזע „אויסגעלאַסנקייט“; אַז זי האָט זיך בעסער געדאַרפט פּראָ-סטיטואירן... אין די אינטערעסן פון דער רעוואָלוציע.

אַ נייע מאָראַל? אפשר אַלט ווי די וועלט. אין געצנדיגערישע לענדער, אין לענדער מיט אַ פאַרהעלטניסמעסיק היכער קולטור, האָבן פּראָסטיטוט-קעס אַמאָל געהערט צו די טעמפלען. זייער פונקציע איז גאָר געוועזן... אַ רעליגיעזע.

יעדנפאַלס, אַלגין האָט אין יענע יאָרן אליין ניט געוואוסט, וואָס פאַר אַ „מסירה“ אויף סאָציאַליזם ער האָט אָנגעשריבן.

* * *

אַלס אַ פּראָפעסיע, אין אונזער היינטיקן קאָפיטאַליסטישן זין פון וואָרט, וועט פּראָסטיטוציע מיט דער צייט פאַרשווינדן, ניט מסתמא אין דעם לאַנגן, פיינפולן און פּסיכיש-אומסטאַבילן איבערגאַנגס-פּעריאָד צום סאָציאַליזם, נאָר אין אַ רייפער סאָציאַליסטישער געזעלשאַפט (אין אַ געזעלשאַפט וואָס וועט זיין סאָציאַליסטיש רייפער ווי דער איצטיקער ראַטן-פאַרבאַנד). אָבער אַלס קאַרופּציע פון עקסועלע באַציאונגען בכלל איז ביי מיר נאָך אַלץ אַ גרויסער ספק, צי דאָס וואָס איך וויל אַנרופן פּראָסטיטוציע — אַלע באַציאונג-גען צווישן מאַן און פרוי וואָס זיינען ניט „לשמה“, אין וועלכע עס פעלט די דירעקטע פּסיכאָ-פּיזישע אורקאַפט פונם אינסטינקט — וועט אונטערגיין צוזאַמען מיטן קאָפיטאַליזם, ממילא, פון זיך אליין, די מאַכט-הונגערן און די עקסהיביציע-דאַרשטן ווערן דורך עקאָנאָמיק נישט געשטילט און ווערן פונם סאָציאַליזם ניט ליקווידירט. עס איז גאָר אַ סברא, אַז אין אַ סאָציאַליסטישער געזעלשאַפט וועט פאַר זיי זיין מער און פרייערע ענערגיע, אַ גינסטיקערער באַדן פאַר זייער וואַקס. אין דער מאָס אין וועלכער יענע מאַכט-און-עקסהיבי-ציע-גלוסטענישן זיינען גרייט צו גיין אויפן וועג פון קאַרופּטירן זיך און אַנ-דערע, וועט פּראָסטיטוציע אין דעם ברייטערן זין פון וואָרט ניט באַזייטיקט ווערן.

אָבער דאָ שטויסן מיר זיך אָן אין אַ גאָר אַנדער פּראָבלעם; אין דער פּראָבלעם פון אַ נייער ציוויליזאַציע און אַ נייער עסטעטיק. עס האַנדלט זיך וועגן באַפרייען אונז, זינדיקע מענטשן, פון אַ „טאַלאַנט“ וואָס מיר האָבן אין זיך אַנטוויקלט — פונם טאַלאַנט צו זאָגן ליגן, פון טראַגן מאַסקעס, פון חנפּענען, פון חנפּלען זיך. אַזוי לאַנג ווי מיר זיינען פעאיק, אַלץ איינס צוליב וואָס, צו זאָגן ליגן איז אונזערע רייד, אויסדריקן פאַלשע באַגייסטערונגען און שקר-יכזב-דיקע לאַיאַליטעטן צו אונזערע מיטמענטשן, צו זאָגן ליגן מיט דער פען, מיט די אויגן, מיט אַ שמייכל, מיט הויבן די הענט ביי אַן אַפּשטימונג, וועלן זיך שטענדיק געפינען צווישן אונז מענטשן — פרויען און מענער —

וואָס וועלן אין געוויסע סיטואַציעס זיין גרייט צו זינדיקן מיט זייער גאַנצן קערפּער מיט זייער גאַנצן וועזן; וועט זיין פאַרקויפטע ליבע, כאַטש ניט אין געלט־טערמינען.

אפשר זיינען מיר גאָר ליגנעריש אויס מורא, ווייל פון זינט מיר געדענ־קען זיך אויף דעם פּלאַנעט זיינען מיר דערשראָקן. שרעקן מיר זיך איינער פאַרן אַנדערן? אָבער כדי אָפּצושאַפּן די מורא און כדי די ענערגיע פון אונזערע מאַכט־אינסטינקטן (וואָס זיינען אַליין, אין לעצטן חשבון, אויפגעבויט אויף מורא) זאָל קריגן אַ „תיקון“, זאָל קריגן אַנדערע קאַנאַלן פאַר אירע שטראַמען, מוז געשאַפּן ווערן, ווי דער נביא וואָלט געזאָגט, „אַ נייע ערד און נייע הימ־לען“. די וועלט מוז באַהערשט ווערן פון אַ נייער פרייהייט. סאַציאַליזם אָן און פאַר זיך קען אונז די דאָזיקע פרייהייט ניט געבן. איך גלויב אָבער, אַז ער איז איר מפנה־דרך. פאַר יענער פרייהייט דאַרף מען האָבן אַ מער־ווי־סאַציאַליזם, אָבער אַ מער־ווי־סאַציאַליזם איז אוממעגלעך אָן — סאַציאַליזם.

משומדים

ס' זיך האָב די טעג געפרובט זיך צו דערמאָנען, ווען איך האָב צום ערשטן
מאַל דערהערט דאָס וואָרט „משומד“.

איז פאַר מיין זכרון אויפגעשוואומען אַ גרויער האַרבסט־פאַרנאַכט
אין אַ בעסאַראַביער דאָרף. ביי איינעם פון די ווייניקע אידישע שכנים איז
מען געזעסן שבעה און מ'האַט מיך, אַ קוים פיר־יאָריק קינד, אַרומגעשיקט
רופן אידן צו אַ מנין. נאָך גרויס מי האָב איך איבערגעציילט אויף די
פינגער די צאָל אידן וואָס זיינען שוין דאָ אין שטוב: עס זיינען געווען
בלויז ניין. ווען איך האָב פּלוצים דערזען משה־געאַרגין אַנקומען רייטנדיק
פון פעלד, האָב איך זיך דערפרייט און אים אַנגעזאָגט אַז מ'וואָרט אויף
אים, אויפן צענטן. האָט משה־געאַרגי (מאָדנע: די דאָזיקע ווילדע קאַמבי־
נאַציע פון צוויי נעמען האָט מיר אין יענע יאָרן ניט אויסגעזען אומנאַ־
טירלעך) שטיל און מיט אַ שמייכל מיר געגעבן צו פאַרשטיין, אַז ער
טאָר ניט דאָווענען, ווייל ער איז אַ משומד.

שפעטער אין אַוונט האָב איך זיך נאַכגעפרעגט, וואָס איז דאָס פאַר אַ
מין באַשעפעניש אַ משומד, וואָס כאַטש ער איז שוין אַ גרויסער טאָר ער
ניט דאָווענען צוזאַמען מיט אַנדערע אידן, האָט מען מיר געענטפערט, אַז
ער האָט „אויסגעביטן דאָס רענדל“, און ווען איך האָב דאָס אויך ניט
פאַרשטאַנען, האָט מען מיר געזאָגט פשוט־ער: משה־געאַרגי איז געוואָרן
אַ גוי. מער האָב איך שוין ניט געפרעגט קיין קשיות, כאַטש מיר איז געווען
ניט קלאָר ווי אַזוי נעמט מען און „מען ווערט“ אַ גוי. עס האָט מיך אַרומ־
גענומען אַ שווערער אומעט: מיין געפיל איז געווען, אַז ניט משה־געאַרגי
האָט עפעס אָפגעטאָן, נאָר אַז עפעס האָט מיט אים פאַסירט אַן אומגליק.
איינער בלייבט אַן אַ פוס, דער אַנדערער פאַרלירט אַן אויג, משה־געאַרגי
האָט פּלוצים פאַרלוירן דאָס וואָס ס'מאַכט איינעם פאַר אַ איד. אויף קיינעם
האָב איך נאָכדעם אין מיינע נאָריש־קינדישע יאָרן ניט געהאַט אַזאַ רחמנות־
געפיל ווי אויף משה־געאַרגין: ווען ער וועט שטאַרבן, וועט ער ליגן
אויפן גוי־אישן „צווינטער“, צווישן די שטעכיקע גראָזן וואָס הינטער דעם
קלויסטער, און אין געוויסע טעג פון יאָר וועלן ווייבער איינגעוויקלט אין
קאַלירטע פאַטשיילעס קומען אויף זיין קבר און עסן פון זיין כבוד וועגן
האַרטע אייער, געזאַלצענע פיש און „פלאַטשינטעס“ באַשמירט מיט חזיר־
שמאַלץ. און דער אַרעמער משה־געאַרגי וועט דאָס אַלץ מוזן „אַריבערטראַגן“.

* * *

מיט עטלעכע יאָר שפעטער, שוין אין שטעטל, האָב איך געוואוסט, אַז אַ משומד ווערט מען מיט דעם אייגענעם ווילן, אַז אַ משומד קושט דעם צלם און דעם גלח'ס האַנט. אַז ער דאַוונט צום „גוי'אישן גאַט" און אַז מ'דאַרף אים פיינט האַבן. ווען יואל דעם בעקער'ס מיידל, „די משומדת און די חצופה", וואָס האָט זיך באַזעצט אין דאַרף ביי אירע מאַלדאַוואַנישע שווער-און-שוויגער, איז איינמאַל אום שבת דורכגעפאַרן איבערן שטעטל מיט איר „שראַץ", האָבן אינגלעך געכאַפט קאַטשערעס און לאַפעטעס און נאָכ-געלאָפן דעם וואַגן מיט ווילדע געשרייען: „פאַרברענט זאַלסטו ווערן, וויכ-רעסטקאַ" (משומדת), „שליכאַ" (אויסגעלאַסענע פרוי), „פאַרקו די ני סאַראַט" (אומגעזאַלצענער חזיר). האָב איך אויך געוואַלט כאַפן אַ מין כלי-זין און אַפּלויפן און אַפּשרייען מיין חלק, נאָר אין הויז האָט מען מיך ניט געלאָזט: אויב ס'איז אַ מצוה נאָכצולויפן און וועלן שלאָגן אַ משומדת, זאָל עס טאָן דער רב און ניט אַ „באַנדע באַסיאַקעס". שפעטער האָב איך צופעליק אויסגעפונען, אַז איינע פון די סיבות פון מיין משפּחה'ס „טאַ-לעראַנג" איז געווען אירער אַן אייגענער פּגם: עפעס אַ קרובה, צירל, איז ערב איר חתונה אַנטלאָפן מיט אַ שייגעץ אין אַ ווייטער שטאַט, און אין אַ שכנות'דיקן אויעזד איז געווען אַ גלח וואָס האָט געטראָגן אונזער פאַ-מיליען-נאַמען. קיינער פון די חברים האָט מיר מיין פאַרשמירטן יחוס ניט אויפגעוואַרפן, אָבער יאָרן-לאַנג האָב איך געטראָגן אין האַרצן אַ וואונד: ווי קומען צו אונז משומדים? איך האָב שוין דענסמאַל געוואוסט פונם באַגריף „איזמעניק" (אַ פאַררעטער). מיין געפיל איז געווען, אַז זאָל נאָר אויסברעכן אַ פאַגראַם, וועט יואל דעם בעקערס טאָכטער, און צירל; דער מיסטערעיעזער גלח אינם שכנותדיקן אויעזד, און דער אַלט-איינגעזעסענער משומד וואָס קיינער פאַרשטייט ניט פון וואַנען קומט צו אים אַזאַ נאַמען ווי לעוו טאַלסטאַי (און וועמען אַלע טאַלערירן אי דערפאַר וואָס ער גע-דענקט אויף אויסנווייניק גאַנץ תנ"ך, איז אַ בקי אין אבן-עזרא, און אי דערפאַר וואָס ער איז אַ „מקורב למלכות") — וועלן זיי אַלע, אַלע קומען מיט לאַנגע העק, שרייען מיט הייזעריקע קולות „זשידי פּראַקליאַטיע" און שפּאַלטן אידישע קעפּ. דער אַמאָליקער רחמנות-געפיל צו משה-געאַרגי איז אויסגעוועפט געוואָרן און אין מיין אינגלשן האַרץ האָט געפלאַקערט אַ פּלאַם פון שנאה.

* * *

אין נאָך שפעטערע יאָרן, אין אַדעס, האָט די דאָזיקע שנאה אויפ-געוועקט אויפּסניי אין מיר וולאַדימיר זשאַבאַטינסקי. אין יענע צייטן האָבן זיך הונדערטער יונגע-לייט אין רוסלאַנד גע'שמד'ט — הויפטזעכלעך כדי צו קענען אַריינקומען אין אוניווערזיטעט. אין פעטערבורג האָט זיך דענס-

מאָל קונה-שם געווען אַ פּראָטעסטאַנטישער גלח, פיר, ביי וועמען דער קורס צוזאַמען מיט דער צערעמאָניע פלעגן דויערן ניט מער ווי צוויי טעג און קאָסטן פלעגט עס אַ שיבוש: אינגאַנצן פּערציק רובל. פון דרום-רוסלאַנד — און ספּעציעל פון אַדעס — פלעגן די שמד-אַספּיראַנטן פאַרן קיין אַקערמאַן, אַ פּראָווינציעלע שטאַט ביים אויסגוס פונם שוואַרצן ים, וואו אַן אַרמענישער גלח פלעגט פאַר אַ קליינער סומע אַרויסגעבן אַ סערטי-פיקאַט פון צוגעהעריקייט צו דער קירכע פון „גריגאָרי דעם ליכט-ברענגער“ (אין יענער צייט האָבן מיר געשאַפן דעם אויסדרוק „אַן אַנהענגער פון דער אַקערמאַן-גרעגאָריאַנישער אמונה“: דער אַפיציעלער נאָמען פון דער אַרמענישער קירכע איז אַרמאַנאַ-גרעגאָריאַניש). די מייסטע פון אונזער דעמאָלסטיקן קרייז האָבן אין אוניווערזיטעט ניט געקאַנט גיין צוליב זייער אידישקייט. זשאַבאַטינסקי גופא, דער עלטערער אין יאַרן און אין אינטע-לעקטועלער השפּעה, האָט זיך ערשט אַרומגעטראָגן מיט אַ געדאַנק אַוועק-צופאַרן קיין יאַראַסלאַוועל און דאָרטן פּרובירן אַויסהאַלטן אַן אַדוואַקאַטן עקזאַמען אַלס עקסטערן, כדי צו קריגן וואוינ-רעכט אויסער דער „שטערטאַ“ (כאָטש צווישן זיינע פאַפּירן האָט זיך געוואַלגערט, ווי ער האָט עס אַנגערופן, אַ „שמאַרגעליצע“, אַ דיפּלאָם, פונם רוימישן אוניווערזיטעט, וועלכן די רוסישע אויטאָריטעטן האָבן מיט סלאַוואַפּילישער גדלות ניט געוואַלט אַנער-קענען). דאָס לייכטע אַריינקומען פון אידישע יונגעלייטלעך אין אוניווערזי-טעט דורך לאָזן זיך אָפּשפּריצן מיט עטלעכע טראָפּן „הייליק וואַסער“ האָט נאַטירלעך ביי אונז אַרויסגערופן עקל און גרימזאַרן. האָבן מיר, אונטער זשאַבאַטינסקי'ס השפּעה, זיך געגעבן אַ נדר: אויסגעפינען ווער עס זיינען אין שטאַט די משומדים און זיי רודפ'ן עד חרמה — איבעררייסן מיט זיי די באַציאונגען, ווירקן אויף אַנדערע מ'זאָל זיי באַיקאַטירן און ניט לאָזן געבן זיי קיין אַרבעט. גוי'אישע פריינט האָבן פון צייט צו צייט געהאַט אויף אונז פאַראיבל, הלמאי מיר רודפ'ן מענטשן צוליב דער ענדערונג אין זיי-ערע „רעליגיעזע איבערציגונגען“; פלעגן מיר פאַר יענע נאַאיווע „גוי'אישע קעפּ“ ציטירן איינעם פון די עלטסטע און דערפאַלגרייכסטע משומדים, פּראָ-פּעסאַר כוואַלסאָן. מיר פלעגן רעקאָנסטרואירן, ווי איך דערמאָן זיך, אַ קורצן דיאַלאָג:

— פּראָפּעסאַר, פּאַוואָס האָט איר זיך גע'שמד'ט?

— אויס איבערציגונג.

— וואָס פאַר אַ נייע איבערציגונג האָט איר דען געקראָגן?

— איך האָב געקראָגן די איבערציגונג, אַז ס'איז בעסער צו זיין אַ

פּראָפּעסאַר אין פעטערבורג איידער אַ מלמד אין שקלאָוו.

אַבער למען האמת דאַרף מען זאָגן, אַז ניט נאָר די גוי'אישע קעפּ

האָבן ניט געקענט משיג זיין, פאַר וואָס מיר רודפֿן משומדים. נאָך אַ
בריוו, וואָס איך האָב אין יענער צייט פאַרעפנטלעכט וועגן דעם ענין
שמד אין אַן אַדעסער רוסישער צייטונג, האָב איך געקראָגן אויסגעזידלט
פון מענדעלע מוכר ספרים:

— אַזאַ שנעק און שוין גאַט'ס סטריאַפּטשע... איר זייט מסתמא
געבוירן געוואָרן מיט אַ טאַלאַנט פאַר אַ שפּיאַן... קיין אַנדער עובדה
האַט איר שוין ניט ווי נאָר אויסצוגעפינען וואָס ביי יענעם טוט זיך און
אים זאָגן מוסר... טפו, הטאים-זוכער...

און דער אַלטער לינעצקי האָט מיך איינמאַל אָפּגעשטעלט אין גאַס און
זיך אויסגעשריען אויף מיר:

— אינגערמאַן, ווען וועט איר אָנהויבן בודק זיין די ציצית ביי אידן?
אפשר וועט איר זיך נעמען מאַכן אַ רשימה פון אידן, וואָס לייגן ניט רבינו
ת'ס תפילין, און זי אָפּדרוקן אין די גאַזעטן?

ביידע, דוכט זיך, האָבן זיי געהאַט „פּראַוואַסלאַוונע“ זין. אָבער ניט
מענדעלע און ניט לינעצקי האָט פאַרמאַגט אין יענע יאָרן דעם נויטיקן
טאַקט... צו שווייגן און זיך ניט וויסנדיק צו מאַכן.

* * *

יא, איין משומד אין שטאַט האָבן מיר באַהאַנדלט מיט רעספעקט. דאָס
איז געווען דער באַרימטער אַדוואַקאַט פּערגאַמענט. די פון אונז, וואָס האָבן
אים געקאַנט, פלעגן זיין אָפטע אַריינגייער צו אים אין הויז. טאַקע אַ משומד,
אָבער דאָך: ווען ער איז אויסגעקליבן געוואָרן אין דער גאַסדאַרסטעוונאַיאַ
דומאַ (פאַרלאַמענט), האָט ער דאָרט געגעבן אַ פיקאַנטן ענטפער אויף צוויי
אומפאַרמיידלעכע שאלות בשעת דער רעגיסטראַציע:

— רעליגיע? גריכיש-קאַטויליש.

— נאַציאָנאַליטעט? אַ איד.

* * *

צוליב וואָס האָב איך זיך איצט דערמאַנט אַן משומדים? אין אַמעריקע
קען איך ניט קיין גע'שמד'טע אידן. דער קאַטאַליק פון דער ליטעראַרישער
קאַפּע האָט זיך שוין אויך דעם זומער צוריק-מגייר געווען און ער מאַכט
דעם איינדרוק פון אַ פאַראינגטן און פאַרליבטן אויף אַ „האַנימון“ מיט זיין
אידישקייט. אָבער די ניו יאָרקער „טיימס“ האָט די טעג פאַרעפנטלעכט אַ
טעלעגראַמע פון איר ווינער קאַרעספּאַנדענט, אַז ביים דאָרטיקן אַנגליקאַנישן
גלח האָבן זיך אין די לעצטע עטלעכע וואָכן אָפּגע'שמד'ט 500 עסטרייכישע
אידן.

שמד אין ווין און אין בערלין איז ניט קיין נאָווינע. די אימפּאַזאַנטע
„קאַיזער-ווילהעלם-געדעכטניס-קירכע“ אין שאַרלאַטענבורג האָבן אין מיינע

יאָרן די גויים גערופן ניט אַנדערש ווי „טאַאָף-האַאָס דעס וועסטענס“ (אויף דעם משקל פון דעם גרויסן שאַרלאַטענבורגער דעפּאַרטמענט-סטאַר „קאַאָף-האַאָז דעס וועסטענס“). צוליב די גרויסע צאַלן אידן וואָס האָבן זיך אָפּגע-שמד'ט אין יענער קירכע.

אין ווין איז מסתמא יעדער פערטער איד געווען אַ משומד (גענוג זיך צו דערמאַנען אין דער צאַל משומדים אפילו צווישן דער פירערשאפט פון דער עסטרייכישער סאַציאַל-דעמאָקראַטישער פּאַרטיי...), האָט מען אָבער געמעגט דערוואַרטן, אַז איצטער, אויפן זעקסטן יאָר היטלעריזם אין דייטש-לאַנד און עטלעכע חדשים נאָך דער „גלייכשאַלטונג“ פון עסטרייך, וועט זיך ניט געפינען קיין איין-אינציקער איד, וואָס זאָל קריגן דעם קופּערנעם יצר-הרע פאַר שמד. צוליב וואָס? די קירכע איז גע'רודפ'ט און באַשפּיגן און דער סטאַטוס פון משומדים איז אין דריטן רייך ערגער, גרויזאַמער און לעפּישער פּונם אַלגעמיינ-אידישן סטאַטוס. מ'האַט געמעגט האָפּן אַז גראַד אין דייטשלאַנד און אין עסטרייך האָבן די סאַמע פאַר'גוי'אישסטע, די טעמפּסטע און וואולגאַרסטע אידן עפעס געלערנט וועגן פאַרלייקענונג און זעלבסט-פאַרלייקענונג אַלס שוין-מעטאָדע; אַז רדיפות האָבן אויך אין זיי אַרויסגערופן אַ געפּיל און זעבלסט-ווירדע.

די נייע משומדים האָבן אָבער זייער „לאַגיק“ און זייער „סטראַטעגיק“. זיי קלייבן זיך צו עמיגרירן מעבר-לים, אין ווייטע געגנטן; היפטזעכלעך אין ענגלישע דאַמיניאָנס און קאָלאָניעס, וואו זיי וועט אויסקומען צו לעבן צווישן פּראַטעסטאַנטן. און זיי האַלטן אַז ס'איז גלייכער פאַר זיי אַנצוקומען אַהין אַלס ניט-אידן; אַז זיי וועט זיין גרינגער זיך סאַציאַל איינצוברינגערן און אַקלימאַטיזירן, אויב צווישן זיי און זייערע נייע שכנים וועט — לכל הפחות, פאַרמעל — ניט שטיין קיין רעליגיעזע מחיצה. דאָס איז טאַקע די כוונה וואָס אין דער קאטוילישער ווין האָבן זיי זיך גע'שמד'ט אויף פּראַ-טעסטאַנטן: דאָס איז שמד פאַר „עקספּאַרט“, ניט פאַר געברויך אויפן אַרט; אַ צופאַסונג צו אַ ווייטער סביבה, מיט וועלכער מ'דאַרף זיך ערשט פאַר-בינדן. פון אונזער נייער קאַטאַסטראַפּע מאַכט זיך, הייסט עס, יעדער זיין פּועל-יוצא: באַשליסט איינער זיך אומקערן צום מקור, אָננעמען זיין אידישן גורל און „סובלימירן“ אים, פאַרוואַנדלען אים אין אַ קוואַל פון נייער לעבנס-ענערגיע און נייער גייסטיקייט; פּועל'ט ביי זיך אַן אַנדערער, אַז ער דאַרף נאָך מער און נאָך ברוטאַלער אָפּווישן פון זיך די לעצטע שפורן פון אידישן אָפּשטאַם.

* * *

איך מוז זיך מודה זיין: יענע ידיעה פון ווין האָט אין מיר איצט אַרויס-גערופן בלויו מעלאַנכאָלישע געפּילן, ניט קיין כעס, ניט קיין גרימזאַרן.

אויב עס זאל זיך איצטער געפינען א „באנדע באסיאקעס“, ווי מ'האט יענע אינגלעך גערופן ביי מיר אין דער היים, וואס זאלן זיך לאָזן נאָכלויפן נאָך יענע פינף הונדערט ווינער משומדים מיט קאָטשערעס און לאָפעטעס, וויל איך איצט ניט האָבן קיין ברעקל חשק מיטצומאַכן מיט זיי די האַס-און פאַראַכטונגס-צערעמאַניע, איך וואָלט מסתמא איצטער ניט נאָכגעאַנגען אַ זשאַבאַטינסקי אין באַשטראַפן זיי מיט רעטאַרישע „קאָטשערעס און לאַ-פעטעס“. עס קען זיין אַז דאָס איז אַ סימן פון אַלטיקייט, עס קען זיין אַז דאָס איז אַ פּועל-יוצא פון אַפּגעשוואַכטן דרך-אַרץ פאַרן מין מענטש בכלל — אַבער אַ פּאַקט איז עס: איך פּאַדער היינט פון מענטשן אַ סך ווייניקער ווי אַמאַל און איך קען ביי זיך ניט פּועל'ן אַז עמיצער דאַרף באַשטראַפט ווערן פאַר ניט קענען זיין קיין העלד, פאַר ניט-פייניקייט, פאַר אומריטער-לעכטיקייט, פאַר פּחדנות.

און, סוף-כל-סוף, פרעג איך זיך, וואָס איז שמד? שמד איז „מימיקריי“; דאָס בייטן דעם קאָליר צוליב זעלבסט-שוץ, אַ פּראָצעס וועלכער איז אַזוי באַקאַנט אין דער זאַלאַגאָישער וועלט. שמד איז דאָס פאַרבויגן פון דעם אייגענעם איד; דאָס זיך אונטערגעבן די אַרומיקע אומשטענדן; דאָס אַנבויגן דעם קאַפּ פאַר אַן אונטערדריקער; דאָס שטעלן ביאָלאָגיש לעבן העכער פון ווירדע און נשמה-פּאַטאַס. האָב איך מורא אַז אַ האַלבע וועלט ווייניקסטנס באַשטייט איצטער פון קינדער און קינדס-קינדער פון משומדים; אַז זינט די וועלט געדענקט זיך איז זי, אין אַ גרויסער שרייענדיקער מאַס, אַ שמד-וועלט. פאַרוואָס זיינען די קרוב צו פּופּצן מיליאָן נעגערס אין אַמעריקע קריסטן, נאָך פּראָטעסטאַנטן דערצו? זייערע עלטערן האָבן זיך געלאָזט שמד'ן, אַנדערע האָבן פאַר זיי צעשמעטערט די געטער, וואָס זיי האָבן מיט זיך מיטגעבראַכט פון אַפּריקע. מ'האָט זיי געהייסן גלויבן אין אַ בלאַנדן איד פון אַ קליין שטעטל אין די בערג פון אַ ווייט אַזיאַטיש לאַנד, האָבן זיי „מסכים געווען צו גלויבן“. היינט קענען זיי שוין זיין גלויביקע קריסטן, אפּשר די גלויביקסטע אין אַמעריקע, אַבער אַנגעהויבן האָט זיך עס פון שמד — פון צביעות, פון ליגן, פון מקריב זיין די אייגענע יראַה'ס.

גרויסע מאַסן רוסן און אוקראַינער זיינען אין וולאַדימיר דעם הייליקנס צייטן געוואָרן קריסטן קעגן זייער ווילן און זיי האָבן נאָך שפּעטער יאַרנלאַנג געבענקט נאָך די אַלט-סלאַווישע געטער, וואָס דעם קיסר'ס מענטשן האָבן דערטרונקען אין דניעפּר. דאָס שפּעטערדיקע הייליקע רוסלאַנד (סוויאַטאַיאַ רוס) האָט זיך פּאַקטיש אַנגעהויבן — ביי די מאַסן יעדנפאַלס — פון שמד, פון פּאַלקס-פּחדנות און פאַרלוירנדיקייט, פון קנעכטישער צופּאַסונג צו דער רעליגיע פּונם „הויף“ מיט זיינע באַיאָרן, און וואָס איז פאַרגעקומען אין די דייטשע לענדער? האָבן די מאַסן דאַרט אַנגענומען דאָס קריסטנטום „אויס

איבערצייגונג, ווייל יעדער פון זיי האָט געהאַט זיין אייגענעם „גילוי אליהו“? אויך די דייטשע קריסטלעכע קולטור (און וואָס פאַר אַ קולטור האָבן זיי דען, מישטיינס געזאָגט, פאַרמאָגט פאַרן קריסטנטום?) האָט זיך אָנגעהויבן פון „שמד“ פון צופאַסונג צו הערשער און דעראַבערער.

און ווי קומט דער איסלאַם צו ברוינ־שוואַרצע שבטים אין אַפריקע, קיין פערסיע און קיין אַפגאַניסטאַן; און ווי קומען קיין אינדיע גאַנצע זיבעציק מיליאָן מוסולמענער? מוחאַמאַד'ס שווערד האָט געהאַקט קעפּ צווישן די „אומגלויביקע“ און יענע „פאַרשאַלטענע אַפיקורסים“, וואָס האָבן ניט געוואָלט אַוועקגעבן זייער לעבן, האָבן זיך דערקלערט אַלס „גלויביקע“. אין דעם פרט זיינען אפשר אידן און אַרמענער די אַם ווייניקסטן פּחדנישע, די רע־ליגיעז־העראַאיסטישע פעלקער אין דער וועלט, כאָטש... כאָטש מ'דאַרף ניט פאַרגעסן אַז נאָך דער גאַנצער מאַרטיראַלאַגיע פונם אַרמענישן פּאַלק זיינען דאָך פאַראַן הונדערטער־טויזנטער מוסולמענישע אַרמענער; און וואָס ס'איז שייך אידן — איז פאַראַן אַ יסוד צו גלויבן, אַז אַ סך מער אידן זיינען אַין פּופּצענטן יאַרהונדערט געבליבן אין שפּאַניע און זיך גע'שמד'ט איידער אויס־געוואַנדערט אין פרעמדע לענדער „על קידוש השם“ (און וואוהיין זיינען פאַר־שוואַנדן געוואָרן די גרויסע צאָלן אידן, וואָס האָבן אַמאָל געלעבט אין די פאַרשיידענע איטאַליענישע פּראָווינצן?).

איך ווייס, דאָס איז אַן אַכזריות אַרויסצוזאָגן. אָבער אין אונזערע אַכ־זריות'דיקע טעג מוז מען טיילמאָל זיין ברוטאַל מיט זיך אַליין, ווען היטלעריזם וואָלט ניט געווען פאַרבונדן מיט אַנטיסעמיטיזם, ווען דייטש־לאַנד וואָלט אין איר נאַציאָנאַליסטישער משוגעת געגאַנגען אויף דעם וועג, אויף וועלכן דער איטאַליענישער פּאַשיזם איז ביז ניט לאַנג צוריק געגאַנגען, וואָלטן מסתמא דער רובּ מנין פון דייטשע אידן געווען (אויסערלעך יעדנ־פּאַלס) היטלעריסטן. מיט וואָס זיינען זיי נאָבעלער פון איטאַליענישע אידן. וואָס האָבן זיך אין זייער מערהייט אידענטיפיצירט אַלס פּאַשיסטן? וואָלטן מיר דענסמאָל געהאַט צו טאָן מיט אַ דערשיינונג פון פּאַליטישן מאַסן־שמד. און — מעג מען גיין אַ שריט ווייטער? ווען אפילו דער איצטיקער זאָלאַר־גישאַנטיסעמיטישער היטלעריזם וואָלט אין זיין תּוך ניט געווען אַטעאיסטיש און אַנטי־קירכלעך; ווען ער וואָלט זיינע רדיפות געווענדעט בלויז קעגן „אידישע אידן“ און ניט קעגן משומדים ווי עס איז געווען אין מיטלאַלטער אין קאַטוילישע לענדער — וואָלט זיך גאַר־גאַר אַ גרויסער פּראָצענט אידן אויסגע'שמד'ט און געזוכט באַלזאַם פאַר זייערע וואונדן אין די צוויי קריסט־לעכע קירכן פון גרויס־דייטשלאַנד.

און האַנדלט זיך וועגן פּאַליטישן „שמד“ — ווער ווייסט וויפיל מיליאָנען „משומדים“ עס זיינען היינט פאַראַן צווישן גוים אין דייטשלאַנד און אין

עסטרייך, אין איטאליע, אין סאָוועט־רוסלאַנד — מענטשן וואָס שווערן טריי־
 הייט צו אַ רעזשים וואָס זיי האָסן, וואָס דאַוונען צו געטער וועלכע זיי האַלטן
 פאַר געטשקעס, וואָס טראָגן דריי הונדערט פינף און זעכציק טעג אין יאָר
 מאַסקעס אויף זייערע פנימ'ער און זיינען גרייט צו קושן די רוט וואָס שמיסט
 זיי? צוליב וואָס? אַט צוליב דעם בידנע ביסל לעבן און צוליב דעם בידנע
 שטיקל ברויט, וואָס מ'מוז האָבן צום לעבן, און צוליב דעם מינימום פון
 (אפילו פיקטיווער) פרייהייט, וואָס די „פריוילעגירטע“ פאַרמאָגן. פחדנות,
 פאַראַט, אומטרייהייט צום אייגענעם איד, קריכעריי, אונטערגעביקייט,
 צביעות, מיט איין וואָרט: שמד איז אַזאַ אַלטע, פאַרשפרייטע, כמעט אונזי־
 ווערסאַלע דערשיינונג. אַז מ'מוז זי, האָב איד מורא, אָנהויבן צו באַטראַכטן
 — אַז אַך און וויי צו דער נאַטור! — אַלס „נאַטירלעך“. כדי די וועלט
 זאָל זיך דערפון באַפרייען, מוז זי, אין אַ געוויסן זינען, ווערן „איבער־
 נאַטירלעך“, לאָזן הערשן אין לעבן יענע כוחות וואָס קענען גובר זיין געוויסע
 עלעמענטן פון דער „נאַטור“.

וואָרפן שטיינער אין משומדים? אין וועלכע? אין אידישע אָדער אין
 נייט־אידישע? אין רעליגיעזע אָדער אויך אין פּאָליטישע, אין סאַציאַלע, אין
 אינטעלעקטועלע משומדים?

נישטאַ, האָב איד מורא, אַזוי פיל שטיינער אין דער וועלט. און די
 האַנט וואַלט גיך מיד געוואָרן.

איד געדענק שוין איצטער ניט (אויב איד האָב בכלל אַמאַל געוואוסט),
 צוליב וואָס דער האַלבער תם פון מיין קינדהייטס־דאַרף האָט זיך גע־
 שמד'ט, אָבער איד ווייס אַז צו די איצטיקע משומדים אין ווין פיל איד
 מער יענעם רחמנות, וואָס האָט אין מיין האַרץ געצאָפלט צו משה־געאַרג'ן,
 איידער דעם האָס וואָס איד האָב אין שפּעטערע יאָרן געטראָגן אויף אַזאַ
 משומד ווי פּראָפּעסאָר כוואַלסאָן.

און איד וואַלט אפילו געווען אפשר גרייט אויף „חילול השם“ און ווינטשן
 די פינף הונדערט ווינער משומדים דערפאַלג הינטער דער נייער מאַסקע,
 וואָס זיי האָבן אויף זיך אַרויפגעצוואונגען. מילא, וואַלט איד מיר געזאָגט,
 ניט אויסגעהאַלטן דעם עקזאַמען! זיינען זיי ניט שטאַרק גענוג פאַר דעם
 — און דער עקזאַמען איז אפשר אַ צו שווערער פאַר צערודערטע מוחות,
 דערשראַקענע הערצער, חרוב געוואָרענע נשמות, אין טעג פון דער וועלט'ס
 ליקוי־חמה. אויב דאָס וואָס מיר רופן „נצח ישראל לא ישקר“ האָט אין
 זיך אמתדיקע רעאַליטעט, איז דער באַגריף מער אַ קוואַליטאַטיווער איידער
 אַ קוואַנטיטאַטיווער: פינף הונדערט אַרויף, פינף הונדערט אַראָפּ — דער
 קרן וועט בלייבן.

איד קען זיי אָבער קיין „דערפאַלג“ אין זייער מימיקרי־פאַרברעכן

ניט ווינטשן, ווייל אין אונזערע צייטן ווערט אלץ שווערער און שווערער צו טראַגן אַ גוי'אישע מאַסקע איבערן אידישן פנים; אפילו ווען איינער איז גרייט גובר צו זיין אין זיך דעם עקל פאַר מאַסקעס בכלל און פאַר אַזאַ מאַסקע ספעציעל. די וועלט האָט איצטער בעסערע דעטעקטיוו־פעאיקייטן ווי אַמאָל און דער מאַדערנער איד איז צו שטאַרק צעשרויפט, דורך און דורך היסטעריש און דע־באַלאַנסירט, אַז ער זאָל לאַנג קענען שפּילן די ראַלע פון פאַרשטעלן זיך און זיך ניט פאַרראַטן. דער שכל פון שמד'ן זיך ערב אימיגראַציע באַשטייט דאָך אין דעם, אַז מ'זאָל קומען אין דעם נייעם לאַנד אַלס ניט־אידן, זיך לעגיטימירן דאָרט אַלס גוים סיי לויט אַפּשטאַם און קולטור און סיי לויט רעליגיע (קומען ערגעץ־וואו, אין אַ נייער סביבה, אַלס אַפיציעלע משומדים, אַלס „געוועזענע“ אידן, איז היינטיקע צייטן ניט קיין סגולה קעגן די צרות, וואָס די ווינער נעאַ־פּראָטעסטאַנטן ווילן אויסמיידן מיט זייער שמד). וועלן זיי זיך מסתמא דאָרט אַנטרענגען צו שפּילן די ראַלע ניט נאָר פון פּראָטעסטאַנטן, נאָר אויך — פון „אַריער“. ווי לאַנג קען מען אַזאַ ראַלע שפּילן און זיך ניט פאַרראַטן, ניט נישל ווערן און ניט מסר'ן זיך אַליין?

די פינף הונדערט ווינער אידן וואָלטן עפּעס געקאַנט לערנען ביי זייער גרויסן, מוטיקן און קרישטאָל־ערלעכן לאַנדסמאַן, ביי זיגמונד פרויד. אַ פּאַציענט האָט זיך אַמאָל פאַר אים געקלאַגט, אַז לעצטענס רעדט ער זאַכן, וואָס ער וויל גאָר ניט אַרויסרעדן, וואָס אים לוינט גאָר ניט אַרויסצורעדן, ווייל ער קען זיך, ווייזט אויס, ניט קאָנטראַלירן. איינער פון די פּאַלן, אין וועלכע ער האָט זיך „פאַרשפּראַכן“ (דער פּסיכאָאַנאַליטישער טערמין פאַר „זיך אויסגליטשן“ מיט אַ וואָרט), איז זייער אַ כאַראַקטעריסטישער.

אין אַ גוי'אישער געזעלשאַפט, וועלכע האָט ניט געוואוסט אַז ער איז אַ איד, האָט ער איינמאָל געוואָלט זאָגן זיינע צוויי אינגלעך: „גו, מיינע יונגען, עס איז צייט איר זאָלט גיין אויף אַ שפּאַציר“, נאָר אַרויסגעקומען פון זיין מויל איז גאָר דער זאָץ „גו, מיינע יודען“... דער גאַנצער עולם האָט זיך מיטאַמאָל דערוואוסט דעם סוד, וואָס ער האָט אַזוי „קונציק“ געוואָלט באַהאַלטן פון זיי.

הלואי זאָל איך ליגן זאָגן: די פינף הונדערט משומדים וועלן אין די נייע לענדער איינציקווייז „נכשל“ ווערן און אויספלאַלען, אַדער ווי עס איז אויף אַן אַנדער אופן מאַניפעסטירן זייער פינסטערן סוד.

און דענסמאָל... אַבער נאָך וואָס זאָל איך זאָגן נביאות?

מנחם-מענדל ווערט אן אפאָסטאָל

רומבאָלדזשענדיק אין אַ זוניקן לאַנדאָנער נאַכמיטאָג אין דער געגענט פון ראַסעל־סקווער, האָב איך מיך אָנגעשטויסן אָן אַ מאַסיווער מיטל־אַלטערלעכער געביידע פון אַן אַנגליקאַנישער קירכע. די ווענט פון דרויסן פאַרשוואַצט, ווי האַלב־אָפּגעברענט, גלייך ווי בכיוון פאַרנאַכלעסיקט; אַ ריי שטרענגע קאַלאָנען אויף דער פּלאַטפאָרמע, און אויף אַ סלופּ, ביים אַריינגאַנג, איז געווען אָנגעקלעפט אַ פּלאַקאַט מיט העברעאישע אותיות. דער פּלאַקאַט האָט מודיע געווען, אַז יעדן שבת, עלף אַ זיגער אין דער פּרי, ווערט דאָ גע־פּראָוועט אַ אידיש־קריסטלעכע ליטורגיע; אָדער, ווי עס שטייט אויף תּרגום־לשון „סעודתא דמלכא קדישא“, לויטן נוסח פון „משיח'ישע חסידים“, און אונ־טערגעצייכנט אויף דער מודעה איז הרב פ. פ. לעווערטאָף.

וואָס איז דאָס פאַר אַ מאַדנע קריסטלעכע ליטורגיע, וואָס ווערט געפּראַ־וועט שבת, אנשטאט זונטיק, — און גראַד אויף העברעאיש? און פון ווען אָן עקזיסטירט עס אין לאַנדאָן אַ נוסח פון „משיח'ישע חסידים“? עטלעכע מינוט בין איך געשטאַנען דערשטוינט פאַרן פּלאַקאַט — ביז איך האָב זיך דערמאַנט, ווער „הרב“ לעווערטאָף איז.

צוריק מיט יאָרן, ווייס איך, האָט ער געמאַכט אַ רושם אין דער פּראַ־טעסטאַנטישער וועלט פון דייטשלאַנד מיט זיין אָפהאַנדלונג וועגן דער „רע־ליגיעזער דענקווייזע פון די חסידים“ (אַרויסגעגעבן, אגב, פון דער לייפּצי־קער אוניווערזיטעט); שפּעטער — מיט זיין העברעאישער קריסטוס־ביאַ־גראַפיע, וועלכע קלויזנער דערמאַנט אין זיין מאַנומענטאַלן ווערק אַלס אַ זייער־טענדעציעזע אַרבעט. ערשט צוריק מיט עטלעכע יאָר האָט ער אַרויסגעלאָזט אין ענגלאַנד — נאַכאַמאָל אויף העברעאיש — זיין פּוילוס־ביאַגראַפיע, און אויב איך מאַך ניט קיין טעות איז ער עס דער ענגלישער איבערזעצער פון פּראַנץ ווערפעליס „פּוילוס צווישן די אידן“ (פאַרעפנטלעכט אין דעם ניו־יאָרקער „מנורה“־זשורנאַל).

„הרב“ לעווערטאָף איז, הייסט עס, ניט קיין רב נאָר אַ גלח; און ניט סתם אַ גלח, נאָר אַ מיסיאָנער — דאָס וואָס פרומע אידן באַצייכענען אַלס „מסית ומדיח“. אָבער מערקווירדיק: דער דאָזיקער משונה־דיקער גלח באַ־טראַכט זיך אַלע יאָרן פאַר אַ איד, און כאַטש ער איז שוין אַ לאַנגע צייט פאַר־בונדן מיט דער אַזוי־גערופענער „עסטאַבלישד טשורטש“ פון ענגלאַנד, האָט ער אַליין, דערצייילט מען, „פיינט משומדים“ און זוכט אויף פאַרשיידענע וועגן צו זיין פאַרבונדן מיטן אידישן נאַציאָנאַלן לעבן, ער פּאָלגט נאָך די אידישע

און העברעאישע פרעסע און ליטעראטור; ער פארמאגט א שארף, קריטיש ווארט פאר אסימילאטאָרן — און ער האלט זיך, אויב ניט פאר קיין ציוניסט, איז פאר אן איבערגעגעבענעם חובב-ציון. ער האט געשטעלט, ווייס איך, צוריק מיט א פאר יאר דעם פארשטארבענעם נחום סאָקאלאָו אין א פארלעגנהייט: ער איז געקומען, אין לאַנדאָן, אויף א אידישן באַנקעט לכבוד דעם דערשיינען פון אן ענגלישער איבערזעצונג פון שניאור'ס „נח פאָנדרע“, און געבעטן מ'זאל אים לאָזן האַלטן אַ באַגריסונגס-רעדע. סאָקאלאָו איז געווען דער פאַר-זיצער און ער האָט נאַטירלעך ניט געקאָנט פּוּעל'ן ביי זיך משתף צו זיין אַ „משומד“ צו אַ אידיש-ליטעראַרישער מצוה.

דער ניט-לאַנג פאַרשטאַרבענער דר. י. מ. זאַלקינד, דער אידיש-איבער-זעצער פון תלמוד בבלי — אַליין אַ זייער עקזאָטישע, אינטריגירנדיקע פיגור: אן אַנאַרכיסט און אן אַרטאָדאָקסיש-רעליגיעזער איד, אַ „בלוט-שונא“ די נביאים פאַר זייער „ברוטאַליטעט“ און „וואולגאַרע קללות“ און אַ באַגייסטערטער פאַררער פון די „גרעסטע הומאַניסטן אין דער וועלט-געשיכטע“, די תנאים און אמוראים, אן עקסטרעמער אינטערנאַציאָנאַליסט און אַ ראַמאַנטישער חובב-ציון, דערצו נאָך אַ פרומער אידישיסט — איז ער יאַרנלאַנג געווען „הרב“ לעווערטאַף'ס אן אינטימער פריינט. ווען איך האָב, דערמאָן איך זיך, צוריק מיט עטלעכע יאָר אַ פרעג געטאָן דר. זאַלקינד, ווי קען עס אן אַרטאָדאָק-סישער איד, ווי ער, זיין באַפריינדעט מיט אַ משומד, מיט אַ מיסיאָנער — האָט ער מיך געבעטן, כ'זאַל ניט נוצן קיין באַליידיקנדיקע ווערטער ווען עס רעדט זיך וועגן לעווערטאַף'ן; ווייל „אויב עס זענען פאַראַן אין איראַפּע אַ צענדליק הייליקע מענטשן, איז לעווערטאַף איינער פון זיי“. דר. זאַלקינד האָט שטאַרק געגלויבט אין זיין אויפריכטיקייט און קריסטלעכער פרומקייט. אים האָט נאַטירלעך וויי געטאָן, וואָס זיינער אַ נאַענער פריינט דינט דער „עבודה זרה“, אָבער פרומקייט, האָט ער פאַרשטאַנען, דאַרף געמאַסטן ווערן ניט לויט דעם אָביעקט פון גלויבן אָדער אינהאַלט פון דאָגמעס, נאָר לויט דער שפּאַנונג פון דער נשמה...

* * *

ווען איך האָב זיך ביי אן אַנדער געלעגנהייט צעשמעקט מיט דר. זאַל-קינד'ן וועגן לעווערטאַף'ן, האָט ער מיר דערציילט פון אַ טשיקאָון עקספּערי-מענט, וואָס דער אידיש-קריסטלעכער מיסיאָנער האָט צוריק מיט אַ יאָר צען געמאַכט אין לאַנדאָן. אין די ראַמען פון דער אָפּיציעלער, אַנגליקאַנישער קירכע, האָט ער געוואַלט רעסטאַוירירן די אַמאַליקע אידיש-עוואַנגעלישע קהילה — די אורגעמיינדע פון ירושלים. האָט ער, מיט דער דערלויבעניש פונם לאַנדאַנער בישאָף, גענומען אַ קירכע און אַנגעהויבן פּראָווען אין איר יעדן פרייטיק-צו-נאַכטס „קבלת שבת“. דאָס האָט ער געמאַכט לויט אן איי-

גענעם נוסח. א מין „סינטעז“, ווי ער האָט געוואָלט גלויבן, פון קריסטלעכער ליטורגיע און טראַדיציאָנעל-אידישן צערעמאָניאַל פון אַנטקעגנגיין דער קע-ניגין שבת. נאָכן דאַוונען פלעגט ער מאַכן קידוש. דער זינען פון דער דאָזיקער משונה'דיקער „עבודה“ איז, לויט לעווערטאָף'ס אויפפאַסונג, געווען דאָס אומקערן זיך צום „מקור“ — צום אַריגינעלן אידישן קריסטנטום; איידער זי איז געוואָרן אַ גוי'עשע אַדער אַ קאָסמאָפּאָליטישע רעליגיע און איידער זי האָט אַרונטערגענומען אונטער די פליגל גריכן, סיריער, רוימער און אַנדער רע געצנדינער. די אידייע איז ניט ניי. יעדער ערנסטער פּראָטעסטאַנטישער טעאָלאָג ווייסט און אַנערקענט דעם אונטערשייד צווישן דער עוואַנגעלישער אורגעמיינדע פון יעזוס'ס צייט, פון דעם ערשטן אַפּאָסטאָלישן דור, און דער שפעטערער אַנטי-אידישער געמיינדע וואָס פּוילוס, דער „שליח צו די גוים“, האָט געשאַפן. ניי איז בלויז געווען די פּראָקטישע אַנווענדונג פון דער דאָזיקער ריכטונג און היסטאָרישער אויפפאַסונג. לעווערטאָף האָט זיך פאַר-מאַסטן אַריבערצושפּרינגען די גאַנצע קריסטלעכע אַנטוויקלונג, אַדער, ווי אייניקע מיינען, אויסוויקלונג — איבער דער קאָטוילישער און גריכישער קירכע; ער האָט אויך געוואָלט איבערהיפן די פּראָטעסטאַנטישע קירכן, וואָס האָבן זיך אַרויסגעשיללט פון קאָטויליציזם און שאַפן אין אונזער צייט אַ אידישע געמיינדע לויט יעזוס'ס פּערזענלעכן נוסח און שטייגער פון זיינע ערשטע, בלויז אידישע, נאָכפּאָלגער. מסתמא דערפאַר האָט ער זיין געמיינדע אַנגערופן „חסידים“ — אַ רמז אויף יענע יאָרן ווען אידישע קריסטן זיינען נאָך באַ-טראַכט געוואָרן אין ארץ ישראל אַלס פּולע אידן; ווען מ'האַט געקוקט אויף זיי (ווי רענאַן מיינט ריכטיק) ווי אויף איינער פון די גאַנץ לעגיטימע חסיד'ישע גרופן, וואָס האָבן דענסטמאַל עקזיסטירט אין דער ראָם פון אַפיציעל-אידישן רעליגיעזן לעבן. לעווערטאָף האָט דערמיט מסתמא אויך געוואָלט באַטאָנען, אַז דער חילוק צווישן עוואַנגעליסטן און ניט-עוואַנגעליסטן איז אין ערשטן, אַפּאָסטאָלישן דור באַטראַכט געוואָרן אומגעפער אין די זעלבע טער-מינען, אין וועלכע מ'האַט באַצייכנט די חילוקי-דעות און חילוקי נוסחאות צווישן מתנגדים און חסידים אינם אַכצנטן יאָרהונדערט. זיין צוועק איז בכן געווען, ווי איך האָב פאַרשטאַנען פון דר. זאַלקינד'ס דערציילונג, אַ אידיש-קריסטלעכע רעליגיעזע „רעסטאָוראַציע“. פאַר וואָס די אויטאָריטעטן פון דער אַנגליקאַנישער קירכע האָבן דעם אידישן מיסיאָנער מתיר געווען אַזאָ עקספּערִמענט (די אַנגליקאַנישע קירכע, דאַרף מען ניט פאַרגעסן, איז אין רעליגיעזע ענינים גאָר ניט אַזוי ליבעראַל. אין אייניקע פרטים איז זי גע-בליבן ביזן היינטיקן טאָג „קאָטויליש“, הגם זי האָט זיך אַפּגעריסן פון דער רוימישער ממשלה) — איז מיר ניט קלאָר. אפשר האָבן זיי געמיינט, אַז דורך אַזאָ „פאַראַידישן“ דאָס קריסטנטום וועט געלינגען צו „דערלייזן“ גרויסע צאָלן

אידן. אזוי אדער אנדערש, האָבן זיי געגעבן לעווערטאָוין אַ גאַנץ ברייטע אויטאָנאָמיע פאַר זיין אידישן קרייץ-צוג און אין משך פון אַ געוויסער צייט האָט ער אפילו געפראָוועט ביי זיך אין קירכע יעדן פרייטיק-צו-נאַכטס גאַנץ אידישלעכע סעודות. עסן צוזאַמען, ווי מען קען זען פון עוואַנגעליום, איז אַן אורקריסטלעכער אַקט. די אור-געמיינדע אין ירושלים האָט דעם דאָזיקן אַקט לויט אַ סך סימנים, סיסטעמאַטיש דורכגעפירט אין משך פון יאָרן (דאָס איז, אגב, געווען איינער פון די וויכטיקסטע אויסדרוקן פון איר קאָמוניזם). האָט טאַקע לעווערטאַף צוליב דעם פרובירט אַמאַל דורכפירן אַ פּעריאָדישע, גאַנץ קאָנקרעטע „סעודתא דמלכא קדישא“ אין דער קירכן-געביידע — מיט אידישע געפילטע פיש, מיט זמירות, מיט חב"ד'סקע ניגונים און אוקראַיניש-חסידישע ריקודים. סוף-כל-סוף האָבן די העכערע קירכן-אויטאָריטעטן פאַרבאָטן די שבת'דיקע סעודות, ניט מחמת וועלכע-ניט-איז פרינציפיעלע טעמים, נאָר אַ דאַנק אַ סקאַנדאַל, וואָס האָט איינמאַל בשעת אַזאַ סעודה אויסגעבראַכן און האָט אַרויסגערופן אין דער לאַנדאַנער פרעסע אַרטיקלען קעגן „הילול-השם“. „שקצים“ פון דער אַרומיקער געגנט האָבן זיך דערוואוסט וועגן אַ „פאַני טשוירטש“, וואו מ'קען יעדע וואָך אַפּעסן, קריגן אַ גלעזל בראַנפן און כאַפּן אַ טענצל. האָבן זיי אַנגעהויבן קומען צוגאַסט אין לעווערטאַף'ס קירכע מיט זייערע מיידלעך; מיט דער צייט האָבן זיי אַנגעפאַנגען ברענגען אַהין אויך זייער אייגענעם „וויסקי“ (דעם ביטערן טראַפּן האָט מען נאַטירלעך דאָרט סערווירט מיט אַ מאָס) — אזוי לאַנג, אזוי ברייט ביז זיי האָבן זיך אַמאַל צעהיצט און צעאַמפּערט און אַנגעהויבן אַן ערנסטן געשלעג. פּאָליציי האָט זיך געמוזט אַריינמישן און לעווערטאַף האָט זיך צעקריגט אויף אַ געוויסער צייט מיט „נאַטשאַלסטוואָ“, די העכערע קירכן-אינסטאַנצן האָבן געפאַדערט, ער זאָל אויפגעבן זיין עקספּערימענטירן מיט די פרייטיק-צו-נאַכטס-סעודות און ער האָט זיך ניט געוואָלט אונטערגעבן; אויב מ'איז איינמאַל געשטרויכלט געוואָרן מיט אַ פאַר בויאַנעס, דאָרף מען צוליב דעם ניט אַפּשאַפן די מיסטעריע פון עסן בציבור. סוף-סוף האָט ער זיך, ווייזט אויס, אונטערגעגעבן; די אַמאַל-ליקע סעודות ווערן מער ניט געפראָוועט. שבת אין דער פרי ווערט בלויז דורכגעפירט אַ מין סימבאָלישע סעודה.

* * *

איך בין געווען גענוג נייגעריק צו באַזוכן די קומענדיקע „סעודתא דמלכא קדישא“.

אין אַ ווינקל פון דער אימפּאַזאַנט-גרויסער קירכע איז געזעסן די פּיי-צינקע קהילה פון די „משיח'ישע חסידים“. די קאָנגרעגאַציע איז ניט געווען קיין סך גרעסער פון אַ מנין. אַן אַלטע, אַפּגעבליאַקעוועטע פרוי מיט אויסגע-לאַשענע אויגן, אַנגעטאַן — לויטן לאַנדאַנער סטאַנדאַרד — אין שמאַטעס.

עטלעכע גוט-געקליידעטע יונגע מיידלעך מיט אויגן פון סאָמנאָבולאָס, פון לבנה-פאַר'כישופטע; אַן עלעגאַנטע, מיטליעריקע פרוי מיט איבער-סענסיטיב-ווע ליפן און מיט אַ מאַדנעם פייערל פון ניט-געשטילטער ליידנשאַפט אין אי-רע טונקל-גרויע אויגן; אַ פאַר יונגע מענער מיט מער סלאָווישע ווי אידישע פנים'ער; צוויי-דריי אינגלעך אינם בר-מצוה-עלטער.

פאַרן אַלטאַר איז געשטאַנען לעווערטאַף, אינגעהילט אין אַ גרויסן טראַדי-ציאַנעלן טלית, מיט אַ יאַרמעלקע אויפן קאַפּ. ניט ווייט פון אים — אַ טיש, אויף וועלכן ס'זיינען געלעגן צוויי חלות, אַ פלעשל וויין און עטלעכע גלעזלעך (פונם סידור, וואָס די אַלטע פרוי האָט מיר צוגעראַגן זע איך, אַז אין די פסח-טעג וועלן אַנשטאַט חלות ליגן אויפן טיש מצות). דער „כהן“, ווי דער סידור באַציי-כנט דעם שליח-ציבור, דאַונט אויף העברעאיש; קהל ענטפערט אויף ענגליש. איבער דער שטרענגער און אימפּאַזאַנטער קירך האָט זיך געטראַגן לעווערטאַף'ס חסידיש-לירישע שטימע. אַביסל האָט מאַמענטענווייז געשטערט זיין געצער-טלטע ספרד'ישע אויסשפּראַך; זי האָט זיך ניט געפאַרט מיט דעם „מאַראַלישן“ שטייגער פון זיין אוקראַיניש-אידישער אינקאַנטאַציע.

באַקאַנטע ווערטער: אב הרחמן... ברכו את ה' המבורך... אלהי אברהם, אלהי יצחק ואלהי יעקב... זוכר חסדי אבות... מגן אברהם... עס פעלט ניט דער אַראַטאַרישער „שמע ישראל, ה' אלהינו ה' אחד“... און אַט הער איך פון דער קאַנגרעגאַציע דעם אַלטן נאַציאָנאַליסטיש-בן-יהוד'ישן „אהבת עולם“:

“Thou hast loved us with an everlasting love, with great and exceeding pity hast Thou pitied us. . . .”

אויך דער אייביקער „ציוניזם“ פון די אידישע תפילות האָט געפונען זיין לעגאַלן פּלאַץ אין דער אַנגליקאַנישער קירכע: „אור חדש על ציון תאיר, ונזכה כולנו מהרה לאורו.“ — ווערטער, וואָס רעפּאַרם-אידן האָבן אַמאָל אויסגעשטראַכן פון זייער סידור... דעם זעלבן ארץ-ישראל-פאַטריאַטיזם האָבן איך נאַכאַמאָל געהערט אין דעם מי-שבירך, וואָס ער האָט געמאַכט דעם ענגלישן קיסר: „בימיו ובימינו תושע יהודה ויבוא לציון גואלנו.“ (צי ווייסן ענגליש-אידישע סופער-פאַטריאַטן, די וואָס אַרבעטן אַזוי פלייסיק קעגן דער „סכנה“ פון אַ אידישער מלוכה, אַז דער „פאַרראַט“ אָדער די „דאָ-פעלע לאַיאַליטעט“ פאַרנעמט אַ פּלאַץ אין אַן אַנגליקאַנישער ליטורגיע?)... און אויב דאָס איז נאָך אַלץ ווייניק, האָט זיך דער „כהן“ צעגאָסן אין אַ „שאַווי-ניסטישן“ לויב-געזאַנג דעם אויבערשטן, אין אַן אתה-בחרתנו-דעקלאַראַציע: „הבוחר במשה עבדו ובישראל עמו ובנביאי האמת והצדק“... און עטוואָס שפּעטער — אַ סופער-נאַציאָנאַליסטישע ברכה פאַר די קראַנקע: „ברוך אתה ה', רופא חולי עמך“ (און וואָס הערט זיך, פּרעג איך זיך, מכה קראַנקע

גויים? זאלן זיי ווייטער קרענקען? אַ רמז פאַר יעזוס' דיסקרימינאַטאָרישע נייגונגען, ווען עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן הילן ניט־אידן? ... און אַט איז געקומען די מיסטעריע, די „קאָמיוניאָן“, דאָס קריסטלעכע אין דער איד־שער עבודה. דער „כהן“ האָט אויפגעהויבן אַ חלה פון טיש און געווענדט זיך צו קהל אויף אַראַמעאיש (יעזוס'ס מוטער־שפּראַך): „האַ לחמא דמשיחא, כל דכפין ייתי ויכול“ — אַט דאָס איז משיח'ס ברויט, ווער עס איז הונגעריק זאָל קומען און עסן; און ווייטער, נאָכן צוברעכן דאָס ברויט אויף שטיקלעך און אויפ־הויבן דעם כוס, איז שוין געקומען דאָס באַקאַנטע, דאָס קירכלעך־קאַנאָניזירטע, דער סוד פון פיזישער דבקות אין דעם דערלייזער: „דאָס איז דער קערפּער פון אונזער האַר, יעזוס דער דערלייזער, וואָס ער האָט אַוועקגעגעבן פאַר דיר, און דאָס איז דאָס בלוט פון אונזער האַר, וואָס איז פאַרגאַסן געוואָרן צוליב דיר“ ...

די ליטורגיע האָט זיך געענדיקט. איך האָב זיך געגרייט אַרויסצוגיין פון קירכע. די אַלטע פרוי מיט די אויסגעלאָשענע אויגן האָט מיך געפרעגט, צי איך וויל ניט בלייבן הערן לעווערטאָף'ס דרשה (זי האָט מקפיד געווען אים אָנצורופן „אָאור ראַבאָי“, ניט חס וחלילה, „מיניסטער“). איך וואָלט בפירוש געבליבן — דאָך טשיקאָווע — אָבער עס איז געוואָרן שפעט און איך האָב זיך „דערמאַנט“, אַז קיין לאַנדאַן בין איך געקומען צוליב ווייניקער הימלישע, אָבער דאָך וויכטיקע ענינים.

* * *

עטלעכע טעג נאָכאַנאַנד האָט מיך פאַרפאַלגט לעווערטאָף'ס לירישע שטימע (צי ווייסט ער, וואָס פאַר אַ קאַריערע ער וואָלט געקאַנט מאַכן אַלס אַ טראַדיציאָנעלער אידישער בעל־תפילה?). אָבער אַלע מאָל, ווען איך טו אַ קלער, וועגן זיין עצם עקספּערימענט, דערמאַן איך זיך אָן מנחם־מענדלען. מנחם־מענדעל, זאָג איך מיר, אין דער ראַלע פון אן אפאסטאָל.

איך ווייס ניט, צי לעווערטאָו איז אַ „הייליקער“, ווי ד״ר זאָלקינד האָט אים כאַראַקטעריזירט. איך גלויב, אַז ניין. אַ הייליקער איז פּראָסטער, ווייניקער „קינסטלער“ און ווייניקער „סטיליזאַטאָר“. אַ הייליקער, וואָס וואָלט באמת געוואָלט רעסטאָרירן די אידישע אור־עוואַנגעלישע געמיינדע, וואָלט ניט געגאַנגען זוכן הכנסת־אורחים ביי דער אַנגליקאַנישער קירכע, ביי אַ נאָך־אַלעמען־„גוי'ישער“, דריי פּערטל־קאַטוילישער אינסטיטוציע, מיילן־ווייט פון דער אַמאָליקער ירושלים'ער קהילה. ער וואָלט זיך ניט געקאַנט צופרידן־טעלן מיט אַ געטאָלע, מיט אַ ווינקל אין אַ ניט־אידישער קירכן־מדינה. ער וואָלט אָנגעהויבן זיין מיסיע פון אונטן, ניט פון אויבן, פון אידישע מאַסן און ניט פון דער „אויטאָנאָמיע“, וואָס דער לאַנדאַנער בישאָף האָט אים געגעבן; ער וואָלט אפשר אָנגעהויבן פון אַ קעלער אין ווייטשעפעל, אָן מיטלען, אָן סוב־

סידיעס, אָן דעם טשין פון אַן אַנגליקאַנישן „מיניסטער“. מיין איינדרוק איז, אַז ער איז אויך ניט קיין שווינדלער, ווי אַ פּאַר לאַנדאַנער פּריינט טיטולירן אים. מ'שטיינס געזאַגט, די קאַריערע, וואָס ער האָט געמאַכט מיט זיין פּיציני-קער, איצט בלויז טאַלערירטער קאַנגרעגאַציע. מיט זיין לומדות וואָלט ער געקאַנט לייכט אַנגעשטעלט ווערן אַלס אמת'ער גלח אין אַ גרויסער גויאיש-אַנגליקאַנישער קאַנגרעגאַציע. אויף צו טאָן לעפּישע זאַכן דאַרף מען ניט זיין קיין הייליקער און אוודאי נישט קיין שווינדלער. ס'איז גענוג צו זיין דאָס, וואָס ניטשע פּלעגט אַנרופן מיט אַזוי ווייניק רעספּעקט — „אַ ליטעראַט“, אַ פּאַנטאַ-זיאַר אָן פאַר'שיכור'נדיקן טעמפּעראַמענט, אַ טרוימער אָן עכטן ווילן — אַדער, עס איז גענוג צו זיין אַ מנחם-מענדל. שלום-עליכם'ס העלד האָט אויך פאַרמאַגט פּאַנטאַזיע, טרוימעריי; אים האָט געפּעלט בלויז אין „קלייני-קייט“ — טעמפּעראַמענט, אַרגיאַזם פון אַ פּאַנטאַסט. אַ דאָן-קיכאַט בלויז אין זינען פון פאַרשטעלונגס-קראַפט, אָן דאָן קיכאַטיש בלוט אין די אַדערן. צופיל פאַר'חלומ'ט פאַרן רעאַלן און קאַנקרעטן, צו ניכטער און פליגללאָז פאַרן אויס-געטרוימטן און פּאַנטאַטישן. דערפאַר איז מנחם מענדל (אויך אַ „ליטעראַט“) טאַקע געבליבן אויף שטענדיק מנחם-מענדל און דערפאַר, איז מיין איינדרוק, האָט לעווערטאַף געמוזט בלייבן — לעווערטאַף.

אַן אַפּאַסטאַל? ניין, ניט פון אַזאַ שטאַף ווערן „געמאַכט“ אַפּאַסטאַלן. שיינע-שיינדעל'ס מאַמע, תּחיה, ווייסט בעסער: „אַרעמער דאָך, וואָס קנאַקסטו?“

זעלבסטמאָרד

ק ריץ פאַר מיין אָפּפּאַר קיין אייראָפּע האָב איך געהאַט אין ניו-יאָרק אַן אומדערוואַרטן און דערשיטערנדיקן באַזוך. אַ יונגע פּרוי, וועמען איך קען שוין עטלעכע יאָר, איז געקומען צו מיר זיך געזעגענען און מיר איי-בערגעבן איר צוואה. זי האָט באַשלאָסן, האָט זי מיר דערקלערט מיט אַרויפגע-צוואונגענער און אויסשטודירטער רואיקייט, צו באַגיין זעלבסטמאָרד. וואָלט זי וועלן, איך זאָל זיין אַזוי גוט און איבערנעמען די אפּטרופּסות איבער אירע צוויי קליינע קינדער. דער מאַטיוו? אַ ריין מאַראַלישער: שלאָפּלאָזע נעכט און אַ האַפענונגסלאָז-היסטערישער צושטאַנד, ארויסגערופּן פון אַן אַנדער זעלבסטמאָרד, פון וועלכן זי זאָל זיין די דירעקטע סיבה. אירע אַ ווייטע קרובה פון היידעלבערג, וועמען די נאַציס האָבן געמאַכט פאַר אן אלמנה (איר מאַן איז געשטאַרבן אין קאַנצענטראַציע-לאַגער), האָט ביי איר געבעטן אַן „אַפּי-דייוויט“, כדי זי זאָל קענען קומען קיין אַמעריקע און געפינען דאָרט אַ נייע היים און פאַטערלאַנד פאַר איר פּערציאַריקן זון. האָט זי דעם אפּידיוויט ניט גע-שיקט. זי האָט אַנגעשריבן אַ קורצן בריוו און אַפּגעזאָגט איר בקשה. זי האָט יענע קרובה כמעט קיינמאַל ניט געזען — בלויז אַ פאַרנעפּלטע דערמאָנונג פון די ערשטע קינדער-יאָרן. האָט זי ניט געהאַט צו איר קיין אינטימע באַציאונג, און זי האָט ניט געקאַנט פּוועל'ן ביי זיך צו נעמען אַ שווערע מאַטעריעלע אחריות פאַר אַן אויסגעמוטשעטער און, ווי זי ווייסט, הילפּלאָזער פּרוי מיט איר קינד. זי האָט אַליין, זאַגט זי, פאַרבראַכט אַ שווערע יוגנט אין אַמעריקע, יאָרן פון הונגער, היימלאָזיקייט און שיד-און-זאַקן-לאָזיקייט, ביז זי האָט זיך דערשלאָגן צו אַ געוויסער פּאַזיציע אין לעבן. זי מוז איצט אויסהאַלטן איר מאַן, אַ לאַיזל'דיקן סקולפּטאָר, וואָס האָט זיך גענומען צום ביטערן טראַפּן אַלס נקמה אַן דער רשעות'דיקער וועלט, וואָס וויל ניט אַנערקענען זיין גאונות. איז זי טאַקע מחויב, האָט זי זיך געפרעגט, צו נעמען אויף זיך אַזאַ לאַסט ווי כראַניש אויסצוהאַלטן אין אַמעריקע צוויי מענטשן, מיט וועלכע עס פאַר-בינדט זי בלויז אַ בשותפות'דיקע באַבע פון אונגאַרן, וועלכע איז געשטאַרבן נאָך איר געבורט? איז אויף איר בריוו געקומען אַן ענטפּער, שוין ניט פון דער קרובה, נאָר פון דער היידלבערגער קולטוס-געמיינדע: „פּרוי זאַ-אונד-זאַ“ איז באַגאַנגען זעלבסטמאָרד; אפשר האָט איר אַן עצה, וואָס צו טאָן מיט איר זון? הייסט עס, אַז זי האָט מיט איר פאַרברעכערישער האַרטקייט דערפירט צו אַ זעלבסטמאָרד — וואָס פאַר אַ רעכט האָט זי איצט צו לעבן? שוין עטלעכע וואָכן ווי עס פאַרפּאָלגט זי טאָג און נאַכט דאָס געשטאַלט פון דער זעלבסטמאָר-

דערין. זי הערט איר שטימע, זי זעט אירע ראנגלענישן מיטן טויט און דאס שטום-דערשראקענע פנים פון איר זון. זי קען מער ניט לעבן, עס איז געווען אַ מינוט ווען מיר האָט זיך אויסגעדוכט, אַז אַט-אַט נעמט מיין באַזוכערין, געפייניקט פון חרטה, און שפּרינגט אַרויס דורכן פענסטער פּונם פּיר-און-צוואַנציקסטן שטאַק, וואו מיין ביוראָ געפינט זיך.

פאַרוואָס איך האָב דערצו „זוכה געווען“, ווייס איך ניט. אָבער מיין גורל האָט מיך גאַר אַ סך מאָל געבראַכט אין באַרירונג מיט מענטשן, וואָס האָבן מיר אַנגעזאָגט זייער באַשלוס צו וואַרפן דער וועלט דעם גט — אָדער, ווי איוואַן קאַראַמאַזאָוו האָט זיך אויסגעדריקט, „אומקערן די איינטריטס-קאַרטע צו דעם ספּעקטאַקל וואָס רופט זיך מענטשלעך לעבן“. צווישן זיי זיינען געווען, זאָלן זיי מיר טויזנט מאָל מוחל זיין, „בלאַפּערס“ פון פאַרשידענע גראַדן: אַזעלכע וואָס זייער כּוונה איז געווען מיך און אַנדערע מיטמענטשן אָפּצונאַרן, כּדי פון זיי עפעס אַרויסצוקריגן פאַר זיך, און אַזעלכע, ערלעכערע, וואָס האָבן גענאַרט אי מיך, אי זיך אַליין. עס זיינען אָבער געווען אויך אַזעלכע, וואָס האָבן ניט גע-סטראַשעט, נאָר בלויז „אַנאַנסירט“ זייער אַוועקגיין פון לעבן. יענע האָבן גאַרנישט געפאַדערט און האָבן זייער וואָרט געהאַלטן. עס זיינען געווען אויך „באַרימערס“, וואָס האָבן נאָכדעם געהאַלטן וואָרט — אויף צולהכּעיס מענטשן, וואָס האָבן ניט געגלויבט אין דער ערנסטקייט פון זייער באַשלוס. די גרעניץ צווישן „פּאַזירן“ און אמת'ן גרייטן זיך צו זעלבסטמאָרד איז אָפטמאָל זייער אַ דינע (ווי די גרעניץ צווישן משוגעת און סימולירן משוגעת) און איך וואַלט קיינעם ניט געראַטן צופיל צו בויען אויף דעם איינדרוק, אַז די באַטרעפּנדיקע פּערזאָן „באַרימט זיך“ אָדער איז בלויז אויסן צו דראַען. אין לעצטן פאַל האָב האָב איך ניט געהאַט דעם מינדסטן יסוד חושד צו זיין וועלכע ניט איז מדרגה פון „בלאַף“ אָדער „סימולאַציע“. דער באַשלוס האָט געמאַכט דעם איינדרוק פון פולשטענדיקער ערנסטקייט — און דאָך, גלויב איך, אַז מיר איז געלונגען דעם זעלבסטמאָרד-קאַנדידאַט „אַפּצוריידין“. איך האָב ניט פּרובירט צו פאַר-קלענערן איר זינד. סטראַטעגיש, האָב איך געפילט, איז גלייכער צוצוגעבן, אַז זי איז געווען די סיבה פונם היידלבערגער זעלבסטמאָרד. געהאַלפן האָט בלויז אַ קורצע, איינפאַכע און שטילע באַמערקונג, אַז איר זינד מאַכט זי נאָך מער פאַראַנטוואָרטלעך פאַרן גורל פונם יתום, וואָס ווערט צייטווייליק אויסגעהאַלטן פון דער היידלבערגער קהילה. זי איז אַוועקגעאַנגען פון מיר מיט אַ פייער-לעכער הבטחה אַריבערצוברענגען קיין אַמעריקע דאָס פּערצינאַריקע אינגל. אינם טאָג פון מיין אַוועקפאַרן האָט זי, ווייס איך, אַנגעהויבן דורכפירן אַלע פאַרמאָליטעטן פון אַדאַפּטאַציע. זאָל איר גאָט נאָר געבן יאָרן — וועט זי שוין לעבן און זוכן צו לעבן: איז זי דאָך אויפּגיין געוואָרן אַ מוטער! ...

מיינער אַ יוגנט-חבר, דערמאָן איך זיך, האָט זיך לאַנגע חדשים אַרומגע-
 טראָגן מיט זעלבסט-מאָרד מחשבות. זיין פּאָטער איז געווען אַ וואַסער-טרע-
 גער, מיט אַ האַלבער נאָז, און גערופן האָט מען אים „זיידל קאָפּאַנפּע“. זיין
 מאַמע'ס צונאָמען איז ניט דרוקבאַר. עס האָט געהאַט עפעס צו טאָן מיט דער
 אומגעוויינלעכער דיספּראָפּאַרציע פון אַ געוויסן קערפּער-טייל. ער אַליין,
 דער בחור, איז געווען ראַכטיש, מיט אויסגעדרייטע ציינער, מיט האָזן-ליפּן
 און מיט אַ מין עקזעמאַ-אויסשיט אויפן פנים און האַלז-און-נאַקן. קינדער
 פלעגן זיך פאַר אים שרעקן. פויערטעס וואָס פלעגן קומען זונטיק אויפן מאַרק,
 האָבן זיך ניט איינמאַל איבערגע'צלמ'ט פאַר פחד, ווען ער איז זיי געקומען
 אויפן וועג. מיידלעך פלעגן אים אויסמיידן אין גאַס, און אַ רעגירונגס-באַאַמטער
 האָט אים אַמאַל געזאָגט: „אַזאַ באַשעפעניש ווי דו דאַרף קיין פּאַספּאָרט ניט
 האָבן, דיין פנים אַליין איז אַ דאָקומענט“. עלטערע גימנאַזיסטן פון אונזער
 שטאָט פלעגן אים צאָלן צו צען קאָפּיקעס פאַר יעדער קאָמפּאָזיציע, וואָס ער
 פלעגט פאַר זיי שרייבן און צו דריי קאָפּיקעס פאַר דער לייזונג פון אַ מאַטעמאַ-
 טישער אויפגאַבע. אָבער ער גופא, אַ כראַנישער „עקסטערן“, האָט קיינמאַל
 קיין עקזאַמען ניט אויסגעהאַלטן. ער האָט זיך אַזוי פיל מאַל עקזאַמינירט אויף
 צו קריגן זיין „אַטעסטאַט זריעלאַסטי“ (מאַטוראַ), ביז מ'האַט אים געשטעלט
 אַ שטעמפל אויפן געבורטס-שיין, אַז ער האָט שוין מער קיין רעכט ניט אויף
 עקזאַמענס. אין יענעם טאַג איז ער געקומען צו מיר מיט זיין באַשלוס: זעלבסט-
 מאָרד. דורכגיין דאָס לעבן מיט זיין יחוס און מיט זיין פנים איז ערגער ווי קאָ-
 טאַרגע. די עקזאַמינאַטאָרן ווייסן, אַז ער קען גוט זיין קורס; זיי לאָזן אים ניט
 דורך נאָר דערפאַר וואָס ער איז מוקצה מחמת מיאוס. „איך האָב אין דר'ערד
 טאַטע-מאַמע, מיין קרעציק פנים, אַלע שיינע מיידלעך, דיך און זיך! אַ רוח
 אין דער וועלט'ס טאַטן אַריין! אויב ס'איז דאָ אַ גאַט אויף דער וועלט, זאָל
 ער אייביק זיין אַ שטיוול-פּוצער ביים טייוול... און טאַמער וועסטו וואָגן מיר
 צו ברענגען בלומען אויף דער לזיה — זאָלסטו אַליין אין יענעם טאַג איינ-
 נעמען אַ מיתה-משונה“.

ער האָט זיך פונדעסטוועגן דאָס לעבן ניט גענומען. ער האָט צוגע'גנבעט
 ביי אַ באַקאַנטן אַ רעוואָלוצער און אים אויפן צווייטן טאַג צוריקגעגעבן, ער
 האָט געפאַקט ערגעץ סם און נאָכדעם פאַרגיפטעט מיט אים אַלע הינט פון זיין
 גאַס. זיך אַריינזאָרפן אין טייך האָט ער ניט געקאַנט, ווייל ער האָט ניט
 געוואָלט, ווי ער האָט אַמאַל דערציילט, זען די לעצטע מינוט פאַרן טויט זיין
 „פּאַסקודנע מאָרדע“ אָפּגעשפיגלט אין וואַסער. אַלערליי תּירוצים האָט ער
 פאַרלייגט, ווייל עפעס האָט נאָך אַלץ אין אים געזוכט אַ תּיקון. ביז דער תּיקון
 איז „אַליין געקומען“: ער האָט אַנטדעקט, אַז אין אים רינט גאַר מלכות'דיק
 בלוט. די אלמנה-קייזערין פון רוסלאַנד האָט צוגעזינדיקט מיט אַן ענגלישן

בן-מלך און פון דעם געהיימעם זיווג איז ער אַרויסגעקומען. מ'האַט אים בלויז אונטערגעוואָרפֿן צו זיידל קאַפּאַנפֿע און צו יענטע מ'טאַר ניט אויסזאָגן — און זיי האָבן אים דערצויגן אַלס זייער אייגן קינד. אי דאָס פֿנים אָדער די „פּאַסקודנע מאַרדע“, וואָס זעט אויס אַזוי ניט מאַיעסטעטיש? האָט ער געמאַכט אַ צווייטע אַנטדעקונג: די אלמנה-קייזערין האָט אויסגעשריבן פֿון מצרים אַ כּישוף-מאַכערין און מ'האַט אים נאָך אַלס קינד „אַרויפֿגעשפּראַכן“ אַ העס-לעך פֿנים, כדי ער זאָל קיינמאַל ניט קענען פּאָדערן זיינע קעניגלעכע רעכט. האָט ער יאָרנלאַנג געהאַפּט, אַז די עגיפּטישע כּישוף-מאַכערין וועט זיך אַפּזוכן און אַראָפּנעמען פֿון זיין פֿנים דעם „שפּרוך“; האָט ער יאָרנלאַנג געשריבן בריוו דער אלמנה-קייזערין און זי גע'מוסר'ט פֿאַרן באַהאַנדלען אַזוי נידער-טרעכטיק איר פֿלייש און בלוט. ביי זיך האָט ער אָבער געוואוסט אַז ער איז אַ פֿרינץ און מיט זיין פֿרינצישער גדלות איז ער אַוועק פֿון דער וועלט אין אַ כּאַלערע-יאָר.

ער האָט זיך ניט גענומען דאָס לעבן ווייל ער איז געווען... גענוג „טאַ-לענטירט“ דאָס לעבן איבערצופֿורעמען, טראַנספּיגורירן, איבערפֿירן פֿון איין פּלאַץ אויף דער אַנדערער, אַ העכערער, אַ מער „אַנטשטייענדיקער“. עס קען זיין, אַז אַלע לעבן מיר מער אָדער ווייניקער מיטן כּח פֿון אַזעלכע „טראַנספּי-גוראַציעס“. דערפֿאַר טראַכט איך אָפּט, אַז בלויז „טאַלענטלאַזע“, אָדער די וואָס ס'האַט זיך אין זיי אויסגעשעפּט דאָס ביסל „פּיגמענט“ אויף צו באַפֿאַרבן און באַמאַלן דאָס אייגענע און יענעמס לעבן, באַגייען זעלבסטמאַרד. „קינסטלערישע נאַטורן“ האָבן נאָך אַ תּיקון — אין משוגעת; רעליגיעזע נאַטורן — אין סוב-לימאַציע פֿון זייערע ליידן; נאַטורן מיט רעזערוון ליבע — אין לעבן פֿאַר יענעם.

עס איז גאָר נישטאַ יענער צושטאַנד, אין וועלכן מענטשן מיט אַ באַשטימ-טער קאָנסטיטוציע זאָלן דערפֿירט ווערן ביז צום אַקט פֿון זעלבסטמאַרד. איוב האָט אפילו קיין איין מאָל ניט אַ טראַכט געטאָן וועגן ענדיקן זיין פּיין דורך לייגן אויף זיך די האַנט. בלויז זיין פֿרוי האָט אים געראַטן צו „לעסטערן גאָט און שטאַרבן“. אַזוי איז אויסגעקומען לויט איר שכל הישר. אָבער ווער לעבט עס און ווער שטאַרבט עס אויפֿן יסוד פֿון שכל-הישר?

* * *

אַן עלטערע פֿרוי האָט זיך ניט לאַנג צוריק גענומען דאָס לעבן אין ווא-שינגטאָן אויס שרעק פֿאַר מלחמה. אַזוי יעדנפֿאַלס האָט זי געשריבן אין איר לעצטן בריוו. איך גלויב ניט, אַז דאָס איז געווען די ריכטיקע סיבה, דעם מאַ-טיוו פֿון איר זעלבסטמאַרד האָט זי מסתמא אַליין ניט געוואוסט. קען איך דאָך מוטערס וואָס האָבן איבערגעלעבט צוויי מלחמות, פֿאַרלוירן זיין אין ביידע, און

האָבן כח איצט צו וואַרטן — מיט שרעק, מיט מעלאַנכאָליע, אָבער מיט אַ ווילן צום לעבן — אויך אויף אַ גייער מלחמה.

די וואשינגטאָנער דאָמע האָט, ווייזט אויס, בלויז „ראַציאָנאַליזירט“; זיך צוגעטשעפעט צו אַ תירוץ. אין גרונט האָט זי מסתמא פאַרווירקלעכט אַן אַלטן טרוים, אַ לעבן-פאַרניינענדיקע גלוסטעניש.

זי איז אין דעם פרט ניט קיין אויסנאָם-טיפּ. אין אונזער וועלט גייען אַרום ניט ווייניק פּאָטענציעלע זעלבסט-מערדער „אָן אַ סיבה“, אַן דעם קלאָרן באַוואוסטזיין פון זייער לעבנס-מידקייט. אַ פאַראַדאָקסאַלע אינטואיציע זאָגט מיר, אַז דער גרעסטער טייל אויטאָמאָביל-אומגליקן פּאַסירט מיט זיי. אין שפי-טאָלן, ווען זיי ליגן דאָרט קראַנק, „קעמפּן זיי ניט קעגן זייער קראַנקהייט“ (די לעצטע יאָרן און אָפטער אויסדרוק ביי דאָקטוירים); זיי באַגייען אַן אומ-דירעקטן זעלבסטמאָרד — דורך פּאַסיוויטעט, בכיוונוֹ/דיקע אָפּגעלאָזנקייט. רעזיגנאַציע.

* * *

אַ מורא־דיקער גורל האָט זיך אויסגעשפּילט אין קורצן לעבן פון מיין פריינדין ה. וו. אומצייליקע מאָל האָט זי געמאַכט אַטענטאַטן אויף איר אייגן לעבן. די סיבה? ניט קיין מידקייט, ניט קיין אויסגעשעפטקייט, נאָר פאַרקערט: אַ משונה־דיקע מורא פאַר דער ווינציקייט פון איין אינדיווידועלן לעבן. זי איז געווען געשטראַפט מיט אַ ליידנשאַפטלעך-משוגענעם חשק צו „זיין“ טויזנטער פּערזאָנען און איבערלעבן טויזנטער באַרופן און גורלות. אויב מ'קען ניט זיין, אין אַ געוויסער כראַנאָלאָגישער אַרדנונג, אַ איד און אַן ענגלענדער, אַ בעדואין און אַ פּאַפּואַס, אַ פרוי און אַ מאַן, אַ גענעראַל, אַ טענצעריי, אַ קאַנ-טינענטן-אַנטדעקער און אַ פּריסטערין אין אַן אַסירישן טעמפל — איז ניט כדאי צו לעבן. איין גורל־דיקייט און איין-טאַניקייט, לאַנגווייל, באַגרעניצונג. די גרעסטע קאַריערע איז אַ וואָרם-אין-כריין-עקזיסטענץ. זי האָט מסתמא אליין ניט געוואוסט דעם כאַראַקטער פון איר ליידנשאַפט, אָבער איר גאַנץ וועזן האָט געפאָדערט אַן אַנדער מעשה-בראשית — אַ ביליאָן יונגע, טראַנספּאַראַמ-טאַרישע, קאָלידאָסקאָפּישע יאָרן. אויסגעדריקט האָט זיך עס אין איר שטענ-דיקן פאַרגעפּיל פון אַ קומענדיקער קאַטאַסטראָפּע: עפעס מוז, און אין דער זייער נאַענטער צוקונפּט, פּאַסירן מיט איר — אַן אומגליקס-פּאַל, וואָס וועט אויף אַ ברוטאַלן אופן מאַכן אַ סוף אויך צו דעם באַליידיקנדיק-נישטיקן שפּלי-טער לעבן וואָס איז איר געגעבן געוואָרן. איז גלייכער, פּלעגט זי זאָגן, אַליין צו מאַכן דעם סוף, איידער פּאַסיוו וואַרטן אויף אים. זי פּלעגט דערביי ציטירן מאַנטעין: „דער פּרייוויליקסטער טויט איז דער שענסטער“. אַ באַרימטן דאָק-טאָר איז געלונגען זי טיילווייז אויסצוקורירן. ער האָט אויסגענוצט איר ליבע צו קינסטלערישן טאַגן און ער האָט איר געהייסן אימפּראַוויזירן און „אויס-

טאנצן" אלע אירע מורא'ס און קאטאסטראפע-דערווארטונגען. די סעריע פון קינסטלערישע איבערלעבענישן האט געווירקט אויף איר באפרייענדיק, צוגע-
 נומען פון איר באוואוסטזיין די שארפקייט פון אונטערגאנגס-גלוסטענישן.
 דאס אפטע שפילן אין קאטאסטראפע האט אפילו אנגעהויבן ארויסצורופן אין
 איר א פיבערהאפטן ווילן צום לעבן — און יעדן טאג, אויף אן אנדער אופן,
 „אונטערגיין“, „אומקומען“. זי האט אפילו באשלאסן וואס זעלטענער צו פארן
 אויף שיפן, ווייל איר האט זיך עטלעכע מאל גע'חלומ'ט, אז זי וועט פאר-
 ניקטעט ווערן אויף א ברענענדיקער שיף.

און דאך! איר לעבנס-„נבואה“ איז מקויים געווארן. א ים-קאטאסטראפע
 האט זי אויסגעמיטן, נאך די קאטאסטראפע האט זי געטראפן אויף אן עראפלאן,
 וועלכער האט געדארפט זיין איר רעטונג. אז מ'וויל קען מען זאגן „צופאל“,
 אויב עמיצער ווייסט וואס דאס איז; אויב מען וויל קאן מען זאגן „פאטום“,
 אויב דער באגריף זאל זיין א קלארערער. פאר איר פערזענלעך, האב איך שוין
 חדשים-לאנג דעם געפיל, איז עס געווען פארווירקלעכונג; די דערפילונג פון
 אן אלטער ניט-זיין-גלוסטעניש, וועלכע איז געווען דער ענטפער אויף איר
 משונה'דיקן וואונטש פון אין-סוף-עקזיסטענץ. איך גיב זיך אפ חשבון ווי אב-
 סורד דאס איז, דאך קען איך זיך ניט באפרייען פון די ווערטער, וואס זיינען
 אומגעבעטן אויפגעשוואומען אין מיין באוואוסטזיין ווען איך האב זיך דערוואוסט
 וועגן איר פאטאלן טויט: „דאס איז געווען א זעלבסטמאָרד ב'ד'י שמיים“. ווען איך
 האב זיך אליין געפרעגט, וואס דאס הייסט, האב איך מיר געענטפערט מיט א
 צווייטן אבסורד: „זי האט זיך בכיוון אויסגעקליבן אן עראפלאן, וואס איז
 פאראורטיילט געווען פארברענט צו ווערן“. נאך אמאל: איך ווייס ווי לעפיש עס
 איז אזוי צו דענקען, אבער ווער ווייסט? אפשר איז פארט פאראן א פונקט אָדער
 א שטח פון עקזיסטענץ, וואו פרייהייט און דעטערמינירטער „צופאל“ באגע-
 גענען זיך?

נאך אין מיינע גאר-גאר יונגע יארן האב איך געהאט דעם געפיל, אז פוש-
 קינ'ס און לערמאָנטאָו'ס דועלן זיינען געווען פארמאסקירטע זעלבסטמאָרדן...

* * *

אינדטום פאראורטיילט זעלבסטמאָרד אלס איינעם פון די האַרבסטע פאַר-
 ברעכנס. אין איסלאַם ווערט עס באַטראַכט פאַר דעם ערגסטן מין רציחה. די
 שטעלונג פון קריסטנטום איז אַם שאַרפסטן פאַרמולירט געוואָרן פון טאַמאַס
 אַקווינאַס: „זעלבסטמאָרד איז דער פאַטאַלסטער פון אַלע חטאים, ווייל עס איז
 דער איינציקער חטא, נאָך וועלכן עס איז שוין אוממעגלעך תשובה צו טאָן.“
 אבער ניט אַלע ציוויליזאַציעס און לעבנס-נוסחאות, אויך ניט אַלע רעליגיעס,
 זיינען אויסגעשפראַכן קעגנעריש צו זעלבסטפאַרניכטונג. אין כינע און אין
 יאַפאַן איז עס אין אַ געוויסן זינען אַ „מצווה“ זיך „נוקם“ צו זיין פאַר אַ שווע-

רער באליידיקונג דורך דעם אַקט פון זעלבסטמאָרד; דורך אַנטאָן, הייסט עס, אַ חרפה דעם באַליידיקער. אין יאַפּאַן שעמט זיך ניט אַ פּאַמיליע, אויב איי-רער אַ מיטגליד האָט אויף זיך דורכגעפירט די כאַראַקירי-אַפּעראַציע. אין אינדיע איז אין געוויסע פּאַלן, דער אַקט פון זיך-פאַרברענען אַ שטיק רע-ליגיעזע צערעמאָניע. קומען מיר צו נענטער צו „אונזערע“ קולטורן, זעען מיר, אַז כאַטש מ'האַט אין אַלעקסאַנדריע עפנטלעך אַנגעקלאַגט דעם פעסימיסטישן פּילאָזאָף העגעיאַס פאַר אַרויסרופן אַן עפידעמיע פון זעלבסטמאָרדן, איז אין דער גריכיש-רוימישער וועלט געווען זייער פּאַפּולער די אויפפאַסונג, אַז „אַ מאַן דאַרף אָדער לעבן ערנהאַפט אָדער שטאַרבן ערנהאַפט“. סענעקאַ האָט אפילו געשאפן זיינס אַן איינפאַכע פאַרמולע: „פונקט ווי איך האָב אַ רעכט זיך אויסצוקלייבן די באַקוועמסטע שיף פאַר מיין רייזע און דאָס באַקוועמסטע הויז פאַר מיין וואוינונג, אזוי האָב איך אַ רעכט מיר אויסצוקלייבן דעם דערטרעגלעכסטן טויט, ווען איך וועל שטאַרבן, ווילט איר זיין מיזעראַבל? לעבט. ווילט איר עס ניט, האָט איר די מעגלעכקייט זיך אומצוקערן אַהין, פון וואַנען איר זייט געקומען. וואוהין איר זאָלט נאָר אַ קוק טאָן, קענט איר זען דעם סוף פון ליידן. איר זעט יענעם אַפּגרונט? דורך איין שפּרונג קענט איר דאַרט דערגרייכן פרייהייט. איר זעט יענעם ים? אויף זיין באַדן זיצט — פרייהייט. דעם וועג צו פרייהייט קענט איר געפינען אין יעדן אָדער פון אייער קערפּער“. איך געדענק איצט ניט, אין וועלכע צייטן דאָס איז געווען, נאָר פון געוויסע דאָקומענטן קען מען זען, אַז אין מאַרסעי פּלעגן אַמאָל די ריכטער האָבן אין זייער רשות אַ געוויסן קוואַנטום גיפט — און אין יענע פּאַלן ווען אַ בירגער האָט זיי איבערצייגט, אַז ער האָט אַ וויכטיקן גרונט פאַר זעלבסט-מאָרד, האָבן זיי געהאַט דאָס רעכט אים אַרויסצוגעבן די נויטיקע פּאַרציע. אַ ווילדע אינסטיטוציע? אַבער טאַמאַס מאָר האָט זיך ניט געשעמט, אין זיין סאַ-ציאַליסטישער אוטאָפּיע, איינצופירן די זעלבע אינסטיטוציע פון מאַרסעי. דער ענגלישער אוטאָפּיסט, הייסט עס, האָט זיך פאַרגעשטעלט, אַז אויך אין דער אידעאָלער געזעלשאַפט, וואו מענטשן וועלן זיך „באַדן אין גליק“, וועלן נאָך זיין ערנסטע מאַטיוון — נאַטירלעך, ניט קיין עקאַנאָמישע — פאַר וועלן פטור ווערן פון... אַלע גליקן. אויך דוד יום האָט זיך ניט אַפּגעשטעלט פאַר געבן אַ הכשר אויף זעלבסטמאָרד. און אפשר זיי אַלע גערעכט — יענע אַמאָליקע גריכן און רוימער, אונזערע מאַנגאָלישע ברידער אין ווייטן מזרח, און יום, און מאַנטען, און טאַמאַס מאָר און פרידריך דער גרויסער; אַ ראַ-ציאָנאַלן איסור אויף זעלבסטמאָרד קען מען טאַקע ניט געפינען, און אַ רע-ליגיעזער איסור איז ניט שטענדיק עפעקטיוו. עס איז וואַרשיינלעך פאַראַן אַזאַ זאַך ווי אַ „טאַלאַנט צום לעבן“, און וועמען עס פעלט יענער „טאַלאַנט“, אָדער אפשר ריכטיקער, ווער עס האָט יענעם „טאַלאַנט“ פאַרלוירן, קען מען אים ניט

העלפן מיט קיין אַרגומענטן און אויך אפילו ניט מיט רעליגיע, וועלכע לעבט אפשר אַליין מיטן כח פון יענעם „טאַלאַנט“. אין יענע פּאַלז, ווען עס שטייט פאַר אונז אַ מענטש מיט איין פוס ביים שלונג פונם אַפּגרונט, זיינען מיר שטענדיק הילפלאַז, אויב מיר קענען יענעם מענטש ניט אומקערן זיין אויסגעלאַשענעם „טאַלאַנט“, אָדער אויפוועקן אין אים נייע טאַלאַנט-קרעפטן און לעבנס-טראַנספּאָרמירנדיקע פעאיקייטן. אַמאָל איז גענוג אַ וואָרט, אַ מוזיקאַלישע פּראָזע, אַ רייזנדיקער און עפעס-דערמאָנענדיקער אַראַמאַט, דאָס אַ טאַפּ-טאָן די טיר פון אַן אינסטינקט וואָס איז ערגעץ-וואו איינגעשלאָפּן אין זיין קעמערל. דאָס זיינען אַלץ ניט קיין אוניווערסאַלע „מיטלען“. זיי זיינען בלויז אינדיוויו-דועלע „שליסלען“ צו לעבנס-ווילן-רעזערוון, וואָס שלומערן נאָך אין פיל זעלבסטמאָרד-קאַנדידאַטן. מיר האָבן זיך בלויז נאָך ניט אויסגעלערנט צוצו-טרעפּן דעם פּאַסיקן „שליסל“ פאַר יעדן פאַר'חתמ'עטן רעזערוואַר. אָבער דאָרט וואו יענער רעזערוואַר איז שוין פוסט, קענען נאָטירלעך קיין „שליסל-לעך“ ניט העלפן. דאָרט זיינען מיר הילפלאַז און ראַטלאַז. דאָרט איז די צו-ציאונגס-קראַפט פון אַפּגרונטן — זעלבסטהערשעריש, כמעט אומבאַגרע-ניצט...

פון באַכמוט ביז ווין

פון די צאָרישע פּאַליציי האָט מיך אַרעסטירט צום ערשטן מאַל, האָט מען מיך געהאַלטן גאַנצע דריי וואָכן צוזאַמען מיט קרימינעלע פּאַרברעכער. די טורמעס אין יענע צייטן זיינען געווען איבערפּולט, האָט מען דערפּאַר אָפּטמאַל געמוזט צייטווייליק „אַריינקוועטשן“ דעם קיסר'ס שונאים אין יענע אָפּטיילן, וואו מען האָט געהאַלטן גנבים, מערדער און סעקסועלע פּאַרברעכער. ווען איך קוק היינט אויף צוריק, בין איך דאַנקבאַר דעם גורל פּאַר דער נאַענטער באַרירונג, אין וועלכער ער האָט מיך געבראַכט, כאַטש אויף אַ קור-צער צייט, מיט מענטשן וואָס האָבן ביי זיך געפּוועל'ט, אָז די עשרת הדיברות, זיינען געשריבן געוואָרן ניט פּאַר זיי. איך ווייס ניט, צי און וואָס מיינע מיט-זיצער אין דער באַכמוטער טורמע האָבן געלערנט פון מיר; איך פון זיי האָב געלערנט זאַכן, וואָס האָבן זיך מיר אַיינגעקריצט אין זכרון אויפן גאַנצן לעבן. דערמאָן איך זיך איצט אין דעם ערשטן אַוונט, ווען מ'האַט מיך אַריינגעבראַכט אין דער לאַנגער און שמאַלער „קאַמעראַ“. דער „סטאַראַסטאַ“ (דער עלטסטער, דער „דעקאַן“ פון די אַרעסטאַנטן) האָט מיך באַקוקט פון אויבן ביז אַראָפּ און האָט מיר באַלד אָפּגעזאָגט דעם פּסוק, וואָס איך האָב דענסטמאַל, לויט זיין מיינונג, פּאַרדינט: „זאָלסט ניט וויינען ביינאַכט — דאָ איז נישטאַ קיין מאַמע-כלב'טע, וואָס זאָל דיר פּאַרשטאַפּן דיין הינטיש מיילעכל מיט דער ברוסט“ (אַ רמז אויף מיינע גאַר יונגע יאָרן). נאָך דער צערעמאַניע פון עסן וועטשערע, אין וועלכער איך האָב קיין אַנטייל ניט גענומען — זי איז באַ-שטאַנען אין שעפּן מיט הילצערנע לעפל ברודיקע זופ פון אַ גרויסן קעסל, און די ערשטע פּאַר טעג האָב איך נאָך געהאַט כוח צו זיין אַ „מפּונק“ — האָט מיר דער „סטאַראַסטאַ“ אָנגעזאָגט, כ'זאָל אויפשטיין פרי און זיך מטריח זיין מיט מיין אינטעליגענטישן כבוד ארויסטראָגן די „פּאַראַשאַ“. אין יענע יאָרן האָט מען זיך אין פּילע רוסישע טורמעס נוהג געווען, ניט אַרויסצולאָזן ביי-נאַכט די אַרעסטאַנטן, אויב זיי האָבן געדאַרפט אַנקומען צום בית-הכסא. אין אַייניקע טורמעס האָט זיך די דאָזיקע אינסטיטוציע געפונען אין הויף און די אַדמיניסטראַציע האָט געהאַלטן אַז, נישקשה, ביינאַכט מעג זיי אָנשטיין, די אַרעסטאַנטן, צו נוצן פּאַר אַלע פיזיאָלאָגישע צרכים די „פּאַראַשאַ“ — אַ גרוי-סער צעבער וואָס מען פּלעגט אַריינברענגען באַלד נאָך שקיעת החמה און לאָזן אַרויסטראָגן נאָך זונען-אויפגאַנג. איך האָב זיך לכתחילה געוואונדערט: פּאַר-וואָס קומט עס מיר די עליה שוין דעם ערשטן טאַג? אַבער מיט אַ פּאַר שעה

שפעטער בין איך שוין געווען מער אָדער ווייניקער באַהאַונט אין דער „סאַ-
ציאָלאָגיע“ פון דער באַכמוטער תּפּיסה.

אין דער „קאַמעראַ“ זיינען געזעסן צוויי און צוואַנציק קרימינעלע פּאַר-
ברעכער און בלוז פיר פּאַליטישע. די קרימינעלע, הייסט עס, זיינען געווען
די מאַיאָריטעט, מיר — אַ מינאָריטעט. דערצו נאָך זיינען די קרימינעלע
אַפּגעזעסן „סראַקן“ (טערמינעז) שוין נאָך זייערע פּראַצעסן, און מיר זיינען גע-
ווען בלוז טראַניזיט-אַרעסטאַנטן, נאָך אין פּעריאָד פון אויספּאַרשונג און יעדן
טאָג האָט מען אונז, ווייניקסטנס טעאַרעטיש, געקאַנט באַפּרייען אָדער איי-
בערפירן אין אַן אַנדער תּפּיסה. די קרימינעלע האָבן דערפּאַר זיך באַטראַכט
אַלס „בירגער“ און אונז — אַלס פּרעמדע, „אויסלענדער“; זיך — אַלס אַלט-
איינגעזעסענע תּושבים, אונז — אַלס אומגעבעטענע געסט. זיינען אונזערע
מינאָריטעטן-רעכט געווען געשיצט בלוז אין איין פּרט: ווען עס האָט זיך
געהאַנדלט וועגן אכילה (אויף דעם פּונקט איז אַ טורמע כּמעט אַ פּערפּעקטער
קאָמוניסטישער שטאַט). מ'האַט אונז צוגעלאָזט אַלס גלייכבאַרעכטיקטע בירגער
צו דער שיסל און צו די גרויסע לאַבנס קאָרן-ברויט; אָבער אין אַלע אַנדערע
פּרטים זענען מיר געווען „אונטערטאַנען“. טראַגן די „פּאַראַשאַ“, צום
ביישפּיל, איז געווען אונזער פּונקציע: די מאַכט פון דער מאַיאָריטעט (אַנ-
דערע חברים האָבן מיר דערציילט וועגן אַ זייער בכבוד'יקער און אַפּטמאַל
ירנדיקער באַציאונג צו זיי מצד די קרימינעלע; אין מיין טורמע האָב איך
צו אַזעלכע באַגעגענישן ניט זוכה געווען).

אין יענע טעג האָב איך מיין „פּאַראַשאַ“-פּונקציע אויפגענומען איי-
בערטריבן-טראַגיש. מיר האָבן געוואוסט, אַז פאַר ניט אויספּאַלגן די באַפּעלן
קריגט מען קלעפּ.

צווישן היינט און יענעם שנעק-פּעריאָד זיינען שוין אָבער אַוועק אַ
סך יאָרן און איך דערמאָן זיך איצטער אַן דער צוואַנגס-אַרבעט, אויף וועלכער
אַנדערע אַרעסטאַנטן האָבן מיך פאַר'משפט, כּמעט אַן ביטערקייט. יענע אומ-
גליקלעכע מענטשן, זאָג איך מיר אַפט, האָבן זיך דאָך מיט עפּעס געדאַרפט
„קאַמפּענסירן“ און קיין געלעגנהייטן פאַר אַנדערע קאַמפּענסאַציעס האָבן
זיי ניט געהאַט. האָבן זיי דערקוויקט זייערע פאַר'חושכ'טע נשמות כּאָטש
דערמיט, וואָס זיי האָבן געהאַט מער „פּראַוועס“ פון די פּאַליטישע „יאָלדן“.
עס איז ניט קיין צופאַל, וואָס דער „רעזשים“ פּלעגט געוויינלעך ווערן
שטרענגער אין אַ טאָג, ווען אַ מיידל איז צוגעלאָזט געוואָרן אויף עטלעכע
מינוט צו באַזוכן עמיצן פון די פּאַליטישע — און ווען דאָס מיידל איז געווען
אַ שיינע...

ענדע 1917 אָדער אָנהויב 1918 אין לענינגראַד (דעמאָלסטדיקער פעטראָ-גראַד). אויף נייערוסקי פראָספעקט שטייען אַרום 70—80 עלטערע מענער אין „פול-דרעס“, מיט צילינדערס אויף די קעפּ. זיי מוטשען זיך אָפצורייניקן דעם שניי פון די גאַסן מיט האַלב-צעבראַכענע לאָפּאַטעס. איך פרעג דעם מיליציאַ-נער, וואָס גיט אויף זיי אַכטונג, ווער זיי זיינען. לאַזט זיך אויס, אַז דאָס האָט מען מאַביליזירט געוועזענע בורזשויעס און ביוראָקראַטן אויף צוואַנגס-אַרבעט. דער מיליציאַנער, אַ יונגער, פרישער בחור מיט אַ קאַלאָריטער וואַלגאַ-אינ-טאַנאַציע, איז אין קעס אויף דער גאַנצער מעשה. דער דיסטריקט-סאָוועט, זאָגט ער, האָט זיי היינט גאַנץ פרי מאַביליזירט פאַר דער אַרבעט און גע-פאָדערט פון זיי, זיי זאָלן זיך אָנטאָן אין זייערע בעסטע בגדים. ס'איז אפשר גוט, האַלט ער, אַז די פראַלעטאַריער זאָלן צווען מיט זייערע אייגענע אויגן, אַז איצט איז זייער ממשלה און די „פריצים“ האָבן שוין מער ניט קיין שליטה איבער רוסלאַנד. אָבער וואָס, פרעגט ער, איז די פעולה פון אַזאַ מאַביליזאַציע? די דאָזיקע פאַרשאַלטענע עקספּלואַטאַטאָרן זיינען ניט בכוח צו טאָן די אַר-בעט, וויפּל זיי זאָלן זיך ניט אָנשטרענגען (זיי שמעקן שוין אַלע, זאָגט ער, אין קבר אַרײַן); וועט מען מאַרגן סאַ-ווי-סאַי מוזן אַרויסרופן „נאַש בראַט“; אמת'ע, געבוירענע אַרבעטער.

פאַרן מיליציאַנער איז עס דערפאַר געווען ניט מער ווי „באַלאַווסטוואַ“, אַ מין משוגע'נער קאַפּריז, הפּקות (אין יענע צייטן האָט מען זיך נאָך אין באַלשעוויסטישן פּאַטערלאַנד דערלויבט אַ פריי וואָרט אין די גאַסן). איך האָב אָבער אַ גוטע האַלבע שעה אָבסערווירט אַ גרופּע „עמד-מענטשן — אמת, אויף וויפּיל מ'קען משפטן לויט די פנים'ער, ניט קיין אַרבעטער, נאָר גיכער חברה פונם אונטערוועלט-טיפּ — וואָס זיינען געשטאַנען מן הצד, געהירושעט, זיך אינדיעקעוועט און געקליבן סאַציאַל-סאָדיסטישן נחת. און פאַר וואָס דען ניט? מענטשלעכע רעכט ווערן צוגענומען פון יעדן, איז גוט, אַז ס'זאָל זיין אַ שיכט מענטשן וואָס האָבן נאָך ווייניקער רעכט פון מיר. מיך טאָר מען ניט נעמען אויף צוואַנגס-אַרבעט, אַט יענעם בלוט-זויגער און אַמאַליקן שאַמ-פאַניער-טרינקער — מעג מען. יענעמס שקלאַפּעריי איז מיין „פרייהייט“.

* * *

זומער 1920, אין קיעוו. אַ נייער גילגול פון דער „פאַראַשאַ“-יוסטיץ. אויפן קרעשטשאַטיק (די הויפט-גאַס) שטייען יונגעלייטלעך מיט גראַבע מאַ-כאַרקע-ציגאַרעטלעך אין די מיילער און מאַביליזירן דורכגייענדיקע פרויען אויף אַרבעט. זיי עקזאַמינירן ביי פרויען די דאָקומענטן און ווען איינע קען ניט באַוווּיזן מיט אירע פאַפּירן, אַז זי איז אַ פראַלעטאַרישע פרוי אָדער אַז זי טוט „סאַציאַל-ניצלעכע“ אַרבעט, שיקט מען זי רייניקן דעם בית-הכסא אין אַ קאָזאַרמע. וואָס אינטעליגענטער אָדער עלעגאַנטער די פרוי זעט אויס, אַלץ

זיכערער איז זי געשיקט צו ווערן אויף דער דאזיקער אַרבעט, וואָס ווערט אַקאַמפּאַנירט פון סאָלאַטישע אַפּלאַדיסטמענטן.

אין יענע טעג האָט זיך אין מיין אַנוועזנהייט איין סאָלאַט באַרימט פּאַרן אַנדערן, אַז אין זיין קאַזאַרמע האָט אויסגערייניקט דעם בית-הכסא אַ גובער-נאַטאַר'ס פּרוי. האָט זיך דער אַנדערער געגרויסט דערמיט, אַז דעם בית-הכסא פון זייער רעגמענט האָט אויסגערייניקט אַ באַראַנעסע. ער, הייסט עס, האָט זיך אינגעקויפט אין אַ גרעסערן יחוס, איז מער עולה-לגדולה געוואָרן פון זיין חבר. זיי האָבן זיך נאָכדעם שיער ניט צע'ממית'ט אין זייער דיסקוסיע, ווער עס איז „נאָבעלער“ — אַ גובערנאַטאַרשע צי אַ באַראַנעסע. סוף-כל-סוף האָבן זיי שלום געמאַכט מיטן באַוואוסטזיין, אַז ווי די זאַך זאָל ניט זיין, זיינען זיי ביידע — אַריסטאָקראַטקעס...

* * *

מערץ, 1938, אין ווין.

נאַצישע כוליאַנעס דעמאָנסטרירן זייער סופּעריאָריטעט, דעם יחוס פון זיין אַריער. שלעפּן זיי אידן פון די הייזער און צווינגען זיי צו רייניקן די גאַסן, וואָשן די טראַטוואַרן. די אַרבעט פון אַ גאַסן-קערער, ווי זיי נעמען עס אויף, איז אַ מלאכה בוויה. זיינען זיי מבזה אידן, קלייבן זיי „אַריאַנישן“ נחת פון דעם ספּעקטאַקל: אויב שמוציקע אַרבעט, זאָל זי טאָן דער איד. ווי מיינע מיט-זיצער אין דער באַכמוטער טורמע, ווי די פּעטראַגראַדער פּראַלעטאַרישע „דוואַריאַנעס“ וואָס האָבן געשיקט געוועזענע מיוחסים אַפּצוראַמען דעם שניי, ווי די קיעווער יונגעלייטלעך וואָס האָבן געכאַפט אויפן קרעשטשאַטעק דעם קלאַסן-שונאים פּרויען און זיי געשיקט אויף „סאַציאַל-ניצלעכער“ אַרבעט אין די קאַזאַרמעס, פילן זיך אויך די ווינער נאַציס דערהויבן, „אַריסטאָקראַטי-זירט“, דורך דערנידעריקן יענעם. אַן אַריער טאָר מען ניט נעמען אויף דער צוואַנגס-אַרבעט; אַ איד — מעג מען. מאַרגן, איבערמאַרגן וועט מען א איד די אַרבעט ניט וועלן געבן. טויזנטער אידן אין ווין וועלן מאַרגן זיין גרייט פּריוויליק צו קערן די גאַסן. צוליב פּרנסה, צוליב אַ טרוקן שטיקל ברויט. דענסטמאָל וועט עס זיין פאַרבאַטן: אידן האָבן ניט קיין רעכט אויף אַרבעט און אויף פּרנסה. מען וועט זיך אַנזעטיקן מיטן ספּעקטאַקל, וועט אַריינטרעטן אין איר קראַפט די נאַצישע עקאָנאָמיק. קערן די גאַסן וועט דערקלערט ווערן אַלס אַן אַנשטענדיקע אַרבעט, מיט וועלכער אַ איד טאָר זיך ניט באַשעפּטיקן. אָבער דערווייל איז הילולא וחינגא. דער איד, דער פּרעמדער, דער אויס-לענדער, דער קאַפיטאַליסט און קאַמוניסט, דער רעליגיעזער פּאַנאַטיקער און אַטעאיסט, דער פּאַנאַטישער נאַציאָנאַליסט און אינטערנאַציאָנאַליסטישער פאַרשווערער, דער טרוקענער ראַציאָנאַליסט און מיסטעריעזער כּישוף-מאַכער, איז געצוואונגען צו טראַגן די נאַצישע „פּאַראַשאַ“. עלעמענטאַרע מענטשן-

רעכט ווערן ביי יעדן צוגענומען, איז גוט וואָס עס איז פאַראַן אַ שיכט פון דער באַפעלקערונג וואָס האָט נאָך ווייניקער רעכט פון מיר. וואָס מערער יענער ווערט באַשפּיגן, אַלץ אַ גרעסערער מיוחס בין אידן.

די אייביקע „קאָמפּענסאַציע“: אין צאַרישן רוסלאַנד — דער שוואַלדער „זשיד“; אין פּראָלעטאַרישן רוסלאַנד, אין פּעריאָד פון מיליטערישן קאָמוניזם — דער רעכטלאָזער „בורזשוי“; אין נאַצישן עסטרייך — דער „סעמיט“. עס איז גאַר נישטאָ יענע קנעכטשאַפט, וואָס זאָל ניט שאַפן פאַר זיך די אילוזיע פון פּרייהייט און הערשאַפט, אויב ס'איז נאָר פאַראַן ביי דער זייט עמיצער, וואָס איז נאָך מער פאַרקנעכטעט. עס לוינט אפילו זיך לאָזן אַנצוטאָן קייטן, אויב מלכות זאָגט אַז דאָס איז אַ כבוד און אויב ס'איז פאַראַן אַ געזעץ, לויט וועלכן אַנדערע טאָרן אפילו קיין קייטן אויך ניט טראָגן, זיינען ניט גענוג נאָבל אויף צו זיין שקלאַפן און האָבן בכלל ניט קיין רעכט אויף לעבן.

און ס'איז גאַר נישטאָ יענער פּרייהייט, וואָס דער מענטש אָן עכטן דרך-אָרץ צו זיך זאָל ניט וועלן באַצאָלן פאַרן שטיקל פּיקציע פון יהוה, פאַרן רעכט צו באַהאַנדלען אַ צווייטן אַלס נידעריקער פון זיך.

* * *

נאָר נידעריקע — דערנידעריקן. נאָר פּריידלאָזע — פּייניקן. אַלע, דוכט זיך, ווייסן עס; קיינער ווייסט עס ניט גענוג קלאַר, קיינער ציט דערפון ניט דעם ריכטיקן פּועל-יוצא.

* * *

אונזער פּרעסע, זע אידן, איז שטאַרק נתפעל פונם ווינער אידישן גענעראַל, פאַן זאַמער. ווען נאַציס זיינען געקומען נעמען אים אויף צוואַנגס-אַרבעט, קערן די גאַסן, האָט ער געבעטן דערלויבעניש זיך איבערצוטאָן. איז ער אַריינגע-גאַנגען אין אַ צווייטן צימער, זיך אַנגעטאָן אין זיין גענעראַל-מונדיה, זיך דע-קאַרירט מיט זיינע מעדאַלן און אָרדנס. האָבן זיך די נאַציס, דערציילט מען, פאַרשעמט. זיי האָבן אים סאַלוטירט און באַלד אַוועק פון זיין וואוינונג.

ווי נידריק מיר זיינען געפאַלן, אַז מיר ווערן נתפעל פון פאַן זאַמער'ס האַנדלונג! וואָלט דער אידישער גענעראַל דורכגעלעבט אין דער פולער מאַס די טראַגיק פון אונזערע טעג, וואָלט ער אפשר אַזאָ דעמאָנסטראַציע ניט געמאַכט. ער וואָלט זיך ניט באַנוצט מיט זיין גענעראַל-פּריווילעגיע (ווי לאַנג וועט זי אין איצטיקן ווין נאָך בלייבן ביי אידן אַ פּריווילעגיע?). ער וואָלט פאַרשטאַנען, אַז אויב מען צווינגט אידן צו קערן גאַסן, איז ער אַ איד, ניט קיין גענעראַל; דאַרף ער צוזאַמען מיט אַנדערע אידן — פּוילישע, גאַליציאַנער, פּאַספּאַרטלאָזע, אָן מיליטערישע זכיות — נעמען אַ בעזעס און זיך לאָזן „דער-נידעריקן“. די נאַצישע בויאַנעס האָבן זיך פאַרשעמט (די אייגענעוואַרצלטע מורא פאַר עפּאָלעטן)! — פאַן זאַמער האָט זיך געדאַרפט פאַרשעמען פאַר

זייער פארשעמען זיך : א איד און א גענעראל-מונדיר מעג מען, הייסט עס, יא דערנידעריקן.

איך בין ניט גרייט אים צו זאגן מוסר. ווער פון אונז איז עס אזוי אבסאלוט זיכער מיט זיך, אז ער וואלט אין אזעלכע אומשטענדן, אנדערש געהאנדלט ? מיך שאַקירט בלויז דער „ענטוויאזום“ אין דער אידישער פרעסע. וואָס איז דאָ די שמחה ? און, דער עיקר, וואָס איז דאָ די גדולה ?

* * *

א שטימע פון אינדיע : „אי עם עי סקווענדזשער“, איך בין אַ גאַסן-קערער (גאַנדי). אַ ריזיק לאַנד רופט אים לערער. מיליאָנען רופן אים נביא. נאָר ער איז גרייט צו ווערן אַ גאַסן-קערער, אַראָפּנעמען די פיקטיווע חרפה פון „שמוציקער“ אַרבעט.

אַ שטימע, וואָס קלינגט אַריין אין דער צוקונפט — אין יענע דורות ווען מענטשן וועלן קערן די גאַסן מאַהבה און ניט מיראה, ניט ווייל עמיצער וועט צווינגען און ניט ווייל עמיצער וועט דערפאַר באַצאָלן מיט ברויט און וואַסער ; ווען מען וועט עס טאָן אויס רעספּעקט צו זיך און ליבע צו אַנדערע ; ווייל ס'איז ניט געזונט, עקלהאַפט, נידעריקער פון מענטשלעכער ווערדע ווען גאַסן זיינען שמוציק.

„אי עם עי סקווענדזשער !“ — זיינט איז עס פאַר איינעם צוואַנג און דערנידערונג און פאַרן אַנדערן אומוירדיקע מלאכה. מאַרגן, איבערמאָרגן וועט עס זיין —

ע ב ו ד ה .

„פרייע אַטאַציאַציעס“

ליינער אַ פריינט איז ניט לאַנג צוריק פאַרשוואונדן געוואָרן אויף אַ גאַנצער וואָך. ער איז אַרויסגעגאַנגען פון זיין ניו־יאָרקער ביוראָ און ניט צוריקגעקומען — ניט אין געשעפט און ניט אַהיים. טעג און נעכט האָבן נאַענטע מענטשן און מיטגלידער פון זיין פאַמיליע הילפלאַזלעפיש אים אַרומגעזוכט. פּאַליציי האָט אַלאַרמירט דאָס גאַנצע לאַנד, ביז אַ באַקאַנטער האָט אים צופעליק געטראָפּן, נאַכלעסיק אַרומבלאַנדזשענדיק אין אַ שפּעטער נאַכט־שעה איבער די גאַסן פון מאַנהעטן. איך האָב יענעם פריינט נאָך ניט געזען זינט ער האָט זיך אָפּגעזוכט און מיר איז נאָך ניט קלאָר וועלכע פון די אומציייליקע השערות — וואָס מיר האָבן געבויט אין דער וואָך פון זיין נעלם־זיין — האָט זיך אַרויסגעוויזן צו זיין די ריכטיקע. איך קען מיר אָבער לייכט פאַרשטעלן, אַז קיין איינע פון יענע השערות איז ניט באַשטעטיקט געוואָרן: קיינער האָט אים ניט „געקידנעפט“. ער איז ניט אַנטלאָפּן פון זיינע געשעפטלעכע שוועריקייטן אָדער פון אַ פּלאַנטער אין אַ קהל'שן עיני, מיט וועלכן ער איז געווען פאַרבונדן; עס איז אים אויך ניט באַפּאַלן קיין אַטאַקע פון „אַמעזיע“. איך וועל ניט זיין שטאַרק איבער־ראַשט אויב עס זאָל זיך אַרויסווייזן, אַז ער איז אַוועק פשוט דערפאַר וואָס ער איז מיד געוואָרן... פון מענטשן; פון ריידן צו זיי און אויס־הערן וואָס זיי ריידן, פון בריוו און טעלעגראַמעס, פון טעלעפּאָן־שמועסן און — מעג מען נאָך דערצו עפעס צוגעבן? פון ליבע; פון ליבע מיט וועלכער נאַענטע מענטשן רינגלען אים אַרום און פון זיין אייגענער, עכטער און זאַרגפולער ליבע צו זיי.

אונז איז לייכט צו פאַרשטיין, אַז אַ מענטש פאַרשפילט זיך אויף עט־לעכע מעת־לעת אין קאַרטן; אַז ער פאַר'שיכור'ט זיך מיט דער אַנוועזנהייט פון אַ געליבטער און פאַרגעסט אַ וואָך צייט זיינע נאַענטע מודיע צו זיין, אַז מיט אים האָט גאַרניט פאַסירט. אָבער מיר קענען נאָך אַלץ ניט משיג זיין דאָס אַנטלויפן פון אַ מענטש אויף אַן איינזאַמקייט־וואַקאַציע, זיין משונה'דיק פאַרבענקען זיך נאָך זיך אַליין, זיין ספּאַנטאַנעם באַשלוס זיך אַרויסצורייסן פון דער רוטינ מיט דער איין און איינציקער כוונה: שווייגן און ניט הערן יענעם ריידן, זיך גוט־גוט אָפּ'טובל'ען אין די שטילע און מעלאַנכאָליש־כשוף'דיקע וואַסערן פונם אַליין־זיין־אַקעאַן.

יא, מיר פאַרשטייען עס (אָדער מיר שעמען זיך צו זאָגן אַז מיר פאַר־שטייען עס ניט), ווען עס האַנדלט זיך וועגן פּאַעטן און מיסטיקער, אָדער

מקובלים און אינדישע „סאדה׳ס“. זיי האָבן אונז שוין לאַנג געצוואונגען צו אנערקענען זייערע פּריווילעגיעס. אָבער אַ פּשוט׳ער בשר׳ודם? ווי קומט עס צו אים און אויף וואָס „באַדאַרף ער עס האָבן“? מיין פאַרשוואונג-דענער פּריינט מעג אָבער דערקלערן אַז ער האָט דאָסזעלבע רעכט אויף התבודדות ווי רב מענדל קאַצקער, כאַטש ער איז ניט עוסק אין מעשי-מרכבה — און אַלע טאָג פון אַ גאַנץ יאָר איז ער גאָר פאַרנומען מיט סאַציאַל-עקאָנאָמישע פּלענער, מיט פינאַנצן, טשינאָוויקעס און בוכהאַלטע-רישע ציפּערן. רעכט אויף התבודדות האָט יעדער וואָס האָט דערצו אַ באַדערפּעניש — אַלץ איינס אויב פון זיין התבודדות וועלן מיר אַרויסקריגן עפעס „סאַציאַל-ניצלעכס“, אָדער ניט. זאָלן מיר אַלע „רביים“ מוחל זיין: אויך זייערע שמשים האָבן דאָס רעכט אויף אַן איינזאַמקייט-וואַקאַציע — פונם רבי׳ן, פון ווייב און קינד, פון תורה און פון תפילה און פון אַלע תרי״ג מצוות. זיי האָבן אויך אַ רעכט צו זיין אַמאָל צו-גאַסט ביי זיך. דאָס רעכט האָט אויך יעדער דריידל-און-גראַגער בעל-מלאכה. אויך איך ...

* * *

מאַקסיס גאַרקי האָט אַמאָל דערציילט אַ טשיקאַווע זאַך פון זיינעם אַ באַקאַנטן שוישפּילער. אַפּטמאָל ווען ער פּלעגט בלייבן איינער אַליין ביי זיך אין הויז, פּלעגט ער צוגיין צום שפּיגל, זיך לאַנג און עקזאַמינירנדיק אַריינקוקן אין אייגענעם פנים, נאָכדעם צוזאַמענפרעסן די רעכטע האַנט אין אַ דראַענדיקער פּויסט און אויסשרייען אויף זיך דריי מאָל דאָס וואָרט „פּאַד-ליעץ“ (מנוול).

איינמאָל האָט אים אַ נאָענטער פּריינט געכאַפּט ביי דעם דאָזיקן, ווי ער האָט עס באַצייכנט, „פאַטאַלאָגישן ריטואַל“. ער האָט זיך נאָכדעם מודה געווען, אַז ווען ער וואַלט אַ לענגערע צייט ניט געהאַט די געלעגנהייט דאָס צו טאָן, וואַלט ער עס ניט אויסגעהאַלטן: ער וואַלט זיך אַ מעשה אַנגעטאַן.

* * *

אַ קליינשטעטלדיקער מלמד אין אוקראַינע האָט מיר אַמאָל געזאַגט: אַלע פאַרשטייען, אַז אַ פרומער איד דאַרף אויפשטיין ביינאַכט און פּראַווען „חצות“, וויינען אויפן חורבן פון בית-המקדש. אָבער וואָס וואַלט געווען ווען איינער פאַרבייגט אַמאָל דעם דאָזיקן מנהג און שטייט דאָך אויף אין מיטן נאַכט, נאָר כדי צו זאָגן קינות אויף זיך אַליין? מ׳וואַלט אים מסתמא באַלד פאַרשפּאַרט אין אַ משוגעים-הויז. אונזער שטאַט-משוגענער לויפט אַלע פאַרנאַכט אַוועק אין וועלדל אויף אַ פאַר שעה. ווייסע-חברה-ניקעס האָבן ניט לאַנג צוריק אויסגעפונען אַז ער זאָגט דאָרט קדיש נאָך זיך אַליין. האָבן זיי געוואַלט פאַרפירן מיט אים אַ שפּיל און אים פאַרגעשלאָגן ער זאָל בעסער זאָגן זיין קדיש אין בית המדרש. האָט דער משוגענער „שכל“

צו זיינע זאכן. אין בית-המדרש, זאגט ער, דארף מען זאגן קדיש נאך יענעם ; נאך זיך דארף מען זאגן ביחידות. ווען איך האב אים אמאל א פרעג געטאן, ווי לאנג ער איז שוין אן אָבל, האָט ער לאַנג ניט געטראַכט און אָפּגע-ענטפּערט :

— שוין אַ שאַק מיט יאָרן ... מששת ימי בראשית ...

* * *

אין די מלחמה-יאָרן, אין אָדעס, האָט צו ביאַליקן אין הויז אָנגעהויבן אַריינצוקומען אַ יונגער אידישער דיכטער, אַ פּליט פּון פּוילן. וואָס-וואָס, נאָר קיין „בעזלודניק“ איז ביאַליק, כידוע, ניט געווען; קיין גרעסערן נוח לבריות, קיין מער „צוגעלאַזטן“ מענטשן האָב איך אין מיין לעבן ניט געקאָנט. יענער יונגערמאַן האָט אָבער איבערגעכאַפּט די מאַס און איז געוואָרן אַ צו-אַפּטער אַריינגייער. ביאַליק האָט זיך אָנגעהויבן פּילן געשטערט, „טעראַ-ריזירט“. האָט ער זיך איינמאַל אַנטשלאָסן צו מאַכן אַ סוף צו די אומ-דערוואַרטע וויזטן. צווישן די „צוויי דיכטער“ איז דאָן פאַרגעקומען פּאַלאַנג-דער דיאַלאָג :

— אפּשר וואַלט געווען אַ יושר, איר זאָלט ניט קומען צו מיר אַזוי

אָפּט ?

— וואָס זשע, איך שטער אייך דען ?

— יאָ !

— דהיינו, מיט וואָס ? איך בין, ווי איר ווייסט, ניט קיין נודניק און ניט קיין פּלאַפּלער. און ווען אייך ווילט זיך אַרבעטן, בין איך גרייט צו ייצן אין אייער קאַבינעט שעה'ן-לאַנג און ניט אַרויסרעדן אַ וואָרט.

— אַ, ניין ! חס וחלילה ! צו דער אַרבעט שטערט איר מיר ניט. אָבער ...

איך מוז אייך איצט פאַרטרויען אַ סוד. אַזוי ווי איר קוקט מיך אָן, זע איך, דוכט זיך, אויס צו זיין אַ נאַרמאַלער מענטש. אָבער, צווישן אונז גערעדט, בין איך אַ שטיק משוגע'נער. אַז עס קומט מיר אָן דער שגעון, טו איך מיך אויס נאַקעט, אָבער טאַקע ממש נאַקעט, ווי די מאַמע האָט מיך געהאַט. איך לייג זיך אַוועק אויף מיין שרייב-טיש און — און איר זעט דעם שטעקן ? — אַט מיט אים שלאָג איך זיך שעה'ן-לאַנג איבערן נאַקעטן לייב, ביז איך בלייב לחלוטין אָן כוחות. דער שגעון גייט מיר דענסמאַל איבער און איך ווער ווידער-אַמאַל אַ מענטש מיט לייטן גלייך. נו, פאַרשטייט איר דאָך, אַז איר שטערט מיר. איך מוז האָבן מיינע שעה'ן און טעג פון אַבסאָלוטער יחידות.

ביאַליק האָט מיר עטליכע מאַל איבערדערציילט די מעשה און זיך פאַרגאַנגען פון געלעכטער, ווען ער פּלעגט זיך דערמאַנען אָן דעם דעך-

שראַקן-ערנסטן פנים פונם יונגענמאַן און אין זיין פייערלעכער הבטחה „מיט-
צונעמען מיט זיך דעם סוד אין קבר אַריין“.

אַבער איינמאַל נאָכן דערציילן די דאָזיקע מעשה, האָט זיך אין ביאַליקס
בלויז און ברייט-אויפגעמאַכטע אויגן באַוויזן עפעס אַ מין אומגעוויינטלעך
וואַלקנדל — און ער האָט, ווי צו זיך אַליין, אַ זאָג געטאַן:

— וואָס איך האָב יענעם יונגענמאַן דערציילט, איז געווען עקספּראָמט.
מיט אַ מינוט פריער האָב איך ניט געוואוסט, וואָס פאַר אַ תירוץ איך וועל
פאַר אים אויסקלערן. מאַדנע: פאַרוואָס איז מיר גראַד אַזאַ משונה'דיק בילד
געקומען אין קאָפּ אַריין? עס איז דאָך ניט קיין צופאַל? איך האָב מורא,
אַז דאָ האָט זיך אַזוי ווי מאַניפעסטירט עפעס אינטימי'ס און ערנסט-פּער-
זענלעכס. ווער ווייסט? עס קען דאָך זיין, אַז ווען איך זאָל מיר „נאַכגעבן די
תּאוה“, וואַלט איך טאַקע פון צייט צו צייט אַזעלכע מלקות געקראָגן פון
זיך אַליין, וואָס, אַ שטייגער, זאָגט וועגן דעם פּרויד? כאַטש... איך וואַלט
גראַד פּרויד'ן וועגן דעם ניט געפּרעגט. ביי אים איז ווי ביי אַ כאַכאַל (אוק-
ראַיאַנער): „ניעמא פּיסני בעז דיווקי“ (נישטאַ קיין ליד אָן אַ מיידל)...

* * *

אין זיינע אויטאָביאָגראַפישע פּראַגמענטן („ספיח“) דערציילט ביאַליק
וועגן זיינעם אַ מערקווירדיקן חלום. ער איז נאָך אַ קליין אינגל און ער
פאַרט צוריק מיט אַן עדה באַקאַנטע אידן פונם יאַריד. אין מיטן וועג
שטעלט מען זיך אָפּ: זאָלן די פּערד זיך אַביסל אויסרוען, דערזעט ער פאַר
זיך אַ שמאַלע סטעזשקע, וואָס פירט אין וואַלד אַריין. לאַזט ער באַלד
איבער די עדה אידן און ווערט נעלם צווישן די געדיכטע ביימער. די מתיקות
פון זיין אַליין פאַר'כישופ'ט אים: גלייך ווי ער וואַלט געווען גרייט צו
בלייבן אויף אייביק אין זיין וואַלד-איינזאַמקייט. אָבער פּלוצים נעמט אים
דורך אַ ציטער: ער דערמאַנט זיך, אַז די נאַכט וועט אים אינ-גיכן באַפאַלן
און אַז די אידן פון זיין שטעטל קענען אוועקפאַרן אַהיים אָן אים. לאַזט
ער זיך דערשראַקן לויפן צום שליאַך, נאַכיאָגן די בויד. די אידן, דעם
כלל.

איך ווייס ניט, אין וועלכער מאָס ביאַליק גופא האָט זיך אָפּגעגעבן
חשבון וועגן דער טיפּער סימבאָלישקייט פון דעם דאָזיקן חלום.
אַ גאַנץ לעבן האָט ער געגאַרט נאָך יחידות און... האָט פאַר איר
מורא געהאַט.

ניט נאָר האָט ער ליב געהאַט מענטשן, נאָר ער האָט זיך „געטוליעט“
צו זיי. מיט זיי האָט ער פאַרדעקט די תּהומות, וואָס התּבודדות האָט פאַר
אים פאַרגעצויבערט — די תּהומות וואָס האָבן אים אי געלאָקט, אי גע-
שראַקן.

ער האָט אינסטינקטיוו מורא געהאַט פאַר מוזיק (ווייטער אַמאָל צוליב אירע תהומות) און געלאָפּן פון איר צו שפּראַך, צו וואָרט, צו דעם וואָס ער האָט אַליין אַמאָל באַצייכנט אַלס „פאַרהילונגען“ פון די אַפּגרונטן.

* * *

אויך טאָלסטאָי האָט אַמאָל דערציילט פון זיינעם אַ סימבאָלישן חלום. ער איז נאָך אַ גאַר קליין קינד, אַ תּושב אין זיין וויגעלע. אַרום אים שטייען מענטשן און ער פילט אַז דאָס זיינען אייגענע, געליבטע און ליבנדיקע. זיי ווילן אים אָבער אַרעסטירן אין „וויקעלעך“ און ער לאָזט זיך ניט. בחוש ווייסט ער, אַז זיי טוען עס אויס ליבע, אים גוטס צו טאָן; אָבער ער רעוואָלטירט קעגן זיי מיט דער גאַנצער מאַכט פון זיינע הענטלעך און פיסלעך און מיטן גאַנצן רעזערוואַר פון זיינע שריי-און-וויין-מעגלעך-קייטן. אין די „וויקעלעך“, פילט ער, וועט אים זיין ענג, אומבאַקוועם, דער-דריקנדיק.

אין יענעם חלום האָט ער זיך דערמאָנט אין זיינע גאַר-גאַר אַלטע יאָרן, ווען די בענקשאַפט נאָך אַליין-וויין איז אין אים דערגאַנגען צו דער מדרגה פון אַ קרענקלעכער ליידנשאַפט. ער איז געווען אַרומגערינגלט מיט ליבע; פרוי און קינדער, פריינט, תלמידים — אָבער יענע ליבע, האָט ער גע-וואוסט, האַלט אים אין די „וויקעלעך“. האָט ער געוואַלט „אַ לעב טאָן“ כאַטש אויף דער עלטער — אַוועקגיין ערגעץ-וואו אין אַ ווייטן און שטילן מאָנאַסטיר און פאַרבּרענגען די טעג וואָס גאָט וועט אים שענקען אין אַן איינזאַמער צעל, אויף לאַנגע, יחיד'שע שפּאַצירן אין וואַלד.

איז זיין תפילה ניט אָנגענומען געוואָרן. טאָלסטאָי'ס אַנטלויפן „אין שווייגעניש און איינזאַמקייט“ איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין איינער פון די גרעסטע וועלט-סענסאַציעס. זיינען מיט אים מיטגעפאָרן אַ דאָקטאָר און אַ סעקרעטאַר, איז נאָכדעם אָנגעקומען סאַפּיאַ אַנדרעיעוואַ (פאַר איר, נעבעך, איז געווען קלאָר, אַז ער איז אַנטלאָפּן פון איר, ווייל ער האָט זי אויף דער עלטער פיינט געקראָגן), און געשטאַרבן איז דער דעמב פון יאַסנאַיאַ פּאָליאַנאַ ניט ווי אַ מתבודד, נאָר כמעט פאַר די אויגן פון רעפּאָרטערן מיט פּאַטאַגראַפישע אַפּאַראַטן.

ווי ווערט עס דאָרט דערציילט אין דעם אידישן פּאָפּולערן שפּאַס? אַז דער קיסר שלאָפּט, נעמט מען אַן ספּעציעלע מיטלעך, ער זאָל ניט זיין גע-שטערט. שטייען ביי דער טיר פון זיין שלאָפּציימער צוויי ראַטעס סאַלדאַטן און שרייען אַ גאַנצע נאַכט: „שאַ, שאַ, דער קיסר שלאָפּט!“

* * *

גאַנדי איז שוין אַ גרעסערער בר-מזל פון טאָלסטאָי, אפשר דערפאַר וואָס ער פאַרמאָגט מער כאַראַקטער און עכטערן רעליגיעזן געפיל. שוין

יאָרנלאַנג אָז ער האָט יעדע וואָך אַ טאָג פאַר זיך — אַ טאָג ווען ער עסט ניט, לייַענט ניט, שרייבט ניט, רעדט ניט און הערט אַנדערע ניט ריידן. קיין מיוואַנטראַפּ אָדער קיין „בעזליודניק“ איז ער דערפון ניט געוואָרן. נאָך יענעם טאָג קומט ער צוריק צו זיין פאַמיליע, צו זיינע פריינט. אַן „אויס-געבאָדענער“ אין זיך אַליין; אַ פרישער מונטערער און אויפריכטיק גרייט נאָכאַמאָל צו ווערן דאָס, וואָס אַריסטאָטעלעס האָט אָנגערופן „אַ סאַציאַלע חיה“.

און אפשר איז עס ניט אינגאַנצן גאַנדי'ס פּערזענלעכער זכות. אין אינדיע פאַרשטייט מען מער, טיפּער און סימפּאַטישער אַזעלכע „קאַפּריזן“... אין אַמעריקע זיינען די קוועיקערס די איינציקע וואָס האָבן איינגעפירט אין זייערע שולן אַ שעה פון שווייגן.

* * *

פאַרליבטע זיינען מסוגל צו שווייגן לאַנגע שעה'ן. אין שפּאַנונגס-צוו-שטאַנדן איז שווייגן ניט קיין פּוסטער חלל, און עס איז ניט פאַראַן יענע „דבקות“, וואָס קען אויסקומען אָן שווייגן. אַנומעלטן האָט מיינער אַ פריינט אַלס שפּאַס אויפּמערקזאַם געמאַכט אַ פאַר-פּאַלק אָז זיי ריידן צווישן זיך צופיל. די פרוי האָט עס גענומען זייער ערנסט און האָט אים דערקלערט:

— מיר האָבן שוין לאַנג ניט, וועגן וואָס צו שווייגן.

* * *

מ'האַט מיר אַמאָל דערציילט פון אַ ראש-ישיבה, וועמען מ'האַט גע-פרעגט, צי ס'איז אמת, אָז אַ געוויסער הלמיד פון זיין ישיבה איז אַ גאון. — איך ווייס ניט... אָבער איך גלויב ניט אָז ער איז אַזאַ גרויסער קענער. אָז אַ בחור לערנט אַכצן שעה א מעת-לעת, דאָס מויל פאַרמאַכט זיך אים ניט אַ גאַנצן טאָג און שטענדיק איז ער אַרומגערינגלט, קיין עין הרע, מיט אַזויפיל מענטשן — מיט רבא און אַביי, מיט רב הונא'ן און מיט רב פפא'ן, מיט רבי עקיבא און מיט ריש-לקיש'ן — פרעג איך איך ווען האָט ער צייט צו קענען?

„צייט“ — דאָס איז ניט-טאָן, ניט-לערנען, ניט-ריידן, ניט-הערן, בלויז געטראָגן ווערן אויף די כוואַליעס פונם אייגענעם ים.

* * *

אַמאָל לויפט מיר דורך אַ געדאַנק, אָז שפּעטער מיט עטלעכע יאָר-הונדערטער וועלן היסטאָריקער דערציילן וועגן אונזער עפאַכע ווי וועגן אַ באַרבאַרישער און אומהיגייענישער צייט: „אין יענע צייטן“, וועט שטיין אין די טעקסט-ביכער, „זיינען יעדן טאָג געשטאַנען מענטשן פאַר אַן עולם און געהאַלטן רעדעס און עס זיינען געווען אפילו אַזעלכע אַראַטאַרן וואָס

האָבן גערעדט צו צוויי און צו דריי מאָל אַ טאָג. אין יענע טעקסטביכער, שטעל איך מיר פאַר, וועט אויך דערציילט ווערן, אַז מערסטנטייל מענטשן זיינען אין דער באַרבאַרישער עפּאָכע אַוועקגעגאַנגען פון דער וועלט און האָבן קיינמאָל ניט גענומען קיין שווייג-און-אליין-זיין-וואַקאַציע. און ווען אַ שילער וועט אַ פּרעג טאָן, ווי קען עס געמאָלט זיין, וועט אים דער לערער ענטפערן:

— וואָס וואונדערסטו זיך? מיט אַ הונדערט יאָר פאַר יענער עפּאָכע זיינען געווען מיליאָנען מענטשן, וואָס האָבן זיך קיינמאָל ניט געבאָדן...

1938

בעסאַראַביש

לייַען יעדן טאָג ידיעות פון רומעניע, און ווי עס זעט מיר אויס פון ווייטן — וועט די גרעסטע פאַרציע סאַדיזם אויסגעגאַסן ווערן אויף דעם אידישן קיבוץ אין בעסאַראַביע.

דערמאָן איך זיך: עפעס האָב איך אַ ספעציפישע שייכות צו יענער געגנט און צו איר אידישער באַפעלקערונג. דאָרט בין איך געבוירן געוואָרן, דאָרט פאַרבראַכט מיינע קינדער-יאָרן און דאָרט אָנגעהויבן פרעגן יענע פראַגן, אויף וועלכע איך וועל שוין קיינמאַל קיין תשובה ניט קריגן. די פעלזן-ברעגן פונם דניעסטער, די זיג-זאַגן-לענטעס פון די פרוט-וואַסערן, דער „אונטערפוס“ פון די קאַרפאַטן-בערג, האַלב-צעבראַכענע פעסטונגען (שיריים פון אַמאַליקער טערקישער הערשאַפט), רוסישע קאַ-זאַרמעס אין די שטעט, גריכישע קירכן אין די דערפער — אַ תוהר-ובוהו פון סטילן, שפראַכן, קאַסטיומען, האַלב-קולטורן.

קיין אידילישע צייטן אין יענער פראַווינץ געדענק איך ניט. פאַר דער הערשנדיקער באַפעלקערונג, פאַר די רוסן, זענען מאַלדאַוואַנעס געווען „כאַ-מולעס“; אידן — בלוטזויגער; ציגיינער — גנבים; דייטשן — גולנים און אַרמענער — שווינדלער. דער מאַלדאַוואַן האָט געקוקט אויפן רוס ווי אויף אַ „שליח פון גיהנום“. פאַר דעם איד האָט ער ניט געהאַט קיין אַנדער נאָמען ווי פֿיאַווקע. דעם ציגיינער האָט ער גערופן אין די אויגן קרעציקער הונט. דעם דייטש האָט ער אַרויסגעגעבן אַ דיפלאַם פון אַ „חיה מיט די צוועלף הענט“ (צוליב זיין אַרבעטסזאַמקייט), און יעדן אַרמענער איז ער געווען גרייט צו פרעגן, צי ער איז ניט אַ שד, פאַרשטעלט פאַר אַ מענטש. פאַרן איד איז סתם אַ רוס געווען אַ המן; אַ מאַלדאַוואַן — אַ „זשלאַב“ (אַ גראַבער נפש); אַ דייטש, פלעגט ער זאָגן, האָט פאַרשלאָסן די נשמה אין אַ קעסטעלע און פאַרוואַרפן דאָס שליסעלע אין טייך (די נשמה זאל זיך ניט קענען מישן אין זיינע געשעפטן); אַ ציגיינער האָט ביי אידן געשטאַמט פון פרעה'ן; אַן אַרמענער — פון עמלק'ן (דעם נאָמען אַרמענער פלעגט מען כמעט ניט נוצן! מ'פלעגט זאָגן אויף אַן אַרמענישן מאַן אַ „מחה“, אויף אַ פרוי — אַ „מחה'טע“, געשטיצט אויפן פסוק „מחה תמחה את זכר עמלק“). ציגיינער זיינען געווען מיט אַלעמען העפלעך און פריינט-לעך, אַבער ווער ווייסט, וואָס פאַראַ אַטעסטאַטן זיי האָבן אַרויסגעגעבן זייערע שכנים, ווען זיי פלעגן רעדן צווישן זיך שפעט ביינאַכט, אין סטעפ, אויף זייער אופאַרשטענדלעכן דיאַלעקט. דייטשן האָבן ניט דיסקרימינירט: אַלע

איינוואוינער, א חוץ זיי, זיינען שמוציק און האָבן ניט קיין רעספעקט פאַרן געזעץ; פאַסן דאַרף מען פון זיי אַלעמען שניידן — דער קיסר איז צו גוט צו זיי. אַרמענער? זיי זיינען געווען אַ קליינע, אַרעמע מינאַריטעט. פלעגן זיי שווייגנדיק, מעלאַנכאָליש צושמייכלען מיט זייערע טרויעריקע אויגן, און שפּילן אויף דער גיטאַרע, — ווי אידן האָבן עס באַצייכנט — „מאַ-ראַלישע“ ניגונים... קוקנדיק אויף צוריק, דוכט זיך מיר אויס, אַז איבער די לאַנגע סטעפעס אין איין טייל בעסאַראַביע און איבער די גראַציעזע בערג און טאַלן אינם אַנדערן טייל האָט תמיד געשוועבט דער גייסט פון האָס און קעגנזייטיקער מורא.

דערפאַר אפשר האָט מיך אַזוי טיף גערירט אַ באַגעגעניש בשעת איינעם פון מייענע שפעטערדיקע באַזוכן אין בעסאַראַביע. מיר איז אויסגעקומען צו פאַרן ביינאַכט פון אַרגיעוו קיין דובאַסאַר, מיט אַ מאַלדאַוואַנישן בעל-עגלה. נאָך עטלעכע שעה רייזע האָב איך אים אַ פּרעג געטאָן, אויב עס איז נאָך ווייט צו אונזער ציל. עס איז פונקט, ענטפּערט ער מיר, אַ האַלבער וועג; מיר געפינען זיך איצטער לעבן „קרושע די לאַ לייבאַ.“ „קרושע די לאַ לייבאַ“? „לייב'ס צלם“? איך האָב אויסגעדריקט מיין פאַרוואונדערונג. איך זע פאַר זיך, אין לבנה-שיין, אַ ברונעם — אַ טיפּישן בעסאַראַבער ברונעם, מיט אַ הילצערנער יעזוס-סקולפּטור אויף אַ לייטערל, מיט אַ הילצערנעם צלם אויף דער שפיץ פונם לייטער. אַ געוויינלעך, באַ-קאַנט בילד; אַ טייל פונם פּיזאַזש. אַבער וואו קומט אַהער אַ איד, מיזאַל נאָך אים אַ נאַמען געבן? דערציילט מיר מיין בעל-עגלה אַ פאַרציטיקע מעשה. אַט-דאָ ניט ווייט, ווייזט ער מיר אָן, אין דעם דאַרף פון דער רעכטער זייט, האָבן אַמאָל געלעבט אין שכנות אַ איד און אַ מאַלדאַוואַן. האָט מען דעם מאַלדאַוואַן באַשולדיקט אין אַ מאַרד, וואָס ער איז נישט באַגאַנגען. האָט זיין אידישער שכן, רב לייב, אויסגעגעבן כּמעט אַלץ וואָס ער האָט פאַרמאַגט, געפאַרן אין שטאָט אַריין, אַנגעקלאַפט אַזש ביז פעטער-בורג, געדונגען אַדוואַקאַטן, כּדי אַראַפּצונעמען דעם בלבול פון זיין מאַלדאַ-וואַנישן פּריינט. דעם מאַלדאַוואַן האָט מען סוף-סוף באַפּרייט פון טורמע און דער איד איז אַ קורצער צייט אַרום געשטאַרבן. האָט דער מאַלדאַוואַן אויסגעגראָבן ביים וועג אַ ברונעם (אַ טראַדיציאָנעלע מצוה אין יענער גע-גנט), אַוועקגעשטעלט דאָרט אַלץ וואָס עס געהערט צו אַ ברונעם — אַן אויסגעשניצטע פיגור „פון דעם דערלייזער“, אַ לייטערל און אַ צלם — כּדי צו פאַראייביקן רב לייב'ס נאַמען. דאָס האָט פאַסירט, זאָגט ער, צוריק מיט פּיל, פּיל יאָרן, ווען דעם איצטיקן פּרייץ'ס זיידע האָט נאָך געלעבט. אַבער אַלע פּויערים אין דער סביבה רופן פון דענסמאָל אַן דעם פּלאַץ „קרושע די לאַ לייבאַ.“

דער בעל-עגלה האט זיך אויף א פאר מינוט פארטראכט, דערנאך א זאג געטאן:

„איצט לעבט מען ווי די וועלף, אמאל האט מען געלעבט ווי מענטשן. וועט נאך קומען אמאל א צייט, ווען אלע וועלן ווערן פריינט?“

ער האט איבערגענומען די לייצעס אין איין האנט און מיט דער אנדערער האנט האט ער פריער זיך און נאכדעם מיך איבערגע'צלם'ט.

ער האט זיך אבער באַלד דערשראָקן פאַר זיין אייגענער העזה:

איבערגע'צלם'ט א איד! ער איז אבער שנעל געפאלן אויף אן המצאה און

מיך געבעטן, איך זאל אים איבער'צלם'ן „אויף אידיש“. איך האב ניט גע-

וואוסט וואס ער מיינט, נאָר ער האט מיך דערמאָנט אָן דעם „אידישן צלם“,

וואס הענגט איבער דער טיר ביים אַריינגאַנג אין בית-המדרש.

איך האב געפילט, אַז איך טאָר אים ניט אַפּזאָגן, האָב איך אים (א)

חרפה צו דערציילן) „איבער-מגן-דוד'עט“.

איך ווייס ניט, צי יענער „שייגעץ“ לעבט נאָך. אויב ער לעבט, וואָלט

איך אַ בעלן געווען צו וויסן, צי געדענקט ער נאָך יענע נאָכט און צי

איז נאָך געבליבן אין אים עפעס פון דעם געפיל, וואָס האט אין אים דע-

מאָלט אויפגעציטערט און אַזוי משונה'דיק פון אים אַרויסגעשטראַלט.

נוסח טאקסידאָ

פֿוריק מיט אַ וואָך האָב איך צום ערשטן מאל אין לעבן אָנגעטאָן אַ „טאָקסידאָ“. אַמאָליקע יאָרן, אין מאַסקווע אָדער אין בערלין, פלעג איך טראָגן ביי פייערלעכע געלעגנהייטן — ווי מען רופט דאָס אין רוסיש — אַ „סיורטוק“. היות ווי אין אַמעריקע איז עס ניט אין דער מאָדע, האָב איך מיר מתיר געווען צו גיין אין יענע הויכע פענסטער, וואָס מ'האַלט ניט צו הויך פאַר מיר, אין איינפאַכע טונקעלע בגדים. בלויז איין מאל איז מיר אויסגעקומען זיך צו פאַרשטעלן, ווי מיין עלטער־באַבע פלעגט זאָגן, פאַר אַ „ליסטעקראַט“, און דאָס — גראַד אין ירושלים. ליגט מיר נאָך ביז היינט גוט אין טעם יענער טאַג, ווען כ'האָב געדאַרפט גיין עסן אַוונטברויט ביים האַי־קאַמישאָנער און דאָס וואָרט „פאַרמעל“ אויף דעם איינלאַדונגס־בריוו האָט מיר געהאַלטן אין איין שטעכן אין די אויגן. גוטע ברידער פון אַלע פיר עקן שטאַט האָבן מיר גע־בראַכט צו טאַסקען זייערע „טעילס“ און אַ דאַמע אין תלפיות האָט זיך לאַנג גע'ישוב'ט, ביז זי האָט אַרויסגעזאָגט איר מבינות, וועלכער פרעמדער גאַר־ניטור איז אַם בעסטן צוגעפאַסט צו מיין שטיקל אייגענער פיגור. איך וואָלט ניט וועלן אַז דער גוטמוטיקער און גאַסטפריינטלעכער גענעראַל וואוקאַפּ זאל זיך וועגן דעם דערוויסן, אָבער נאָך דריי שעה וואָס כ'האָב פאַרבראַכט אין זיין פאַלאַץ בין איר, געדענק איך, גלייך אַוועק אין אַן אַנדער פאַלאַץ — אין בן־צבי'ס רחביה־וואוינונג — וואו איך האָב באַלד אַראַפגעוואָרפן פון זיך אַלע טעקסטיל־פייערלעכקייטן און געמאַכט די ברכה פון „מתיר אסירים“. די גזרה פון דער לעצטער וואָך איז געווען ניט אַזאָ שטרענגע, ווי די גזרה אין ירושלים: ניט קיין „טעילס“ (וואָס דאָס אינגעלע פון „מאה שערים“, וועלכער האָט זיי אויפן צווייטן טאַג אָפגעטראָגן צו זייערע אייגנטימער האָט באַצייכנט אַלס „גוי'עשע שבת־דיקע קאַפּאַטעס“), נאָר די קורצערע און באַקוועמערע „טאַק־סידאַ“, אין וועלכער איך האָב געמוזט דערשיינען אויפן סאַציאַליסטישן פון אַלע אידישע „דינערס“ אין ניו יאָרק, אויף דער נאַציאָנאַל־פּאַנ־סעודה פאַר דער לעאָן־בלום־קאַלאָניע.

מילא, מ'זאָגט „טאַקסידאַ“ איז „טאַקסידאַ“. מ'שטייט אויס אין לעבן גרעסערע אומבאַקוועמלעכקייטן. איך קען אַ פאַר מענטשן, וואָס האָבן פאַר יענער אונטערנעמונג געבראַכט גרעסערע קרבנות, ווי זיך פילן אַ פאַר שעה אומבאַקוועם אין אומגעוויינלעכע בגדים. בטבע בין איך גאָר ניט אַזאָ גיהיליסט און כ'האָב קיינמאל ניט געהאַלטן פון פּראַלעטאַרישע מצוות וואָס איז נוגע הלבשה. אין די שטיפּערישע אָדעסער יאָרן האָבן מיר אין מיין קרייז געקרוינט

די מערסטנטייל אידישע, מיידלעך פון די רעוואָלוציאָנערע אַרגאַניזאַציעס — וואָס האָבן געהאַלטן פאַר זייער פליכט אַרומצוגיין מיט לאַנגע ניט-געצוואַנגענע און ניט פאַרקעמטע האָר און אין בכיוון-נאַכלעסיקער הלבשה — מיטן נאָמען „דריבקע“. די עטימאָלאָגיע פונם וואָרט איז אונז ניט געווען קלאַר (פון מיינע קינדער-יאָרן געדענק איך, אַז בעסאַראַביער אידן פלעגן נוצן אויף זייער ניט-פאַלירטן לשון אַן אויסדרוק „פּוילישע דריבקע“, מיט וועלכער זיי האָבן באַ-צייכנט די אומריינקייט און טואַלעט-אַפּגעלאָזנקייט פון צוגעוואַנדערטע אידן). אָבער דער טערמין האָט זיך צוגעקלעפט. זשאַבאַטינסקי, דערמאַן איך זיך, האָט אפילו איינמאַל אָנגעשריבן אַ גאַנצן טראַקטאַט וועגן דער פּסיכאָלאָגיע פון דער „ראַדיקאַלער-דריבקע“, פאַר וועלכן מ'האַט אים געוואַלט פאַרשרייען אַלס אַנטיסעמיט און קאַנטר-רעוואָלוציאָנער. איך בין אַלע מיינע יאָרן אַ דם-שוואַ דער „דריבקע-קולטור“ און כ'האַב גראַד הנאה פון זען מענטשן, ווען זיי זיינען פאַרקעמט, אָפּגעגאַלט, אַרדענטלעך און עלעגאַנט אָנגעטאַן. אין תוך וואַלט איך גאָר ניט געדאַרפט זיין קיין קעגנער פון „טאַקסידאַס“ — און איך בין עס טאַקע ניט. וואָס עס פאַרדריסט מיך, איז גאָר עפעס אַנדערש: די סטאַנ-דאַרדיזאַציע, איך קען ניט פאַרטראַגן קיין יונוים וואָס האָבן אַלע איין פנים; דעפאַרטמענט-סטאַר-פאַרקויפּערנס וואָס האָבן אויפן גאַנצן קאַנטינענט איין און דעמזעלבן שמייכל; מענער און פרויען וואָס טראַגן אַלע איין נוסח קליידער. עס קען זיין, אַז ווען מען לאָזט מיך, וואַלט איך גאָר געקומען אויף אַן עפנטלעכן יום-טוב אין אַ רוימישער טאַגע אַדער אין אַ אינדוסטאַנישן פיל-קאָלירטן כאַלאַט. פאַרוואָס גראַד אין אַ טאַקסידאַ? אפשר פאַסט זי מיר גאָר ניט? אפשר איז זי גאָר דער היפּוך פון מיינ עסטעטישן שורש-נשמה? פאַרוואָס דאַרף איך טראַגן בגדים פון אַ ריעל-עסטייט-בראַוקער, ווען מיר איז לייכטער און נאַטירלעכער זיך צו „אידענטיפיצירן“ מיט... אַ וואַנדערענדיקן מוזיקאַנט? פאַרוואָס האָבן עס גוטע עטלעכע הונדערט פרויען געדאַרפט דערשיינען אין איין אַוונט אין דעקאַלטירטע „איוונינג-גאַונס“, ווען איך ווייס בפירוש אַז ביי אייניקע פון זיי וואַלטן די פלייצעס און די הענט געווען אַ סך שענער ווען זיי וואַלטן געווען צוגעדעקט מיט שטאַף? אַ פאַר פרויען האָבן איך דאַרט גע-טראַפן, וואָס וואַלטן געקראַגן זייער תיקון, ווען זיי טוען זיך אַן אין שוואַרצע, אַלץ פאַרדעקנדיקע נאָנען-קליידער, כאַטש גראַד זיי זיינען געווען שלאַנג, גוט „אויסגעפורעמט“ פון דער נאַטור, פראַפאַרציאַנעל (אויגן און אויסדרוק פון פנים האָבן דאָך אויך עפעס צו טאָן מיט טואַלעט). „ווען איך בין קיסר“ וואַלט איך דערפאַר אַרויסגעגעבן אַן אַנדער באַפעל: ניט קיין טאַקסידאַס, ניט קיין „איוונינג גאַונס“, נאָר — יעדער און יעדע לויט מיטלען, געוואוינ-הייטן, באַקוועמלעכקייט און פערזענלעכן געשמאַק. יום-טוב זאָל זיין יום-טוב — אָבער אַן רעגימענטאַציע, אַן אַ מוז אויסצופאַלגן וואָס אַ שאַכער-מאַכער-

קליפה פון א פאריזער סאלאן האט געהייסן, אדער נאכצוקומען דעם דיקטאט פון א לאנדאנער שניידער, וואס בארימט זיך, אז ער ניט פארן פרינץ-אור-וועילס. אבער ווען איך וואלט דאס געקאנט אויספירן, וואלט איך אויסגעפירט נאך א סך זאכן: אז לעידי אסטאר און מיין איטאליענישע גראסערי-פריי פון מעקדוגאל-סטריט זאלן זיך ניט פארבן די נעגל און יונגע מיידלעך זאלן זיך ניט אויסצופן די ברעמען, טראצדעם וואס ביי אייניקע פון זיי זענען גראד די געדיכטע, שפעדיקע ברעמען א סימן פון „שטילער וואסער וואס גראבט טיף“, פון עכטן טעמפעראמענט און — מעג מען דאס זאגן? — פון „גוטער ראסע“.

* * *

אבער ניט דאס בין איך אויסן. איך ווייס, אז מיר וועט ניט געלינגען צו רעפארמירן דעם ענין הלבושה און די צענדליקער אספעקטן פון „מאכן אויס-זען“. איך ווייס, אז יארנלאנג וועט מען זיך נאך פארבן די האר (פון א שענערן קאליר אויף א מיאוס'ערן); אז אידישע אקטריסעס וועלן זיך נאך אלץ אפע-רירן די נעזער און אים ירצה השם, איבער א יאר זומער, וועל איך ווייטער זוכה זיין צו זען אין „שאַרטס“ פרויען וואס האבן מער ווי איין סיבה ניט צו דעמאנסטרירן זייערע נאקעטע פיס. איך ווייס, אז דאס יאר וועל איך מסתמא ווידער קריגן אן איינלאדונג פון א ראבאי צום ערשטן סדר און — ווי ס'האט מיט מיר איינמאל פאסירט אין דער מיטל-ווייסט — דעם ראבא'ס פרוי וועט צושרייבן צום בריוו איין ווארט: „פאָרמעל“ (קיין „אורח“ פון דער גאס אדער פון דער שול וועט מען צו יענעם ראבאי'ס פסח'דיקן טיש נישט צולאזן). אז מ'וויל, קען איך גאר צו יענער „ראבאי'טע“ קיין טענות ניט האבן: שטאט איז שטאט! און מי לנו גדול ווי דער פויפסט אין רוים? האט ער אויך ניט אויפגענומען גאנדין, ווייל יענער האט זיך אפגעזאגט צו דערשיינען אין יענעם „פול'דרעס“, וואס דער וואטיקאנישער עטיקעט האלט פאר אַנשטענ-דיק (כאטש דער ענגלישער קעניג האט דעם אינדישן פירער יא אויפגענומען אין זיינע עקזאטיש-„בעטלערישע“ בגדים...).

וואס מיד ארט אין צוזאמענהאנג מיטן בלום-אָוונט איז גאר עפעס אַנדערש: די טאָקסידאָ אַלס סימבאָל, אַלס אַ באַצייכענונג פון אַ ריכטונג אין געזעל-שאַפטלעכער אַרבעט. איך האָב מורא אַז דער טאָקסידאָ-טרעגער ווערט אונזער הויפט-אָדרעסאַט, אַז עס ווערט אַפּגעשוואַכט (אָדער ניט גענוג פאַרשטאַרקט) דער מאַסנאַפּטער, פּאַלקסטימלעכער, „אַרבעטאַרישער“ אָדער עמ'דיקער כאַראַקטער פון אונזער באַוועגונג. אויף דעם בלום-אָוונט האָב איך געזען צופיל פאַבריקאַנטן, סוחרים, פּראָפּעסיאָנעלע אינטעליגענץ וואָס קלעפט צום בעל-דעה וואָס שטיצט זיך אויף דער מאה — כמעט ווי אויף אַ באַנקעט וואָס קאָ-מוניסטן פלוס באַנקירן מאַכן פון צייט צו צייט דעם סאָוועטישן אַמבאַסאַדאָר. איז ווייטער אַמאָל אַ רעזערוואַציע: איך בין קיינמאָל ניט געווען אַזוי פּראָלע-

טאַריש־פרום, אַז איך זאָל זיך ניט וועלן באַגעגענען מיטן „קלאַסן־שונא“ אָדער איך זאָל ניט מסוגל זיין צו פאַרברענגען מיט אים אַן אַוונט „ווי מיט מיין גלייכן“. עס איז נישטאָ יענער ציוניסטישער פּאַנד, פאַר וועלכן איך זאָל ניט זיין גרייט צו נעמען געלט פון „בורזשואַזע עלעמענטן“ און זאָל דערביי ניט האָבן קיין ברעקל חרטה. אויב אַ בורזשוי וויל געבן געלט פאַר קריגן אידישן און דערצו נאָך נאַציאָנאַליזירטן באַדן אין ארץ־ישׂראל — אַ ברכה אויף זיין קאַפּ! מאַרגן, אויב מען וועט דאַרפן און אויף אַן אַנדער שטח, בין איך גרייט אים צו באַקעמפן; אָבער היינט בין איך אים אויפריכטיק דאַנקבאַר און איך באַטראַכט אים אַלס מיינעם אַ גלייכבאַרעכטיקטן שותף אין אַ גרויסער זאַך. אָבער דער בלום־פּראַיעקט איז אַ באַזונדערע פרשה אין אונזער אַרבעט. דורך דעם פּראַיעקט האָט געזאָלט קומען צום אויסדרוק אַ פּאַלקסטימלעכער, אויב איר ווילט, אַ אידיש־פּראַעטאַרישער סענטימענט — אויפבויען אַ קאַ־לאַניע אויף סאַציאַליזירטן באַדן אין נאַמען פון אַ גרויסן אידישן סאַציאַליסט. דאָס האָט געזאָלט זיין דער בייטראַג פון אידישן אַרבעטער און פון סאַציאַליס־טיש־געשטימטע אידן און ניט־אידן, וואָס האָבן אַ ספּעציעלע באַציאונג צו דער סאַציאַל־פּאַליטישער דערשיינונג וואָס הייסט לעאַן בלום. די פאַר צענדליק טויזנט פונט וואָס מ'דאַרף האָבן, כדי דורכצופירן דעם פּראַיעקט, האָבן געדאַרפט אַנגעזאַמלט ווערן פון שווער־פאַרהאַרעוועטע דאַימס און קוואַרטערס, ניט פון קיין פינף־און־צוואַנציקערס. אויף נעמען געלט ביים רייכערן עולם פאַר דער אויסברייטערונג פון אידישן באַדן־באַזיץ זיינען פאַראַן אַנדערע קאַנאַלן. די אַקציע פאַר דער בלום־קאַלאַניע וואָלט געדאַרפט דורכ־געפירט ווערן פונם אַנהויב ביזן סוף אויף אַן אַנדערן, ניט אויף אַ טאַקסידאַ־נוסח.

* * *

עס קען קלינגען, ווי איך באַשולדיק דאָ עמיצן ספּעציעל. ווייס איך ניט. צי עמיצער איז נאָך אַזוי דאַנקבאַר ווי איך דעם זייער קליינעם קרייז טוער וואָס האָבן אריינגעלייגט אַזוי פיל מי, זאָרג און מסירת נפש אין דער אונטער־נעמונג. זיינען מיר דען ניט דאַנקבאַר דעם פּראַנצוזישן אַמבאַסאַדאָר? איך ווייס ווי שווער ס'איז אים געווען צו פאַרברענגען מיט אונז יענעם אַוונט אין ניו־יאָרק. ער האָט אפשר אין יענעם טאָג געשטעלט זיין לאַיאַליטעט צו אונז העכער פון אַמטלעכע לאַיאַליטעטן. און זיינען מיר דען ניט דאַנקבאַר פרוי רוזוועלט, הגם, זי האָט ניט באַרירט מיט קיין איין וואָרט דעם ענין אידנטום און ארץ־ישׂראל? איר עצם אַנוועזנהייט איז געווען אַ גרויסע פּאַליטישע דע־מאָנסטראַציע און אַ דערמוטיקונג. אָבער — דער פאַרטרעטער פון דער פּראַנ־צויזישער רעגירונג, די ערשטע לעידי פון אַמעריקע, דער קאַנסערוואַטיווער פּאַליטיקער עמערי, לעידי רעדינג, וועלכע האָט דעם עולם אַזוי גערירט מיט

איר רעדע פון לאַנדאָן — זיי אלע האָבן ניט קיין ספעציעלע באַציאונג און קיין באַזונדערע דאַנקבאַרקייט-געפילן צו לעאָן בלום דעם סאַציאַליסט. זיי זיינען מאַראַליש גאָר ניט מחוייב געווען אונז צו העלפן שטעלן אַ מאַנומענט ביים לעבן דעם קעמפער פאַר אַ נייער וועלט. זיי זיינען געקומען צו אונז, ווייל מיר האָבן זיי גערופן און ווייל זיי האָבן אפשר געהאַט דעם געפיל, אַז אָן זיי קענען מיר די זאַך ניט דורכפירן. מיר זיינען זיי דערפאַר שולדיק נאָך אַ גרע-סערן דאַנק, ווי ווען זיי וואָלטן געקומען צו אַ געוויינלעכער, אַלגעמיינער, ציו-ניסטישער אונטערנעמונג. מיר זיינען פון טיפן האַרץ דאַנקבאַר אלע יענע ניט-פּראַלאַטאַריער, וואָס זיינען געקומען צום אַוונט און געמאַכט זייערע ביי-טראַגן.

אַבער — פאַרוואָס האָבן מיר אונזער אויפגאַבע ניט געקאַנט דורכפירן פון אַנהויב ביזן סוף אַליין? פאַרוואָס האָבן מיר ניט רעזערווירט די מעג-לעכקייט „אויסצונוצן“ יענע גרויסע און ניט-סאַציאַליסטישע געמען פאַר אַנדערע געלעגנהייטן פון אַ גרעסערן מאַסשטאַב ווי דער פּראַיעקט פון איין קאַלאָניע? פאַרוואָס איז אונז ניט געלונגען צו אַנטוויקלען אַ סאַציאַליסטישע עמד-אַקציע — טאַקע מיט דער שטיצע פון אַ וויליאַם גרין מיט זיין געזונטער, אַלטפּרענקישער דעמאָקראַטישקייט און אויפריכטיקע סימפּאַטיעס פאַר אונזער זאַך — אַבער אָן יענע עלעמענטן וואָס זיינען לעאָן בלומען גאַרנישט ניט שולדיק?

חוש פאַר הומאַר

ווי גרויס איז דער פראצענט מענטשן, וואס פארמאגן א חוש פאר הומאר ? דאס קען מען נאטירלעך ניט וויסן. און וואלט זיך עמיצער אונטערגענומען צו מאכן אזא סטאטיסטישע פארשונג, וואלט מען אים אליין געדארפט אריינ- שטעלן אין אלבאם פון הומאריסטישע פיגורן. עס איז אבער קלאר, אז אומע- טום זיינען פאראן גרויסע צאלן שווערע, לאנגווייליקע, הומארלאזע מענטשן. דער הומארלאזער טיפ איז גאר אן אפטע דערשיינונג, ספעציעל אין אמעריקע. דאס האבן מיר די טעג געהערט אויפן נאציאנאל-ראט פון די ענגליש- לערער, וואס האבן זיך פארזאמלט אין באפאלא אויף זייער יערלעכער סעסיע. מיס נאש, א באסטאנער פעדאגאגין, האט זיך דארט שטארק געקלאגט אויף דער אמעריקאנער שולע, וואס זארגט ניט גענוג צו אנטוויקלען דאס הוי- מאריסטישע געפיל. עס וואקסן דארט, זאגט זי, טויזנטער קינדער, וואס וועלן אדורכגיין זייער לעבן אבסאלוט טאלענטלאז אויף דעם געביט. זיי וועלן בלייבן אן פארשטענדעניש פאר הומאריסטישע סיטואציעס און במילא אן פעאיקייטן תופס צו זיין כאראקטערן. מיס נאש ווייסט פון דערפארונג, אז ״העכערע אינ- טעליגענץ און א לעבהאפטער חוש פאר הומאר גייען געוויינלעך צוזאמען״, און פאר סאציאלער דערציאונג, מיינט זי, ״איז דער געפיל פארן לעכערלעכן א סך וויכטיקער פון גראמאטיק״.

עס איז ניט קלאר פונם רעפארט, וואס מיס נאש פארשטייט אונטערן ווארט ״הומאר״. נאך ווייניקער איז קלאר, וואס פאר א מעטאדע זי האט אנצואווענדן ביים לערנען שפראך און ליטעראטור, כדי צו אנטוויקלען אין קינדער א ראפינירטערן חוש פאר קאמיוזם. אבער בדרך כלל, גלויב איך, אז זי איז גערעכט. די וועלט וואלט אויסגעזען ״א שיינ ביסל שענער״, ווען א גרעסערע צאל מענטשן וואלטן געווען מסוגל פון צייט צו צייט א קוק צו טאן אויפן לעבן, פאר אלעמען אויף זייער אייגן לעבן, דורך א הומאריסטישן שפאקטיוו.

איך בענק ניט נאך סתם ווערטל-זאגער און קאטאוועס-טרייבער. זיי זיינען אפטמאל די לאנגווייליקסטע, די סאמע-נודנע מענטשן אין דער געזעל- שאפט. דער אמעריקאנער ״סמארט אלעק״ (בעסאראביער אידן פלעגן, געדענק איך, נוצן פאר דער כאראקטעריסטיק פון דעם טיפ אן אומגעלומפערטן ווארט — ״א חכמאטש״) איז טרוקן ווי א ביינ, אפטמאל רשעות'דיק. ער איז אין תוך ניט קיין הומאריסט, נאר דאס, וואס דייטשן רופן ״א בעסער-ווייסער״: זאג מיר וואס דו ווייסט, וועל איך דיר באווייזן, אז איך ווייס עס א סך בעסער.

בענקען בענקט זיך נאך יענעם „ווערטל־זאגער“, וואָס זיין הויפט־מידה איז באַשיידנקייט, וואָס אין אַ געוויסן זין איז ער גאָר אַן „ערגער־וויסער“, ווייל ער גיט זיך אָפּ גענוג חשבון ווי רעלאַטיוו זיין פאַרשטאַנד איז, ווי רעלאַטיוו עס איז אונזער אַלעמענס פאַרשטאַנד. נאָר אזאָ „קאָטאַוועס־טרייבער“ קען זיין אַן עכטער הומאַריסט און נאָר ביי אַזעלכן איז הומאַר פאַרבונדן מיט טאַלע־ראַנץ און מיטלייד.

איך האָב בטבע מורא פאַר צו־„ערנסטע“ מענטשן, פאַר אַזעלכע וואָס זיינען שטענדיק „אויסגעהאַלטן“ און שטרענג; אַן אינטעלעקטועלן קאַפּריז און אַן קינסטלערישער שפּילעוודיקייט. זיי נעמען זיך צו־ערנסט און אין אַ באַ־שטימטער סיטואַציע קענען זיי ווערן געפּערלעך פאַר זייערע מיט־מענטשן. זיי וואַרפן אָפטמאַל אַן די זעלבע אימה וואָס אַסקעטן. דער אַסקעט נעמט זיך אויך אומגעהויער ערנסט. אַ קלייניקייט? ער קעמפט מיטן שטן! דער מקור פון זיינע הנאות איז — מאַזאַכזום, און ווער ס'איז היינט אַ מאַזאַכיסט קען מאַרגן ווערן אַ סאַדיסט (אַמאַל אויך פאַרקערט). די וועלט־געשיכטע איז פול מיט ליידן, וואָס אַסקעטן און מאַזאַכיסטן האָבן אויף איר געבראַכט — און אויפן כּדור־הארץ וואַלט ניט פאַרגאַסן געוואָרן אַזוי פּיל טייכן בלוט, ווען עס וואַלט אויף אים ניט בעל הבית־עוועט אַזוי פּיל „ערנסטע“ און „אויס־געהאַלטענע“; אַזוי פּיל הומאַרלאַזע, אַסקעטיש־פּרינציפּיעלע“ מענטשן. אָבער, צוריק קומענדיק צום חוש פאַר הומאַר: ווי אַזוי ברענגט מען אים אַרויס? קען ער ווערן אַ טייל פונם שול־לימוד, ווי מיס נאַש וואַלט עס וועלן האָבן? הומאַר אַלס אַ לימוד, האָב איך מורא, איז אַליין אַ הומאַרעסקע. כּדערמאַן זיך אַן שלום־עליכמ'ען. אַ יונגערמאַן, דערציילט מען, איז אַמאַל געקומען צו אים מיט אַ בקשה, ער זאָל אים „אויסלערנען“ ווי צו זיין אַ הומאַר־ריסטישער שרייבער. האָט שלום־עליכם לאַנג ניט געטראַכט און אים געגעבן אַן עצה: דו שרייב ערנסט, אַזוי טיף ערנסט ווי דו קענסט נאָר. זיי זיכער. מ'וועט שוין לאַכן... אי וועט מען לאַכן... מ'וועט זיך האַלטן פאַר די זייטן...

דער אונטערגאנג פון סעקטן־קאמוניזם

יך האָב שוין לאַנג ניט געהערט פון די דוכאַבאַרן. זינט מיין לעצטער רייזע זע איבער מערב־קאָנאָדע האָב איך שוין ניט געהאַט קיין געלעגנהייט צו קומען אין דירעקטער באַרירונג מיט די מיטגלידער פון דער דאָזיקער מערק־ווירדיקער פּויעריש־עוואַנגעליש־קאָמוניסטישער סעקטע. פאַר־צוויי־יאָרן זיי־נען צו מיר דערגאַנגען קלאַנגען וועגן אינעווייניקסטע מחלוקתן; וועגן דער גרייטקייט פון אַ טייל פון דער יוגנט זיך אָפּצו־גטן מיט זייערע קאָמונעס, ווערן „מיט לייטן גלייך“ און זיך אַסימילירן מיט דער זינדיקער קאַפיטאַליס־טישער וועלט. צוריק מיט עטלעכע חדשים האָב איך זיך דערוואוסט וועגן טויט פון זייער הויפט־מנהיג און וועגן אַ געפיל פון פאַרלוירנקייט און הילפלאָזיקייט, וואָס האָט אַרומגעכאַפט די דוכאַבאַרישע דערפער, אין סאַסקאַטשעוואַן און אין בריטיש־קאָלומביאַ: זיי זיינען געבליבן „כצאן בלא רועה“, אַן דער שטאַר־קער האַנט, וואָס האָט איבער זיי בעל־הבית־עוועט די לעצטע יאָרן. איצט ליגן אויף מיין טיש דירעקטע גרוסן: אַן אַרטיקל פון אַן אַמעריקאַנער זשורנאַל־ליסט, ערני פּאָיל, וועלכער האָט לעצטנס געמאַכט זיינס אַ פּריוואַטע אויס־פאַרשונג פון דער לאַגע, און אַ בריוו פון אַן אינטעליגענטערן דוכאַבאַר, מיט וועמען איך האָב זיך צוריק מיט יאָרן באַפריינדעט.

ביידע גרוסן זיינען טרויעריקע. אַרום אַכט אָדער ניין טויזנט דוכאַבאַרן זיינען שוין, אויב איך מעג זיך אַזוי אויסדריקן, געוואָרן „משומדים“: זיי האָבן זיך אָפּגעטיילט פון די קאָמונעס, געוואָרן פאַרמערס פאַר זיך, מיט איי־גענעם באַדן, אייגענע הייזער, פי און אינסטרומענטן, און — וואָס ס'איז פון דוכאַבאַרישן שטאַנדפונקט נאָך אַ גרעסערער חטא — מיט אייגענע קיכן און אייגענע טעפלעך. די אַזוי גערופענע „יעדיליטשניקעס“ (אינדיווידועלע פאַר־מערס און פּריוואַט־אייגנטימער) זיינען שוין היינט קרוב צו אַ העלפט פון זייער באַפעלקערונג. וואָס וועט זיין מיט דער אַנדערער העלפט? ערני פּאָיל מיינט, אַז ביסלעכווייז וועלן זיי אויך אַראַפּוואַרפן פון זיך די ברכות און די חומרות פון זייער קאָמוניסטישן רעזשים. נישטאַ מער יענער רעליגיעזער ברען, יענע פאַרעקשניטע פרומקייט, מיט וועלכער די „קריסטלעכע געמיינדע פון אַל־וועלטלעכער ברודערשאַפט“ (דער אָפיציעלער נאַמען, אונטער וועלכן די דו־כאַבאַרן האָבן געלעבט אין קאָנאָדע) האָט זיך אַזוי פיל יאָרן אויסגעצייכנט. די וואָס זיינען די לעצטע יאָרן איבערגעאַנגען אויף פּריוואַט־אייגנטום און אינ־דיווידועלער ווירטשאַפט האָבן נאָך דערצו באַוויזן, ווי מען רעדט צווישן זיי, דעם מול־ברכה פון עקאַנאָמישן עגאַאיזם: זייערע פאַרמס און הייזער זיינען

אין אַ בעסערן צושטאַנד, זייער הכנסה איז אַ העכערע איידער אין דער קאָמונע. זיינען זיי אַנדערע מקנא. הויבן זיי אויך אָן צו טראַכטן וועגן „אַפטיילונג“ און „אויסטיילונג“. דאָס ווערט טיילווייז באַשטעטיקט פון מיין דוכאַבאַרישן קאַרעס-פאַנדענט, כאַטש ער זעט די הויפט-צרה אין עפעס אַנדערש: „מיר וועלן אפשר אונטערגיין אין קורצע עטלעכע יאָר, בלויז דערפאַר וואָס מיר האָבן ניט קיין גייטיקן מנהיג“. „וואו“, פרעגט ער, „נעמט מען אים? צווישן אונז איז אַזעלכער ניט פאַראַן“. אַ גרויסער סאַציאַלער עקספּערימענט אַדער, ריכטיקער געזאַגט, אַן איינגעפונדעוועט און אינטיים ווינקל פון רעליגיעזן קאָמוניזם גייט צו גרונט, דערנענטערט זיך צו זיין באַנקראַט ...

* * *

אייענע נאָך דער אַנדערער גייען אונטער אויפן אַמעריקאַנער קאָנטרינענט די לעבעדיקע פאַרקערפערונגען פון עטיש-קאָמוניסטישן אידעאָליזם. דער בית-עולם פון געפלאַצטע עקספּערימענטן איז אַ סך גרעסער, ווי מען שטעלט זיך געוויינלעך פאַר. פון די פּריע-אַאווען-פלענער איז שוין לאַנג ניט געבליבן קיין שפור; די „ברוק-קאָלאָניע“ אין ניי-ענגלאַנד איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ שטיק לעגענדע. צוריק מיט אַ יאָר זיבן איז מיר אויסגעקומען צו זיין, אַזוי צו זאָגן, אויף דער לוייה פון אַן אַנדער עקספּערימענט, אויף די ברייטע קאַרב-פעלד-סטעפעס פון אייאָוואַ. נאָך אַן עקזיסטענץ פון העכער אַכציק יאָר האָט זיך ליקווירט די זיבן-דערפער-קאָמונע פון „אַמאַנאַ“ (דער נאָמען איז איינגטלעך אַ העברעאישער — „אמנה“ — אַן אַפמאַך, אַ בונד). אין דער צוויי-טער העלפט פּונם פריערדיקן יאָרהונדערט איז אַנגעקומען קיין ניו-יאָרק פון דייטשלאַנד אַ גרופע פאַרפאַלגטע סעקטאַנטן, כדי אויפצובויען פאַר זיך אויף אַ נייעם קאָנטרינעט אַ ניי לעבן, לויט זייער אייגענעם נוסח און לויט זייערע רעליגיעזע איבערצייגונגען. משונה'דיקע מענטשן זענען זיי געווען, די עס-הארצישע מיטגלידער פון יענער „געמיינדע דער וואַהרען אינספיראַציאָן“. זיי האָבן זיך איינגערעדט, אַז דער קוואַל פון רוח-הקודש איז ניט פאַר'חמת'עט געוואָרן נאָך קריסטוסן און די אַפאָסטאַלן, און אַז אין יעדן דור קען יעדער מענטש קריגן „אינספיראַציע פון אויבן“ אַן דער פאַרמיטלונג פון די צדיקי הדור, אויף זיין אייגענעם חשבון און דורך קאַנאַלן וואָס ער אַליין קען אַנט-דעקן. און נאָך אַ געפערלעכע זאַך האָבן זיי זיך איינגערעדט: אַז פּריוואַט-אייגנטום קומט פון טייוול און אַז גאָט'ס געבאַט איז — חברותא. געמיינדע-ווירטשאַפט, קאָמונע. האָט מען זיי געשמיסן פאַר אַזאַ אפיקורסות אין דייטש-לאַנד, האָבן זיי נאָכדעם געהאַט אויסצושטיין נגישות און רדיפות אויף זייערע מאַרטירערישע וואַנדערונגען פון ניו יאָרק קיין מיזורי און פון מיזורי קיין אייאָוואַ. סוף-כל-סוף האָבן זיי אין אייאָוואַ געפונען זייער מקום-מנוחה און אויסגעבויט דאָרט זיבן ציכטיקע און זאַטע דערפער, אַ קאָמוניסטישע לאַנד-

ווירטשאפט און א קאמוניסטישע הויז-אינדוסטריע. כמעט דריי דורות האבן זיך די דייטשע רוח-הקודש'ניקעס געהאלטן ביי זייערן, געלעבט אויף זייער סאציאליסטישן אינזל, ארומגערינגלט מיטן ריזן-ים פון אמעריקאנער קאפי-טאליזם און שטאלצירט מיט זייער פיציקער טעאקראטישער מלוכה: רעליגיע און ווירטשאפט. קירכע און "שטאט" זיינען ביי זיי געווען אזוי ענג און אר-גאנזש צוזאמענגעקניפט און אריינגעוועבט איינס איינס אַנדערן, אַז קיינער האָט ביי זיי ניט געוואוסט, וואו עס ענדיקט זיך דאָס ערשטע און וואו ס'הייבט זיך אָן דאָס צווייטע. אָבער אויף מיין גורל איז אויסגעפאלן אַנצוקומען קיין אַמאָנאָ גראָד אין יענע טעג, ווען אַלע אין דאָרף זיינען געווען פאַרטאָן אין אַ פּיבער-האַפּטער און אין דערזעלבער צייט פאַטעטישער אַרבעט: צובויען צו זייערע זויערע שטיבלעך קיכן, אַ באַזונדער קיך פאַר יעדער פאַמיליע. די קאָמונע האָט זיך געהאַלטן דעמאָלט אין ליקווידירן, מ'האַט אויסגעאַרבעט נייע תקנות וועגן איבערגעאַנג (דערווייל?) צו קאָאָפּעראַטיווער ווירטשאַפּט. רעדנדיק אויף אַרץ-ישראל-לשון: אויפגעגעבן די קבוצה און איבערגעאַנגען צו דעם מער-אינ-דיווידואַליסטישן מוסטער פון אַ מוטש עובדים. אויס קאָמונאַלע קיך און קאָ-מונאַלע עס-צימערן! זאָל זיך יעדע פאַמיליע לעבן באַזונדער, ווער אויף אַ גרעסערער און ווער אויף אַ קלענערער הכנסה, ווי זיין דאָליע וועט זיין: איי-נער זאַטער, דער אַנדערער הונגעריקער.

איך דערמאָן זיך איצט אָן די שעמעוודיקע פּנים'ער פון די דאָזיקע דייטשע עקס-קאָמונאַרן, זיי איז געווען פּינלעך צוצווען, ווי אַ זייטיקער און אַ פרעמ-דער קוקט זיך-צו צו זייער חורבן. אויף זייער הילפלאָזן ענגליש און אויף זייער אָפּגעצערטן און איינגעשרומפּענעם דייטש זיינען זיי בכלל ניט געווען בכח צו געבן קלאַרע תשובות אויף מיינע אַביסל צו קאָמפּליצירטע שאלות און זיי האָבן מיר אָפּגעשיקט צום קאָמונאַלן דאָקטאָר, וועמען זיי האָבן אַלע באַ-טראַכט אַלס זייער לערער און מנהיג. דער גוטמוטיקער דר. נאָאָ, געדענק איך, האָט פאַרענדיקט דעם לאַנגען שמועס, וואָס האָט זיך צווישן אונז פאַר-קניפט, מיט אַ מעלאַנכאָלישער דערקלערונג:

— וואָס ס'קומט ביי אונז איצטער פאַר, איז גאַנץ נאַטירלעך. קאָמוניזם איז קעגן דער זינדיקער נאַטור פונם מענטשן. מיט אייגענע כוחות קען מען דעם אינדיווידואַליסטישן יצר-הרע ניט אויסראַטן. אין אַ קאָמונע קענען מענטשן בלויז אַריינגעצוואונגען ווערן. און ווער קען עס צווינגען? אַדער דער רבונג-של-עולם אַדער, אַנטשולדיקט טויזנט מאָל פאַרן פאַרגלייך, אַ סטאַלין. קיין סטאַלין האָבן מיר ניט און הלואי זאָלן מיר אים קיינמאַל ניט האָבן. נו, און גאָט? גאָט איז „געשטאַרבן“. ער לעבט מער ניט אין די הערצער פון אינגן דור. מיטן כח פונם אויבערשטן האָט זיך אונזער קאָמונע געהאַלטן כמעט דריי דורות, אָבער די הערצער זיינען אויסגעלאָשן, קיין אמת'ע אמונה איז

מער נישטאָ... דער קינעמאטאָגראַף פון די אַרומיקע שטעטלעך האָט אָפֿ-געטעמפט דעם חוש פאַר אינספּיראַציע; און אַן אינספּיראַציע און גלויבן איז מער נישטאָ יענער צוואַנג, וואָס האָט אונז געהאַלטן אין דער קאָמונע. די גראַ-מאָפּאַנען שפּילן שוין ביי אונז דזשעז. זונטיק נעמט מען אַ גלעזל משקה. אין אונזער קראָם פאַרקויפט מען שוין ביליקע און וואולגאַרע „לוקסוסן“, און — איר האָט דאָך מסתמא געהערט? — אונזער יוגנט וויל שוין קיין דייטש ניט רעדן. דאָס ענגליש־רעדן איז געווען ביי אונז דער ערשטער אָנזאָג, אַז דער סוף איז נאָענט. ווער עס האָט פאַרלוירן דעם גלויבן אין גאָט פון אינספּיראַציע, האָט אָנגעהויבן רעדן ענגליש. נאָך אַ צענדליק יאָר — און פון אונזער טראַ-דיציע וועט ניט בלייבן קיין שפור... איך האָב געהערט, אַז ביי אייך, אין ארץ ישראל" בליען די קאָמונעס און זייער צאָל ווערט גרעסער פון יאָר צו יאָר. פאַר מיר איז עס אַ גרויסער חידוש. וואָס איז דאָרט זייער כוח? קיין לענין און קיין סטאַלין האָט איר ניט, און וואָס ס'איז שייך גאָט — נו, איר וויסט דאָך אַליין — זיינען דען מאָדערנע אידן ניט די גרעסטע אַטעאיסטן?... ווען איך וואָלט געווען אינגער, וואָלט איך פאַרלאָזט דעם פלאַץ און זיך באַזעצט אין קאַנאַדע. מיט די דוכאַבאַרן. דאָרט, זאָגט מען, איז נאָך פאַראַן דער אַמאָליקער גייסט, האָט זיך נאָך ניט אויסגעוועפט די אמונה. אָבער ס'איז צו שפעט. אויך קיין שפראַך האָב איך ניט פאַר זיין. גיי לערן זיך אויף דער עלטער רוסיש..."

* * *

איינזאָאָ איז ווייט פון מערבֿ-קאַנאַדע און דער אַלטער דאָקטאָר פון אַמאָ-נאָ האָט זיך אַרומגעטראָגן מיט אַן איבערגעטריבענער פאַרשטעלונג וועגן די דוכאַבאַרן. אָבער מיט אַ פאַר חדשים פריער איז מיר גראַד אויסגעקומען צו פאַרברענגען מיט זיי עטלעכע טעג אין דעם סאַסקאַטשעוואַנער צענטער פון זייערע קאָלאָניעס, וואָס רינגלען אַרום ווי אַ גרינער גאַרטל די באַן-סטאַנציע און דאָס שטעטלע וועריגיין, און איך האָב שוין דעמאָלט געזען בולט'ע סימנים פון דראַענדיקן אונטערגאָנג. דער אַלטער קאַזאַקאָוו, זייער געשעפטס-פאַרוואַל-טער, וועלכער האָט זיך צוריק מיט אַ האַלבן יאָרהונדערט קונה'שם געווען מיט זיין מאַרטרערישן הערראַיזם אין דער סיבירער קאַטאַרגע, האָט מיך אויפגע-נומען ווי אַן אייגענעם און מיט מיר אַרומגעפאַרן איבערן גאַנצן שטח פון די דוכאַבאַרישע ישובים. איך האָב באַוואונדערט זייער קרעפטיקן און זאַפטיקן רוסיש, וואָס זיי איז געלונגען אָפצוהיטן אין די אומגעפער פערציק יאָר וואָס זיי האָבן פאַבראַכט אין אַן ענגליש־רעדנדיקער געגנט. קיין נייגונג אַרויסצו-גיין פון דער קאָמונע האָב איך ביי זיי דענסטמאַל ניט באַמערקט (אמת, קאָ-זאַקאָוו'ס זון גופא האָט שוין אין יענער צייט געלעבט אויף אַ פריוואַטער פאַרם, אָבער אַלע האָבן זיך צו אים באַצויגן ווי פרומע אידן צו אַ משומד, און דער פאַ-טער האָט זיך געהיט צו דערמאָנען זיין נאָמען). זיי האָבן זיך נאָר געקלאָגט

אויף זייער שווערער מאַטעריעלער לאַגע, אויף חובות מיט וועלכע זייער ווירט-שאַפּט איז באלאָדן אויף צו הויכע שטייערן וואָס די קאַנאַדער רעגירונג מאַנט פון זיי. זיי האָבן דערביי אויסגעדריקט זייער פאַרוואונדערונג, וואָס גראַד די פון זיי, וואָס האָבן זיך „אויסגעטיילט“ פון דער געמיינדע און געוואָרן בעלי-בתים פאַר זיך, לעבט זיך בעסער און לייכטער (*). ווען איך האָב פרובירט, געדענק איך, אויסצוגעפינען פאַרוואָס קאָמוניסטישע ווירטשאַפּט ברענגט ביי זיי אַרײַן אַ קלענערע הכנסה פון דער אינדיווידועלער, האָב איך קיין טאַלק ניט געקאַנט דערגיין. קיין חשבון האָבן זיי ניט געוואוסט און אפילו קאָזאַקאָוו, דער געשעפּטס-פאַרוואַלטער פון די עטלעכע טויזנט דוכאַבאַרן וואָס לעבן אין סאַסקאַטשעוואַן, האָט ניט געהאַט קיין קלאַרע פאַרשטעלונג וועגן דעם, וויפיל און וועמען זיי זיינען שולדיק, און ווי הויך עס זיינען די שטייערן וואָס זיי צאָלן דער רעגירונג. אין איין „גייסטיקער פאַמיליע“ האָט מיר אַן עלטערע פרוי דערציילט, אַז אַ חוץ די שטייערן וואָס זיי צאָלן אין קאַנאַדע, מוזן זיי נאָך יעדעס יאָר אַוועקשיקן אַ גרויסע סומע אַלס ספעציעלן „נאַלאַג“ פאַרן ענגלישן קיסר. זי האָט מיר בשום אופן ניט געוואַלט גלויבן, אַז דער „ענגלישער קיסר“ האָט ניט קיין שום רעכט צו פאַדערן שטייערן אין קאַנאַדע: וואָס הייסט? זי האָט דאָך דאָס עס איינמאַל געהערט „פון פּיאַטראַס מויל“...

אַבער „פּיאַטראַס מויל“ (און ניט זעלטן „פּיאַטראַס האַנט“) איז די לעצטע יאָרן, ווי איך האָב נאָכדעם אויסגעפונען, געווען די תוכחה פון דעם דוכאַבאַר-רישן קיבוץ. יאָרנלאַנג האָבן זיי געלעבט אונטער דער פירערשאַפּט פון פּיאַטראַ וועריגין — אַ מיליטאַנטער דוכאַבאַר וואָס איז נאָך זעכצן יאָר פאַרשיקונג אין סיביר אַוועקגעפאַרן קיין קאַנאַדע מיט לעוו טאַלסטאָיאַ'ס ברכה, העלפן זיין גע-מיינדע זיך איינצואַרדענען אין דער פרעמדער געגנט. דער אַמאַליקער מאַר-טירער פון צאַרישן רוסלאַנד האָט אין דער פרייער קאַנאַדע איינגעפירט אין זיין געמיינדע אַ שווערן, דעספּאַטישן רעזשים. אַן ענגלענדער, ווייס איך, מיט טאַלסטאָיאַנישע נייגונגען האָט נאָך אַ לענגערן באַזוך אין דעם דוכאַבאַרישן קיבוץ אים כאַראַקטעריזירט אַלס דעם „דיקטאַטאָר פון די איסיים“. ער האָט זיך ווייניק געמישט אין דעם אינטימען לעבן פון דער מיטגלידערשאַפּט, אַבער אַלע ווירטשאַפּטלעכע ענינים האָט ער קאַנצענטרירט אין זיינע הענט און קיינעם ניט געלאָזט זאָגן קיין דעה. ריין-געזעצלעך האָט ער נאַטירלעך ניט גע-האַט קיין ברעקל מאַכט, אַבער ער איז געווען גראַמאַטנע, זיך אויסגעלערנט

(*) געוויינטלעך לעבן די דוכאַבאַרן צו עטלעכע משפחות בשותפות: פון פיר ביז זיבן. די געוויינטלעכע פאַמיליע הערט פון זיי באַטראַכט ווי אַ נידעריקע מדרגה („פּלאַטס-קאַץ סעמיאַ“, די בשר-ודם-משפחה). עטלעכע בשר-ודם-משפחות, אַז זיי לעבן צוזאַמען און פירן איין ווירטשאַפּט ווערן זיי פאַרוואַנדלט אין אַ „גייסטיקער משפחה“ (דוכאַוואַיאַ סעמיאַ). דאָס לעבן בלויז אין אַ ביאָלאָגישער משפחה איז, לויט זייער גלויבן, אַ סימן פון ענגן עגאַאייז און גיט-פרומקייט.

ריידן ענגליש, כדי צו רעפרעזענטירן די געמיינדע פאר דער רעגירונג, און — דער עיקר! — ער האט פארמאגט ברייטע פלייצעס, אַגרעסיווע עלנבויגנס, אַ קאמאנדירנדיקע שטימע און... פאַשיסטיש „פירער-בלוט“. ביסלעכווייז האָבן די דוכטאָרן, וואָס אָנערקענען ניט, לויט זייער לערע, קיין מאַכט איבערן מענטשן אַ חוץ דער ממשלה פונם בורא-עולם, זיך אונטערגעגעבן אונטער פיאַטר וועריגינ'ס יאָך. אין זייער הילפלאַזיקייט און שטענדיקן געפיל פון פאַרוואַרפֿנקייט האָבן זיי ניט באַמערקט, אַז פאַקטיש איז אין זייער קליינער „מלוכה'לע“ איינגעפירט געוואָרן דיזעלבע „סאָמאָדערושאַוויע“, קעגן וועל-כער זיי זיינען אַמאָל געווען אזוי פעאיק צו קעמפן דורך פאַסיווער רעזיסטאַנץ אין רוסלאַנד. אָבער אַ סך ערגער איז געוואָרן די לאַגע נאָך פיאַטר וועריגינ'ס פלוצימדיקן טויט פון אַן אייזנבאָן-אומגליק. די געמיינדע האָט זיך מיטאַמאָל דערפילט פאַר'יתומ'ט. זיי האָבן ניט געוואוסט וואָס מ'הויבט אָן צו טאָן מיט דער „באַפרייאונג“ פון זייער דיקטאַטאָר. אַ ווירטשאַפט פון עטלעכע טויזנט נפשות מוז דאָך פון עמעצן פאַרוואַלטעט ווערן; באַציאונגען מיט דער רעגירונג, צי מען וויל, צי מען וויל ניט, מוז מען דאָך אָנהאַלטן. ווער וועט דאָס אַלץ טאָן פאַר זיי? מערקווירדיק: פון 14—15 טויזנט נפשות האָט זיך נאָך וועריגינ'ס טויט ניט געפונען קיין איינער, וואָס זאָל אַרויסווייזן מוט, ווילן און פעאיקייטן איבערצונעמען דעם מאַנטל פון פירערשאַפט. אויף פרעמדן קאָנאָדער באַדן, אָפּגעריסן פון זייער מוטערלאַנד, איז ביי זיי קיינער ניט אויסגעוואַקסן, ווי איינער פון זיי האָט עס פאַר מיר אַמאָל כאַראַקטע-ריזירט, כדי „איבערצונעמען דעם שטעקן פונם פאַסטוך“. גלייך ווי זייער גייסטיקע יניקה וואַלטן זיי געצויגן פון דער ערד, פון דער רוסישער און נאָר פון דער רוסישער ערד. זענען זיי אַרומגעגאַנגען אַ שטיק צייט ווי קליינע, דערשראַקענע קינדער אין אַ ווילדן וואַלד, ביז זיי האָבן אָנגענומען דעם משונה'דיקסטן, דעם פאַראַדאָקסאַלסטן באַשלוס, צו וועלכן אַ גרופע מיט זייער הינטערגרונט האָט זיך געקאָנט דערטראַכטן: אַרויסרופן פון רוסלאַנד ווערי-גינ'ס זון, אויך אַ פיאַטר, אָדער „פיאַטר דעם צווייטן“, ווי מען האָט אים שפע-טער אַ נאָמען געגעבן מיט שפאַט און פאַרדראָס...

די דוכטאָרן האָבן אַליין ניט באַמערקט, ווי זיי האָבן פאַקטיש איינגע-פירט ביי זיך אַ דינאַסטיע. ווייל פיאַטר וועריגינ'ס איינציקער פאַרדינסט איז באַשטאַנען בלויז אין דעם, וואָס ער איז געווען אַ וועריגינ, דער יורש עצר אָדער דער פרינץ אַוו וועילס פון דער עוואַנגעלישער געמיינדע. אין מאַסקווע, ווייס איך, איז ער געווען פאַפולער ניט נאָר צוליב זיין זכות-אַבות, נאָר אויך אַ דאַנק די ווילדע הוליאַנקעס, וואָס ער פלעגט דאַרט דורכפירן, ווער ווייסט מיט ווע-מענ'ס געלט. די סאָוועט-רעגירונג איז געווען זייער צופרידן איינמאָל פאַר אַלעמאָל פטור צו ווערן פון אַ מיוחס'דיקן בויאַן, וועלכן מ'האַט ניט פאַר-

שיקט קיין סיביר נאָר דערפאַר וואָס שטענדיק האָבן זיך געפונען הויך-גע-
שטעלטע מליצי-יושר, וועמען עס איז ניט אָנגעשטאַנען מ'זאל שווער באַ-
שטראַפֿן אַ זון פון טאַלסטאַייס אַ פריינט. און אָט פון דעם „פּיאָטר'ס מויל“
האַט עס מיין אַלטע דוכאַבאַרקע געהערט, אַז די געמיינדע מוז צאָלן גרויסע
צינון — „דעם ענגלישן קיסר“.

מען וואָלט געקאָנט, גלויב איך, אויסגעפינען ווי אַזוי און אויף וואָס
„פּיאָטר דער צווייטער“ האָט פאַרטאַכליעוועט צענדליקער, אויב ניט הונדער-
טער טויזנטער דאָלאַרן פונם שווער-פאַרהאַרעוועטן דוכאַבאַרישן געלט, אָבער
אַזאַ אויספאַרשונג וואָלט מסתמא געפירט אויף צו פיקאַנטע אַדרעסן... פון
קיין חשבון האָט מען ביי אים יעדנפאַלס קיינמאַל ניט געקאָנט וויסן, פון צייט
צו צייט האָט מען נאָר געהערט פון אים באַמערקונגען און רמזים וועגן זייער
טשיקאווע הוצאות: אַמאָל פופציק טויזנט דאָלאַר „פאַרן ענגלישן קיסר“,
אַמאָל אַ גרעסערע געלט-שטראַף דער קאַנאַדער רעגירונג פאַר זיך אַפּאָגן פון
מיליטער-דינסט אין דער וועלט-מלחמה, אַמאָל האַנטגעלט דער מעקסיקאַנער
רעגירונג פאַר באַדן וואָס ער זאָל דאָרט האָבן איינגעקויפט פאַר דוכאַבאַרן,
וואָס דאַרפן אַהיין אָנקומען פון רוסלאַנד... און איינמאָל, געדענק איך, האָט ער,
אין אַטאַוואַ, אין מיין אַנוועזנהייט דערציילט אַ דריי-וואַכן-הינטער-וואַרשע-
מעשה וועגן צוויי הונדערט טויזנט דאָלאַר וואָס די סאָוועטישע רעגירונג האָט
אים מיטגעגעבן קיין קאַנאַדע, כדי צו ראַטעווען די דוכאַבאַרישע געמיינדע
פון באַנקראַט, און וועלכע ער מוז נעבעך איצטער צוריקצאָלן קיין מאַסקווע
(ער איז געווען אַזאַ אומגעלומפערטער און נאַרישער ליגנער, און דערציילט
האַט ער די מעשה אין דער געזעלשאַפט פון מענטשן, וועגן וועלכע ער האָט
קלאַר געוואוסט, אַז זיי זענען באַקאַנט מיט רוסישע באַדינגונגען און וויסן
גאַנץ גוט, צי עמיצער קען קריגן פון דער סאָוועטישער רעגירונג גמילות-
חסדים פאַר אַזעלכע צוועקן).

אַרום צען יאָר האָבן די דוכאַבאַרן געליטן פון „פּיאָטר דעם צווייטנס“
ממשלה און... ניט רעוואָלטירט. ער האָט זיי באַ'גנב'עט און באַ'גול'עט, און
זיי האָבן געשוויגן. ער האָט געגעסן בפרהסיה פלייש און געטרונקען בפרהסיה
בראַנפן — אויף ביידע זאָכן עקזיסטירט אין דער דוכאַבאַרישער געמיינדע אַ
שטרענגער רעליגיעזער פאַרבאַט — האָבן זיי געקערעכצט, אַמאָל געוויינט און
ווייטער געטראַגן זיין יאָך. ער האָט גערויכערט טאַבאַק, וואָס ווערט ביי זיי פאַר-
רעכנט פאַר אַ האַרבער עבירה, און זיי האָבן ניט געהאַט קיין כח צו פראַטעס-
טירן. אין זיין שפראַך האָט ער באַנוצט פאַרנאָגראַפישע זידל-ווערטער, האָבן
די פרומערע צווישן זיי געבעטן גאָט, ער זאָל „רייניקן זיין מויל“. ער האָט זיי
ניט איינמאָל אַריינגעוואַרפן אין אַ מיסטישן פחד, ברענגנדיק אין דאָרף אַריין

גרויסשטאטישע גאסן-מיידלעך. נאָר דערנאָך פלעגט ער זיי "קאָמפּענסירן" מיט זיין דאָסטאַיעווסקישער טעאַטראַלישקייט:

"ברידער און שוועסטער, שלאָגט מיך, ווייל איך בין זינדיק; פאַטשט מיך אין פנים אַריין, ווייל איך בין אומריין; שפייט אויף מיר, ווייל דער גיהנום איז ווייניק, מיך צו באַשטראַפן. ווי קען איך זיין אייער פירער, אַז איר זייט אַלע ריינע טובה, און איך בין אַ שמוציקער חזיר, אַ היענע, אַ רויב־פּויגל, אַ שלאַנג, אַ זולל וסובא און אַ נואף. דאָוונט פאַר מיר און בעט פאַר מיר אויס רייניקייט, ווייל רייניקייט איז מיין איינציקער באַגער. דאָוונט פאַר מיר, ווייל דער שטן האָט זיך באַזעצט אין מיין קערפּער און ער מאַנט, און מאַנט און מאַנט — נאָך פרעסן, נאָך זיפן, נאָך געלט און נאָך נאַפקעס... באַפרייט מיך פונם טייוול, טרייבט אים פון מיר אַרויס, שניידט אים אויס פון מינע געדערים; נעמט העק, זעגן, האַמערס; שלאָגט מיך, זעגט מיך, צעשניידט מיך אויף פיץ-פיצלעך און וואַרפט אַוועק מיין נבלה פאַר פאַרשווע הינט... וואָס שטייט איר דאָ ווי ליימענע גולם? שטייניקט מיך לויטן געזעץ פון משה, דעם נביא פון די אידן"...

נאָך אַזאָ וואולקאַנישן אויסברוך פון תשובה און היסטערישער זעלבסט-דערנידערונג פלעגט מען אים מוחל זיין אַלע זיינע זינד: אַ קלייניקייט, דער שטן האָט זיך אין אים באַזעצט... ניט פּיאַטר זינדיקט, נאָר דער שטן אין אים... ער מוז מסתמא נאָכגעבן דעם שטן'ס תאוה, כדי זיך צו באַפרייען פון זיין ממשלה... תשובה רייניקט... פּיאַטר איז שוין ריין.

פאַר אַ טייל פונם יונגערן עולם זענען די דאָזיקע ספּעקטאַקלען ניט גע-ווען איבערציגנדיק, האָבן זיי סקעפטיש געשמייכלט, געמורמלט צווישן זיך, און... געוואַרט אַז פון ערגעץ-וואו זאָל עמיצער קומען, אויסרייניקן די ווערי-גינישע טומאה פון דער דוכאַבאַרישער געמיינדע און נאָכאַמאָל אַנצינדן זייער אַלטן נר-תמיד.

אַבער פון דרויסן איז קיינער ניט געקומען.

ווען ביריוקאוו, טאַלסטאָי'ס תלמיד און ביאַגראַף, האָט זיך געוואָלט באַ-זעצן אין זייער געמיינדע און ווידמען זיינע לאַנדסלייט דאָס ביסל יאָרן וואָס זיינען אים געווען געשענקט, האָט אים דער יונגער וועריגין געמאַכט אַזוי ענג, אַז יענער איז אַן אַנטישיטער און צעבראַכענער צוריקגעפאַרן אין דער שווייץ. ווען טאַלסטאָי'ס אַ טאַכטער, וואָס איז געבליבן געטריי איר פּאַטער'ס אידעאָלן, האָט מער ניט געקאַנט אויסהאַלטן דעם באַלשעוויסטישן רעזשים און האָט פון איר יאַפּאַנישן גלות געוואָלט קומען קיין קאַנאַדע און אַוועקגעבן דאָרט אַלע אירע כוחות דער דוכאַבאַרישער געמיינדע, האָט וועריגין צוגעשטעלט דער רעגירונג "דאָקומענטן", אַז זי איז געפערלעך פאַר דער דאָמיניע, ווייל אין תוך איז זי גאָר געשיקט געוואָרן פון מאַסקווע פאַר באַלשעוויסטישער פּראָפּאַגאַנדע.

פון דרויסן, הייסט עס, האָט קיינער ניט געקאָנט קומען, און פון אינווייניק איז קיינער ניט אויסגעוואָקסן. „פּיאָטר דער צווייטער“ איז געבליבן דער „צאַר“ פון די דוכאַבאַרן ביז זיין טויט — בעיקר, מיטן כוח פון זיין יחוס. איצטער זיינען די דוכאַבאַרן נאַכאַמאַל פּירערלאָז. לעצטן פּרילינג איז פּיאָטר געשטאַרבן און, ווי מיין קאַרעספּאָנדענט שרייבט מיר, „האַט ער נאָך זיך קיין זין ניט איבערגעלאָזן“. ווער וועט איצט אַרויף אויפן דוכאַבאַרישן טראָן? פון ערני פּאליס אַרטיקל זע איך, אַז, ברוך השם, ס'האַט זיך אפּגעזוכט אַ „געזעצלעכער פּרעטענדענט“. דער אַכצניאַריקער איוואַן וואַיקין איז דעם אַלטן וועריגינס אָן אייניקל, „פּיאָטר דעם צווייטנס“ אַ פּלעמעניק, זיין שוועסטער'ס זון. ער איז אויך, טענה'ט ער, פון דער „גזע“, און ער איז גרייט זיך צו לאָזן „קרוינען“. ער האָט שוין באַצייטנס אפילו געביטן זיין פּאַמיליע-נאַמען, פון וואַיקין אויף וועריגיין: די דינאַסטיע, הייסט עס, וועט ניט איבערגעריסן ווערן, „עוד לא נותקה השלשלת“, און צווישן די דוכאַבאַרן זענען, ווי איך הער, פאַר-ראַן גענוג „לעגיטימיסטן“, פאַר וועלכע דעם אַכצניאַריקן בחור'ל'ס יחוס איז געהעריקע סיבה זיך אונטערצואוואַרפן זיין ממשלה: אויב ניט אַ וועריגיין איז ווער?

אַט צו וואָס די אַמאָליקע העראַאישע געמיינדע האָט זיך דערקייקלט. דעם נאַמען „דוכאַבאַרן“ האָט זיי אַמאַל געגעבן די גריכיש-אַרטאַקסישע קירכע: זיי באַקעמפן, האָט עס געהייסן, דעם הייליקן גייסט, זיי זיינען אַפיקורסים און עס איז אַ מצווה זיי צו פאַרפּאַלגן. האָבן די גע'רודפ'טע סעקטאַנטן אויפגעכאַפט דעם סינאָדיש-פּאַליציאישן נאַמען און אין אים אַריינגעטראָגן אַן אַנדער איינ-האַלט: יא, מיר זיינען דוכאַבאַרען, מיר זיינען קעמפער פאַרן גייסט, פאַרן הייליקן גייסט. עטלעכע דורות נאַכאַנאַנד האָבן זיי טאַקע, לויט זייער איינ-זען און מיט זייערע מעטאָדן געקעמפט קעגן דער ממשלה פון איין בשר-ודם איבערן אַנדערן, פאַר דער ממשלה פון גאָט, פון זיין גייסט. סיבירער גלות האָט זיי ניט אַפּגעשראַקן, פון טורמע און קאַטאַרגע האָבן זיי זיך אויסגעלאָכט, דער אַפיציעלער קירכע האָבן זיי דערקלערט אַ ביטערן קאַמף, אין דער אַרמיי זיינען זיי ניט געגאַנגען, און ניקאָלאַי דעם צווייטנס באַרבאַרישער באַפעל צוזענעמען זייערע קינדער און זיי אפילו ניט אויסזאָגן וואוהיין מען שיקט זיי אַוועק, האָט זייער קעמפער'ישן גייסט ניט געבראַכן. די צאַרישע רע-גירונג האָט זיי נאַכדעם דערלויבט אויסצואוואַנדערן קיין קאַנאַדע, ניט אַזוי-פיל דערפאַר, וואָס טאָלסטאַי האָט מאַביליזירט פאַר דעם אַ געוויסן טייל פון דער איינפלוסרייכער רוסישער אַריסטאָקראַטיע, נאָר כדי פטור צו ווערן פון „דעם געפּערלעכן רעוואָלוציאַנערן עלעמענט“, ווי דער אַבער-פּראָקוראַר פונם סינאָד, פּאַביעדאַנאַסצעוו, האָט זיי אַמאַל באַצייכנט, זייער רעליגיעזער העראַאיזם, האָט ער געפּילט, קען נאָך מיט דער צייט אַנשטעקן אין רוסלאַנד

מיליאנען מענטשן, און דאס וועט זיין, האָט ער געהאַלטן, אַ סך אַ גרעסערע סכנה פאַר דער עקזיסטירנדיקער אָרדנונג איידער אַלע אַנדערע אידיען, וואָס מ'האָט אַריינגעבראַכט קיין רוסלאַנד „פון דער פאַרפּוילטער מערבֿ־איראָפּע“. האָבן די דוכאַבאַרן פאַרמאַגט גענוג כח זיך אַנטקעגן צושטעלן די ראַמאַנאָוו'ס, און האָבן שפּעטער, אויפן פּרייען קאַנאַדער באַדן, ניט געפונען אין זיך דאָס ביסעלע קראַפט, כדי זיך צו באַפּרייען פון זייער אייגענער דעספּאָטיע, פון אַ „דינאַסטיע“, וואָס באַהאַנדלט זיי ווי האַלבע קנעכט. פּוּריטאַנער, קוועיקערס, אַנדערע מערבֿ־איראָפּעאישע סעקטעס האָבן געפונען זייער סאַציאַלן תּיקון גראַד אויף נייעם באַדן; דוכאַבאַרן זענען אין דער פּרייער פרעמד, אויף דער פּרעריע פון מערבֿ־קאַנאַדע, פאַרוואַנעט געוואָרן און זיי ווייזן ניט אַרויס קיין סימן פון נייע שפּראַצונגען. איינער פון די טרויעריקסטע פאַראַדאַקסן אין דער געשיכטע פון סאַציאַלע באַוועגונגען...

* * *

אַלץ איינס, צי איוואָן וואַיקין וועט אינגיכן באַשטייגן דעם דוכאַבאַרישן טראַן אָדער ניט, די אויפלייזונג ביי דער דאָזיקער קאָמוניסטישער סעקטע האָט זיך שוין אַנגעפאַנגען. קרוב צו אַ העלפט זיינען שוין אַרויס פון דער גע־מיינדע און די אַנדערע העלפט האָט ניט קיין גייסטיקן כח פאַר המשך. פאַרוואָס, ווייס איך ניט, דער מאַנגל אין אמת'ער פירערשאַפט איז אַ צו פּשטנישע דער־קלערונג. דאָס איז גיכער אַ סימפּטאָם, איידער די קראַנקהייט גופא: פאַרוואָס האָבן זיי זיך אַרויסגעוויזן אומפּעאיק אויף עכט־דעמאָקראַטישער זעלבסט־פאַרוואַלטונג? פאַרוואָס לעבן זיי אַזוי... „קאַראַאימיש“־פאַרגליווערט, אָן מיסיאַנערישן ברען, אָן אַ ווילן פאַר עקספּאַנסיע, פאַר צוקריגן נייע כוחות און ניי בלוט פון דער אַרומיקער קאַנאַדיש־ענגלישער סביבה? ווייל זיי קענען ניט קיין ענגליש? נאָר דערפאַר? אָבער פאַרוואָס קענען זיי ניט, פאַרוואָס האָבן זיי ניט געהאַט דעם דראַנג, דעם „רוף“, זיך אויסצולערנען אָדער צו בעבען און שטאַמלען אויף ענגליש מיט יענער סוגעסטיווער קראַפט, מיט וועלכער עס האָבן געבעבעט און געשטאַמלט אויף גריכיש און לאַטיין די מערסטנטייל עס־האַרצישע אַפּאַסטאַלן פון אור־קריסטנטום, אויף זייערע מי־סיאָן־וואַנדערונגען אין דער ציוויליזירטער וועלט פון אַלטערטום?

און אפשר דאַרף מען גאָר אַזעלכע פּראַגן נישט שטעלן, איך ווייס די מאַרקסיסטישע דערקלערונג פאַר אַזעלכע דערשיינונגען, און אַ חוץ מאַרקסיזם זענען פאַראַן גלאַט שכל־הישר'דיקע ענטפּערס, וואָס באַטן זיך אָן דעם נאָ־איוון פרעגער: קאָמוניסטישע אינזעלעך אין קאַפיטאַליסטישע אַקעאַנען — האָט דען ניט געדאַרפט זיין קלאַר פונם אַנפאַנג אָן, אַז זיי וועלן קיין לאַנגן קיום ניט האָבן? אַסקעטיזם, מאַנגל אין מאַדערנער בילדונג און סעקטאַנטיש־דאָג־מאַטישע פאַרגליווערטקייט זיינען אויך ניט קיין מעלות פאַר דער אַנטוויקלונג

און אויסברייטערונג פון קאמוניסטישע צעלן. מען דארף מיר קיין פינגער אין מויל ניט אריינלייגן און איך בין גענוג „באוואפנט“, כדי אויפצודעקן די „געזעצמעסיקייט“ אינם אונטערגאנג פון אזעלכע סענטימענטאל-אויטאפישע פראוון. אבער אונטערגאנג איז אונטערגאנג און עס כאפט ארום אן אומעט, ווען דו דערמאנסט זיך, אז דוכאבארן און די דייטשע רוח-הקודש'ניקעס פון אייאוא זיינען ניט די אינציקע, וועמענס חלומות עס זיינען אויסגערונען; און אז באלד-באלד וועלן אפשר פארשוואונדן ווערן אויפן אמעריקאנער קאנטי-נענט די לעצטע שפורן פון פראקטיש-קאמוניסטישן אידעאליזם.

א סך פארקערפערטע גייסטיקע ענערגיע איז, אויפן אנזעעוודיקן שטח פון דער געשיכטע, געגאנגען לאיבוד. איז פון איר עפעס געבליבן אויפן אוממיטלבארן שטח, אין „חלל העולם“?

מיט אלעקסאנדער קערענסקיין

יין א באשיידענעם ניו-יארקער האַטעל-צימער איז מיר די טעג אויס-
געקומען צו פארברענגען א פאַר שעה מיט אַ קליינער גרופע אַמאָליקע
רוסישע רעוואָלוציאָנערן: דאָגמאַטיש-פאַר'עקשנ'טע סאַציאַל-דעמאָקראַטן,
וואָס גלויבן אַז נאָך פלעכנאַווון קען שוין קיינער גאַרנישט מחדש זיין; אַ
פאַר סאַציאַליסטן-רעוואָלוציאָנערן וואָס לעבן נאָך אַליץ אין זייער ראַמאַנ-
טישער פאַרגאַנגענהייט און ריידן אין באַקאַנטן נוסח פון „נישטאַ אַמאָליקע
יאָרן“; איינער אָדער צוויי פאַלקס-סאַציאַליסטן; אַ טעמפּעראַמענטפולער
בולגאַר, וואָס קען שוין לאַנג ניט אַהיימקומען און האָט געפונען זיין גייטיקע
היים אין דער ניו-יאָרקער רוסישער קאַלאָניע. די געלעגנהייט וואָס האָט
זיי אין יענעם אַוונט צוזאַמענגעבראַכט איז געווען — אַלעקסאַנדער קערענסקי.
דער געוועזענער ראש פון דער פראַוויזאָרישער רעגירונג געפינט זיך איצט
אויף אַ לענגערן באַזוך אין אַמעריקע, און די „גרופע“ (אַ לויזע פאַראַיי-
ניקונג פון רוסלענדער מיט סאַציאַליסטישע טראַדיציעס) האָט נאַטירלעך
געהאַט אַ באַדערפעניש אויסצוהערן, וואָס קערענסקי האָט איצט צו זאָגן.
נאָר קערענסקי האָט שוין לאַנג ניט וואָס צו זאָגן, סיידן — קינות.
אַבער אויך אַלע מעגלעכע קינות האָט ער שוין לאַנג אָפּגעזאָגט אין די
צוויי און צוואַנציק יאָר וואָס ער געפינט זיך אין די פאַרשיידענע גלות'ן;
און אַ חוץ דעם: מקוננים זיינען אין דער רוסישער עמיגראַציע פאַראַן
אינטערעסאַנטערע פון אים — מיט שענערע און מעלאַנכאָלישערע שטימען,
מיט אַ בעסערן חיתוך-הדיבור און אַ שאַרפּערן חיתוך-המחשבה. ווער עס
פאַלגט אַביסל נאָך די רוסישע עמיגראַנטן-ליטעראַטור האָט זיך שוין לאַנג
צוגעוואוינט צו איר טיפּן היים-וויי, צו איר לייטנדיקן „איכה“-מאַטיוו.
וואָס קען קערענסקי מיט זיין אויבערפלעכלעכער עמאַציאָנאַלישקייט צוגעבן
ריין-קינסטלעריש צו אַ בוינן, צו אַ סטעפּון, אפילו צו אַן אַסאַרגין? און
וואָס קען ער מחדש זיין פאַליטיש? ער האָט זיך איינגע'חזר'ט אין
1917 אַ פּזמון — און וואו ער שטייט און וואו ער גייט רעדט פון אים
אַרויס יענער פּזמון: די באַלשעוויקעס, ימח שמם וזכרם, האָבן „פאַרקויפט
רוסלאַנד“.

וואָס פאַר אַ רוסלאַנד פאַרקויפט? צו וועמען, צוליב וואָס און פאַר
וועלכן פרייז? פרעגט ניט. אַז מ'זאָגט פאַרקויפט, איז פאַרקויפט. אַ סימן
האָט איר דאָך, אַז רוסלאַנד פון לענינען און סטאַלינען איז קלענער ווי
דאָס רוסלאַנד פון ניקאָלאַי דעם צווייטן — און, להבדיל, קערענסקיין. וואו

זיינען די באלטישע קאנטן, און וואו איז פוילן, און וואו איז בעסארעביע? פארקויפט! און אין געבליבענעם רוסלאנד, האב איך געהערט קערענסקיין זיך קלאַנגן, האט מען די אלע יארן דערמוטיקט אלערליי נאַציאָנאַליזמען און שאַוויניזמען; אפילו פון אזעלכע שבטים ווי זיריאַנער אָדער פאַמאַרן. נאָר רוסישער נאַציאָנאַליזם איז נעבעך אונטער די סאַוועטן פאַרבאַטן — כאַטש נעם אַ פאַטשיילע און גיי אַרום קלייבן גדבות נאַכאַמאַל אויפצובויען דאָס נאַציאָנאַלע באַוואוסטזיין פונם גרויס־רוסישן פּאָלק.

אַט אַזאַ לעפּישן, פסעוודאַ- און איבערטריבן־פּאָליטישן פּזמון האָט זיך קערענסקי איינגע־חזרט אין 1917 — און באַזונדערס נאָך דעם בריסקער שלום — און אַט מיט דעם פאַרזשאַווערטן שטיקל געווער וויל ער עס ווייטער קעמפן קעגן דעם סאַוועטישן רעזשים. עס איז געווען פיינלעך צו הערן פון זיין מויל די „טעאַריע“ אַז אימפּעריאַליזם איז (נעמט אַראָפּ דאָס היטל!) — אַ „נאַטור־דערשיינונג“. און ס'איז היסטאָריש גאַנץ געזעצמעסיק, אַז אַזאַ גרויס פּאָלק ווי דאָס רוסישע זאָל זוכן עקספּאַנסיע און זאָל נעמען אויף זיך די מיסיע צו אַרגאַניזירן און האַלטן אונטער זיין „השפּעה“ אַנדערע פעלקער און לענדער. דער באַלשעוויזם, הייסט עס, האָט אַראָפּגענומען די קרוין פונם רוסישן פּאָלק, אָפּגעשטעלט זיין אימפּעריאַליסטישע עקספּאַנסיע. פאַר אַ רוסישן פּאַטריאָט איז שוין דערמיט אַליין באַלשעוויזם — שמד.

קערענסקי האָט דערפאַר געמוזט צוגעבן אין זיין שמועס, אַז דאָס וואָס סטאַלין האָט איצט צוגענומען (אַלס פּועל־יוצא פונם פּאַקט מיט היטלערן) די אוקראַאינישע און ווייס־רוסישע געגנטן פונם אַמאַליקן פוילן, איז אַן און פאַר זיך אַ פּאַזיטיווער פּאַקט. קערענסקי פאַרגינט אָבער ניט סטאַלינען די קרוין פון פעטער דעם גרויסן; ערשטנס, האָט ער עס געטאָן ניט צוליב רוסישן נאַציאָנאַליזם און אימפּעריאַלער עקספּאַנסיע, נאָר צוליב די אינטער־נאַציאָנאַליסטישע צוועקן פון דער באַלשעוויסטישער באַוועגונג. און צווייטנס, יא, צווייטנס — „עס וועט ניט אויסהאַלטן“. אונטערן סאַוועטן־רעזשים קען מען ניט, האַלט ער, פירן קיין „עכטע“ און „קאַנסעקווענטע“ נאַציאָנאַלע פּאָליטיק. און דערפאַר? נידער מיט סטאַלינען און לעבן זאָל...

וואָס, ווער און ווען האָט קערענסקי ניט דערזאָגט, ניט געהאַט וואָס צו דערזאָגן.

עס איז ביטער און שלעכט, ווען אַ מענטש לעבט־איבער זיך אַליין. די קערענסקי־לעגענדע האָט שוין לאַנג געפּלאַצט. אַלע ווייסן עס, דוכט זיך. אַ חוץ אים אַליין. ער קען נאָך אַלץ ניט שלום מאַכן מיטן געדאַנק, אַז אין דער געשיכטע פון רוסלאַנד איז ער געווען ניט קיין עפּאַכע — ניט קיין קראַפּט, וואָס קען לעבן אַ פּערטל יאַרהונדערט אין פּאַריאַגטער באַ-

העלטעניש און נאכדעם נאכאמאל אַרויסקומען אויף דער אויבערפלאַך — נאָר בלויז אַן עפיוזאָד, כמעט אַן אַקצידענט.

ווען מ'טראַכט אויף צוריק, דוכט זיך אַפּטמאָל אויס, אַז אין 1917 האָט מען ערגעץ־וואו אין רוסלאַנד געצויגן קניפלעך אין אַ פינסטערן חדר, מיט פאַרמאַכטע אויגן — און קערענסקי איז אַרויסגעקומען פון יענער לאַטעריע דער זכה־בגורל. איז ער געשטאַנען עטלעכע חדשים אין צענטער פון רוסלאַנד, האָט ער געהאַלטן אַ קורצע צייט כמעט־דיקטאַטאָרישע מאַכט אין זיינע שוואַכע הענט און — ניט געוואוסט וואָס מיט יענער מאַכט צו טאָן, האָט ער זיך געלאָזט איינריידן פון מיליוקאָוון אַז אַן קאָנסטאַנטינאָפּאָל איז דאָס לעבן פאַרן רוסישן פּאָלק ווייניקער ווערט פון אַ פעטרעשקע און איז צוליב דעם געווען גרייט צו פירן אַ מלחמה מיט מיליאָנען דעזערטירן, וואָס האָבן שוין דענסמאָל פאַרפלייצט די שטעט און די איינוואַנען. האָט ער האָט זיך געלאָזט איינרעדן פון אַנדערע, אַז אַן אַגראַר־רעפּאָרם אַן דער הסכמה פון אַ נייעם פאַרלאַמענט וואַלט געווען „אומגעזעצלעך“. האָט ער געלאָזט אריינשמועסן אין זיך טויזנט און איין נאַרישקייטן און קורצזיכטיקייטן, וועלכע די באַלשעוויסטישע פּראָפּאַגאַנדע האָט אַזוי אויסגעצייכנט אויס־גענוצט פאַר אירע אינטערעסן. קערענסקי איז בטל געוואָרן פאַר אַ שטרענג וואַרט, וואָס ער האָט געהערט פונם ענגלישן אַמבאַסאַדאָר אין פעטערבורג („אויב איר שליסט אַ סעפּאַראַטן שלום מיט דייטשלאַנד, וועלן מיר זיך מיט אייך אַפּרעכענען נאָך דער מלחמה“) און האָט גע'פּוועל'ט ביי זיך, אַז מען דאַרף ניט נעמען ערנסט די אַגראַרע אומרוען, די פּסיכאָלאָגישע אוממעגלעכקייט ווייטער צו האַלטן די מאַיאַנטקעס אין פּריצים'שע הענט אפילו נאָך אַ פאַר חדשים, און דאָס פעלן פון יעדן כח — פיזישן, מאַראַלישן, עקאָנאָמישן — פאַר ווייטערדיקער מלחמה. שפעטער, שוין נאָך זיין קאַ־טאַסטראַפּישן דורכפאַל, האָט ער זיך אַריינגעשמועסט, אַז דער הויפט־אומגליק אין באַלשעוויזם איז זיין פאַרראַט פון רוסישע נאַציאָנאַלע אינ־טערעסן.

טראַגט ער זיך שוין יאַרנלאַנג אַרום מיט דער דאָזיקער תורה, אין וועלכער עס איז אַזוי שווער צו גלויבן, ווייל וואָס מ'זאַל וועגן באַלשעוויזם ניט זאָגן, איז שווער עמיצן איבערצייגן, אַז אויף דעם שטח האָבן זיי גע־זינדיקט. זיי ווילן ניט ווייניקער פון אַנדערע, אַז רוסלאַנד — זייער רוס־לאַנד — זאַל זיין גרויס און מעכטיק. אויב און ווען זיי האָבן אונטער־געשריבן שלום־באַדינגונגען אויפן חשובן פון טעריטאָריע, איבער וועלכער עס האָט אַמאָל געפלאַטערט די רוסישע פאַן — האָבן זיי עס געטאָן ווייל זיי האָבן געמוזט, ניט ווייל זיי האָבן געוואַלט. קערענסקי וואַלט אין אַזאַ סיטואַציע ניט געקאָנט האַנדלען אַנדערש אַדער בעסער. באַלשעוויקעס האָבן

(די ערשטע יארן) ניט קולטיווירט דאס וואס ס'איז סאיי-ווי-סאיי פאראן בשפע; ווייל קיינער פון די פעלקערשאפטן אין סאוועטן-פארבאנד האט ניט אפגעליקנט די רעכט פון רוסן אויף זייער באזונדערער נאציאנאלער עקזיסטענץ; ווייל אזא עקזיסטענץ איז סאיי-ווי-סאיי — אונטער יעדן רעזשים — פולשטענדיק גאראנטירט דורך די גרויסע צאלן פון זייער באפעלקערונג און פון דער אנפירנדיקער ראלע וואס זיי שפילן אביעקטיוו אינם גאנצן מלוכה-לעבן און אין קולטור-לעבן. עס קען גראד געמאלט זיין, אז אן באלשעוויקעס וואלט רוסלאנד איצט געוועזן קלענער און ווייניקער אימפעריע ווי זי איז; אין אלע געגנטן פון דער ראמאנאו-אימפעריע מיט א ניט-רוסישער באפעלקערונג איז קאמוניזם געווארן א נייער, אידעאלאגישער, צעמענט, וואס האט זיי אויפסניי צוגעקלעפט צו מאסקווע. אוקראינע, ווייס-רוסלאנד, ארמעניע, גרוזיע וואלטן אפשר ארויסגעוויזן א סך א שטארקערן ווידערשטאנד קעגן מאסקווער צענטראליזם, ווען ניט די קאמוניסטישע פרא-פאגאנדע וואס האט דארט געפונען א סך אקטיווע אנהענגער צווישן דער היימישער באפעלקערונג. אין דעם פרט קען מען זאגן, אז קאמוניזם איז גאר א סגולה פאר רוסלענדישן אימפעריאליזם, ניט קיין קללה. דאס קריגן מיליטערישע באזעס אין ליטע, עסטלאנד און לעטלאנד — א ריין אימ-פעריאליסטישע דעראבערונג פון די לעצטע וואכן — איז פאר דער באל-שעוויסטישער מאסקווע פסיכאלאגיש א סך לייכטער, ווי דאס וואלט געווען פאר א ניט-באלשעוויסטישער; עס וואלט געפעלט דער תירוץ, אז מען דארף עס האבן אין די אינטערעסן פון דער „רעוואלוציע“.

קערענסקי'ס טענות צו דער באלשעוויסטישער מאכט זענען, אין דעם פונקט, אויסגעטראכטע: רוסלאנד איז א גרויסמאכט און קערענסקי'ס דעקלאראציעס קענען זי גרויסמעכטיקער ניט מאכן; פאר די אינטערעסן פון רוסלאנד זארגט דער גרוזין סטאלין מיט מער ברוטאליטעט, מיט מער כוונערייט און... מיט מערער „טאלאנט“. אן דער הילף פון דער רוסי-שער עמיגראציע קענען זיך די אליאירטע זייער לייכט באגיין: מישטיינס געזאגט, ווי גרויס עס קען זיין די הילף פון צעבראכענע מענטשן, צעזיט און צעשפרייט איבער אלע שבעה ימים, אן השפעה און אפילו אן פאר-בינדונג מיט דער באפעלקערונג פון רוסלאנד!

קערענסקי'ס לעבנס-קללה איז די פראצע, די גארניט זאגנדיקע פראצע, הינטער וועלכער ס'שטייט ניט קיין ברעקל רעאליטעט. זיין איצטיקע פראצע איז נאך דערצו אן אויפגעבלאזן-פאטריאטישע, א רעאקציאנער-נאציאנאליסטישע, און אין איר פסיכאלאגישן שורש — אן אנט-סאציאליסטישע. די מלאכה פון גרויס-רוסישן נאציאנאליזם קענען אין רוסישן עמיגראציע-גלות די שארית-הפליטה פון די מאנארכיסטן א סך בעסער פון קערענסקי'ן. פון זייערע

טריפה'נע מיילער קלינגען אַזעלכע רייד יעדנפאלס „איבערצייגנדיקער“, ווי פון קערענסקי'ס עקס-סאַציאליסטיש מויל. די ישועה אין רוסלאַנד וועט ניט קומען פון קערענסקי'ן און — מעג מען עס שוין זאָגן נאָך אַזוי פיל יאָרן? — ניט פון דער רוסישער עמיגראַציע בכלל. פאַר דער אומפאַרמיידלעכער פּאָליטישער ענדערונג אין רוסלאַנד מוזן, אונטער די שוידערלעכסטע באַדינג-גונגען, געבוירן ווערן און אויסרייפן זיך נייע כוחות אויפן אָרט; אויף די סטעפעס באַדעקט מיט קאַלכאַזן, אין די פּאַבריקן, צווישן דער יוגנט. די עמי-גראַציע האָט פאַרלוירן דעם חוש פאַר רעאַליטעט און אין אַ גרויסער מאַס אויך פאַר ווערטן. ווער ווייסט, צי די פּאָליטישע עמיגראַנטן קענען נאָך האָבן אַ שפּראַך וואָס זאָל זיין פאַרשטענדלעך דעם היינטיקן איינוואוינער פונם סאָוועטן-פאַרבאַנד.

און קערענסקי פּערזענלעך? איך בין ניט מחוייב צו געבן עצות און קע-רענסקי גופא איז ווייט ניט גרייט זיי צו פּרעגן ביי מיר. אָבער ווען ער וואַלט מיך וועלן פּאָלגן, וואַלט איך אים פריינטלעך געראַטן, איינמאָל פאַר אַלעמאָל פּוועל'ן ביי זיך, אַז זיין פּאָליטישע „קאַריערע“ האָט זיך שוין לאַנג געענדיקט; אַז קיין צווייטער שעת-הכושר וועט שוין פאַר אים ניט קומען.

אָבער — ס'איז לייכט יענעם צו געבן אַזעלכע עצות. און אויב ס'איז אַ קלוגע עצה — איז וואָס? קערענסקי האָט איינמאָל אין לעבן פאַרזוכט דעם טעם פון זיך פילן ווי דער אַפּגאַט פון מיליאָנען, קען ער יענעם טעם ניט פאַר-געסן. קוקט ער אויף די שטערן און פּרעגט זיי: „ווען?“... די שטערן ענטפּערן ניט, טייטשט ער אַריין אין זייער שווייגן אַ מיסטעריעזן יאָ. וואָרט ער, האָפט ער, גרייט ער זיך. ער האָט גענוג שכל צו פאַרשטיין, אַז ס'איז ניטאָ אויף וואָס צו וואַרטן, אויף וואָס צו האָפּן, און צו וואָס זיך גרייטן. און דאָך: קינדער אין זייערע „מעיק-בעליוו“-האַנדלונגען האָבן אויך שכל און פאַרשטענדעניש פאַר ווירק-לעכקייט. דאָס שטערט זיי אָבער ניט אין דעם ערנסט פון זייער שפּיל.

קערענסקי'ס „פּאָליטיק“ איז אויך אַ סעריע פון „מעיק-בעליוו“-האַנדלונג-גען. ער איז אַ קינד, אַ קינד לעולם-ועד. פּסיכאָאָנאליטיקער האָבן וועגן דעם עפעס צו זאָגן. אָבער וואָס איז דער חילוק? קערענסקי איז אַ „פּאַציענט“, וואָס איז גרייט אַראַפּצואוואַרפן געוויסע דאָקטוירים פון אַלע טרעפּ. ס'איז אים נוחא צו זיין אַ ניט-אויסגעהיילטער. נעמט צו ביי אים זיין קראַנקהייט — פון וואָס וועט ער דענסטמאָל לעבן? „געזונטקייט“ איז אַמאָל צו אַ האַרטער ביסן, און אַז מען צעבייסט זי שוין יאָ, האָט זי אַמאָל אַזאַ ביטערן טעם, אַז ס'איז שוין „גלייכער“ אַנצוטאָן אויפן קאַפּ אַ פּאַפּירענע קרוין און וואַרטן אויפן טאָג ווען די הונדערט און זיבן און צוואַנציק מדינות וועלן סוף-כל-סוף דערקענען „זייער אחשוורוש“...

מאַרק טוועין — אַן אַנטיסעמיט?

וויזן גוטע עטלעכע חדשים אַז מען דערציילט מיר פון פאַרשיידענע זייטן וועגן אַ קליינער בראַשור, אַנגעפיקעוועט מיט ציטאַטן פון מאַרק טוועין, וואָס ווערט פאַרשפּרייט צווישן אַמעריקאַנער עולם דורך אַ געוויסער אַנטיסע-מיטישער אַרגאַניזאַציע.

צוריק מיט אַ יאָר דריי אָדער פיר, דערמאָן איך זיך, האָבן די שוואַי-ישראל-העצער צירקולירט אין אַ סך טויזנטער עקזעמפּלאַרן אַן אַנטיסעמי-טישע רעדע, וואָס בענדזשאַמין פּרענקלין זאָל האָבן אַמאָל געהאַלטן אין פּי-לאַדעלפּיע. דער פּרענקלין-פּאַמפּלעט האָט געהאַט אַ גרויסן דערפאַלג, און אַ צאָל נידערטרעכטיקע אַנטיסעמיטישע פּראָזן, נבואות און וואַרנונגען, וואָס מ'האַט אים אומפאַרשעמט אריינגעלייגט אין מויל, האָבן זיך אין אַ קורצער צייט פאַרשפּרייט איבערן לאַנד ווי אַ ווילד פּייער. עס קומט אַ דאַנק פּראָפּעסאָר בירד, וואָס ער האָט אויפגעדעקט פאַר דער עפנטלעכקייט דעם פּרענקלין-שווינדל. איינער פון די גרעסטע ספּעציאַליסטן אין אַמעריקאַנער געשיכטע און אַ בקי אין „פּרענקליאַנאַ“ — האָט ער מיט זיין אויטאָריטעט דערקלערט, אַז אַזאַ רעדע איז קיינמאָל ניט געהאַלטן געוואָרן. אים איז ניט געווען שווער צו באַווייזן, אַז די אַנאַנימע מחברים פון דער רעדע זיינען ניט נאָר ליגנער און פעלשער, נאָר אויך ווילדע עס-האַרצים: פּרענקלין נוצט ביי זיי ווערטער און אויסדרוקן, וועגן וועלכע קיין איינציקער ענגליש-ריידינדיקער מענטש פון זיין צייט האָט ניט געקענט וויסן. האָבן אונזערע היגע אַנטיסעמיטן אַראָפּ-גענומען פּרענקלינען פונם סדר-היום (אין דייטשלאַנד מאַכט מען זיך נאָך אַלץ ניט-וויסנדיק פון בירד'ס עקספּערטיזע און ביז היינטיקן טאַג נוצט מען נאָך דאָרט די פּרענקלין-פאַבריקאַציע אַלס אַ באַווייזן אַז „דער גרעסטער אַמעריקאַנער“ איז געווען אַן אַנטיסעמיט) און זיך גענומען איצטער צו מאַרק טוועין.

אַז דער אַמעריקאַנער הומאַריסט האָט אַמאָל אַנגעשריבן אַ לענגערן אַר-טיקל וועגן דער אידן-פּראָגע, האָבן איך געוואוסט פון לאַנג; אָבער מיר איז קיינמאָל ניט אויסגעקומען יענע אָפהאַנדלונג צו זען. אין דער אויסגאַבע פון טוועינ'ס געזאַמלטע שריפטן, וואָס האָט זיך אַמאָל געפונען אין מיין ביבליאָ-טעק, איז יענער אַרטיקל נישט אַריינגענומען געוואָרן. אָבער דער האַרפּער-פאַרלאַג אין ניו-יאָרק, ווי איך האָב נאָכדעם אויסגעפונען, האָט נאָך צוריק מיט אַ יאָר פיר געהאַלטן פאַר נויטיק און צייטמעסיק אַרויסצוגעבן אין אַ באַ-

זונדער ביכל וואָס טוועין האָט געשריבן וועגן אידן צוריק מיט פּערציק יאָר *). די פּאַרלעגער מיינען, ווי זיי זאָגן אין זייער קורצער הקדמה, אַז דער אינהאַלט פונם אַרטיקל קען אָנגעווענדט ווערן אויף די געשעענישן פון אונזערע טעג און אַז „אַ חוץ אַזעלכע מאַטעריאַלן ווי סטאַטיסטיק, וואָלט ער גי-כער געדאַרפט אָנגעשריבן ווערן אין 1934 איידער אין 1898“. האָב איך גע-נומען דאָס האַרפּער-ביכל אין די הענט מיט אַ געפיל פון אומאָנגענעמער דער-וואַרטונג: איז אויך מאַרק טוועין „געכאַפט אין דער מעשה“? ניט וואָס איך האָב מורא געהאַט פאַר אַ שווערער פּערזענלעכער אַנטווישונג. אויב איך האָב „איבערגעלעבט“ דאָסאַיעווסקי'ס אַנטיסעמיטישע נכפּה-קאַנוואַלסיעס און טאַלסאַטי'ס לאַנג-יאַריקן „ניט האָבן קיין צייט“ זיך אַפּצורופן אויף דער אי-דישער לאַגע אין רוסלאַנד — ווי אויך די פאַר קאַמפּלימענטן וואָס ער האָט אונז צוגעטיילט דורך פּאַזדנישעוויץ אין זיין „קרייצער סאַנאַטאַ“, — וואָלט איך שוין קיין קריעה ניט געריסן ווען איך געפין אויס. אַז אויך דער גוטמור-טיקער פּראָווינציאַל פון דער אַמעריקאַנער ליטעראַטור איז ניט געווען צופיל פאַרליבט אין אונז, סוף-כל-סוף, האָב איך צו זיך געזאָגט איידער כ'האַב זיך גענומען ליענען דאָס ביכל, האָב איך אין מיין פּריוואַטן פּאַנעלען טוועני'ס סקולפּטאָר ניט אַריינגעשטעלט, איך בין לחלוטין פּריי פון וועלכע ניט איז אַתּהּ-בּחַרְתּוּ-גַעפּילן צו דער נייער אידישער ליטעראַטור, אָבער איך האָב זיך שטענדיק געפילט שאַקירט ווען אנשי-שלוּמנו האָבן געוואָלט „ארויפאַרבעטן“ שלום-עליכמען און האָבן אים צוגעגעבן דעם גאַרניט-זאָגנדיק טיטל פון „אונזער אידישער מאַרק טוועין“. ביי מיר פּערזענלעך וועט מען אַסור פּועלן, איך זאָל מסכים זיין צו באַטיטלען מאַרק טוועינען „דער אַמעריקאַנער שלום-עליכם“. אויב עמיצער פון זיי ביידע איז גייסטיק און קינסטלעריש „פון קאַס-רילעווקע“, איז עס גיכער מאַרק טוועין איידער שלום עליכם: שלום-עליכם האָט דורך קאַסרילעווקע געזען די וועלט, מאַרק טוועין האָט דורך דער וועלט געזען — מיזורי. פון די קינדער-יאָרן איז מיר פאַרבליבן אַ געוויסע דאַנק-באַרקייט צו מאַרק טוועין פאַר זיין „פּרינץ און בעטלער“, פון שפּעטערע יאָרן — פאַר זיין טאָם סאַיער, אָבער... כ'האַב שוין געזען אַנדערע, געבענטשטערע פון אים, מיט ברייטערע האַריזאָנטן, מיט אַ טיפּערן הומאַניסטישן שורש-נשמה, וואָס האָבן זיך אויך ניט געקענט באַפּרייען פונם „קראַמיע-עוורעייעווי-הויקער. אָבער ריי-ליטעראַרישע אַפּשאַצונגען אַן אַ זייט: מאַרק טוועין איז נאָך ביו היינט איינער פון די אַממערסטן געלייענטע אַמעריקאַנער שרייבער פונם פּריערדיקן דור; אַ שרייבער וועמען מען פאַרשטייט און מ'האַט ליב. ער האָט נאָך — און דאָס איז אפשר דער עיקר, ווען מען טראַכט וועגן השפּעה —

* Concerning the Jews, by Mark Twain. Harper and Brothers, Publishers, N. Y. and London.

אן אומגעהויער גרויס קינדער-פובליקום. וואָס עס בלייבט ביי האַי-סקול-
אינגלעך און מיידלעך פון מילטאָן און שעקספיר, ווייס איך ניט; אָבער פון
דיקענס'ן בלייבט נאָך אַלץ זייער פיל, און (ספעציעל אין אַמעריקע) פון מאַרק
טוועינ'ען — נאָך מערער. אַן אַנטיסעמיטישע אָפהאַנדלונג פון אַ פּאַפּולערן
און באַליבטן שרייבער איז, אין אַ באַשטימטער סאַציאַלער טעמפּעראַטור, אַזאַ
סכּנה, אַז ס'איז דאָ פון וואָס אַלאַרמירט צו ווערן.

אָבער איז מאַרק טוועינ'ס אָפהאַנדלונג אַן אַנטיסעמיטישע ?

דער שרייבער אַליין זאָגט אויף זיך, אַז ער איז אינגאַנצן פּריי פון וועלכע
ניט איז פאַראורטיילן קעגן אידן: „וואַלט איך אַזעלכע פאַראורטיילן געהאַט —
וואַלט איך געהאַלטן פאַר מיין חוב איבערצולאָזן דעם דאָזיקן קעגנשטאַנד צו
אַ פּערזאָן, וואָס איז אין דער פּרט ניט פאַרקריפּלט. צוריק מיט עטלעכע
יאָר האָט מיך אַ איד געמאַכט אויפּמערקזאַם אויפּן פּאַקט, אַז אין מיניע ביכער
זיינען ניט פאַראַן קיין אומפּריינטלעכע רעפּרענצן צו זיין פּאַלק. ער האָט מיך
געפּרעגט, מיט וואָס דאָס דערקלערט זיך. די סיבה איז אַ פּשוט'ע: עס האָט מיר
געפּעלט יענע נייגונג („דיספּאַזיציע“). איך בין זיכער, אַז איך האָב ניט קיין
ראַסן-פאַראורטיילן אויך קעגן „קאַליר“, קעגן קאַסטעס אָדער אמונות.“

און ווייל ער איז זיך נישט חושד, אַז ער געפינט זיך אונטער דער השפּעה
פון פאַראויס-אַנגענומענע מיינונגען אָדער אורטיילן, האַלט ער זיך פאַר באַ-
רעכטיקט צו רעדן אויך וועגן אידן פּראַנק און פּריי; אויסרעכענען זייערע
מעלות און זייערע חסרונות און אַוועקשטעלן איינע קעגן די אַנדערע.
וואָס זיינען אונזערע מעלות? די אידישע מידות טובות וואָס ער רעכנט
אויס, קלינגען אין מיניע אויערן ווי קאַמפּלימענטן פון אַ פּאַליציי-באַאַמטן
אָדער אַ פּראָקוראַר :

„דער איד איז אין ערגעץ ניט קיין רו-שטערער. אפילו זיינע שונאים
מוזן דאָס צוגעבן. ער איז ניט קיין לידיק-גייער, ניט קיין שיכור, ניט קיין טומ-
לער (פון ווען אָן?). ניט קיין יאַבעדניק, ניט קיין סקאַנדאַליסט, ניט קיין קריי-
גערייזוכער. אין דער סטאַטיסטיק פון פאַרברעכנס באַגעגנט מען אים זייער
זעלטן — אין אַלע לענדער. מיט מאַרד און אַנדערע פאַרברעכנס, פאַר וועלכע
מען נוצט געוואַלט, האָט ער ווייניק צו טאָן; דער תּליון איז מיט אים ניט באַ-
קאַנט. אין די לאַנגע, טעגלעכע רשימות פון די פּאַליציי-געריכטן, וואָס רעכע-
נען אויס שלעגערס, שיכורים און פּרידן-שטערער, זעט מען זעלטן אַ אידישן
נאַמען. אַז די אידישע היים איז אַ היים אין דעם העכסטן זין פון וואָרט איז
אַ פּאַקט, וואָס קיינער קען ניט אַפּלייקענען... דער איד פּאַלט ניט צו לאַסט
אויף די צדקה-אינסטיטוציעס פון דער מלוכה אָדער פון דער שטאַט; יענע
אינסטיטוציעס וואַלטן געקענט אויפהערן צו פונקציאָנירן און ער זאָל עס
אפילו נישט פילן. ווען ער איז געזונט, אַרבעט ער; איז ער קראַנק, זאַרגן זיך

פאַר אים זיינע פּאַלקס־ברידער. דאָס ווערט געטאַן ניט אויף אַ קמצנ'ישן אופן, נאָר מיט אַן אָפּן האַרץ און אַ ברייט האַנט. זיין ראַסע האָט אַ רעכט אויפן טיטל פון דער סאַמע וואוילטעטיקסטער צווישן אַלע מענטשלעכע ראַסן. אַ אידישער בעטלער איז, דוכט זיך מיר, גאָר אַן אוממעגלעכקייט; אַזאַ זאַך עקזיסטירט אפשר — אָבער עס זיינען פאַראַן ווייניק מענטשן, וואָס קענען זאַגן, אַז זיי האָבן געזען אַזאַ ספּעקטאַקל. דער איד איז רעפרעזענטירט געוואָרן אויף דער סצענע אין פאַרשיידענע אומאַנגענעמע פאַרמען; אָבער, אויף וויפּיל איך ווייס, האָט אים קיין איין דראַמאַטורג ניט געטאַן די עוולה פון פאַרשטעלן אים אַלס אַ בעטלער. ווען אַ איד מוז באמת אַנקומען צו יענעם, ראַטעווען אים זיינע פּאַלקס־ברידער פון דער נויטווענדיקייט דאָס צו טאָן. די אידישע צדקה־אַנשטאַלטן ווערן אויסגעהאַלטן פון אידיש געלט בשפּע. די אידן מאַכן פון דעם ניט קיין טומל; עס ווערט געטאַן אין דער שטיל; זיי באַלעסטיקן אונז ניט, באַאמורואיקן אונז ניט, לייגן זיך אויף אונז ניט אָן, מיר זאָלן ביי־טראַגן צו זייער פּילאַנטראַפּיע. זיי לאָזן אונז צורו און ווייזן אונז אַ ביישפּיל, וועלכן מיר האָבן זיך ניט אַרויסגעוויזן פאַר פעאיק נאַכצופאַלגן. ווייל פון דער נאַטור זיינען מיר ניט קיין פּרייע געבערס, און מען מוז אונז עקשנות'דיק און געדולדיק נאַכלויפן, כדי עפעס צו קריגן פון אונז פאַר די אומגליקלעכע.

בקיצור, אין אַ געוויסן זין לוינט זיך צו האָבן אידישע שכנים; זיי טשעפּען קיינעם ניט און זייער שכנות קאָסט כמעט גאַרניט. און טאַמער זיינען אונז ווייניק די אויסגערעכנטע מעלות, איז טוועין גרייט צוצוגעבן נאָך עפעס; וואָס ס'איז שייך ערלעכקייט זיינען מיר ניט ערגער פאַרן ניט־אידישן דורכשניט. דער באַוווייז פון אונזער ערלעכקייט ליגט פאַר אים אין דעם פאַקט, וואָס צווישן אונז זיינען פאַראַן אַזוי פּיל דערפאַלגרייכע סוחרים. »דער יסוד פון דערפאַלג איז מסחר איז אַרנטלעכקייט; אַ געשעפט קען ניט גיין גוט ווען עס איז נישטאַ צו אים קיין צוטרוי. אין דער ריזיקער באַפעלקערונג פון ניו־יאָרק זיינען אידן אַ שוואַכע צאָל; אָבער אַז אידישע אַרנטלעכקייט אין אַן אַנערקענטער פאַקט קען מען זען דערפון וואָס די גרויסע האַלסעיל־געשעפטן אויף בראַדוויי, פון דער בעטערי ביז יוניאָן סקווער, זיינען הויפטזעכלעך אין אידישע הענט.

נאָך אַזוי פּיל קאַמפּלימענטן מעג שוין טוועין איבערגיין צו אידישע חסרונות און אַז דער ריזיקע פאַררעכנט צו ווערן, חס וחלילה, פאַר אַן אַנטיסעמיט. דער איד האָט אַ שלעכטן שם (און טוועין זאַגט ניט, אַז דאָס איז אַן אומפאַרדינטע רעפּוטאַציע) פאַר פאַרשיידענע פאַרמען פון קליין־שווינדל, פאַר לייען געלט אויף אַ הויכן פּראָצענט, פאַר מאַכן שריפות כדי אַרויסצוקריגן געלט פון די פאַרויכערונגס־געזעלשאַפטן; פאַר »אַראַנזשירן כיטרע קאַנטראַקטן אַזוי, אַז פאַר אים זאָל די טיר בלייבן אָפּן און דער אַנדערער זאָל ווערן פאַרשפאַרט», פאַר דורכגעטריבנקייט, וואָס גיט אים די מעגלעכקייט צו בלייבן »באַקוועם און

זיכער" און געשיצט פונם אות פון געזעץ, בשעת דאָס געריכט און די דזשורי ווייסן גאַנץ גוט אַז ער האָט באַ'עוולה'ט דעם גייסט פונם געזעץ. דער איד איז אַ פעאיקער און לאַיאַלער באַאַמטער אין "סיוויל סוירוויס" (אַ מעלה וואָס טוועין האָט פריער פאַרגעסן אריינצורעכענען אין דער רשימה פון קאַמפּלי-מענטן). אָבער פון דער אַנדערער זייט "ווערט ער באַשולדיקט אין ניט פאַר-מאַגן די פאַטריאַטישע גרייטקייט צו באַשיצן די פּאַן אַלס סאַלדאַט" — אַ חסרון, וואָס אין טוועינ'ס אויגן שטעלט עס אים אין איין שורה מיט די קריסטלעכע קוועיקערס.

וואָס זשע איז דער פּועל-יוצא? וואָס פאַר אַן אַלגעמיינ בילד קריגט מען פון דעם איד, ווען מען לייגט אַוועק אויף איין וואָגשאַל זיינע מעלות און אויף דער אַנדערער וואָגשאַל זיינע חסרונות? טוועין מאַכט אַליין דעם חשבון און ער קומט צום אויספיר, אַז "דער קריסט קען זיך ניט באַטראַכטן פאַר העכער פונם איד, אויף וויפל עס האַנדלט זיך וועגן — גוד סיטיזענשאַפּ".

וואָלט ער זיך דאָ אָפּגעשטעלט, וואָלט זיין אָפּהאַנדלונג געווען איינע פון די הונדערטער אָדער טויזנטער באַנאַלע שריפטן וועגן דער אידן-פּראַגע, וואָס קענען קיינעם קיין שאַדן ניט ברענגען און זיינען אפּשר מסוגל צו באַ-רואיקן דעם דורכשניטלעכן אַמעריקאַנער, וואָס טראַגט זיך אַרום מיט ספקות וועגן דעם וועזן פון זיינע אידישע שכנים. אַ מעלה אַרויף, אַ מעלה אַראָפּ, ווייניקער אַ חסרון צי מערער אַ חסרון — וויכטיק איז דער אַלגעמיינער פּועל-יוצא. עס זיינען פאַראַן ביי אים גענוג שבחים וואָס לאָזן זיך בפירוש אָפּפּרעגן. טוועין האָט קיין אידישע לידיק-גייער ניט געזען, איך האָב פון זיי געזען אַ סך. אידישע בעטלער זיינען גאָר ניט אַזאַ יקר-המציאות, זוי טוועין שטעלט זיך פאַר (מיר ווייסן בעסער). זיין גאַנצע סאַציאַלאַגיע פון אידנטום שטיצט זיך בלויז אויף זיינע אייגענע, גאַנץ באַגרעניצטע, באַאַבאַכטונגען, באַגעגענישן אָדער ניט-באַגעגענישן. די גאַנצע באַגייסטערונג זיינע פאַר אַ פּאַלק, וואָס האָט ניט קיין מענטשן וועלכע שטרעקן אויס די האַנט מ'זאָל זיי עפעס געבן, שמעקט בכלל מיט דער פּסיכאָלאַגיע פונם אַמאַליקן האַרטן און פאַרהאַרטעוועטן אַמע-ריקאַנער פאַרמער וואָס קוקט אויף אַ היימלאָזן אַרעמאַן ניט נאָר ווי אויף אַ לאַ-ידיצלה, נאָר אויך ווי אויף אַ פאַרברעכער. אָבער דאָס אַלץ איז פּראַגמאַטיש ניט וויכטיק. מען וואָלט געקענט אויסרעכענען אָדער אונטערשרייבן אַנדערע אידישע מעלות, ווי אויך אַנדערע אידישע חסרונות — און דאָך קומען צו דעם זעלבן סך-הכל, וואָס טוועין האָט געמאַכט.

האָט זיך אָבער דעם אַמעריקאַנער הומאַריסט פאַרוואַלט זיין אויך אַ היס-טאָריקער, אַן עקאַנאָמיסט, אַ סטאַטיסטיקער און אַ פעלקער-פּסיכאָלאָג. איז ער דערביי געווען צו נאָאווו און צופיל דער היפּוך פון אַ געלערנטן, כדי צו פאַרשטיין אַז ער איז פאַר אַזאַ אַרבעט פשוט ניט דערוואַקסן. די זעלבע נאָ-

איוויטעט, נישט צום מוחל זיין, האָט ער דאָך אַרויסגעוויזן אין זיין משונה־דיקן, פול מיט קוריאָזן „פּילאָזאָפּישן“ ווערק — „וואָס איז דער מענטש“ (וואָס איז מען?). ער האָט ביי זיך גע'פּוועל'ט, אַז מ'מעג ניט קענען ניט פּלאַטאַנען און ניט ספּינאַזאָן, ניט קאַנטן און ניט אפילו הערבערט ספּענסערן (לודוויג לואיסאָן האָט אויסגעפונען, אַז ער האָט זיך ניט גענומען די טרחה צו באַ-קענען אפילו מיט עמערסאָנען) און דאָך „פּילאָזאָפּירן“: אויפן גרונט פון צו־פעליקע באַאַבאַכטונגען און איינדרוקן, געשפּייזט פון יענעם פאַרדעכטיקן קוואַל וואָס הייסט „קאַמאַן סענס“ און אפשר נאָך פון אַ פאַר דרשות, וואָס ער האָט אַמאָל מיט קעלבערנער התפעלות געהערט פון אַזאַ פּלאַכקאַפּ ווי באַב אינגערסאַל.

לאַזט ער זיך ווייטער וואוילגיין מיט וואולגאַר־אַמוזירנדיקע בויך־סברות. נעמט ער זיך אונטער צו באַווייזן, אַז דער אַנטיסעמיטיזם ציט זיין הויפט־ניקה ניט פון רעליגיעזן פּאַנאַטיזם (שנאה צו אידן האָט דאָך עקזיסטירט נאָך פאַר דער אַנטשטייאונג פון קריסטנטום), נאָר פון דער אידישער האַלז־שניידנדי־קער קאַנקורענץ אינם עקאַנאָמישן לעבן; פון אידישער געלט־גיריקייט און פון די אומהיימלעכע אידישע „טאַלאַנטן“ איבערצוכיטרעווען און צו עקס־פּלאַצירן די גאַנצע וועלט (וואוהין עס איז מיט אַמאָל פאַרשוואונדן געוואָרן די אידישע אָרנטלעכקייט, וועלכע ער האָט פריער דעמאָנסטרירט דורך די האַלסעיל־געשעפטן, וואָס ציען זיך פון דער בעטערי ביז צו יוניאַן סקווער, איז שווער צו זאָגן). און בעת טוועין וויל אילוסטרירן זיין טעזע, געפינט ער ניט קיין אַנדער וועג ווי נעמען די מכירת־יוסף־לעגענדע און זי פאַרשוועכן. יוסף ווערט ביי אים פאַרוואַנדלט אין אַ פיפּיקן עמיגראַנט, וואָס האָט אין אַ פרעמד לאַנד זיך אויפגעבויט אַ ריזיק פאַרמעגן דורך אַ גרויסער ספּעקולאַ־ציע. ער האָט אין די זאַטע יאָרן אין מצרים איינגעקויפט תבואה פאַר אַ שיבוש און זי ניט אַרויסגעלאָזט אויפן מאַרק ביז עס זיינען ניט אַנגעקומען די זיבן מאַגערע יאָרן, וועלכע ער האָט מיט זיין ספּעקולאטיוון געניס פאַראויסגעזען. ווען דער הונגער איז אַנגעקומען, האָט ער בוכשטעבלעך געשונדן די הויט פון די אַרעמע מצריים: „ער האָט אַפּערירט מיט הונדערטער מיליאָנען דאָ־לאַרס. און דער אומגליק איז געווען אַזוי פאַרניכטנדיק, אַז זיין עפעקט איז נאָך ניט אינגאַנצן אָפּגעווישט געוואָרן פון מצרים ביזן היינטיקן טאָג, נאָך העכער פון דריי טויזנט יאָר.“ אויב עס איז נאָך היינט פאַראַן אַרעמקייט און דחקות אין מצרים, דאַרף מען עס, הייסט עס, אין אַ געוויסער מאָס פאַררעכענען אויפן חשבון פון יענער קאַלאַסאַלער ספּעקולאַציע, וואָס דער „אויסלענדישער איד“, יוסף בן יעקב, האָט דורכגעפירט אין דעם לאַנד פון די פרעה'ס. מיט קיין איין וואָרט ווערן אין דער אילוסטראַציע ניט דערמאָנט די פיל טויזנטער אידישע קנעכט וואָס האָבן אויסגעבויט אין מצרים פּיתום און רעמסס (האַבן זיי עפעס

צוגעטראגן צום רייכטום פונם לאַנד (?), נאָר דער גאַנצער פּעריאָד פון אידישן לעבן אין מצרים, וועגן וועלכן טוועין רעדט מיט אַזוי פיל זיכערקייט — ווי ער וואָלט דערציילט וועגן אַ פּאַקט וואָס האָט זיך ערשט נעכטן אָפּגעשפּילט פאַר זיינע אויגן אין אַ מיסיסיפּי-שטעטל — באַשטייט בלויז פון יוסף'ס גרויסן און ברוטאַלן „שווינדל“. אָט פון וואָס, דאָרף עס הייסן, אידן האָבן אָנגעהויבן זייער עקאָנאָמישע טעטיקייט צווישן די אומות העולם. פון דענסטמאַל אָן האָט די וועלט מורא פאַר אידישע פּעאיקייטן און פון יענער מורא נעמען זיך אַלע אומפריינטלעכקייטן און אַלע רדיפות קעגן אידן. בערך די זעלבע ראָלע, ליינען מיר ביי טוועינ'ען, האָבן אידן שפּעטער געשפּילט אין אַ סך לענדער. אין דעם לאַנגווייליקן און עס-האַרצישן ענגלאַנד פון דזשאַנ'ס צייטן איז יעדער געווען שולדיק געלט די אידן. די חובות זיינען שוין געווען אַזוי גרויס, אָז מען האָט שוין ניט געקענט האָפּן ווען עס איז זיי אָפּצוצאָלן. דאָס איינציקע מיטל ווי אָפּצואווישן די חובות און זיך אומקערן צו אַ מער אָדער ווייניקער נאָר-מאַל עקאָנאָמישן לעבן איז געווען גירוש: האָט מען טאַקע די אידן פאַרטריבן פון ענגלאַנד. צוליב דער זעלבער סיבה האָט מען די אידן אַרויסגעטריבן פון שפּאַניע, און אין רוסלאַנד האָט מען געמוזט באַגרעניצן די רעכט פון אידן, זייל דער פּויער און דער שטעטלדיקער ניט-איד האָט דאָרט ניט געקענט „אויסהאַלטן“ די סוחרישע פּעאיקייטן פון דער אידישער באַפעלקערונג: „דער איד (אין רוסלאַנד) איז שטענדיק געווען גרייט צו ליינען געלט אויף דער גערעטעניש און צו פאַרקויפּן וואָדקאַ און אַנדערע לעבנס-מיטל אויף קרעדיט ביז די גערעטעניש וועט פאַרטיק ווערן; אָז דער טערמין פון באַצאָלן איז אַנגעקומען, איז ער געוואָרן דער בעל-הבית אויף דער תּבואה; אַ יאָר שפּעטער איז ער שוין געווען דער בעל-הבית פון דער פאַרם, ווי יוסף אין מצרים“ (מאַרק טוועין האָט זיך ניט גענומען די טירחה אַריינצוקוקן, לכל הפחות, אין אַ רעפּערענץ-בוך, כדי אויסצוגעפינען, וויפל פאַרמס עס זיינען אין צאַרישן רוסלאַנד איבערגעגאַנגען אויף אַזאַ אופן אין אידישע הענט; דאָס וויסן אַזאַ קלייניקייט, אָז לויט צאַרישע געזעצן האָט אַ איד בכלל ניט געקענט זיין קיין באַדן-באַזיצער, האָט ער אויך, ווייזט אויס, געהאַלטן נידעריקער פאַר זיין כבוד). נאָר אויב אונז איז ווייניק מצרים, שפּאַניע, ענגלאַנד, רוסלאַנד און דייטשלאַנד (וואו די אידן, ווי טוועין דערציילט, האָבן אַ דאַנק זייערע אויסער-געוויינטלעכע פּעאיקייטן פאַרכאַפט אין זייערע הענט כמעט אַלע ליבעראַלע פּראָפּעסיסעס), גיט ער אונז אַרויס אויך אַ פיינעם דיפּלאַם פאַר אונזערע מעשים טובים אין אַמעריקע גופא. „דער איד“ — ניט אַ געוויסע צאָל אידן, נאָר דער איד — האָט געעפנט קראַמען נאָענט צו די פּלאַנטאַציעס, האָט צוגע-שטעלט דעם נעגער אַלע זיינע הצטרכותן אויף קרעדיט, און צום סוף פונם סעזאָן איז ער געווען דער אייגנטימער פון נעגער'ס חלק אין דער פאַרטיקער

גערעטעניש און פון אַ טייל פון זיין חלק אין דער קומענדיקער גערעטע-
ניש. מיט דער צייט האָבן די ווייסע אָנגעהויבן פיינט צו האָבן דעם איד
און עס איז אַ ספק צי דער נעגער האָט אים ליב". קיין איין און איינציק וואָרט
וועגן דער ראַלע פונם נײַט-אידישן „ווייסן“ אין דער דורות-לאַנגער עקספּלו-
אַטאַציע פון דער נעגער באַפעלקערונג אין אַמעריקע; דער ווייסער אַמעריקאַ-
נער (באַזונדערס אין דער סאַוט) איז אַזאַ בעל-מידות און, כידוע, אַזאַ בעל-
רחמים, אַז ער האָט ניט געקענט פאַרטראַגן ווי „דער איד“ באַהאַנדלט דעם
נעגער, און — אויס ריין אַלטראַאיסטישע מאַטיוון — איז ער „דעם איד“
געוואָרן אַ שונא.

אַבער גענוג. עס לוינט ניט מער צו ציטירן. עס זיינען פאַראַן אין דעם
קליינעם ביכל גענוג שטעלן, וואָס וואַלטן זיך היינט אַריינגעפאַסט אין פאַדער
קאַגליב'ס „אַרגומענטאַציע“. און פרעגט ניט טוועני'ען, וואו עס ליגט די ליי-
זונג פון דער אידן-פּראַגע. זיין מורא פאַר אידן, וועלכע ער קען, מיט אַלע זיינע
באַמאָונגען ניט פאַרמאַסקירן, האָט אים פאַרפירט אַזוי ווייט, אַז ער שרעקט
זיך אויך פאַרן ציוניזם. „איך בין ניט“, שרייבט ער, „דער סולטאַן און איך
פּראַטעסטיר ניט (קעגן דעם פּלאַן צו באַזעצן אידן אין אַרץ-ישׂראל אַלס אַ
קאַמפּאַקטע מאַסע); אַבער אויב אַזאַ קאַנצענטראַציע פון די געשליפּנסטע מוחות
אין דער וועלט וואַלט געדאַרפט פאַרקומען אין אַ פּריי לאַנד, וואַלט מען עס
געדאַרפט, דענק איך, אַפּשטעלן. עס וועט זיין ניט גוט צו לאָזן יענע ראַסע
אויסצוגעפינען איר אייגענע קראַפט“. מורא פאַר אידן ווען זיי זיינען צעזיט און
צעשפּרייט, נאָך אַ גרעסערע מורא פאַר זיי, אויב זיי וועלן האָבן אַן אייגן
לאַנד. די לעצטע מורא טיילט מאַרק טוועין מיט דעם „קולטור-פּילאָזאָף“ פון
דעם איצטיקן נאַצי-דייטשלאַנד, מיט אַלפרעד ראָזענבערג'ן...

* * *

פון די אַלע עס-האַרצ'ישע עקסקורסיעס אין פּסיכאָלאָגיע, עקאָנאָמיק
און געשיכטע וואַלט דאָך טוועין געדאַרפט מאַכן געוויסע פּראַקטישע אויספירן
וועגן דעם ווי אַזוי די נײַט-אידישע וועלט זאָל זיך איצטער שיצן און פאַר-
טיידיקן קעגן אידן. עס איז אַבער מערקווירדיק, אַז ווען עס קומט צו פּראַק-
טישע פּועל-יוצאַס פאַרגעסט ער אַן גו'ישע צרות און האָט אין זינען בלויז
די סכנות פון אַנטיסעמיטיזם פאַר אידן. גיט ער אַ אידן אַן עצה, אַז היות מען
האָט זיי היינט ניט ליב און מען וועט זיי מאַרגן אויך ניט ליב האָבן, זאָלן זיי זיך
באַצייטנס אַרגאַניזירן און נעמען אַ זעלבסטשטענדיקן, נאַציאָנאַלן אַנטייל
אין פּאָליטישן לעבן פון די לענדער, וואו זיי געפינען זיך. אינדיווידועל קענען
זיי לייכט צעריבן ווערן, אַלס אַ בלאַק קענען זיי זיך ווערן. זאָלן זיי אַרויס-
שטעלן אייגענע קאַנדידאַטן פאַר פּאָליטישע אַמטן, שטימען פאַר זייערס אַן
אייגענער רשימה און דעראַבערן אַ טייל פון דער מאַכט אין דער מלוכה-מאַשין

אלס פאלק; און טאמער פארמאגן זיי ניט גענוג פעאיקייטן פאר אזא פאליטי-
שער ארגאניזאציע (גראד דא וועפן זיך אויס אלע אידישע טאלאנטן). זאלן זיי
— גיט אונז טווערן אן עצה טובה — זיך ווענדן צו די אירלענדער. יענע קענען
די מלאכה און זיי וועלן זי אויך אויסלערנען צו די אידן...

וויילט זיך זאגן א פארשפעטיקטן דאנק מארק טוועיבען פאר זיין זארגן
זיך פאר אונז און פאר אונזער צוקונפט. סוף-כל-סוף האט ער דאך געלאזט
די איבעריקע וועלט „אויף הפקר“, און אַנשטאָט צו געבן עצות ניט-אידן איז
ער געקומען צו אונז מיט אַ קלוגער עצה. ער האָט זיך אָבער אויך אין דעם
פונקט געלאָזט צופיל וואויל-גיין; ווייל אויב די מורא פאר אידן איז דער
מקור פון אַנטיסעמיטיזם — און יענע מורא, ווי מען קען זען פון זיינע אייגענע
אילוסטראציעס, איז אַ באַרעכטיקטע — וועט מען דאָך פאַרן אַרגאַניזירטן איי-
דישן כלל, וואָס וויל אַלס אַזעלכער קריגן אַ חלק אין דער מלוכה-מאַשין, אַ סך
מערער מורא האָבן און אַ סך באַרעכטיקטער ווי פאַר יעדן אידן באַזונדער.
דער אַנטיסעמיטיזם וועט דאָ צוליב דעם מוזן ווערן נאָך שטאַרקער, ווי ער
איז ווען עס איז געווען! ווען טווערן וואָלט זיך אָפגעגעבן אַ קלאָרן דיין-
וחשבון וועגן דעם וועזן פון זיין אייגענעם, מ'שטיינס געזאַגט, אַנאַליז — וואָלט
ער אַליין געקאָנט תופס זיין, אַז ער ראָט אידן צו גיסן בויםל אויף אַ פייער, וואָס
איז שוין אַזוי אויך גענוג העליש.

אָבער פּאָלעמיזירן וועגן דעם ענין מיט טוועיבען הייסט: אַליין אַריינ-
פּאַלן אין אַ צושטאַנד פון מאַדנער תּמימות. די גאַנצע שריפט זיינע וועגן דער
אינדפּראָגע איז אַ לויזער, סטיללאָזער אויסגוס פון אַ פּראָווינציעלן, אומגע-
בילדעטן און קינדעריש-קליינשטעטלדיק-דענקענדיקן אַמעריקאַנער — אַ קאַמ-
בינאַציע פון אויבערפלעכלעכער גוטמוטיקייט מיט אַלע סאַציאַלע און נאַציאַ-
נאַלע פּאַראָרטיילן פון אַ „גוי פון אַ גאַנץ יאַר“. צו אַ טראַגישער וועלט-
פּראָבלעם איז מאַרק טווערן צוגעגאַנגען מיט דער „איינשטעלונג“ פון אַ וואויל-
יונגערישן רעפּאָרטער (ער איז ניט צופעליק געווען אויך אין דער פּראָפּעסיע)
— אַן דעם נויטיקן וויסן און אַן דעם עמאַציאָנעלן דרך-אַרץ פאַר מענטשלעכע
יסורים און מענטשלעכע חטאים. די גאַנצע שריפט מאַכט דעם איינדרוק פון
אַ לויזן, אומפּאַראַנטוואָרטלעכן שמועס נאָך אַ זאַטן מיטאַג, ביי אַ גלעזל וויין —
מיט וועלכן מאַרק טווערן פּלעגט צווינדדיקן ווען ער האָט זיך ניט געפונען אונ-
טער דער פּריטאַגנישער השגחה פון מאַדאַם קלעמענס (זיין פּרוי). ווען איך
וואָלט אים וועלן „אַפּצאַלן“ מיט אַ שטיקל רכילות פאַר די גאַנצע צעבערס
לשון הרע, וואָס ער האָט אויסגעגאַסן אין זיין קליין און נאַריש מסכתא'לע,
וואָלט איך געקאַנט דערמאַנען, אַז זי איז געשריבן געוואָרן אין זיין, וואו ער איז
אַ לענגערע צייט געווען אַליין און זיך געקענט נאָכגעבן אַלע יצר-הרע'ס,
אויף וועלכע מאַדאַם קלעמענס האָט אין דערהיים געהאַט אַ גרויסע שליטה.

אַבער נאָך וואָס? מען מוז ניט דווקא זיין שיכור, כדי נאָכצו'דרש'ענען די "תורות" פון "טרעוולינג סייסמען"; כדי איינצוזאָפן אין זיך אַביסל "סאַציאַל-לאַגיע" פון ווינער אַנטיסעמיטן, מיט וועלכע ער איז מסתמא געקומען אין באַ-רירונג, אָדער, כדי בכלל צו זיין לייכטזיניק און אויבערפלעכלעך. מען קען זיין פולשטענדיק ניכטער און דאָך אַרויספלאַפלען מיט דער צונג אַלץ וואָס "ס'איז אויף דער לונג". און אויף מאַרק טוועינס "לונג" איז געווען גענוג פון דעם שטאַף, וואָס מען געפינט ביז היינט ביי יעדן גייסטיק ניט אָפּגעהובליעוועטן אַמעריקאַנער. אין אַ גרויסער מאָס האָט טוועין אין דער דאָזיקער שריפט גע-שפילט די ראַלע פון אַ גראַמאַפּאָן; עס האָבן פון אים אַרויסגעערעדט יענע מיל-יאָנען פון אונזערע ניט-אידישע שכנים (אָדער "בעל-בתיים") אין אַמעריקע, וואָס זענען געוואָרן מענטשנפריינטלעך, אַז זיי זאָלן אונז ניט וועלן אומברענגען פון דער וועלט — און וואָס טראָגן אויף זיך אין דערזעלבער צייט אַזאָ הויקער פון היסטאָרישע פאַראורטיילן און עס-הארצות, אַז מיטן בעסטן ווילן קענען זיי אונזערע לאַיאַלע פריינט ניט זיין.

צענוזר איז מיר פאַרהאַסט און מיך עקלט פון דעם געדאַנק, אַז וועלכע ניט איז שריפט וואָס אַן ערלעכער מענטש האָט אָנגעשריבן זאָל צוליב די אָדער אַנדערע מאַטיוון "אונטערדריקט" ווערן. דאָך איז ביי מיר אַ ספק, צי דער האַרפער-פאַרלאַג האָט אויסגעקליבן די געהעריקע צייט אַרויסצוגעבן טוועינס בראַשור אין אַ באַזונדער אויסגאַבע. אָנגענומען אפילו, אַז די בראַשור איז אין איר לעצטן תוך ניט קיין אַנטיסעמיטישע; קען זי אַבער לייכט און מיט דער-פאָלג אויסגענוצט ווערן פאַר אַנטיסעמיטישער פראַפאַגאַנדע אין אונזערע קראַנקע טעג און אין אַן אַטמאָספערע פון צערודערונג און צעשרויפטקייט. פאַר מאַרק טוועינען איז די דאָזיקע שריפט ניט קיין גרויסער כבוד, פאַר אונז און פאַר אַמעריקע בכלל קען זי ווערן אַן אינסטרומענט פון גרויסן שאַדן.

וועגן דער „לאַגיק“ פון אַנטיסעמיטיזם

ער עס האָט אויפּמערקזאַם געהערט נאַרמאַן טאַמאַס'עס רעדע אויף דער שרייבער און לייענער מסיבה פונם „אידישן קעמפער“, האָט זיך מסתמא ניט געקאַנט באַפרייען פון געפיל: אָט אַזוי רעדט אַ צובראַכענער מענטש. זיין טעמע איז געווען זייער אַ טרויעריקע — אַנטיסעמיטיזם אין אַמעריקע. די פאַקטן מיט וועלכע ער האָט אילוסטרירט זיינע באַטראַכטונגען זיינען געווען נאָך טרויעריקער: דער וואַקס פון אַנטיסעמיטישע נייגונגען און פאַראור-טיילן אין פאַרשידענע געגענטן פון לאַנד, אויך אין פאַרשידענע קרייזן פון דער אַמעריקאַנער באַפעלקערונג. ער האָט זיך לכתחילה מודה געווען, אַז אים זיינען ווייט ניט קלאַר די סיבות פון אידנהאַס. אַלע דערקלערונגען מיט וועלכע ער איז באַקאַנט קענען אים ניט צופרידנשטעלן און צו קיין אייגענער פול-שטענדיקער דערקלערונג קען ער זיך ניט דערגרונטעווען. ער נעמט נאָר אָן, אַז פאַליטישע אויפטרײסלונגען און פאַרשאַרפטע עקאָנאָמישע אומזיכערקייט זיינען דער באַדן, אויף וועלכע אַנטיסעמיטישע עקסצעסן וואַקסן אויס. און וואָס זענען די מיטלען צו באַקעמפן דעם אַנטיסעמיטיזם (א חוץ, נאַטירלעך, דער ראַדיקאַלער ענדערונג אין גאַנצן עקאָנאָמישן געבוי פון אונזער געזעל-שאַפט)? האָט ער אויף דעם אויך קיין ענטפער ניט. אפשר איז בכלל, אונטער די איצטיקע אומשטענדן, קיין סגולה ניט פאַראַן.

דאַס איז געווען איינע פון די מרה-שחורה'דיקסטע רעדעס וואָס איך האָב אין די לעצטע יאָרן געהערט וועגן דער אידישער מערכה אין אַמעריקע. און דאָך, מוז איך זיך מודה זיין, איז אין זיין אויפטרעטן געווען עפעס וואָס דער-פרישט. אַ מאַן מיט אַ גרויסן נאַמען אין דער אַמעריקאַנער געזעלשאַפט-לעכקייט איז געשטאַנען פאַר אונז און האָט ערלעך, אָפּנהאַרציק און אָן אַ ברעקל אינטעלעקטועלער פאַזע געזאָגט: „מיט אייך האַלט דאָ שלעכט און עס קען נאָך ערגער ווערן; יעדער אַנשטענדיקער ניט-איד פילט זיך שולדיק, זינדיק; איך בין איינער פון זיי, אָבער מיר איז ניט קלאַר וואָס מיר, ניט-אידן, קענען איצט טאָן און וואָס איר, אידן, דאַרפט טאָן, כדי אַפּצואווענדן די סכנות וואָס לוייערן אויף אייך. איך בין צוטומלט און בין ניט פעאיק אַלץ צו באַ-נעמען וואָס עס קומט איצט פאַר אַרום אייך און אונז, און איר מוזט מיר מוחל זיין פאַר דעם צושטאַנד פון הילפלאַזיקייט וואָס איך ווייז איצט אַרויס פאַר אייך“.

מיר איז אַ גאַנץ לעבן שווער זיך צו באַגעגענען מיט יענעם טיפּ ניט-אידן, פאַר וועלכע „עס עקזיסטירט ניט“ קיין אידן-פראַגע. איך פיל שטענדיק

אַ שטיקעניש אין זייער קאָנסעקווענטן „ליבעראַליזם“, און איך לעב איבער כמעט אַ פּערזענלעכע באַליידיקונג, ווען איך פיל, אַז זיי מיידן בכיוון אויס „דאָס טעמאַ“ (די אניני־הדעת אין דייטשלאַנד פלעגן אַזוי אַמאָל אַנרופן די אידן־פּראָגע). דזשענטעלייט אַזעלכע: איך האָב אַ צעפלעטשטע גאַז, היטן זיי זיך אין מיין אנוועזנהייט צו ריידן וועגן נעזער; אַדער ווייל מיין זידע איז געווען אַ פּערד־גנב — זיינען זיי אַזוי גוט און פייך, אַז זיי מיידן אויס דאָס וואָרט „האַבער“. ניט לייכטער איז מיר מיט ניט־אידן, וואָס רעדן יאָ „איבער דאָס טעמאַ“, נאָר זיי זעען ניט קיין שפּרענקעלע אויף אונזער פנים. אַן אַר־מענישע פּילאָסעמיטקע, מיט וועלכער איך בין אַמאָל געווען באַפריינדעט, האָט מיר געוואָלט אינריידן, אַז אפילו אידישע קאָנטראַבאָנדיסטן לערנען אַלע טאָג זוהר און פאַסטן יעדן מאָנטיק און דאָנערשטיק צוליב „התפשטות הגשמיות“. אירע שטענדיקע שבחים האָבן מיט דער צייט אונטערגעגראָבן אונזער פריינטשאַפט. טאָמאַס האָט אונז קיין באַזונדערע קאָמפּלימענטן ניט געזאָגט און אונז ניט פאַרגעשטעלט פאַר אַן „עם הדומה למלאך“. די איבער־געטריבענע תהלות ותשבחות, וואָס מיר הערן אָפט פון ניט־אידישע פריינט, זענען ניט־זעלטן אַ מין פאַרענטפערן זיך פאַר זיך אַליין; אַ קאָמפּענסאַציע פאַרן אחד מששים פון יענע אומאַנגענעמע געפילן צו אידן, וואָס מ'האַט אַמאָל גע'ירש'נט פון דער סביבה און וואָס מ'האַט ניט פולשטענדיק גובר געווען אין זיך. טאָמאַס פילט אַן ער דאַרף דערצו ניט אַנקומען און ער מוז זיך ניט אַנטשולדיקן דורך אויסטיילן אונז דיפּלאָמען פון איבערמענטשן. עס איז גוט צו באַגעגענען אַ ניט־איד וואָס פילט זיך פולשטענדיק פריי אין אַ אידישער גע־זעלשאַפט — אויף אַזוי פיל פריי, אַז ער האָט ניט מורא אַנצואווייזן אפילו אויף אונזערס אַ חסרון אַדער אויף דעם וואָס ער מיינט, אַז ס'איז אַ חסרון. דאָס קען טאָן נאָר אַזעלכער, וואָס האָט ניט קיין שמץ חשד אויף זיך אַליין. און אַזאַ זיבערקייט האָט יענעם אַוונט אַרויסגערעדט פון נאַרמאַן טאָמאַס.

* * *

עס איז נאָך אַלץ אומגעהייער־שווער אויסצואוואַרצלען פונם גוי'עשן באַ־וואוסטיין די פאַרשטעלונג אַז אידן זיינען ניט קיין „קהל“ אין זיינען פון אַל־געמיינ־נאַציאָנאַלער זעלבסט־רעגיימענטאַציע; אַז ערגעץ־וואו איז ניט פאַראַן עפעס אַ סנהדרין וואָס פסק'נט אַלע שאלות פאַר אַלע אידן און אַז אַלע אידן וואַרפן זיך אונטער זיין פסק. אין 1918, דערמאָן איך זיך, איז צו מיר אין מאָס־קווע געקומען אַ ניט־אידישער גוטער־ברודער (אַן אייניקל פון גענעראַל גור־יעוו, וואָס מען ווייסט ניט קלאַר וואָס ער האָט אַזוינס אויפגעטאָן אין דער אַרמיי, אַבער ער האָט זיך קונה־שם געווען מיט דער באַרימטער „גוריעווסקע קאַשע“, אַ געשמאַק מאַכל וואָס ער האָט „דערפונדן“) מיט אַ פלאַן צו ראַטעווען דאָס רוסישע אידנטום. היות דער עולם איז שטאַרק אומצופרידן מיט די אכזריותן

פונם באַלשעוויסטישן רעזשים, און היות אַ גרויסן טייל פון יענע אכזריות פירט דורך טראַצקי, און טראַצקי איז דאָך אַ איד; און אין געוויסע שיכטן באַשולדיקט מען שוין אויף דעם יסוד סתם-אידן אין האַבן אַוועקגעשטעלט גאַנץ רוסלאַנד אונטער אַ טשעקאַ-רעזשים — זאָל אידן רופן טראַצקי'ן צום רב, און דער רב זאָל אויף אים גוזר זיין, ער זאָל זיך אַפּזאָגן פון זיין אַמט. דאָס עס-ערישע אייניקל פונם צאַרישן גענעראַל האָט גוט געוואוסט, אַז טראַצקי איז אַן אַטעאיסט און האָט מיט אידישן לעבן בכלל קיין שייכות ניט; ער האָט געוואוסט אַז אויך אידן אַנערקען פאַר זיך ניט דעם רב'ס אויטאָריטעט — און דאָך האָט ער קיין סך ניט געטראַכט און האָט מיט אַ גאַנץ ערלעכער און אידנפריינטלעכער כוונה מיר פאַרגעשלאָגן אַנצוסטראַשען טראַצקי'ן, אַז מען וועט אים שטעלן אין קונע. ווען אידן וואָלט געזאָגט אים אַליין, אַז כ'וועל אים אַנקלאָגן פאַרן גלח אַדער פאַרן מעטראַפּאָליט, וואָלט ער זיכער געטראַכט, אַז אידן בין משוגע געוואָרן. אָבער אידן טראַצקי'ן צום רב קען רופן: זיינען מיר דאָך אַלע דריי אידן! דאַרף מען זיך וואונדערן, וואָס אויף דער דאָזיקער קאַנ-צעפציע האָב אידן זיך ניט לאַנג צוריק אַנגעשטויסן ביי אַ יאַפּאַנעזער? אידן האָב אַ פרעג געטאָן אַ יאַפּאַנישן דיפּלאָמאַט, מיט וועלכן מיר איז אויסגעקומען צו פאַרבּרענגען אַ וואַך צייט אויף אַ שיף, וואָס פאַר אַ אַסאַציאַציעס עס ווערן איצט אַרויסגערופן אינם מח פון אַ דורכשניטלעכן יאַפּאַנישן אינטעליגענט, ווען ער הערט דאָס וואָרט איד. האָט ער לאַנג ניט געטראַכט און מיר געענט-פערט: באַנקירן און באַלשעוויקעס. ער האָט זיך באַלד אַליין צעלאַכט. ער פאַרשטייט, זאָגט ער, אַז די צוויי אַסאַציאַציעס גראַמען זיך ניט און אַז זיי דריקן מיט זיך ניט אויס קיין איינהייטלעכן טיפּ. איר קענט אָבער, האָט ער מיר ווייטער געגעבן צו פאַרשטיין, לייכט פּוועלן ביי אונזערן אַ מענטשן, אַז עס גראַמט זיך יא: אידן זיינען אַ משפּחה מיט אַ זייער-ראַפּינירטער און פאַר-צווייגטער משפּחה-פּאָליטיק. און אין אַ משפּחה קען מען זיך לכתחילה צו-זאַמענרעדן, ווער עס זאָל ווערן אַ באַנקיר און ווער אַ באַלשעוויק, כדי אויף פאַרשידענע וועגן און אומוועגן צו דערגרייכן די צוועקן, אין וועלכע זי פילט זיך פאַראינטערעסירט.

עס קען זיין, אַז די דאָזיקע אַזוי-ווייט פאַרשפּרייטע פאַרשטעלונג וועגן אידישער סאָלידאַריטעט און סובאַרדינאַציע נעמט זיך טאַקע אין אַ גרויסער מאָס פונם פאַקט, וואָס ביז צוריק מיט אַ פאַר דורות זיינען מיר, אין אַ געוויסן זינען, געווען מער משפּחה ווי פּאָלק. אידן האָב אַמאָל דערציילט אַן אַמערי-קאַנער גוי, אַז נאָך אין מיינע קינדער-יאָרן, אין קליינעם שטעטל, ווען עמיצער האָט שפּעט ביינאַכט אַנגעקלאַפט אין טיר און מיר האָבן מורא געהאַט צו עפע-נען, איז גענוג געווען אַז דער אומבאַקאַנטער אורח זאָל אַ זאָג טאָן פון יענער זייט טיר „אידן בין אַ אידיש קינד“ (דאָס „קינד“ האָט זיך אַפּטמאָל אַרויסגע-)

וויזן צו פאַרמאָגן אַ לאַנגע גראַע באַרד), כדי די מורא זאָל גלייך פאַרשווינדן און מ'זאָל אים אַריינלאָזן. דער אַמעריקאַנער האָט לאַנג און האַרציק געלאַכט. ער האָט זיך געוואָלט פאַרשטעלן, וואָס פאַר אַ קבלת-פנים ער וואָלט געקראָגן ערגעץ-וואו אין מאַנטאַנאַ אָדער אין איידאַהאָ, ווען ער קלאַפט אָן אין אַ ווינ-טער-נאַכט צו אַ פאַרמער אין טיר און שטעלט זיך פאַר פון דרויסן אַלט „ען אַמעריקען טשאַילד“. אונזער אַמאָליקע משפּחה-ישקייט (בעל מחשבות, עליו השלום, פלעגט אַמאָל אין שמועסן נוצן אָן אויסדרוק „דער מישפּאָכאַלישער כאַראַקטער פון דער אידישער ציוויליזאַציע“). וועלכע איז געווען אַ פּועל-יוצא פון רדיפות און פון יאַרהונדערטער זיך אַרומבלאַנקען אין דער פרעמד, האָט זיך מיטגעטיילט דער אַרומיקער וועלט — און מען מעסט אונז נאָך ביז היינט-טיקן טאָג מיט דער אַמאָליקער מאַס. איך בין פאַראַנטוואָרטלעך פאַר בראַג-דייס'עס „עקסטרעמיזם“, פאַר, להבדיל, אַלגיני'ס קאָמוניזם, פאַר קאַפּאַנע'ס אידישן שותף, פאַר די אידישע דירעקטאָרן פון דער יו-עס באַנק, פאַר איינ-שטייני'ס פּאַסיפּיזם, פאַר דעם רב, וואָס האָט געהאַנדלט מיטן ביטערן טראַפּן אין די „פּראָהיבישאַן-יאָרן און פאַר יעדער פעטער אידענע וואָס גייט אַרום אין קוני איילענד האַלב-נאַקט. געהערן מיר דאָך אַלע צו איין „משפּחה“ און דער פּאַטריאַרך קען דאָך גוזר זיין אויף איינשטייני'ען, ער זאָל ניט זיין קיין פּאַסיפּיט, און אויף דער קוני-איילענדער אידענע, זי זאָל ניט זיין פעט... *

* * *

אויף אייניקע פון אונז האָט טאַמאַס'עס רעדע געמאַכט דעם איינדרוק, אָז ער איז אויך ניט אינגאַנצן פריי פון דער פאַרשטעלונג, אָז יעדער איד איז פאַראַנטוואָרטלעך פאַר אַלע אידן און אַלע פאר יעדן. ווייל נאָך דעם וואָס ער האָט אַזוי באַטאַנט אַנגעוויזן אויף זיין הילף-לאַזיקייט אין לייזן די פּראָבלעם פון אַנטיסעמיטיזם, האָט ער — זייער אומ-זיכער מיט זיך אַליין — געפרוּאווט אַנצוּאווויזן אויף אייניקע שוואַכע פּאַ-ליאַטיוון, מיט וועלכע אידן וואָלטן אפשר געקאַנט אין אַ געוויסער מאַס באַ-זייטיקן די וואַקסנדיקע אַנטיסעמיטישע סכּנה. אין לואיזיאַנאַ, למשל, זיינען צוויי אידן יואי לאַנג'ס פּאָליטישע יורשים — רופט עס אַרויס אַנטיסעמיטיזם. וואָלטן אידן אפשר געדאַרפט געפינען אָדער אַ מיטל ווי אַפּצושטעלן זייערע מעשים תּעוועים, אָדער אַ פּאַרם, ווי זיך אַפּצוגרעניצן פון זיי. אין אַ סך קליינע שטעטלעך זיינען די בעלי-בתים פון „שוויץ-פּאַבריקלעך“ אידן, רופט עס אויך אַרויס אַנטיסעמיטיזם צווישן די פּראַסטע אַרבעטער. וואָלטן אידן געדאַרפט — ווייטער אַמאָל — אָדער גוזר זיין אויף זיי, זיי זאָלן ווערן מענטשן, אָדער זיך פון זיי אַפּגרענעצן. אידישע פּליטים, דערציילט מען טאַמאַס'ן, ברענגען מיט זיך מאַניערן, וואָס זענען פון קאַנווענציאָנעלן אַמעריקאַנער שטאַנדפּונקט „שאַקירנדיק“ — דאַרף מען אפשר יענע פּליטים געבן צו פאַר-

שטיין, און זיי מוזן זיך אין א ניי לאַנד צופאַסן צו אַ געוויסן, מער אַדער ווייניקער אַנגענומענעם סטאַנדאַרד פון אויסערלעכן זיך-באַנעמען. מיר פּערזענלעך איז לחלוטין ניט קלאַר, וועגן וואָס פאַר אַ „מאַניערן“ מ'האַט טאַמאַס'ן דערציילט. דער דורכשניטלעכער איד פון דייטשלאַנד האָט בדרך כלל ראַפּינירטע מאַ-גירן און איז מער רעזערווירט פונם דורכשניטלעכן אַנגלאַזאַקס; אָבער טאַ-מאַס האָט דאָך ניט געמאַכט זיינע אייגענע אויספירן — ער האָט נאָר דער-ציילט, וואָס ער האָט געהערט פון אַנדערע, וואָס באַקלאַגן זיך אויף אידן. זיין אַלגעמיינעם און זייער נייט-זיכערן געדאַנקען-גאַנג וואַלט מען געקאָנט פאַרמולירן אומגעפער אויף אַזאַ אופן: אידן מוזן אפשר נעמען ערנסט אין באַטראַכט, אין די איצטיקע טראַגישע און ברוטאַלע טעג, די פּאַפּולערע נייגונג צו זוכן אַ כּפּר-הינדל און צו מאַכן גענעראַליזאַציעס («אויב איר האָט פיינט לאַיד-דזשאַרדזשן, וועט איר אויף דעם גרונט ניט אָנהייבן פיינט צו האָבן אויך נאַרמאַן טאַמאַס'ן, כאַטש זיי זיינען ביידע וועלשמענער; אָבער אויב אַן איינצלנער איד רופט אַרויס פאַרביטערונג, זיינען ליידער פאַראַן מיליאָנען גוים, וואָס זיינען גרייט איבערצוטראַגן זייער פאַרביטערונג אויף אַלע אידן, אויך אויף די וואָס האָבן אפשר יענעם איינצלנעם אידן נאָך מער פיינט»).

איז נישטאָ קיין גרונט זיך צו באַליידיקן אויף אַזעלכע עצות, אין וועלכע טאַמאַס גופא איז באמת ניט קיין גרויסער מאַמין. הערן מיר דאָך איצט אַזעל-כע — און אומגעפער אַזעלכע — עצות אויך פון אידן, אויך פון פּראַמינענטע אידן, פון גוטע נאַציאָנאַליסטן — אפילו פון גייסטיקע פירער (מאַקס בראַד, סטעפּאַן צווייג). אַזעלכע עצות קומען ניט פון נחת און דער בעל-עצה גופא האָט פון זיי זייער ווייניק פאַרגעניגן. יעדנפאַלס, צי דאָס זיינען קלוגע עצות אַדער נאַרישע, ווירקזאַמע אַדער „קאַלטע פּריפּאַרקעס“; אויב אַ איד מעג זיי געבן, האָט אויף זיי אַ רעכט אויך אַ נייט-אידישער פריינט.

* * *

יעדער קוקט פון זיין ווינקל און דורך זיינע ברילן און יעדער זעט דערפאַר די סכּנה פאַר אידן אין עפעס אַנדערש. פאַר טאַמאַס'ן האָט מען זיך געקלאַגט אויף יואי לאַנג'ס צוויי אידישע יורשים, וואָס פּראַקטיצירן איצט זיין היימיש-פּאַסיסטישע „טעאַריע“ אין לואיזיאַנאַ; ער באַגעגנט זעלטן אַזעלכע, וואָס באַקלאַגן זיך אויף דער „אַנפירנדיקער“ ראַלע פון אידן אין אַמעריקאַנער קאָ-מוניזם; אָבער אַזעלכע זיינען דאָך פאַראַן גאַנצע לעגיאַנען. פאַר טאַמאַס'ן האָט מען זיך געקלאַגט אויף די אידישע בעלי-בתים פון די סוועט-שאַפּס; פאַר אַנדערע אָבער קלאַגט מען זיך אויף אידן, וואָס קומען אין דער סאווט און „פאַר-גיפטן מיט קלאַסן-שנאה“ די שער-קראַפּערס און מיט „ראַסן-שנאה“ די נעגער. ווען אַנטיסעמיטיזם וואַלט געהאַט אַ באַשטימטע לאַגיק, איין לאַגיק, וואַלט מען אפשר געקענט אויסאַרבעטן פאַר אידן אַ צייטווייליקע סטראַטעגיק:

דאָס און דאָס טו ניט, עד יעבור זעם, אָבער אַלדאָס־איבעריקע מעגסטו יאָ טאָן. די „מאָטיוון“ פאַר אַנטיסעמיטיזם זיינען אָבער אַזעלכע פאַרשידנאַרטיקע און סתירות'דיקע אָז עס קומט אויס, מ'דאַרף אָננעמען די עצה פון אַן אַנדער ניט־אידישן פּריינט, וואָס האָט מיר די טעג אַ זאָג געטאָן: „פאַר יור סעיק, דאָנ'ט בי קאַנספּיקיאָס“ (פון אייער אייגענער טובה וועגן, זייט ניט אויפפאַלנדיק, וואָרפט זיך ניט אין די אויגן). אָבער ווי אַזוי וואָרפט מען זיך ניט אין די אויגן, אַז אויפיל אויגן זיינען גרייט זיך צו וואָרפן אויף אונז? דער אַפֿ־סטעיט קלערק פון אַ וועסטערן יוניאָן בירוּאָ האָט מיר אַמאָל געזאָגט, אַז אידן וואָס קומען אין זיין געגנט רעדן אַדער אידיש, אַדער שלעכטן ענגליש מיט אַ אידישן אַקצענט, אַדער אַ סך אַ בעסערן ענגליש ווי עס רעדט דער דורכשניטלעכער אַמעריקאַנער („זיי דעמאָנטרירן“), ווי ער האָט זיך אויסגעדריקט, „זייער איבער־פּיינעם ענגליש“ — און אַז אַלע דריי זאָכן זענען פאַר געוויסע גוים זייער אומאַנגענעם. וואָס האָב איך אים געקענט ענטפערן? כ'האָב אים צוגע־זאָגט אַריינצוטראָגן דורך אַ באַקאַנטן קאַנגרעסמאַן אַ ביל, אַז פון היינט אָן און ווייטער זאָל מען אין קיין אַמעריקע אַריינלאָזן בלויז טויב־שטומע אימיגראַנטן. „דאָנ'ט בי קאַנספּיקיאָס!“ — אָבער ווי אַזוי מאַכט מען עס? אויב מיר זאָלן אַלע באַשליסן קיינמאָל ניט אַרויסצוגיין פון אונזערע דירות (אַנגענומען אַז מ'קען דאָס דורכפירן), וועט זיך אין לאַנד אין גיכן אָנהויבן אַן עפידעמיע פון היסטערישער מורא: וואו זיינען די אידן? פאַרוואָס זעט מען זיי ניט? פאַר־וואָס באַהאַלטן זיי זיך אויס? אפשר מאַכן זיי אין זייערע היימען פאַלש געלט, אַדער גיפט און באַמבעס, אַדער באַקטעריעס מיט וועלכע זיי וועלן אינגיכן פאַר־ניכטן דאָס גאַנצע לאַנד? אפשר זיינען זיי אַלע כישוף־מאַכערס?

* * *

די „לאַגיק“ פון אַנטיסעמיטיזם.

ווי האָט עס אַמאָל געזאָגט הערמאַן כהן? „ווען אַ אַנטיסעמיט ווערט אַן אַפיקורס, שאַפט ער זיך אַ נייע פאַרמולע: ס'איז אַ ליגן, אַז קריסטוס האָט ווען עס איז געלעבט אויף דער וועלט; ס'איז אָבער אמת, אַז אידן האָבן אים געקרייציקט.“

אַן אַן אַרמיי

פֿאַל איך זיך מודה זיין? ס'ערשטע מאָל אין לעבן ווען אַן עקועקוציע האָט מיר פֿאַרשאַפט „פֿרייד“, כאָטש דער תּלין איז היטלער און דער קרבן איז, לויט אַלע סימנים — אַ צדיק אין סדום.

לעצטן פֿרייטיק האָט מען אין בערלין דערשאָסן אַ אינגן דייטש, אויגוסט דיקמאַן, ווייל ער האָט זיך קאַטעגאָריש אָפּגעזאָגט צו גיין אויפן פֿראַנט. דאָס מיליטערישע געריכט האָט אים דערקלערט פֿאַר „אַ שונא פֿון פֿאַלק“ און אַ פֿאַר שעה נאָכן משפּט האָט מען אים אַוועקגעשטעלט פֿאַר אַ ראַטע סאַל-דאַטן, וועלכע האָבן אים דורכגעלעכערט מיט זייערע קוילן. דער „שונא פֿון פֿאַלק“, ווי עס איז אין דייטשלאַנד אָפּיציעל אָנגאַסירט געוואָרן, איז געווען אַ פֿאַסיפּיסט: זיינע רעליגיעזע איבערצייגונגען האָבן אים ניט דערלויבט צו נעמען געווער אין דער האַנט. ער האָט געהערט, ווי די „יונאַיטעד פֿרעס“ האָט אויסגעפונען, צו דער אינטערנאַציאָנאַלער פֿאַראייניקונג פֿון ביבל-סטודענטן, וועלכע שטעלן גאָט'ס געבאָט העכער פֿון מענש-געמאַכטע געזעצן, און האַלט ניט פֿונם קאַמפֿראַמיסלעכן כּלל, אַז „דינא דמלכותא דינא“.

עס איז זייער כאַראַקטעריסטיש פֿאַר אונזער צייט, וואָס דער ערשטער רעבעל-פֿאַסיפּיסט, וואָס דייטשלאַנד האָט אַרויסגעגעבן אין דער נייער מלחמה, שטאַמט ניט פֿון ליבעראַלן און ניט פֿון סאַציאַליסטן, איז ניט קיין פֿראַדוקט פֿון „וועלטלעכער“ קולטור. דער איינציקער פֿאַסיפּיסט, וואָס האָט, דערווייל, אַרויסגעוויזן דעם כּח אַוועקצושטעלן זיין מאַראַלישן ווילן קעגן דעם „אַלמעכ-טיקן“ פֿאַליטישן ווילן פֿונם „פֿירער“, איז אַ רעליגיעזער סעקטאַנט. פֿון ניט-רעליגיעזע פֿאַסיפּיסטן איז אין דייטשלאַנד, ווייזט אויס, קיין שפור ניט געבליבן. אַדער דער פֿאַסיפּיזם האָט זיך ביי זיי שוין לאַנג אויסגעוועפט, אַדער ער לעבט נאָך אין זיי ווי אַ טעמפּעראַמענטלאָזע, אַנעמישע „איבערצייגונג“, וואָס האָט ניט קיין קראַפט זיך צו פֿאַרוואַנדלען אין אַ טאַט, אין מסירת נפשׁ. איז גוט, וואָס דער נר-תּמיד איז נאָך ניט אינגאַנצן אויסגעלאָשן געוואָרן, וואָס אין דער נאַצישער סדום-און עמורה איז נאָך פֿאַראַן אַ קליינע סעק-טאַנטישע גרופּע מיט טאַלאַנט פֿאַר איר אמונה, וואָס יענע גרופּע האָט שוין גע-בראַכט איר ערשטן קרבן; איז „גוט“ וואָס אויגוסט דיקמאַן האָט זיך געלאָזט אומברענגען. די מערהייט דייטשן, וואָס האָבן יענע וואָך געהערט דורכן ראַ-דיאָ די אָנגאַסירונג פֿונם פֿראַפּאַגאַנדע-מיניסטעריום וועגן זיין משפּט, באַ-טראַכטן אים מסתּמא פֿאַר אַ חושים, פֿאַר אַן אָפּגעריסענעם נאַר. עס איז אַבער דאָך אַ טרייסט, וואָס אויך אין אונזער דור און אין דעם דור-און-דורך

פארבעסטיאליוירטן דייטשען-לאַנד קענען נאָך אַרויסוואַקסן פונם מגפה-באַדן איינצלנע „נאַראַנים“ פון דעם מין.
מיט איין בשר-ודם אין דייטשלאַנד ווייניקער, מיט איין „ניצוין“ אין הלל-
העולם מערער... .

* * *

מאַדנע: איד וויל זיך דערמאַנען אין סעקולערע פאַסיפּיסטן אין רוסלאַנד אין די יאָרן פון דער ערשטער וועלט-מלחמה און עס שווימען ניט אויף אין מיין זכרון ניט קיין נעמען און ניט קיין פאַקט. זיינען אַזעלכע ניט געווען אַדער איך האָב אין זיי פאַרגעסן?

איך געדענק אַ גרויסע צאַל דעזערטירן, וואָס זיינען אַנטלאָפּן בפּועל-ממש פונם פּראַנט, און אַזעלכע וואָס האָבן איבערגעכּיטערעוועט נאַטשאַלאַסטוואַ און זיינען לכתחילה אויפן פּראַנט ניט געגאַנגען. מענטשן וואָס האָבן זיך אויס-באַהאַלטן אין קעלערס און אויף בוידיםער, יונגעלייטלעך וואָס האָבן זיך „גע-מאַרעט“ אַדער זיך „געמאַכט אַן אויער“, האָבן ניט פּרעטענדירט אַנגענומען צו ווערן פאַר פאַסיפּיסטן, ווי עס האָבן ניט פּרעטענדירט אויף דעם אַזוי יענע בריות, וואָס האָבן אַפּגעהיט זייער געזונט און געלעבט פּראַנק און פּריי, הונ-דערטער מיילן פונם פּראַנט, אויף פּרעמדע און פּאַבריצירטע פּאַסאַרטן. ווייט פון פאַסיפּיזם זיינען געווען אויך באַלשעוויקעס, וועלכע האָבן געגעבן זייער הסכמה אויף די אַנטי-מלחמה-רעזאָלוציעס פון קיענטאַל און צימערוואַלד. יענע זיינען שוין דענסטמאַל געווען איבערצייגט, אַז עס איז אַן עבירה צו הרג'ענען דייטשן, נאָר עס וואַלט געווען די גרעסטע מצוה צו „ליקווידירן“ דעם בור-זשוואַן קלאַס אין דעם היים; אַנהייבן אַן אַויסראַטונג-מלחמה קעגן אייגן, רוסיש בלוט-און-פלייש (מ'שטיינט געזאַגט, ווי פאַסיפּיסטיש עס האָבן שוין געקאַנט זיין פּאַטענציעלע טשעקיסטן). איך געדענק ניט איצט, אַז פון יענעם לאַגער זאָלן האָבן אַרויסגעקומען אויגוסט דיקמאַן'ס, מענטשן וואָס זאָלן גיין אויף קידוש השם פאַר זייער אַנטי-מלחמה-פּרינציפּ. געוויינלעך האָבן זיי אַדער אויך געלעבט אויף פּאַבריצירטע פּאַספּאַרטן, אַדער פּאַרנומען פּאַסטנס צוליב וועלכע מ'פלעגט באַפּרייען פון דירעקטן אַרמיי-דינסט (געאַרבעט, ווי עס האָט דענסטמאַל געהייסן, „נאַ אַבאַראַנו“). אַדער, באַין ברירה, טאַקע געגאַנגען אויפן פּראַנט מיט אַ קללה אין האַרצן און אַ פּייג אין קעשענע.

איך געדענק ניט קיין פּראַצעסן אין וועלכע מ'זאַל האָבן געמשפּט באַלשע-וויסטישע אַדער לינק-סאַציאַל-דעמאָקראַטישע אַנטי-מלחמה-ניקעס. עס לעבט נאָך אַבער פּריש אין מיין זכרון דער מאַסקווער פּראַצעס פון אַ גרויסער גרו-פע טאַלסטאָיאַנער, וועלכע האָבן זיך ניט באַהאַלטן און ניט געכּיטערעוועט, ניט געוואוסט און ניט געוואַלט וויסן פון קיין פּאַספּאַרט-פּאַבריקלעך, נאָר אַוועקגעאַנגען מיט שווערע מוזשיקע-אַפּאַטישע טריט צו די ממונים אויף

דער מאַביליזאַציע און זיי פּראָסט און פשוט, אָן אַ שמץ פון הערראַישער פּאַזע, אַנגעזאָגט, אַז מלחמה איז עבודה-זרה און אַז ס'איז נישטאָ יענער כוח אין דער וועלט, וואָס זאָל זיי קענען צווינגען צו נעמען אַ ביקס אין דער האַנט. לאַנגע טעג און לאַנגע וואָכן האָט זיך געצויגן יענער מערקווירדיקער פּראָצעס — און וואָס שייך „פּראָצעדור“, האָבן די ריכטער געהאַט פאַר זיך דאָס שווערסטע שטיקל אַרבעט אין זייער קאַריערע. ביי קיין איין און איינציקן פון די אַנגע-קלאַטע פּאַלקסטימלעכע טאַלסטאַיאַנער האָט מען ניט געקענט פּועלן, אַז ער זאָל אַנגעבן זיין פּאַטער'ס נאָמען (פאַר פּולער אַפּיציעלער אידענטיפיקאַציע מוז מען, אויך היינט, אין רוסלאַנד אַנגעבן, אַ חוץ דעם ערשטן און דעם פּאַמיליע-נאָמען, אויך דעם נאָמען פונם פּאַטער). קיינער האָט זיך ניט גע-וואַלט באַצייכענען אַלס אַ אַיוואַנאוויטש אָדער אַ פּעטראַוויטש, ווייל... אין תּוך איז גאָר יעדער פון זיי ניט מער און ניט ווייניקער ווי „גאַט'ס אַ זון“. קיין איינער פון זיי האָט ניט געענטפּערט אויף דער פּראָגע, ווי אַלט ער איז. דאָס איז אַ פּראָגע, האָבן זיי אַלע גע'טענה'ט, וועלכע איז פאַר זיי אומפאַרשטענדלעך: ווי אַלט אָדער ווי יונג קען זיין איינער, וואָס לעבט אייביק, וואָס איז אין תּוך קיינמאַל ניט געבוירן געוואָרן און וועט קיינמאַל ניט שטאַרבן (געבורט איז, לויט זייער לערע, ניט ווייניקער „פיקציע“ ווי טויט)?

אויך פון רוסלאַנד געדענק איך אַלס מיליטאַנטע פּאַסיפּיסטן כמעט בלויז רעליגיעזע סעקטאַנטן, ניט איבערגעשפיצטע „שקצים“, אַנגעטאָן אין דאָר-פּישע סערמיאַגעס, חושים'ס, „אַפּגעריסענע נאַראַנים“, איך געדענק שוין היינט ניט די שטראַף וואָס זיי האָבן געקראָגן, אָבער קיין טויט-אורטייל האָט דאָס געריכט פאַר קיינעם פון זיי ניט אַרויסגעטראָגן. איך שטעל זיך ניט פאַר, אַז ווער עס איז פון די מיליטערישע ריכטער אין מאַסקווע האָט אַנגע-נומען דעם „לעקיש“ שטאַנדפּונקט פון די אַנגעקלאַגטע, אָבער דער ברענענדי-קער „סוביעקטיווער“ אמת פון די רעליגיעזע פּאַנאַטיקער האָט אויף זיי גע-מאַכט אַ טיפּן, דערשיטערנדיקן איינדרוק; און ניקאַלאַי דער צווייטער האָט נאָך ניט געוואוסט דעם סטאַלין-היטלער-סוד, אַז מען קען לייכט געפּינען אומסעג-טימענטאַלע ריכטער, גרייט אַרויסצוטראָגן אורטיילן לויט אַ באַפעל פון אויבן (ווען דער צאַריום וואַלט געוואוסט פון אַזעלכע באַלשעוויסיטיש-נאַצישע מע-טאָדן, וואַלט ער זיי געווען אַנגעווענדט, נאָך פאַר דער מלחמה, אין דעם ביי-ליס-פּראָצעס; די באַפּרייאַונג פונם אידישן „ריטואַל-מערדער“ איז פאַרן בלוטדורשטיקן אימפּעראַטאָר געווען איינע פון די שווערסטע אַנטווישונגען אין זיין לעבן).

* * *

פריינט פּרעגן מיך: וואָס פאַר אַ רעכט האָב איך נאָך נתפעל צו ווערן פון פּאַסיפּיסטן און פון זייער מסירת נפש? זיי פּילן, זאָגן זיי, אַז אין מיר גופא

האָט זיך אויך דער פּאַסיפּיזם אויסגעוועפּט און זיי וועלן ניט זיין איבערראַשט. אויב איך וועל מאַרגן פּאַדערן פון יונגע מענטשן, אַז זיי זאָלן זיך אַוועקלאָזן קיין אייראָפּע, „דערפּילן זייער פּליכט“. ווי האָט מיר אַן אָפּנהאַרציקער גוטער-ברודער די טעג אַ זאָג געטאַן ?

„דיין איצטיקע באַציאונג צום פּאַסיפּיזם איז אַ ריין-עסטעטישע, אַן אַר-טיסטישע, אָט, למשל, ווי ניטשע'ס באַציאונג צו דער פיגור פון יעזוס'ן. זיין לערע האָט ער געהאַלטן פאַר אַ פּאַלשער און אין אים גופא האָט ער געזען הויפטזעכלעך דעגענעראַציע. אָבער ניטשע איז געווען צופיל פּסיכאָלאָג און צופיל אַרטיסט, ניט צו דערזען די אייגנאַרטיקע דערהויבנקייט אויך אין אַ נביא פון דעקאַדענץ. אָדער לאַמיר נעמען אַן אַנדער ביישפּיל : טאַלסטאָי האָט אפילו אין זיינע קריסטלעך-פּאַסיפּיטישע יאָרן, געקראָגן קינסטלערישע באַ-גייסטערונג פון מיליטערישער העלדישקייט, כאָטש זיינע עטישע אידעאַלן האָבן שוין אַנגעשפּאַרט אויף יענער זייט גרענץ פון פּראָטעסט און באַריקאַדן. אַ מאַרטירערישער פּאַסיפּיסט „אינטריגירט“ דיך מיט זיין מאַראַלישער קראַפּט, פּונקט ווי עס קען דיך „אינטריגירן“ אַ רעוואָלוציאָנערער טעראָריסט; דו ביזט שוין היינט אָבער בכלל ניט זיכער, אַז זיין מאַראַלישע קראַפּט ווערט פון אים אויסגענוצט אין דער געהעריקער ריכטונג.“

עס קען זיין, אַז אין מיין פּריינט'ס אָפּשאַצונג איז פּאַראַן אַ סך אמת. איך בין מקנא יעדן עכטן פּאַסיפּיסט, וועלכער חקירה'ט ניט און פּשט'לט זיך ניט און האָט גענוג קראַפּט אויך היינט צו נעמען אויף זיך די פּולע פּאַר-אַנטוואָרטלעכקייט פאַר זיין פּאַסיפּיטישער האַנדלונג. איך בין מקנא יעדן איינעם וואָס איז גרייט אַנצוואווענדן אויך אויף דער איצטיקער סיטואַציע זיין קאַטעגאָרישן אימפּעראַטיוו, זיין יקוב הדין את החר : עס קען גאָר ניט געמאַלט זיין קיין גערעכטע מלחמה, קיינמאַל ניט, אונטער קיינע אומשטענדן וואָס די געשיכטע קען אַרויסרופן מיט אירע קאַפּריזן ; און אַלץ איינס, וואָס עס זאָלן ניט זיין די דירעקטע רעזולטאַטן — מלחמה איז נאָך ערגער. איך בין אים מקנא פאַר זיין אינעווייניקסטער גאַנצקייט, פאַר זיין גייסטיקער אַרגאַניזירט-קייט, פאַר זיין מאַראַלישער זיכערקייט. איך ווייס אָבער, אז איך האָב ניט קיין כח היינט זיך מיט אים צו אידענטיפּיצירן. אפשר איז עס דערפאַר וואָס איך טראַכט ווייניק און בין ווייניק באַזאָרגט וועגן מיין אינדיווידועלעך „נשמה“ רעטונג און איך האָב זיך אין פּריערדיקע יאָרן צוגעוואוינט צו טראַכטן וועגן פּאַסיפּיזם אין ברייטע סאָציאַלע מאַסשטאַבן, ניט אין טערמינען פון יחיד-ישער העלדישקייט און מאַרטירערטום. פאַר פּאַסיפּיזם אַלס באַוועגונג, אפילו אַלס אַ באַוועגונג פון וועלכער-ניט-איז מער אָדער ווייניקער באַדייטנדיקער מינאַריטעט, זע איך היינט ניט קיין שום באַדן, ניט אין די לענדער וואָס שמאַכטן אונטער די יאָכן פון ביידע מינים דיקטאַטור, ניט אין די דעמאָקראַ-

טישע גרויס-מלוכות וואס האבן שוין אנגעפאנגען זייער פארצווייפלטן געראנגל קעגן די חיילות פון מיליטערישן דעספאטיזם, און ניט אין די, דערווייל, נייט-ראלע לענדער.

עס איז ניט קיין צופאל וואס דערזעלבער ראמען ראָלאָן, וואָס האָט צוריק מיט אַ פּערטל יאַרהונדערט געהאַט דעם מוט צו באַצאָלן אַזאַ טייערן פּריז פאַר זיין פּאַסיפּיטישער שטעלונג, האָט די לעצטע יאָרן אַרויסגעגעבן איין היתר נאָכן אַנדערן אויף אַן אַנטי-פּאַסיפּיטישער „מלחמת-מצוה“. עס איז אויך ניט קיין צופּאַל דער פּאַקט, וואָס איינשטיין, וועלכער איז אין זיין שורש-נשמה געבליבן אַ פּלאַמיקער פּאַסיפּיסט ביזן היינטיקן טאַג, האָלט אַז אויף נאַצי-דייטשלאַנד קען דער פּאַסיפּיזם ניט חל זיין. עס איז אויך זייער סימפּטאָמאַטיש, וואָס גאַנדי — דער מאַן וואָס האָט אין אונזער דור דערהויבן פּאַסיפּיזם צו דער מדרגה פון אַזאַ הויכן, פּראַקטיש-סאַציאַלן פּאַטאַס — האָט שוין די טעג גערעדט וועגן באַדינגונגען פאַר פּרייוויליקער קאָאָפּעראַציע צווישן אינדיע און ענגלאַנד אין דער ניי-אויסגעבראַכענער מלחמה. איך דערמאָן די דאָזיקע נעמען ניט ווייל איך וויל זיך אָנהענגען, ווי אונזערע קדמונים פלעגן זאָגן, אין אַן „אילן גדול“, ניט ווייל איך האָלט, אַז ראַמען ראָלאָן, אַדער איינשטיין, אַדער אפילו גאַנדי קען און מעג וועמען עס איז אַרויסגעבן „הכשרים“ אויף זאָכן וואָס שיינען איינעם צו זיין קרום אַדער טריף, די שטע-לונג פון די דאָזיקע מענער איז אַבער אַן אויסדרוק פון אַ באַשטימטן איבער-ברוך, וואָס איז די לעצטע פאַר יאָר פאַרגעקומען אין די נשמות פון אַ סך פּאַסיפּיסטן. זיי האָבן ניט קיין כח אַנצוואווענדן זייער פּאַסיפּיטישן אני מאמין אויף דער איצטיקער וועלט-סיטואַציע. אפשר דערפאַר וואָס זיי דענקען ניט אין די טערמינען פון „איך און דער אוניווערסום“, פון „איך און די אייביקייט“, נאָר אין ענגערע און „היימישערע“ טערמינען פון „איך און מיין דור“, „איך און מייןע אוממיטלבארע היסטאָרישע אַחריות“ן. זייער גייסטיקע שפּאַנונג איז אפשר ווייניקער פון אַ מעטאפּיזישן כאַראַקטער (ווי דאָס איז געווען דער פּאַל מיט די טאַלסטאָיאַנער אין מאַסקווע אַדער מיט דעם מאַרטירער-טויט פון אויגוסט דיקמאַן) און מער פון אַ סאַציאַלן כאַראַקטער. יעדנפאַלס, דער וואָס זיין פּאַסיפּיזם איז ניט פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַן אַבסאָלוטן „טאַבו“-געפיל בנוגע צו אַלץ וואָס שמעקט מיט מלחמה, וואָס האָט ניט אויסגעפורעמט אין זיך אַ מענטשאַליטעט פון אַזאַ רעליגיעזער אַחריות וואָס גיט דעם כח אַבסאָלוט צו איגנאָרירן אַלע היסטאָרישע אַחריות — זאָל די גאַנצע וועלט חרוב ווערן, אַבער איך וועל זיך ניט צורירן צו דעם וואָס ס'איז מוקצה — קען, ווייזט אויס, היינט ניט האָבן קיין מאַראַלישן כח אַפּצוהיטן זיין פּערזענלעכע פּאַסיפּיס-טישע „אומשולד“, ווען עס האַנדלט זיך וועגן דער סכנה פון אַ נאַצישער וועלט-פאַרפלייצונג.

איך ווייס, אז אויך אין הינטערגרונט פון דער איצטיקער מלחמה שטייט די אלט-באקאנטע מאכט-פאליטיק פון קאנקורירנדיקע אימפעריאליזמען און ענגהארציקע נאציאנאליזמען, מער אדער ווייניקער דיועלבע אפעטיטן און אינסטינקטן, וואס האבן ביי ביידע צדדים געווירקט אין 1914. די מלחמה-מאטיוון פון די רעגירונגען סאי אין פראנקרייך און סאי אין ענגלאנד זענען אפשר אויף א האר ניט בעסער ווי די מאטיוון, וואס האבן ארויסגערופן די וועלט-קאטאסטראפע צוריק מיט א פערטל יארהונדערט. אבער היסטאריש האט אזוי פאסירט, אז אויב די דאזיקע רעגירונגען זאלן באזיגט ווערן, ווערן מיט זיי צוזאמען באזיגט די פעלקער וואס האבן דורות-לאנג אקומילירט אוצרות פון סאציאלע ווערטן. דאס זיינען זינדיקע פעלקער, וואס האבן געלאזט בעל-הבית/עווען איבער זיך בייזוויליקע און קורצזיכטיקע רעגירונגען, אבער דאך — פעלקער וואס די היסטארישע השגחה האט זיי געשאנעוועט און ניט אריינגע-ווארפן אין יענעם מאראלישן טירוף, אין וועלכן עס קאנוואולסירט איצט דאס דייטשע פאלק. מיט זייער מפלה, ווייס איך, ווערט אויסגעלאשן אין אייראפע און ווייט איבער די גרעניצן פון אייראפע דאס ביסל ליכט פון הומאניסטישער טראדיציע וואס צאנקט נאך אין דער פאר'הושכ'טער וועלט — און וואס קען נאך דער באזייטיקונג פון דער טאטאליטארער טומאה, זיך צופלאקערן מיט פאראינגטן אימפעט און ארויספירן פעלקער אויף וועגן פון באנייאונג. ווייל עס האנדלט זיך שוין היינט ניט בלויז אין דער פראגע צו וועמען עס זאל געהערן דער אדער אנדערער שטח לאנד; וואס פאר א פאן עס זאל פלאטערן אין דער אדער אנדערער פראווינץ און וועלכעס מלכות זאל דארט איינמאנען צינזען, נאר אין עפעס וויכטיקערס, מענטשלעכערס, אלגעמיינ-מענטשלעכעס: צי מען זאל נאך, נאך דער איצטיקער מלחמה, קענען אטעמען אויף אונזער פלאץ-נעט אדער ניט? איך ווייס, איך ווייס, אז וויפל נצחונות די ממשלת זדון זאל איצט ניט אפהאלטן, וועט דער הימל ניט פארלירן אויף אייביק זיין פעאיקייט אויסצושפרייטן בלויקייט אויף דער ערד; אז פריער אדער שפעטער וועט די זיגרייכע טומאה פון זיך אליין פראדוצירן באצילן וואס וועלן זי אויפפרעסן. א זיג קען אבער געבן דער טומאה גענוג צו געוועלטיקן איבער א פארשקלאפ-טער וועלט יארן און יארן, א גאנצן דור און — ווער ווייסט? — אפשר דורות. און אט פאר יענע דורות אדער אפילו פאר איין דור פילן זיך פאסיפיסטן — וואס האבן אין זיך ניט אנטוויקלט די גלייכגילטיקייט פונם עמאציאנעלן מע-טאפיזיקער צום סאציאלן און צום היסטארישן (איך נעם זיך ניט אונטער צו באהויפטן, אויב דאס איז זייערע א מעלה אדער א חיסרון) — בלוטיק און פאטאל פאראנטווארטלעך. אזוי פאראנטווארטלעך, אז זיי זיינען גרייט זיך צו באשליסן אויפן פארברעכן פון מלחמה.

ווער עס פילט זיך בארופן אדער בארעכטיקט דערצו, זאל ער אין זיי

וואָרפן שטיינער. אָבער אויך די שווערסטע און האַרטסטע שטיינער וועלן פאַר
אייניקע פון זיי ניט זיין קיין גרעסערער עונש, ווי דער עונש וואָס זיי האָבן
אַליין גענומען אויף זיך ווען זיי האָבן זיך אַנטשלאָסן צו זאָגן דער ביקס:
„באַשיץ די וועלט!“

* * *

ביים אַריינגאַנג אין אַ לאַנדאָנער קירכע האָב איך פאַראַיארן געזען אַן
אויפּשריפט, אונטערגע'חתמ'עט פון אַן ענגלישן פּאַסיפּיסטיש-געשטימטן גע-
נעראַל: "Your job is to make my job impossible."
איך געדענק שוין ניט דעם נאָמען פון יענעם שטיקאוון גענעראַל, וואָס,
דוכט זיך, נאָר אין דער ענגלישער אַרמיי קען אַ מענטש פון זיין טיפּ טאָלע-
רירט ווערן. אויב ער האָט ערנסט געמיינט וואָס ער האָט אַרויסגעזאָגט אין
זיין איינפאַכן און דאָך פיקאַנטן זאַץ, האָט ער מסתמא געזוכט אין דער
וועלט אַ נייע גייסטיק-סאָציאַלע קראַפט, וואָס זאָל מאַכן זיין „דזשאַב“ איבעריק,
אוממעגלעך. ער האָט אפשר געהאַפּט, אַז דאָס וועט טאָן די קירכע.
האָט די קירכע זיינע האַפּענונגען ניט דערפילט און די פּאַסיפּיסטישע ווינקל-
באַוועגונגען אין אייראָפּע און אַמעריקע האָבן אויך קיין קראַפט און קיין
דערציערישע השפּעה נישט אַרויסגעוויזן. איז ווען איינער רעדט היינט וועגן
פּאַסיפּיזם, דערמאַנסטו זיך באַלד, אַז אין תּוך איז נישטאָ מיט וועמען „צו
גיין צום טיש“. נאָך דער ערשטער וועלט-מלחמה האָבן מיר געהאַט אַרום
צוואַנציק יאָר צייט פאַר דער אַנטוויקלונג פון אַ פּאַסיפּיסטישער מאַסן-באַווע-
גונג — האָט מען יענעם פּעריאָד אין ערגעץ ניט אויסגענוצט. קיינער ניט!
ניט די קירכן, ניט דער סאָציאַליזם, ניט די אַרבעטער-באַוועגונגען. מ'האַט אין
ערגעץ ניט צוגעגרייט, אויב מ'מעג זיך אַזוי אויסדריקן, קיין פּאַסיפּיסטישע
אַרמיי, אין ערגעץ ניט אויסגעפורעמט קיין אַקטיוון פּאַסיפּיסטישן ווילן, קיין
געשמאַק און פעאַיקייט פאַר פּאַסיפּיסטישער העלדישקייט און מאַרטירערשאַפט.
און וואָס קומט מיר אַרויס פון מיין איבערצייגונג, אַז די אידיע פון מיליטאַנטן
פּאַסיפּיזם האָט ניט באַקראַטירט; אַז אַלס אידיע קען זי גאָר קיינמאַל ניט
באַנקראַטירן? און וואָס קומט מיר אַרויס פון מיין אמונה, אז אפילו היינט,
שטייענדיק פנים אל פנים אַנטקעגן מיליאָנען נאַצישע בעסטיעס, וואַלט
מאַסן-זעלבסט-אַנטוואַפּנונג אין פּראַנקרייך און אין ענגלאַנד, אַ כּוואַליע פון
פּאַסיפּיסטישער העלדן-סטיכע, אין קורצע עטלעכע חדשים פאַראַלזירט אַלע
היטלער'ס, מוסאָליני'ס און סטאַלין'ס חיילות צוזאַמענגענומען? איך גלויב
אויך היינט באמונה שלימה, אַז יענע הויך-געשפּאַנטע אַקטיוויטעט וואָס מען
רופט געוויינלעך אַן מיטן ניט פּאַסיקן נאָמען „פּאַסיווע רעזיסטאַנץ“,
וואַלט שנעל „דעמאָראַליזירט“ די טאַטאַליטאַרע אַרמיען, וואַלט זיי געמאַכט
אומפּעאַיק צו דערפילן זייערע פליכטן — און דאָס עכט-מענטשלעכע, וואָס

איז אויך אין זיי טיף פארבארגן אונטער די שווערע פלאסטערן פון זייערע עבודה-זרה'ס, וואָלט ביסלעכווייז אָנגעהויבן אויפצואוואַכן און אַרויסצושטראַלן. יענע אַקטיוויטעט איז אָבער היינט אין וועלכן ניט איז מאַסן מאַסשטאַב אומ-מעגלעך: צו שפעט און — צו פרי. נישטאָ פאַר דעם ניט קיין אויער, ניט קיין האַרץ, ניט קיין פּאַנטאַזיע. נישטאָ — דערפאַר וואָס יענע ספעציפישע פע-איקייטן, אָן וועלכע פּאַסיפּיזם איז אַ וואַרט אָן אינהאַלט, זענען ניט אַנטוויקלט געוואָרן; וואָס אין קיין איינציק לאַנד (אַ חוץ אינדיע) זענען ניט פאַראַן קיין דריי מנינים מענטשן, וואָס האָבן דורכגעמאַכט אין זייער לעבן פּאַסיפּיטישע איבונגען, די „גימנאַסטיק“ פון פּאַסיפּיזם. אויך פּאַסיפּיזם דאַרף האָבן אַן אַרמיי, אַ שטאַרקערע, אַ דיסציפּלינירטערע, אַ העלדישערע פון די אַרמיען, מיט וועלכע עס אָפּערירט מיליטאַריזם. אָבער קיין אַרמיי האָט קיינער פאַר אים ניט צוגעגרייט אין די אַלע יאָרן, ווען מען וואָלט זי געקענט צוגרייטן. היינט איז שוין קיין ברירה נישטאָ. היינט קען מען ניט אויסקלייבן צווישן מלחמה און פּאַסיוויטעט. איז מלחמה, יעדע מלחמה, אַ פאַרברעכן, אָבער אין אַ געוויסער וועלט-סיטואַציע איז פּאַסיוויטעט אפשר אַ סך אַ גרע-סערער פאַרברעכן...

שיר השירים אין מאַסקווע

“With love’s light wings did I o’erperch these walls;
For stony limits cannot hold love out:
And what love can do, that dares love attempt;
Therefore thy kinsmen are no let to me.”

(Romeo and Juliet)

יין די טעג פון בירגער-קריג אין רוסלאַנד איז מיר אַמאָל אויסגעקומען
צו זיין אַ צופעליקער עדות, בשעת אַ הויכשטייענדיקער סאָוועטישער
סאַטראַפּ האָט געזידלט אַן אַלטן דירעקטאָר פון אַן אוקראַאינישן טעאַטער:
— וואָס מיינט איר? — האָט ער אויף אים גראָב געשריען און דערצו גע-
טופעט מיט די פיס, — מיר וועלן איצט לייגן כבוד אויף אייך, ווייל אַמאָליקע
יאָרן, אונטערן צאָרישן רעזשים, האָט מען אייך פאַרפאַלגט און געזוכט עוקר
מן השורש זיין אייער שפראַך און קולטור? איר מוזט איינמאָל פאַר אַלעמאָל
אַרויסוואַרפן אייער רעאַקציאָנערן, אידיאָטיש-סענטימענטאַלן רעפערטואַר!
מיר וועלן לענגער ניט דולדן קיין „כאַבלאַצקע“ טעאַטער. איר דאַרפט ווערן
אַ סאָוועטישער, רעוואָלוציאָנערער טעאַטער אויף אוקראַאיניש. איך בין לעצטן
חודש געווען פיר מאָל ביי אייערע פאַרשטעלונגען, און וואָס האָב איך דאָרט
געהערט? נאַכאַמאָל „נעסטשאַסטנאַ קאַכאַניע“ און אַבעראַמאָל „נעסטשאַסטנאַ
קאַכאַניע“ (אומגליקלעכע ליבע). אין זשיטאַמיר שטייט פעטלוראַ, אין יע-
קאַטערינאַסלאַוו — דעניקיין, אין קרים — ווראַנגעל, אין סיביר — דער שד
ווייסט ווער; און איר פאַרטשאַדעט די מוחות מיט אייער נאַטאַלאַקאַ, וואָס זיצט
פאַרנאַכט ביים טייכל אונטער אַ פאַרטראַכטן טאַפּאַל-בוים און צעגייט זיך
פון בענקעניש נאָך איר טאַראַסין, ווער איז ער, דער טאַראַס, וואָס אַן אים קען
נאַטאַלאַקאַ ניט אויסקומען? אַ באַנדיט, אַן אויסוואַרף און אַ קאַנטר-רעוואַ-
לוציאָנער! וואו איז ער? מסתמא ביי פעטלוראַ, אָדער ביי מאַכנאַין, ס'איז
טאַקע פאַראַן נאָך וועמען צו בענקען און זיך אויסצואוויינען די נאַרישע מיידל-
שע אויגן! זי איז אַליין מסתמא אַ באַנדיטקע, אייער חנ'עוודיקע נאַטאַלאַקאַ, מיט
דעם רונד-ברייטן פילפאַרביקן קליידל פון מאַזעפּאַים צייטן. עס זאָל ווערן
אויס ליבע אין טעאַטער! איר הערט, וואָס איך זאָג אייך! ? אויס ליבע,
אויס ראַמאַנטישע זיפצעניש און קרעכצעניש, אויס קאַנטר-רעוואָלוציאָנערע
שטיק. נאָ דיר גאָר ליבע אין מיטן דערינען... קראַנק זייט איר צו נעמען און
צוגרייטן אַ פיעסע לכבוד דער אַגראַרער רעוואָלוציע אין אוקראַיניע, אוועק-

שטעלן אן אוקראינישן יאָט מיט ביינער קעגן די פוילישע פריצים און פעט-
 לוראַס פאָרגאַמטשטיקעס? אָדער נעמען אייער נאַטאַלקאַ און זי אַוועקשטעלן
 אויף דער סצענע ביי אַ מאַשין-ביקס? ווילט איר דינען די רעוואָלוציע אָדער
 ניט? ווילט איר יאָ — זאָל ווערן אויס פאַרגלאַצטע אויגן און אויס כליפעניש
 אין טעאַטער; ווילט איר ניט — נו, איר זייט ניט קיין קינד און איר פאַרשטייט
 אליין...

דער דירעקטאָר האָט „פאַרשטאַנען“. ער האָט אין לכתחילה פרובירט
 עפעס צו מורמלען וועגן ליבע אַלס אַן „אייביקן מאַטיוו“ אין לעבן און אין
 קונסט. נאָר דער באַאַמטער האָט זיך ציניש צעלאַכט — „אַזוי? נעמאַ פּיסני
 בעז דיווקי?“ (אַן אוקראַאינישער פּאַלקס-אויסדרוק; נישטאַ קיין לידל אַן אַ
 מיידל) — און דערנאָך האָט ער קאַלט און ערנסט צוגעגעבן, אַז ווער עס האַלט
 פון „אייביקע מאַטיוו“ קען אים די טשעקאַ לייכט אַרויסהעלפן און אים אי-
 בערטראַנספּאַרטירן אין אַ וועלט וואָס איז „הוילע אייביקייט“. האָט דער אַלטער
 טעאַטער-טוער צוגעזאָגט, אַז ער וועט נאָך דעמזעלביקן טאַג צוזאַמענרופן אַ
 קאַנפּערענץ וועגן „רעפּאַרמירן“ זיין טעאַטער.

דער דאָזיקער פּאַל איז אפּשר ניט אינגאַנצן קיין טיפּישער פאַר יענע צייטן.
 ניט אַלע באַלשעוויסטישע סאַטראַפּן האָבן געהאַט די העזה אַזוי צו ריידן מיט
 אַרטיסטן און דירעקטאָרן. דער מאַסקווער קונסט-טעאַטער, מיט זיינע
 סטודיע-פאַרצווייגונגען, האָט יאָרנלאַנג געאַרבעט אונטערן קאָמוניסטישן רע-
 זשים אומגעשטערט און כמעט פריי אין אויסוואַל פון רעפּערטואַר; און אין
 יענע טיילן פון רוסלאַנד, וואוהיין עס האָט דערגרייכט לונאַטשאַרסקי'ס די-
 רעקטע השפּעה, איז דער טעאַטער געווען פאַרהעלטניסמעסיק-ווויניק „רעגיי-
 מענטירט“. די סצענע מיטן אוקראַאינישן טעאַטער-דירעקטאָר איז אָבער
 געווען כאַראַקטעריסטיש אין יענע יאָרן פאַר דער מענטאַליטעט פּונם דורכ-
 שניטלעכן רעוואָלוציאַנערן טוער. ליבע, דערצו נאָך ראַמאַנטישע ליבע, דאָס
 פּיקסירט-זיין אויפן געשטאַלט פון איין מענטש איז אַ צו-אינדיוידוואַליסטיש-
 אינטימע דערלעבעניש, אַז די רעוואָלוציע זאָל זי קענען און וועלן טאָ-
 לערירן. די רעוואָלוציע דאַרף האָבן פאַר זיך דעם גאַנצן מענטש און זי קען
 ניט דערלויבן אַזאַ לוקסוס, ווי פאַרשווענדן פּסיכישע ענערגיע אַזוי... אומ-
 פּראָדוקטיוו. סאַציאַליזאַציע האָט זיך געדאַרפּט, לויט דער באַלשעוויסטישער
 אמונה פון יענע יאָרן, אויספרייטן אויך אויף גייסטיקע און פּסיכישע לעבנס-
 ספּערן. ווי קען זיך פאַרן סאַציאַליזאַציע מיט אַזאַ יחיד'שיקייט, מיט אַזאַ
 פינטלעך-איך אָדער פינטלעך-דו-פאַרצויבערטקייט — ווי ליבע? האָט מען
 שטורמיש אַפּלאַדירט, געדענק איך, אַ יונגן סאָוועטישן פּראָפּעסאָר פון ליטע-
 ראַטור, וואָס האָט ניט געפונען פאַר טורגעניעו'ן קיין אַנדער באַצייכנונג ווי
 „באַרסקי באַבניק“ (אַ פּריצישער ווייבערניק) און ער האָט דאַנטע'ן געקרוינט

מיטן טיטל „מאָנאַ-יובאַטשניק“ (אין-קליידלניק), אָדער, אויף „ענגליש“, (the one-skirt-chaser) ווייל דער איטאַליענישער דיכטער איז אַ גאַנץ לעבן געווען באַנומען פון זיין ליבע צו איין מיידל, צו בעאַטריטשע, אין דער דאָזיקער דער-אַמאַנטיזירונג פון ליבע האָט מסתמא נאָך געשפילט אַ גע-וויסע ראַלע די אַפּאָזיציע צו דער קירכע און צום גאַנצן רומל פון קירכן-קולטור: די גריכיש-אַרטאָדאָקסישע קירכע האַלט זיך כמעט אין דעמזעלבן פרינציפ וואָס די רוימיש-קאַטוילישע, אַז — אַ זיווג וואָס גאַט האָט איינמאַל פאַרבונדן טאַרן שוין מענטשן קיינמאַל נישט צעשיידן. אויך צוליב קאַמף קעגן רעליגיע האָט מען געדאַרפט אַראַפרייסן פון ליבע דעם שליער פון קדושה: גאַרנישט, מאַכט ניט קיין וועזן און פאַלט ניט אַריין אין צופיל התפעלות! פאַר דער פּראָנט-פּסיכאָלאָגיע פון יענע יאָרן איז עס געווען כמעט — נאַטירלעך. ווער ווייסט, אפשר איז געווען „נאַטירלעך“ אויך דער אַנעקדאָטי-שער יונגער קאַמוניסט, וואָס איז געקומען לערנען אין אוניווערזיטעט, און ווען חברים האָב אים געכאַפט ביי אַ בורזשואַזער עבירה — געפונען צווישן זיינע זאַכן אַ ציין-בערשטל — האָט ער זיך געפרוואווט ריינצואוואַשן אויף פאַלגנדיקן אופן:

„ערשטנס, איז דאָס ציין-בערשטל ניט מיינס, נאָר איך האָב עס צוגע-גנב'עט ביי מיין אַנקל; און צווייטנס, איך געברויך עס קיינמאַל ניט פאַר די ציינער, נאָר אַזוי ווי איך האָב ניט קיין לעפעלע, נוץ איך עס אויף צו מישן טיי“.

* * *

איך בין שוין לאַנג ניט געווען אין רוסלאַנד און איך נעם זיך ניט אונטער צו משפּט'ן, צי און אין וועלכער מאָס די אַלטע פעאַדאַל-קליינבירגער-לעך-אינטעליגענטישע ליבע, די „ליידנשאַפט פון ראַפינירטע פּוסטעפּאַס-ניקעס“ — איז דאָרט רעסטאָורירט געוואָרן אין אירע רעכט. די סאָוועטישע פילם-בילדער וואָס מען ברענגט אַהער אַריבער זיינען מערסטנטייל „ליבע-לאַז“, פול מיט מוסר און מיט מוסר-השכל'ס; אַנגעפיקעוועט מיט דיסקוסיעס און באַלשעוויסטיש-משכיל'שער אַראַטאָריע. אין אַ ריי סאָוועטישע ראַמאַנען, וואָס זיינען מיר געקומען אין דער האַנט — איך בין צו ווייניק קענער פון דער גאָר-גאָר נייער רוסישער בעלעטריסטיק, כדי צו פעסטשטעלן, אַז יענע ראַ-מאַנען זיינען טיפּישע — האָב איך געזען אַן אומאויפריכטיקן פּראוואו צו „עראַ-טיזירן“ אָדער „ראַמאַנטיזירן“ די באַציאונג פונם סאָוועטישן מענטשן צום דיזל-מאַטאַר אָדער צום טראַקטאָר. בלויז אין איין סאָוועטישער דערציילונג (אויב איך מאַך ניט קיין טעות, איז זי פאַרעפנטלעכט געוואָרן אינם נעפּ-פּעריאָד, ווען מ'האַט אין רוסלאַנד אויף אַ פאַר יאָר אַביסל אַפּגעלאָזט די לייצעס) האָב איך מיך אַנגעשטויסן אויף אַן ערלעכער, אַפּענער בענקשאַפט

נאך דער „פאררעוואָלוציאָנערער“ ליבע. וואָס קומט מיר אַרויס פון מיין ראַמאָן — קלאַגט זיך דאָרט אַ מיידל — אַז ער האָט ניט קיין אַראַמאַט, „אַ בעז טשעריאַמוכי“ ער איז אַן טשעריאַמוכאַ (אַ פּאַפּלערע בלום אין צענטראַל-רוסלאַנד און ביי דער וואַלאַגאַ). ווייס איך ניט, צי דער גערודך פון „טשעריאַ-מוכאַ“ האָט זיך נאָכאַמאַל אָנגעהויבן פילן צווישן די ערס און די זײַס אין רוסלאַנד. לויט אַלע וואַרשיינלעכקייטן, איז דאָרט נאָך אַלץ נישטאַ קיין פרייע ענערגיע פאַר דויערנדיקע, טיפּערע, יחיד'ישע איבערלעבונגען. מען לעבט דאָרט דאָך נאָך אַלץ אין „מזל“־קאַזאַרמע. און מעג די קאַזאַרמע זיין פול מיט מצוות ווי אַ מילגרוים מיט קערנדלעך — און מעג דער צוועק פון איר עקזיסט־טענץ זיין ניט קיין קלענערער ווי דאָס איינפירן פון מלכות־שמים אויף אונזער זינדיקער ערד, אָבער אַ קאַזאַרמע איז אַ קאַזאַרמע, און דער „בלוייער פויגל“ וויל אַהינצו ניט קומען צופליען.

* * *

אפשר דערפאַר האָט טאַקע בראַיאַן גראַווער, דער הויכוואַקסיקער און בלאַנדער ענגלישער אינזשעניר, אַרויסגערופן אין מאַסקווע אַזאַ סענסאַציע מיט זיין דורך־און־דורך ריזיקאַלישן אַנקומען אויף אַ קליינעם, ביליקן עראַפ־לאַן, וואָס ער האָט זיך ספּעציעל איינגעשאַפט פאַר זיין פּלי־רייזע. גראַווער האָט קלאָר געוואוסט, וואָס עס הייסט אַריינצוקומען אין ראַטן־לאַנד אַן אַ וויזע. אַריבערשמוגלען די גרענעץ הייסט : אַרעסטירט ווערן אויף דער באַשולדיקונג פון שפּיאַנאַזש — און ניט דער טריבונאַל דאַרף דיר באַווייזן, אַז דו ביזט אַ שפּיאַן, נאָר דו דאַרפסט באַווייזן אַז דו ביזט ניט קיין שפּיאַן — און קיי־נער אין דער וועלט איז דאָך ניט אימשטאַנד צו איבערצייגן מיט דאָקומענטן, אַז ער איז ניט קיין געהימער שליח פון אַ פרעמדן גענעראַל־שטאַב. עס איז נישטאַ יענע רעגירונג וואָס זאָל פאַרעפנטלעכן די רשימה פון אירע שפּיאַנען אָדער באַשטעטיקן, אַז זי האָט דעם און דעם יאָ געשיקט אויף שפּיאַנאַזש־אַרבעט, כדי מ'זאָל זיין אַמאַל גענייגט צו גלויבן ווען זי זאָגט עדות אַז זי האָט עמעצן ניט געשיקט. בראַיאַן גראַווער האָט געוואוסט אַז ער שפּילט זיך מיטן טויט ; אַז אַנקומען פון אויסלאַנד אויף אַ ניט־רעגיסטרירטן און ניט־דער־וואַרטן עראַפּלאַן הייסט באַלד אריינפאַלן אין די הענט פון פּאַליציי ; אַז דער „מינימום“ וואָס דער פּראַקוראַר וועט פאַדערן פאַר אים וועט זיין טויט־שטראַף, אַז זיין רעגירונג וועט זיך אַפילו ניט קענען אַריינמישן און זיך משתדל זיין פאַר אַ בירגער, וואָס איז באַגאַנגען אַזאַ משוגעת. ער האָט אָפּגעלעבט עט־לעכע יאָר אין רוסלאַנד, ער איז באַקאַנט מיט די דאַרטיקע געזעצן און מיט דער דאַרטיקער געריכטס־פּראַצעדור.

און דאָך האָט ער ריזיקירט. ערגעץ־וואו איז ער מסתמא געווען זיכער ביי זיך, אַז מ'וועט אים באַהאַנדלען מער מיט מידת־הרחמים ווי מיט מידת־הדין.

ער האָט ספעקולירט אויף דעם „איביק־מענטשלעכן“ אין סאָוועטישע רעגיר־
 רונגס־לייט און אין סאָוועטישע ריכטער. ער האָט געוואָלט גלויבן, אַז ווען ער
 וועט זיי דערציילן דעם ריינעם אמת : — „אין אייער לאַנד געפינט זיך אַ פרוי,
 יעלענאַ פעטראָוונאַ גאַליוס, וועלכע איך האָב ליב שוין אַ לענגערע צייט, אַן
 וועלכער איך קען ניט לעבן, און שוין פיר יאָר אַז איך האָב זי ניט געזען; און
 ניט איר האָט מיך געוואָלט אַריינלאָזן צוריק קיין רוסלאַנד, ניט איר האָט זי
 געוואָלט אַרויסלאָזן צו מיר קיין ענגלאַנד — בין איך געגאַנגען קעגן אייערע
 געזעצן און קעגן אייער ווילן, אַריבערגעפלויגן די גרענעץ אויף מיין אייגענעם
 אַן עראַפלאַן וואָס איך האָב מיך איינגעשאַפט מיט מיין ביסל שווער־פאַר־
 האַרעוועט געלט, און אַט שטיי איך דאָ פאַר אייך און בעט אייך אָדער איר
 זאָלט מיר דערלויבן צו בלייבן דאָ אָדער איר דערלויבן מיט מיר אַרויסצו־
 פאַרן פון רוסלאַנד“ — וועלן זיי אויס דרד־אַרץ פאַר זיין גרויסער ליידנשאַפט
 אים שענקען דאָס לעבן און אפשר אויך דערפילן זיין בקשה. די ספעקולאַציע
 פון אַ ליבע־מאַניאַק, פון אַ לבנה־פאַר־כישופֿ'טן נאַכט־וואַנדלער, פון אַ —
 „באַזעסענעם“.

און ווי איך זע, האָט זיין ספעקולאַציע געווירקט. אין דער קאַזאַרמע־לופט
 האָבן אויף אַ מינוט אַ פלאַטער געטאַן די פליגלען פונם בלויען פויגל. סאָווע־
 טישע מאַכטהאַבער האָבן זיך אַן עפעס דערמאַנט : אַ פאַרגעסענער מאַטיוו האָט
 פלוצים אַ ציטער געטאַן אין חלל־העולם. יאַפּאַן דראָט פון מורח און דייטשלאַנד
 פון מערב און אין לאַנד אליין — פאַרביסנקייט, פאַראַטן, פאַרשווערונגען און
 פאַרדעכטיק־שרייענדיקע לאַיאַליטעט. די ריזיקע רוסישע פרעריע גרייט זיך
 נאַכאַמאָל פאַרוואַנדלט צו ווערן אין אַ מלחמה־יאַטקע — און דאָ, מיר־ניט, דיר־
 ניט קומט צו פליען אַן אַטלעטישע פיגור פון אַ בלויאויגיקן ענגלענדער און ער
 דערציילט אין פשוט'ע, ערלעכע און איבערציגנדיקע ווערטער, אַז ער איז
 שוין יאָרנלאַנג קראַנק מיט ליבע און אַז וואָס אויף דער וועלט זאָל ניט פאַ־
 סירן איז זיין לעבן קיין לעבן קיין לעבן ניט אַן יעלענאַ פעטראָוונאַ גאַליוס :
 אַ יעקב אַבינו פונם צוואַנציקסטן יאָרהונדערט קומט צופליען אויף פליגלען
 פון בענקשאַפט צו זיין סלאַווישער, שמאַלנאַזיקער רחל. וואָס איז דאָס ? אַ
 מאַטיוו פון דער ווייט־אַפגעשטאַרבענער פאַרגאַנגנהייט, וואָס איז פלוצים
 אויפגעשאַנען תחית המתים ? אַ פראַגמענט פון אַ ניי־ראַמאַנטישער צוקונפט ?
 אַ ניגון פון דער איביקייט ? און פאַרהאַרטעוועטע, פון חשדים און מורא־ס
 אויפגעפרעסענע סאָוועטישע סאַטראַפּן, האָבן זיך אויף אַ מאַמענט פאַרלוירן,
 בטל געוואָרן פאַר אַן אויפבלייך פונם איביק־מענטשלעכן. גראווער איז אַפֿ־
 געקומען מיט אַ געלט־שטראַף און מיט דער קאַנפּסיקאַציע פון זיין ביליקן
 אַעראַפלאַנדל.

תחילת יאנואר, דערציילן די צייטונגען, איז דאָס גליקלעכע פּאַרל אַוועק-
געפּאַרן קיין ענגלאַנד. זייער אַפּריזע איז געווען די גרעסטע סענסאַציע פּון
דער וואָך. אַמבאַסאַדאָרן האָבן זיך פאַר זיי משתדל געווען, מיזאַל זיי אַרויס-
געבן טראַנזיט-וויזעס; קאָנסולאַטן האָבן זיך מתעסק געווען מיט זייער באַגאַזש
און פּון רעגירונגס-דעפּאַרטמענטן איז מען געלאָפּן זיי באַזאָרגן מיט אייזנבאַן-
בילעטן. צום וואַקואַל זיינען זיי געקומען באַגלייטן דיפּלאָמאַטן, רוסישע רע-
גירונגס-באַאַמטע, סתּם מאַסקווער איינוואוינער אין גרויסע צאָלן. מ'איז זיך
צוזאַמענגעלאָפּן אויפּן — „גוט-וואונדער“. מ'האַט געוואָלט זען מיט די אייגענע
אויגן דאָס שטיק שיר השירים, וואָס האָט זיך פּלוצים אַריינגעריסן צווישן
שטרענגע, גרויע מויערן, און האָט אַזוי אומדערוואַרטעט באַזיגט דעם סאַווע-
טישן חומר-הדין און חומר-הפּראַקטיק.

* * *

באַזיגט ?

הלוואי זאָל איך ליגן זאָגן :

נישטאַ קיין צאָל פאַר די ברכות, וואָס איך בין גרייט צו שיקן קיין לאַנדאָן,
צום גליקלעכן ענגליש-רוסישן זיווג. אָבער מיין האַרץ זאָגט מיר : עמעצער
וועט נאָך אפשר אין רוסלאַנד טייער באַצאָלן פאַר זייער גליק.
מ'קען זיך נאָך דערמאַנען און... זיך פאַרשעמען : וואָס האָט אין יענע
טעג פּאַסירט ? וואָס זיינען מיר פּלוצים אַזוי צעשמאַלצן געוואָרן, בטל
געוואָרן פאַר אַ ליב-באַזעסענעם ? ווער איז עס געווען דער, וואָס איז דער
ערשטער אַריינגעפּאַלן אין אַזאַ אידיאַטישער סענטימענטאַליטעט און האָט
נאָכדעם אָנגעשטעקט אַנדערע ? און אַז מען וועט יענעם „ערשטן“ זוכן — וועט
מען אים געפינען, און וועט מען דאַרפּן — וועט ער זיך אַרויסווייזן פאַר אַ
טראַציקסט.

אַדער אפשר בין איך אַליין שוין אַזוי דעמאָראַליזירט פּון מיין אַנטי-
באַלשעוויסטישער „מאַנקאַליע“, אַז איך קען מיר שוין ניט פאַרשטעלן, אַז דאָס
אַפיציעלע מאַסקווע זאָל האָבן דורכגעלעבט אַ טאַג פּון ספּאַנטאַנער, אויסער-
פּאַליטישער, סתּם-און-איביק, מענטשלעכקייט, און זי זאָל נאָכדעם אויף דעם
ניט חרטה האָבן ?

דער מענטש וואָס האָט ניט געוואָלט הייסן יאָסל

וויפן גריכיש-אַרטאָדאָקסישן בית-עולם פון אַן אינדוסטריעלער אַמעריקאַ-
נער שטאָט, וועלכע איך וועל בעסער ניט אַנרופן ביים נאָמען, וועט מען
די טעג אַוועקשטעלן אַ טשיקאַווע מצבה. נאָך דער געוויינלעכער, רוסישער
אויפשריפט מיט אירע קלויסטער-סלאַווישע בוכשטאַבן, וועלן אויף איר אויס-
געקריצט ווערן אויך זעכצן אידישע אותיות: „פה נטמן יוסף בן משה“. דער
גלח, ווייס איך, האָט שוין געגעבן די דערלויבעניש אויף אַזאָ אויפשריפט, און
מיין „לומדות“ איז צונויך געקומען אויף צוצושטעלן דעם העברעאישן טעקסט.
דער פאַרשטאַרבענער, לאַזט זיך אויס, האָט אַנגעזאָגט זיין פרוי — אַ פרוּמער
רוסישער עמיגראַנטקע — אַז מ'זאָל באַזאָרגן פאַר זיין מצבה אויך אַ העברע-
אישע אויפשריפט; און טאַמער וועט מען דאָס ניט קענען אויספירן, זאָל מען
אים ליבער אינגאַנצן קיין מצבה ניט שטעלן. ערשט נאָכן טויט האָט די קליינע
און צוזאַמענגעוואַקסענע רוסישע קאַלאָניע פון יענער שטאָט אויסגעפונען, אַז
איינער פון די גבאים פון זייער קירכע איז משמעות געווען אַ איד און אַז
ס'איז גאָר אַ ספק, צי ער איז ווען עס איז געווען געטויפט לויט זייער פראַ-
וואַסלאַוונעם צערעמאָניאַל. אַ חוץ זיין פרוי האָט קיינער אין שטאָט ניט גע-
וואוסט דעם סוד, וואָס ער האָט אין זיך געטראָגן, זיין ברייט, קליינענדיק פנים
מיט די וואַסערדיק-גרויע אויגן האָט אויסגעזען מער סלאַוויש ווי אידיש,
זיין רוסיש איז געווען פליסיק און נאַטירלעך, זיין ענגליש — מיט אַ האַרטן,
רוסישן אַקצענט; זיינע מאַניערן, געוואוינהייטן, אינטאַנאַציע — דרום-רוסיש-
גוי'איש. זיין נאָמען (דאָס הייסט דער נאָמען אונטער וועלכן ער האָט אָפּציעל
געלעבט אין אַמעריקע) האָט אויך געשאַפן דעם איינדרוק, אַז ער שטאַמט פון
אַן עכט-רוסישער אַדער אוקריינישער פאַמיליע. קיינעם האָט ניט געקענט
קומען אויף דער מחשבה, אַז דער ברייטביינערדיקער „סטאַראַסטאַ“ פון דער
קירכע — און דער הויפט פון זייער חברה קדישאַ — איז גאָר אַ איד; און זיין
ווייב האָט אַלע יאָרן, ביז נאָך זיין פריציטיקן טויט, הייליק געהיט זיין סוד.

* * *

די מצבה וועט אויף לאַנגע יאָרן בלייבן אַ רמז אויף אַן אומבאַקאַנט,
מיסטעריעזן לעבן פון אַ מאַדנעם מענטשן, וואָס איז געווען אי אַ איד און אי אַ
גוי, און איז אַוועקגעגאַנגען פון דער וועלט מיט איין נאָמען פאַר דער קירכע
און פאַר די רעגירונגס-אויטאָריטעטן — און מיט אַ צווייטן נאָמען פאַרן ...
חלל העולם. אין מיין זכרון וועט ער אַבער אויף שטענדיק בלייבן אונטער גאָר
אַן אַנדער נאָמען, אַלס „דער מענטש וואָס האָט ניט געוואָלט הייסן יאָסל“.

דוכט זיך, אַ געוויינלעכער נאָמען, אפשר מיט אַביסל אַ טריוויאַלן קלאַנג פאַר אייניקע אויערן; אָבער אין אַט דעם נאָמען איז געלעגן זיין פיין, זיין גע- פיל פון באַליידיקונג און יענע לעפּישקייט וואָס גייט אַזוי אָפט אַרום אין לעבן געאַרעמט מיט טראַגיק. פון זיינע פּריע אינגלשע יאָרן אָן האָט ער געזען דעם אומגליק, איך וואָלט געזאָגט דעם פּאַטום, פון זיין לעבן אין דעם דאָזיקן מיאוסן, ווי ער האָט זיך איינגערעדט, נאָמען וואָס זיין פּאַטער האָט אויף אים אַרויפגעצוואונגען: יאָסל.

איך געדענק אים ווי היינט. ער איז געווען עלטער פון מיר מיט גוטע עטלעכע יאָר און אַ סך העכער און ברייטער פון מיר. די שקצים אין שטעטל פלעגן ציטערן פאַר אים אימת־מות. אַ האַנט האָט ער געהאַט אַ שטאַרקע און אַ שווערע און פון זינט ער האָט צע'מזיק'ט דעם גלח'ס ביידע בנים, וואָס זענען נאָכדעם אָפגעלעגן צוויי וואַכן מיט געשוואַלענע זייטן, איז ער געוואָרן אַזוי פּאָפּולער אַלס שלעגער — אַז קיינער האָט זיך שוין מיט אים ניט געוואָלט „זאַמירן“. איך ווייס ניט, פאַר וואָס איך האָב געהאַט די זכּיה; אָבער צו מיר פלעגט ער שטענדיק אַרויסווייזן אַן אומבאַגרייפלעך-צאַרטע באַציאונג. אָפט-מאָל, דערמאָן איך מיך, האָט מיך יענע באַציאונג, ווי איך וואָלט זיך היינט מסתמא אויסגעדריקט, „שאַקירט“: מיר פלעגט זיך פון צייט צו צייט דוכטן, אַז דאָס איז די צאַרטקייט פון איינעם, וואָס פילט אין מיר אַ שוואַכלינג, וועל-כער מוז נעבעך אָנקומען צום שוץ פון „א יונג מיט ביינער“. איך דערמאָן זיך אָבער, אַז ער איז מיר געווען אויך דאַנקבאַר פאַר די מעשיות, וואָס איך פלעג קענען דערציילן. און פאַר יעדער מעשה פלעגט ער מיר אין די זומער-אויפדערנאַכטן אָפּצאָלן מיט לידלעך — פאַר יעדער מעשה אַ לידל און פאַר יעדן לידל ווידעראַמאָל אַ נייע מעשה. מיר האָט ער אויך אַמאָל אָנפאַרטרויט זיין מורא'דיקן סוד: ער האָט פיינט זיין טאַטן תכלית שנאה, און ער וועט מיט דער צייט אַוועקפאַרן ערגעץ-וואו אין דער ווייטער וועלט אַריין — קיין אַפרי-קע און אפשר קיין אַרגענטינע — און וועט קיין אַדרעס אַהיים ניט שיקן, און וועט פון זיין טאַטנס „זוואַניע“ קיינמאָל ניט וועלן וויסן. אַן אומהיימלעכער ציטער, געדענק איך, איז יענעם אַוונט דורכגעלאָפּן איבער מיין נאָך-קינדעריש און ניט-פאַרהאַרטעוועטן לייב: איך האָב מיינע אויערן ניט גע-גלויבט און זיך ניט געקאַנט פאַרשטעלן, אַז אַ מענטש'ס מויל זאָל גאַר קענען אַזעלכע ווערטער אַרויסריידן. ער האָט אָבער עטלעכע מאָל מיט אַ פולן, פרעכן מויל איבערגע'חזר'ט די דאָזיקע דערקלערונג פון שנאה: „פאַרוואָס האָט ער מיר אַ נאָמען געגעבן יאָסל? קיין אַנדער נאָמען ניט געקאַנט אויסזוכן? אפילו ביים קאָזיאַנע ראַבינער האָט ער מיך פאַרשריבן יאָסל! אָבער, ניש-קשה: איך וועל קיין מעטריקע ניט אַרויסנעמען, און קיין אַפריקע אַדער קיין

אָרגענטינע וועל איך אַוועקפאַרן אַז פּאַפּירן — און די וועלט זאָל זיך אפילו איבערקערן, וועל איך אויפהערן צו הייסן יאָסל“.

* * *

דעם רב אין שטעטל האָט מען גערופן רב יוסי (יאָסיט); דער שניט-קרעמער אויף דער לאַנגער גאַס האָט געהייסן יאָסקע; דעם פּאַסעסאַר'ס איידעם, אַ קיר'ה'שער יונגערמאַנטשיק, האָט געבראַכט מיט זיך פון דער היים דאָס פּאַרצויגענע יאָסעלע; ביילע דער אלמנה'ס בן-יחידל מיטן בלאַסן פנים'ל און די דינע, אויסגעדאַרטע הענטלעך (דאָס בעסטע חדר-אינגל אין שטעטל) האָבן אַלע ציטעריק גערופן יאָסעניו; ראָזענבוים דעם אַדוואָקאַט האָבן גוטע-ברידער טיטולירט יאָסיף; און גרינקאָוו דער נאַטאַריוס האָט געהייסן אָסיפּ.

מיין פריינטס „פּילאָלאָגישער הוש“ האָט אים געזאָגט, אַז דאָס זיינען אַלץ אַנשטענדיקע וואַריאַנטן פון איינעם און דעם זעלבן נאָמען. אָבער ער הייסט גאַר יאָסל, טראָגט איין נאָמען מיטן שטאַט-גנב, יאָסל אַרעסטאַנט, וואָס ווען מען באַגעגנט אים אין גאַס, פּרעגט מען אים: „ווי גייט'ס עפעס דעם קיסר אין געזונט?“ — ווייל אַלע ווייסן, אַז ער איז זעכצן חדשים אויסגעזעסן אין חד-גדיא, „ביים קיסר אויף קעסט“. פאַרוואָס קומט אים, ער זאָל הייסן יאָסל? ווייל דער ליטווישער מלמד זאָגט, אַז ס'איז לייכטער צו מאַכן פונם רב אַז אַם איידער אים אויסצולערנען כאַטש אַבי-סעלע דקדוק? ווייל דער רוסישער הויז-לערער האָט געזאָגט אַז ווען מ'זאָל אים פּאַלגן, וואָלט מען אים באַצייטנס געדאַרפט אויסלערנען זיין אַ „טשאַ-באַך“ (אַ פּאַסטוך), ווייל פאַר עפעס אַנדערש וועט ער שוין ניט טויגן? דאַרף מען אים דערפאַר רופן יאָסל?

* * *

ווען ער האָט אויסגעפונען די מעשה פון מכירת-יוסף, האָט ער אָנגעהויבן פּאַדערן אין דער היים, מ'זאָל אים רופן „מיט זיין ריכטיקן נאָמען“, אַט אַזוי ווי אין חומש שטייט: „יויסעיף“. ער האָט פאַרמאָגט אַן אויסגעצייכנט אויער — דאָס האָט מען געקאָנט זען פון זיין פּראַכטפולן זינגען ציגיינערישע, כאַלאַצקע און אַנדערע לידער — און ער האָט געכאַפט אַז יוסף פונם חומש רעדט מען אַרויס „יויסעיף“, מיטן אַקצענט אויף דער צווייטער זילבע האָט דער פּאַטער אויסגעשטרעקט אויף אים אַ פאַר ביזע אויגן און זיינע גע-דיכטע וויסלעך-בלאַנדע ברעמען האָבן זיך אָנגעבלאָזן מיט רוגז און פאַר-אַכטונג: אַזוי? אַנדערש שטייט דיר שוין ניט אַן, ווי נאָר צו הייסן יויסעיף? אַזוי פּאַסט עס דיר טאַקע? אפשר זאָל איך דיר קויפן אויך אַ זיידן העמדל? אפשר ווילסטו אַז דיינע ברידער און שוועסטער, און איך, און די מאַמע זאָלן זיך צו דיר בוקן? אַ קלייניקייט — אַ קינד אַ דימענט? און די

נאָו קענסטו דיר אויסשנייצן ווי אַ מענטש? און עברי קענסטו ווי אַ אינגל אין דיינע יאָרן דאַרף קענען? און גיין קענסטו ווי אַ מענטש? טאַפֿ-טאַפֿ, טאַפֿ-טאַפֿ, מיט די לאַנגע בעל־עגלה'שע רגלים... עשו מיט די ביינער... און אַז דו וועסט זיך איבערקערן מיטן קאַפּ אַראָפּ און מיט די פיס אַרויף, וועט דיך דען עמיצער רופן „יויסעף“? זיי צופרידן וואָס אַזא „זשלאָב“ (אַ גראַבער גוי) ווי דו הייסט כאַטש יאָסל... אויך צופיל פאַר דיר“...

אַבער יאָסל האָט זיך איינגעשפּאַרט, ניט מער צו הייסן יאָסל. אין דער היים, בכל אופן, האָט ער אויפגעהערט זיך אַפצורופן אַדער זיך אומ־צוקוקן, ווען מ'האַט זיך געווענדעט צו אים מיט זיין „העסלעכן“ נאָמען: נישטאַ אַזאַ באַשעפעניש אין הויז, וואָס הייסט יאָסל. מיט זיינע צוויי ברידער און איין־און־איינציקער שוועסטער האָט ער כמעט אויפגעהערט צו ריידן: דער עלטערער ברודער, דער סטודענט, מיט וועלכן דער טאַטע צאַצקעט זיך, קומט סאַרװוי אַהיים נאָר אויף וואַקאַציע, און וויל אים כמעט ניט דערקענען; דער אינגערער ברודער שטאַלצירט מיט זיין וואוילקענער־שקייט (ער לערנט שוין אַלגעברע און קען לייענען רש"י-כתב), און די שוועסטער („קרוין מיינע“, ווי דער טאַטע רופט זי), גיט אים כאַבאַר אַ גוט וואָרט נאָר ווען זי בעט זיך ביי אים, ער זאָל ניט דערציילן אין דער היים, אַז ער האָט זי שפעט אין אַוונט געזען שפּאַצירן מיטן פּריסטאַװיס „זינדל“. דער טאַטע האָט סאַרװוי שוין אויפגעהערט אויף אים צו קוקן („סיאיז ניט מייין קינד“, האָט ער אים איינמאַל געהערט זאָגן צו דער מוטער אין זייער שלאַף־צימער, „זאָג אויס דעם אמת, פון וועמען איז ער? פון אַ גוי?). און די מאַמע — ווען זיי בלייבן אַמאַל אליין, קוקט אויף אים, ווי אים דוכט זיך, מיט שולדיקע אויגן און וויינט.

האָט ער אַנגעהויבן אַוועקצוגיין פון דער היים אויף לאַנגע שעה'ן, אַמאַל אויף אַ גאַנצן טאַג, צום טייכל אַדער אין דערבייאַקן וועלדל. ווי ער האָט מיר אין שפּעטערדיקע יאָרן דערציילט, פלעגט ער זיך דענסמאַל אַרומטראַגן אין זיין איינזאַמקייט מיט משונה'דיקע מחשבות און חלומות: ער איז אויך אַ יוסף, אַ „יויסעף“... ער איז בעסער פון זיינע ברידער און פון זיין שוועסטער; קלוגער, געראַטענער, פעאיקער און שענער — און דערפאַר האָט מען אים פיינט... אַבער אים וועט מען ניט קענען פאַר־קויפן פאַר אַ קנעכט, ווייל אַלע ווייסן פון זיין גבורה: ער וועט זיך ניט לאָזן... אַבער עס וועט קומען אַ טאַג און ער וועט בינדן דעם סטודענט מיט די מעשענע קנעפּ אויפן מונדיר, און דעם רש"י־קנאַקער, און די „קראַסאַװיצע“, דעם טאַטנס „קרוין“, וואָס פירט זיך אַרום מיטן פּריסטאַװיס „זינדל“, און וועט זיי אַלע פאַרקויפן צו די גרוינען מיט די גראַבע וואָג־

צעס, וואָס קומען יעדן זומער האַנדלען מיט זייד, טשע-סו-טשאַ און אַל-פאַנג פאַר מענערשע זומער-קליידער... און נאָכדעם — אַפּריקע, אַרגענ-טינע... ער'ט ווערן אַ פּרעזידענט... אַ הונגער אין רוסלאַנד... יאָ, עסן וועט ער זיי געבן ווען זיי וועלן אַנקומען אין זיין לאַנד, און אַ דירה, און קליידער, אַבער רעדן מיט זיי — ניט אַ וואָרט... און זאָלן זיי וויסן, וואָס עס הייסט — יאַסל...

* * *

מיט דער צייט האָט ער זיך איבערגעקליבן צו די „יאַמשטשיקעס“ (פּערד-אַנטרייבער) אין הויף. איינס פונם פּאַטערס פיל געשעפטן איז געווען די „זעמסקע פּאַטשט“*). און די אַנטרייבערס, שמידן און אַנדערע דינער האָבן געוואוינט אין צוויי גרויסע פליגלען פון זיין הויז מיט זייערע פרויען און קינדער. גאַנצע טעג פלעגט זיך שוין יאַסל ניט באַווייזן צווישן די זייניקע און ער איז געוואָרן אינגאַנצן אַן אייגענער אין דער גרויסער משפּחה רוסי, כאַכאַלן און ציגיינער פון דער „זעמסקע פּאַטשט“. דער ליטווישער מלמד האָט אויפגעהערט אַריינצוקומען („אַ גוי'אישער קאַפּ!“), דעם רוסישן לערער האָט מען געגעבן צו פאַרשטיין, אַז עס איז גלייכער ער זאָל אַנשטאַט זיך צו מוטשען מיט יאַסלען אַוועקגעבן מער צייט איי-ציקלען, וואָס לערנט שוין אַלגעבראַ — און ווען מאַיז אַוועקגעפאַרן אין מיטן זומער אויף אַ וואַך צייט קיין אַדעס, וואו דער פּעטער שמחה וואָס האַנדלט מיט סאַמאַרקאַנד און עקספּאַרטירט סחורה אַזש קיין לאַנדאַן, האָט אויסגעגעבן זיין ערשטע טאַכטער, האָט מען יאַסלען אפילו ניט געזאָגט אַז מ'פאַרט אַוועק. די מאַמע, האָט אים דערציילט אַנטאָן דער אַנטרייבער, וואָס האָט די משפּחה אַוועקגעפירט צום וואַקזאַל, האָט שטאַרק געיאַמערט און געוויינט, און אים געבעטן אַכטונג געבן אויף יאַסלען, אַבער זעגענען זיך מיט אים (שוין ניט רעדן וועגן מיטנעמען קיין אַדעס) האָט אויך זי ניט געפונען פאַר נויטיק.

אַלץ מער און מער איז יאַסל אַריינגעצויגן געוואָרן אין דער רוסיש-כאַכאַצקע-ציגיינערישער סביבה פונם „הויף“ (וואו מ'האַט אים געקרוינט מיטן נאַמען „דרוזשאַק“, פּריינד). אין שטעטל האָט מען אפילו אַנגעהויבן רעדן, אַז יאַסל האַלט ביי שמד'ן זיך, און כאַטש ער איז נאָך אַזוי יונג, כמעט אַ שנעק, וועט ער אין גיכן חתונה האָבן מיט דער ציגיינערטע נאָ-טאַשאַ, מיט דער יונגערער טאַכטער פון קאַנסטאַנטי'ן, דער שמיד, וואָס

* אַ מין קאַנטראַקט מיט דער רעגירונג צו באַזאָרגן מיט טראַנספּאָרטאַציע די פּאַסט, שטייער-קאָלעקטאָרן, ריכטער, רעגירונגס-דאָקטוירים און אַנדערע באַאַמטע. אין דרום-רוסלאַנד זיינען די דאָזיקע קאַנטראַקטאָרן געווען מערסטנס אידן, וועלכע האָבן צוליב דעם געמוזט האַלטן גרויסע צאָלן וואַגנס, פּערד און (שטענדיק גוי'אישע) אַג-טרייבערס.

האָט ליב געהאַט צו דערציילן, אַז אין אונגאַרן איז ער אַמאָל געווען אַ באַרימטער פּידל-שפּילער, נאָר אַ מיידל האָט אים פון אייפּערזוכט געגעבן צו טרינקען עפעס אַ געמיש פון וויין מיט אַ כּישוף-גראָז און פּונדענסמאָל אָן האָט ער פּאַרלוירן דעם „גוסט“ צו שפּילן.

דעם פּאַסעסאַרס איידעם, דער קיר"ה'שער יונגעראַנטשיק — וואָס האָט יאָרנלאַנג „געסטראַשעט“ אַז אַט-אַט לאָזט ער זיך אַוועק צוריק קיין לעמבערג און דרוקט דאָרט אָפּ אַ גאַנצן בוך לידער, און די וועלט וועט מיט אַמאָל דערזען, וואָס פאַר אַ פּאַעט אונזער שטעטל האָט זוכה געווען צו האָבן צווישן אירע איינוואוינער — האָט אפילו „פאַרפּאַסט“ אַ ספּעציעל לידל לכּבוד יאָסל'ס שמד און חתונה, איך געדענק נאָך ביו היינט די פּיר סטראָפּן פון יענעם לעפּישן און סאַדיסטישן פּומון :

„כ'קען אַ אינגל, הייסט ער יאָסל,

עסט ער טריפּ'ס און טרינקט ער נסך,

נאָך כל-נדרי פרעסט ער ראָסל,

שטיקער ברויט אין מיטן פּסת.

ניט קיין תּורה און ניט קיין מידות,

ניט קיין חומש, ניט קיין רש"י,

פרומע אידן רופּט ער זשידעס,

און זיין זיווג איז נאַטאַשע.

כ'קען אַ אינגל, הייסט ער יאָסל,

זויפט ער בראָנפן ווי אַן ערל ;

זאַגט אויף אים זיין מומע סאַסל,

אַז אַ שיקסע איז זיין פּאַרל.

יאָסל, יאָסל, לויף צום גלח,

נעם אַראָפּ דעם טלית-קטן ;

ייוזעל נאָר וועט זיין דיין מלאַך

און דיין גאָט וועט זיין דער שטן“.

איך קען ניט קאוירן פאַר יאָסלס באַציאונגען מיט נאַטאַשאַן — ער איז צו פּערצן יאָר געווען אַ מאַן מיט מענער גלייך — אָבער קיין בראָנפן האָט ער ניט „געזויפט“, און פרומע אידן האָט ער ניט גערופן „זשידעס“, און קיין מומע סאַסל האָט ער אויך ניט געהאַט. דעם פּאַסע-סאַרס איידעם האָבן אויסגעפעלט גראַמען צו „יאָסל“ און צו „מידות“, האָט ער זיך געלאָזט וואוילגיין מיט אַ מומע סאַסל און מיט זשידעס. אָבער דאָס ליד האָט געהאַט אַ גרויסן דערפּאָלג — מסתּמא דער איינ-

ציקער דערפאלג וואָס דער קיר"ה'שער יונגערמאַנטשיק האָט געהאַט אַלס פּאַעט; ווי ווילד-פּייער האָט זיך עס פאַרשפּרייט איבערן גאַנצן שטעטל. לייזער קלעזמער האָט צוגעטראַכט די "מוזיק" און אינגלעך ווייס-חברה" ניקעס האָבן עס אָנגעהויבן צו זינגען אין די גאַסן. עס איז גענוג געווען, אַז יאָסל זאָל אַרויסגיין פּונם הויף און זיך באַווייזן ערגעץ אין גאַס, ווי עס פּלעגן גלייך אויסוואַקסן, "ווי פון אונטער דער ערד", אַ כאַפּטע אינגלעך מיט קוויטשעדיקע קול'עכלעך:

"כ'קען אַ אינגל, הייסט ער יאָסל..."

דער יצר-הרע אויסצוינגען דעם ניגון ביז צום סוף איז געווען אַזוי גרויס, אַז זיי האָבן אפילו פאַרגעסן, ווי יאָסל האָט צע'ממית'ט דעם גלח'ס צוויי זין, און האָבן ווי אויפגעהערט מורא צו האָבן פאַר זיין שטאַרקער און שווערער האַנט. יאָסל אַליין איז צוליב דעם לידל אַזוי געפאַלן ביי זיך אין די אויגן, אַז ער האָט אויפגעהערט צו גלויבן אַז זיין האַנט קען עפעס באַווייזן.

* * *

אין אַן ערב סוכות איז יאָסל פאַרשוואונדן געוואָרן. ביים פּאַטער אין קעסטל האָבן געפעלט צוויי הונדערט און פּופציק רובל און אין הויף, ביי די "יאַמטשטיקעס", האָט געפעלט יאָסל.

וואוהין ער איז אַוועק, ווי אַזוי, צוליב וואָס, האָט קיינער ניט גע-וואוסט, אויך ניט זיינע גוי'אישע פּריינט פּונם "הויף".

עס איז נאָך היינט פרי צו דערציילן אַלע גילגולים, וואָס ער איז דורכגעגאַנגען נאָך זיין אַנטלויפן. אין אַ פאַר לענדער איז ער אין געוויסע צייטן געווען פאַרבונדן מיט וויכטיקע ענינים און אָנגעזעענע מענטשן, און איך וואָלט, האָב איך מורא, אַרויסגערופן אַ סך צרות, ווען איך וואָלט שוין איצט דערציילט וואָס ער האָט מיר מוסר-סוד געווען. קיין פּרעזידענט איז ער ניט געוואָרן — ניט אין אַפריקע און ניט אין אַרגענטינע. פּעאיקייטן אויף אַ געוויסן געביט האָט ער אין שפּעטערדיקע יאָרן אַרויסגעוויזן ניט קיין געוויינלעכע, און אין דער אַמעריקאַנער שטאַט, וואו ער האָט יאָרנלאַנג געלעבט פאַרשטעלט פאַר אַ גוי, מיט אַ גוי'אישער פּרוי (און דווקא ניט נאַטאַשע), איז ער געווען אָנגעזען און געליבט ניט נאָר פון דער קליינער רוסישער קאָלאָניע, נאָר אויך פון ברייטערע, ריין-אַמעריקאַנער קרייזן.

ווען איך האָב אים צופעליק באַגעגנט גלייך נאָך מיין אַנקומען קיין אַמעריקע, האָט ער מיך באַשוואוירן ניט אויסצוגעבן קיינעם ווער ער איז. "סוף-כל-סוף", האָט ער צו מיר אַ זאָג געטאָן, "בין איך געוואָרן אויס יאָסל. פטור געוואָרן פּונם נאָמען, פטור געוואָרן פּונם טאַטן. דער אַלטער, ווייס איך, איז שוואַך און אַרעם — שיק איך געלט מיט דער ברייטער

האַנט, אָבער ער ווייסט נאָך אַלץ ניט וואו איך בין. דאָס געלט קריגט ער גאָר פון אַן אַנדער לאַנד, ניט פון אַמעריקע, און די פּערזאָן וואָס שיקט עס לויט מיין אַנווייזונג, וועט מיך קיינמאָל ניט אויסגעבן. נאָך וואָס זאל ער וויסן, נאָך וואָס זאל די גאַנצע פּאַמיליע וויסן, וואו איך בין? פאַר זיי בין איך דאָך יאָסל". ער האָט מיך, געדענק איך, לאַנג אויסגעפרעגט וועגן דער רוסישער רעוואָלוציע און ער האָט מיר פריינטלעך אויסגערעדט פאַר וואָס איך בין אַנטלאָפּן פון רוסלאַנד. "אָבער עס קען זיין", — האָט ער צום סוף אַ זאָג געטאָן, "אַז אַנדערש האָסטו ניט געקאָנט האַנדלען. נישט קיין קלייניקייט: אַזויפיל מיליאָנען "יאָסלס" האָבן זיך צעבונטעוועט... דו ביזט צו צאַרט דאָס צוצווען און אויסצוהאַלטן"...

* * *

דער מענטש וואָס האָט ניט געוואָלט הייסן יאָסל איז אַוועקגעגאַנגען, פון דער וועלט, ווי מ'גייט מיר איבער, זאָט מיט יאָרן. ער איז געווען פולקאָם געזונט, אַן אויסגעצייכנטער אַטלעט, געקראָגן ערשט ניט לאַנג אַ פרייז פאַר רייטן אויף אַ פּערד, געברויזט מיט גייע פּלענער. אַן אויטאָמאָביל-אומגליק האָט אָפּגעקירצט זיין לעבן, פון וועלכן מיר וועט נאָך, האָף איך, אַמאָל אויסקומען צו דערציילן.

עס איז שווער צו טרעפן, צו וואָס און וואוהין זיין גורל וואָלט אים נאָך דערפירט, ווען ער וואָלט אויסגעלעבט אַלע זיינע יאָרן. איינס האָט ער אָבער אין זיין לעבן דערגרייכט: אַ גוטע פאַר צענדליק יאָר האָט ער ניט געהערט דעם נאָמען יאָסל. נאָכן טויט האָט ער אפילו דערגרייכט דאָס, וואָס ער האָט אין זיינע אומגליקלעכע אינגלשע יאָרן אַזוי ליידנשאַפטלעך געוואָלט דערגרייכן — דעם נאָמען יוסף — "יויסעף", אַט אַזוי ווי ער האָט אַמאָל געהערט דעם בעל-קורא אַרויסרעדן דעם נאָמען. אַזוי וועט ער איצט בכל אופן "זיך רופן" אויף אַ העלפט פון זיין מצבה...

אומבאקאנטער מענטש האָט מיך די טעג באַליידיקט. האָב איך אים פאַר דער באַליידיקונג אָפגעצאָלט כּפּל-כּפּלים. פּון מייַן מויל האָט זיך אַרויסגעריסן אַן אזכּריות־דיקע, וואולגאַרע קללה. מיט עטלעכע מינוט שפּעטער האָב איך אַליין ניט פאַרשטאַנען, ווי אַזוי דאָס האָט פּאַסירט. מילא, אזכּריות — חידוש איך זיך ניט. איך קען זיך דערמאַנען נישט איין פּאַל, ווען איך האָב זיך געמוטשעט, כּדי עמיצן אַנדערש „אַרויסצונעמען די נשמה“. אזכּריות האָט זיך אירע וועגן, אומדירעקטע, קרומע, כּיטרע און סובלימירטע, ווי אַזוי צו קומען צום אויסדרוק. האָט זי דאָס מאַל זיך געלאָזט וואוילגיין, אויף אַ מינוט זיך אויסגעטאַן נאַקעט. אַבער וואול-גאַריטעט? שילטן? זינט מיינע ערשטע קינדער־יאָרן, אויף וויפּיל כּ׳קען זיך דערמאַנען, האָב איך קיין קללה קיינמאַל ניט אַרויסגערעדט. אַלס דריי־יעריק קינד האָב איך געוואוסט, אַז ווען גריגאָרי גנב גייט דורך די גאַס דאַרף מען אים נאַכשרייען: „אַ מכה דיר אין די קישקעס“. פּלעג איך אויך מקיים זיין די מצוה און שרייען פּון אונזער גאַניקל מיט מייַן דע־מאַלטדיקן חיתוך הדיבור: „דלידאָלי דאַנעו, אַ מאַטע דיל אין די טיסטעס“ — כּאָטש איך האָב ניט געוואוסט, וואָס פאַר אַ מין כּיבוד איז אַ מכה און פאַרוואָס דוקא די קישקעס דאַרפן קריגן אַזאַ זכּיה. אַבער איצטער קען איך ניט האָבן דעם „אַליבי“ פּון ניט פאַרשטיין דעם פּירוש המילות און מיינע אויערן האָבן געהערט ווי פּון מייַן מויל האָט זיך אַרויסגעריסן: „דו וועסט פּגרוץ פּון הונגער ווי אַ פאַרשיווע הונט אין מיטן גאַס“. אַרויס־געריסן? פּונם מויל? אַ מויל רעדט ניט. עמיצער מוז פּון אַ מויל אַרויס־ריידן; און וויפּיל כּ׳זאָל ניט וועלן פּון יענעם „עמיצן“ זיך אָפּגרעניצן, ווייס איך דאָך אַז דאָס בין — איך.

דעם אָפּדרוק פּון מייַן קללה אויפן געשאַלטענעמס פּנים האָב איך ניט געזען. ער האָט זיך בליץ־שנעל אומגעקערט צו מיר מיטן שטומען רוקן און מיט אייליקע טריט פּון אַ דערשראָקענעם זיך אַוועקגעטראָגן אין דער פּייכטער גרויקייט פּון אַ ניו־יאָרקער פּרילינג־פּאַרנאַכט. אַ סעקונדע האָט זיך מיר געדוכט, אַז מייַן קללה פּליט אים נאָך ווי אַ קויל פּון אַ פּיסטאַל און אַט־אַט וועט זי „אַרייַנצילעווען“ אין דעם לאַך פּון זיין מאַנטעל־אַרעם, פּון דער לינקער זייט.

אין די אויערן האָט פּלוצים אָפּגעקלונגען אַ וואַרנענדיקער זאַץ: „קללה גוררת קללה“. וואו שטייט אַזאַ מאמר? געלייענט מסתמא אין אַן אַלטן

מוסר-ספר און פאַרגעסן דעם נאַמען. און אפשר דוכט זיך מיר בלויז, אַז כ'האַב אים געלייענט. עס קען זיין אַז אַזאַ זאַץ שטייט ניט אין ערגעץ. אָבער וואָס איז דער אונטערשיד? דער „משקל“ איז אַ באַקאַנטער, זייער אַן אַלטער. דער ריטם פון פרקי אבות...

אויף אַ באַנק, דערזע איך, זיצט אַ יאַפּאַנער. ער האָט אַ קאַנספּיראַטיוו פנים. אויף יעדן יאַפּאַניש פנים, ווי מיר זעען עס, ליגט אויסגעגאַסן אַ סוד. ער קוקט אויף אַ אינגער טויב מיט אַ מאַדנער זיכערקייט. אַז קיינער וועט זי דאָ ניט טשעפען. דער יאַפּאַנער האָט אַ וואָרף געטאַן אויף מיר אַן אַנגעשטרענגט-פאַרדעכטיקן בליק. האָט ער געהערט מיין קללה? האָט ער פאַרשטאַנען די ווערטער? און נאַכאַמאָל „דערמאָן“ איך זיך: „קללה גוררת קללה“.

די עטער-כוואַליעס, קען זיין, האָבן שוין פאַרטראָגן מיינע גראַבע ווערטער קיין יאַפּאַן. קיינער וועט זיי דאָרט ניט דערהערן? אָבער ראַדיאָ האָט אונז שוין לאַנג באַוווּן אַז דאָס ניט-געהערטע עקזיסטירט אויך, איז „בכח“ געהערט צו ווערן. מיין קללה בלייבט אין חלל-העולם — זי האָט ניט וואוהין אַרויסצופליען פון יענעם חלל. ערגעץ-וואו, ערגעץ-ווען קען זי נאָך עמיצער דערהערן, אויפכאַפּן. אַ משונה-דיקער געדאַנק הויבט אַן צו „יאַדען“: פאַר דיין קללה וועט ווען עס איז, וואו עס איז עמיצער באַצאָלן. שפעטער מיט הונדערטער יאָרן וועט מיינס אַן אור-אור-איניקל אפשר פאַרוואַגלט ווערן קיין יאַפּאַן, קיין טאַסמאַניע, קיין פאַטאַגאָניע, און ער וועט דאָרט פון עמיצן דערהערן דיזעלביקע קללה, געצילט קעגן אים, און ער וועט אויך מיט די זעלביקע דערשראָקענע שריט זיך אוועקטראָגן אין דער גרויקייט פון אַ פאַרנעפּלטן פאַרנאַכט. אָבער דער „קלוגער“ אין מיר צעלאַכט זיך פון אינעווייניק: וואָס איז דאָס פאַר אַ פאַנטאַסטישע שטות/עריי? פרימיטיווער גלויבן אין מאַגיע פון ווערטער? שער ועונש, אויסגעטיילט פון אַ קאַסמישן גערעכטיקייטס-ראַבאַט? ...

* * *

פאַסירט האָט עס מיט מיר אויף וואַשינגטאָן סקווער. די לעצטע יאָרן קומט מיר אויס גאַנץ אַפּט דורכצוגיין יענעם סקווער וואָס האָט זיך אויס-געלייגט אַזוי מאַיעסטעטיש צווישן דעם ארכי-בורזשוואַן קוואַרטאַל פון אַנהויב פיפט עוועניו און די אַרימע איטאַליענישע געסלעך פון גריניטש ווילעדזש. איך האָב שוין דאָרט אפילו געשלאָסן אַ צאַל „קאַנטשאַפּטן“. דאָס בלאַנדע מיידעלע פונם בייליגענדיקן רעזידענץ-האַטעל לויפט מיר אַפּט אַנט-קעגן אויף איר קינדער-וועלאַסיפעדל מיט אַ פריילעכן געלעכטער: שוין עטלעכע חדשים אַז זי נעמט מיך אַן פאַר איר אַנקל פון קאַליפּאָרניע וואָס האָט איר אַמאָל געבראַכט אַ געשמאַקע מתנה — צוקערקעס פון אַריזאָנאַ-

קאקטוס. די גואווערנאנטקע לויפט איר נאך, איבערטריבן-דערשראקן און שאַקירט מיט איינעם און דעמזעלביקן פזמון אויף ברוגזן פראַנצויזיש: „דער מאַסיע איז טאַקע אַז אַנקל אַבער ניט דיינער, און מאַמאַ האָט שוין סאַ-ווי פאַרבאַטן צו עסן קאַקטוס-צוקערקעס פון וועלכע די פיגור ווערט אַ פעסל“.

דער מיוחס'דיקער הונט וואָס קומט אַהין יעדן טאָג אַרויס אויף זיין „מאַציאָן“ אין דער באַגלייטונג פון אַ רייך-געקליידעטער פרוי מיט אויס-געלאָשענע און ווי אונטערגעשלאָגענע אויגן — ער באַנעמט זיך ווי אַן אַריער אין דער כלבים-וועלט — שמעקט שוין צו אַפט צו מיינע הויזן ווי צו עפעס היימישעס און אַ פאַר מאַל האָב איך שוין זוכה געווען, ער זאָל אַ לעק טאָן מיינס אַ שיד-שנורל.

אין אַ זוניקן טאָג ווייס איך אַז צווישן דריי און פיר וועט דאָרט זיצן אויף איר שטאַם-באַנק די אכציקעריקע פרוי, וואָס וואוינט, דוכט זיך, קעגנאיבער אין דעם אַלט-אַריסטאָקראַטישן נוסח-קאָלאָניע-הויז. אַז זי וועט מיך דערזען וועט זי (צום דרייהונדערטסטן מאַל) אַ פרעג טאָן אויף איר סאָדערן-ענגליש, וויפיל עס איז דער זייגער און צי ס'איז אמת אַז שפּאַניע גרייט זיך שוין נאָכאַמאָל צו אַ מלחמה מיט אַמעריקע.

אַ סך פּאָפּולערער בין איך אַבער צווישן עולם, וואָס קומט פון דער אַנדערער זייט סקווער — פון די אַרימע „ווילעדוזש“-געסלעך, וואו אפילו יענקיס בני יענקיס האָבן זיך שוין אויסגעלערנט ריידן ענגליש מיט אַ סיצייליאַנער אַקצענט. צווישן יענעם עולם האָב איך אפילו אַ צאָל „קונדן“ — אַפטע בעלנים אויף מיינע פּאַפּיראַסן. דער הינקעדיקער איטאַליענער פון מעקדוואַל סטריט האָט שוין אויף מיר אַ חזקה. ער רופט מיך ביים ערשטן נאָמען און באַצאָלט מיר פאַר יעדן פּאַפּיראַס מיט דריי „סטעיט-מענטס“, פון וועלכע מיר דאַרף הנאה טאָן: „מוסאַליני נאָ גוד; אַי לאַיק טאַסקאַניני; העברעאַ גוד פיפל“. אַביסל שעמעוודיקער איז דער אַלטער „דושים דער משוגענער“ (אַזוי שטעלט ער זיך אַליין פאַר פאַר אומבאַקאַנטע), וואָס האַלט זיך אויף ערגעץ אויף בליקער סטריט ביי אַ אידישן קרעמער. זומער-צייט, שפעט ביינאַכט, ווען דער עולם צעגייט זיך, שטייט ער ביים פּאַנטאָן און חזר'ט איבער פאַר זיך מיט אַ פאַרגליווערטן ריטם זיינע איי-גענע גראַמען:

“My days were bad,
My days were sad,
And Jim the mad
Will soon be dead.”

איך געדענק שוין ניט וויפיל מאָל ער האָט ביי מיר געבעטן דעם לעצטן פּאַפּיראַס: מער וועל איך שוין ביי אייך ניט נעמען, ווייל מאָרגן וועל איך שטאַרבן.

ער איז דער איינציקער וואָס „טרייסט“ מיך מיט דער הבטחה, אַז מאָרגן וועט ער שוין ניט זיין צווישן די לעבעדיקע. עס איז שווער צו וויסן, וואָס אים אַנצואווינטשן, אָבער ניט איין מאָל לויפט מיר דורך אַ געדאַנק, אַז דזשים וועט מיך נאָך איבערלעבן.

און אַט דאָ, אויף וואַשינגטאָן סקווער, וואו עטלעכע מענטשן פילן שוין מיין אָפּוועזנהייט ווען איך בין אויסער דער שטאָט, האָט אַן אומבאַקאַנטער מענטש פריער ביי מיר געבעטן אַ פּאַפּיראַס און נאָכדעם זיך אָפּגעזאָגט אים צו נעמען.

אַ מיטליאַריקער מאַן, אַן אַ היטל, מיט לאַנג ניט-געוואַשענע האַר, וואָס זיינען אַמאָל געווען בלאַנד, מיט בלוי-עצבות'דיקע אויגן, אין אַ פּאַרלאַטעטן בגד מיט אַ קויטיק העמד, האָט מיך אָפּגעשטעלט מיט דער שוין-לאַנג לעגיטים-געוואַרענער בקשה:

— אפשר האָט איר פאַר מיר אַ פּאַפּיראַס? אַ גאַנצן טאָג האָב איך קיין איין צי ניט געהאַט.

איך האָב אַנגעהויבן טאַפּן די קעשענעס, כדי אַרויסצונעמען מיין שאַכטל ציגאַרעטן און דערווייל האָט דער אומבאַקאַנטער ווייטער גערעדט:

— כ'בין זייער צופרידן וואָס כ'האַב אייך באַגעגנט, ווייל ביי אידן נעם איך ניט גאַרניט.

איין אַ פאַר סעקונדן אַרום האָב איך געהאַלטן דאָס שאַכטל אין דער האַנט און אים דערווייל קיין פּאַפּיראַס ניט אויסגעשטרעקט.

— פון וואָס פאַר אַ געגנט זייט איר? — האָב איך מיט אַ געמאַכטער גלייכגילטיקייט אַ פּרעג געטאָן.

— איך בין אַ רוס, פון ריאַזאַנער גובערניע.

— אַ לאַנדסמאַן, הייסט עס. אַן אַלטער „קרוב“. — האָב איך אַנגעפּאַנגען ריידן צו אים אויף זיין לשון. איך האָב אים שטיל און רואיק געגעבן צו וויסן, אַז ער איז נכשל געוואָרן און זיך גראַד אַנגעשטויסן אין אַ איד. דער אומבאַקאַנטער האָט געקוקט אויף מיר מיט מוטנע געוואַרענע, דערשראָקענע אויגן. איך האָב אַרויסגענומען פון שאַכטל אַ פּאַפּיראַס און אויסגעשטרעקט צו אים אַ האַנט:

— אפשר וועסטו דאָן רויכערן דאָס מאָל אַ אידישן פּאַפּיראַס?

ער איז אויף אַ מינוט מבולבל געוואָרן, נאָר מיט אַמאָל האָט זיך אין דער בלוי-עצבות'דיקייט פון זיינע סלאַווישע אויגן באַוווּן אַ רציחה-פייערל:

— ניין, פון א איד וויל איך גארנישט ניט נעמען. כ'ועל בעסער ווארטן ביז היטלער וועט קומען קיין אמעריקע.

און דאָ האָט זיך פון מיין מויל „אַרויסגעריסן“ די קללה, פאַר וועלכער, ווי מיר דוכט זיך, איך וואָלט אַזוי שנעל קיין ווערטער ניט געפונען אויף קיין אַנדער שפראַך, אַ חוץ רוסיש. איך האָב געוואונטשן אַ מענטש דעם טויט, און ניט סתם דעם טויט, נאָר פגירה, און הינטישע פגירה, און פון הונגער, און אין מיטן גאַס.

ניט אומזיסט איז ער אַנטלאָפן פון מיר ווי אַ פאַניק-באַנומענע חיה.

* * *

באַשערט: צוויי מענטשן, וואָס האָבן אַמאָל אַפּשר געאַטעמט איינע און דיזעלביקע לופט, האָבן געדאַרפט ביידע פאַרוואָרפן ווערן אויף אַ ווייטן קאַנטינענט, גנב'ענען גרעניצן, גיין צופּוס איבער האַלב-געפּרוּירענע טייכן, איבערשניידן אַן אַקעאַן, כדי זיך שפּעטער מיט יאָרן צופּעליק צו באַגעגענען אויף ווייניקער פון דריי מינוט און זיך צעגייין פאַרוואונדעטע און קעגנזייטיק-באַשפּיגענע.

און אַט שטיי איך דאָ, אויף וואָשינגטאָן סקווער, מיט אַ „פאַרשעמטן פאַפּיראַס“ אין דער האַנט. וואו איז דער הינקענדיקער איטאַליענער פון מעקדאָגאַל סטריט? ווען ער איז איצטער דאָ, וואָלט דער פאַפּיראַס באַלד געקראָגן אַ תּיקון. גראַד היינט נישטאַ. איך וויל, ער זאָל מיך נאָכאַמאָל אַנרופן ביים ערשטן נאָמען, כ'זאָל הערן פון זיין ציינלאָזן מויל דעם באַ-קאַנטן, חניפה'דיקן פּוּמון, וואָס פאַרענדיקט זיך מיט „העברעאַ גוד פּיפל“. איך ווייס, איך ווייס, אַז דער אומבאַקאַנטער סלאָוו איז ערלעכער און „נאָ-בעלער“ פונם איטאַליענער. פאַר אים איז דער איד טריף און זיין פאַפּיראַס איז טריף, מסתמא פאַרוואָגלט געוואָרן קיין אויסלאַנד מיט דער שארית-הפּליטה פון אַ „ווייסער“ אַרמיי, בשעת'ן בירגער-קריג — און ווען ער דערמאַנט זיך אין די אַרבעטסלאָזע גו-יאַרקער טעג און פּריידלאָזע נעכט אַן די ווערבעס וואָס וואַקסן אין זיין ריאַזאַנער דערפּל, אויפן ברעג פון דער שלענגלדיקער אַקאַ, און אין זיין אַלטער מוטער וואָס מעלקט מסתמא מיט אלמנה'שע הענט קאַלכאַזישע קי, „ווייסט“ ער אַז שולדיק אין דעם אַלעמען זיינען זיי — די אידן, פּאַליסלייט טרייבן אים מסתמא פון די פאַרקס, קאַנדוקטאָרן פון די אונטערגרונט-וואַגאַנען, און אין אַלץ, „ווייסט ער“, זיינען שולדיק אידן. דאָס איינציקע שטיקל „ערע“ וואָס ס'איז אים נאָך געבליבן, איז אפּשר זיין נדר קיינמאָל גאַרניט צו בעטן פון אידן. ניט נהגה זיין פון וואָס זייערע טומאה-הענט ווילן דערלאַנגען. ניין, ער וועט זיך ניט מתיר-נדר זיין, ניט צוליב אַ פאַפּיראַס, ניט צוליב אַ שטיקל ברויט. „בעסער וואָרטן אויף היטלערן“ און פון זיין שטיקל יחוס זיך ניט

אָפּזאָגן. דער אומבאַקאַנטער סלאָו איז אַ מענטש מיט „פּרינציפּן“. און דאָך: וואו איז דער הינקענדיקער, קריכערישער, „פּרינציפענלאָזער“ אי-טאַליענער פון מעקדוגאל טטריט? „מוסאָליני נאָ גוד“, „אַי לאַיק טאַס-קאַניני“ — די קאַמפּענסאַציע וואָס איך באַקום פאַר אַ פּאַפּיראַס?

פּאַפּיראַסן-רויכערער זיינען אויף דער גאַנצער וועלט בבחינת אַן אינ-טערנאַציאָנאַל — אַן אַ קאַנסטיטוציע, אַן סעקרעטאַרן, אַן פירער, און דאָך אַ אינטערנאַציאָנאַל; אַ חברותא פון לייכטע געבערס און לייכטע נעמערס. אַ רמז אויף אַן אחד משימים פון אַ קאַמונע. דער סלאָו האָט מיך היינט אויסגעשלאָסן פון יענער חברותא, אָבער עס זיינען פאַראַן אַנדערע, וואָס קענען מיך צוריק ארייננעמען. איך האָב פּאַפּיראַסן, איך וויל מ'זאָל ביי מיר נעמען, פון מיין אידישער האַנט. וואו איז דזשים דער משוגענער? איז היינט שוין יענער „מאַרגן“, ווען ער איז טאַקע אויף אַן אמת'ן געשטאַרבן?

* * *

אויפן וועג אַהיים, ביים סוף פונם סקווער, איז צו מיר צוגעלאָפּן דער צעניאָריקער דזשאַני, פון דער קאַטוילישער פּאַראַקיעל סקול, וועמען דער פּאַליסמאַן דערלויבט זונטיק און יום-טוב צו פאַרדינען אַ פאַר ניקעלס פון פּוצן שיד. ער האָט אויך דאָס מאָל געבעטן אַ פּאַפּיראַס „פאַר זיין עלטערן ברודער“.

האָב איך אים משוגענער-ווייז אויסגעשטרעקט דאָס גאַנצע שאַכטל: — נעם, דזשאַני, נעם אַלץ וואָס ס'איז דאָ. איך האָב נאָך צוויי גאַנצע שאַכטלעך אין קעשענע.

דזשאַני האָט מיט ווילדע הענט אויסגעכאַפּט די אומגעריכטע מתנה און זיך געלאָזט לויפן צוריק צום סקווער. אַ פאַר מאָל האָט ער, לויפנדיק, זיך אומגעקוקט אויף צוריק: אפשר האָב איך חרטה געקראָגן און איך לויף אים נאָך.

האָב ניט מורא, דזשאַני. ס'איז ניט געווען קיין שפּאַס, איך האָב ניט קיין חרטה און איך בין ניט משוגע געוואָרן. איך וויל, מ'זאָל נעמען ביי מיר פּאַפּיראַסן, איך וויל געהערן מיט דיר צו איין „אינטערנאַציאָנאַל“ — מיט דיר, מיט דזשים דעם משוגענעם, מיטן הינקענדיקן איטאַליענער, מיטן אינגן עלעגאַנטן בחור וואָס איז געבליבן אַן פּאַפּיראַסן און קען ניט אַוועק-גיין פון דער באַנק, ביי וועלכער ער האָט אַפּגערעדט זיך צו באַגעגענען מיט זיין מיידל, מיט טערקן, מיט יענקיס, מיט פּאַפּאַסן, מיטן אַראַבער פון די עין-כרם'ער בערג, וואָס האָט מיר „אַנגעטאָן דעם כבוד“ און גענומען ביי מיר גאַנצע דריי פּאַפּיראַסן. דער מיוחס'דיקער הונט, וואָס גייט אַרום ווי אַן „אַריער אין דער כלבים וועלט“, רויכערט ניט? אויב ער וויל

רויכערן, דזשאני, ברענג אים, רוף אים — זאל ער אויך געהערן צום
 „אינטערנאציאנאל“ ...

* * *

סיסטער עליזאבעט, די פארוואלטערין פונם קאטוילישן געמיינדע-צענטער
 אין מיין געגנט, איז געשטאנען, לאזט זיך אויס, צוויי-דריי שריט פון מיר
 און האט צוגעזען די סצענע צווישן מיר און דזשאנין. זי ווייסט ווער איך
 בין. זי האט א פאר מאל גענומען ביי מיר האלבע דאלארס פאר א „קריסט-
 מעס פארטיי“, וואס זי ארדנט איין יעדעס יאר פאר ארעמע לייט און גאסן-
 קינדער. זי האט אויף מיר א קוק געטאן מיט איר איינגעשטודירטן, נאנישן
 שמיכל:

— גוד אפטערנון, דזשענטלמען!

— גוט אפטערנון, סיסטער!

— עקסקיזו מי, איז'נט דעט קרימינעל דזשענעראָסיטי?

* * *

מאָרגן, האָב איך מורא, וועט די גאַנצע גאַס וויסן, אַז איך דעמאָראַ-
 ליזיר קינדער. ווער ווייסט, וועלן שכנים טראַכטן, וואָס פאַר אַ בייזע כּוונות
 עס שטעקן הינטער מיין „פריינטלעכקייט“... אָבער אין תּוך איז דאָך
 סיסטער עליזאָבעט גערעכט: וואָס איז דאָס פאַר אַ דרך — שענקען שאַכטלעך
 ציגאַרעטן צעניעריקע אינגלעך?

מיין דירה-קאָנטראַקט ענדיקט זיך אין אַקטאָבער. אפשר זאָל איך זיך
 אינגאַנצן אַרויסציען פון דעם טייל שטאָט? אפשר זיך גאַר באַזעצן אין אַ
 געגנט מיט גאַלע אידן? ...

„א רחמנות אויף ענגלאַנד“

י' אַמעריקע געפינען זיך איצט צו-גאַסט אַ היפשע צאָל ענגלענדער, וואָס זיינען אויף אזאַ אַדער אַנדערן אָפּן פאַרבונדן מיט דער רעגירונג אַדער מיט באַשטימטע פּאַליטישע גרופּירונגען. צווישן זיי זיינען פאַראַן זשור-נאַליסטן, שרייבער, פּראָפּעסאָרן פּון בריטישע אוניווערזיטעטן, געוועזענע באַ-אַמטע וואָס האָבן ניט איבערגעריסן די באַציאונגען מיט זייערע דעפּאַרט-מענטן, מיטגלידער פּונם פאַרלאַמענט. כּמעט אַלע זאַגן, אַז זיי שטעלן דאָ קיינעם ניט פאַר; אַז זיי האָבן ניט קיין שום שליחות'ן דורכצופירן; אַז זייער באַזוך איז אַן אַבסאָלוט פּריוואַטער. כּמעט אַלע זיינען זיי אַבער די גאַנצע צייט פאַרנומען. זיי לייענען לעקציעס, האַלטן רעדעס אין פּאַליטישע, פּילאַנטראָ-פּישע און קירכן-אַרגאַניזאַציעס. זיי באַזוכן אַפּט פּאַליטישע סאַלאַנען — אויף וויפּיל אַזעלכע עקזיסטירן אין אַמעריקע — פאַרטרעטער פּון דער רעגירונג, קאָנגרעס-לייט, סענאַטאָרן, רעדאַקטאָרן פּון צייטונגען און פירן מיט זיי גע-מיטלעכע שמועסן. וועגן וואָס? ווען איך זאָל עס פּרעגן וואָלטן זיי באַלד פּראַ-טעסטירט: וואָס הייסט עס? וועגן גאַרניט, וועגן אַלץ אין דער וועלט, וועגן וואָס עס קומט אין קאַפּ אַריין ביי אַ גלעזל טיי אַדער ביי אַ קאַקטעיל. מען קומט אין אַ לאַנד, טרעפט מען זיך מיט מענטשן, שמועסט מען: גלאַט אזוי, אָן אַ פּראַגראַם, אָן וועלכע ניט איז באַשטימטע כּוונות, „פּון וועלט-זאַכן“, ווי אַן אַמאַליקער איד וואָלט זיך אויסגעדריקט. פירן זיי דאָך מיט קיינעם ניט קיין פאַרהאַנדלונגען; זיינען זיי דאָך פּון קיינעם ניט אויטאָריזירט צו פירן וועלכע ניט איז פאַרהאַנדלונגען!

אַבער כּמעט יעדער פּון זיי האָט האָט זיך זיין — לאַמיר זאַגן, ניט-פאַר-מולירט און מיט קיין התחייבות ניט-פאַרבונדענעם — פּראַגראַם. איז עס „ניט קיין צופאַל“, וואָס איינער רעדט גראַד וועגן טאַריפּן און אַנדערע מסחר-אַנגעלעגנהייטן, אַן אַנדערער וועגן אַוויאַציע, אַ דריטער וועגן דער יאַפּאַניש-כינעזישער מלחמה, אַ פּערטער וועגן דעם ווי ענגלאַנד איז שטאַרק פאַר-זאָרגט איבער די סכּנות וואָס לוייערן איצט אויף פּראַנקרייך, און אַ פינפטער וועגן דעם טראַגישן פּלאַנטער פּון דעם אַרץ-ישראל-פּראַבלעם. קיינער פּון זיי איז מסתּמא ניט קיין „אַגענט“ אין דעם גראַבן זינען, אין וועלכן מיר נוצן אַפּטמאַל דאָס וואָרט. פּראָפּעסיאָנעלע, פאַרקויפטע, אויף אַלע פּראָוואַקאַ-ציעס פּעאַיקע אַגענטן קומען אַהער פּון איטאַליע און אַ סך אַפּטער פּון דייטש-לאַנד. ענגלאַנד דאַרף נאָך (אַזוי, בכל אָפּן, גלויבט מען דאָרט) צו אַזעלכע

דירעקטע, גראב-געדונגענע און וואלגאר-באצאלטע אגענטן ניט אַנקומען. עס זיינען אָבער נאָך פאַראַן אין ענגלאַנד גענוג „וואַלאַנטערן“, אַמאַטאָרן און פאַטריאַטן-דילעטאַנטן. זיי זיינען גרייט אַריבערצופאַרן דעם אַקעאַן, זיך אַביסל באַקענען מיט אַמעריקע, באַקענען אַמעריקע מיט בריטישע און איראַ-פעאַיש-קאָנטיןענטאַלע ענינים און דרך אַגב — אין אַ לעקציע, אין אַ סימ-פּאָזיום, אין אַ נאָך-מיטאַג-שמועס אויף אַ וויק-ענד-פאַרטי, אויף אַ דעליקאַטן אופּן, ניט שטעלנדיק קיין צו אַקצענטירטן טראַפּ, שאַפּן (אַדער, לכל הפחות, פּראַווון צו שאַפּן) אַ גינסטיקע שטימונג פאַר אַן ענגלישן אינטערעס. איך נעם זיך ניט אונטער צו פּסק'ענען, וועלכע פון די דאָזיקע צוויי מעטאָדן איז אונטער די איצטיקע וועלט-פּאָליטישע אומשטענדן און אין דער איצטיקער גייסטיקער טעמפּעראַטור די צוועקמעסיקערע: די דייטשע אָדער די ענגלי-שע? ציוויליזירטער און אַנגענעמער (יעדנפאַלס עלעאַנטער) איז, פאַרשטייט זיך, די ענגלישע, מיט אירע נישט-געשריבענע תקנות און „פאַרשוויגענע“ אינסטרוקציעס.

מיט איינעם פון אַזעלכע ציוויליזירטע, פּערזענלעך-אַנגענעמע, עלעגאַנטע ענגלענדער איז מיר די טעג אויסגעקומען זיך צו טרעפּן. געקומען קיין אַמע-ריקע איז ער צוליב אַן אַבסאָלוט-אומפּאָליטישן ענין. ביי זיך איז דערהיים פאַרנעמט ער, צווישן אַנדערע, אויך דעם אַמט פון אַ מיטגליד אין אַ רעגירונגס-קאָמיטע פון אַפּיטרופּסיס איבער די תּפּיסות. וויל ער זיך באַקענען מיטן פּריזאָן-רעזשים אין אַמעריקע, זען ווי אַזוי מען פּראַווט דאָ צו לייון די פּראַגע ניט נאָר פון באַשטראַפּן, נאָר אויך קאַרעגירן, „היילן“ אָדער מחזיר-למוטב-זיין קרימינעלע פאַרברעכער. אין דערהיים געהערט ער אויך צו אַן אַנדער קאָמיטע, וואָס אַרבעט איצט אויס אַ נייעם געזעץ-פּראַיעקט וועגן אַפּ-שאַפּן טויט-שטראַף. וויל ער זיך באַקענען מיט דער געזעצעבונג און מיט די דערפאַרונגען אין יענע זעקס-זיבן אַמעריקאַנער שטאַטן, וואו טויט-שטראַף ווערט שוין ניט אַנגעווענדעט. אַן אומשולדיקע אויפגאַבע, אַ מיין שטודיען-רייזע. אָבער אַלעמאַל „פּאַסירט“ עפּעס אַזוינס וואָס שטערט אים אַדורכפירן זיין אַרבעט. ער קריגט איינלאַדונגען אין מער אָדער ווייניקער איינפּלוס-רייכע הייזער. האַלט ער, אַז עס וואַלט געווען אומהעפּלעך די איינלאַדונגען צוריקצואווייזן, טאַמער רופּט מען אים אויף אַ לעקציע אָדער אַ סימפּאָזיום אין אַן אַנגעזעענעם קלוב (עמיצער זאַרגט שוין דערפאַר אַז מען זאָל אים רופּן, כאַטש עס קען זיין אַז ער אַליין ווייסט טאַקע ניט ווער דער עמיצער איז) — וואַלט ער באַאַנגען, פּילט ער, אַ פעלער, ווען ער זאָגט זיך אָפּ.

מיר האָבן זיך באַגעגענט אין אַ לאַקאַלן צווייג פון דער אַמעריקאַנער „פאַרעין פּאָליסי אַסאָסיאַישאַן“, אין אַ גרעסערער פּראַווינץ-שטאַט. אויף דער טאַג-אַרדנונג איז געשטאַנען „דער קריזיס אין ארץ ישראל“ און די אַנ-

פירער פון דער ארגאניזאציע האָבן געוואָלט האָבן אַן אַלוייטיקע פּרעזענטאַ-
ציע פּונם ענין. צוליב דעם האָבן זיי איינגעלאָדן דריי געסט פון אַלע דריי
פּאַראַינטערעסירטע צדדים: אַן ענגלענדער, אַן אַראַבער און אַ איד. מיין
ווייניקייט איז אויסגעקומען צו פּאַרטערטן דעם אידישן צד.

צי איך האָב אונזער צד „גוט“ פּאַרטראַטן, ווייס איך ניט. איך וויל אָננע-
מען אַז מיין אויפגאַבע האָב איך דערפילט געוויסנהאַפטיק. ווען מ'זאל מיך
אַבער פּרעגן, ווער פון אונז דריי עס האָט געמאַכט אַ שטאַרקערן איינדרוק אויף
י- הונדערטער פּאַרזאַמלטע ניט-אידן — וואָס האָבן זיך געוואָלט אַריענטירן
אין אַזאַ קאַמפּליצירטער, פּאַליטישער פּראַגע — וועל איך מוזן צוגעבן:
דער ענגלענדער.

מיין שוואַכסטער קאָנקורענט איז געווען דער אַראַבער. אַן אָנגעזעענער
שריפטשטעלער — מיט אַ ברייטער, פּאַליטישער בילדונג; רירעוודיק און
געשיקט, מיט אַ געשליפענער צונג, אַ קאַמבינאַציע פון לעוואַנטינישער און
ניו-יאָרקישער דורכגעטריבנקייט, מיט פיפיקע אויגן פון אַן „אויסגערויכער-
טע לילוקע“ — האָט ער אַבער אויף דעם אַנגלאַ-סאַקסיש-רעזערווירטן און
קולטורעלן מיטל-קלאַס-עולם קיין גאַר סימפּאַטישן איינדרוק ניט געמאַכט.
ער האָט זיך צופיל געוויצלט, גערעדט טיילמאַל אַ געדיכטן סלענג און
צופיל געלויבט דעם קעניג איבן-סאַאוד — אַ בעדואינער סאַטראַפּ — וועמען
ער האָט אַזוי אומפּאַרזיכטיק פּאַרגליכן צו דזשאַרדזש וואַשינגטאָן. וואָס מער
ער האָט באַטאָנט, אַז ער פּאַרטערט ניט קיין שום רעגירונג און קיין שום
אַראַבישע פּאַרטיי, אַלץ קלאַרער איז געווען פאַר די צוהערער, וועמענס
פּובליסיטי-מען ער איז אין אַמעריקע. עס איז כלל ניט געווען קיין צופאַל
און קיין מיספּאַרשטענדעניש, וואָס בעת דער סימפּאָזיום האָט זיך געענדיקט,
האָט דער פּרעזידענט פּאַרזיכטיק און מיט אַ בכיוונ'דיקער נאַכלעסיקייט איי-
געלאָדן דעם ענגלענדער און מיך צו פּאַרברענגען אַ פאַר שעה מיט אַ גרופּע
פּריינט אין זיין הויז. דעם „פּאַליטיש אומאַפהענגיקן“ אַראַבער, האָט ער גע-
לאַזט זיך אַפּזעגענען און אַוועקפאַרן פון שטאָט...

גאַר אַן אַנדער אַטמאָספּערע האָט געשאַפן דער ענגלענדער. ער איז
געווען אַ שוואַכער רעדנער און אַ שיין ביסל אומגעלומפערט אינם בויען זיי-
נע זאַצן. דאָך האָט ער פון דער ערשטער מינוט אַן אַרויסגערופן דרך-אַרץ
מיט זיין אַריסטאָקראַטישער איינפאַכקייט און מיט דעם אַלגעמיינעם איינדרוק
פון יענער „קולטור“, וואָס מ'קען קיינמאַל ניט אויסשטודירן, נאָר זי גייט
איבער אין געבענטשטע פּאַמיליעס ביי געבענטשטע פעלקער פון דור צו
דור. זיין אַרגומענטאַציע איז געווען אַ קלאַרע, אַ פשוט'ע — און ווי דער
גרעסטער טייל עולם האָט, לויט מיין רושם, געפילט — אַן אַפּנהאַרציקע און
אויפריכטיקע.

ער ווייסט. האָט ער דערקלערט, ווי אזוי אָפּצושאַצן די פּראָ-ציוניסטישע סענטימענטן, וואָס באַהערשן אַזאַ גרויסן טייל פון דער אַמעריקאַנער עפּנט-לעכער מיינונג. ער וואָלט געווען אַנטוישט, ווען ער וואָלט דאָ אַזעלכע סענטימענטן ניט געפונען. דער אַמעריקאַנער פּראָ-ציוניזם איז פאַר אים אַ נייע באַשטעטיקונג, אַז דאָ איז פאַראַן אַ געזונטער חוש פאַר גערעכטיקייט, מיט געפיל מיט גע'רודפ'טע, סימפּאַטיע מיטן שוואַכן, אויף וויפיל עס האַנדלט זיך וועגן סימפּאַטיעס פאַרן ציוניזם, קען ער זיך בכלל ניט פאַרשטעלן, אַז וועל-כער ניט איז מענטש מיט אַ חוש פאַר היסטאָרישער דראַמאַטישקייט זאָל ניט פילן אין דער דאָזיקער נאַבעלער באַוועגונג און עלעמענט פון דערהויבנקייט. ער ווייסט, אַז רייך-לעגאַליסטיש האָט זיך זיין רעגירונג אין די מלחמה-יאָרן אַ שייך ביסל פאַרפּלאַנטערט: אין איינער און דערזעלבער צייט האָט זי גע-מאַכט צוזאַגן אי צו אידן און אי צו אַראַבער. איז איין צוזאַג סותר דעם אַנדערן. פונדעסטוועגן איז ער גרייט צו פּראָטעסטירן מיט זיין גאַנצער מאַראַלער קראַפט קעגן דעם סאַרקאַסטישן אויסדרוק, וואָס ווערט די לעצטע פאַר יאָר אזוי אָפט גענוצט: „די טו מאַטש פּראָמיסד לענד“. ער איז אַ קריסט. ער גלויבט אין דער ביבל און ווייסט, אַז אַרץ-ישׂראל איז צוגעזאַגט געוואָרן אידן פון אַ סך אַ גרעסערער „גרויס-מאַכט“ ווי די בריטישע אימ-פעריע — „מפי הגבורה“. ער וויל אויך ניט פאַרגעסן, אַז נאָך דער מלחמה האָט ענגלאַנד צוגעזאַגט ניט אידן און ניט אַראַבער, נאָר יענע העכער פּופּציק לענדער וואָס זיינען דענסמאַל געווען פאַראייניקט אינם פעלקער-בונד — מ'קען זאָגן, דער גאַנצער וועלט, אריינגערעכנט אַמעריקע — אַז אידן וועט געגעבן ווערן די מעגלעכקייט אויפצובויען זייער היימלאַנד אין ארץ ישׂראל. אין תּוֹך, הייסט עס, זיינען אידן גערעכט מיט די טענות און תביעות וואָס זיי האָבן איצט צו ענגלאַנד. אַבער —

„אַבער וואָס קומט דען אַרויס פונם פּאַקט, וואָס אידן זיינען גערעכט? ענגלאַנד איז איצט ניט אין דער לאַגע מקיים צו זיין איר צוזאַג. פאַר אן ער-לעכן ענגלענדער איז עס טראַגיש: דאָס איז אַ פּראַגע פון ערע, פון זעלבסט-רעספּעקט. די געשיכטע האָט אַבער איר אייגענע לאַגיק און אירע קאַטע-גאָרישע פּאָדערונגען. זי דערלויבט איצט ניט, אַז ענגלאַנד זאָל נאַכקומען אַלע אירע אינטערנאַציאָנאַלע התחייבותן. רופט עס באַנקראַט, רופט עס ווי איר ווילט — אַבער 1939 איז פאַרט אַן אַנדער דאַטום, איידער 1917. אין די הע-כער צוואַנציק יאָר האָט זיך די וועלט געענדערט. נייע כוחות זיינען אויפגע-קומען, מיט נייע קאַנפּליקט-מעגלעכקייטן, אַפעטיטן, סטראַטעגישע מעטאָדן און געפאַרן. די גאַנצע ענגלישע אימפעריע שטייט היינט אונטערן סכנה-צייכן און צוזאַמען מיט איר, דירעקט און אומדירעקט, די גאַנצע וועלט-ציווילי-זאַציע. מיר מוזן פאַרמיידן — מיט אַלע מיטלען וואָס געפינען זיך, אַדער קע-

נען געשטעלט ווערן אין אונזער רשות — אַ נייע וועלט־מלחמה. מיר מוזן זיך באַצייטנס צוגרייטן, מיליטעריש, עקאָנאָמיש און דיפּלאָמאַטיש, צו אַזאַ וועלט־מלחמה, וועלכע וועט אפשר אויסברעכן קעגן אַלע אונזערע באַמיאונגען און קאַנצעסיעס. זי וועט אפשר אויסברעכן אַ סך פּריער, איידער מיר אַלע ווילן אָדער שטעלן זיך פּאַר. סיי כּדי צו פּאַרמיידן מלחמה און סיי כּדי צו זיין גענוג צוגעגרייט צו אַ מלחמה, אין יענע כּמעט אומבאַגרענעצטע מאַס־שטאַבן אין וועלכע אַ נייער צוזאַמענשטויס פון פעלקער וועט איצט מוזן פּאַרקומען, מוזן מיר האָבן די לאַיאַליטעט פון מאַכמעדאַנער אין אונזער קאַלאַ־ניאַלער אימפעריע — און פּאַר אַלעמען, די פּריינטשאַפּט פון די אַראַבישע לעב־דער, ארץ ישראל און די אַראַבישע לענדער ליגן אויף די סענסיטיווסטע פּונקטן פון אונזערע אימפעריאַלע קאַמוניקאַציעס. אונטער געוויסע אומ־שטענדן, קענען אַראַבישע אומצופרידנקייטן און אַ מוסולמענישער געפיל פון קריוודע ווערן פּאַטאַל פּאַר די אינטערעסן פון דער אימפעריע. אידן זיינען גערעכט. אָבער ווי גערעכט זיי זאלן ניט זיין מיט זייערע טענות קעגן אונז, קענען מיר דאָך ניט מפקיר זיין אונזערע וויכטיקסטע אימפעריאַלע אינטערעסן, בכדי צו האַלטן אונזער צוואַג פון 1917.

„און לאַמיר באַטראַכטן די זאַך פון אַן אַנדער זייט — און זיך פּאַר־שטעלן, אַז מיר שטעלן אונזער הבטחה העכער פון ענגלישע אינטערעסן — וואָס קענען דען די אידן האָבן דערפון? אויב אונזער אימפעריע זאל קראַכן, אָדער אויב זי זאל אפילו נאָר שווער אָפּגעשוואַכט ווערן, וועט דאָך ניט זיין ווער עס זאל באַשיצן דעם אידישן סטאַטוס אין ארץ ישראל. אַנגענומען אַז מיר זיינען היינט מסכים אויף אַ אידנשאַט אין ארץ ישראל, אַז ער ווערט אויף שנעל אויפגעבויט אין עטלעכע חדשים — קען ער דאָך קיין איין טאַג ניט עקזיסטירן אַן אונזער שוין. ווי נאָר ענגלאַנד ווערט רואינירט אָדער איר קראַפּט ווערט אונטערמינירט — ווער וועט דענסמאָל פּאַרמיידן דעם דריטן אידישן חורבן אין ארץ ישראל? אידן מוזן פּאַרשטיין די שווערע לאַגע, אין וועלכער די נייע וועלט־אַנטוויקלונגען האָבן אונז אַוועקגעשטעלט. דאַרפן זיי ניט אויסטייטשן ווי רשעות דאָס, וואָס מיר טוען אונטערן צוואַנג פון אומ־שטענדן, וואָס ניט מיר, יעדנפאַלס ניט מיר אַליין, האָבן געשאַפן.“

„נאַטירלעך, דאָס געצוואונגענע ניט־מקיים זיין פון אַ פייערלעכן צוואַג, דערצו נאָך צו אַן אַלט, נאָבל און מאַרטירערש פּאַלק, לייגט אַרויף אויף אונז גרויסע אחריות. וועלן מיר זוכן צו קאַמפּענסירן אידן אויף אַן אַנדער אופן, אפשר אין אַן אַנדער טעריטאָריע. עס וועט אונז מיט דער צייט מחייב זיין מיט אַ סך מער ענערגיע און מיט ברייטהאַרציקייט צו העלפן בויען זייער היים ערגעץ־אַנדערש.“

„קיין פּאַלק איז ניט פּאַראינטערעסירט אַזוי שטאַרק ווי אידן, אַז ענגלאַנד

זאל ארויסקומען פון איר איצטיקן קריזיס א גאנצע, א געשטארקטע, לכל הפחות א ניט־געשעדיקטע. מיר וועלן זיך נאך מיטן אידישן פאלק ניט איינמאל באגעגענען און מיר וועלן נאך האבן די געלעגנהייט, אויב אונזער מאכט וועט ניט פארניכטעט ווערן, אים אפצוצאלן אונזער חוב".

"דאס דארפן פארשטיין אידן בכלל, אמעריקאנער אידן בפרט, און צוזאמען מיט זיי דאס גאנצע אמעריקאנער פאלק".

אזוי אדער אומגעפער אזוי, האט גע'טענה'ט מיין ענגלישער אפאנענט, וועלכער האט פארלאזט צוליב א באזוך אין אמעריקע, אויף עטלעכע חדשים, זיינע אמתן, זיינע אקטיוויטעטן אין דער קאנסערוואטיווער פארטיי, זיינע פליכטן אלס מיטגליד אין פארלאמענט. עס איז ניט וויכטיק איבערצודער-ציילן, וואס איך האב אים געענטפערט. איך ווייס דעם רושם, וואס איז גע-בליבן ביי א גרויסן טייל צוהערער: אויב אזוי איז טאקע די לאגע, ווי דער ענגלענדער שילדערט זי, וואס קען מען פון זיי פאדערן? וואלטן מיר, אמע-ריקאנער, געווען בעסער? און זענען דען אידן אליין ניט פאראינטערעסירט, אז די גרעסטע וועלט־דעמאקראטיע זאל ניט צעשמעטערט ווערן, זאל ניט זיין אויסגעשטעלט אויף אזוי פיל סכנות?

צי די לאגע איז ווירקלעך אזעלכע ווי זי איז פאר זיי געשילדערט געווארן, ווייסן זיי ניט. זיי זענען אבער גיכער גענויגט צו גלויבן, אז איך האב אונטער-שעצט די סכנות פאר ענגלאנד איידער אנצונעמען, אז דער ענגלענדער האט איבערגעטריבן זייער באדייטונג. דער חולה, האט מיר נאכדעם באמערקט איינער פון דער אסאסיישאן־פארוואלטונג, ווייסט בעסער וואו און וואס עס טוט אים וויי. קיינער, האט ער נאכדעם צוגעגעבן, האט ניט ליב בפרהסיא איבערצוטרייבן זיינס א פארלעגנהייט.

* * *

דער ענגלענדער, מיט וועמען דער גורל האט מיך די טעג צוזאמענגעפירט, איז אבער ניט קיין איינצלנער. אזעלכע אדער ענלעכע שטימען, אזא אדער אן ענלעכע אויסטייטשונג פון דער לאגע, הערן איצט גוטע, ערלעכע אמעריקאנער פון מער ווי איין גאלאטן ענגלענדער. און איך האב מורא, אז דער געפיל מיט וועלכן זיי גייען נאכדעם אזעק, לאזט זיך כאראקטעריזירן אין א משונה'דיקן, קורצן זאץ: "ס'א רחמנות אויף ענגלאנד".

איך גיי אין מעדיסאָן סקווער גארדן

יין אַ פּאַר טעג אַרום וועט אין מעדיסאָן סקווער גארדן פאַרקומען דער גרויסער אַנטי-נאַצי פּראָטעסט-מיטינג. פריינט האָבן מיר שוין אַנגעזאָגט די ווייט ניט-פּריילעכע בשורה, אַז אויך מיר וועט אויסקומען צו זאָגן אַ פּאַר ווערטער. זיי גיבן זיך מן הסתם ניט אָפּ קיין חשבון, אין וואָס פּאַר אַ פּאַרלענגהייט זיי האָבן מיך געשטעלט: נאַכאַמאַל רעדן, רעדן, רעדן, רעדן, דערצו נאָך הויך, פּאַר אַ סך טויזנטער מענטשן — און אויב דו האָסט אין דעם אמונה, אָדער ניין — לכל הפחות, סימולירן אמונה; אַז אויך אין דעם פּאַל און אין דעם מאַמענט איז רעדן די ריכטיקע פּונקציע און הערן רעדן איז דאָס, וואָס דער עולם דאַרף איצט האָבן.

אַבער וועגן וואָס רעדן און ווי אַזוי, שוין ניט פּרעגנדיק: צוליב וואָס? פריינט האָבן געמיינט, אַז עס איז געווען פון מיין זייט אַ שפּאַס, ווען איך האָב זיי געענטפערט, אַז אויב זיי ווילן טאַקע שטאַרק, איך זאָל אויפטרעטן אויפן אַנטי-נאַצי-מיטינג, זאָלן זיי זיך מטרירן זיין און אַנשרייבן פּאַר מיר אַ רעדע. ווי אַזוי זאָל איך זיי איבערצייגן, אַז ס'איז ניט אינאָר גאַנצן קיין שפּאַס? אַז אַנשרייבן איצטער אַ צען-מינוטיקע רעדע וועגן אונזער מעמד אין דער וועלט איז העכער פון מיינע כחות? וואָס קען מען נאָך זאָגן, וואָס מיר האָבן שוין הונדערטער מאָל אין די לעצטע זיבן יאָר ניט איבערגעזאָגט אויף אַלע שבעים לשונות, מיט וועלכע אידן באַנוצן זיך אויף דער וועלט?

אַנדערע ווערטער, אַנדערע רייד און נוסחאות? וואו נעמט מען זיי? וואָס מיר זאָלן היינט ניט זאָגן, איז דאָס אָדער אַן איבערטרייבונג פון אונזער טעמפּ-געוואָרענעם געמיט, אָדער — אַ שוואַכער רמז אויף דעם, וואָס אייניקע צווישן אונז לעבן איבער אין זייער הילפלאַזער איינזאַמקייט, בלילות על משכבם.

און צו וועמען רעדן? צו אידן גופא? אַבער וואָס ווילן מיר, אַז זיי זאָלן טאָן? און וואָס קענען זיי טאָן — יעדער באַזונדער, אַלע צוזאַמען? מוסר'ן היטלעך, נאַציס, דייטשלאַנד? אַבער, דאָרט פאַרשטייט מען היינט בלויז איין שפּראַך: ניט דאָס מוסר'ן, נאָר דאָס דראַען, ווען די דראַאונגען זענען באַזירט אויף אַ רעאַלן כוח. און סטראַשען, ווייסן מיר, האָבן מיר ניט מיט וואָס.

אפשר וועקן דאָס געוויסן פון דער איבעריקער וועלט? אַבער די אי-בעריקע וועלט ווייסט אַלץ וואָס ס'קומט מיט אונז פּאַר און זי איז גענוג

פחדניש, ניט צו טאן גארנישט כדי אונז צו ראטעווען, אויב זי דארף פאר דעם מיט עפעס ריזיקירן, שטעלן אין קאן אירס אן אינטערעסל. און ווער ווייסט? אפשר בין איך ניט גערעכט? אפשר קען מען דאס וועלט-געוויסן יא אויפמונטערן און מיר טוען עס ניט. אפשר האבן מיר די אלע יארן ניט פארשטאנען ווי אזוי — זאל מען מיך ניט שטראפן פאר די רייד — צו „דראמאטיזירן“ אונזערע ליידן און אונזער חרפה, וואס איז נאך ערגער ווי די ליידן גופא. עס קען זיין און עס איז אפילו מעגלעך, אז איצטער איז דער מאמענט.

בין איך אבער כלל ניט זיכער, אז אויב מען דארף און מען קען דאס טאן, זיינע רעדעס דאס מיטל, יעדער דענקנדער ניט-איד ווייסט שוין אויף אויסנווייניק, וואס מיר קענען זאגן: ער האט שוין ביי זיך די פולע סטע-נאגראמע פון א אידישער פראטעסט-רעדע נאך איידער ער האט זי גע-הערט.

יעדער פון אונז, דוכט זיך, ווייסט עס. און דאך: קיין אנדער געווער געפינען מיר, ווייזט אויס, ניט אין אונזער ארסענאל. אין די וויכטיקסטע, ווי אין די קריטישסטע, מאמענטן פון אונזער לעבן וויסן מיר שוין ניט וואס צו טאן, ווי אזוי אפצורעאגירן דאס, וואס ס'קומט אין אונז פאר — סיידן דורך האלטן א רעדע. פון א ברית ביז א לוויה — דער גאנצער וועג איז, אזוי צו זאגן, ביי אונז אויסגעבעט מיט דרשה-געצייג. עס איז אונז פארלוירן געגאנגען יעדער געפיל פון שווייגנדיקער אדער „שטומער“ סימ-באליק, פון צערעמאניאל. מיר זיינען אלע צופיל פקחים, אז מיר זאלן זיך קענען באנוגענען אין א פייערלעכער שעה מיט דער „אומפארשטענד-לעכקייט“ פון א סאקראמענטאלן טאט. אונזער אויג פארשטייט שוין לאנג ניט, וואס עס הייסט א „קריעה“-ריס אויף א בגד; און אונזער אויער איז שוין צו ערלדיק כדי אויפצוכאפן, וואס עס „זאגן“ אויף זייער שפראך א פאר אויסגעטאענע שייך אין א ווינקל פונם צימער. פאררעדן מיר און פארשרייען מיר א וועלט אפשר בלויז דערפאר, וואס מיר האבן פארלוירן דעם טאלאנט פאר אנדערע אויסדרוק-פארמען — אט פאר יענע ווארטלאזע פארמען, וואס זיינען אי פרימיטיווער און אי ראפינירטער פון די ימים מגידות, אין וועלכע מיר באדן זיך.

עס האט דערפאר אויף מיר געמאכט א גרויסן איינדרוק א בריוו פון א רב, וואס כ'האב די טעג געלייענט אין ניו יארקער אידישער צייטונג. ער ליגט פאר, אז רבנים זאלן אויף א באשטימטן טאג גוזר-תענית זיין אז דער טאג פון תענית זאל באגלייט ווערן אויך פון ביטול-מלאכה; אז איבער אלע שולן (און אפשר איבער אלע הייזער, אין וועלכע עס וואוינען אידן) זאלן אין יענעם טאג פלאטערן טרויער-פאנען און הונדערטער רבנים

זאלן נאכדעם מיט שווארצע פאנען אין די הענט מאַרשירן קיין וואַשינגטאָן, צום ווייסן הויז.

אַזאָ „דעמאָנסטראַציע“ (מעג מען נוצן אַזאָ וואָרט אין צוזאַמענהאַנג מיטן פאַרשלאָג פון אַ פרומען רב?) וואָלט זיכער אויף דער גאַנצער אומ-וועלט געמאַכט אַ סך אַ שטאַרקערן אויף, דער עיקר, אוממיטל באַרן איינדרוק, ווי די בעסטע רעדעס, וואָס מיר און צוזאַמען מיט אונז די „חסידי אומות העולם“ זיינען פעאיק צו האַלטן.

איך בין בלויז אַ סך „קלעריקאַלער“ פון יענעם רב: לויט זיין פאַר-שלאָג, דאַרפן די רבנים אין וואַשינגטאָן אַדרעסירן דעם פרעזידענט מיט אַ רעדע. ביי מיר וואָלט מען גע'פּוועל'ט, אַז אויך דאַרט זאל קיין איין און איינציקע רעדע ניט געהאַלטן ווערן. איך וואָלט גיכער אויסגעקליבן פאַר יענער געלעגנהייט אַ געהעריק קאַפיטל תהלים, אַדער — זאלן עס אַרטאָ-דאָקסישע אידן ניט אָננעמען פאַר חילול-השם — איך וואָלט דאַרט איינעם פון זיי געלאָזט איבערלייענען ביאַליק'ס „שמים, בקשו רחמים עלי!“ אַדער זיין רוף צו די שלענג, אַז זיי זאלן אוועקטראַגן אונזער צאַרן אין די ווייטענישן פון דער מדבר.

און אפשר דאָס אויך ניט. אפשר וואָלט נאָך ווירדיקער און איינדרוקס-פולער געווען, ווען יענע רבנים מיט די שוואַרצע פאָנען גייען אפילו צום פרעזידענט ניט אַריין; נאָר זיי זעצן זיך אויס מיט זייערע שוואַרצע פאָנען און אַראָפּגעצויגענע שיד אַרום דעם ווייסן הויז און זיצן דאַרט אַ טאַג און אַ נאַכט שווייגנדיק, טאַטאַל-שטום.

טעאַטראַליש? זיכער! אָבער דאָס איז די טעאַטראַלישקייט פון זיצן אויף דער ערד ביי קינות; טעאַטראַלישקייט אין וועלכער אַ פאַלק דריקט אויס די העכסטע עכטקייט פון זיין נשמה.

אָבער צי האָבן מיר נאָך אַ חוש — און אַ חוש הייסט אין דעם פאַל: אַן אויפריכטיקע באַדערפעניש — פאַר אַזאַ צערעמאָניאַל, פאַר אַ „ריטוס“ פון אַראָפּשווייגן זיך פון דעם האַרצן? ווייזט אויס, אַז ניין, יענעם רב'ס פאַרשלאָג איז געבליבן אַ קול קורא במדבר. קיינער האָט זיך אויף אים ניט אָפּגערופן. מיר זיינען דערצו אַלע צו ווייניק מעטאַפיזיש געשטימט, צו ווייניק פּאָלקסטימלעך און (וואָס זאל איך טאָן, אַז איך האָב פאַר דעם ניט קיין אַנדער וואָרט?) ... צו ווייניק אַרטיסטיש. מיר זיינען גראַ, אַרעם אין פּאַנטאַזיע און סקאַנדאַליעז „באַרעדעוודיק“.

איך ווייס, וואָס מען וועט, אַדער וואָס מען קען, מיר אויף דעם ענטפערן: דאָס איז „דעקאָדענץ“, פאַרצווייפלונג, ירד'ישע רעזיגנאַציע — און מיר טאָרן אויף דער וועלט ניט מאַכן קיין איינדרוק פון רעזיגנירטע, פון מרה-שחורה'דיק דערשלאָגענע. אפשר זיינען זיי טיילווייז גערעכט, כאַטש איך

קען מיר קוים פארשטעלן, אז מען זאל די וועלט קענען אפנארן מיט סיי מולאציע, מיט קנייפן זיך אין די באקן, אז אביסל פארב זאל זיך אין זיי באווייזן; אדער מיט אונזער דראַענדיקער פויסט, פאר וועלכער דער שונא דערשרעקט זיך ניט. עס איז פאראן מער ווירדע און מער שטאלץ אין עפנטלעכער אַנערקענונג פון אונזער הילפלאַזיקייט איידער אין „מעיק“ בעליף-קראַפט. און קינדה'דיק שווייגן איז אַ שטאַרקערער און ווירקזאַמערער פראַטעסט, איידער בלאַזן שופר דורך אַ מיקראַפאָן.

אַבער גענוג: עס איז שוין, דוכט זיך, אַ צו לאַנגע רעדע וועגן... דער קונסט פון אויסדרוקפולן שווייגן. און סאַי-ווי-סאַי: איך שיק צום שניידער אויספרעסן מיין טונקעלן אַנצוג און אויב עס וועט ניט פאַסירן עפעס, אויף וואָס איך האָב ניט קיין שליטה, וועל איך מיטוואַך, דעם דרייצנטן דעצעמבער, גיין אין מעדיסאַן סקווער גאַרדן און דערפילן דעם חוב וואָס חברים האָבן אויף מיר אַרויפגעלייגט.

זיי גלויבן נאָך אַלץ, ווייזט אויס, אין וואָרט, אויך אין דעם ניט-ספּאַנ-טאַנעם, טויזנט מאל איבערגע'חזר'טן וואָרט, און איך בין מסתמא ניט גענוג שטאַרק, אדער ניט גענוג איינגעגלויבט אין מיין אייגענעם אמת און געשמאַק, כ'זאל קענען בלייבן זיצן, ווען אנשי-שלומנו ווענדן זיך צו מיר מיט זייער „יעמוד!“...

הלכות טרעמפ

היינער א פריינט, א שטענדיק־עקזאלטירטער מענטש, האָט אַנומלטן אַריינגעשטורעמט צו מיר אַהיים אין אַ פריער מאַרגן־שעה. פון צייט צו צייט באַזוכט ער מיך — סתם אַזוי, זיך דורכשמועסן — און מיר איז שטענדיק אינטערעסאַנט צו הערן זיין יאָדערדיק, קרעפטיק לשון און עטוואָס־מעלאַ־דראַמאַטישע אינטאַנאַציע. אַמאָל גיט ער מיר צו פאַרשטיין, ווי אינטערעסאַנט עס איז צו לעבן אויף דער וועלט און ווי דער טויט, פאַר וועלכן נאָר אַ שוטה בן פיקהאַלץ שרעקט זיך, דאַרף אין תוך גיט פאַרשטערן די הנאה פונם ביסל געשאַנקענע יאָרן, סאיי־ווי־סאיי, זאָגט ער, קענסטו דאָ גאָרניט ענדערן. אַן אנדער מאָל זוכט ער מיר צו איבערצייגן, אַז די מצווה פון אַרבעט־כּוּסוֹת איז אַ מינימום און גיט קיין מאַקסימום. יציאת מצרים איז אַזאַ גרויס געשעעניש, אַז באמת וואָלט מען גאָר געדאַרפט פראַווען אַ סדר יעדן אָונט; אַז אַן קידוש זעט אַפילו אַ וואַכעדיקער טאָג אויס ווי אַ נעכטיקער, און אַז אַ מענטש מיט אַלע חושים דאַרף מאַכן הַבדלה אַזויפיל מאָל, ויפיל נעכט עס זיינען דאָ אין יאָר. איינמאָל איז ער צו מיר געקומען מיט אַ פילאָלאָגישער פראַגע, וועלכע האָט אין זיך שוין כּוֹלל געווען דעם ענטפער אויך: ווי קומט עס, וואָס אויף ענגליש ווערט אַלקהאַל און רוחניות באַצייכנט מיט איין וואָרט («ספּיריט»)? און פון וואָנען נעמט זיך עס, וואָס אויף דייטש, ווי ער האָט לעצטנס אויסגע־פונען, הייסן שאַרפע משקאות «גייסטיקע געטרענקע»? צי איז דאָס גיט דער־פאַר, וואָס אַ מענטש מיט אַ לעבעדיקן גייסט מוז זיין אַ «לחיים ווינשער» — און אַז די אַזוי־גערופענע «טרוקענע» זיינען שטיין־און־ביין בצורת מענטש און עס פילט זיך פון זיי שטענדיק אַ שלעכטער ריח פון ניכטערער נודאַטע? דאָסמאָל, האָט מען געקאָנט זען פון זיין פנים, איז ער געקומען גיט «סתם זיך אַזוי», נאָר צוליב אַ קאָנקרעטן ענין. ער האָט מיך אַוועקגעזעצט אויף אַ שטול, אַליין געבליבן שטיין און געגעבן אַן ענערגישן קלאַפּ אויף דער הויז־קעשענע, צופינטלענדיק דערביי מיטן לינקן אויג:

— «אָט־דאָ, גוטער ברודער, אין דער קעשענע, ליגט אַ וויכטיקע זאַך. אַזאַ בטלן ווי איר זייט וועט גאָר גיט טרעפן, וואָס דאָרט געפינט זיך. הקיצור, איך וועל אייך גיט מוטשען, דאָ ליגן ממתקים — צען טויזנט דאָלאַר במזומנים. היינט האָב איך זיי, אָבער מאַרגן — ווער ווייסט? מאַרגן, קען זיין, וועט מיר מיין ווייב דאַרפן געבן אויף פאַפּיראַסן — אַט אַזאַ פאַרשוין בין איך, און אויב עס געפעלט אייך גיט, וועט איר זיך מיט מיר גיט משדך זיין, בין איך געקומען צו אייך מיט אַ פראַפּאָזיציע. אָבער זיצט און שווייגט. רירט אייך גיט

פונם אַרט און הערט אויס מיט קאָפּ וואָס כ'האַב אייך צו זאָגן. אייער פרוי הערט ניט? בעסער אזוי. דאָס געלט דאַרפן מיר היינט צעטיילן אויף דריי חלקים: דריי טויזנט — אייער פאַמיליע, דריי טויזנט — מיין פאַמיליע, און דאָס איבעריקע — פאַר אונז ביידע. איר פאַרשטייט נאָך אַלץ ניט, וואָס איך מיינ? נו, גוט, וועל איך אייך זאָגן אייער סוד. איר זייט ווי אַ פויגל אין אַ שטייג און דער אומגליק מיט אייך איז, וואָס איר האָט ליב די שטייג. איר האָט זי אפשר גאָר אַליין געמאַכט, מיט די אייגענע הענט. אָבער אַ שטייג איז אַ שטייג, אפילו ווען מען האָט זי טאַקע באמת ליב. שוין יאָרן און יאָרן אַז אייך ווילט זיך פון איר אַרויס — ניט אויף שטענדיק, אפשר, נאָר אויף אַ שטיק צייט. איר גאַרט צו אַנטלויפן פון ווייב און קינד, פון חברים און פריינט, פון ביכער, גאַזעטן, אַרטיקלען, קאָנפערענצן און טעלעפאָנען, און זיך אַוועקלאָזן אין דער ווייטער, ווילדער וועלט, אַן אַ פלאַן און אַן אַ טאַלק, אַ הוליע טאָן אין צעכראַס-טעטע בגדים, הנאה האָבן פון אַביסל הפקרות. ניט אזוי? קוקט מיר נאָך גלייך אין פנים און זאָגט מיר, אַז כ'האַב ניט געטראָפן. איר'ט ניט וואָגן — וויל איך זאָג דעם אמת, וויל איך קען אייך אויסגעבונדן. בין איך היינט געקומען אייך אויסלייזן פּדיון שבויים. געלט טאָר קיין מניעה ניט זיין. לאַמיר זיך נעמען אַט פון דער קעשענע פיר טויזנט — און גוד באַי! די וועלט איז ברייט און דאָס געלט וועט זיין גענוג פאַר אונז ביידע אַפצוטערעמפּעווען אַ יאָר צייט. נאָכדעם וועט אייך מסתמא ציען צוריק, צו אייגענע, צו אַרבעט, צו אייערע דזשאַבס. וועט איר ווייטער אַמאָל מאַכן אַן ערנסט פנים, זיך פאַרקנעפלען אויף אַלע קנעפּ און האַנדלען ווי אַ רעספּעקטאַבלער מענטש. אָבער אַ יאָר צייט וועט איר געהערן צו זיך אַליין און הערן די גאַנצע וועלט אין טראַק, ניט זיין, ווי איר זייט אַ גאַנץ לעבן געווען, אַ „פּראָדאָזשנאַיאַ שקוראַ“... אַנטשולדיקט, איך קען ווייניק רוסיש, אָבער איך האָב ליב דעם אויסדרוק, כאַטש מ'האַט מיר שוין צענדליקער מאָל געזאָגט, אַז עס מיינט גאָר עפּעס אַנדערש, אַז ס'איז גאָר אַ באַליידיקונג. אָבער איר ווייסט, וואָס איך מיין — אַ געפענטעטער, אַ שטילער און איידל-איינגעקאָוועטער; אַזעלכער וואָס עטלעכע עמיצערס האָבן געלייגט אַן „אַטאַשמענט“ אויף די שעה'ן פון זיין מעת-לעת“.

עס איז ניט וויכטיק, וואָס כ'האַב געענטפּערט מיין בוחן-לבבות'דיקן פריינט אויף זיין פאַרשלאַג צו ווערן, צוזאַמען מיט אים, אויף אַ יאָר צייט, אַ טרעמפּידע-ליקס. ער איז מסתמא אַוועקגעאַנגען פון מיר אַן אַנטוישטער: „ניט געהאַט דעם מוט צו טאָן וואָס ער וויל, וואָס ער האָט שוין לאַנג געדאַרפט טאָן“.

אייך האָב זיך היינט בלויז דערמאַנט אין אים און אין זיין פּראָפּאָזיציע. ליענענדיק אין אַ צייטונג וועגן דעם „נאַציאָנאַלן צוזאַמענפאַר“ פון די האַבאַס, אינם גאַסטפריינטלעכסטן פון אַלע אַמעריקאַנער שטעטלעך — בריט, אייאָוואַ.

די צייטונגען זיינען היינט פארנומען מיט בילכערע זאכן און די רעפארטן וועגן דעם האבאָ-קאָנגרעס זיינען קורצע און מאַגערע. איך ווייס ניט גענוי, וואָס זיי האָבן דאָרט פאַרהאַנדלט, און ווער פון זיי ס'האָט זוכה געווען גע-קרוינט צו ווערן אַלס "קעניג" פאַרן קומענדיקן יאָר. אָבער אויך פון די קורצע ידיעות, וואָס די פרעסע האָט געבראַכט פון ברייט, זע איך אַז די טרעמפּ-וועלט האָלט אין אונטערגיין. אַמאָל, זאָגט מען, האָט מען אין אַמעריקע געציילט אַרום אַנדערהאַלבן מיליאָן פרינציפיעלע גע-וונד'ניקעס; היינט, זאָגן זייערע "סטאַ-טיסטיקער", זיינען פאַראַן ניט מער ווי אַ פינף-און-צוואַנציק טויזנט. דער נאָמאָדן-אינסטיטוט ווערט, ווייזט אויס, אויסגעלאָשן, און די טענדענץ איז אַלץ מער — זיך צו "באַ'שוב'ן". דער פאַרגעניגן פון מאַכן אַ פייער ערגעץ-וואו אויף אַ לאַנקע פון אַ ווייטן וואַלד און אָפּסטאַלען אויף אים אַ הון אָדער אַ קאַטשקע (וואָס ס'וואַלט געווען אומהעפלעך צו פרעגן אַ טרעמפּ, ווי אַזוי זי איז צו אים געקומען), רופט היינט ניט אַרויס קיין גרויסן יצר-הרע. עס פאַר-מינדערט זיך די צאָל מענטשן, וואָס ס'איז זיי נחא. אַז דער פּאַסט-טרעגער זאָל ניט וויסן וואו צו פרעגן אויף זיי. מענטשן ווערן אומעטום רעגיסטרירט און רעגיימירט — אַלץ איינס, אונטער וואָס פאַר אַ פּאָליטישן רעזשים. עס ווערט שוין אַלץ אוממעגלעכער "פאַרפאַלן צו ווערן", ניט קענען אָפּגעזוכט ווערן — און באַלד-באַלד, דוכט זיך, וועט שוין דער גאַנצער ערד-קוגל ווערן קאַטאַלאָגזירט, יעדעס ווינקל אין זיין קעסטעלע אויף דער מאַפע, מיט זיין נומער און נאָמען. אויך די לעצטע נאָמאָדן-ראַסע אין אייראָפּע, די ראַסע וואָס אַרומוואַגלען בציבור איז יאַרהונדערטן-לאַנג געווען איר הויפּט-פּראָפּעסיע — די ציגיינער — ווערן אַלץ מער און מער פאַר'בעל-הבית'עוועט. אין סאָ-וועט-רוסלאַנד צווינגט מען זיי אַרויסצונעמען פּאַספּאָרטן, זיך אויסקלייבן שטענדיקע וואוינ-ערטער און טאָן "פּראָדוקטיווע אַרבעט". דער ציגיינערישער "טאַבאָר" (די וואַנדערנדיקע קהילה), וועלכע פּושקין האָט אַמאָל פאַראייביקט און ראַמאַנטיזירט אַלס דעם גליקלעכן קאַנטראַסט צום לאַנווייליקן, אַנגע-קראַכמאַליעטן לעבן פון דער פעטערבורגער געזעלשאַפּט, לייזט זיך ביסלעכ-ווייז אויף אומעטום — אין רוסלאַנד, אין אונגאַרן, אין סלאַוואַקיע. נאָך צוריק מיט יאָרן אין בעסאַראַביע — אין דערזעלבער געגנט, וואו פּושקין האָט גע-קראָגן זיין ערשטע התפעלות פון ציגיינערישער פרייהייטס-חדוה — האָב איך שוין באַגעגענט ציגיינער-פּויערים — געזעצטע און באַזעצטע, אין קליינע לימיענע כאַטקעס, מיט בילדער אויף די ווענט. אין איינער אַזאָ כאַטקע האָב איך געפונען הענגען צוזאַמען די פאַרטרעטן פון אַלעקסאַנדער דעם צווייטן, דעם אונגאַרישן העלד קאַשוט און טעאָדאָר הערצל ("שיינע פּנימ'ער", האָט מיר די בעל-הבית'טע דערקלערט און איז געווען צופרידן וואָס כ'האָב זי ניט

געפרעגט די אומבאקוועמע שאלה, וואו זי האָט די דאָזיקע קונסט־הפּצים גע־קראָגן).

און וואָס איז געוואָרן פונם אַמאָליקן רוסישן באַסיאַק? אין אַנפּאַנג פונם יאָרהונדערט האָט ער געקראָגן גרויסע „פּובליסיטי“, ווייט איבער די גרע־ניצן פון רוסלאַנד, דורך מאַקסימ גאַרקי. דער שפּעטערדיקער באַלשעוויק האָט אין יענעם פּעריאָד פון זיין לעבן פיינט געהאַט מער פון אַלץ אויף דער וועלט דאָס געזעצטע און צוגעבונדענע, דאָס בעל־הבית'ל („מעשטשאַנין“), דעם פּויער וואָס איז געווען ווי מיט קייטן צוגעשמידט צו זיין שטיקל לאַנד, צו זיין קו און חוּזר. אויפן באַסיאַק, אויפן שטענדיק־נייגעריקן וואַנדערער פון די אַרכאַנגעלסקער שניי־פעלדער ביז צו די אַסטראַכאַנער סטעפעס און פון דעם פּלאַכן וואַלגאַ־לאַנד צו די קאַווקאַזער „אַדלער־שפיצן“; אויף דעם דאָזיקן אַפּלאַנע פון אַרדנונג און אַפּשפּעטער פון רוטין, מיט זיין אַריסטאָקראַטישן שטאַלץ, טראַץ די באַרוועסע פּיס און די פּאַרלאַטעטע הויזן, האָט גאַרקי אַמאָל געקוקט ווי אויף אַ מין „איבערמענטש“ — ווי אויף דער איינציקער האַפּע־נונג פון אַ מין קינסטלער־און ריטער־ראַסע, וואָס דאַרף אויפקומען אין דער צוקונפּט. אָבער ניט בלויז אין רוסישן לעבן, נאָר אויך אין דער ליטעראַ־טור, איז דער אַרומשלעפּער שוין לאַנג געוואָרן „טאַבור“, דער העלד פון דער עפּאָכע איז געוואָרן דער פּלייסיקער, דער איבער־דיסציפּלינירטער און „טעי־לאַריזירטער“ סטאַכאַנאוועץ מיט דעם כשר־פּאַרדינטן לענין־מעדאַל אויף דער ברוסט — אָדער דער קאַלכאַזניק וואָס האָט אַ גאַנץ יאָר ניט פּאַרפעלט קיין איין טאָג אַרבעט און האָט אויסגעכאַוועט די געזונטסטע קעלבלעך אין דאַרף. דער מיוחס־דיקער ליידיק־גייער פּאַרשווינדט. די צאָל מענטשן, וואָס רייסן זיך אַליין אַרויס פון די „שטייגער־האַלאַבליעס און זיינען גרייט פאַר דעם צו באַצאָלן דעם נייטיקן פּרייז, ווערט קלענער פון יאָר צו יאָר. עס קען מסתּמא אַנדערש ניט זיין און ס'איז פּאַראַן גענוג יסוד צו פּסק'ענען, אָז עס דאַרף גאָר אַנדערש ניט זיין. אָבער אַפּטמאָל דוכט זיך, אָז דאָס פּאַרשוואַונדן פונם אַרחי־פּרחי איז אַ שלעכטער סימן פאַר דער „ראַסע“, פאַרן מין מענטש בכלל. עס קאָן זיין, אָז די ירידה אין דער באַסיאַקן־קולטור נעמט זיך ניט אַזויפיל פון דעם, וואָס מענשן פּאַרלירן זייער וואַנדער־חשק און זייערע גלוסטענישן פאַר אַן אַז־אַטאַליק־לעבן, ווי פון אַפּגעשוואַכטקייט: נישטאַ מער יענע יאָרן, ווען אַ געוויסער טיפּ מענטש האָט געקאַנט זיך שפּייזן מיט זונען־שיין און מיט צופעליקע סעודות (וואָס יעדע פון זיי האָט געטראָגן דעם כאַראַקטער פון אַ „נס“). דער מינימום באַדערפענישן, פון וועלכע אויך אַ האַבאַ קען זיך ניט אָפּזאָגן, איז געוואָרן העכער ווי אַמאָל — און ווי איך הער, האָט מען אין בריט, אויפן קאַנגרעס פון די אַדרעסלאַזע גדלנים, שוין אַנגענומען, אין האַלב־ערנסט און האַלב־שפּאַס, אַ רעזאָלוציע, וואָס פּאַדערט פון די אייז־

באנען־געזעלשאפטן אוועקצולייגן אין די „פרייטקארס“, מיט וועלכע די האַבאַס באַנוצן זיך אויף זייערע אומלעגאַלע נסיעות, מאַטראַצן מיט קאַלדרעס, אונזער דור שיינט צו זיין אַן אַפגעשוואַכטער. ער מוז האַבן אַ מינימום פון קאַמפּאַרט און צוליב יענעם מינימום איז ער גרייט אַנצוטאָן אויף זיך דעם כאַמוט פון אַ שטענדיקן אַדרעס. עס איז סימבאָליש, וואָס דער איינציקער פּאַרשלאַג — וואָס מ'האַט מיר ווען עס איז געמאַכט זיך צו נעמען אַ יאָר צייט פאַר אַ טרעמפ־וואַקאַציע — איז באַגלייט געוואָרן מיט אַ קלאַפּ איבער דער הויזן־קעשענע: „אַט דאָ ליגן די מזומנים“. מיט פיר טויזנט דאָלאַר אַ יאָר פאַר אַ טרעמפ־זיווג איז שוין גאָר ניט אַזוי שווער צו נע־ונד'עווען: אַסיגנירט נאָר אַזעלכע, ווי בערטראַנד ראָסעל רופט אָן, „טרעמפ־וויידזשעס“, און איר וועט זען וויפיל מיליאָנען בעלנים עס וועלן זיך אָפּזוכן. מיר ווייסן גאָר ניט, ווי גרויס עס איז אַרום אונז די צאָל סטאַטעטשנע מענטשן, וואָס זיינען מיד און קראַנק, און נערוועז, און איבערדריסיק פון זייער רוטיין און פון זייערע צוגעבונדנקייטן. זיי אַליין ווייסן אויך ניט קלאַר, אַז דאָס וואָס עס טוט זיי וויי, האָט צו טאָן מיט ד' אמות פון זייער טאָג־טעגלעכקייט, מיט צופיל „אייגנקייט“, מיט דעם ניט־פאַרווירקלעכטן חשק צו ווייטקייט און פּרעמדקייט, פאַר צופעליקייט און איינמאָליקייט. ווען איינעם פון זיי ווערט שוין צו שווער דאָס איבערצוטראַגן, געפינט ער אַמאָל אַ „תיקון“ אין אַ מאַדנער (אַדער מאַדערנער?) קראַנקהייט — אין אַמנעזיע: פאַרגעסט ער אויף אַ שטיק צייט זיין נאַמען, זיין אַדרעס, זיין באַשעפטיקונג און זיינע קרובה'שאַפטן. ווען איך לייען די אַמעריקאַנער פּאָליציי־רעפּאָרטן וועגן אַמנעזיע־פּאַלן, דוכט זיך מיר אַז אין 99 פּאַלן פון 100 האַבן מיר צו טאָן מיט מענטשן, וואָס האַבן גיט געהאַט קיין כוח און קיין מוט באַוואוסטזיניק צו וואַרפן דעם גט זייער אייגענעם רוטיין.

* * *

אין אַמאָליקן רוסלאַנד האַבן זיך ציללאַזער וואַנדער־חשק און באַסיאַק־אינסטינקטן אויסגעוויקלט אויך אין אַן אַנדער פּאַרם. איבערן לאַנד זיינען אַרומגעגאַנגען צענדליקער טויזנטער מענער און פרויען (די סטראַניקעס און די סטראַניצעס), וואָס געהייסן האָט עס אַז זיי זיינען עולה־רגל פון איין הייליקן פּלאַץ צום אַנדערן. מאַנאַסטירן זיינען געווען פאַרזיט פון די אייז־ברעגעס פונם ווייסן ים ביז דעם כמעט טראַפּישן טורקעסטאַן — און יעדער מאַנאַסטיר האָט געהאַט אַדער זיינעם אַ הייליקן (אַ „סטאַרעץ“) אַדער אַ מאַדאַנאַ־בילד וואָס האָט זיך אויסגעצייכנט מיט מופתים. האַבן מערסטנטייל יענע, אַזוי צו זאָגן, רעספּעקטאַבלע וואַנדערער, שלעפּער און אַרומשלעפּער אַליין גע־גלויבט, אַז זיי ריכטן אַפּ גלות און לעבן פון צדקה בלויז צוליב פּרומקייט. אין תּוך זיינען זיי אַבער, אין די מייסטע פּאַלן, געווען ציגיינערישע נאַטורן, און

האָבן אפשר אליין ניט געוואוסט, אַז זיי איז בלויז געלונגען צו געפינען אַ מיך
„יראה“-לבוש פאַר זייער ציגיינערישקייט.

און וואָס איז געווען ביי אידן? מיך פאַרפאַלגן שוין אַ פאַר טעג עטלעכע
ווערטער פון אַ חב"ד'סקע לידל:

„וואָס מער קבצן, מער הויליאַקע,

און וואָס הער איך איך?

וואָס מער עושר מער סאַבאַקע,

און וואָס דאַרף איך איך?“

מיר איז באַקאַנט די חסידישע וועלט בלויז פון ליטעראַטור. נאָך וויי-
ניקער האָב איך געהאַט די געלעגנהייט נאָכצוקוקן חב"ד-חסידים. אָבער ווען
איך לייען אָדער הער פון חסידים, וואָס פלעגן אַמאָל איבערלאָזן זייערע
היימען און „פאַרפאַלן ווערן“ ביים רבי'ן אויף אַ יאָר צייט און לענגער, קען
איך זיך ניט באַפרייען פונם איינדרוק אַז זיי האָבן דאָס געטאָן ניט נאָר צוליב
דעם רבי'נס תורה אָדער קדושה; אז אין תוך זיינען דאָס געווען טרעמפ-
נשמות, וואָס האָבן געפונען אַ פרומען וועג פאַר אַביסל שטיפעריי, פרינצי-
פיעלע זאָרגלאַזיקייט און אוואַנטורע. אין דער היים איז אַמאָל לעכערלעך פאַר
אַ באַרד-איד צו „פליאַסקעדריגעווען“; אין דער פרעמד — מיט נייע מענטשן,
אין גרונט פרעמדע און דאָך היימישע — קען מען זיך לאָזן וואוילגיין מיט
אַנדערשקייט און לענגאַל באַטראַכטן ניט נאָר יעדן „עושר“, נאָר יעדן מתנגד
און סתם סטאַטעטשנעם אידן פון אויבן אַראָפּ — ווי אַ „סאַבאַקע“. עס לויט
אַמאָל אַ טראַכט צו טאָן וועגן דעם שטיק באַסיאַצקע קולטור וואָס שטעקט אין
אַזאַ אויסדרוק ווי „אַ חסידישע מלוה-מלכה“.

אָבער דער חסידישער וואַגאַבונד איז שוין, דוכט זיך, אויך פאַרשוואַנדן.
אַלץ אויף דער וועלט ווערט, ווייזט אויס, ביוראַקראַטיזירט, און אויב איך מאַך
ניט קיין טעות גיט מען שוין אַז אין די גאַזעטן די אַדרעסן פון די רביימ'ס
„אַפיסעס“.

וואַלט איך געווען אַ סאָציאַלאַג, אַ שטאַטסמאַן, וואַלט איך געדאַרפט מאַכן
אַ ברכה אויף דער גסיסה פון אַן עקאָנאָמיש (און אַמאָל, לאַמיר זאָגן דעם
אמת, אויך פּאָליצייאַיש) אומבאַקוועמען טיפּ. אָבער ערגעץ-וואו פיל איך, אַז
ס'איז אַ סימפּטאָם אויך פון אַפּגעשוואַכטער וויטאַליטעט, יעדנפאַלס פון אַ
באַשטימטן מיין וויטאַליטעט. עס וועלן אין גיכן ניט בלייבן קיין מענטשן אַז אַ
באַדערפעניש פאַר זיכערקייט און מינימאַלן קאַמפּאַרט, אַן מורא פאַר דער
אומקלאַרקייט פונם מאַרגנדיקן טאָג. ניט נאָר דער ציגיינער, נאָר ציגיינערטום
גייט אונטער. און עס איז ניט קיין צופאַל וואָס אַלע רעוואַלוציעס פונם לעצטן
פערטל יאָרהונדערט (באַלשעוויזם, פאַשיזם, נאַציזם) טראָגן מיט זיך אַ טויט-
אורטייל פאַר יענעם דעקלאַסירטן מענטש, וועמען עס איז אַמאָל „ניט אַנ-
געשטאַנען“ צו זיין אַריינגעאַרדנט אין אַ קלאַס.

„אַמאָל איז געווען אַ מלך“

אַרק טוועיזן האָט געמוזט האָבן זייער אַ משונה'דיקע פאַרשטעלונג פון פאַריז. דאָס קען מען זען פונם נאָמען, מיט וועלכן ער האָט אַמאָל גע-
קרוינט ניו אַרלעאַנס — „דאָס אַמעריקאַנער פאַריז“. און אפשר בין איך
ניט גערעכט. דער אַמעריקאַנער הומאַריסט האָט באַזוכט ניו אַרלעאַנס צוריק
מיט פינף און זעכציק יאָר. עס קען זיין, אז אין יענע צייטן איז נאָך לואיזיאַנאַ
געווען עפעס עכט-פּראַנצויזיש, עפעס קולטורעל-פאַריזערש, וואָס האָט
אויף אים געמאַכט אַן איינדרוק. אַמאָליקע צייטן, שוין אונטער אַמעריקאַנער
הערשאַפט, האָט ניו אַרלעאַנס געהאַט אַ גוטן פּראַנצויזישן טעאַטער און אַן
עולם, וואָס כאַטש וועגן זיינע פּראַפעסיעס איז גלייכער ניט צו פּרעגן קיין
קשיות. האָט ער אָבער פאַרמאַגט זיינעם אַ באַזונדערן „גוסט“ פאַר אַ טאַלענט-
טירטן שוישפּילער און אַ טעמפּעראַמענטפולן זינגער. אין מאַרק טוועינס צייטן
האָט נאָך לואיזיאַנאַ שטאַלצירט מיט אַן אייגענער פּראַנצויזישער ליטעראַטור,
און אין ניו-אַרלעאַנס האָבן געלעבט פּאָעטן און נאָוועליסטן, וואָס האָבן געפונען
דאַנקבאַרע לעזער אויך אין פּראַנקרייך גופאַ. היינט אָבער מיינען נאָר טוריסטן
פון נאָרד דאַקאָטאַ, אז ניו אַרלעאַנס איז אויך פאַריז, אָבער בלויז אין אַ קלע-
נערן פאַרמאַט. פונם פּראַנצויזישען „אינוועסטמענט“ אין לואיזיאַנאַ איז שוין
זייער ווייניק געבליבן לעבן — און ספּעציעל אין ניו אַרלעאַנס, נאָך ווייניקער.
כ'מוז מיך מודה זיין, אז אויך איך בין געפאַרן קיין לואיזיאַנאַ מיט געוויסע
דערוואַרטונגען: געפינען עפעס אַ שטיקל המשך פונם פּראַנצויזישן „אַמאָל“.
לאַנגפּעלאָיס וואַרעם-פאַרחלומ'טע פּערזן וועגן דעם אורוואַלד, וואוהין פּראַנ-
צויזישע קאָלאָניסטן זיינען צוריק מיט עטלעכע דורות געקומען פון מרחקים
אויפצובויען פאַר זיך אַ נייע היים, זיינען אויפגעשוואומען אין זכרון. אַט
גייען זיי, די פּראַנצויזישע פּויערים און פּויערטעס, מיט די קלומיקעס אויף
די אַקסלען, מיט קליינע קינדער אויף די אויסגעהאַרעוועטע און און מיט מאַ-
זאַליעס באַדעקטע הענט. ברוטאַל-פאַרטריבענע פון נאַוואַ סקאַשיאַ, פון דער
אַמאָליקער „אַרקאַדיאַ“ — מיט אַ ביטער געפיל קעגן די ענגלענדער, וואָס האָבן
זיי אויסגעריסן מיט די יונגע וואַרצלען פונם צפון-קאַנאַדער באַדן — גייען זיי
אָבער אויך מיט אַ נייער, פּרומער לעבנסלוסט; מיט האַפענונגען אויף אַ נייער
היים און אויף אַ נייער צוקונפט. וואָס איז פון יענע קאָלאָניסטן געוואָרן?
וואו זיינען זייערע קינדס-קינדער און וואָס פאַר אַ פנים האָבן זיי איצט? זיי
האָבן געוואוסט, אז זיי גייען אין אַ מדבר, אין אַן „אַרץ לאַ זרועה“, ווייט פון
די גרויסע ישובים וואָס האָבן שוין אין יענער צייט עקזיסטירט אויפן קאַנ-

טינענט. אויפן וועג פון זייערע וואַגלענישן האָבן זיי געהערט וועגן מאַלאַריע, געלן פיבער און צענדליקער אַנדערע קראַנקהייטן, וואָס דערוואַרטן זיי אין דער נייער געגענט. אָבער ערגעץ-וואוהין דאַרף מען דאָך גיין און אַ ניי מקום-מנוחה מוז מען דאָך קריגן — זיינען זיי געגאַנגען קיין לואיזיאַנאַ מיט קוראַזש און אַנטשלאַסנקייט. צו זייער לאַטיינישן טעמפּעראַמענט האָט אַפּעלירט די וואַרעמע זון פון דער דרום-געגנט און צו זייער פּאַטריאַטיזם — דער פּאַקט, וואָס ווי ווילד דאָס לאַנד איז געווען, האָט עס דאָך געהערט צו פּראַנקרייך. ווי נאָר מען וועט דאָרט אַרױפּציען אַ פּאַן, וועלן אירע קאָלירן זיין היימישע און אירע עמ-בלעמען וועלן „רעדן מאַמע-לשון“. וואָס איז געוואָרן פון יענע פּראַנצויזישע גלות-מענטשן און חלוצים, וואָס האָבן אויסגעהאַקט דעם אורוואַלד און האָבן יאָר-איין יאָר-אויס געאַקערט, געזיט, געפּלאַנצט, געבויט און געכאַוועט? ס'אָ חרפה צו דערציילן: כ'האַב געמיינט, איך וועל דאָרט נאָך באַגעגענען עוואַנדזשעלין, דאָס פּאַרציטיקע, פּאַר-עוואַלוציאַנערע פּאַר-שטאַט-קאַקע-טישע און פּאַר-שטאַט-קאַקאַטישע פּראַנצויזישע פּויערים-מיידל, מיט איר נאַאיוון קאַטוילישן גלויבן און מיט די טויזנטער ח'נען פון יאָדערדיקער און דאָך צאַרטער און כּשופּדיקער דאָרפּישקייט. ביי לאַנגפּעלאַן, אויב איך דער-מאָן זיך ריכטיק, שטאַרבט עוואַנדזשעלין, אין דעם מאַמענט פון איר טראַגיש-פּאַרווירקלעכטער ליבע, מיט אַ פרומען שיר השירים אויף די דאַנקבאַרע ליפּן, אין פּילאָדעלפּיע, אין אַ קוועיקער-שפּיטאַל, אַלס אַ באַרמהאַרציקע שוועסטער. אָבער — אַז זי איז געשטאַרבן — איז וואָס? קען זי היינט ניט לעבן? זיינען דען קיין גלגולים נישטאַ? האָט זיך דען איר ליבע ניט געקענט אַריבערגיסן אין עמיצן אַנדערש, אין אַן אַנדער פּויערים-מיידל פון דער פּראַנצויזישער גזע. ערגעץ-וואו איז די דערפער, וואָס האָבן פּאַרטריבן אין לואיזיאַנאַ די ווילדקייט פונם אורוואַלד? איך ווייס, איך ווייס, אַז דאָס זיינען אינגלערישע חלומות, ניט אויסגעלעבטע פּאַנטאַסטיק פון איינעם וואָס וויל זיך ניט זעגענען מיט קליינשטעטלידיקן לבנה-שיין. דאָס זענען סתם אַזוי-זיך דער-זואַרטונגען פון אַ מענטש, וואָס ווי-פּאַרנומען ער זאָל ניט זיין און מיט וויפּיל זאַכן ער זאָל ניט האָבן צו טאָן, בלייבט ער דאָך אין שורש-נשמה אַ פּוסטע-פּאַסניק און אַ מה-יעשה'ניק. איך האָב צו זיך אַליין אַ שמיכל געטאָן: אַל-טער, פּאַרעקשנ'טער און פּראַווינציעלער מעשה-ביכל-לייענער וואָס דו ביזט! און אין צפת, ווען דו ביזט געווען, האָסטו באַגעגנט מקובלים, דעם אַר"י הקדוש'ס תלמידים? און אין איטאַליע, אויף דינע באַזוכן, האָסטו זיך אַנגע-שטויסן אויף ראַמעאַ און דזשוליעט? און אַמאָל, אין רוסלאַנד, אַז דו האָסט שפּאַצירט אויף די לבנה-באַשיינטע שנייען אין דער דאַרף-פּראַווינץ פון יאָ-ראַסלאַוו און האָסט זיך דערמאַנט אין פּושקינ'ען, אין אַנעגין'ען — האָסטו ווען עס איז באַגעגנט אַ גילגול פון טאַטיאַנאַ? דער נעכטיקער טאָג איז נעכ-

טיק און דאָס נעכטיקע מיידל איז אפשר גאָר אייערנעכטיק, אָבער דאָך : דער אַלטער נאָר (ניין), דער אינגער, דער אינגלערישער נאָר וואָס וויל ניט באַ- יאָרט ווערן) טוט זיך זיינס. ער זוכט וואָס מען קען ניט געפינען אָדער אָן אבדה, וואָס אויב ער זאָל זיך גוט אַריינטראַכטן, האָט ער זי גאָר קיינמאַל ניט פאַרלוירן.

האָב איך עוואַנדזשעלינ'ען אין ניו אַרלעאַנס ניט באַגעגנט. אַ פּאָר שעה רייזע, ווייטער צו, אַרום ניי-איבעריא, אין מאַרטינוויל, האָט זיך אָן אַלטער פּראַנצויז מיט מיר געוויצלט : „איר זעט ? אַט-אָ-דאָ-דאָ איז עוואַנדזשעלינ'ס קבר ; דאָס הייסט, ווען זי וואָלט טאַקע געשטאַרבן אין לואיזיאַנאַ און ניט אין פענסילווייניע, וואָלט מען זי דאָ מקבר געווען... אָבער די טוריסטן-אַגענטורן דאַרפן האָבן וואָס צו ווייזן, טאָ לאַמיר זיי ניט שטערן אין זייערע געשעפטן. יעדע פּראַפעסיע האָט אַ רעכט אויף איר שכר, אויב עס זיינען נאָך דאָ גענוג שוטים וואָס קריגן פון אים קעלבערנע התפעלות.“ ניין, קיין גילגול פון דער עוואַנדזשעלין האָב איך ניט געזען און איר קבר איז נאָך מער ספק ווי דעם רמב"ם'ס מצבה לעבן טבריה. פון דער גאַנצער אַמאַליקער פּראַנ- צוויזשקייט פון אַ גוטע פּאָר דורות פּיאַנערישע פּראַצע און עזות-פנים קעגן דער נאַטור, איז געבליבן — ווי אַזוי האָט עס אַחד העם אַמאַל אָנגערופן ? — אַ פּאָר פּראַנצויזישע „נקודות“ אין אַ לואיזיאַנאַ-ים פון לאַטייניש-צוגעפאַרב- טער (אָדער לאַטייניש באַפּלעקטער) אַמעריקאַנישקייט. אין די פּאָר דאַרפישע „נקודות“ — אַ מין זכר לחורבן ? — רעדט מען נאָך פּראַנצויזיש. דאָס איז ניט מחמת פּרינציפ און אפילו ניט פון אַ באַדערפעניש זיך אַליין אָביסל צו צערט- לען, נאָר צוליב אַלטער געוואוינהייט, אינערציע, אפשר אויך פון פּוילקייט און אומבאַוועגלעכקייט. מחמת אינערציע (און וויל לואיזיאַנאַ איז אַ „פּרייע“ מדינה און עס אַרט איר נישט שטאַרק דער נעגערשער ביטול-תורה), רעדן נאָך דאָרט פּראַנצויזיש אפילו די קאַלירטע לוינ-אַרבעטער. פּרעגט זיי ניט פאַרוואָס. „עבדים היינו ל'פּראַנצויז בלואיזיאַנאַ“ — און דער דאָרטיקער לאַנד-קנעכט האָט איבערגענומען די שפּראַך פון זיין פּראַנצויזישן „בויעז“. פּרעגט אים ניט, פאַרוואָס ער איז אין יענעם ווינקל אַ קאַטאַליק. וואָס דען זאָל ער זיין ? אין זיבעצנטן יאָרהונדערט האָט מען אים געבראַכט אַהין פון די קאַנגאַ-מדבריות. מ'האָט אים געהייסן גלויבן, אַז איין ווייסער מאַן, וואָס מוז שטענדיק וואוינען אין איטאַליע, קען קיינמאַל קיין פעלער און קיין עוולה ניט באַגיין. אין זיינע הענט געפינען זיך עפעס זייער וויכטיקע שליסלען, וואָס אַ איד פון אַרץ-ישׂראל האָט אים איבערגעגעבן. יענע שליסלען האָבן עפעס אַ שייכות צו אַן אַנדער איד, אַ בלאַנדן און אַ טרויעריקן, וואָס האָט באַוויזן עפעס אַ משונה'דיקע גבורה פון זיך לאָזן פּייניקן און אויפהענגען. נו, גלויבט ער, דאָס שוואַרצע קינד פון מדבר ; קריגט ער ווייניק שכירות און אַ סך פאַראַכטונג

— און גלויבט. זיינע אבות האבן עטלעכע נעכט באוויינט די „גייסטער“ וואָס האָבן זיי באַגלייט פון אַפריקע אין זייער שקלאַפֿן-גלות און האָבן נאָכדעם, ווייזט אויס, גע'פּווע'לט ביי זיך, אַז — פאַרפאַלן: ס'איז אַ נייע ערד און איבער דער נייער ערד איז אויסגעשפּרייט אַ נייער הימל, און אין דעם הימל קענען זיך זייערע „גייסטער“ ניט האַלטן...

אַבער ווי לאַנג וועט נאָך דאָס קליינע פּראַנצויזישע אַגריקולטור-געטאַלע האָבן אַ קיום? איז דען דאָרט ביי וועמען פאַראַן אַ ווילן עס אָפּצו-היטן, פאַרלענגערן די יאָרן? אויב מען וועט עפּענען נאָך עטלעכע גרויסע פאַבריקן אין ניו-אָרלעאַנס, וועט ס'ביסל יוגנט פון די פּראַנצויזישע דערפער ניט באַשטיין דעם נסיון און אַוועק אין שטאַט אַריין. ניט אויס נויט, חלילה, נאָר וויל אין שטאַט איז דער דאָלאַר גרינגער, און אין אַוונט קען מען שפאַצירן אויף דער ברייטער, גראַגערדיק-אילומינירטער קאַנאַל-סטריט און כאַפּן אַ טענצל אין אַ ביליקן באַר, צו דער דזשעז-מוזיק פון אַ „רעזידענז-ספּאַזם-בענד“. קיין אידעאָלאָגיע, צוליב וועלכן עס זאָל זיך וועלן און לוינען בלייבן אין דאָרף איז ניט פאַראַן. איז עס כלל ניט אויסגעשלאָסן, אַז אין משך פון איין דור זאָל דער פּראַנצויז ניט ווערן אויס ישוב'ניק, און דערמיט שוין אַליין — אויס פּראַנצויז. אַ סך פאַרמס פון אַמאַליקע יענק'יס זיינען אין ניו-ענגלאַנד איבערגעאַנגען אין די הענט פון סלאַוון און איטאַליענער (די יענק'יס האָבן געקראָגן לייכטערע פרנסות אין די אינדוסטריעלע שטעט און שטעטלעך און אין דעם שטאַרק-אויסגעוואַקסענעם מלוכה-אַפּאַראַט), און מ'קען פאַראויסזען אויך אין לואיזיאַנאַ אַז אין די פּראַנצויזישע דערפער וועלן נאָך אין אונזערע יאָרן בלייבן בלויז זייערע היינטיקע לוינ-אַרבעטער, די נעגער. די פּראַנצויזן וועלן, אין שטאַט, ביסלעכווייז פאַרגעסן זייער ביסל לשון, און פּראַנצויזישע „קול-טור“ וועט דאָרט זיין רעפּרעזענטירט בלויז דורך... די נעגער. די געשיכטע האָט זיך אַזעלכע שפּאַסן: די איינציקע זעלבסטשטענדיקע רעפּובליק אין אַמעריקע, וואו פּראַנצויזיש איז די אָפיציעלע שפּראַך, איז האַאיטי — און איר באַפּעלקערונג באַשטייט היינט בלויז פון נעגער, פון אַמאַליקע קנעכט וואָס זייערע מייסטערס האָבן אויף זיי אַרויפגעצוואונגען זייער שפּראַך. איז פון די מייסטערס קיין שפור ניט געבליבן, נאָר די אַמאַליקע קנעכט לעבן, קלייבן זיך לאַנג צו לעבן — און קיין אַנדער לשון ווי פּראַנצויזיש וועלן זיי שוין ניט האָבן. אַבער ווען עס וועט מיט דער צייט ווערן אין לואיזיאַנאַ שטרענגער דער שוץ-געזעץ, וועלן אויך די פאַר'פּראַנצויז'עוועטע נעגער אויפגעבן זייערע האַרנ'ס לשון און רעדן, ווי אַלע זייערע אַמעריקאַנער ראַסן-ברידער — „יונאַיטעד סטעיטס“.

אמת, אין ניו אָרלעאַנס גופא זיינען נאָך איצטער פאַראַן מער פּראַנצויזן, ווי אין אַלע לואיזיאַנאַ-דערפער צוזאַמענגענומען. זיי זיינען שוין אַבער אַ סך

מער מנין איידער בנין. פון דער גאַנצער אמאָליקער פרעסע וואָס זיי האָבן פאַר-
מאַגט איז געבליבן איין פראַנצויזישער זשורנאַל — „קוריער דע לאַ נואוועל
אַרלעאַנס“ — וואָס גייט אַרויס צוויי מאל אַ חודש מיט אַן ענגלישן תרגום :
דער אינגערער דור פאַרשטייט שוין אַ סך בעסער דעם „תרגום“ איידער דעם
פראַנצויזישן „מקרא“. פון דער אמאָליקער פראַנצויזישער קולטור זיינען גע-
בליבן הויפטזעכלעך... די קישקע־עלעמענטן : מאכלים און משקה'ס אַלאַ
פאַרזי. דאָס „מאַנמענטאַלסטע“, וואָס ס'איז דאָרט פאַרבליבן פון פראַנצויז-
ישן „גייסט“, איז דער באַרימטער אַנטואַן רעסטאָראַן, די מעקאָ פון טוריס-
טישע זולל־וסובאַ'ניקעס, וואו עסן איז אַ קולט און טרינקען אַ מין ליטורגיע.
קיין מוזיק שפילט דאָרט קיינמאל ניט, ווייל — ווי דער היינטיקער אייגנטימער
שטעלט פעסט — אַ גוטע סעודה איז אַליין אַ סימפאָניע און זייטיקע מוזיק
וואַלט געווען אַ דיסאָנאַנס (אויב אונז, אידן, אין אמעריקע, איז באַשערט
זיך אזוי אויסצוקאָכן אין היגן שמעליך־טאַפּ ווי אייניקע אַנדערע נאַציאָנאַלי-
טעטן — וועלן געפילטע פיש, געהאַקטער הערינג און העלזלאַך איבער-
לעבן אונזערע לשונות, אונזערע שבתים און ימים־טובים). אמת, ס'זענען נאָך
פאַראַן אין ניו אַרלעאַנס — אַ חוץ פראַנצויזישע רעסטאָראַנען, שענקען, קאָ-
באַרע'ס און כלי־עללי אַנדערע זויף־און־טאַנץ שטיבלעך — אַ גרויסע צאָל
פראַנצויזישע קונסט־קראַמען. טוריסטן פון דער ברייטער, פראַווינציעלער
אַמעריקע האַנדלען דאָרט איין „מציאות“, און עס וועלן נאָך אוועקגיין גענוג
יאָרן, ביז יענע קונים וועלן אַנטוויקלען אַ שטיקל געשמאַק און אַ שאַרף
אויג פאַר דערקענען שטילן, היינט קען מען זיי נאָך פאַרקויפן אַן אַלט בעט,
וואָס אַ מעקסיקאַנער שמוגלער האָט אמאל גענוצט אויף זיינע מיסיסיפּי־באַזוכן,
פאַר אַ טייל פון מאַרי אַנטואַנעט'ס בודואַר. ס'איז אַבער גענוג צו פאַרברענגען
אַ טאָג אין דעם אַזוי גערופענעם פראַנצויזישן קוואַרטאַל, כדי צו דערפילן, אַז
זיין אַ פראַנצויז אין ניו אַרלעאַנס איז גיכער אַ פראַפעסיע איידער אַ נאַציאָ-
נאַליטעט. אין יענעם קוואַרטאַל לעבן שוין היינט און האַנדלען ניט ווייניק
„קאַלוואַריער פראַנצויזן“ : שפּאַניער, קובאַנער, מעקסיקאַנער און אויך אַנגלאַ-
זאַקסן, וואָס ברעכן זיך די צונג צו רעדן ענגליש מיט גרייזן און מיט אַ
פראַנצויזישן אַקצענט. וואָס טוט ניט אמאל אַ גוי צוליב פרנסה? אַבער דער
אַמעריקאַנער עולם וועט קליגער ווערן, קליגער און געניטער — און דאָס
ביסל פיקציע פון פראַנצויזישער קולטור וועט מוזן אונטערגיין. קיין השארת
הנפש קען דאָרט, אין דער קאַסמאָפּאָליטיש־לעוואַנטינישער אַטמאָספּערע פון
דעם ראַסן־און־שטייגער־מישמאַש, פאַר די פראַנצויזן ניט זיין ; זייער איינ-
ציקע האַפּענונג, האָב איך מורא, איז השארת ה'מאָגן. אַנטואַן עקזיסטירט שוין
הונדערט יאָר און עס זיינען נאָך דאָ אין אַמעריקע גענוג גאַסטראָנאָמען, אַז
דער באַרימטער רעסטאָראַן זאָל נאָך קענען פייערן זיין צוויי־הונדערט־יאָריקן

יובילעאום. דאָס אַלץ? ניין, אַחוץ דעם וועלן נאָך בלייבן אין לואיזיאַנאַ-ענגליש אַביסל פּראַנצויזישע ווערטער, וואָס האָבן זיך שוין דאָרט אינגאַנצן איינגע- בירגערט. אַ פּרוי וואָס וואַשט וועט וועט נאָך אויך אין דער צוקונפּט הייסן „בלאַנשיסעז“. אַן אַונט-אונטערהאַלט (וואָס ס'הייסט ביי אונז אַ „פּאַרטי“) וועט דאָרט ניט אויפהערן באַצייכנט צו ווערן אַלס „סוואַרעי“. דער אַלטער סקווער וועט ניט אויפהערן צו שטאַלצירן מיט זיין אַלטן נאָמען „וויעקאַרע“ — און פּולבלוטטיקע אַנגלאַזאַקסן וועלן דאָרט ניט אַזוי גיך אויפגעבן דעם אויסדרוק „טו מעיק מענאַזש“ אַנשטאַט „טו קלין האַאוז“.

טרויעריק? איך ווייס ניט. דאָס באַטראַכטן אַן אונטערגאַנג איז שטענדיק פאַר אַ זייטיקן מענטשן פאַרבונדן מיט אַ געוויסן מעלאַנכאָלישן געפיל; אָבער דער „אונטערגייער“ גופא, דוכט זיך מיר, איז אַפּטמאַל ווייניקער מע- לאַנכאָליש. איך האָב ניט געקראָגן דעם איינדרוק, אַז אין לואיזיאַנאַ נעמען זיך די פּראַנצויזן צום האַרצן זייער אונטערגאַנג. זיי ווייסן זייער פאַרגאַנגענ- הייט. זיי געדענקען אַז „אַמאַל איז געווען אַ מלך“; און יענער פּראַנצויזישער מלך האָט דעראַבערט לואיזיאַנאַ און האָט געטרוימט וועגן הערשאַפט אין דער נייער וועלט. זיי זיינען אפילו שטאַלץ ווען מען דערמאָנט זיי, אַז קאַנאַדער פּראַנצויזן — וואָס האָבן געוואוסט פון יענעם מלך און פון זיין טרוים. — זיינען געווען די ערשטע אויפצובויען אַ ציוויליזירטן ישוב אין דעם פּרוכטבאַרן אָבער ווילדן לאַנד. פון דעם דאָזיקן „ראַסן-שטאַלץ“ קומט אָבער גאָר נישט אַרויס. מיט פּיאַנערן-שטאַלץ און מיט זכּרונות אַליין קען מען ניט לעבן. אויף יעדן פּראַנצויזן זיינען אין דער געגנט פאַראַן צען, צוועלף, אָדער פּופּצן ניט- פּראַנצויזן. אין אויוון ברענט אַ שטענדיק פייער, דער קעסל אויפן אויוון הערט ניט אויף צו זידן און דאָס איבערקאַכן שטעלט זיך ניט אַפּ אויף אַ מינוט. „אַמאַל איז געווען אַ מלך“ אין פּראַנקרייך און עס זיינען אַמאַל געווען פּראַנצויזן אין נאַוואַ-סאַשאַ, וואָס ענגלענדער האָבן זיי פאַרטריבן אין גלות, און לואיזיאַנאַ איז אַמאַל געווען דאָס „פאַרשפּראַכענע לאַנד“ פאַר יענע וואָג- לער. נאָר קיין ממשות האָט עס שוין היינט ניט: מ'קען זיך אַז דעם דערמאָ- נען, אָבער נאָך דער דערמאָנונג קומט אַ פּלעשל קאַקאַ-קאָלאַ, דער טרינק- סימבאָל פון אַנקל סעם און — ווי כ'האַב געלייענט אין ניו אַרלעאַנס אויף גרויסע פּלאַקאַטן — „דער סימן פון אַמעריקאַניזאַציע“.

א. צו זיין 60 טן געבורטסטאָג

עוו טראַצקי איז די טעג געוואָרן אַ בן ששים. קיין עפנטלעכן יובילעאום וועט מען אים אין ערגעץ ניט פראַווען. אין סאַציאַליסטישן פאַטערלאַנד — וואָס ער האָט געהאַלפן אויפבויען מיט זיין ענערגיע און סטראַטעגיק אפשר מער ווי ווער עס איז פון די באַלשעוויסטישע קלאַסיקער — איז זיין נאָמען שוין לאַנג געוואָרן אַן אַפיציעל זידל-וואָרט. אין זיין מעקסיקאַנער גלות איז ער געצוואונגען זיך צו האַלטן שטיל און צוריק-געהאַלטן, ווי אַ פּריוואַטע פּערזאָן, וואָס ווערט בלויז טאַלערירט. אַ מחנה סטאַליניסטישע פּראַוואַקאַטאָרן, מיט געהאַלט און אַן געהאַלט, זיינען שטענדיק גרייט אים אונטערצושטעלן אַ פּיסל און שאַפן אַ פּאַסנדיקע געלעגנהייט פאַר זיין דעפּאַרטאַציע. אין פּראַנקרייך — וואו דער פּויפּסט פּונם אַדרעסלאָזן פּערטן אינטערנאַציאָנאַל, האָט, דוכט זיך, די גרעסטע צאָל נאַכפּאָלגער — האָט די מלחמה פאַראַליזירט די מעגלעכקייט פאַר וועלכע ניט איז מאַניפעסטאַציעס, אַחוץ פאַטריאַטישע. אין אַנדערע לענדער זיינען דאָס ביסל לעגיטימיסטן — וואָס גלויבן באַמונה שלמה אַז סטאַלין איז ניט מער ווי אַ „סאַמאַוואַנעץ“ און אַז נאָך לעגינען האָט אויפן טראַן געדאַרפט אַרויפגיין טראַצקי אַלס דער גע-זעצלעכער „פּרינץ אָוו וועילס“ פון דער רעוואָלוציע — זייער קליין אין צאָל און נאָך קלענער אין השפּעה. זיין זעכציקסטן געבורטסטאָג האָט טראַצקי מסתמא פאַרבאַכט אין איינזאַמקייט, אַדער אין קרייז פון די עטלעכע גע-שוואוירענע, וואָס רינגלען אים אַרום אין דער מעקסיקאַנער הויפטשטאָט און פאַרנעמען זיך פלייסיק מיט מאַרקסיסטישער אַסטראַלאַגיע — וואַרטנדיק אויפן „קץ“. טראַצקי'ס יובילעאום איז, אַזוי אַדער אַנדערש, איינע פון די מעלאַנג-כאָלישסטע דאַטומס וואָס אַ מענש אין אונזער דור לעבט איבער. אַ מאָן, וואָס איז אַ צאָל יאָרן געשטאַנען ביים סאַמע רודער פון אַ ריזיקער מלוכה און פון אירע באַוואַפנטע כחות, זיצט היינט „עק וועלט“, מיט געפּענטטע הענט און פּיס. וואָס קען זיין פאַטעטישער ? ווען עס וואַלטן איצט ניט געווען אויף דער וועלט אַזוי פּיל מענטשלעכע באַשעפּענישן — אַזעלכע וואָס איך קען און מיל-יאָנען מאַל מערער „נאַמענלאָזע“ — מיט וועלכע עס איז נישטאָ גענוג כוח מיטצוליידין, וואַלט איך אפשר מסוגל געווען זיך אריינצולעבן אויף אַ שעה צייט אין טראַצקי'ס פּערזענלעכער טראַגעדיע (כאָטש איך ווייס, אַז ער האָט פּיינט דעמדאָזיקן אויסדרוק אַלס אַ „מיטאַלאַגישן“ און, דער עיקר, אַ ניט-פּראַלעטאַרישן). אַבער אַזאַ ברייט האַרץ פאַרמאָג איך ניט און פאַר טראַצקי'ן

אין מעקסיקא סיטי פיל איך איצט ניט מער סימפאטיע, ווי פאר נאפאלעאנען אויפן אינזל פון דער „הייליקער העלענא“.

איך ווייס ניט און ס'איז אפשר ניט מיין עובדה צו וויסן, וואָס דער היסטאָריקער אין צוויי-אוי-צוואַנציקסטן יאָרהונדערט וועט זאָגן וועגן טראַצק'ין. איך בין אָבער זיינער אַ צייט-חבר און אין אַ געוויסן זינען זיינער אַ קרבן: ווען איך דערמאָן זיך, אַז שוין יאָרן און יאָרן קען איך ניט קומען קיין רוס-לאַנד און זען דאָרט לעבעדיק-געבליבענע נאָענטע מענטשן, און אז יענע נאָ-ענטע קענען ניט געפינען קיין וועג צו מיר — ווייס איך, אַז, לכל הפחות, איינער פון די הויפט-שולדיקע איז טראַצקי. ווי קען איך פאַרמאָגן אפילו אַן אחד מששים פון יענער אַביעקטיוויטעט, וואָס דער קינפטיקער, אויף צוריק-קוקנדיקער, פון חשבונות-און ליידנשאַפטן-פרייער היסטאָריקער וועט אפשר אַמאָל אַרויסווייזן?

* * *

זאָל מיר דער נאָך ניט געבוירענער היסטאָריקער מוחל זיין מיין קליינ-לעכקייט און „וואולגאַריטעט“. אָבער איינע פון די אַסאַציאַציעס, וואָס טראַצק-קי'ס נאָמען רופט אין מיר אַרויס איז גאָר ... אַ גאַסטראַנאָמישע. אין 1920, געדענק איך, בין איך אַ פאַר וואָכן געווען פאַרנומען מיט אַ שווערער אויפגאַבע. איך האָב געדאַרפט צוליב אַ פערזענלעכן ענין צופאַרן אויף אַ פאַר וואָכן פון קיעוו קיין מאַסקווע. קריגן אַ דערלויבעניש אויף אַ פּריוואַטער ריזע איז דענסטמאָל געווען כמעט אַן אוממעגלעכקייט. אַחוץ דעם, ווען איך וואָלט די נויטיקע פאַפירן פון זיבן אָדער אַכט קאַנצעלאַריעס שוין יאָ געקראָגן, ווי קריגט מען אַ פּלאַץ (אַ פשוט'ן, האַרטן זיצפּלאַץ אויף עטלעכע מעת-לעת) אין אַ וואָגאָן? האָבן זיך אויף מיר קאָמוניסטישע צער-בעלי-חיים'ניקעס מרחם געווען און מיך צוזאַמענגעפירט מיט טראַצקי'ס אַ סעקרעטאַר, וועלכער איז דענסמאָל אָנגעקומען אויף אַ באַזוך קיין קיעוו אין זיין „אייגענעם וואָגאָן“. יענער סעקרעטאַר האָט מסכים געווען מיך אַריינצונעמען אין „זיין“ וואָגאָן — ווען ער וועט צוריקפאַרן קיין מאַסקווע — און מיר אַרויסגעגעבן אַ מין פאַ-פּירל, וואָס האָט שוין אין זיך אויך כולל געווען אַ דערלויבעניש צו פאַרן. אין יענעם דאָקומענט, געדענק איך, איז געווען אַ שורה אין וועלכער עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן אַזאַ. פאַר יענע צייטן, איידעלע מאַטעריע, ווי אכילה: איך האָב אַ רעכט, האָב איך דאָרט איבערגעלייענט צו קריגן פון אַ געוויסער רעגירונגס-קראַם פּראָדוקטן פאַר דריי טעג, וואָס איך וועל זיך געפינען אין וועג. ווען איך בין אָנגעקומען אין ביוראָ פון יענער קראַם, אין וועלכער פשוט'ע סאָוועטישע בשר-ודמ'ס האָבן גאַרנישט געקאַנט קריגן — ווייל אירע פּראָדוקטן זיינען געווען „רעזערווירט“ פאַר יחידי סגולה — האָט מען מיר באַלד אַרויסגעגעבן אַן אַרדער, פון וועלכן עס האָט מיר אָנגעהויבן שווינדלען

אין קאָפּ: ווייס ברויט און פוטער, און בייסקוויט, פונטן קעז און פונטן שינקע, טיי און צוקער וואָס וואָלטן געקאָנט קלעקן אויף גאַנצע וואָכן פאַר אַ פאַמיליע, ווארשט און גערויכערטע אַסטראַכאַנער וואָבלע-פיש — און דאָס אַלץ אין אַ צייט, ווען ניין-צענטל פון דער שטאַטישער באַפעלקערונג אין רוסלאַנד האָבן געהונגערט אין בוכשטעבלעכן זינען פון וואָרט. איך האָב נאָכ-דעם אויסגעפונען, אַז ניט יעדער פּריוויליגירטער קעז אַזוינס באַקומען; אַז צווישן די מיוחסים איז פאַראַן נאָך אַן ענגערער קרייז פון אַריסטאָקראַטן שוואַריסטאָקראַטן און אַז מיין ווייניקייט איז אין דעם פאַל בייגעשטאַנען טראַציקים זכות. ווער עס פאַרט אין איינעם פון „טראַציקים וואַגאַנעס“ איז אַן אמת'ער קרוב למלכות — און פאַר אים האָט אויך דאָס דעמאָלטדיקע פון הונגער-געשוואַלענע, לייזיקע און קרוע-בלוע'דיקע רוסלאַנד געדאַרפט זיין אַן ארץ זבת חלב ודבש.

אין ליכט פון „פלאַנעטאַרישע“ געשעענישן איז דאָס נאַטירלעך אַ קליי-ניקייט, אַז אין אַן אַנשטענדיקער געזעלשאַפט וואָלט מען זיך גאַר געדאַרפט שעמען אַזעלכעס צו דערציילן (איז דאָס אַלץ, קעז מען מיך פרעגן, וואָס דו האָסט צו דערציילן פון די יאָרן אין רוסישן בירגער-קריג?). אָבער יענע קלייניקייט זיצט פעסט אין מיין זכרון, ווייל אין יענע טעג האָט מיך אַ דאָקטאָר געוואָרנט, אַז אויב איך וועל ניט אַרויספירן קיין אויסלאַנד דעם נאַענטסטן מענטשן וואָס איך האָב ווען געהאַט — דאַרף איך זיך אין גיכן ריכטן אויף אַ לוייה; איך קען ניט היילן, האָט ער גע'טענה'ט, קיין לונגען אָן קאַשע און אַן פוטער. מיר איז שווער צו פאַרגעסן אַזאַ קלייניקייט, ווייל אין יענעם פעריאָד האָב איך געצוואונגען אַ דאָקטאָר פון אַ מיליטערישן שפיטאַל אַרויס-צו'גנב'ענען יעדע עטלעכע טעג אַ פאַר טעלער זופ, כדי צו דעהאַלטן ביים לעבן דאָס צען-הדשים'דיקע מיידעלע פון מיינעם אַ פריינט — און אין די ווינטער-נעכט פלעגט מיר אויסקומען צו וואַרעמען די פון-קעלט-געשוואַלענע הענטעלעך פון יענעם קינד מיט דער פאַרע פון מיין הונגעריק מויל. עגאָ-צענטריש? זיכער! איך זוך קלייניקע פלעקן אויף דער זונ'ס תפארת שבגבורה? אפשר. איך וואָלט זיך מסתמא אויך היינט ניט געווען דערמאַנט אָן אַזאַ פּיצניקן און אומוויכטיקן פרט פון נוסח-טראַציקי, ווען עס קומט מיר גראַד ניט אונטער די הענט טראַציקים מסכתא וועגן פראַלעטאַרישער עטיק („זייער מאַראַל און אונזערע“). אין יענעם דאָקומענט פון שאַרפּזיניק-צינישן פילפול וואַרפט טראַציקי פאַר דעם באַשיידענעם, האַלב-אַסקעטישן נאַרמאַן טאַמאַס, אַז הגם ער רעדט און שרייבט סאַציאַליסטיש, לעבט ער נאָך „אַלץ“ ווי אַ מיטגליד פון זיין קלאַס, פון דער בורזשוואַזיע.

כאָטש פון דער אַנדערער זייט: וואָס איז דאָ פאַראַן נתפעל צו ווערן? טראַציקי האָט זיך מיט רעכט קונה'שם געווען אַלס אַן ערשטקלאַסיקער פאַלע-

מיסט — און זאלן מיר א פאר פערזענלעכע גוטע פריינט מוחל זיין: אין יעדן פעאיקן פאלעמיסט שטעקט באהאלטן א סאדיסט. וועגן שוחטים, דוכט זיך, זאגט מען ביי אידן, אז פאר זייער געבורט האט מען גאר אין די הימלען מכריז געווען, אז זיי זאלן ווערן פעלד-גזלנים. נאר דער זכות פון זייערע פרומע אבות איז זיי בייגעשטאנען און זייער גולנות איז פארוואנדלט געווארן אין אזא פרומער פרנסה, ווי שחיטה. אפטמאל דוכט זיך מיר אז שארפע, דערפינ-דערישע און בייסנדיקע פאלעמיק איז איינגעבוירענער סאדיזם, וואס האט פאר זיך געפונען א תיקון. טראצקי'ס פאלעמיק-לאבארטאטאריע איז יעדנפאלס שוין לאנג א מין סובלימירטע טשע-קא. זאל נאר עמיצער באגיין דעם קאנטרי-רעוואלוציאנערן חטא פון ניט מסכים זיין מיט אים — וועט טראצקי לאנג ניט ווארטן מיט זיין אורטייל און מיט דער „הינריכטונג“ פון זייער פערזענלעכער רעפוטאציע.

* * *

וואס עס פארדריסט אממערסטן איז דער פאקט, וואס אין געוויסע ליבע-ראלע קרייזן האלט זיך נאך אלץ א באציאונג צו טראצקי'ן ווי צו אן אומ-שולדיק-ליידנדיקן און — דער עיקר — ווי צו א דערוויל-באזיגטן קעמפער פאר אלע יענע גרויסע ווערטן, וואס סטאלין טרעט אזוי מנוול'דיק מיט זיינע דעספאטישע פיס. אבער אין לעצטן חשבון איז טראצקי א גוטער סטאליניסט און סטאלין — גאר ניט אזא שלעכטער טראצקיסט. די „אידעאלאגישע“ די-פערענצן צווישן זיי זיינען גארניט אזוי געוואלדיק, ווי יעדער פון זיי האט געזוכט איינצושמועסן דער וועלט. סטאלין איז ניט פילאטוס און טראצקי איז ניט קריסטוס. דער קאנפליקט וואס קומט פאר צווישן זיי איז ניט קיין צוזאמענ-שטויס צווישן א קין-נשמה און א הבל-נשמה, נאר צווישן צוויי קי'ס, פאר וועלכע די וועלט איז צו קליין, אז זיי זאלן זיך קענען מיט איר צעטיילן. טראצקי האט געהאט גענוג יארן און געלעגנהייטן צו באווייזן בפועל ממש, ווי טייער עס זיינען אים יענע ווערטן און פרינציפן, וואס סטאלין האט באשפיגן. ער האט באוויזן, אז ווען די מאכט איבער רוסלאנד איז אין אזא גרויסער מאס גע-לעגן אין זיינע הענט, האט ער געהאנדלט און געלאזט אנדערע האנדלען... סטאליניסטיש. אונטער דער לענין-טראצקי-הערשאפט (די גאלדענע און די צידקות-עפאכע אין דער געשיכטע פון באלשעוויזם) האט מען אויסגעשאסן ניט ווייניקער מענטשן ווי אין אלע סטאלין-עקזעקוציעס, און נישט שטענדיק איז געווען קלאר פארוואס און צוליב וואס. אויב עס זאל זיין אמת, אז לכל הפחות, איינע פון די סיבות פאר סטאליני'ס קליניש-געווארענעם האס קעגן טראצקי'ן איז — ווי אונזערע קדמונים פלעגן זאגן — די גרייטקייט פונם עם-הארץ צו צערייסן דעם תלמיד-הכם „ווי א פיש“, געהערט טראצקי צו יענעם טיפ תלמיד-הכמים וואס זיינען נוקם ונוטר ערגער פון שלענג. די

לעצטע יאָרן האָט זיך טראַצקי געפרואווט פאַרענטפערן, אַז כאַטש אין די יאָרן פון זיין הערשאַפט האָט ער אַרויסגעוויזן ניט ווייניק אַכזריות (ניט סתם זינלאַזע און צוועקלאַזע רציחה, חס ושלום, נאָר צוועקמעסיקע און לויט זיין מיינונג כשר'ע אַכזריות פון אַ רעאַליסט און קאַנסעקווענט-דענקנדיקן רע-וואַלוציאַנער). האָט ער אָבער קיינמאָל קיין בילבולים אויף זיינע קרבנות ניט אויסגעטראַכט. אין פאַרגלייך מיט דעם, וואָס סטאַלין האָט געטאָן און טוט מיט זיינע קרבנות, וואַלט דאָס נאַטירלעך אויך געווען אַ מדרגה — ווען דאָס וואַלט געווען אמת. אָבער טראַצקי האָט זיך זיינע אייגענע באַגריפן אי וועגן יושר און אי וועגן אמת, אויך וועגן היסטאָרישן אמת. די ליגנס מיט וועלכע לענין האָט זיך ניט איינמאָל באַנוצט אין זיין פּאָליטישער קאַריערע (און טראַצקי, אַזוי ווי סטאַלין, האָלט נאָך אַלץ פאַר סטראַטעגיש-נויטיק אַנצוצינדן אַ ליכטל אונ-טער לענינ'ס איקאָנע און מאַכן דערביי אַ פרום פנים), האָט ער אַ פאַר מאָל אַנגערופן מיטן מילדן וואָרט „לייכטע איבערטרײבונגען“. אַזעלכע „לייכטע איבערטרײבונגען“ דערלויבט זיך אויך טראַצקי ווען עס האַנדלט זיך וועגן היסטאָרישע פּאַקטן צו וועלכע ער האָט געהאַט אַ שייכות. די טויזנטער קראַנשטאַטער מאַטראַסן זיינען אויסגעשאַסן געוואָרן אין 1921 מיט טראַצקי'ס וויסן און הסכמה — ער פּראָבירט עס שוין אפילו היינט ניט אַפּצולייקענען — אָבער קיין בילבול, זאָגט ער, האָט מען אויף זיי ניט אויסגעטראַכט. קיין „פרעים-אַפּ“ געריכט האָט מען איבער זיי ניט געמאַכט. ער טענה'ט נאָך ביז היינט, אַז דער בונט פון די קראַנשטאַטער איז געווען קאַנטר-רעוואַלוציאַנער, בשעת עס איז נאָר גענוג איבערצולייקענען די אַזוי גערופענע פעטראָפּאָולאָוס-קער רעוואַלוציע, וואָס איז פון זיי אַנגענומען געוואָרן, כדי צו זען ווי דורך-און-דורך ליגעריש און „פרעים-אַפּ'יש“ עס איז טראַצקי'ס באַהויפטונג. אין די פּופּצן פונקטן, מיט וועלכע די ערלעכע קאָמוניסטן פון קראַנשטאַט זיינען אַרויסגעקומען, געפֿינען מיר פּאָדערונגען — וואָס די לענין-טראַצקי רעגירונג האָט דורכגעפירט אין לעבן עטלעכע וואַכן נאָכדעם ווי די „פאַרברעכער“ זיינען עקזעקוטירט געוואָרן — אַדער אַזעלכע פּראַטעסטן און אויסזעצונגען (קעגן דער ביוראָקראַטיאַזאָציע פונם רעזשים, קעגן אַפּטויטן דעם דעמאָקראַ-טישן גייסט אין די סאָוועטן, אין דער פּאַרטיי און אין דער אַרמיי), פון וועלכע טראַצקי גופא ציט שוין יאָרנלאַנג זיין פּאָליטישע חיונה. און דער ענין קראַנ-שטאַט איז דאָך ניט קיין איינצלנער: זאָל זיך טראַצקי דערמאָנען אין די פּראַצעסן פון סאַציאַליסטן, אַנאַרכיסטן און טעכנישע עקספּערטן אין די צייטן, ווען ער האָט נאָך אויסגעאיבט אַ געוויסן קאַנטראָל איבער די אַנגעלעגנהייטן פון סאָוועט-רוסלאַנד.

טראַצקי איז דער לעצטער, וואָס האָט אַ רעכט אַרויסצוקומען מיט טענות קעגן סטאַלינ'ס יוסטיץ. סטאַלין פּראַקטיצירט טראַצקי'ס יוסטיץ. טראַצקי

האָט געהאַנדלט לויט לענינים רעצעפטן פון יושר — און לענין איז געווען אַ געטרייער תלמיד פונם אבי אבות הטומאה פון דער רוסישער ניהיליסטישער רעוואָלוציאָנערישקייט, פון ניעטשאַיעווען, וועלכער האָט זיך אומשטערבלעך געמאַכט מיט זיין פאַרמולע: „עטיש פאַר אַ רעוואָלוציאָנער איז אַלץ וואָס העלפט דעם טריאומף פון דער רעוואָלוציע; אומעטיש און פאַרברעכעריש איז אַלץ וואָס שטערט איר.“ און ווער איז עס דער פוסק אחרון וועגן דעם, וואָס עס העלפט און וואָס עס שטערט דעם טריאומף פון דער רעוואָלוציע? דער, וועמען עס איז געלונגען אריינצוכאַפן אין די הענט דעם רעוואָלוציאָנערן קאַנ-טשיק, היינט איז ער ביי סטאַלינען, ער איז אַמאַל טיילווייז געווען אין טראַצ-קייס הענט און מיליאָנען מענטשן דאַרפן געדענקען די מלקות וואָס זיי האָבן פון אים געקראָגן און די מלקות, פון וועלכע זייערע מיטמענטשן זיינען אומ-געקומען.

אין תוך זיינען זיי ביידע „יאַגאַדעס פון איין פעלד“. היינט באַטראַכט סטאַלין טראַצקי'ן פאַר זיין בעל-חוב: ער איז אים שולדיק אַזאַ קלייניקייט ווי דעם קאַפּ, באַצאַלט אים טראַצקי מיט זיין וואונטש-טרונים: טאַמער וועט איינער פון אונז בלייבן אָן אַ קאַפּ אָדער סתם אַפּגעראַמט ווערן פונם וועג, פאַר איך צוריק קיין מאַסקווע... עס האָט געקאַנט זיין דער היפּוך, אָדער, אין תוך, דאָס זעלבע: סטאַלין ערגעץ-וואו אין אַ לאַך — און טראַצקי אין קרעמל, די גורלות פון רוסלאַנד און פון דער וועלט בכלל וואַלטן דערפון וויי-ניק געענדערט געוואָרן, אַן עקספּאַנסיע פון באַלשוויסטישן אימפּעריאַליזם איבער נייע לענדער און נייע פעלקער? ביז אַהער איז עס אויך פאַר טראַצ-קי'ן סאַי-וויסאַי געווען אַביעקטיוו אוממעגלעך, אויב עס זאָל איצט ווערן מעגלעך, צוליב דער נייער מלחמה, וועט זיך סטאַלין אויך ניט פוילן און ניט „פאַרגעניגן“ קיין געלעגנהייטן. סטאַלין האָט שוין ניט איינמאַל באַוויזן, אַז ער קען אויך זיין „אַ טראַצקיסט“...

* * *

די ליידן פון די לעצטע יאָרן האָבן טראַצקי'ן ניט געלייטערט, אפילו ניט אַרויסגערופן אין אים קיין הרהורי-תשובה. ער איז נאָך אַלץ, ווי פריער, פאַרגלויבט אין זיך און פאַרליבט אין זיך, יעדנפאַלס וויל ער אונז איינריידן, אַז ער האָט אין דער פאַרגאַנגנהייט ניט געמאַכט קיין טעות'ן (אפשר בלויז אַ פאַר טראַטעגיי-טעותדיקע שריט) און ניט באַגאַנגען קיין זינד, ווען איינער ווייזט אים אָן אויף זיינע הענט, אַז זיי זיינען איינגעטונקען אין בלוט, וועט ער זיך חוצפּה'דיק אויסלאַכן פון יענעמ'ס בורזשואַזער צביעות-מאַראַל. ער וועט אייך דיאַלעקטיש אויספּולן אַז די הענט זיינען גאַר הייליק גע'טובל'ט אין בלוט, און אַז טשעקאַ, פאַר וועלכער ער איז אינטעלעקטועל און פּאָליטיש פאַר-אַנטוואַרטלעך, איז גאַר אַ רעוואָלוציאָנערער בית-דין-צדק, אויב זי געפינט זיך

נאָר אין די רעכטע הענט — ניט אין די טומאה־הענט פון אַ סטאַלין. זיין לעצטע אָפּהאַנדלונג וועגן רעוואָלוציאָנערער מאַראַל, וואָס איז אַ מוסטער פון וואול־גאַריטעט און הפּקרות, האָט ער געווידמעט דעם אַנדענקען פון זיין זון, ״וועל־כּער האָט אויך פּיינט געהאַט פּרושים״. מילא, וואָס טראַצקי ווייסט וועגן פּרושים! ער האָט זיך קיינמאַל ניט גענומען די טירחה אויסצוגעפינען אויף אַן אמת'ן, ווער זיי זיינען געווען. אָבער וואָס אים פעלט איז גראד עטוואָס פונם פּרושים־גייסט, עטוואָס פון זייער געפיל פאַר טומאה און טהרה, פאַר זאַכן וואָס זיינען אַסור אונטער אַלע אומשטענדן, פאַר מוקצה אפילו אין האַנדלונגען לשם שמים.

אָבער אויב ער האָט אַזא געפיל ניט געקראָגן אין די זעכציק יאָר פון זיין לעבן — און באַזונדערס אין די לעצטע יאָרן וואָס זיינען פאַר אים געווען אַנגעזאַפט מיט אַזוי פיל עינויים און פאַרפאַלגונגען — וועט ער שוין קיין רעוויזיע פון זיינע ״אמת'ן״ נישט מאַכן. ביז זיין לעצטן טאַג וועט ער ניט אויפגעבן זיין פּאָזע פונם רעוואָלוציאָנערן מורה־הוראה. פונקט ווי ער איז, ווייזט אויס, ניט פעאיק אויף קיין פּערזענלעכער פּריינטשאַפט (אַזא אַטעסטאַט האָט אים לעצטן זומער אַרויסגעגעבן דיעגא דע ריווערא, אַ מענטש וואָס ס'איז גאַרניט אַפּצושאַצן וואָס ער האָט פאַר אים געטאָן), אַזוי איז ער ניט פעאיק אויף דער טרייסטנדיקער מעלאַנכאָליע פון איינ־זאַמקייט; אויף די־ן־וחשבון מיט זיך אַליין. די וועלט איז אַ גאַליאַרקע און זי דערפילט איצט ניט איר אויפגאַבע. זי פאַטשט ניט בראַוואָ און שרייט ניט היסטעריש ״הורא, טראַצקי״. וואָרט ער נאָך אַלץ אויף זיינע מיליאָנען חסידים, קוקט ער זיך אויס די אויגן אין אַלע עקן פון דער וועלט; וועלן זיי אַמאַל קומען, נאַכאַמאַל קומען? און איז דער נייער פּיעדעסטאַל שוין פאַרטיק?

* * *

צו אַ געבורטסטאַג איז אַנגענומען צוצואווינטשן דעם געפּייערטן, און עס זאַל מקוים ווערן אַלץ וואָס ער ווינטשט זיך אַליין. אַזא ברכה קען איך טראַצקי'ן ניט שיקן. אַזא ברכה וואָלט געווען אַ קללה פאַר אַ סך, פאַר צופיל מענטשן.

דאָס איינציקע, וואָס איך קען אים יאָ ווינטשן, איז — אַ פּאַסיווע הנאה. זאַל ער לאַנג לעבן (און אפשר שרייבן אינטערעסאַנטע מעמואַרן, אפילו מיט ״לייכטע איבערטרייבונגען״), זאַל ער זיין געזונט, ניט שטיין יעדן טאַג פאַר דער געפאַר פון דעפאַרטאַציע; זאַל ער זיין, אויב ער וויל, אפילו רייך, און וואוינען אין אַ פּיינער ווילע, קענען זיצן דאָרט פון אינ־דערפרי ביזן אָונט אויפן גאַניק און זיך לאָזן וואוילגיין וויפיל זיין האַרץ גלוסט: קוקן אויפן זון־באַלויכטענעם, בלויען הימל און פיינט האַבן סטאַ־ליבען.

ב. טראַצקײס טױט

זו שוין טראַצקי אויך „ליקווידירט“ געוואָרן. אָן אַן אַפּיציעלן געריכט, אָן דעם פּראָקוראַר'ס אַ סאַדיסטישער רעדע, אָן דעם שוין-קלאַסיש-געוואָרענעם „ווידוי“ פּונם אָנגעקלאַגטן. „ליקווידירט“ געוואָרן אין דער פּרעמד, טויזנטער מיילן ווייט פּונם קרעמל, דורך אַ באַשעפּעניש וואָס האָט אויסגעפירט סטאַלינס באַפעל אונטער דער מאַסקע פּון טראַצקי'ס אַ פּריינט, תּלמיד און ליבהאַבער. ווער איז נאָך געבליבן לעבעדיק פּון דער אַריגי-נעלער באַלשעוויסטן-גרופּע, וואָס האָט אַרגאַניזירט און אָנגעפירט מיטן אַק-טאַבער-אויפשטאַנד? דוכט זיך, קיינער ניט, אַ חוץ סטאַלינען. ווער פּון זיי עס האָט זיך באַצייטנס ניט צוגעאיילט צו שטאַרבן מיט אַ נאַטירלעכן טויט, איז דערמאַרדעט געוואָרן פּון סטאַלינען — נוצנדיק פּראָקוראַר ווישנסקי'ס אויסדרוק — ווי אַ „משוגענער הונט“.

עס איז נאַאיוו צו פּרעגן, צוליב וואָס האָט סטאַלין אין איצטיקן מאַמענט געדאַרפט האָבן טראַצקייס טויט. שוין יאָרן און יאָרן איז נישט געווען קיין איין און איינציקער מאַמענט, ווען סטאַלין האָט זיין טויט ניט געדאַרפט האָבן. עס איז נאַריש צו דענקען, אָז ווען איין מענטש וויל באַזייטיקן פּון דער ערדס אויבערפלאַך אַ צווייטן מענטשן, מוז הינטער דעם שטיין דוקא אַ קלאַרער, פּראַקטישער מאַטיוו. דער ערשטער מענטשן-מאַרד אין אונזער מיטאַס איז ראַציאָנאַל ניט באַגרינדעט. קיין און הבל זיינען, אין „מאַטעריעלן“ זינען, קיין קאַנקורענטן ניט געווען. די וועלט איז געווען גענוג גרויס פאַר זיי ביידע און יעדער פּון זיי האָט געקראָגן זיין ממשלה אין אַן אַנדער ספּערע. טראַצקי איז ניט געווען קיין הבל און פאַר סטאַלינען איז אפשר דער קיין-נאַמען צופיל קאַמפּלימענט (מען זעט ביי אים ניט יענע סימנים פּון שולד-געפיל, וועלכער האָט קיניען געמאַטערט, אויב מיר זאָלן גלויבן דער לע-גענדע). אָבער לעבן צוזאַמען אויף איין פּלאַנעט איז שוין לאַנג געוואָרן פאַר זיי אַן אוממעגלעכקייט; פאַר צוויי אַזעלכע עקסטרעמע געאַצענטריקער וואַלט אַפילו אַ גרעסערער פּלאַנעט געווען צו קליין, אָז זיי זאָלן זיך קענען צעטיילן מיט... ניט בלויז מיט סתם-ממשלה, נאָר מיט אַני-ואַפּסי-עוד-דינאַמיק, וועלכע האָט זיי ביידע אַזוי שטאַרק באַגייסטיקט.

אָנגענומען, אַז פּאַליטיש איז שוין טראַצקי געווען אין אַלע פּרטים אַ „לעבעדיקער בר-מינן“ און קאַנקרעט האָט ער שוין סטאַלינס שטעלונג און אַמביציעס לחלוטין ניט געקאַנט שעדיקן. פאַר סטאַלינען איז אָבער די אַלע יאָרן געווען וויכטיק ניט נאָר דער שאַדן וואָס טראַצקי וואַלט אים און זיינע פּלענער געקאַנט ברענגען, נאָר די עצם עקזיסטענץ פּון אַ מענטש, וועמענס טיילוואַנישער האַס צו אים איז געווען אַזוי גוט באַקאַנט — ווייל יענער האָט איז געווען אַזאַ טרייע קאַפּיע פּון דעם, וואָס סטאַלין

האָט געפילט צו אים. ביידע, סאָי סטאַלין און סאָי טראַצקי, זיינען לויט זייער שורש־נשמה תוכחה־מענטשן — און זייער קעגנזייטיקע שנאה־קנאה וועט אַמאָל דינען פאַר אַ געניאַלן קינסטלער אַלס שטאַף אפשר פאַר דעם גיהנום־דיקסטן רשעות־ראַמאַן פון דער וועלט־ליטעראַטור.

דער אומגליק פאַר די דאָזיקע צוויי געניאַלע האַסער איז געווען דאָס, וואָס זיי זיינען ביידע ניט קיין קאַנטעמפלאַטיווע, נאָר באַוועגונג־און־אַקט־נאַטורן. זיי זיינען ניט געגליכן צו יענעם אַנעקדאָטישן פאַסיוון האַסער, וואָס האָט געהאַט נאָר איין בקשה צום רבונן של עולם — ער זאָל אים מאַכן פאַר אַ מיליאָנער, כדי ער זאָל זיך קענען קויפן אַ ווילע אין אַ רואיקן פלאַץ, אין אַן אידילישער לאַנדשאַפט, און זיצן דאָרט טאָג איין, טאָג אויס אויף דער אין בלומען־איינגעטונקטער וועראַנדע און פיינט האַבן זיין שונא. פאַר אַזאַ שנאה זיינען זיי ביידע ניט גענוג אינטראַווערטן, ניט גענוג כלפּי־פנים־מענטשן. כדי זיך צו זעטיקן, האַבן זיי ביידע געדאַרפט האַבן, ווי צוריק מיט טויזנט יאָר אין דעם פעטשענעגע־סטעפּ, איינער דעם צווייטנס אַפּגעהאַקטן קאַפּ, אים טראַגן מיט ווילדע יובל־געשרייען אין דער הויך בפני כל עם ועדה, אפשר נאָכדעם נאָך מאַכן פונם שיידל אַ בעכער — און טרינקען פון אים לחיים מיט די „איבערגעגעבענע און געטרייע“. אַ פּאַליטיש־אוממעכטיקער אָדער הילפלאַזער טראַצקי איז פאַר סטאַלינען אויך געווען אַ געפאַר: זיין עצם עקזיסטירן, אַטעמען, דענקען, געדענקען, האַסן, דערמאַנען; זיין צופיל וויסן און „סימפּאַטעטיש“ פאַרשטיין ווער און וואָס סטאַלין איז; דער פּאַקט אַז ערגעץ־וואו אויף דער וועלט איז פאַראַן אַזאַ אומפּעלבאַרער, שאַרף־אַנאַליזירנדיקער און שניידנדיקער בוחן־לכות — וועמען עס איז קלאָר יעדעס רציחה־און־שקר־וכזב־ווינקעלע אין זיין נשמה — איז פאַר סטאַלינען געווען די גרעסטע פּיין פון זיין לעבן, דער שטענדיקער ר־שטערער, דער פּערמאַנענטער שלאַף־רויבער.

דערצו האָט נאָך סטאַלין די אַלע יאָרן גוט געוואוסט מיט דער זיכער־קייט פון אַ חיה'שן אינסטינקט, וואָס טראַצקי וואַלט מיט אים געטאָן, ווען ער וואַלט געווען אויף זיין פלאַץ דער זכה־בגורל; ווען ער וואַלט אַרייַן־געקראַגן אין זיינע הענט לענינס ירושה און דעם מעכטיקן, פאַרצווייגטן, דעם אַליקעגנווערטיקן אַפּאַראַט. בזה האופן קען סטאַלין מיט אַ גאַר־גאַר גרויסער מאַס פון אינווייניקסטער איבערצייגונג „רעכטפערטיקן“ זיין האַנד־לונג: „איך האָב מיט טראַצקי געטאָן דאָס, וואָס ער וואַלט מיט מיר גע־טאָן, ווען ער זיצט אויפן פּערד; דאָס וואָס ער האָט אין זיינע נקמה־טרוימען געזוכט מיט מיר צו טאָן; דאָס וואָס ער האָט טאַקע אַ פאַר מאַל בפּועל־ממש אונטערגענומען צו טאָן, ווען ער האָט געשיקט מענטשן פון זיין

קאנסטאנטינאפאלער גלות קיין מאסקווע מיט דער שליחות מיך אפצוראמען פון וועג.

אבער אלץ איינס: פאר זיך אליין, פאר זיין אייגענעם געוויסן — אין דער מאס, אין וועלכער ער פארמאגט אפשר א פיצענקע כזית'ל פון דעם דאזיקן אפטמאל אזוי „אומבאקוועמען שטאף“ — דארף סטאלין קיין רעכט-פערטיקונג ניט זוכן, ווי האט ער עס אליין אמאל געזאגט, „כטוב לב הדיקטאטאר ביין“, ווען זיצנדיק צוגאסט ביי גארקין, האט זיין צונג פראנק-און-פריי ארויסגעבראכט עפעס פון זיין לונג? „מיין גרעסטער פארגעניגן איז צו האבן א שונא, א שטארק, א כירען, א געפערלעכע, קאלטבלוטיק-האסנדיקן — און ווארטן אויף מיין שעת-הכושר; לאנגזאם און פארזיכטיק צוגרייטן זיין אומקום און נאכדעם — ווען ער איז שוין אפגעראמט פון וועג — אויסטרינקען א פלעשל וויין, זיך אריינלייגן אין בעט און זיך גוט-גוט אויסשלאפן.“ קיינמאל, דארף מען דענקען, איז דאס פלעשל וויין ניט געווען אזוי געשמאק און קיינמאל איז זיין אויסשלאפן זיך ניט געווען אזוי אפע-טיטנע, ווי יענע נאכט ווען ס'איז אנגעקומען קיין מאסקווע די מחיה-נפשותדיקע טעלעגראמע פון מעקסיקא סיטי, נישטא אויף דער וועלט, טראכט זיך איצטער סטאלין, יענע מרחקים, וואו מ'קען זיך אויסבאהאלטן פון זיין גרימאצארן. אומעטום קען ער האבן זיינע תלינים און די גיליאטינע קען געבראכט ווערן, ווען מען דארף, אין דעם שונא'ס שלאפציער.

אבער פון דער אנדערער זייט, ווער קען עס פעסטשטעלן, אז סטאלין האט שוין לעצטנס לחלוטין ניט געהאט קיין ראציאנאלן יסוד מורא צו האבן פאר טראצקין? עס איז ניט אמת, ווי אייניקע ווילן עס איצט שילדערן, אז טראצקי איז שוין לעצטנס געווען א מידער, אנטוישטער צעבראכענער און איינזאמער ארימאן; א מאן אן נאכפאלגער, וואס האט שוין סיי-ווי-סיי סטאליען און דער איצט-הערשנדיקער סאוועטישער קליקע קיין שאדן ניט געקאנט ברענגען.

טראצקי איז, אמת, געווען פיזיש קראנק, ערנסט קראנק (ניט פון נעכטן אן) — און מ'האט ניט געדארפט זיין קיין גרויסער בעל-חשבון, כדי איבערצוציילן די צאל פון זיינע חסידים. זיין וויטאליטעט איז אבער געווען אן אויסערגעוויינטלעכע. זייענדיק קראנק ווי ער איז געווען, האט ער ניט אויפגעגעבן אויף קיין איין-און-איינציקער מינוט זיינע אנטויסטאלין-פלענער, זיינע מאכט-גלוסטענישן און אמביציעס. ניט איינמאל האט ער זיך געקוויקט אין דער אפגעשלאסנקייט פון זיין מעקסיקאנער ווילע מיט דער וויזיע פון א מארגנדיקן טאג, ווען א נייע וועלט-אויפטרייסלונג וועט אים אויפהויבן אויף צעבושעוועטע כוואליעס צו דער מדרגה, וואס עס „קומט אים“, ניט שטענדיק האט טראצקין פאר זיינע פלענער געפעלט אויך געלט (זיינע

אָנהענגער זיינען איצט ניט מחויב צו דערציילן פון וועלכע מקורות דאָס געלט איז געקומען).

זאָל קיינער אפילו ניט זוכן ארויסצורופן סימפאטיע פאַר זיין עמיג־ראַנטישער דאָליע: נאָך אַלע זיינע עינויים, וואָגלענישן און היימלאַזיקייטן, איז טראַציקי נאָך אַלץ געווען אַ פּריווילעגירטער „גלות־אָפּריכטער“ אין פאַר־גלייך מיט יענע הונדערטער טויזנטער רוסישע פּאָליטישע עמיגראַנטן, וועמען זיין רעוואָלוציאַנערער גרימצאָרן האָט צעזייט, נאָקטעט, באַרוועסע, קראַנקע, אָן אַ גראַשן „למזון סעודה אחת“, איבער אַלע שבעה ימים. סטאַלין האָט געוואוסט, אַז טראַציקי באַטראַכט זיך נאָך אַלץ ווי אַן ערשט־קלאַסישער, אומאיבערטראַפּענער פּאָלעמיסט און קינסטלער פון סאַרקאָזם; אַז צענדליקער גרויסע צייטונגען אין פאַרשיידענע לענדער זיינען נאָך אַלץ גרייט פון צייט צו צייט צו צירקולירן טראַציקס אַרטיקלען, אינטערוויוס, מיינונגען, „נבואות“.

אַלץ איינס צי מען גלויבט אים אָדער נישט — אַז טראַציקי האָט געוואָלט ערשט צוריק מיט אַ פאַר וואָכן אַרויסקומען מיט אַ סענסאַציאָנעלער „אויפ־דעקונג“, אַז לענין איז ניט געשטאַרבן קיין מיתה בידי שמים, נאָר סטאַ־לין האָט אים פאַר־סמ'ט — האָט דאָס שטיקל נייעס באַלד דערגרייכט צענדליקער מיליאָנען מענטשן*.)

עס איז כלל נישט אויסגעשלאָסן, אַז טראַציקי האָט נאָך אָנגעהאַלטן ביזן סוף פון זיין לעבן יענעם ספּעציעלן „קוריערן־דינסט“ מיט רוסלאַנד, וועל־כער האָט אָפּערירט מיט אַזוי־ווייניק דערפּאָלג אין די יאָרן פון זיין טערקיי־גלות. סטאַלין האָט נאָך אַלץ געהאַט זיין גוטן יסוד צו באַטראַכטן טראַציקי'ן אַלס זיינעם אָן אַקטיוון, רירעוודיקן, שטענדיק אימיגרירנדיקן און שטענדיק קאָנספּירירענדיקן שונא. ער האָט זיך זיכער געטראַכט: „עס איז ניט וויכ־טיק, וואָס דער פּערטער אינטערנאַציאָנאַל האָט ניט קיין אָפיציעלן און פּער־

* אַגב, טראַציקי האָט ניט געהאַלטן פאַר גויטיק צו דערקלערן דער עפנטלעכקייט, פאַרוואָס ער האָט וועגן אַזאַ פאַרברעכן, פון וועלכן ער זאָל האָבן געוואוסט אַלע יאָרן, די גאַנצע צייט געשוויגן. פאַרוואָס ער האָט אַזאַ פּיקאַנט צוקער־לעקעכל געהאַלטן בסוד אין קעשענע פון 1924 ביז 1940? איצטער האָט אים סטאַלין אָפּגעטאָן אויף סטאַליניש: זאָל ער נאָר וועלן — און דאָס קען זיך אים נאָך פאַרגלוסטן — וועלן זיך אין רוסלאַנד געפינען הונדערטער עדות וואָס וועלן באַזייזן מיט „דאָקומענטן“ אין דער האַנט, אַז ס'איז טאַקע אמת, אַז לענין איז פאַר־סמ'ט געוואָרן, נאָר דעם גיפּט־בעכער האָט אים צוגעטראָגן טראַציקי, וועלכער האָט שפּעטער געזוכט אַרויפ־צו־וואַרפּן די שולד פאַר זיין פאַרברעכן אויף סטאַלינען, ווען ער האָט זיך דערהאוסט, אַז מ'האַט אויסגעפונען „דעם אמת“. אין מוזעאום פון קאָנטר־רעוואָלוציע קען נאָך אַמאָל אַוועקגעשטעלט ווערן די כלי, פון וועלכער טראַציקי האָט איינגעגעבן לענינען דעם סמ'המות, און קיינער אין רוסלאַנד וועט ניט וואָגן צו פרעגן, צי יענע כלי איז מער „אויטענטיש“, ווי דער חפץ וואָס אַ לץ האָט אַמאָל אַרויסגעשטעלט אין אַ פּראַג־צווישן מוזעאום אַלס „דער שטעקן, מיט וועלכער בלעם האָט באַשטראַפּט זיין אייזל“.

מאנענטן אדרעס; עס איז ניט וויכטיק, וואס אַרום טראַצקין גרופירט זיך איצטער בלויז אַ הייפעלע מענטשן. די אַריגינעלע באַלשעוויסטישע גרופע, פאַר 1917, איז געווען נאָך קלענער. אָבער יענע גרופע האָט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט אַ גינסטיקער סיטואַציע. די איצטיקע, מיט געפאַרן און סורפריזן אָנגעלאָדענע וועלט-סיטואַציע, איז אַזעלכע; אַז — ווער ווייסט? — אויך דאָס טראַצקי-הייפעלע, אויב מ'זאָל עס באַצייטנס ניט קעפּן, קען נאָך קומען צום וואָרט און צו טאָט, ווי די באַלשעוויסטישע „מתי מעט“ זיינען עס געקומען אין זומער און אין האַרבסט פון 1917.“ די פּראַצעסן און די סדרה עקזעקוציעס פון די לעצטע יאָרן האָבן אָנגעוואָרפּן אַ מיסטישע אימה אויף מיליאָנען פון דער סאָוועטישער באַפעלקערונג; זיי האָבן אָבער אין דערוועלבער צייט גע-מאַכט טראַצקי'ן אומגעהייער פּאָפּולער אין לאַנד — פּאָפּולער, רייצנדיק, אינ-טריגירנדיק, טראַצקי איז געוואָרן אין רוסלאַנד אַ לעגענדאַרע פיגור, די פּאַר-קערפּערונג פון שנאה צו די רעגירער, וועמען מ'מוז אַרויסווייזן לאַיאַליטעט און ליבע, דער סימבאָל פון פּאַרשווערונג און פון נקמה. אַזאָ לעגענדע אָדער סימבאָל מוז באַזייטיקט ווערן! זי איז געפּערלעך, ווייל דיזעלבע מאַסן — וואָס מ'קען אַזוי לייכט אַרויספירן אין די גאַסן, מאַכן מאַרשירן אין פּראַצעסיעס און אויסשריען קעגן טראַצקי'ן מיתה-משונה-לאַזונגען — קענען, אין אַן אַנדער סיטואַציע, אין שעה'ן פון רעוואָלוציאָנערער געטשקע-בין-השמעות, זיך אָנ-כאַפּן מיט הענט און פיס גראָד אין דעם ערשט-נעכטן-געהאַסטן און טעמפע-ראַמענטפּול-געשאַלטענעם טראַצקי'ן — און אים פירן איבער די גאַסן מיט עגל-הזהב-התלהבות: „אלה אלהיך, סאָוועטן-לאַנד“. מען דאַרף דערצו ניט פאַרגעסן, אַז אינדיוידועלער טעראָר איז לעצטנס ביי טראַצקין שוין ניט געווען אַזאָ אָפּגעפּרעגטע זאַך ווי אַמאָל; אַז זיין וויכטיקע דערוואַרטונג אויף דער צוקונפט איז געווען אַ באַוואָפּנטער אויפשטאַנד קעגן „קאָנטר-רעוואָלוציאָנערן, ביוראָקראַטישן אַפּאַראַט“ פון דער סטאַלין-ממשלה. ערשט פאַר-אַיאָרן אין דער צייט איז ער אַפּן אַרויסגעקומען מיט דער לאַזונג, אַז אוקראַינע זאָל זיך מיט געוואַלט אַפּרייסן פונם סאָוועטן-פאַרבאַנד, כדי זי זאָל ווערן דער זאַמל-פּונקט פון אַלע „לעניניסטישע“ כוחות פאַר זייער אָפּענסיווע קעגן „סטאַלינס דעספּאָטיזם“.

אונזערע ווערטער, האָבן מיר מורא, קענען שוין באַלד אויסגעטייטשט ווערן ווי אַן אַדוואַקאַטן-רעדע פאַר דער פּאַרטיידיקונג פון סטאַלינען; ווי אַ מין באַרעכטיקונג פון דעם גרוילהאַפטיקן מאַרד, וואָס דער באַלשעוויסטישער יהודה איש קריות האָט דורכגעפירט אין מעקסיקא. מיר גלויבן אָבער, אַז פון אונזער זייט וואַלט געווען לחלוטין איבעריק, נאָכאַמאָל צו דערמאָנען, וואָס פאַר אַן עקל אַזעלכע אַקטן רופּן אין אונז אַרויס; באַזונדערס, ווען די קאַלטע אַכזריות מיט וועלכער דער אַקט איז דורכגעפירט געוואָרן, גייט געאַרעמט

מיטן אריינגעגעבן צו יענעם אין הויז און אין יענעם צוטרוי אונטער דער מאסקע פון פריינטשאפט און פארערונג. מיר האבן בלויז געזוכט א קוק צו טאן אויף דער געשעעניש אין סטאלינ'ס טערמינען, וועלכע זיינען אין וועזן, כאטש אפשר נישט אין פארם, אומגעפער דיזעלבע טערמינען, וואס טראצקי'ס. ווען טראצקי'ן וואלט צוריק מיט צוועלף-דרייצן יאר געלונגען איבערסטא-לינעווען סטאלינ'ען, וואלטן, לויט אלע ווארשיינלעכקייטן, בלויז די ראָלן געווען אנדערע (טראצקי דער מערדער און סטאלין דער קרבן), אָבער די כאַראַקטערן פון די אַקטיאָרן וואָלטן געווען איינע און די זעלבע. קערענסקי רעדט אפשר נישט אינגאנצן פון וועג, ווען ער שטעלט איצטער פעסט, אַז פון אלע באַלשעוויסטישע גדולים איז טראַצקי געווען דער אכזריות־דיקסטער. צופיל מענטשן זיינען איצטער, אונטערן איינדרוק פון דער מעקסיקאנער סאַלאַ-לינטיש־גפּאַרטי, גענויגט צו פאַרגעסן, וואָס טראַצקי איז געווען איידער זיין שטערן איז אונטערגעגאַנגען אין רוסלאַנד: זיין סאַדיסטישע רעוואָלוציאַ-נערישקייט, די איניציאַטאָרן־ראַלע וואָס ער האָט געשפילט אין דער גרינדונג פון דער טשעקא און אין דעם איינפירן פון אינקוויזיטאָרישע מעטאָדן, זיינע הכשרים אויף מאַסן־טעראָר, זיין טעאָריע פון רעוואָלוציאַנערער מאַראַל — לויט וועלכער מען מעג באַשטראַפֿן פאַר זינד קעגן דער סאָוועטישער מלוכה נישט נאָר דעם דירעקט שולדיקן, נאָר אויך זיין אומשולדיקע פרוי, זון, זיין טאָכטער, פריינט אָדער שכן (די באַרימטע „זאַלאַזשינקעס“) — זיין פרינציפ און פראַקטיק פון שטראַף־עקספעדיציעס קעגן דערפער און גאַנצע געגענטן, זיינע עקזעקוציעס אין דער אַרמיי און די קראַנטשאַטער מאַסן־שחיטה אויף אייגענע, אויף באַלשעוויקעס, וואָס האָבן זיך שוין דענסטמאַל צעבונטעוועט קעגן יענער סאָוועטישער, ביוראָקראַטיע, וואָס טראַצקי האָט ענערגיש און מיט אלע זיינע טאַלאַנטן געהאַלפֿן שאַפֿן, און וואָס ער האָט אין שפעטערדיקע יאָרן געוואָלט אָפּשאַפֿן, ווייל איר אַפּאַראַט האָט זיך געשטעלט אין דינסט פון זיין שווא. די אונטערשידן צווישן סטאלינען און טראַצקי'ן זיינען געווען הויפטזעכלעך אינטעלעקטועלע (טראַצקי — אַ תלמיד חכם, סטאלין — אַן עס־הארץ; טראַצקי — דער בקי און חריף, סטאלין — דער איבער־פשטן און דער רוף־מיד־קנאָגיסל אין סאַציאַליסטישע דברי תורה; טראַצקי — דער מענטש מיט די פיל חכמות, סטאלין — דער מענטש מיט דער איין־אין־איינ־ציקער חכמה פון פרימיטיווע אינסטינקטן); אין מאַראַלישן זינען איז נישטאָ קיין גרונט פאַר קיין להבדיל, ווען זייערע נעמען ווערן אָנגערופן. מיר האָבן אויך יאָרנלאַנג צופיל איבערטריבן דעם היקף און דעם ווערט פון זייערע פריינ־פיעלע חילוקי־דעות. עס וועט נישט זיין קיין צו גרויסער פאַראַדאָקס צו זאָגן, אַז אין תוך איז טראַצקי אלע יאָרן געווען אַ סטאליניסט און סטאלין — אַ טראַצקיסט. טראַצקי האָט געפּאָדערט וועלט־רעוואָלוציע און נישט „איזאַלירטן

סאָציאַליזם" אין איין לאַנד הויפטזעכלעך דערפאַר וואָס ער איז געווען די אַפּאָזיציע — און נאָטשאַלטטוואָ דאַרף שטענדיק זיין אומגערעכט. ווען ער וואָלט געהאַט אין זיינע הענט די מאַכט, וואָלט ער מסתמא אויך געשיקט ליטוויאַנוון קיין אייראָפּע פאַרהאַנדלען וועגן שלום און קאָאָפּעראַציע מיט בורזשואַזע רעגירונגען — נאָך דעם באַנקראַט פון רעוואָלוציאָנערער פּאָליטיק אין די מערבֿ־לענדער, נאָך די אַנטווישונגען אין טערקיי, פּערסיע און אינדיע, נאָך די דורכפאַלן אין כינע. ווען קראַסין איז אַרומגעפאַרן איבער די גרויס־קאָפיטאַליסטישע הויפט־שטעט זוכן אויסלענדישע קאָנצעסיאָנערן פאַר רוס־לאַנדס אינדוסטריע און נאַטירלעכע רייכטימער — איז דאָס אויך געווען אַ מין דעקלאַראַציע אַז, דערווייל, פּלאַנעוועט מאַסקווע ניט קיין רעוואָלוציעס אין חוץ לאַרץ; אַז באַלשעוויזם איז אַ מין מצוה התלויה באַרץ, און קראַסין האָט דאָס געטאָן ניט נאָר לויט לענינס באַפעל, נאָר אויך מיט טראַצקי'ס הסכמה. סטאַלין, פון דער אַנדערער זייט, האָט זיך אויך קיינמאַל ניט אָפּגעזאָגט פון דער אידייע פון אַ וועלט־רעוואָלוציע. ער איז ניט ווייניקער בעלז פון טראַצקי'ן צו קענען קאָמאַנדעווען פון מאַסקווע איבערן ערד־קוגל, געוועלטיקן ווי אַ באַל־שעוויסטישער אַחשוּרוש איבער שבע ועשרים ומאה מדינות און ווערן זיין אייגענער המן־מיניסטער. ער האָט נאָר יאַרנלאַנג געהאַלטן — ווי טראַצקי וואָלט מסתמא געהאַלטן, ווען ער וואָלט געווען פאַראַנטוואָרטלעך פאַר דער סאָוועטן־פּאָליטיק — אַז יעדע זאך דאַרף האָבן איר צייט און אַז דורך אַ צו־היציקער תּפּסת־מרוּבה־פּאָליטיק קען מען לייכט פּאַרלירן די ממשלה איבער דעם, אויף וואָס מ'איז שוין אַן „אוחז ביד", אין אַ מער אַדער ווייניקער „גינסטיקער" אינטערנאַציאָנאַלער סיטואַציע איז סטאַלין שטענדיק גרייט „אָפּ־צוראַטעווען" און צו „באַפּרייען" איין מדינה נאָך דעם אַנדערער — און טראַצקי אַליין האָט אים געמוזט געבן אַ מין קאָמפּלימענט, ווען סטאַלין האָט געשיקט די רויטע אַרמיי קיין פּינלאַנד, אַדער ווען ער האָט זיך פאַרמאַסטן אויף די באַל־טישע מלוכות.

אומזיסט זוכן איצטער טראַצקי'ס תּלמידים און פאַרערער צו פאַרוואַנדלען אים אין אַ „קדוש", אַ טויטער טראַצקי קען נאַטירלעך, אונטער געוויסע אומ־שטענדן אויסאיבן אויף אינגע מענטשן פון אַ באַשטימטער מענטשאַליטעט אַ גרעסערע השפּעה ווי אַ לעבעדיקער. דער קרימינעלער מאַרד אין מעקסיקע קען פאַר געוויסע אויגן אַרומרינגלען טראַצקי'ס געשטאַלט מיטן שיינ פון הייליקן מאַרטירערטום. זי קען אפילו מיט דער צייט סטימולירן נקמה־געפילן, וואָס וועלן זיך אפּשר אויסגיטן אין אַנטי־סטאַלין אַדער אַנטי־סטאַליניסטישן אינדיווידועלן טעראָר. אָבער פאַר דער ברייטער, ניט־סעקאַנטישער וועלט, איז טראַצקי'ס טויט אין אַ געוויסן זינען אַ „נאַטירלעכער". ער איז „נאַטירלעך" טראַץ דער אַטמאָספּערע פון פאַרשווערונגען, כיטרעווען און איבערכיטרעווען.

פון פראוואקאציעס, אין וועלכער זיין לעבן האָט זיך געענדיקט. אין לעצטן חשבון איז טראַצקי דערמאָרדעט געוואָרן ניט פון אַן אַלפֿן־שטאַק אין אַ גע־דונגענער אָדער פּאַנאַטיזירטער האַנט פון סטאַלינ'ס אַ מענטש, נאָר פון אַ סיסטעם — פון דעם זעלבן סיסטעם, וואָס ער האָט מיט זיינע אויסעראַרדנטלע־כע פעאיקייטן געהאַלפֿן שאַפֿן און פאַר וועלכער די געשיכטע וועט קיינמאָל ניט אַראָפּנעמען פון אים די פאַראַנטוואָרטלעכקייט.

אין אינטעלעקטועל־געוונטע און סענסיטיווע מענטשן מוז דער טראַצקי־מאָרד אַרויסרופן אַן ערנסטן חשבון־הנפשׁ: אויב טראַצקי און סטאַלין זיינען טיפיש פאַר רעוואָלוציאָנערע מענטשן־ליבהאַבער און וועלט־דערלייזער; אויב די, וואָס נעמען זיך אונטער אויפצורייכטן די מענטשהייט, טראַגן אין זיך אַזעל־כע וואולקאַנען פון האַס, ברוטאַליטעט און קרימינאַליטעט — און פון אַנדערע הענט קענען מיר די גאולה אחרונה ניט באַקומען — איז די גאולה אַ תּוֹכַחָה. טאָ לאַמיר אויפהערן לאַכן פון יענעם ישוב־ניקס ווייב, וועלכע האָט געטרייסט איר מאַן, ווען ער האָט איר אָנגעזאָגט די בשורה, אַז משיח דאַרף די טעג קומען; אפשר וועט זיך דער אויבערשטער, וואָס האָט אונז געראַטעוועט פון פרעה'ן און המן'ען, דערבאַרימען און אונז אויך אויסלייזן פון משיח'ס הענט"...

פ. דאָסטאַיעווסקי איז אין פּאָליטישע פּראַגן געווען אַ מאַנאַרכיסט און אַ שוואַרץ־מאה'ניק. ער האָט אָבער פאַרמאָגט געניאַלע וויזיע־קראַפֿט אַלס קינסטלער און פּסיכאָלאָג. איז אַ שאַד, וואָס מען לייענט אים דאָ איצט אַזוי ווייניק. אונטערן איינדרוק פון טראַצקי־מאָרד וואָלט איך יעדן איינעם גע'עצה'ט נאָכאַמאָל איבערצוליענען זיינע "שדים". נאָך די זיבעציק יאָר, זינט ער האָט אָנגעשריבן דאָס בוך, איז דאָס דער מאָדערנסטער ראַמאַן אין דער רו־סישער ליטעראַטור. אַ ריי געשעענישן פון די גאָר־גאָר לעצטע יאָרן ווערן פאַרן לעזער פון דעם דאָזיקן בוך אַ סך פאַרשטענדלעכער ווי זיי זיינען פאַר אים פריער געווען. געוויסע זאַכן אָבער ווערן דורך אים — און דאָס איז אַ גרויסער שבח פאַר דאָסטאַיעווסקי'ן — נאָך ווייניקער פאַרשטענדלעך, ווייל זיי זיינען מאוים/דיקער, ווייל זיי שטעלן שרעקלעכע פּראַגע־צייכנס איבער די פינטערע קעלערן פון דער מענטשלעכער נשמה. דאָס איז אַ קאַנטר־רעוואָ־לוציאָנערער ראַמאַן, אָבער קיינער האָט שוין אין אונזער צייט קיין רעכט ניט צו זיין אַ רעוואָלוציאָנער, אויב ער האָט אים נישט דורכגעלייענט.

ג. טראַצקיאַנאַ

1. דער נאָמען

דמונד ווילסאָן (אין זיין נייעם בוך עסייען, וואָס ער האָט אַרויסגעגעבן אונטערן נאָמען „טו דהי פינלאַנד סטיישאַן“), דערמאָנט אונז אין אַ פּרט פון טראַצקיס ביאָגראַפיע: ווען און ווי אַזוי לעוו דאָוידאָוויטש בראַנ-שטיין האָט אָנגענומען אַ נייעם נאָמען. טראַצקי איז ניט סתם אַ פּסעוודאָנים און ניט קיין אויסגעטראַכטער נאָמען — און מיטן שטעטל טראַק אין ווילנער געגנט, פון וואָנען עס זיינען אַרויסגעקומען אַ צאָל טראַצקיס, האָט עס גאָר ניט צו טאָן. ווען ער איז אַנטלאָפן פון זיין סיבירער פאַרשיקונג אין 1902 האָבן אים גוטע-ברידער אויף אַ קליינער אייזנבאַן-סטאַנציע איבערגעגעבן אַ קופּערט מיט קליידער און אַ ליידיקן בלאַנק פון אַ פּאַספּאָרט. אויפן וועג קיין סאַמאַראַ האָט ער אַליין געדאַרפּט אויספילן דעם פּאַספּאָרט. ווען ס'איז גע-קומען צום נאָמען, האָט ער קיין סך ניט געטראַכט און אַריינגעשטעלט דעם נאָמען פונם הויפּט-אויפּזעצער פון דער אַדעסער טורמע, וואו ער איז אַמאָל געזעסן עטלעכע חדשים.

פאַרוואָס זשע האָט זיך טראַצקי גענומען גראַד אַ נאָמען פון אַן אויפּזעצער אויף אַ תּפּיסה? ווילסאָן שטעלט זיך אויף דער זאך ניט אָפּ. צוריק מיט דרייסיק-פּערציק יאָר וואַלטן מיר זיך פון אַזאַ פּראַגע אויסגעלאַכט: וואָס איז שייך, פאַרוואָס? סתם אַזוי זיך, צופּעליק; דאָס איז אפשר געווען דער ערשטער נאָמען, וואָס איז אין יענעם מאָמענט אויפּגעשוואומען אין זיין זכרון, און אויפּגעשוואומען איז ער „אַן אַ סיבה“. היינט אָבער מעג מען אפילו ניט האַלטן פון אייניקע פּסיכאָאָנאַליטישע הנחות און זיך אויסלאַכן פון אַ סך פּסיכאָאָנאַ-ליטישע עקסטרעוואָאָנאַצן, אָבער מיר גלויבן שוין ניט מער אַז אין פּסיכישן לעבן קומען פאַר צופּאָלן. פּסעוודאָנימען און סתם אַדאַפּטירטע נעמען זיינען זיכער ניט קיין צופּאָלן; אַפּטמאָל זיינען זיי גאָר פאַרבונדן מיט די אינטימסטע נשמה-צושטאַנדן.

איך וועל זיך ניט אונטערנעמען צו געבן אַ דערקלערונג פון דעם פּאַל. מיר פעלט דערצו פּאָך-וויסן און, דער עיקר, די טעכניק פון אַנאַליזן. איך ווייס נאָר, אַז מיר האָבן דאָ צו טאָן מיט אַ גאָר-פּיקאַנטער דערשיינונג: אַן עקסטרעמער רעוואָלוציאַנער נעמט זיך דעם נאָמען פון אַ טורמע-באַאַמטן און לעבט מיט אים אָפּ אַ לעבן. מיטן נאָמען פון אַ צאַרישן משגיח אויף אַרעס-טאַנטן גרינדעט ער די רויטע אַרמיי, פירט ער אַן מיטן בירגער-קריג, שרייבט ער ביכער, האַלט ער רעדעס, גייט ער אַוועק אין גלות, וואַנדערט ער פון לאַנד צו לאַנד, לאָזט ער אויס די נשמה אונטער דער האַק פון אַ פאַררעטער. אין די קרוב צו דריי צענדליק יאָר האָט ער געהאַט גענוג געלעגנהייטן זיך צו נעמען אַן אַנדערן נאָמען (אַדער זיך אומקערן צו זיין אייגענעם) און האָט עס

ניט געטאָן. האָט ער פאַרגעסן דעם, נאָך וועמען ער האָט זיך אַ נאָמען געגעבן? זענען קינמאָל אין פאַרבינדונג מיטן נאָמען ניט אויפגעשוואומען אין אים קיין שום אַסאַציאַציעס? אָבער אויך אַזאַ פאַרגעסן איז ווייט ניט קיין צופאַל...

2. פאַרגעסן

לייענענדיק טראַצקי'ס אויטאָביאָגראַפֿיע, קריגסטו דעם איינדרוק אַז ער איז געווען אַ געניאַלער געדענקער (ער האָט גוט געדענקט יעדן מענטשן, וואָס האָט ווען עס איז זיך אַפילו בלויז פאַרמאָסטן אים אָנצוטערען אויף אַ מאָזאַליע), אָבער אויך אַ זעלטן־פעאיקער פאַרגעסער.

שרייבנדיק זיין אויטאָביאָגראַפֿיע, האָט ער גוט געדענקט, ווער זיין טאַטע איז געווען, אויף באַלשעוויסטיש לשון דאַרף ער קלאַסיפֿיצירט ווערן אַלס „קולאַק“ (בעל־גוף), אים איז געלונגען אַריינצוכאַפֿן אין זיינע הענט 650 אַקער לאַנד פֿון פּאָלקאוניק יאַנאַווסקי'ס מאַיאַנטעק און ער האָט געפֿירט זיין ווירט־שאַפט ביד רמה, אַ פאַרמעגלעכער איד, האָט ער געקאַנט לאָזן אַ פּויערטע צוויי מאָל גיין צו אים צופֿוס זיבן וויאַרסט, כדי צו קריגן אַ רובל, וואָס ער איז איר שולדיק געווען פֿאַר אַרבעט, די פּויערים וואָס זיינען ביי אים געווען באַשעפֿ־טיקט אַלס לוי־אַרבעטער פלעגן קריגן צו עסן בלויז זופֿ מיט קאַשע, כדי צו באַקומען אַמאָל אויך אַ שטיקל פֿלייש, פלעגן זיי פֿון צייט צו צייט דורכ־פירן אַמאָל אויך שווייגנדיקע דעמאָנסטראַציעס דורכן זיך אַוועקלייגן אויף דער ערד מיטן פֿנים אַראָפּ, טראַצקי געדענקט אויך גוט די טרערן פֿון פּויערשע פּרויען, ווען זיין פֿאַטער פלעגט פאַרשפּאַרן זייערע קי פֿאַר דער עבירה פֿון אָפֿ־צופֿן אַביסל גראַז אויף זיינע פּאַשע־פעלדער, דער איינציקער „זכות“, וואָס ער וואַלט געקאַנט נאַכזאָגן זיין פֿאַטער, איז דאָס, וואָס ער איז געווען, מ'שטיינט געזאַגט, אַן „אַטעאיסט“: ער פלעגט ניט אָפּהיטן קיין שבת, קיין יום־טובֿ און האָט אַ סך מאָל אָפֿן געזאַגט אַז ער גלויבט ניט אין חרוסת און ניט אין דער עקזיסטענץ פֿון גאָט, זיין „בילדונג“ איז, דוכט זיך, באַשטאַנען בלויז אין ניט רעדן קיין אידיש אין דער היים, ווייל פֿון דעם וואָס טראַצקי דערציילט קריגט מען דעם קלאַרן איינדרוק, אַז קיין עברי האָט ער ניט געקענט — ניט קיין אידישע און ניט קיין גוי'אישע, וואָס פֿאַר אַ בעל־מידות און בעל־מאַניערן דאָס איז געווען, קען מען זען פֿון טראַצקי'ס שבחים פֿאַר זיין אַדעסער פעטער, ביי וועמען ער האָט אַ שטיק צייט געלעבט, ווען ער איז געגאַנגען אין גימנאַזיע: יענער פעטער האָט אים „אויסגעלערנט רוסישע גראַמאַטיק, ווי זיך צו וואַשן און ווי צו האַלטן אַ גלאַז“.

די אַלע זאַכן האָט טראַצקי ניט פאַרגעסן און, צו זיין שבח דאַרף מען זאָגן, ניט פאַרגעסן אויך צו דערציילן (ווער עס וויל, האָט אַ רעכט צו גלויבן, אַז די גראַבע קלאַסן־קאָנטראַסטן, מיט וועלכע ער האָט זיך צוזאַמענגעשטויסן אין זיינע קינדער־יאָרן, האָבן געהאַלפֿן פֿרי אָנצוצינדן אין אים דעם רעוואָלוצ־

יאָנערן ברען). ער האָט אָבער אין שפּעטערדיקע יאָרן לחלוטין פאַרגעסן איין פרט פון זיין קינדער־סביבה, וואָס ער האָט אונז באַשריבן — אַז פון יענער סביבה איז דאָך אַרויסגעוואַקסן ... טראַצקי; אַז סתם מענטש מוז נישט, אין זיינע האַנדלונגען, קאַריערע, פּסיכאָלאָגיע און לעבנס־גורל דעטערמינירט ווערן צוליבן קלאַס, פון וועלכער ער איז אַרויסגעקומען, ווען טראַצקי איז געווען אין רוסלאַנד דער אוּחו־ביד, איז ער געוואָרן דער ערגסטער קטיגור פון די קו־לאַקן — און אַ קולאַק האָט ביי אים געהייסן אַ פּויער וואָס האָט נישט פאַרמאָגט אפילו קיין צוואַנציקסטל פון דעם, וואָס זיין פּאַטער האָט פאַרמאָגט. האָט ער (לשיטתו!) געהאַט אַ פּולשטענדיק רעכט צו וועלן עוקר־מן־השורש זיין יעדער פּויער וואָס האָט פאַרמאָגט אַן אייגענע ציג און יעדן קרעמער, וואָס אויף זיינע פּאַליצעס איז געלעגן סחורה פאַר ח"י קערבלעך. אָבער וואָס האָט ער געהאַט צו זייערע קינדער? פון וואַנען האָט ער געוואוסט, וויפיל פּאַטענציעלע טראַצקיס עס וואַקסן אין די הייזער און די כאַטקעס פון יענע קלאַס־שונאים? גראד אונטער טראַצקי'ן האָט מען דאָך איינגעפירט דעם באַגריף פון „לישענ־צעס“ (פון איינוואוינער וואָס צוליב זייער בורזשואזן אָפּשטאַם ווערן זיי ניט באַטראַכט פאַר גלייכבאַרעכטיקטע סאָוועטישע בירגער) מיט אַלע להרוג־ולאבד־קאַנסעקווענצן פון דעם דאָזיקן באַגריף*).

אַז פון קולאַצקע הייזער קענען אַרויסקומען „וועלט־דערלייזער“, האָט טראַצקי געניאַל פאַרגעסן, און פאַרגעסנדיק דאָס, האָט ער מיט זיין פּאַליטיק אויסגעמאַרדעוועט אַזוי פיל „קולאַקישע“ קינדער, אַז ער אַליין האָט זייער צאַל ניט געקענט וויסן ...

3. טאַלעראַנץ

וויפיל טאַלעראַנץ טראַצקי האָט פאַרמאָגט אין זיך נאָך אין זיינע שנעקישע יאָרן, קען מען זען פון זיינעם אַ בריוו צו דער ניקאָלאַיעווער שטאַט־ביב־ליאַטעק. אין זיינע גימנאַזיאַל־יאָרן איז דער שפּעטערדיקער שאַרפּער דיאַלעק־טיקער פון מאַרקסיסטישער קבלה געווען אַ נאַראַדניק — און אַלץ וואָס ס'האַט געשמעקט מיט היסטאָרישן מאַטעריאַליזם איז פאַר אים געווען טריפּה. האָט אַזוי פּאַסירט, אַז אַ זשורנאַל וואָס נאַראַדניקעס האָבן אַרויסגעגעבן האָט זיך אַרויסגעליטשט פון זייערע הענט און איבערגעגאַנגען אין רשות פון אַ גרופּע סאָציאַל־דעמאָקראַטן (דאָס איז, אגב, געווען דער ערשטער לעגאַלער זשורנאַל, וואָס האָט אין רוסלאַנד פּראַפּאָגאַנדירט מאַרקסיזם). האָט טראַצקי קיין סך ניט גע'חקירה'ט און זיך געווענדט צו דער שטאַטישער ביבליאָטעק מיט אַ פּע־טיציע, אַז זי זאָל אויפהערן אויסשרייבן יענע אַפיקורסישע פּובליקאַציע. אַזוי

* גלייכע רעכט, אויב עמיצער איז גרייט אַנצוואווענדן דעם דאָזיקן אויסדרוק אויף סאָוועט־רוסלאַנד, האָבן די לישענצעס געקראָגן אַ גוטע פאַר יאָר נאָך טראַצקיס פאַר־שיקונג קיין אויסלאַנד.

פרי האט שוין טראַצקי אַרויסגעוויזן צענוואַר-התלהבות. ווען ער האָט, אין 1918, צוזאַמען מיט לענינען פאַרבאַטן אַרויסצוגעבן די פּרעסע פון די עס-ערן (די גייסטיקע ירשים פון די נאַראַדניקעס), זיינען שוין פעטיציעס אין רוס-לאַנד „ניט געווען אין דער מאַדע“.

4. עראַט און מאַרקסיזם

„אַ פּלאַג אויף אַלע מאַרקסיסטן און אויף אַלע די וואָס ווילן אַריינברענגען האַרטקייט און טרוקנקייט אין אַלע לעבנס-באַציאָונגען“ — ס'איז שווער זיך פאַרצושטעלן, אַז די דאָזיקע ווערטער געהערן צו טראַצקי'ן. אָבער דאָס איז דער ניי-יאָר-לחיים וואָס דער גאָר יונגער אָבער פּרייפּער טראַצקי האָט געטרונקען אַמאָל אין ניקאָלאַיעוו.

די הויפּט-טרעגערין פון דער מאַרקסיסטישער לערע איז אין זיין דע-מאָלסטיקער סביבה געווען אַ יונגע פּרוי, אַלעקסאַנדראַ לואָונואַ סאָקאָלאָוו-סקאַיאַ (דער סלאַווישער נאַמען וועט קיינעם ניט פאַרפירן: דער אַפּאָסטאָל פון היסטאָרישן מאַטעריאַליזם אין דער פּראַווינציעלער שטאַט פון כערסאַנ-שטשינאַ איז געווען אַ אידיש קינד). טראַצקי האָט אין יענעם פּעריאָד געזען אין מאַרקסיזם א סכנה פאַר אינדיוידועלער פּרייהייט און אויטאָנאָמיע. צווישן אים און אַלעקסאַנדראַ לואָונואַ, צו וועמען ער איז געווען ווייט ניט גלייכ-גילטיק, פלעגן שטענדיק פאַרקומען שאַרפע צו-להכעיס וויכוחים. ביי זייערע אַפּטע באַגעגענישן פלעגט טראַצקי געוויינטלעך זיך רייצן מיט איר: „איך קען מיר ניט פאַרשטעלן, ווי אַזוי אַ יונג מיידל וואָס איז אַזוי פול מיט לעבן קען פאַרטראַגן אַזאַ ענגן, טרוקענעם, אומפּראַקטישן שטאַף“. די מאַרק-סיסטקע פלעגט קאָקעטיש ענטפערן: „און איך קען מיר ניט פאַרשטעלן, ווי אַזוי אַ מענטש וואָס דענקט, אַז ער איז אַזוי לאַגיש, קען זיך צופרידנשטעלן מיט אַזעלכע פאַרנעפּל-אידעאָליסטישע עמאַציעס“. זייערע צוזאַמענשטויסן האָבן אַ צייט געטראַגן דעם כאַראַקטער פון האַלב-פּלירט און האַלב טעאָרע-טישע דיסקוסיעס. סוף-כל-סוף האָט די מאַרקסיסטקע געזיגט — סאַי טעאָרעטיש און סאַי עראַטיש. טראַצקי האָט געקראַגן מאַרקסיסטישע התגלות און האָט זיך אונטערגעגעבן.

טראַצקי איז נאָכדעם אַ גאַנץ לעבן געבליבן געטריי דער טעאָרעטישער אַסאַציאַציע פון זיין ערשטן ראַמאַן. דער אומטאַלעראַנטער אַנטי-מאַרקסיסט האָט נאָכדעם אַ סך יאָרן פאַנאַטיש געפאַכעט מיט דער מאַרקסיסטישער שווערד קעגן אַלע אומגלויביקע און סקעפטיקער. ער האָט שוין וויקטאָר אַדלערן — אַ לענגערע צייט פאַר דער אַקטאַבער-רעוואָלוציע — געהאַלטן פאַר אַ פּושע-סאָציאַליסט, ווייל יענער האָט זיך דערלויבט צו זאָגן אים, אַז ער איז גיכער גרייט פאַראויסצוזאָגן פּאָליטישע אַנטוויקלונגען אויפן יסוד פון די אַפּאָקא-ליפטישע שריפטן איידער אויפן יסוד פון דיאַלעקטישן מאַטעריאַליזם. מאַקס

איסטמאן דערציילט עטוואָס ענלעכס אין זיין לעצטער אַרבעט («טראַצקי ווערט אַ סכאַלאַסטיקער», פאַרעפנטלעכט אין האַרבסט-העפט פון «סאַוטהערן רעווייו»). ווען ער האָט באַזוכט טראַצקי'ן אין זיין גלות-טערקיי, אויפן פּרינקיפּאַ-אינזל, האָט ער געוואָלט זיך דורכשמועסן מיט אים וועגן זיין (איסטמאַנ'ס) בוך «מאַרקס און לענין». טראַצקי האָט דעם בוך ניט באַוווּזן צו לייענען. ער האָט אים, ווי ער האָט זיך אויסגעדריקט, בלויז אַ ביסל געבלעטערט; אָבער ער האָט שוין פון פּריער געוואוסט, אַז ער וועט אים דאַרפן באַקעמפן: «איך ווייס ניט פון קיין איין פּאַל אין דער געשיכטע פון דער רעוואָלוציאַנערער באַוועגונג פון די לעצטע דרייסיק יאָר, ווען אַ פּאַרלייקענונג פון מאַרקסיזם האָט ניט רואינירט דעם רעוואָלוציאַנער אויך פּאַליטיש. נאָך מער, איך ווייס פון צענדלי-קער באַדייטנדיקע פּאַלן, ווען מענטשן האָבן זיך אָפּגעזאַגט פון דיאַלעקטישן מאַטעריאַליזם, און האָבן פאַרענדיקט דערמיט וואָס זיי האָבן שלום געמאַכט מיט דער בורזשואַזער געזעלשאַפט». אין די לעצטע וואָכן פון זיין לעבן האָט טראַצקי אַריינגעלייגט אין חרם אַ גאַנצע גרופּע פון זיינע ניו-יאָרקער חברים, וואָס זענען אַראָפּ פון גלייכן וועג. זיי האָבן דערקלערט, אָדער אַז זיי נעמען ניט אָן דעם דיאַלעקטישן מאַטעריאַליזם, אָדער אַז זיי וויסן נאָך אַליין ניט וואָס דאָס איז אַזוינס. טראַצקי האָט מיט זיי איבערגעריסן די באַציאונגען ווי אַ פּויפּסט וואָס שליסט אויס אַפיקורסים פון זיין «קירכע».

עפעס איז פאַראַן «פאַרדעכטיקס» אין טראַצקי'ס אינטעלעקטועלער עקשנות און כמעט אינקוויזיטאָרישן דאָגמאַטיזם. ער האָט פאַרמאַגט אַ שאַרפּן באַוועגלעכן מוח, אַ סך סאַרקאַזם און אַ פאַרשטענדעניש פאַר הומאָר און סקעפּ-טיציזם. ער האָט זיך אָבער געקלאַמערט מיט אַלע כוחות און געקעמפט מיט ביידע גראַבע פינגער, כדי זיך צו באַפעסטיקן (ווען מ'דאַרף: דורך מדרש, דורך פּלפּול, מיט זיין אַקראַבאַטישן כח פון קאַזואַליסטיק) אין די ד' אמות פון זיין מאַרקסיסטישער הלכה.

איך וויל ניט ציען קיין מסקנות, אָבער אויך דאָ לוינט זיך פאַר אַ געאיבטן פּסיכאָאַנאַליטיקער צו פּראוון אויפדעקן די עראַטישע מאַמענטן און די אינ-פּאַנטייליזמען אין טראַצקי'ס «קאַנסעקווענטן» מאַרקסיזם: וואָס פאַר אַ ראַלע האָט געשפּילט דאָס געשטאַלט פון אַלעקסאַנדראַ לואוואַנא, אין דער אויסבילדונג פון זיין טעאַרעטיזירנדיקער פּערזענלעכקייט?

5. פון לאַקאַהרטי'ס טאַגבוך

דער מאַסקווער רב מוא"ה האָט מיר אַמאָל געזאָגט אין שפּאַס וועגן אַ מאַן, וואָס איך וועל זיין נאָמען ניט אַנרופּן (ער לעבט נאָך און איך וויגש אים אריכת ימים):

«זאָגט אים אָן, למען השם, ער זאָל ראש-השנה ניט גיין צו תּשליך. ער קען נאָך דערזען אין וואָסער די אַפּשפּייגלונג פון זיין פנים, און ער וועט דאָס

בפירוש ניט אויסהאלטן: אויף אַ מינוט וועט ער מיינען, און אויף דער וועלט איז פאַראַן נאָך איינער אַזא ווי ער, און ער איז אפשר ניט קיין איין-און-איינ-ציקער ביים אוניווערסום.

איך האָב זיך איצט דערמאָנט אין יענעם ביזן שפּאַס צוליב ברוס לאַק-האַרטן. אין זיין טאָגבוך פון פעברואַר 1918, נאָך אַ באַגעגעניש מיט טראַצקי, האָט ער פאַרציכנט:

„ער מאַכט אויף מיר דעם איינדרוק פון אַ מענטש, וואָס וואַלט גערן אוועקגעבען זיין לעבן אין קאַמף פאַר רוסלאַנד — אונטער איין באַדינג: עס זאָל דערביי שטיין אַ גרויסער עולם, וואָס זאָל צוקוקן ווי אַזוי ער טוט עס.“
מען דאַרף אפשר צוגעבן: „און ער זאָל עס טאָן איינער אַליין, אַלס אַ מין אוניקום-קרבן“.

6. די ביבל האָט אים „אַרויסגעהאַלפּן“

טראַצקי האָט אַמאָל עטלעכע חדשים נאָכאַנאַנד געלייענט יעדן טאָג בלויז איין בוך — די ביבל. אין דער אַדעסער טורמע האָט מען אים שטרענג באַ-האַנדלט און מ'האַט צו אים קיין סתם ביכער ניט צוגעלאָזט. די הייליקע שריפטן אָבער האָבן אויך די צאַרישע אויפזעצער ניט געקאָנט פאַרבאָטן און זיין שוועסטער האָט אים צוגעשטעלט די ביבל אויף פיר שפּראַכן: רוסיש, דייטש, פראַנצויזיש און איטאַליעניש.

מערקווירדיק ווי ווייניק איינדרוק דער ספר הספרים האָט אויף אים גע-מאַכט. אין זיין סטיל, אין זיינע אַסאַסיאַציעס, אין ריטם פון זיין רעדן און שרייבן פילט מען ניט קיין שפור פון אַ ביבלישער ליטעראַטור-השפעה. ער האָט דעם תנ"ך בלויז אוטיליזירט — זיך אויסצולערנען פּרעמדע שפּראַכן. די נביאים, די ביכער פון איוב און שיר השירים זיינען פאַר אים געווען לינג-וויסטישע באַהעלפערס.

טראַצקי האָט וועגן דעם אַמאָל דערציילט דעם פעליעטאַניסט אַ. ל. ד'אַרין. האָט יענער אים געענטפערט מיט אַ פּויעריש ווערטל, וואָס לענין פלעגט אָפט געברויכן:

„אין אַ גוטער בעל-הבית'ישקייט קומט יעדע חזיר'יי צונוק“.

7. „באַפּאַרטיסטישע נאַטור“

טראַצקי האָט נאָטירלעך ניט געגלויבט אין אומשטערבלעכקייט, אָבער זעלטן ווען אַ מענטש איז געווען אַזוי פיקסירט אויף זיין „היסטאָרישער עולם-הבא“ ווי ער. זיין הויפּט-אַמביציע איז געווען — אַריינגיין אין דער וועלט-געשיכטע אַלס דער גרעסטער זכה-בגורל (אין אונזער דור קענען קאָנקורירן מיט אים אין פרט פון „איך-איפּלאַנציע“ בלויז היטלער מיט זיין אָפּענער מעלאַדראַמאַטיק און דער שווייגנדער סטאַלין מיט זיין טעמפּעראַטור, צו

וועלכער ער לאזט ניט צו קיין טערמאמעטער). א מאָנומענט צו זיין אַנדענק
 ערגעץ-וואו אין טיבעט און אין ניין-און-צוואַנציקסטן יאָרהונדערט האָט
 זיך לייכט געקענט אַריינפאַסן אין זיין עולם-הבא-״ווירטשאַפט״. זיינס אַ רעדע
 אויפן ערשטן קאָנגרעס פון די סאָוועטן, באַלד נאָך דער אַקטאָבער-רעוואָלוציע,
 איז אין דעם זין זייער כאַראַקטעריסטיש. זיך ווענדענדיק צום מענשעוויק
 מאַרטאָרין און זיינע נאַכפֿאלגער — זיי זיינען נאָך אין יענע טעג געווען לעגאַל
 און זייער מיטגלידערשאַפט אין די סאָוועטן איז נאָך געווען אַנערקענט — האָט
 ער אויסגעשריען: ״איר זייט מיזעראַבלע, איזאָלירטע יחידים; איר זייט
 באַנקראַט; אייער ראַלע איז אָפּגעשפּילט. גייט וואוהין איר געהערט פון היינט
 אָן און ווייטער — אין מיסטקאַסטן פון דער געשיכטע״. פֿאַר באַלשעוויקעס האָט
 ער שוין דענסטמאָל געזען אָנגעגרייט די מזרח-וואַנט פון דער געשיכטע, פֿאַר
 זיך אַליין — דעם עמוד.

אַבער צוליב אַזאָ עולם-הבא מוז מען זיך פֿריער פֿאַרזיכערן מיט אַ גרויס
 שטיק עולם-הזה, מיט אַ קאָמאָנדירנדיקער פּאָזיציע אין זיין אייגענעם דור.
 די דאָזיקע ליידישאַפט פֿאַר מאַכט האָט אין אים געברענט פון די אינגלשע
 יאָרן אָן. עס איז אינטערעסאַנט, אין שייכות דערמיט, זיך צוצוהערן צו דעם,
 וואָס ער אַליין דערציילט אין זיין אויטאָביאָגראַפֿיע וועגן זיינע גימנאַזיע-
 דערפֿאַרונגען. זיינע חברים, זאָגט ער, האָט ער פֿאַנאַנדערגעטיילט אויף
 דריי קאַטעגאָריעס: אויף אַזעלכע וואָס האָבן אים ״פֿאַרראַטן״, אויף אַזעלכע
 וואָס האָבן אים ״פֿאַרטיידיקט״ און אויף ״נייטראַלע״ (דער צענטער אינם
 גימנאַזיע-אוניווערסום איז, הייסט עס, געווען טראַציקי). מיט די ערשטע,
 דערציילט ער אונז ווייטער, האָט ער אויף אַ שאַרפן אופן איבערגעריסן די
 באַציאָונגען, די צווייטע האָט ער ״קולטיווירט״, די דריטע — אינגאַרניט: אַ
 בחור'ל וואָס איז ניט פֿאַר און ניט קעגן טראַציקין איז בכלל אַ גאַרניט
 שב'גאַרניט.

די זעלבע סאַציאַלאַגיע פון מיין קעלנער אין אַ ניו-יאָרקער רעסטאָראַן.
 די מענטשהייט באַשטייט פֿאַר אים פון דריי קלאַסן: פון אַזעלכע וואָס עסן אָפּ
 און לאָזן ניט איבער קיין טרינק-געלט (אַ מגפה זאָל זיי אַלע אויסכאַפּן), פון
 אַזעלכע וואָס לאָזן איבער בלויו דאַימס (מילא, פֿאַרפֿאַלן זאָלן זיי זיך אַרומ-
 דרייען אויף גאַטס וועלט) און פון ״קאַסטימערס״, וואָס לייגן אַוועק אויפן
 טיש מער ווי אַ דאים (אריכות ימים זיי אויף דער וועלט און אַ ליכטיקער גן-
 עדן אויף יענער וועלט). זאָל מיין קעלנער אויף מיר פֿאַראיבל ניט האָבן —
 אין אַנדערע דימענסיעס איז דאָס כמעט-כמעט... נאַפֿאַלעאַניש. דער ראַסל-
 פלייש-סאַרווער און דער פֿערמאַנענץ-רעוואָלוציאָנער זיינען ביידע, יעדער
 אויף זיין אופן און אויף זיין מאַסשאַב, ״באַנאַפֿאַרטיסטישע נאַטורן״ — אויף
 וויפיל ס'האַנדלט זיך וועגן קלאַסיפֿיצירן מיט-מענטשן.

טאווארישטש לייזערסאָן חי וקיים

אין דיין ביין שוין אַ סך יאָרן ניט געווען אין רוסלאַנד. ווייס איך גאַנץ גוט, אַז ס'האַט ניט קיין זין צו מעסטן די איצטיקע סאָוועטישע לעבנס-באַדינ-גונגען מיט דעם וואָס איך געדענק פון אַמאַל. אין די קאַרגע צוואַנציק יאָר, וואָס איך האָב פאַרבראַכט אויסער די גרעניצן פון רוסלאַנד, איז דאָרט גענוג וואָסער דורכגעלאָפן אונטער דער בריק — און אויך גענוג פון יענער אַנדערער פליסיקייט, וואָס איז טייערער פון וואָסער. איך ווייס, אַז די פאַלי-טישע שקלאַפּעריי — אויף וועלכער די באַלשעוויסטישע באַפרייאונג האָט פאַרמשפּט די באַפעלקערונג פון דער „ערשטער סאָציאַליסטישער מלוכה“ — איז היינט אַ סך ערגער און טיפּער איינגעפרעסן אין די ביינער, ווי אין מיינע סאָוועטישע יאָרן. איך האָב מיר אָבער איינגערעדט די לעצטע יאָרן אַז אין איין געביט איז די לאַגע דאָרט געוואָרן באַדייטנדיק בעסער: אין דורכשניט איז דער סאָוועטישער באַאַמטער געוואָרן טיכטיקער, געבילדעטער, מער קוואַלי-פיצירט פאַר די אויפגאַבן וואָס מען גיט אים איבער. דאָס בילד וואָס איך האָב געזען אין מיינ צייט, נאָך דריי יאָר רעוואָלוציע און בירגער-קריג, איז געווען אַ ממשלה פון עם-האַרצים. כמעט אין אַלע דעפאַרטמענטן פון דער רעגירונג, צענטראַל און לאַקאַל (א חוץ דעם קריגס-מיניסטעריום, וואו דער אויסער-אַרדנטלעך-טאַלאַנטירטער טראַצקי האָט געוואוסט ווי אַזוי אויסצונוצן דאָס פאַך-וויסן פון צאַרישע ספעציאַליסטן און פון אימפּאַרטירטע דייטשע אָפּי-צירן) זענען געזעסן לא-יוצח'ס, וויסטע קאַליקעס, כל-ערליי גראַפּאַמאַנען; מענטשן מיט אומבאַגרעניצטער חוצפה און מיט דער קאַמערציעלער אויסרע-כענונג, אז אין דער רעוואָלוציע האָבן זיי לחלוטין ניט וואָס צו פאַרלירן און זיי קענען פון איר נאָר פאַרדינען. נאַאיווע און ענטוויאַסטישע פּאַלקסמענטשן האָבן אין יענע יאָרן גערן אַוועקגעלייגט זייערע קעפּ אויף די פאַרשידענע פּראָגנען — און אין דער זעלבער צייט האָט דער צינישער קאַריעריסט פון דער רעוואָלוציע פאַרכאַפּט „מיט הוילע צען פינגער“ וויכטיקע אַדמינסטראַטיווע פּאַזיציעס און אַנגעהויבן „קאַמאַנדעווען“. זיינען שוין אָבער פון יענע צייטן אַוועק גאַנצע ניינצן יאָר, יאָרן פון שווערע נסיונות, פון אַן אַ סוף עקספּערימענטן, דורכפאַלן און אויך דערפאַלן. האָט דאָס לאַנד אין די יאָרן באַצאַלט אַזוי פיל רבי-געלט און רבי-בלוט, אַז מען וועט עס, דוכט זיך, קיינמאַל ניט קענען צונויפּרעכענען. דערפאַר האָט מען געמעגט דערוואַרטן, אַז איצטער, 23 יאָר נאָך דעם אַקטאַ-בער-זיג, ווייסט מען שוין אין רוסלאַנד ווער איז ווער און פאַר וואָס ער פאַר-נעמט דעם פּאַסטן און ניט קיין אַנדערן. קומט אָבער די טעג צוגיין געדיע,

דער געוועזענער פארטרעטער פון דער ניו יארק טאימס אין מאסקווע, און דערציילט אונז, אז אויך אויף דעם פונקט, האבן זיך זאכן זייער ווייניק גע-ענדערט. אין רוסלאנד זיצט נאך ביזן היינטיקן טאג דעם עם-הארץ פעסט אין זאטל. דער שלימזל האט נאך היינט אויך, ווייזט אויס, א סך געלעגנהייטן עולה לגדולה צו זיין — אויב ער ווייסט ווי אזוי נושא-חן צו זיין אין די אויגן פון דער קליינינקער קליקע, וואס גרופירט זיך ארום דעם כלי-כול'דיקן "פאר-טיי-סעקרעטאר". ווייל דאס וואס געדיע דערציילט וועגן דעם הויפט-צענוואר אין מאסקווע, דער ממונה אויף אויסלענדישע קארעספאנדענטן, קען ניט זיין קיין אינאלטרער פאקט: טאווארישטש לייזערסאן איז, ווייזט אויס, א סימבאל פון סאוועטישן באאמטנטום. ווי אזוי טאווארישטש לייזערסאן איז צוגעפאסט צו זיין אמט (לאמיר ניט פארגעסן, אן אמט וואס האט צו טאן מיט כלפי חוץ; וואס ברענגט אים אין טאג-טעגלעכע קאנטאקט מיט דער אויסלענדישער עפנטלעכער מיינונג), קען מען זען פון א פאר שטיקאווע פאקטן, וואס געדיע גיט אונז איבער. אין איינער פון זיינע טעלעגראמעס האט ער געשריבן, אז צווישן רוסלאנד און דייטשלאנד אנטוויקלט זיך איצטער א ברייטער אויסטויש פון סחורות: רוסלאנד שיקט קיין דייטשלאנד שפייז און מאסקווע אימפארטירט פון דייטשלאנד פארב-שטאפן. האט דער צענוואר די טעלעגראמע ניט דורכגע-לאזט, פשוט דערפאר וואס ער האט נישט פארשטאנען דעם טעקסט. די ענגלי-שע ווערטער dyeing stuff האט ער אנגענומען פאר dying stuff און האט דעם שרייבער מיט ביטערקייט דערקלערט: „איך וועל אייך ניט לאזן שרייבן אזעלכע העצעס אויפן סאוועטן-פארבאנד; ווער האט עס אייך דערציילט, אז מיר אימפארטירן פון דייטשלאנד טויט-שטאף, גיפטיקע גאזן קעגן אונזער בא-פעלקערונג?" ווען געדיע האט שפעטער, אין אן אנדער טעלעגראמע, געשריבן וועגן סעקרעטאריאט פונם קאמוניסטישן אינטערנאציאנאל און האט גענוצט דאס ווארט "secretaryship", האט עס טאווארישטש לייזערסאן ווידער אמאל ניט דורכגעלאזט. ער ווייסט, האט ער געזאגט, דעם פירוש-המילות. ער קען גענוג ענגליש צו וויסן, אז "ship" איז א שיף, אבער די גאנצע מעשה איז א ליגן — דער קאמינטערן האט ניט קיין שיפן.

אט מיט אזא ידיעה אין ענגליש פארנעמט טאווארישטש לייזערסאן א הויכן פאסטן אין מיניסטעריום פאר אויסלענדישע ענינים. פון זיין פארשטיין דעם פירוש המלות הענגט אפ זי אינפארמאציע, וואס גייט פון רוסלאנד צו עטלעכע הונדערט מיליאן מענטשן אין דער ענגליש-רעדנדיקער און אין דער ענגליש-דאמינירטער וועלט.

איך געדענק גוט דעם צארישן טשינאוויניק פון אמאל. א פריסטאו און מאריפאל האט מיך אמאל געוואלט ארעסטירן, ווייל כ'האב אויף א פארזאמלונג עטלעכע מאל גענוצט דאס ווארט „טעריטאריאליזם". אזא ווארט, האט ער

גע'טענה'ט, איז גאָר אויף דער וועלט נישטאָ, און איך האָב עס מסתמא גענוצט, כדי אים אָפצונאַרן, אנשטאט דעם וואָרט „טעראַריזם“. אָבער אין צאָרישן רוסלאַנד האָט אַזאַ למדן און בעל-לשון געקאָנט פירן די גרענדע אין אַ ווייטער פראַווינציעלער שטאָט ניט אין פעטערבורג אָדער אין מאַסקווע, געפין איך איצטער אויס, אַז דער גילגול פונם מאַריאָפּאָלער פריסטאַוו הייסט היינט ליי-זערסאָן, און איז ער ניט אַן אַבי-ווער, נאָר דער הויפטמאַכער אין דער סטאַליצע-צענזור.

* * *

דערמאָנט מיר געדיע'ס אַמוזאַנטער סיפור-המעשה אין אַנדערע סאָוועטי-שע למדנים און ספעציאַליסטן פון די בירגער-קריג יאָרן. אויף אַ באַזוך אין די פעטשערסקע לאַוורעס, לעבן קיעוו (דער פּלאַץ, וואו עס געפינען זיך די קברים פון הייליקע, אויף וועלכע די ווערים האָבן ניט קיין שליטה), פון וואָנען מ'האָט אַרויסגעטריבן די מאַנאַכן וואָס האָבן דאָרט דורות-לאַנג געהאַנדלט מיט קדושה און מיט מופתים, האָב איך זיך צערעדט מיטן קאָמענדאַנט. ווען איך האָב אים אַ פּרעג געטאָן, ווער עס וואוינט איצטער אין די הייזער וואָס די רעגירונג האָט קאָנפּיסקירט — האָט ער מיר אָנגעוויזן אויף אַ צאָל בנינים, וואו מ'האָט איינגעקוואַרטירט רויטע אַרמיער, און אויף אַנדערע, אין וועלכע עס האָט זיך צייטווייליק איינגעאַרדנט „ציוויליזאַציע“. אָבער אין אַ פאַר חדשים אַרום, האָט ער צוגעגעבן, ווען מען וועט אין שטאָט פאַרייכטן אַ צאָל געשעדיקטע הייזער, וועט מען די „ציוויליזאַציע“ פון דאַנען אַרויסטרייבן: מיר דאַרפן האָבן דאָס פּלאַץ פאַר דער אַרמיי, ציוויליזאַציע מעג זיך זוכן אַנדערע וואוינונגען“. עס איז ניט שווער געווען זיך אָנצושטיסן, וואָס דער רויטער אָפיציר האָט געוואָלט זאָגן: להיפוך צו אַרמיי-מענטשן, וועט מען דאָרט ניט לאָזן וואוינען קיין ציווילע מענטשן; ער האָט דערמיט ניט געוואָלט, חס וחלילה, באַטאָנען אַז די אַרמיי איז ניט ציוויליזירט.

אָבער, מילא, ניט שרעקלעך, קען מען זאָגן, האָט ער ניט געטאַנצט מיטן לינגוויסטישן בער! דאָס האָט אים אפשר ניט געשטערט צו זיין אַ גוטער קאָ-מענדאַנט. אָבער אַט שטייט פאַר מיינע אויגן דער לעקטאָר, געשיקט אַזש פונם „צענטער“, אין אַן אַרבעטער-קלוב אין טולאַ. טולאַ האָט זיך גערעכנט פאַר אַ שלעכטער, קלעריקאַלער שטאָט. דער קאָמאַנדירטער ליכט-ברענגער האָט דעריבער באַשלאָסן, אַז פאַר אַלעמען דאַרף מען אויסוואַרצלען פונם עולם די רעליגיעזע אָבערגלויבנס. האָט ער די פאַרזאַמלטע, געדענק איך, דערציילט אין יענעם אַוונט וועגן דאָרווייב'ס גרויסן אויפטו. „טאָואַרישטש“ דאָרויבן האָט פון אים געקראָגן גאָר גרויסע קאָמפּלימענטן: האָט ער דאָך באַוויזן, אַז ס'איז אַ ליגן וואָס מ'זאָגט אַז גאָט האָט באַשאַפן דעם מענטשן — דער מענטש שטאַמט גאָר פּיין אַ מאַלפּע! דער גראַפער עולם האָט אויפגענומען דעם ענין מיט

גרויסער באגייסטערונג: אויס סוד! די זאך איז אַ גאַנץ פשוט'ע; איצט ווייסן מיר שוין, ווער אונזער אַלעמענס זיידע איז. אפילו די-יעניקע וואָס האָבן ניט אַרויסגעוויזן קיין באַגייסטערונג פאַר דער אַנטדעקונג פון זייער יחוס, זיינען פונדעסטוועגן געווען צופרידן: די זאך לייגט זיך אויפן שכל. די מאַלפעס וואָס ציגינער האָבן אַ פאַר מאַל געבראַכט קיין טולאַ, זיינען טאַקע זייער ענלעך צו אונז. אָבער אַט שטייט אויף איין בחור, ווייזט אויס, אַ סקעפטיקער און אַ גריבלער — און פרעגט אַ קשיא: אַנגענומען, אַז דער מענטש שטאַמט פון אַ מאַלפע. אָבער פון וואָנען און פון וועמען שטאַמט די מאַלפע גופא? דאָ האָט זיך דעם לעקטאָר'ס דאַרוויניסטישע בילדונג געענדיקט. ניט וויסנדיק וואָס צו ענפערן, האָט ער אַ קלאַפּ געטאַן אין טיש און אַנגעשריגן אויף זיין „העק-לער“: „וויילסט מיר איינריידן, דו אַזוינער און אַזוינער, אַז דו ביזט אַזוי תמי-מותדיק און דו ווייסט טאַקע ניט, פון וואָנען אַ מאַלפע שטאַמט? איך בין זי-כער, אַז דו גייסט אַרום מיט מיידלעך אין וואַלד און דו ווייסט צוליב וואָס דו נעמסט זיי אַוועק אין טונקעלע ווינקלען פונם וואַלד — ווייסטו טאַקע ניט פון וואָס עס ווערן געבוירן קינדער? יעדע מאַלפע שטאַמט פון אַ טאַטן מיט אַ מאַמען, און הער אויף צו דולן אַ קאַפּ“.

דאָס איז געווען, אַזוי צו זאָגן, אַ מין פיעכאַטנער מגיד פון סאַוועטישער השכלה. אָבער אַט שטייט פאַר מיר אַן אַנדער פיגור — דער ממונה אויף די אַקאַדעמישע אַנשטאַלטן אין אַזאַ שטאַט ווי קיעוו. די רעגירונג האָט באַ-שלאָסן צו רעאַרגאַניזירן צוזאַמען מיט דער אוניווערזיטעט אויך דעם אַרכע-אַלאָגישן אינסטיטוט (ביז היינט איז מיר ניט קלאַר, צוליב וואָס באַלשעווי-קעס האָבן אין בירגער-קריג-צייטן זיך ניט געקאַנט באַגיין אָן אַרכעאַלאָגיע; אפשר איז דאָס געווען לונאַטשאַרסקי'ס אַ קאַפּריז — צו באַווייזן, אַז די רעוואַ-לוציע שטייט אויף דער וואַך און היט אַפּ אַלץ וואָס האָט אַ קולטור-ווערט). דער קורס פון די ערשטע צוויי יאָר האָט אויך לויט דעם נייעם פּראָגראַם גע-דאַרפט זיין אַן אַלגעמיינער — געשיכטע, ליטעראַטור, סאַציאַלע וויסנשאַפטן — ביז מען וועט איבערגיין צו די ספעציעלע קעגנשטאַנדן. ווייס איך ניט, וואָס פאַר אַ זכות אַבות מיר איז בייגעשטאַנען, נאָר אין אַ שיינעם פּרימאַרגן בין איך באַשטימט געוואָרן „פון אויבן“ אַלס איינער אין אַ קאַמיסיע פון אַכט, וואָס האָט געדאַרפט אויסאַרבעטן די פּרטים פון דעם נייעם פּראָגראַם.

האָט זיך אין אונזער קאַמיסיע אַנגעהויבן אַ סדרה באַראַטונגען מיטן הויפּט-קאַמיסאַר — פּערזענלעך אַ זייער סימפּאַטישער און צוגעלאָזטער בחור פון אַן אוקראַיניש-פּויערישן אַפּשטאַם, אָבער, לאַ עליכם, שטומפיק אויף עטלעכע עברייס. ער האָט קאַטעגאָריש געפּאָדערט אין נאָמען פון דער רעגירונג אַז ביים אַרייננעמען סטודענטן זאָל מען זיי ניט פּרעגן אויף קיין אַטעסטאַט זריע-לאַסטי (מאַטורע). פּראַלעטאַרישע קינדער, האָט ער גע'טענה'ט, האָבן ניט גע-

האַט קיין געלעגנהייט זיך צו לערנען אין גימנאַזיעס; אָבער די איצטיקע מלוכה איז זייערע, און ס'איז אַן אומזין ניט צו האַלטן אָפּן פאַר זיי די טירן פון אַקאַדעמישע אינסטיטוציעס. אומזיסט האַט מען מיט אים גע'טענה'ט, אַז זיין פּאָדערונג איז אַן אוממעגלעכע; אַז אפשר דאַרף מען גאָר אין אַזאַ צייט בכלל ניט האָבן קיין אַרכעאָלאָגישע אינסטיטוטן. אָבער וויבאַלד מען האַט זיי יאָ, מוז מען אַהין אַרייננעמען בלויז אַזעלכע סטודענטן וואָס האָבן די נויטיקע צוגרייטונג. מען האַט אים אויך נישט געקענט איבערצייגן אַז בכדי צו טאָן וועל-כע ניט איז אַרכעאָלאָגישע אַרבעט אין רוסלאַנד אַדער אין אוקראַינע מוז מען קענען לייענען טעקסטן, לכל הפחות, אויף אַלט-סלאַוויש, גריכיש און לאַטיין. סוף-כל-סוף האָבן מיר זיך נאַטירלעך אונטערגעגעבן: ניט קיין אַטעס-טאַטן און ניט קיין עקזאַמענס, נאָר בלויז אַ „קאַלאָקוויום“ — אַ שמועס מיט יעדן אַספּיראַנט באַזונדער, כדי פעסטצושטעלן זיין אַלגעמיינע אינטעליגענץ און אַנטוויקלונגס-מדרגה.

שטייט נאָך ביז היינט פאַר מיינע אויגן אַ יונגער אַרבעטער, מיט וועמען מיר האָבן געדאַרפט דורכפירן דעם ריטואַל פון אַ „קאַלאָקוויום“. איין גאַט ווייסט, וואָס ס'האַט אים — און אַזעלכע ווי ער — געבראַכט גראַד אין אַרכע-אַלאָגישן אינסטיטוט: פּראַלעטאַרישע קינדער פון אַ באַשטימטן מין האָבן זיך געשפּאַרט אַהין מיט אַ באַזונדער אַמביציע — אפשר דערפאַר, וואָס אַמאָ-ליקע צייטן האָבן אין איר שטודירט זין פון לידיקגייערישער אַריסטאָקראַטיע. פאַר אייניקע פון זיי איז דאָס געווען אַ מין איינקויפּן זיך אין „יחוס“ (קיין פרנסה האַט דאָך אַזאַ שטודיום קיינעם ניט געקאַנט צוזאָגן). אַן עלטערער פּראַפעסאָר האַט דעם יונגענמאַן אַ פרעג געטאָן, ווי ווייט זענען דערגאַנגען די דעראַבערונגען פון אַלעקסאַנדער דעם גרויסן, האַט זיך אַרויסגעוויזן, אַז דער אַספּיראַנט האַט אפילו נישט געוואוסט וועגן וועמען עס האַנדלט זיך — און דער „קאַלאָקוויום“ איז באלד אָפּגעבראַכן געוואָרן. איז דער קאַמיסאַר אַ אויף אונז אַלעמען ברוגו געוואָרן: „אַלעקסאַנדער דער גרויסער איז געווען אַ נידערטרעכטיקער אימפּעריאַליסט און ממילא שוין אַ שונא פון די אַרבעטן-דיקע מאַסן. איז אַ פּראַלעטאַריש קינד אין סאָוועטן-לאַנד ניט מחוייב צו וויסן זיין נאַמען“...

מיט מיר פּערזענלעך האַט זיך נאָכדעם דער קאַמיסאַר איבערגעבעטן. ער האַט מיר אפילו נאָכדעם געבראַכט אַ מתנה: דעם מאַנוסקריפט פון אַן אַר-בעט וואָס אַ אידישער געלערנטער האַט אים צוגעשטעלט. דאָרט באַווייזט יע-נער, לויט זיינער אַן אייגענער ביאָלאָגישער טעאָריע, אַז אויב אַ פּראַלע-טאַריער האַט חתונה מיט אַ בורזשאַז מיידל, איז דאָס אַ „ווידערנאַטירלעכער“ זיווג. דערפון מוזן אַרויסקומען דעגענערירטע קינדער (מיין קאַמיסאַר האַט זיך דערשראָקן, ווען כ'האָב אַרויסגעזאָגט מיין מיינונג, אַז די גאַנצע אַרבעט איז

א פלאגיאט. איך האב אים דערציילט — און געבעטן איבערגעבן אויך דעם אידיש-באלשעוויסטישן „געלערנטן“ — אז אין דעם ווילנער גאונ'ס חרם אויף די חסידים איז געשטאנען, אז מתנגדים זאלן זיך, למען השם, ניט משדך זיין מיט חסידים ווייל אויף חסידישע טעכטער זאגט דער פסוק „ארוך שוכב עם בהמה“.

איך וואלט געקאנט צוזאמענשטעלן א פייער קאלעקציע פון הונדערטער און הונדערטער אנעקדאטישע פאלן, וואס כאראקטעריזירן יענעם פעריאד פון סאָוועטישער געשיכטע און דעם טיפ פון די נייע שררות, מיט וועלכע דער באלשעוויזם האט מוכה געווען דאָס לאַנד. אייניקע פאלן זיינען א סך מער טרויעריק ווי אַמוזירנדיק. נאָך דער קורצלעביקער דעניקין-אַקופאַציע פון אוקראינע, געדענק איך, האָט מען פּלוצים, פון דער הוילנער הויט, מאָביליזירט אַלע קיעווער שוסטער. אַ פּאַר וואָכן בין איך אַרומגעגאַנגען מיט די פינגער פון די פיס מער אין דרויסן ווי אינעווייניק (איך בין דעמאָלס אין דער הינ-זיכט, ברוך השם, ניט געווען קיין בן-יחיד) און עס איז אין דער גאַנצער שטאַט ניט געווען קיין שוסטער, וואָס זאָל קענען לייגן אַ לאַטע. געהייסן האָט עס, אַז די אַרמיי נויטיקט זיך אין שטיוול און די שוסטערס דאַרפן איצט ניט אַר-בעטן — איך נוץ שוין מיין קאַמענדאַנטס לשון — פאַר „ציוויליזאַציע“. אָבער קיין שטיק לעדער איז אין דער אַרמיי ניט געווען פאַר אַ רפואה און מ'האַט וואָכן-לאַנג ניט געוואוסט וואָס צו טאָן מיט די מאָביליזירטע בעל-מלאכה'ס. האָט מען זיי דערווייל געגעבן אַנדערע אַרבעט. זיי האָבן עס ווידער אויפגעבויט די בריק איבערן דניעפער, וואָס דעניקין'ס אַרמיי האָט אויפגעריסן בשעת איר אַנטלויפן צוריק אויפן לינקן ברעג. אָבער אונטער דער לאַסט פון די ערשטע צוויי וואָגס אַנגעלאָדן מיט תבואה האָט די מאַנומענטאַלע בריק געקראַכט — און אויב מיין זכרון דינט מיר, זיינען מיט דעם קראַכן געווען פאַרבונדן אויך מענטשלעכע קרבנות. האָט דענסמאָל קיינער פון אונז ניט געהאַט נאַטיר-לעך קיין טענות צו די שוסטער. זיי זיינען געווען גאָט די נשמה שולדיק און האָבן געטאָן וואָס מ'האַט זיי געהייסן. אָבער עס וואָלט איצט געווען אינטע-רעסאַנט אויסצוגעפינען ווער איז געווען יענער סאָוועטישער אינזשענער וואָס האָט געבויט אַ גרויסע בריק מיט שוסטערישע הענט און מיט זיין טעכנישן וויסן און שכל. צי האָט ער אויך ניט געהייסן לייזערסאָן? און צי איז ער געווען אַזאַ מושלם אין בריקן-בויען, ווי דער איצטיקער לייזערסאָן איז אין ענגלי-שער לינגוויסטיק?

* * *

ווער עס וויל מיינען, אַז איך רעד סתם אין דער וועלט אַריין לשון הרע אויפן סאַציאַליסטישן פאַטערלאַנד, אין הסכּם מיט מיין נישט-צום-היילן קאַנטר-רעוואָלוציאַנערער טבע, זאָל זיך מטריח זיין און איבערלייענען לענינ'ס

רעדעס און אַרטיקלען פונם נעפֿֿֿפּעריאָד. לענין האָט, פאַרשטייט זיך, גע-
וואוסט אַ שיינ ביסל מערער איידער אַ פשוטער סאָוועטישער בשרזודם האָט
געקענט וויסן וועגן דער לומדות און מעשים טובים פון דער באַלשעוויסטישער
באַצמטשעפּט. קיינער אין רוסלאַנד האָט אין יענע יאָרן ניט גערעדט און
ניט געשריבן (ניט געוואָגט צו רעדן אָדער שרייבן) מיט אַזויפיל ביטערקייט
און סאַרקאָזם וועגן דעם פאַראַזיטישן עס־האַרצ'ישן טשינאַוויק, וואָס האָט
זיך איינגעגעסן אין סאָוועטישן אַראַגאַניזם, ווי דאָס האָט געטאָן לענין. אין
יענער צייט, ווען ער האָט מיט אַ באַזונדער צו־להכעיס געקלאַפט אין טיש
און געשריגן: „לערנט אייך ביי דער בורזשואַזיע, גייט אין חדר אַריין צום
קלאַסן־שונא, טרייבט אַרויס פון אַלע דעפאַרטמענטן דעם עס־האַרץ, דעם
לאַיוצלה און דעם שווינדלער“, האָט ער אויך געשאַפן זיין באַרימט וואָרט
„קאַמטשוואַנסטוואַ“: דאָס חוצפה־דיק־גראַביונגישע גרויסן זיך מיט דעם וואָס
מ'איז אַ קאַמוניסט; דאָס פאַדערן פאַר זיך פּריווילעגיעס, אויך די פּריווילעגיע
פון מעגן ניט וויסן און ניט פאַרשטיין, אויפן יסוד פונם פאַרטיי־בילעט.
אַבער לענינ'ס קריטיק פון יענע יאָרן האָט, ווייזט אויס, ווייניק געהאַלפן. אין
עצם רעזשים איז עפעס פאַראַן אַזעלכעס, וואָס גיט צופיל געלעגנהייטן דעם
ניט־שעמעוורדיקן הדיוט מיט די וואַלגאַר־אַגרעסיווע עלנבויגנס צו זיין אַ
קופּץ בראַש און טאַקע ווערן אַ ראש. לענין האָט געוואַלט היילן די קראַנק־
הייט דורך בייזערן זיך אויף די סימפּטאָמען, וועגן דער סיבה פון דער עצם־
קראַנקהייט האָט ער אויך, ווייזט אויס, מורא געהאַט צו טראַכטן, און דער סוף?
דער סוף איז — טאָואַרישטש לייווערסאָן חי וקיים. אַט יענער לייווערסאָן, וואָס
איז במשך 23 יאָר פון סאָוועטישער מלוכה־שאַפט אַמאָל געזעסן אין דער פּראַ-
ווינץ און אַמאָל אין צענטער, אַמאָל געווען אַ רוס, אַמאָל אַ איד, אַמאָל אַן אוק־
ראַאינער, אָדער אַ לעט, וואָס הייסט אַמאָל פעטראָוו, אַמאָל איוואַנאָוו און
אַמאָל כאַטרובאַיטיס וואָס איז אַבער אין גרונט שטענדיק... לייווערסאָן, דער
אייביקער לייווערסאָן פון דער רעוואַלוציע, דער סימבאָל פונם כּיטרן, צינישן,
אומפאַרשעמטן עס־האַרץ, פאַר וועלכן ס'איז גאָר נישטאָ יענע זאַך, וואָס ער
קען זיך ניט אונטערנעמען צו טאָן.

* * *

איך געדענק, אַז מ'טאָר ניט צופיל גענעראַליזירן. ניט יעדער סאָוועטי-
שער באַצמטער איז אומפאַרמיידלעך אַ לייווערסאָן. אין די 23 סאָוועטישע
יאָרן האָבן אין רוסלאַנד גענוג מענטשן פון פּאַלק, אַן בילדונג, אַן דערציאונג,
אַן פאַך־וויסן, אויסגעאַרבעט פון זיך, דורך אייגענער, נאַטירלעכער אינטע-
ליגענץ, גוטע און פעאיקע אַדמיניסטראַטאָרן. דעם דניעפּראַסטראַי און דעם
מאַנגיטאַגאַרסק האָט מען מיט לייווערסאַנישע טאַלאַנטן ניט געקאַנט אויפֿ-
בויען. דער אומגליק איז אַבער, וואָס אויף וויכטיקע פּאַסטנס וואָס טראַגן אויך

א פאליטישן כאראקטער — און אזעלכע פאסטנס זענען, א דאנק דער סאָ-וועטישער סטרוקטור, פאראן צופיל — ווערן נאך אלץ, און אפשר אין די לעצטע יארן אפטער ווי אמאל, באשטימט מענטשן ניט לויט זייערע פעאיקייטן, וויסן, צוגרייטונג און צוגעפאסטקייט, נאָר לויט די סטאליניסטישע סימנים פון לאַיאליטעט. אָט די באַדינגונגען, די באַדינגונגען פון אַ קליקן-דיקטאטור, זיינען אַ גן־עדן פאר די לייזערסאַנס פון די צענדליקער נאַציאָנאַליטעטן אין רוסלאַנד. און ווען געדיע דערציילט איצטער, אַז אַ פאַר שיק איז אין רוס־לאַנד נאָך אלץ אַ שטיק לוקסוס; און מיט וואָס צוצונייען אַ קנעפל צו אַ העמד איז נאָך אלץ אַ פראַבלעם; און קיין דירות אין די שטעט קען מען אויך איצטער ניט קריגן; און אַז אויך אין 1940 שטייען מענטשן לאַנגע שעה'ן אין דער ריי כדי איינצוקויפן שפייז אָדער אפילו אַ צייטונג — און אַפטמאַל גייט מען אַהיים מיט גאַרנישט — טראַכסטו זיך, אַז אין אַדמיניסטראַטיוון אַפאַראַט, אין טראַנס־פאַרט, אין דער אינדוסטריע און אין די קאַלכאַז־פאַרוואַלטונגען זיצן נאָך ביז היינטיקן טאָג צופיל לייזערסאַנס, צופיל מענטשן וואָס „לאַיאליטעט“ איז זייער פראַפעסיע, זייער איינציקער „טאַלאַנט“.

י נעגער-אויסשטעלונג אין שיקאגא מוז זיין א שטאלץ און א שטארקע דערמוטיקונג פאר די 14 מיליאן נעגער פון די פאראייניקטע שטאטן. איר צוועק איז צו ווייזן, וואס די שווארצע ראסע האט אויפגעטאן אין אמעריקע אין די פינף-און-זיבעציק יאר פון איר עמאנציפאציע. און ווי איך זע פון די צייטונגען, איז פאראן וואס צו ווייזן.

די נעגער-פראגע אין אמעריקע איז נאך זייער ווייט פון אן ענדגילטיקער און צופרידנסטעלנדיקער לייזונג. לינטש-אקטן האבן זיך כמעט אפגעשטעלט, אבער א שיין ביסל רעכטלאזיקייט דארף ערשט באזייטיקט אדער אפגעשאפט ווערן. אין דער געבענטשטער סאוס פאסירט נאך איצטער ניט זעלטן, אז א נעגער וואס האט גראדואירט פון הארווארד אדער יעיל קען זיך אין א דארטיקן שטאט ניט באטייליקן אין וואלן, ווייל ער האט ניט אויסגעהאלטן דעם "טעסט", וואס א ווייסער האלב-גראמאטנער עקזאמינאטאר האט אים געגעבן. אויך אין ליבעראלערן צפון-חלק פון לאנד ווערט נאך אויף יעדן שריט און טריט דיס-קרימינירט קעגן די "קאלירטע" — עקאנאמיש, סאציאל, פאליטיש, אפטמאל אפילו אין רעליגיעזן לעבן. אבער ווער קען פארגלייכן זייער היינטיקע לאגע מיט דעם, וואס זיי האבן איבערגעלעבט און וואס זייער סטאטוס איז געווען ביז 1865?

מיר איז ערשט ניט לאנג צופעליק אויסגעקומען צו ליינען א דאקומענט-טירטע באשרייבונג פון א שטראף, וואס א נעגער האט באקומען פון זיין אנגלאַ-זאקסישן בעל-הבית אין ווירדזשיניע א פאר יאר פארן בירגער-קריג. ווען דער האר איז מיר געווארן פון שלאגן אים, האט ער געצוואונגען צוויי אנדערע נעגער, א מאן און א פרוי, צו טאן זיין ארבעט אויפן שוין צע-קאראוואשעטן נאקעטן קערפער פון דעם באשטראפטן. נאכדעם ווי ער האט זיך אפגערוט, האט ער אנגעהויבן בראטן מיט פייער איינצלנע טיילן פון זיין גוף — דעם רוקן, דעם בויד, נאכדעם (א שפאס אזעלכער איז דאס געווען!) ... זיין אבר-המין. נאך דער עקזעקוציע האט ער אים ערשט געהייסן אפואשן מיט וואסער "צוגעווירצט" מיט רויטן פעפער. עטלעכע שעה נאך זיין באד איז דער נעגער אויסגעגאנגען. אזעלכע שטראפן זיינען געווען ניט קיין פאר-איינצלטע פאקטן ערשט צוריק מיט פינף-און-זיבעציק יאר — ניט נאר אין די פאראייניקטע שטאטן, נאר אויך אין אייניקע בריטישע קאלאניעס; עס איז גענוג זיך צו דערמאנען אין די שטראף-עקספעדיציעס, וואס דער גאווער-נאר פון דזשאמעי קא פלעגט דורכפירן אויף זיינע נעגער — און אז ניט מער

און ניט ווייניקער ווי קארלייל האָט דעם ענגלישן המן גענומען אונטער זיין „מאַראַלישן“ שוין.

עס איז שוין היינט ניט אינגאַנצן לייכט תופס צו זיין די מענטאַליטעט און די „לאַגיק“ פון דעם אַמאַליקן שקלאַפן-האַר צו זיין „אייגנטום“. אַפּטמאַל קריגסטו דעם איינדרוק, אַז ער האָט די נעגער ניט באַטראַכט פאַר קיין מענטש-לעכע באַשעפּענישן, אַז זיי זיינען פאַר אים געווען אפילו ניט קיין אינפּעריאַרע ראַסע, נאָר אַ מין בהמה בצורת מענטש. האָבן דאָך אין אונזער מדינה עק-זיסטירט, אַזוי צו זאָגן, נעגער-פאַרמס (אין דעם זעלבן זיינען וואָס „משיקען-פאַרמס“ אָדער „רעביט-פאַרמס“) — צו אַנטוויקלען צווישן די נעגער וואָס מער פרייהורביה און אויסכאַווען שקלאַפן „פאַרן מאַרק“, און ווי מ'קען זען פון אַלטע אַמעריקאַנער פאַמיליען-כראַניקס, פלעגן זיך אַריסטאָקראַטישע און צניעות'דיקע דאַמען ניט שעמען אויסצוטאָן נאַקעט אין דער אַנוועזנהייט פון שוואַרצע מענער: פראַוועט מען דאָך ניט קיין צניעות, פלעגן זיי זאָגן, פאַר אַ הונט אָדער פאַר אַן אַקס. פון דער אַנדערער זייט, פלעגט אָבער דער ווייסער פלאַנטאַטאָר אַנווענדן אויף זיינע נעגער דעם „פריציפ“ פון שכר ועונש — שטרענג, ברוטאַל, סאַדיסטיש באַשטראַפן זיי פאַר זייערע „עבירות“. אויף זיינע בהמות האָט ער נאַטירלעך קיינמאַל ניט געקוקט ווי אויף פאַראַנטוואַרט-לעכע, שטראַפבאַרע בראַוים, און ער האָט אויף זיי קיין סאַדיסטישע עקזע-קוציעס ניט געפראַוועט. אַט גראַד, דוכט זיך מיר, דאָס באַהאַנדלען שוואַרצע קנעכט ברוטאַלער און רציחה'דיקער פון חיות און בהמות, איז ערשט אַ באַזוויי, אַז ערגעץ-וואו אין זיין אונטערבאַוואוסטזיין האָט דער אַנגלאַ-זאַקסישער שקלאַפן-טרייבער זיך געפילט זינדיק פאַר דער באַליידיקונג פונם צלם אלהים אויפן נעגער-פנים, און האָט די דאָזיקע זינדיקייט-געפילן... דערשטיקט אין זיך מיט נאָך מער אכזריות.

ווען דער אַמעריקאַנער נעגער קומט היינט אויף דער שיקאַגאַער אויס-שטעלונג מיט זיין „עבדים היינו“ אין זיכרון, קען ער פון איר בשום אופן ניט אַוועקגיין קיין אַנטווישטער אָדער אַנטמוטיקער. אויף דער אויסשטעלונג מוז ער זיך איבערצייגן, דערזען באַשיינפערלעך, אַז די 75 יאָר וואָס טיילן אים היינט אָפּ פון דעם עמאַנציפאַציע-אַקט זיינען ניט אַוועק אויף גאַרניט. אין דעם פעריאָד איז אויסגעוואַקסן אין לאַנד אַ באַדייטנדיקער, נעגערשער מיטלקלאַס, און מ'קען שוין היינט ניט זאָגן, אַז די שוואַרצע ראַסע איז אינגאַנצן אַ פראַ-לעטאַרישע. עס איז ביי זיי אויסגעוואַקסן אויך אַ גרויסע פראַפעסיאָנעלע אינ-טעליגענץ, וועלכע הויבט אָן צו פאַרנעמען — לכל הפחות, אין זייער איי-גענעם לעבן — אַן אַלץ גרעסערן פלאַץ. אויף דער אויסשטעלונג קען ער דערזען אַזאָ וויכטיקן פאַקט ווי די עקזיסטענץ פון אַ גרויסער אייגענער פּרע-סע (גאַנצע 230 פעריאָדישע פּובליקאַציעס) און ער האָט יעדן יסוד שטאַלץ

צו זיין אויף זיינע צענדליקער נעגער-קאלעדזשעס און אוניווערזיטעטן, וואו כמעט אלע פראפעסאָרן און לערער זיינען פון זיין אייגן פלייש און בלוט. ווי איך זע פון דער פרעסע, קען ער אויף דער אויסשטעלונג קוקן אויף די וואַנט-מאַלערייען (געמאַכט געוואָרן פון וויליאַם סקאַט, אַ נעגער-קינסטלער מיט אַן אינטערנאַציאָנאַלן נאָמען) מיט ניט ווייניקער שטאַלץ. זעט ער דאָך פאַר זיך די פּנימ'ער פון זיינע גייסטיקע "פּני"; בוקער ט. וואשינגטאָן, וועלכער האָט אַזויפיל בייגעטראַגן צו דער פאַרשפּרייטונג פון אינדוסטריעלער בילדונג צווישן זיין פּאַלק; און דזשאָרדזש קאַרווער, וועלכער פאַרנעמט אַזא בכבוד'יקן פּלאַץ אין דער כעמישער וויסנשאַפט פון אַמעריקע; און ר. ר. מאַטאָן, וועל-כער האָט זיך קונה שום געמאַכט אַלס פירער פונם טאַסקעגי אינסטיטוט; און דעם דיכטער פּאָול לאַרענס דאָנבאַר, און דעם שווישפּילער ריטשאַרד העריסאָן, און מעטיו הענסאָן, וואָס האָט זיך באַטייליקט אין פיער'יס אַרקטישע פאַר-שונגען ביים נאָרד פּאַל; און דעם קאַנצערט-זינגער פּאָול ראַבסאָן, און מעריאַן ענדערסאָן, וועלכע באַשיינט מיט איר זינגען שמחות אין ווייסן הויז. דער נע-גער-באַזוכער פון דער שיקאַגאָ'ער אויסשטעלונג מוז פּילן, אַז ער האָט קיין סיבה ניט צו זיין געפּאַלן אין זיינע אייגענע אויגן, און אַז ווי ביטער זיין לאַגע זאָל היינט ניט זיין, האָבן די יאָרן פון 1865 ביז 1940 באַוווּזן, אַז ער האָט אַ האַפּנונג אין אַ מאָרגן. "און דאָך באַוועגט זי זיך". פאַר דער שוואַרצער ראַסע שטייט די וועלט ניט אויף איין אַרט ...

* * *

ווער קען זיך אונטערנעמען נביאות צו זאָגן, צי די נעגער אין אַמעריקע וועלן ווען עס איז באַטראַכט ווערן פון די ווייסע ניט נאָר פאַר יורי-דיש גלייכבאַרעכטיקט? מיין איינדרוק איז, אַז דאָס איז בלוז אַ פּראַגע פון צייט, פון גובר זיין אין זיך "אינריידענישן". מיין איינדרוק איז, אַז די ביאַ-לאַגישע מחיצה צווישן ווייס און שוואַרץ איז אין אַ זייער גרויסער מאָס אַן אויסגעטראַכטע. דיעזעלבע פּראַנצויזישע דאַמען, וואָס האָבן אַמאַל אויפן האַיטי-אינזל געקוקט אויף נעגער (נוצנדיק היטלערס היינטיקן אויסדרוק) ווי אויף האַלב-מאַלפעס, האָבן אַנגעהויבן האַנדלען גאָר אַנדערש נאָך דעם דערפּאָלג פון דעם נעגער-אויפשטאַנד; דער שוואַרצער דיקטאַטאָר האָט אַנ-געהויבן יעדן טאָג קריגן פון זיי אַזעלכע עראַטישע צערטלעכקייטן ווי לאַקן האָר און אַ מענגע ליבע-בריוו, וואוהין איז פאַרשוואַנדן געוואָרן דער באַרימ-טער "פיזשער עקל", מיט וועלכן זיי האָבן זיך אַקאַרשט געפּעשטשעט? און וואָס איז געוואָרן פונם קאַלאַניאַל-פּראַנצויזישן "געפּיל פון חשיבות", ווען זייערע מענער האָבן אַנגעהויבן גיין צו די שוואַרצע גענעראַלן צו גאַסט — פאַרברענגען מיט זיי, עסן און טרינקען ביי זייער טיש? אָבער נאָך וואָס גיין אַזוי ווייט ווי קיין סאַנטאָ-דאַמינגאָ? איך גלויב היינט ניט אויך די ווייסע

אני-ואפסי-עוד/ניקעס אין די פאראייניקטע שטאטן אָדער אפילו ספעציעל אין דער סאַט. אַז אַ נעגער-פנים רופט ביי זיי אַרויס „אומבאַקוועמע“ גע-פילן. אַ סך מער ווי אין דער נאַרט, ווערן אין דער סאַט ווייסע קינדער גע-היטן און אויסגעכאַוועט פון נעגער-פרויען; די ווייסע פרוי אין דער סאַט לאַזט זיך באַדינען און ארומגיין אַרום איר, ווען זי ווערט קראַנק (און ווען די סענסיטיוויטעטן זיינען ביי מענטשן אַ סך שאַרפער), פון אַ נעגער-נורס; אין די „בעסטע פאַמיליעס“ געפינט זיך דאָרט די קיך אין נעגער-הענט, און איך האָב נאָך ניט געהערט, זיי זאָלן זיך מיאוסן צו עסן אין זייערע אייגענע היימען; פאַרן רייטנדיק לערנט זיך די פרוי פון דער סאַט אויס פון שוואַרצע „גרוּמס“; איר שאַפער איז אַ נעגער; דער קעלנער אין רעסטאָראַן, וואוהין זי גייט פאַר-ברענגען, איז מערסטנטיילס אַ נעגער; דער פולמאַן-פאַרטער וואָס מאַכט פאַר איר דאָס בעט איז שטענדיק אַ נעגער — וועמען וויל זי איינריידן, אַז זי קען ניט איבערטראַגן דעם ריח פון אַ נעגעריש לייב, און ס'הויבט איר אָן צו איבלען ווען אַ נעגער שטייט נאָענט לעבן איר?

מיליאָנען ווייסע אַמעריקאַנער האָבן זיך היסטאָריש אַליין אַריינגעהיפּנאַ-טיזירט אין אַ מין מוקצה-באַציאונג צו דער שוואַרצער ראַסע, אָבער דער היפּנאַז פּלאַצט פון זיך אַליין, און די נאַטור צווינגט אָפט דורכצוברעכן דעם קינסטלעכן תּחום פון באַציאונגען. אפילו פון די בינז-לבינה-באַציאונגען. אַז „די קאַליר-גרענעץ עקזיסטירט נאָר אין טאָג-ליכט“, איז אַן אויסדרוק וואָס קלוגע און ערלעכע ווייסע נוצן איצטער אומעטום — אין אַפריקע אַזוי גוט ווי אין אַמעריקע, ווען שוואַרצע וואַלטן טאַקע געווען סעקסועל אַזוי אַפ-שטויסנדיק פאַר ווייסע, ווי אייניקע ווילן אונז נאָך איינרעדן, וואַלטן אין צענט-ראַל און זיד-אַמעריקע זיך ניט געשאַפּן קיין נייע ראַסן, וואָס זיינען אַ געמיש, אין פאַרשיידענע פּראָפּאָרציעס, פון ווייס און שוואַרץ (אַפּטמאַל נאָך מיט אַביסל ברוין). ווער עס האָט זיך צוגעקוקט אויך אין צפון-אַמעריקע צו די טויזנטער און טויזנטער מולאַטאַס, וואָס זענען שוין דאָ פאַראַן און וואָס זיינען, כידוע, ניט געבוירן געוואָרן בלויז פון רוח-הקודש, מוז אנערקענען אַז זיי זעען ניט אויס ווי „ביאַלאָגישע אויסוואַרפּן“, ווי זיי וואַלטן לויט אַ געוויסער שיטה אפּשר געדאַרפט אויסזען, ווען צווישן ווייס און שוואַרץ וואַלט טאַקע עקזיסטירט אַ נאַטירלעכע פיזישע אַפּשטויסונג. פון וואַנען נעמט זיך, אגב, ביי מולאַטאַס, ביי די אַזוי גערופּענע „באַסטאַרדן“, אַזאַ רייצנדע, באַצויבערנדע שיינקייט? אַסור, דוכט זיך מיר, צי אַזעלכע אויגן, נעזער, מיילער, פּראָפּילן און פי-גורן, ווי די וואָס מיר זעען אַזוי אָפט ביי מולאַטאַס, קענען שטאַמען פון אַ סעקסועלן לעבן, וואָס זאָל זיין אין דער בחינה פון... כאילו כפאו שד. איך דערמאָן זיך איצטער אין די הנועוודיקע מולאַטאַ-קינדער, וואָס מיר איז אויסגעקומען צו זען אַ פאַר יאָר נאָך דער וועלט-מלחמה אין דייטשלאַנד.

אין די קלענערע שטעטלעך צווישן פראנקפורט און וויסבאדן. די קינ-
 דער זיינען געווען אַ פראָדוקט פון צופעליקע זיווגים צווישן בלאַנדע דייטשע
 מיידלעך און שוואַרצע קאַלאַניאַלע סאַלדאַטן פון דער פראַנצויזישער אָקו-
 פאַציע-אַרמיי. נאַצישע ראַסן-עבודה-זורה-ניקעס, וואָס האָבן שוין דענסטמאַל
 אַנגעהויבן בושעווען אין דער דייטשער פראַווינץ, האָבן געשריגן גוואַלט און
 געפאַדערט, מ'זאָל יענע קינדער „צוריקשיקן“ קיין אַפריקע; היטלער קען ביז
 היינטיקן טאָג ניט מוחל זיין די פאַרפעסטונג פון זיין ראַסע מיט נעגער-בלוט.
 וועלכע די פראַנצויזן האָבן גורם געווען. אָבער די אַרישע מוטערס האָבן
 זייערע דריי-פערטל-שוואַרצע זינדלעך און טעכטערלעך געצערטלט ניט וויי-
 ניקער פון אַנדערע מוטערס, און קינדער (וועלכע זיינען אין די זאַכן אַ סך
 בעסערע „פאַרשטייערס“ פון זייערע דערוואַקסענע דערציער) האָבן זיך מיט
 זיי אַרומגעשפילט אַ סך גערנער, ווי מיט ווייסע קינדער.

אויך אַ ניט-מאַרקסיסט מעג דענקען, אַז די מחיצה צווישן ווייס און שוואַרץ
 איז הויפטזעכלעך אַ סאַציאַלע, ניט קיין ביאָלאָגישע. מיט דער עקאָנאָמיש-
 קולטורעלן אויפשטייג פון דער נעגער-ראַסע, מעג מען האָפן, וועלן פאַרשווינדן
 די היסטאָריש-אויפגעשרוויפטע „ריר-מיד-ניט-אָן“-געפילן, פון וועלכע עס
 ליידן נאָך ביז היינט מיליאָנען ווייסע.

* * *

די באַרימטע אומפּעאַקייט פונם נעגער גובר צו זיין אין זיך דעם סעק-
 סועלן יצר-הרע, באַזונדערט ווען עס האַנדלט זיך אין ווייסע פרויען (זיין קריי-
 מינעלע גרייטקייט מאַנס צו זיין) איז מסתמא אַ שיין ביסל איבערטריבן.
 איך האָב די טעג אַריינגעקוקט אין ל. ר. דזשעיס'ס מאַנאַגראַפיע „היסטאָרי
 אָו ניגראַ רעוואַלט“ און האָב דאָרט געפונען אַ ריי אינטערעסאַנטע פאַקטן,
 וואָס הלוואי זאָל זיך געוויסע ווייסע און נאַרדישע אַרמיען אַראַפּנעמען פון זיי
 אַ מוסר. אין אַפריקאַנער קאַלאָניעס זיינען ניט איינמאַל געשאפן געוואָרן סי-
 טואַציעס, ווען די ווייסע מענער זיינען געווען פאַרנומען אין שלאַכטן קעגן
 נעגער-אויפשטאַנדן, און ווייסע פרויען — ענגלישע, האַלענדישע, דייטשע —
 זיינען געבליבן אין געוויסע געגנטן אַליין מיט שוואַרצע רעבעלן, וואָס האָבן
 צייטווייליק פאַרכאַפט שטעט און פלאַנטאַציע-דערפער. די ווייסע זיינען נאָכ-
 דעם געווען דערשטיינט אויסצוגעפינען, אַז די „שוואַרצע בעסטיעס“ האָבן
 זייערע פרויען און טעכטער, אין די מייסטע פאַלן ניט אַנגערירט. ניט איינמאַל
 האָבן אין יענע געגנטן נעגער-רעבעלן אַוועקגעפירט מיט זיך ווייסע פרויען
 אַלס „משכנות“, אָבער ווען די שלאַכטן האָבן זיך געענדיקט מיט אַן אויס-
 גלייך, זענען די געפאַנגענע פרויען צוריקגעבראַכט געוואָרן אַ היים און זעלטן
 ווען איינע פון זיי האָט געהאַט אַ יסוד זיך צו באַקלאַגן אויף זייער באַהאַנדל-

לונג. די אמעריקאנער „רעיפ־קעיס“־סטאטיסטיק פארדינט מ'זאל זי שטרענג
בודק זיין.

* * *

א פריינט, וועלכער האָט מער געלעגנהייט פון מיר צו באַאָכטן דאָס
אמעריקאנער נעגער־לעבן, האָט מיר ניט לאַנג דערציילט: נעגער פון אַ באַ־
שטימטן טיפּ באַרימען זיך אַפט מיטן כּח־גברא פון זייערע ראַסן־גענאָסן. זיי
רופן אָן נעמען פון אַריסטאָקראַטישע ווייסע פּרויען, פון ווייסע שוישפּילערינס
און אַנדערע בכּווד'יקע פּאַרטערטערינס פונם שיינעם געשלעכט, וואָס האָבן
אינטימע באַציאונגען מיט נעגער־מענער און קענען זיך ניט אָפּלויבן פונם
צויבער פון זייער סעקסועלער ענערגיע. איך ווייס ניט, צי און אין וועלכער מאָס
דאָס איז אמת, אָבער מיין אינפּאַרמאַטאָר האָט עס מיר דערציילט מיט אַ פּו־
אויבן־אַראַפּ־שמיכל: זעט נאָר, מיט וואָס מענטשן פון אָן אונטערדריקטער און
באַלידיקטער ראַסע באַרימען זיך! איך מיין, אַז ער איז אומגערעכט. פאַר
וואָס, לאַמיר זיין ערלעך מיט זיך אַליין, זאָל מען זיך דערמיט ניט באַרימען?
סעקסועלע אימפּאַטענץ איז אַ חרפה און אַפּטמאָל אַ סימן פון דעגענעראַציע,
און אויב מ'דאַרף זיך שעמען מיטן מאַנגל פון כּח־גברא, לייגט זיך אויפן שכל,
אַז ס'איז פאַראַן יסוד פאַר אַ ראַסע זיך צו באַרימען מיט סעקסועלער קראַפט
און ענערגיע. דאָס איז פאַר אַ ראַסע עקזיסטענץ־גאַראַנטיע, האַפּענונג, אין
די לעצטע אַנאַליזן און „חשבונות“ אפשר דער מקור פון שעפּערישע פּאַטענצן.
דאָס האַרלעמער באַרימען־זיך האָט מסתּמא נאָך אַ מאַטיוו: דער נעגער דעקט
דערמיט אויף דעם שקר פון געוויסע טעאָריעס, אַז זיין ראַסע איז פיזיש אַפּ־
שטויסנדיק, אַפּשטויסנדיק? — איז ער גרייט מיט אייך צו אַרגומענטירן — די
פּינסטע און געשמאַקפּולסטע ווייסע פּרויען האָבן נעגער־געליבטע ...
עס זיינען געווען צייטן ווען ווערנער זאָמבאַרט'ן האָט זיך אפּילו ניט גע־
חלומ'ט, אַז ער וועט אַמאָל ווערן היטלער'ס אָן אינטעלעקטועלער טעלער־לע־
קער. דאָן האָט ער געהאַט אַ שם פון אַ גרויסן אוהב ישראל און פּלעגט
אויפטערען אויף ציוניסטישע פּאַרזאַמלונגען. איך דערמאָן זיך איצטער
מיינס אַ באַגעגעניש מיט אים. ער האָט מיך ביי יענעם באַזוך אויטאָריזירט
איבערצוזעצן אויף רוסיש זיינס אַ ווערק, בשעת אונזער לאַנגן און זייער סטי־
מולירנדיקן שמועס האָט ער מיר, צווישן אַנדערע זאַכן, אַ זאָג געטאָן: „פון
וואַנען נעמען זיך ביי אייך אַזעלכע אַנציענדיקע פּרויען, ביי קיין שום אַנדער
אומה ולשון באַצויבערן מיך ניט אַזוי די פּרויען, ווי ביי אידן. איך פאַרליב
זיך אַפט, און מערסטנטייל אין אַברהם אבינו'ס אור־אייניקלעך.“
איך מוז זיך מודה זיין: מיר איז עס דענסמאָל געווען זייער אַנגענעם צו
הערן. איז דאָס געווען דערפאַר, וואָס איך בין אויך אַ זון פון אָן אונטערדריק־
טער ראַסע, אַ האַרלעמער בנוסח איד?

עגן דעם אַז אַנרי בערגסאָן איז געוואָרן אַ קאַטאָליק, זיינען אַהער דער-
 גאַנגען קלאַנגען נאָך צוריק מיט עטלעכע יאָר. פּערזענלעך האָב איך עס
 די גאַנצע צייט ניט געוואָלט גלויבן, אויף וויפּיל איך בין תּופּס זיין פּילאָזאָפּישן
 געדאַנקענגאַנג האָב איך אויך ניט געהאַט קיין יסוד דערצו. אָבער די טעג
 האָב איך זיך אָנגעשטויסן אויף אַ באַשטעטיקונג פּון יענע קלאַנגען. נאָך דעם
 אַרטיקל וואָס מאַדאַם ראַאיסאַ מאַריטען (די פּרוי פּונם באַקאַנטן פּראַנצויז-
 זישן פּילאָזאָף און טעאַלאָג, זשאַק מאַריטען) האָט פּאַרעפּנטלעכט אין דער
 ליבעראַל-קאַטאָלישער „קאַמאָנוויל“, קען שוין, דוכט זיך, קיין ספּק ניט זיין,
 אַז בערגסאָן איז אַוועקגעגאַנגען פּון דער וועלט אַלס מיטגליד פּון דער „אונז-
 ווערסאַלער“ קירכע. מאַדאַם מאַריטען איז בערגסאָנס אַן אַמאָליקע תּלמידה.
 זי איז מיט אים יאָרנלאַנג געווען באַפּריינדעט, און איצטער, נאָך זיין טויט,
 געפּינט זי פּאַר מעגלעך אויסצוזאָגן דעם סוד. פּאַר בערגסאָנס אינטימען קרייז
 פּון פּריינט איז דער פּאַקט פּון זיין „שמד“, ווי מ'קען זען פּון איר אַרטיקל,
 די גאַנצע צייט ניט געווען קיין סוד. ער האָט זיי נאָר געבעטן, ניט צו פּאַר-
 עפּנטלעכן דעם פּאַקט, ווייל אַלס איד האָט ער ניט געוואָלט אָנטאָן קיין יסורים
 זיינע שטאַם-בירגער אין צייטן פּון רדיפות און דערנידערונגען. אידן, האָט
 ער געפּילט, וואָלט שטאַרק געקּרענקט, ווען זיי דערוויסן זיך אַז איינער פּון
 זייערע גייסטער, מיט וועמען זיי האָבן יאָרנלאַנג שטאַלצירט, האָט זיי אין אַן
 עת-צרה „פּאַראַטן“.

אַלזאָ, וועגן פּאַקט גופּא איז שוין, דוכט זיך, קיין פּלאַץ פּאַר צוויפּל
 נישטאַ. אָבער פּאַרוואָס האָט עס בערגסאָן געטאָן? וואָס האָט אים, גראַד אויף
 די עלטערע יאָרן, אַזוי שטאַרק באַווירקט און וועלכע אידיע אָדער עלעמענט
 אין קאַטאָליציזם האָט אים צו זיך געצויגן מיט אַזאַ קראַפּט, אַז ער האָט זי
 ניט געקאַנט ביישטיין? אייגנטלעך, דאַרף דאָס אונז בלויז אינטערעסירן
 ווען עס האַנדלט זיך וועגן אַ מאַן פּון בערגסאָנס גייסטיקן וואוקס. פּונם עצם
 „שמד“ זיך ווער איך נישט נתפּעל. מיט איין קאַטאָליק מערער און מיט
 איין איד ווייניקער (כאָטש פּרעגט מיך בהרם, אין וואָס פּאַר אַ זין איז בערגסאָן
 זיין גאַנץ לעבן געווען אַ איד, אַחוץ זיין אַפּשטאַם פּון יחוסדיקער משפּחה
 אין פּוילן). אפּילו אַ איד וואָס איז מער און טיפּער פּאַרבונדן מיט אידן
 און אידיש לעבן האָט, אין תּוך, אַ רעכט, ביי קיינעם זיך ניט צו פּרעגן און
 ווערן אַ קאַטאָליק, אַ מאַכמעדאַנער, אַ מאַרמאַן און וואָס אין דער (רעליגיעזער)
 קאַרט, אויב ער ווערט פּלוצים רעליגיעז באַצויבערט. ווי מאַדאַם מאַריטען

דערציילט, זאל בערגסאן זיך האבן אויסגעדריקט, אז אין קאטאליציזם געפינט ער די דערפילונג; די לעצטע, הייסט עס, און ענדגילטיקע השלמה פון אידישן גייסט. מילא, זאל זיין אזוי — לויט מיין פערזענלעכן חשבון וואלט איך אים מוחל געווען זיין קאטאליציזם, אפילו ווען ער וואלט ניט געווען די „העכערע מאניפעסטאציע“ פון אידישן גייסט — אויב די נייע אמונה האט אים געגעבן א נייע און שטארקערע אחיזה אין לעבן. דער פארשטארבענער פויפסט האט געהאלטן אז „גייסטיק זיינען אלע קאטאליקן און קריסטן בכלל — סעמיטן“. איז דאס געווען זייער פיין און נאבעל פון זיין זייט וואס ער איז ארויסגע-קומען מיט אזא מאמר גראד אין די צייטן פון היטלער'ס אַנטיסעמיטישע גזרות און רציחות. אבער צו אונזער ענין קער זיך עס ניט אן. א גרויסער העברעאישער שרייבער (מיכה יוסף בערדיטשעווסקי) האט יארנלאנג געפירט א טעמפערעמענטפולן, מאמענטנווייז א היסטערישן קאמף, קעגן „אידישן גייסט“ בכלל און קעגן זיין סעמיטישן יסוד. ער האט אים געזוכט „עוקר מן השורש“ צו זיין. קיינעם פון אונז איז ניט געקומען אויף דער מחשבה אים דערפאר אויסצושליסן פון כלל ישראל אדער אים ארויסצוגעבן אן אטעסטאט פון אן עוכר ישראל. ווען בערגסאן וואלט איצט געלעבט און וואלט געהערט צום כלל ישראל, בלייבנדיק א קאטאליק, וואלט איך אים פון „מיין קאנגרעגאציע“ ניט אויסגעשלאסן. דער פארדרוס וואס איך טראג אויף אים האט צו טאן גאר מיט עפעס אנדערש: פארוואס האט ער עס געהאלטן פון אונז בסוד? און פארוואס האט ער אונז, בלינדע, פארבלאנדזשעטע, רעליגיעז-צוריקגעשטא-נענע, ניט געגעבן צו פארשטיין; פראסט און פשוט ניט דערציילט, ווי אזוי האט דאס מיט אים „פאסירט“? ווען און ווי אזוי איז אין זיין לעבן פארגעקומען יענער „גילוי אליהו“ אדער גילוי פאאולוס, וועלכער האט אים פלוצים געעפנט די אויגן, פארפלייצט זיין גייסט מיט א נייעם ליכט?

ווער עס וויל, קען גלייך געפינען א באקוועמע פארמולע, כדי מלמד-זכות צו זיין אויף בערגסאנ'ען: רעליגיע איז א פריוואט-זאך און קיינער איז ניט מחוייב זיינע מיטמענטשן אפצוגעבן דיין-וחשבון וועגן זיינע רעליגיעזע אנ-שוואונגען אדער וועגן די ענדערונגען וואס זיי האבן דורכגעמאכט. איך נעם אן די דאזיקע פארמולע און איך בין גארניט אזוי גרייט זיך אריינצורייסן אין מיין שכן'ס אינטיים לעבן. אבער דאך: עס איז פארן א חילוק צווישן א ריעל-עסעטיש-בראקער, וואס נעמט פלוצים אן א נייעם גלויבן, און א פילאזאף. דער ערשטער איז מיר גארנישט שולדיק, ער איז ניט מחוייב צו זיין בכח זיך אליין אויסצוטייטשן די מאטיוון פון זיין האנדלונג. איך וואלט אפילו העיוואוד ברוך ניט אוועקגעזעצט אויף א באנק, אים אויסצופרעגן, פארוואס און ווי אזוי ער, א געבוירענער פראטעסטאנט און נאכדעם, יארנלאנג א משמש פון מארקסיסטיש-אטעאיסטישע תלמידי-חכמים און אן ארויסהעלפער פון קא-

מוניסטישע גבאים און גבאי'טעס, איז פלוצים געוואָרן אַ קאַטאָליק. עס קען זיין, אַז זיין קאַטאָליציזם איז געווען ניט ווייניקער שטיפעריי, פּלירט און פעליעטאַניסטישע קונדס'עריי ווי, פּריער, זיין פּראָ-קאַמוניזם. אָבער פאַר אַ פּילאַזאָף, ווי בערגסאַן איז געווען; פאַר אַ מאַן מיט אַן אייגענער שיטה אין מע-טאַפּיזישן דענקען; פאַר איינעם פון די ראשי המדברים אין דער אייראָפּע-אישער פּילאַזאָפּיע פון די לעצטע צוויי דורות — איז רעליגיע ניט קיין „פּרי-וואַט-זאַך“. ווען בערגסאַן — נאָך אַ האַלבן יאָרהונדערט פון זיין קאַריערע אַלס פּילאַזאָפּישער שריפטשטעלער און לערער — פאַרשווייגט די מאַטיוון פון אַ האַנדלונג וואָס דאַרף באַטראַכט ווערן אַלס דער עפּילאָג פון זיין גייסטיקער לעבנס-דראַמע הייסט עס, אַז ער איז געווען מיט אונז זייער באַרעדעוודיק וועגן אַלץ אין דער וועלט אַחוץ דעם עיקר, דעם עיקר פון אַלע עיקרים. וואָס קען דען זיין אַנטשיידנדיקער אינם נשמה-גורל פון אַ מענטש מיט אַן אינטענ-סיוו-גייסטיקן לעבן, ווי דאָס אַננעמען אַ גלויבן אין די פאַרקלערט-מעלאַנכאָ-לישע יאָרן פון געזעגענען זיך מיט דער וועלט?

איך געדענק נאַטירלעך, אַז אויך צוריק מיט יאָרן איז אַרומגעגאַנגען אַ מימרא, אַז בערגסאַן'ס פּילאַזאָפּיש דענקען איז בכלל פון אַ קאַטוילישן „שניט“. אַזאָ רעקלאַמע האָבן אים געמאַכט סאַלאַן-קאַטאָליקן אין פּראַנקרייך. זיי האָבן געזוכט אויסצו'פּלפּולן, אַז היות בערגסאַן איז אַזאָ שונא פון אינטעלעקטואַ-ליזם; ווייל ער האַלט ניט אַז דער „שכל התחנות" קען שפּילן די ראַלע פון אַ וועלט באַנעמער און עקזיסטענץ-דערגרונטעווער און ווייל ער זוכט אויפצודעקן אין מענשלעכען גייסט פעאיקייטן, וואָס צילן אַ סך נאַענטער צום שורש פון דער הויה איידער אונזער „געאַמעטריש-אַרגאַניזירטער מאַרך" — מינעוועט ער אונטער יענע „חוצפה'דיקע שכל'דיקייט", וואָס איז דער אַלטער שונא פון קאַטוילישן גלויבן. אָבער, אויב קריטיק פונם שכל-התחנות; אויב אַנצייכענען די גרעניצן ביז וועלכע יענער מעג זיך פאַרמעסטן צו גיין, פירט צו קאַטאָ-ליציזם — אָדער איז אין תוך קאַטויליש — קענען מיר מיט דעמזעלכן רעכט פאַרשרייבן צווישן „קאַטאָליקן" אי שאַפענהאַאוער'ן (פאַר וועמען ווילן איז געווען אַ סך אַ גרעסערער „יש" ווי וויסן), אי ניטשען וועלכער האָט געמאַכט פונם אינטעלעקט „אויסצודרייען", אי קאַנט'ן מיט זיין „פּראַקטישער", ניט-ראַציאָנאַלער פאַרנופּט, אי אפילו יהודה הלוי און... שמואל דוד לוצאַטאַ. דאָס אַנטשיידנדיקע דאָ איז ניט, וואָס איינער האָט דעם קוראַזש צו זאָגן דעם אינטעלעקט „אַרעמער דאָך, וואָס קנאַקסטו?" וויכטיק איז, וואָס ער שטעלט אַוועק, אָדער אויף וואָס ער ווייזט אַן אנשטאט דעם אינטעלעקט. דער טיפּישער קאַטאָליק איז אַזעלכע פאַלן גיט אונז דעם אַדרעס צו דער קירכ'טראַדיציע, צו באַשטימטע דאַגמעס וואָס דאַרפן אַנגענומען ווערן אַן חקירות, צו אַ געוויסן פּלאַץ אין ארץ-ישראל וואו עס האָט זיך אין אַ באַשטימטן טאַג אָפּגעשפּיגלט

א געטלעכע מיסטעריע. אבער בערגסאָנ'ס וועג פון אינטעלעקטואַליזם האָט אים געפירט ניט צו טראַדיציע, ניט צו וועלכער ניט איז אויטאָריטעטן-ירושא, און ניט צו אַ דאָגמע וואָס מוז זיין אמת „אפילו ווען זי זעט אויס אַבסורד“ — נאָר צו דעם קוואַל פון אינטואיציע און יחיד'ישער וויזיאַנעריש-קייט. וואָס האָט זיין „אַנטי-אינטעלעקטואַליזם“ צו טאָן מיט אַ ריטואַל, אין וועלכן ברויט ווערט פארוואַנדלט אין מענטשן-קערפער און וויין אין מענטשן-בלוט? מיט אַ גלויבן, אַז אַ באַשטימטער מאַן אין יעדן דור איז אַן חסרונות און אין זיינע (בלויז און נאָר אין זיינע) הענט געפינען זיך די שליסלען צו די שערי שמים? מיט אַן „איבערצייגונג“ אַז ווער עס גייט אַוועק פון דער וועלט אַן דעם חסד פון דער קאָטוילישער קירכע וועט ווער-ווייסט וויפיל יאָרן גע-ברענט און געבראַטן ווערן אין גיהנום? אינדיווידועלע אינטואיציע האָט בערגסאָן געקאָנט זען אַ סך מער ביי פראַטעסטאַנטישע מיסטיקער, ביי אידישע מקובלים, ביי אינדישע עקסטאַטיקער, ביי בעטהאַווענען און באַכ'ן, איידער אין די סטאַטוטן פון אַזאַ מאַנאַרכיע אָדער טאַטאַליטאַרער מלוכה, ווי די קאַ-טוילישע קירכע. קאַטאַליציזם, דאַרף מען, פון דער אַנדערער זייט, ניט פאַר-געסן, האָט אין משך פון יאַרהונדערטער אויסגעאַרבעט — ווי משונה'דיק די זאך זאָל ניט אויסזען — אַן אייגענעם „ראַציאָנאַליזם“: אַ סיסטעם פון גע-קינסטלטער, „אַקאַבאַטיש-פּילאָזאָפּישער“ און פּרוכטלאָזער קהירה — וואָס אין פאַרגלייך מיט איר, איז די אויבערפלעכלעכסטע מעטאָדע פון וויסנשאַפּט-לעכן דענקען ווי אַן אַאָזיס אין אַ מדבר.

עס איז גענוג אַריינצוקוקן אין בערגסאָנ'ס לעצטן ווערק („די צוויי מקורות פון מאַראַל און רעליגיע“), וואָס דאַרף באַטראַכט ווערן אַלס זיין רעליגיעז-פּילאָזאָפּישער אַני מאַמין, כדי צו זען, אַז אַלס פּילאָזאָף האָט ער זיך אויף דער עלטער אויך ניט געענדערט. אויך אין דעם ווערק שטיצט ער זיך אויף די הויפט-געדאַנקען פון זיין „שעפּערישער אַנטוויקלונג“, וואָס דאַרף פון יעדן קאַטאַליק באַטראַכט ווערן אַלס טריף-פּסול. אויך דאַרט איז ער זיך סומך אויף די דערפאַרונגען פונם דאָגמאַטיש-ניט-געבונדענעם מיסטיקער און וויזיאַנער; אויף „קריסטנטום“ וואָס קען לעבן אויסער דער קירכע און אַפּט-מאַל להכעיס דער קירכע. אין דעם דאָזיקן ווערק, דאָס איינציקע פון זיינע שריפטן אין וועלכן ער דיסקוטירט דירעקט רעליגיע, האַלט ער אפילו פאַר נויטיק פּעסעצושטעלן, אַז „פון אונזער שטאַנדפּונקט, וועלכער אַנערקענט די געטלעכקייט פון „אַלע מענטשן“, איז ניט וויכטיק צו יעזוס איז אויך געווען קריסטוס (דער דערלייזער) און עס איז אפילו ניט וויכטיק, צי האָט ער טאַקע ווען עס איז עקזיסטירט. וואָס האָט אַזאַ באַציאָנונג צום קריסטנטום צו טאָן מיטן גלויבן, אַז ווען דעקאַראַטיוו-באַמאַנטלטע קאַרדינאַלן, נאָך לאַנגע טעג פון געהימע פּאַליטישע פאַרהאַנדלונגען (און אַמאָל אויך אינטריגעס), אייניקן זיך

אָנצורופן איינעם פון זייער קרייז „פויפסט“ ווערט יענער דורכדעם אליין (דורך וואָלן פון בשר-רוד'ס!) דער שטעלפאָרטערטער פון דעם, וואָס איז אַמאָל גע- ווען דער שטעלפאָרטערטער פונם רבונו של עולם אליין? און אויב ניט- גלויבן אין דעם, וואָס זשע הייסט עס דען ווערן אַ מיטגליד אין יענער „גע- שלאָסענער געזעלשאַפט“ מיט אירע שטרענגע תקנות און רעגמענטירטן דענ- קען, וואָס עס שטעלט מיט זיך פאַר די קאָטוילישע קירכע?

ניין, אין בערגסאַנ'ס ווערק, פונם ערשטן ביזן לעצטן, איז נישטאָ דער קלענסטער ממשות'דיקער רמז אויף וועלכער-ניט-איז נטיה פון זיין זייט צו קירכן-קאָטאָליציזם. זיין שמדן-זיך איז געווען אַ פּלוצלימדיקער שפרונג, אַ קאָטאָטראַפישער אויסברוך — ניט קיין נאַטירלעכער סוף פון אַ לעבנס- לאַנגער אַנטוויקלונג.

* * *

בערגסאַן איז אונז דערפאַר געבליבן שולדיק אַ דערקלערונג. פאַרוואָס- זשע איז ער אַוועקגעגאַנגען פון אונז אַ בעל-חוב? און פאַרוואָס, ווי מען מעג משפט'ן פון מאַדאַם מאַריטען'ס דערמאָנטן אַרטיקל, האָט ער אויך זיינע נאָ- ענטע פריינט ניט דערציילט — לאַמיר שוין רעדן עוואַנגעליש — וועגן זיין „דמשק“? און פאַרוואָס האָט ער דעם עצם-פאַקט פון זיין שפרונג געהאַלטן אַ סוד פאַר אידן, פאַר דער ברייטער עפנטלעכקייט בכלל? ניט געוואָלט מצער זיין זיינע שטאַם-ברידער אין מאַרטירערישע צייטן? אָבער איז דען דאָס באַהאַלטן און דאָס פאַרשווייגן פונם וויכטיקסטן פאַקט אין זיין לעבן ניט קיין טיפּע באַליידיקונג פאַר די זעלבע שטאַם-ברידער? אויב ער האָט מיטאַמאָל „דערזען ליכט“, דאָס אמת'ע און אייביקע ליכט, פאַרוואָס עס ניט פרובירן ווייזן פאר די הולכי-חושך פון זיין „ראַסע“; אויך פאַר אַזוי פיל מיליאָנען און מיל- יאָנען ניט-אידן, צעטומלטע, גייסטיק-צעבראַכענע, דעזאַריענטירטע און אַנ- טוישטע, גאַריקע און דורשטיקע — אפילו ווען זיי ווייסן ניט נאָך וואָס זיי זיינען גאַריק און אויף וואָס זיי זיינען דורשטיק? „ניט געוואָלט“, דערציילט אונז מאַדאַם מאַריטען, „אַנטאָן יסורים אידן“. אָבער אויב בערגסאַן איז טאַקע געוואָרן אַ קאָטוילישער מאַמין, איז פאַרוואָס האָט ער ניט געהאַלטן אַז גראַד איז אַזא שווערער צייט, גראַד אין טעג פון מאַרטירערטום, איז ער מחוייב אַנצוואוייזן זיינע ברידער אויף אַן אויסוועג, אויף אייביקער טרייסט, אויף דעם ניי-געפונענעם לעבנס-קוואַל, וואָס קען קיינמאָל ניט אויסגעטריקנט ווערן?

עס איז ניט ליכט צו ענטפערן אויף די דאָזיקע פראַגן. מיר ווייסן צו ווייניק וועגן בערגסאַנ'ס פּריוואַטן און אינטימעם לעבן, באַזונדערס פון זיינע לעצטע יאָרן. אָבער דאָס, וואָס ער האָט געמאַכט פון זיין קאָטאָליציזם אַ סוד, דער פאַקט וואָס ער איז געשטאַרבן אַן אַ פּילאַזאָפישער ווידוי, צווינגט צו

דענקען, און דער „שפרונג“ איז קיין ליידנשאפטלעכע, סטימולירנדיקע דער-
פארונג אין זיין לעבן ניט געווען. ער איז שוין ווארשיינלעך אויך גייסטיק גע-
ווען צו אלט. זיין עצם וויטאליטעט איז שוין משמעות געווען צופיל אויסגע-
שעפט, כדי דורכצולעבן און עכטן, רעליגיעזן אויפציטער. בערגסאן „דעם
פויפסט'ס און אונטערטאן“ און דער קירכע'ס א קינד? נאָר אין א צושטאַנד
פון גייסטיקער אונטערטעניקייט, אין קינדערשער פאַרלויִרנִקייט און
דערשראַקניקייט, ווען דער קאַפּ איז וויליק זיך צו בויגן פאַר יעדן וואָס זאָגט צו
„שוין“ און לאַזט זיך טוליען צו זיך — האָט דאָס געקאַנט מיט אים געשען.
אפשר טאַקע דערפאַר (און ניט ווייל ער האָט ניט געוואָלט פאַרשאַפן אידן
קיין עגמת נפש) האָט ער זיך ערגעץ-וואו אין האַרצן געשעמט מיט זיין באַקע-
רונג — געשעמט זיך אויך פאַר ניט-אידן, אויך פאַר זיך אליין. מיט אַ טייל פון
זיין באַוואוסטזיין האָט ער נאָך געקאַנט וויסן, אַז זיין „טויף-סאַקראַמענט“ איז
פאַרגעקומען ניט אין אַ מאַמענט ווען עפעס האָט אין אים אויפגעבליצט אַדער
אויפגעפלאַקערט, נאָר אין אַ בין-השמשות-שעה, ווען עפעס איז אין אים
אויסגעלאָשן געוואָרן. איך נעם אָן, אַז פּסיכיש איז ער שוין געשטאַנען אויף
יענער זייט פון „בגבורות“. זיין קאַטאַליציזם איז געווען אַ פּועל-יוצא ניט
פון נייער, פּלוצים אויפגעוואַכטער (און, לאַמיר זאָגן, פאַרפירנדיקער) קראַפט,
נאָר פון אַ מ'יחוש.

* * *

כ'האב שוין לאנג ניט געזען קיין קאטוילישן סידור, און איך געדענק ניט
צי אין אים איז פאראן א תפילה אינם גייסט פון אידישע תחנונים:
„אל תשליכנו לעת זקנה“...

פֿשר וואָלטן מיר אויפֿגעהערט צו נוצן ווערטער, אין וועלכע מיר לייגן
 ניט אַרײַן קײַן שום אײַנהאַלט; ווערטער וואָס מײַנען אַ סך פֿאַר עמײַצן
 אַנדערש און קענען ניט מײַנען דאָסזעלבע פֿאַר אונז? אָט אײַ, למשל, אַן
 אַלט־אַלטער אויסדרוק — „נצח ישראל לאַ ישֿקר“. די דאָזיקע פֿיר ווערטער
 זענען אומגעהויער־רײַך אין אײַנהאַלט. זײ דרײַקן אויס טײַפע אמונה, אפֿשר
 אַ גאַנצן וועלט־באַנעם, ווען זײ קומען פֿונם מויל פֿון אַן אמת־גלױביקן טראַג־
 דיציאָנעלן איד. אַזאַ איד, ווען ער זאָל זיך אַ פֿרעג טאָן, אין וואָס באַשטייט זײַן
 זיכערקײַט — אַז וואָס מיט אידן זאָל ניט פֿאַרקומען, וועלן זײ דאָך בלײַבן
 אידן ביזן סוף פֿון אַלע דורות — ווייסט ער וואָס צו ענטפֿערן. די אײַביקײַט
 פֿון ישראל איז פֿאַר אים דאָס, וואָס ס׳איז פֿאַר אַ וויסנשאַפֿטלעך־דענקנדיקן
 מענטש אַ פיזישער געזעץ. פֿרובֿירט אײַנרעדן אַ נאַטור־וויסנשאַפֿטלער, אַז
 שפֿעטער מיט כּך וכּך יאָרן וועט דער געזעץ פֿון גראַוויטאַציע בטל ווערן —
 פשוט, מיר וועלן זיך אויפֿכאַפֿן אין אַ שײַנעם פֿרימאַרגן און אַ קוק טאָן אויף
 דער וועלט און פֿלוצים דערזען אַז אויס, זי גראַוויטירט שוין מער ניט — וועט
 ער מיט פֿולשטענדיקן רעכט אײַך אַנזאָגן, אַז אַדער איר זײט משוגע געוואָרן
 אַדער איר האָט קײַנמאַל אין תּוך ניט פֿאַרשטאַנען וואָס גראַוויטאַציע איז.
 וואָס הייסט עפֿעס, אידן וועלן אויפֿהערן צו עקזיסטירן? דאָס איז פֿונקט אַזוי
 מעגלעך, ווי אַ צווייטער מבוּל, נאָך דעם וואָס גאָט האָט חרטה געהאַט אויפֿן
 ערשטן און זיך געגעבן אַן ערן־וואָרט קײַנמאַל מער אַזאַ עונש אויף דער
 וועלט ניט אַנצושיקן, וואָס הייסט עס, אַז אידן וועלן ווען־עס־איז אויפֿהערן
 צו זײַן אידן? און וואו איז דער שומר ישראל, וואָס שלאָפט ניט און דרימלט
 ניט? און וואו איז דער שר האומה, וועמענס עובדה עס איז שטענדיק צו שטיין
 אויף דער וואַך? צווישן גאָט און ישראל געשלאָסן געוואָרן אַ „ברית“, און דער
 רבּונו של עולם איז ניט קײַן „מפּיר ברית“, ניט קײַן קאָנטראַקט־ברעכער.
 די וועלט זאָל בלײַבן וועלט, נאָר קײַן אידן זאָלן אין איר ניט זײַן? גײט שוין,
 גײט! באַלד וועט איר זיך דערטראַכטן דערצו, אַז די וועלט קען בלײַבן וועלט,
 נאָר די זון און די לבנה און די שטערן וועלן אויסגעלאָשן ווערן און פֿאַר־
 וואַנדלט ווערן אין טױטע, קאַלטע שערבלאַך. אַזוי טראַכט און אַזוי האָט אַ
 יסוד צו טראַכטן אַ אײַדישער מאַמין. „נצח ישראל לאַ ישֿקר“ איז דערפֿאַר
 פֿאַר אים ניט מליצה, נאָר אַ וועלט־אויפֿפּאַסונג.

אַבער וואָס איז דער אײַנהאַלט פֿון די דאָזיקע ווערטער, ווען מיר הערן זײ
 פֿון „אַנשי שלומנו“, פֿון אידן וואָס האָבן שוין צו דער גאַנצער טראַדיציאָן־

נעלער אידישקייט בלויז א ליטערארישע, אן עסטעטישע, אדער א קולטור-
 היסטארישע באציאונג? וויסן זיי דאך, אז אין דער געשיכטע זיינען געווען
 „פאלקס-איביקייטן“, וואס האבן זיך געענדיקט. פארוואס זשע זאל זיך, אונ-
 טער געוויסע באדינגונגען, ניט קענען ענדיקן אויך די אידישע פאלקס-אי-
 ביקייט? גלויבן זיי אויך אין א שר האומה? שטעלן זיי זיך אויך פאר, אז אן
 אידן וואלט דער רבונן של עולם חרטה געהאט אויפן גאנצן עסק, אויף דער
 טירחה פון מעשה-בראשית? אט דערמאן איך זיך, ווי צוריק מיט א צוועלף
 אדער פערצן יאר — ווען ביאליק, עליו השלום, האט געדארפט אַנקומען אויף
 זיין באזוך קיין אמעריקע — האט ער פון דער שיף געשיקט די היגע אידן
 א ראדיא-גרופ. און פארענדיקט האט ער אים מיט א פסוק „ואלהי ציון
 וירושלים יהי בעזרכם“ (און דער גאט פון ציון און ירושלים זאל אייך באהיל-
 פיק זיין). וואס האבן די דאזיקע עטלעכע ווערטער פון ביאליק'ן געמיינט,
 אויב זיי האבן טאקע געהאט פאר אים וועלכן-ניט-איז אינהאלט? אסור, צי
 כ'האב עס דענסמאל געוואוסט און אסור, צי איך ווייס עס היינט. אויב
 ביאליק האט בכלל געגלויבט אין דעם „עיקר“, לאז איך איבער פאר זיינע
 ביאגראפן און ספעציעלע פארשער. פון לאנגע שמועסן, וואס כ'האב מיט אים
 אמאל געהאט אין בערלין און אין לייפציג, האב איך ניט געהאט דעם איינדרוק,
 אז ער האט די אינטעלעקטועלע העזה צו גלויבן אין גאט. אבער ער האט זי-
 כער ניט געקאנט גלויבן אין א גאט, וואס האט א ספעציעלע באציאונג צו
 א פאלק א ליבלינג און צו א לאנד, וואו ער פילט זיך „היימישער“ ווי אין
 אנדערע טיילן פונם אוניווערסום. קיינער, דוכט זיך מיר, איז אין אונזער דור
 ניט געווען אזא שונא פון מליצה ווי ביאליק. דאך איז ער אין דעם פאל, ווי אין
 עטלעכע אנדערע פאלן, אליין נכשל געווארן מיט נוצן א פסוק סתם זיך אזוי
 — אפשר צוליב פאלקסטימלעכקייט, צוליב „סטיליזאציע“.

מיר האבן די טעג געהאט אין ניו יארק א קערמעשל, לכבוד לעשציני-
 סקיס נייעם בוך וועגן די סאָוועטישע אידן. איז דאס קערמעשל אויך געווען
 ניט באזונדערס בגילופינ'דיק. די מחשבות וואס לעשצינסקיס געוויסנ-
 האפטע ארבעט רופט ארויס זענען גאנץ מרה-שחורה'דיק, „אונטערגענגע-
 רישע“. אבער אויך דאָרט האב איך געהערט — און ניט פון קיין פוסטע מיילער,
 נאָר פון מיילער וואס בדרך כלל האבן זיי עפעס צו זאָגן — די אלטע מימרא
 וועגן נצח ישראל. נישקשה אויך אין סאָוועטן-רוסלאַנד וועלן אידן בלייבן אידן.
 עפעס וועט אויפפלאַקערן, עפעס וועט אויפציטערן, ניט היינט איז מאָרגן,
 אויב ניט אונטער דיקטאטור, איז אין א פרייהייטלעך-סאָציאליסטישער גע-
 זעלשאַפט, וואס וועט דאך אמאל פאַרבייטן די דיקטאטור. קיין באדינגונגען
 האט קיינער ניט געגעבן, קיין באווייזן אדער קיין לאַגישע השערות האט
 קיינער ניט געבראַכט, אבער דעם פסוק האט מען גענוצט און דער פסוק האט

עס געדארפט ווירקן אַנשטאַט איבערצייגונג אויפן געמיט: „נצח ישראל לא ישקר“.

מיט אַ פאַר טעג פריער, האָב איך זיך דאָרט דערמאָנט, איז מיר אויסגע-
קומען צו לייענען סעסיל ראָטה'ס אָפּהאַנדלונג וועגן דעם זעלבן ענין (אין די
„דזשוואיש סאַשעל סטאָדיס“). דער ענגליש-אידישער היסטאָריקער, זע איך,
האַט זיך אָנגענומען מיט קוראַזש. ער איז אַרויסגעקומען מיט ברוטאַל-
קלאַרע ווערטער וועגן דער איינרעדעניש, אַז די געשיכטע האָט אונז אַרויס-
געגעבן אַ מין פאַרזיכערונגס-פּאָליסי אַז מיר וועלן קיינמאָל ניט אויפהערן
צו עקזיסטירן. לויט ראָטה'ן קומט אויס, אַז דער נצח ישראל האָט שוין ניט
אינמאָל — מעג מען רעדן אַזוי וואולגאַר? — „גע'שקר'ט“. ער מאַכט פאַר אַלע-
מען אַ סטאַטיסטישן חשבון. אין דער צייט וואָס דאָס קריסטנטום איז אַנט-
שטאַנען האָבן אין ארץ-ישראל געלעבט קרוב צו דריטהאַלבן מיליאָן אידן
(אַנדערע היסטאָריקער גיבן, אגב, אַן אַ גרעסערע ציפער), אָבער אַחוץ דעם
האַבן זיך שוין דענסטמאָל געפונען באַדייטנדיקע צאָלן אידן אין אַנדערע
לענדער, אין גלות. אַן אַלטער באַריכט ווייזט אָן, אַז אין די יאָרן פון אימפע-
ראַטאָר קלאַאודיוס, אין ערשטן יאָרהונדערט פון דער קריסטלעכער צייט-
רעכנונג, האָבן זיך אויפן שטח פון דער דעמאָלסטיקער רוימישער אימפעריע
געפונען אַרום זיבן מיליאָן אידן. מען דאַרף נאָך צורעכענען צו דער ציפער
מינימום אַ מיליאָן אידן, וואָס האָבן אין דערזעלבער צייט געלעבט אין מעסאָ-
פּאָטאַמיע, אין פּערסיע און אין אייניקע אַנדערע געגנטן. מיר וועלן וואַר-
שיינלעך זיין נאָענט צום אמת, אויב מיר וועלן אָננעמען, אַז אין אָנפאַנג
פון דער קריסטלעכער עפאָכע האָבן אידן געציילט אַכט מיליאָן נפשות. אין
די אַזוי גערופענע „פּינסטערע דורות“ און אין מיטלאַלטער זיינען, לויט גע-
וויסע מער אַדער ווייניקער באַגרינדעטע השערות, אין דער וועלט געווען ניט
מער ווי צווישן אַ מיליאָן און אַנדערטהאַלבן מיליאָן אידן. וואוהין זענען די
איבעריקע אידן פאַרשוואונדן געוואָרן? אין די דאָזיקע יאָרהונדערטער, ווייסן
מיר, איז די אַלגעמיינע באַפעלקערונג פון דער אונז-באַקאַנטער וועלט
פאַרקלענערט געוואָרן, גרויסע סכומים אידן זיינען אויך ספּעציעל אומגע-
בראַכט געוואָרן דורך רדיפות און דירעקטע שחיטות; אָבער דאָס דערקלערט
נאָך ניט ווי אַזוי פון אַכט מיליאָן איז געוואָרן איינער אַדער אַ מיליאָן מיט אַ
האַלבן, דער גרעסטער טייל אידן, איז ראָטה גענויגט צו גלויבן, האָט זיך אין
משך פון דורות פשוט אַסימילירט. אויף דערשיינונגען פון מאַסן-אַסימילאַציע
קען מען זיך אָנשטויסן אויך אין אַנדערע פעריאָדן. ראָטה דערמאָנט אונז,
למשל, אַז אין פאַרטוגאַל האָט זיך דער רוב מנין פון פאַרטוגעזישע אידן
אויסגע'שמד'ט אין סוף פונם פופצנטן יאָרהונדערט. איבערגליענדיק צו
נייערע צייטן, שטעלט זיך ראָטה אָפּ אויף ענגלאַנד, וואוהין אידן האָבן זיך

אומגעקערט צוריק מיט לערך דריי יארהונדערטער: וויפיל ענגלישע אידן, פרעגט ער, קענען היינט אָנווייזן אויף אַ יחוס-בריוו, וועלכער זאל זיי פאַר-בינדן מיט „אַבות“ וואָס האָבן זיך דאַרט באַזעצט נאָך דער רעוואָלוציע? זייער ווייניק, די מערהייט פון די איצטיקע ענגלישע אידן שטאַמען פון מזרח-אייראָפּעאישע עמיגראַנטן, ספּעציעל פון רוסלאַנד, וואָס זיינען אַהין אָנגעקומען סוף ניינצנטן און אָנפאַנג צוואַנציקסטן יאָרהונדערט. די „אַמת'ע“ ענגלישע אידן האָבן זיך אין זייער מערהייט אַסימילירט — דורך שמד, דורך געמישטע חתונות, דורך אומבאַמערקטע פאַרשווינדונגס-פּראָצעסן, ווען אידן וואַלטן זיך אין געוויסע פּעריאָדן מאַסנווייז ניט אַסימילירט, וואַלטן איצטער, לויט ראַט'ס קאַלקולאַציעס, געדאַרפט זיין אויף דער וועלט אַרום צוויי הונדערט מיליאָן אידן.

אויף קיין גלייכער פּראָגרעסיע-ליניע פון אידישער אַסימילאַציע קען ראַט'ה נאַטירלעך ניט אָנווייזן. עס איז דאָ גענוג וואָס אויסצוזעצן קעגן זיין גע-נעראַליזאַציע אָ „פאַרשווינדונג“ אין, אַזוי צו זאָגן, דער געזעץ פון אונזער עקזיסטענץ, ווען דער געזעץ וואַלט שטענדיק און אומעטום געווירקט, וואַלטן אָנשטאַט די מאַקסימום אַנדערטהאַלבן מיליאָן אידן וואָס האָבן געלעבט אין זיבעצנטן יאָרהונדערט, געדאַרפט איצטער זיין ניט מער ווי אַ פאַר הונדערט טויזנט. פון וואַנען האָבן זיך, נאָך אַלע סטאַטיסטישע ירידות, מיט אַמאָל גע-נומען אין ניינצנטן יאָרהונדערט אַכט מיליאָן אידן און אין אונזערע יאָרן — גאַנצע זעכצן מיליאָן (און אפשר נאָך מער)? ראַט'ה טיילט ניט אָפּ גענוג צווישן אַסימילאַטאָרן און אַנוסים. ווען מען שטעלט גרויסע צאָלן אידן פאַר דער ברייה: אַדער שמד אַדער פיזישע פאַרניכטונג, אַדער שמד אַדער גירוש — און זיי גיבן זיך אונטער, שמד'ן זיך, און ווערן נאָכדעם פאַרלוירן אַדער ביאָלאָגיש איבערגעקאַכט אין אַרגאַניזמען פון אַנדערע פעלקער — איז דאָס נאָך ניט קיין באַווייז אָ מיר ווילן זיך אַסימילירן, אַדער אָ מיר קענען ניט ביישטיין קיין השפּעות פון פּרעמדן לעבן און פּרעמדע קולטורן. דאָס, וואָס מיר האָבן זיך אַזוי שטאַרק פאַרמערט אין ניינצנטן יאָרהונדערט איז אַ סימן, אָ ווען מען רודפ'ט אונז ניט אַדער מען רודפ'ט אונז ווייניקער, זיינען מיר אונטער געוויסטע באַדינגונגען ניט אַזוי להוט נאָך אַסימילאַציע. די מעשה-פאַרטוגאַל איז דערפאַר קיין באַווייז ניט, ווי עס איז ניט קיין באַווייז דער פאַקט, וואָס גרויסע צאָלן אידן זיינען סוף פונם פּופּצנטן יאָרהונדערט גע-בליבן אין שפּאַניע, געוואָרן (דערווייל לפנים) קאַטאַליקן און זיך געראַטע-וועט פון גירוש. אַ סך איבערצייגנדיקער איז זיין אָנווייז אויף ענגלאַנד, וואו אידן האָבן זיך אַסימילירט, אַזוי צו זאָגן, מאַהבה, ניט מיראה. אָן ענלעכער פּראָצעס איז פאַרגעקומען אין איטאַליע. אין דייטשלאַנד וואַלט אויך היטלער געפונען בלויז אַ הייפעלע אידן, ווען עס וואַלט דאַרט ניט געקומען, אין די

לעצטע עטלעכע דורות, קיין שטענדיקער צושטראם פון מזרח-אייראָפּעאישע אידישע איינוואַנדערער: ווען ניט די אַסט-אידן, וואָס זיינען מיט דער צייט „גערמאַניזירט“ געוואָרן, וואָלטן איצטער אין דייטשלאַנד געווען אַ סך מער פּערטל, פּינפּטל און זעקסטל אידן איידער אַזוי גערופּענע „ראַסן־ריינע“ אידן.

אַבער וואָס באַווייזט דאָס? האָט דאָס סתם צו טאָן מיט געאַגראַפּיע? מעג מען זאָגן, אַז מזרח-אידן אַסימילירן זיך ניט און מערב־אידן יאָ? אַבער מזרח און מערב זיינען ניט בלויז געאַגראַפּישע באַגריפּן, נאָר אויך היסטאָ-רישע. אין אַ געוויסן זין מעג מען זאָגן, אַז וואָס מערב איז היינט וועט מזרח זיין מאַרגן — אַז קאַפיטאַליסטיש-ליבעראַלע ציוויליזאַציע, די אַפּשוואַכונג פון קירכן-אויטאָריטעט ביי קריסטן און פון רעליגיעזער טראַדיציע און „אינ-היביציעס“ ביי אידן, מאַכן פון „מזרח“ — „מערב“. לעשצינסקי האָט אין זיין נייעסטער אַרבעט דעמאָנסטריט אויך אַן אַנדער מאַמענט: אַז אויך אין אַ סאָ-ציאַליסטישער אָדער אפילו פּסעוודאָ-סאָציאַליסטישער געזעלשאַפּט (סאָוועט-רוסלאַנד) קענען, אָדער מוזן, ווירקן אויפן אידישן לעבן דיזעלבע אַסימילירן-דיקע געזעצן, וואָס אין אַ ליבעראַל-קאַפיטאַליסטישער, וואָס קענען דאָ העלפן פּסוקים, נצח-ישראל-אינרעדענישן, קינסטלעך-אַרויסגערופּענע אתה-בחרתנו-ספּאַזמעס, דובנאַוויסטישע ועד-אַרבע-אַרצות-רעצעפּטן, כל'ערליי וועלטלעכע נאַציאָנאַליזמען, קולטורעלע אויטאָנאָמיעס, אידיש-ראַמאַנטיזמען, העברעאיש-סענטימענטאַליזמען און כל מיני טעאַ-לאָזע טעאַלאָגיעס, ווען דער עיקר פעלט? ווען עס פעלט יענע באַזונדערע מענטשאַליטעט — וואָס נאָר זי קען פאַרוואַנדלען אַ מינאַריטעט אין אַ מין אַריסטאָקראַטיש-עקסקלוזיווען קלוב, וואָס זיינע מיטגלידער מישן זיך ניט אויס מיט „סתם עולם“? אַזאַ מענטאַ-ליטעט מאַכט מען ניט מיט די הענט, אויב זי איז שוין נישטאַ. מען שאַפט זי ניט דורך אַ טעאַריע אָדער אַ פאַרמולע. „אחד הרבנים המרגישים“, געדענק איך, האָט זיך אַמאָל אויסגעדריקט (אין זיין „כנסת ישראל ומלחמות הגוים“), אַז אַ גלויביקן איד מיטן תּפּילין-זעקל אין דער האַנט און מיטן תּנ"ך אין קעשענע האָט ער ניט קיין מורא אַוועקצושיקן אפילו איינעם אַליין אין די ווילדסטע מדבריות אָדער אין די גרעסטע כרכים מעבר-לים: אויב מען וועט אים פיזיש ניט פאַרניכטן, וועט ער דאָרט אַלס איד קיינמאָל ניט אונטער-גיין. אַבער וואו נעמט מען אַ תּפּילין-זעקל און וואו נעמט מען אפילו אַ תּנ"ך וואָס זאָלן צו היינטיקע אידן רעדן מיטן זעלבן לשון, וואָס זיי האָבן גערעדט צו אַנדערע אידן, אין אַמאָליקע דורות (ווען דער אחד הרבנים המרגישים זאָל איצט לעבן, וואָלט איך געהאַט די חוצפה אים צו עצה'ן, אַז אַנשטאַט תּנ"ך זאָל ער זיין אימאַגינערן און אייזאַמעם איד בעסער אַריינלייגן אין קעשענע דעם שולחן-ערוך: פאַרן באַזונדערן אידישן קיום איז ער אַ סך וויכטיקער ווי

דער אוניווערסאל-געוואָרענער תנ"ך? איך געדענק ניט, ווער עס האָט גע-
זאָגט (גערשענזאָן?). אַז דער אמת'ער חורבן אין דער אידישער געשיכטע איז
ניט דער חורבן בית-המקדש, נאָר דער רעליגיעזער באַנקראַט פון די לעצטע
פאַר דורות; דאָס אָפּשטאַרבן פון דער רעליגיעזער טראַדיציע און גלויבן
אַלס אַ טאָג-טעגלעכער, ווירקנדיקער כח. אָן זיין זאָפטיקער, אַלץ-אַרומנעמענ-
דיקער, טאָטאַליטאַרער סעפּאַראַט-רעליגיעזער קולטור ווערט דער איד אַלץ
מער און מער אַ מיטגליד פון אַ מינאַריטעט-גרופע. און אַ מינאַריטעטס-גרו-
פע — אויב זי האָט ניט קיין אחיזה אין אַן אירעדענטאַ-באַוועגונג, אָדער אויב
זי לעבט ניט אין אַ סביבה מיט אַ צו נחות-דרגאָדיקער קולטור — האָט שוין
אַזאַ טבע, אַז פריער אָדער שפעטער מישט זי זיך אויס מיט דער מאַיאָריטעט,
אָדער רייבט זיך אַרום איר אַזוי לאַנג, ביז איר אייגענער קלסטר-פנים ווערט
אָפּגעריבן. אָפּטמאַל דוכט זיך מיר, אַז ערשט מיר, מאַדערנע אידן (אָדער אידן
וואָס זיינען געווען "מאָדערן" אין אַמאַליקע עפּאָכעס), זיינען איבערגעגאַנגען
אין אַ צושטאַנד פון מינאַריטעט. וועגן דעם זאָפטיק-פרוּמעם, אויף אידישקייט
פיקסירטן געטאַ-איד איז גאָר ניט שייך צו זאָגן, אַז ער האָט געהערט צו אַ
מינאַריטעט פון דער באַפעלקערונג. אַמבאַסאַדאָרן און קאַנסולן אין אַ פרעמד
לאַנד זיינען ניט קיין מינאַריטעט-גרופע און זיי אַסימילירן זיך ניט. דער
קלאַסישער גלות-איד, האָט זיך גאָר געפילט מעשה אַמבאַסאַדאָר אָדער
קאַנסול פון זיינעם אַ רעליגיעזן קעניגרייך; זיין הויז און משפּחה זיינען דער-
פאַר געווען אין אַ גרויסער מאָס "עקסטעריטאַריאַל". אַט די עקסטעריטאַר-
יאַליטעט האָבן מיר פאַרלוירן און איך גלויב ניט אַז ס'איז עפעס פאַראַן וואָס
זאָל קענען פאַרנעמען איר פּלאַץ, סיידן טאַקע — דאַרף איך בעטן אַנטשול-
דיקונג פאַרן פאַרטייאישן זשאַרגאָן? — אַ טעריטאָריע."

"נצח ישראל לא ישקר"? יא, אויב איר נעמט עס אין קאָנטעקסט פאַר
אַ גאַנצער קולטור, פאַר וועלכער דער מאַדערנער איד טויג שוין נישט, פון
וועלכער ער האָט זיך שוין האָפּנונגסלאָז אויסגעליידיקט. אָן דעם איז דאָס
סתם אַ מליצה; אַ מליצה ווען עס רעדט זיך וועגן ליבעראַלן קאָפיטאַליזם,
אָדער סאָוועטיזם אָדער אַפילו וועגן אַ העכערן סאָרט סאָציאַליזם אַלס אַ ראָם
פון אידישער עקזיסטענץ. ישראל אָן אלהי ישראל קען — אין לעצטן חשבון,
אויב עמיצער וויל פאַרשטיין וואָס דאָס הייסט — האָבן אַ קיום נאָר אין אַרץ-
ישראל (אין דעם אַרץ ישראל וואָס ס'איז אונז באַקאַנט אָדער אין "אַ" אַרץ-
ישראל). אָן דעם איז ער סתם "ישראל", אָן דעם עלעמענט פון "נצח", ווי
אַלע אַנדערע, גוי'עשע ישראל'ס, ווי אַלע צעשפּליטערטע מינדערהייטן.
און וואָס טוען יענע מינדערהייטן? זיי לייגן זיך ניט אַוועק אויף דער גסיסה
באַנק און שיקן ניט דעם שמש נאָכן מלאַך-המות, אָבער זיי ווייסן מער אָדער
ווייניקער קלאָר דעם סוף און... בעמען אים ניט טראַגיש.

דאַרף זיך דערפאַר אַ אידישער מענטש אין אונזער צייט אויסלערנען איינע פון די צוויי זאַכן: אָדער ניט נעמען טראַגיש דעם גאַנצן ענין פון יאָ קיום און ניט קיום, יאָ אונטערגאַנג און ניט אונטערגאַנג — אָדער זיך אויס-לערנען נעמען זיין לאַגע רעאַליסטיש און ערנסט: קען מען ניט לעבן עקס-טעריטאָריאַל, מוז מען אָנהויבן לעבן אידיש-טעריטאָריאַל .

* * *

כ'האָב איבערגעלייענט מיינע לעצטע שורות און זיך פאַרקרימט: באַנאַל. די פאַרמולע האָט שוין אַ באַרד, אַ לאַנגע און גראַע באַרד. איך אַליין האָב זי גענוצט ווען כ'בין נאָך געווען אַ שנעק. אָבער וואָס זאָל איך טאָן, אַז כ'קען אויך היינט אַ סך אידן, אידן-פקחים, אידן אפילו איבערגעשפיצטע און אַ וועלט-אויסגעוועזענע, וואָס האָבן אַזוי פיל מאָל די פאַרמולע געהערט און זיך נאָך אַלץ אין איר ניט אריינגעהערט ?

* * *

יאָ, איין איד האָט מיך די טעג געטרייסט: וואָס? איר גלויבט ניט אין נצח ישראל? זייט איר גאָר אַ פאַנטאַזיאָר, אַן אוטאָפּיסט און וואָס אין דער אילוויאַניסטישער קאָרט. ניט גלויבן אין נצח ישראל קען נאָר אַזעלכער, וואָס גלויבט אין דער וועלט, אין מענטשן און אין מענטשלעכקייט. אָבער די וועלט גייט צו רשעות און אין דער צוקונפט וועט מען אונז, אידן, פיינט האָבן נאָך מער ווי איצטער. שנאה צו אונז וועט זיין די מחיצה, און מ'קען זיך ניט אַסי-מילירן מיט דעם, וואָס וויל דיך אומברענגען. ביי אייך קומט אויס אַז באַלד-באַלד הויבט זיך אַן אַ פעריאָד פון קוצעניו-מוצעניו צווישן איד און גוי, זאָגט איר אונז פאַראויס אַ מין מיתת-נשיקה. אָבער האָט ניט קיין מורא, די וועלט באַשטייט גאָר ניט פון האַלזערס און קושערס, און „יצר לב הגוי אַנטיסעמי-טיש מנעוריו“. זיי וועלן שוין זען, אַז אידן זאָלן ניט אונטערגיין.

כ'האָב אים גאָרנישט ניט געענטפערט, אָבער אַזאַ „נצח ישראל“ בין איך דער געשיכטע מוחל: פאַר מיר, פאַר מיין קינד און קינדס-קינד און — אַן אַ פולמאַכט — פאַר כלל ישראל.

צוריק מיט דריי יאר, אויפן וועג פון ענגלאנד קיין אמעריקע, האב איך אויף דער „נארמאנדי“ באגעגנט אן עלטערן פראפעסאר פון דער טאקיא-אוניווערזיטעט. מיר האבן זיך צופעליק דעם ערשטן טאג צערעדט, הערנדיק די פאליטישע ראדיא-נייעס וואס א שיה-באאמטער האט אנאנסירט, און נאכ-דעם פלעגן מיר שוין פארברענגען לאנגע שעה'ן ביז די שיה האט אונז גע-בראכט קיין ניו-יארק.

אלע מאנגאלישע פנימ'ער זיינען פאר מיר מיסטעריעז און קיין סך האב איך אויפן יאפאנישן פראפעסאר'ס פנים ניט געקאנט איבערלייענען. אויף זיין באזוך איז איראפע, אין ענגלאנד און אין דייטשלאנד, איז ער נאטיר-לעך געווען אלס „פריוואטע פערזאן“; ער איז, פארשטייט זיך, בלויז א גע-לערטער און ניט, חס וחלילה, קיין רעגירונגס-באאמטער אדער דיפלאמאט. אבער צופעליק האט ער אין אקספארד און אין קעמברידזש געהאלטן פאר-טראגן וועגן יאפאניס מיסיע אין ווייטן מזרח; צופעליק האט ער געהאט לאנגע שמועסן מיט ענגלישע מלוכה-לייט און מיליטער עקספערטן; צופעליק איז ער אויפגענומען געווארן אין בערלין פון די נאצישע „פני“; צופעליק רעדט ער רוסיש און האט דריי מאל דורכגעמאכט דעם וועג פון וולאדיוואסטאק קיין מאסקווע. זופנדיק טונקעלן ביר און דערציילנדיק מיר וועגן זיך — עפעס וואס מיר דערווארטן ניט, בדרך כלל, פון א יאפאנער — האט ער געמאכט דעם איינדרוק, אז זיין גאנצע קאריערע איז צונויפגעשטוקעוועט פון צופאלן. על-פי צופאל האט ער ווי עס האט זיך ארויסגעוויזן, רעפרעזענטירט עטלעכע מאל אויך די יאפאנישע רעגירונג אויף אינטערנאציאנאלע קאנפערענצן (אין די אלע פאלן איז דער באטרעפנדיקער פראפעסיאנעלער דיפלאמאט געווען קראנק און מ'האט געמוזט אַנקומען צו א „סאבסטיטוט“), און אויף איינער פון אזעלכע קאנפערענצן האט ער זיך באפריינדעט מיט מעלקאלם מעקדאנאלד, ערשט מיט א פאר טעג צוריק, לאזט זיך אויס, האט ער ביי אים געגעסן מיטאג און זיי האבן צוזאמען דיסקוטירט „אזיאטישע פראבלעמען“.

איך האב דעם יאפאנער געלאזט וויסן, אז צו „אזיאטישע פראבלעמען“ האב איך אויך עפעס א גורל'דיקן שייכות, ווען ער האט זיך דערוואוסט, אז ער רעדט מיט א איד — און מיט אזעלכן וואס האט אן אינטערעס אין ארץ-ישראל — האט ער מיך אָנגעהויבן צו באַשיטן מיט שאלות, ער האלט שטארק, האט ער מיר דערקלערט, פון ציוניזם, אבער די ציוניסטן טויגן ניט: א לא-

קאל מלוכה'לע אין ארץ ישראל איז, לויט זיין מיינונג, א צו קליין היטל אויפן גרויסן אידישן קאָפּ. אויב אידן איז שוין באַשערט נאָכאַמאָל צו ווערן „אַ נאַציע“, דאַרף עס זיין מיט אַ קנאַק — דאַרפן זיי ווערן, ווי ער האָט זיך אויס-געדריקט, „די יאַפּאַנער פון נאַענטן מזרח“, שאַפן אַ העברעאישע אימפעריע, „אַרגאַניזירן“ אַרום ארץ-ישראל און אונטער איר השגחה אַלע אַראַבישע לענדער, אַריינברענגען אין זיי אַרדנונג און אַנווייזן יעדן פון די לענדער דעם פּלאַץ וואָס עס דאַרף פאַרנעמען אין אַ גרעסערן אינדוסטריעלן אַרגאַניזם. אויב ניט קיין סעמיטישע אימפעריע מיט אידן אַלס דער הערשנדער עלעמענט, לוינט זיך פאַר אונז דער גאַנצער עסק ניט. אָבער ציוניסטן, אויף וויפיל ער איז מיט זיי פון ווייטן באַקאַנט, לעבן נאָך אין אַ וועלט פון בלוטלאָזע, ליבעראַלע און פּאַסיפּיטיש-דעמאָקראַטישע אילוזיעס.

אין די טעג וואָס איך האָב פאַרבראַכט אין ענגלאַנד האָט זיך שוין דאַרט געפילט אין דער לופט דער „ריח“ פון נייע אַנטיציוניסטישע גזירות אין ארץ-ישראל. בין איך געווען נייגעריג צו וויסן, צי האָט דער יאַפּאַנער, ווען ער האָט זיך געטראָפן מיט דעמאָלסדיקן קאָלאָניאַל-מיניסטער, ניט באַרירט אויך אונזער „אַזיאַטיש פּראָבלעם“. דער ענטפער וואָס ער האָט מיר אויף דעם געגעבן איז פאַר יענע טעג געווען אַביסעלע פיקאַנט. מיין פּראָפּעסאָר האָט בפירוש יאָ געוואָלט שמועסן מיט מעקדאָנאַלד'ן וועגן ארץ-ישראל, אָבער יע-נער האָט זיך אויסגעדרייט מיט אַ קורצער, כאַטש זייער כאַראַקטעריסטישער באַמערקונג: „This is not a problem, it's just a chronic headache.“

— און ווייטט איר — האָט מיר דער יאַפּאַנער געזוכט צו פאַרטייטשן — פאַרוואָס ער באַטראַכט עס פאַר אַ כראַנישן קאַפווייטיקן ווייל אָדער ער ווייסט, אָדער ער פילט עס אינסטינקטיוו, אַז אַ אידיש ארץ-ישראל איז מער ווי ארץ-ישראל; אַז מיטן עסן וועט קומען דער אַפעטיט, און אַלץ איינס ווי ווייניק עקספּאַנסיע-טעמפּעראַמענט די מאַדערנע ציוניסטן זאָלן ניט אַרויסווייזן — זאָלן זיך נאָר באַזעצן אין ארץ-ישראל צוויי-דריי מיליאָן אידן, וועט זייער ממשלה אין איין דור צייט אָנשפּאַרן אין באַגדאַד, אין מעקאַ און מעדינאַ, און, ווער ווייסט, אפשר אויך אין קאַאיראַ און אין סודאַן, דער ציוניזם האָט נאָך ניט באַוווּזן צו אַנטוויקלען אין מאַדערנעם איד דעם אימפעריאַליסטישן אַפעטיט, אָבער דאָס איז אַ פּראַגע פון צייט. איך שטעל מיר ניט פאַר, אַז אַזאַ באַגאַבטע און טעמפּעראַמענטפולע ראַסע ווי אידן זיינען זאָל זיך, נאָך צוויי טויזנט יאָר יסורים און ניט פאַרווירקלעכטע טרוימען, איצטער וועלן באַנוגענען מיט אַ מין אַזיאַטישער נאַרוועגיע אָדער דענעמאַרק. וואָס יאַפּאַנער איז באַשערט צו ווערן אין ווייטן מזרח, אין כינע און אין אינדיע, אין בורמאַ און אין סיאַם, דאָס איז אידן באַשערט צו ווערן מיט דער צייט — און דורכן ציוניזם — אין נאַענטן מזרח. אַזאַ בחור ווי מעקדאָנאַלד זעט עס.

פילט עס בחוש — קוקט ער טאקע אויף אידן, ווי אבסורד דאס זאל היינט ניט קלינגען, ווי אויף פאטענציעלע קאנקורענטן, אלס א שטארקע אימפעריאלע קראפט.

איך האב דעם יאפאנער אפגעדאנקט פאר זיינע קאמפלימענטן און אויס-געדריקט מיין ספק אויב דאס איז טאקע די ריכטונג, אין וועלכער די געשיכטע פירט אידן, און צי עס איז בכלל פאראן אין דער צוקונפט פלאץ פאר אימ-פעריאליזם, פון וועלכן די וועלט מוז פריער-שפעטער פטור ווערן. מיר איז אבער געווען אינטערעסאנט אויסצוגעפינען, פון וואנען מיין יאפאנער האט עס געקראגן זיין „וויסן“ אדער זיינע איינדרוקן פון אידן. ווייזט זיך ארויס, אז ער האט א ריי יארן שטודירט אין דייטשלאנד, א שטיק צייט אפילו געזעסן אין מאַרבורג און גענומען א קורס ביי הערמאן כהן. ער האט אפילו ערשט צוריק מיט עטלעכע וואָכן איינגעאָרדנט, אַז זײַנער אַ אײדישער פּראָפּעסאָר פון רעכט, וואָס האָט זײַנט 1933 שוין געלעבט פון קצבה, זאָל אײַנגעלאָדן ווערן קיין יאַפּאַן אַלס לערער אין אַ דאָרטיקער אוניווערזיטעט.

דעם לעצטן אַוונט וואָס מיר האָבן פאַרבראַכט אויף דער שיף האָבן מיר דיסקוטירט, דערמאָן איך זיך, רעליגיעזע ענינים. דענסטמאַל האָב איך גע-הערט פון אים אַ זאַץ, וועלכער האָט די טעג פיגורירט אין אַ טעלעגראַמע פון טאַקיאָ :

— די ביבל איז דינאַמיט. און ווען איך זאָג די ביבל, מיין איך בלויז דעם אַלטן טעסטאַמענט. דער נייער טעסטאַמענט איז האַרמלאָז — קליינ-שטעטלדיק, קינדיש, פּרויאיש, סענטימענטאַל. איך וואָלט ניט וועלן, איר זאָלט מיך מיספּאַרשטיין. מיר זיינען ביידע דערוואַקסענע מענער און אייך וועט מסתמא ניט שאַקירן, אויב איך וועל אייך זאָגן, אַז די מאָדערנע מלוכה, ריכ-טיקער, די מאָדערנע אימפעריע, דאַרף זיך באַציען צו רעליגיעזע ענינים און רעליגיעזער ליטעראַטור פּראָגמאַטיש. איז עס גוט פאַר די אינטערעסן פון דער אימפעריע, דאַרף מען עס דערמוטיקן ; איז עס שלעכט אָדער קען ווערן שעדלעך, דאַרף מען עס אויסוואַרצלען. לויט דער פּראָגמאַטישער מעטאָדע וואָלט איך דערפאַר אין יאַפּאַן גופאַ דערמוטיקט דאָס ליינען פונם אַלטן טעסטאַמענט, אַנשטאַט בודיסטישע ספרים וואָס זיינען נאָך ביי אונז צופיל פאַרשפּרייט און טראַגן מיט זיך דעם גיפט פון פּאַסיוויטעט, פּאַסיפּיזם און כלי-ערליי גייסטיקע מיחושים. די מעשה מיט די מרגלים און דאָס בוך יהושע, למשל, וועלן אַ מאָדערנעם יאַפּאַנער שטאַרק סטימולירן ; די דעראַבערונג פון כּנען איז בכלל איינע פון די פּראַכטפולסטע געשיכטעס אין דער וועלט-לי-טעראַטור — אַ געשיכטע פון מענער מיט מענעריש בלוט. אמת, עס זיינען פאַראַן אויך אין אַלטן טעסטאַמענט טיילן וואָס רופן אַרויס „געפּערלעכע מהשבות“ (אַן אויסדרוק, וואָס איז איצט זייער פּאַפּולער אין יאַפּאַן און איז

אפילו געוואָרן אַ פּאַליציי-טערמין). אַט איז, למשל, פון מיין שטאַנדפונקט, אַ דעמאָראַליזירנדיקער סיפור המעשה, אין שמואל א' — וועגן דעם נביא וואָס וויל איינרעדן דעם פּאָלק, אַז עס דאַרף קיין קעניג ניט האָבן און אַז וואו קע- ניגטום דאַרט איז אוניווערסאַלע שקלאַפּעריי. פאַר יאַפּאַן טויג דאָס ניט. אין יאַפּאַן דאַרף יעדער וויסן, אַז דער מיקאַדאָ איז פון געטלעכן אַפּשטאַם; אַז אויב ער האָט די געטער באַליידיקט קען ער נאָך תּפילה טאָן און זיי זאָלן אים מוחל זיין — אָבער אויב דער מיקאַדאָ פילט זיך פון אים באַליידיקט, דאַרף ער באַ- גיין כאַרי-קירי. אַן דעם קעניג איז נישטאָ קיין נאַציאָנאַלע איינהייט, ווערן מיר פולוועריזירט און צוויי כינעזישע גענעראַלן מיט אַ פאַר טויג געדונגענע באַנ- דיטן קענען אונז נעמען מיט די הוילע הענט. אָבער אויך דער סיפור-המעשה איז, סוף-כל-סוף, ניט אַזוי געפערלעך, ווי כ'האָב אַמאַל געמיינט. ווייל דער זעלבער שמואל (אויך אַ פּראַגמאַטיקער, ווייזט אויס, און ניט קיין פּרינציפּן- משרת) גיט אויף זיין רעפּובליקאַניזם אַדער זיינע טעאַקראַטישע פּאַנטאַזיעס און זאָלט שוואַלן פאַר אַ קעניג איבער ישראל. איז דאָס דען ניט דער גרעס- טער פּאַראַדאָקס אין דער געשיכטע? אַט פון דעם רעפּובליקאַנער, אַדער אַנאַרכיסט, אַדער איך ווייס אַליין ניט ווי אים אַנצורופן, שטאַמט דער ריטואַל פון קרוינען אַ מלך, ביי וועלכן מ'האַלט זיך אין אייראָפּע ביז היינטיקן טאָג: קענט איר זיך פאַרשטעלן אַ קאַראַנאַציע אין ענגלאַנד אָן זאָלבונג, אָן די עט- לעכע טראָפּן בוימל, מיט וועלכע דער הויפט פון דער קירכע (שמואל הנביא'ס שטעלפּאַרטערטער) באַנעצט דעם נייעם קעניג'ס קאָפּ? דער אַלטער טעס- טאַמענט קען, לויט מיין מיינונג, ווערן „רעקוואַירד רידינג" אין יאַפּאַן, אָבער ניט דער נייער. אַ קעניג וואָס הענגט אויפן קרייץ און וואָס אין דעם באַ- שטייט זיין „מאַיעסטעט" — דאָס איז פרעמד דער יאַפּאַנישער סאַמוראַיען- נאַטור. און הויבט אַזאַ בילד אָן צו זיין פאַרשטענדלעך, און פּאַנגט עס אָן צו רעדן צו דער פּאַנטאַזיע — איז אויס מיט אונז; ווערן מיר פאַרוואַנדלט אין אַ שבת פון דעגענעראַטן. אָבער דאָס אַלץ איז גערעדט וועגן יאַפּאַן גופא, ניט וועגן אירע קאָלאָניעס. אין אונזערע קאָלאָניעס וואַלט איך, פאַרקערט, דערמוטיקט דאָס ליענען פונם נייעם טעסטאַמענט — זאָלן זיך די „אַרעמע טייוואַלים" דערקוויקן זייערע נשמות מיט פרומער הכנעה און מיט יענע-וועלט-טרויעמען. נישטע איז אפשר גאָר ניט געווען אַזוי אומגערעכט. אַט דער גיפט פון עוואַנ- געליום איז אפשר אַ גוטע מעדיצין פאַר שקלאַפּן-פעלקער, פאַר באַזיגטע און באַהערשטע. איך האָב גאַרנישט דאַקעגן, אַז דער נייער טעסטאַמענט זאָל ווערן אַ טיש-בוך אין קאַרעאַ, אין פאַרמאַזאַ און — שאַקירט אייך מיין ציינום? — איך וואַלט אפילו געגעבן אַ רעגירונגס-סובסידיע די אייראָפּעאישע מיסיאָנערן וואָס קומען אַהין מיט זייער בלאַסן און געקרייציקטן „פּרינץ פון שלום" און... פון געדולדיקער הכנעה. דערפאַר אָבער וואַלט איך פאַר די קאָלאָניעס פאַר-

באָטן דעם אַלטן טעסטאַמענט. די „נעיטיווס“ קענען נאָך דאָרט פּיקסירט ווערן אויף אזאָ געשטאַלט ווי משה, אויף אַ נאַציאָנאַלן העלד און פּאָלקס-באַפּרייער. דערמאָנט אייך, וואָס פאַר אַ ראַלע אייער ספּר-הספּרים האָט געשפּילט אין דער ענגלישער רעוואָלוציע: דער חומש און קאַפיטלעך תּהלים זיינען געווען דאָס וויכטיקסטע געווער אין די הענט פון אַליווער קראָמוועל... .

* * *

מיין יאַפּאַנישער פּראָפעסאָר, וועלכער איז געווען אזוי אומיאַפּאַניש באַ-רעדעוודיק און אַפּנמויליק, איז ביי מיר די טעג אויפגעשוואומען אין זכרון, ווען כ'האָב אין אַ טעלעגראַמע פון טאַקיאָ איבערגעלייענט אַ זאַץ וואָס כ'האָב געהערט פון אים: „ביבל איז דינאַמיט“.

אין דער טעלעגראַמע האָט זיך געהאַנדלט וועגן אַ נייער גזירה. די יאַפּאַ-נישע רעגירונג האָט פאַרבאָטן אין קאַרעאַ דאָס פאַרשפּרייטן און ליינענען פון דער ביבל און אַ „ספּאָוקסמען“ האָט דאָרט דערקלערט צו אַ גרופּע אויס-לענדישע קאַרעפּאַנדענטן, אַז „פאַר די קאַרעאַנער איז ביבל דינאַמיט“. האָב איך אַ שטיקל חשד, אַז דער פּראָפעסאָר, מיט וועלכן כ'האָב עטלעכע מאָל געטרונקען ביר און אַרומשפּאַצירט איבערן לאַנגן דעק פון דער „נאַר-מאַנדי“ האָט אַ חלק אין דעם נייעם דעקרעט. ס'איז זיין געדאַנקען-גאַנג און זיין „דיקציע“. אויף יאַפּאַן גופּא איז דער פאַרבאָט ניט חל — דאָס הערן-פּאָלק מעג וויסן פון משה רבינו און פון יציאת מצרים; אָבער זאָלן פון דעם וואָס ווייני-קער אָנגעהויכט ווערן די „נעיטיווס“ אין גושן. הגם עס שטייט ניט אויסדריק-לעך אין דער טעלעגראַמע, ווילט זיך מיר מיינען, אַז אויב מיסאַנערן זאָלן איצ-טער אָפּדרוקן דעם נייעם טעסטאַמענט באַזונדער, ניט צוואַמען מיטן תּנ"ך, ווי זיי טוען עס געוויינלעך, וועט מען זיי אין קאַרעאַ ניט שטערן אים צו פאַר-שפּרייטן: „אַ געקרייזיקטער פירער“, ווי מיין פּראָפעסאָר האָט מיר ציניש גע-זאָגט אויף יענער באַגעגעניש, „אַ מלך אויף דער תּליה, איז פאַר אונז, פאַר דעם מייסטער-פּאָלק, ניט געפּערלעך... געפּערלעך פאַר אונז וואָלט געווען, ווען מיליאָנען קאַרעאַנער פאַרקוקן זיך צופיל אויף דער געשטאַלט פון אַ פירער וואָס פאַרשטייט די שפּראַך פון דער „יד חזקה“ און פון דער „זרוע נטויה“.

* * *

אין קאַרעאַ מיט אירע צוואַנציק מיליאָן נפשות פירט איצט יאַפּאַן אַן אויסראַטונג-פּאָליטיק, דאָס ביסל אינטעליגענץ, וואָס די קאַרעאַנער האָבן פאַרמאָגט, פּוילט אין טורמעס. זייערע קריסטלעכע גייסטלעכע (אין קאַרעאַ איז פאַראַן צווישן אַ מערהייט פון בודיסטן און קאַנפּוציאָנער אַ רעלאַטיוו גרויסע צאָל קריסטן) ווערן געצוואונגען צו פירן זייערע נאַכפּאָלגער אין די שינטאָ-טעמפלען און זיך בויגן פאַר די מיליאָנען גייסטער פון דער יאַפּאַני-שער, פאַטריאַטישער עבודה-זרה; און טוען זיי דאָס ניט — ווערן זייערע קהילות

אויפגעלייזט. אויב דאָס אַלץ איז נאָך ווייניק, האָט מען די לעצטע פּאַר יאָר פּאַרבאַטן די קאַרעאַנער צו נוצן זייער אייגן לשון בפרהסיא: אין די שולן מוז מען לערנען און אין די געבעט־היזער מוז מען דאָוונען אויף יאַפּאַניש. ניט אויף קאַרעאַניש. יאַפּאַנישע פּאַליציי־אַפיצירן שעמען זיך ניט צו פּאַרזיכערן אין זייערע שמועסן מיט אויסלענדער אַז אין משך פון איין דור וועט זיי גע־לינגען דערפירן די קאַרעאַנער צו אַ צושטאַנד פון „אַפּאַזיע“ — זייער אייגענע שפּראַך וועט אויסגעראַטן ווערן פונם זכרון און עס וועט פון איר קיין שפור ניט בלייבן. איצט קומט דער ביבל־פּאַרבאַט, דער איסור אויף גייסטיקן „דינאַמיט“. וואו מען וועט געפינען אַ תנ"ך־עקזעמפּליאַר, וועט אים די פּאַ־ליציי פאַרברענען.

א רחמנות אויף די קאַרעאַנער? אוודאי! אָבער — דאָס איז אויך דער גרעסטער קאַמפּלימענט, וואָס די יאַפּאַנישע אימפּעריאַליסטן האָבן געקענט געבן אונז, אידן...
1941

איוואן און יונה

יאלן מיר בעטן מחילה ביי איוואן גראזניס שאטן? האט די וועלט גאר קעגן אים געזינדיקט, ניט ער קעגן דער וועלט? האט מען טאקע הונדערטער יארן געהאלטן אין איין פארפירן די רוסישע מאסן מיט פאלשע אפשצאנגען פון זיין פערזענלעכקייט?

אזוי גלויבט מסתמא דער סאָוועטישער שריפטשטעלער קאסטילאָו אין זיין נאַרוואַס פאַרענדיקטן היסטאָרישן ראַמאַן, אין וועלכן איוואן דער גרוי-זאַמער שפילט די ראַלע פון הויפט-העלד. אויך אין אַן אַרטיקל, וואָס דער-זעלבער קאסטילאָו האָט פאַרעפנטלעכט אין דער מאַסקווער „איוועסטיאַ“, נעמט ער זיך אָן פאַרן כבוד פונם ערשטן מאַסקווער צאַר (ביז איוואַנען האָבן זיך די מאַסקווער הערשער טיטולירט, כידוע, מיטן באַשיידענערן נאַמען „גרויספירשט“, „וועליקי קניאַז“). אין תוך איז איוואן גאַר געווען אַ גרויסער פאַטריאַט, אַ פאַרברייטערער און באַפעסטיקער פון די רוסישע גרעניצן, אַן אַנטוויקלער פונם האַנדל, אַ רעפאָרמער פונם יוסיטיץ-סיסטעם, אַ ווייטזיכטי-קער שטאַטסמאַן; אין תוך איז ער דאָס געווען וואָס האָט רוסלאַנד „גרויס“ און שטאַרק געמאַכט. כאַטש קאסטילאָו זאָגט עס ניט בפירוש, איז קלאַר פון זיין ענטוויאָסטישן „הלל“, אַז אויב די סאָוועטן-מאַכט איז עמיצן שולדיק אַ מאַנו-מענט, וואָס דאַרף שטיין אויף דעם סאַמע אַנגעזעענעם פלאַץ אין דער הויפט-שטאַט פונם סאַציאַליסטישן פאַטערלאַנד, דאַרף עס זיין אַ מאַנומענט — אַלע קאַנטר-רעוואָלוציאָנערן אויף צעפיקעניש — פאַר איוואן דעם גרויזאַמען. אַי, ער איז דאָך געווען אַ מערדער, האָט דערטרונקען גאַנצע פראַווינצן אין טייכן בלוט, האָט אומגעברענגט אַלע זיינע פאַליטישע שונאים, כּמו־שונאים און ספּק-שונאים — און נאָכדעם (עפנטלעך, אויפן באַרימטן „לאַבנאַיע מיסטאַ“, ביי די טויערן פון קרעמל!) געוואָרפן זייערע קערפערס פאַר יאַגד-הינט, אַז זיי זאָלן זיי צערייסן און צעפיצלען? דאָס זענען אַלץ קלייניקייטן אין פאַרגלייך מיט דער „גרויסקייט“, מיט וועלכער ער האָט מוכה געווען רוסלאַנד! אַי, ער האָט דערמאַרדעט אפילו זיין אייגענעם זון? איז דאָס, ערשטנס, אויך אַ קליי-ניקייט — אַ זון מערער, אַ זון ווייניקער, אַבי די „מאַמע“, רוסלאַנד תּחיה, לעבט. אַ חוץ דעם האָט קאסטילאָו „אויסגעפונען“, אַז דימטרי, איוואַנס עלטערער זון, „איז געווען אַ פאַררעטער און האָט פאַרדינט זיין מיתה משונה“: דימטרי, דאַרף מען טייטשן, איז געווען אַ טראַצקיסט נאָך אין זעכצנטן יאָר-הונדערט...

אלזא, עטלעכע הונדערט יאָר האָט רוסלאַנד און די וועלט בכלל געלעבט אין טעות. עמיצער האָט אַמאָל אָנגערעדט רכילות אויף איוואן הצדיק און אַלע האָבן זיך געלאָזט פאַרפירן. אַלע — אפילו רוסישע צאָרן. אפילו זיי האָבן אין משך פון אַזוי פיל דורות, היטנדיק דעם פּרעסטיזש און די קדושה פון דער פּראָוואַסלאָווער קרוין, קיינמאָל ניט געהאַט קיין מוט צו פאַרבאָטן די אַזוי ווערסאַלע פּאַלקס־קללה, מיט וועלכער איוואַנ'ס נאָמען פּלעגט דערמאָנט ווערן. זכות־אבות איז דיר בייגעשטאַנען, מיין לאַנדסמאַן אילאַוואַיסקי, דו כראַנאַלאַגיע־פּייניקער פון מיינע קינדער־יאָרן, דו אָנערקענטער, מיט ראַ־מאַנוו־מעדאַלן־באַצירטער, פונם סאַמע־טראַן־רעקאַמענדירטער מחבר פון געשיכטע־טעקסטביכער, וואָס דו ביזט אַוועק פון דער וועלט איידער קאַס־טיליאָו האָט געקראָגן סטאַלינ'ס ברכה אויפצודעקן די אמת'ע פיזיאָנאָמיע פון איוואַן וואַסיליעוויטש. ווען דו לעבסט נאָך היינט, וואָלט מען דיך פאַרשיקט וואו דער שוואַרצער עפּפער וואַקסט: ניט דערפאַר וואָס דו ביזט געווען אַ טשי־נאַוויק־היסטאָריקער, ניט דערפאַר וואָס דו האָסט מיט לאַקיאַישער געטריי־שאַפט געדינט די געזאַלטע מאַנאַרכישע קעפּ פון דער ראַמאַנוו־גנע און גע־זוכט צו פאַר'סמ'ען קינדער אין די שולן מיט שוואַרץ־מאה'דיקן פאַטריאַטיזם און פאַגראַם־נאַציאָנאַליזם, נאָר ווייל דו האָסט אויך פּוגע כבוד געווען איוואַנ'ען, דעם „בויער און פאַרפּעסטיקער“, דעם גרעסער־און־ברייטער־מאַ־כער פונם גרויסן און ברייטן רוסלאַנד. אַרעמער פּושקין, אַרעמער לערמאַנטאָו און אַרעמע, אַנאַנימע פּאַלקס־דיכטער! איר האָט זיך אויך געלאָזט פאַרפירן פון געשיכטע־פּעלשער און אויך איר האָט געהאַלפן פאַרפּעסטיקן אין רוס־לאַנד'ס זכרון אַ פאַרקריפּלט געשטאַלט פון צאָר איוואַן. קאַסטיליאָו ווייסט בעסער — און סטאַלין ווייסט, אַז קאַסטיליאָו'ס אַפּשאַצונג איז די ריכטיקע און אַביעקטיווע. די שוואַרצע פינטלען אויף איוואַנ'ס קלסתר־פנים דאַרפן פון איצט אָן און ווייטער קיינעם ניט פאַרפירן: איוואַן גראַזני איז אַ גרויסע און קאַנסטרוקטיווע פיגור אין דער רוסישער געשיכטע! פאַרשטומט זאָל ווערן אויף אייביק די קללה, וואָס האָט זיך עטלעכע הונדערט יאָר געריסן פונם פּאַלקס מויל, פונם פּאַלקס נשמה, ווען זיין נאָמען פּלעגט נאָר דערמאָנט ווערן.

* * *

קיינער האָט קיינמאָל ניט געלייקנט, אַז איוואַן איז געווען אַן אַקטיווער, רירעוודיקער, פּאָליטיש־טעמפּעראַמענטפולער מושל. ער איז אפשר געווען דער געבילדעטסטער רוס פון זיין צייט און האָט, יאָרן און יאָרן פאַר עפּטער דעם גרויסן, געזוכט צו „עפּענען אַ פענסטער קיין איראַפּע“. ער איז געווען דער ערשטער צאָר, וואָס האָט געוואָלט אימפּאַרטירן קיין רוסלאַנד דייטשע מעכאַ־ניקער און אַנדערע „ספּעצן“ פאַר דער היימישער ווירטשאַפט. אין זיינע יאָרן איז די וואָלאַג געוואָרן אַ רוסישער טייך. מיט זיין ענערגיע האָט ער ליקווי־

דירט די טאטערישע ממשלות אין קאזאן און אסטראכאן. ער איז געווען דער ערשטער צו אטאקירן דאס מאנגאלן-קעניגרייך פון קרים. די ראמאנאווס האבן זיך פארפעסטיקט ביים באלטישן ים — דאס פענסטער און די טיר קיין מערב-אייראפע. אויב אפילו יענע פאזיציע האט זיך נאך דער וועלט-מלחמה ארויס-געגליטשט פון רוסישע הענט, האט זי סטאלין לעצטן זומער צוריק געוואונען; אבער דער ערשטער וואס האט אין רוסלאנד פארשטאנען די וויכטיקייט פונם באלטיקום פאר דער אימפעריע איז געווען צאר איוואן. יא, דאס זיינען אלץ באקאנטע פאקטן און קיינער האט זיי קיינמאל ניט געלייקנט. וואס עס איז שייך סיביר, איז דאס אויך א דבר ידוע: יערמאק האט זי טאקע דעראבערט, אבער געמאכט יענע ריזיקע געגנט פאר אן אינטעגראלן טייל פון רוסלאנד האט טאקע צאר איוואן און ניט קיין אנדערער. וואס זיינס איז זיינס און קיינער קלייבט זיך ניט צונעמען ביי אים זיינע היסטארישע „פארדינסטן“. אבער דאס פאלק (דאס אומדאנקבארע, פאררעטערישע פאלק) האט די אלע פארדינסטן נישט אפגעשאצט. כאטש איוואן האט רוסלאנד „גרויס“ געמאכט, האט עס צו זיין נאמען דעם טיטל „גרויס“ ניט געוואלט צוגעבן. דער גרויזאמער, דער שרעק-לעכער, דער בלוטפארגיסער, דער קאלטער מערדער, „דער רוס מיטן הארץ פון א טאטער“ — אלס אַזעלכער און בלויז אלס אַזעלכער איז ער געבליבן לעבן אין פאלק'ס זיכרון. אזוי איז עס געווען דור נאך דור און יארהונדערט נאך יארהונדערט, ביז סטאליניסטישע היסטאריקער האבן אָנגעהויבן רעווי-דירן, איבערשרייבן און איבערשאצן; ביז דער צענטראלער ארגאן פון דער קאמוניסטישער פארטיי האט געהייסן פארקוקן „די קלייניקע חסרונות“ פון זיין „פסיכישן מעכאַניזם“ און זיך קאָנצענטרירן אויף זיינע מעלות, אויף זיין „גרויסקייט“, אויף זיינע ראוי-לשבח'דיקע מעשים. מאָרגן וועט שוין מסתמא שטיין אין סאָוועטישע טעקסט-ביכער, אַז עס קומט אַ גרויסער דאַנק צאַר אי-וואַנעו, ווייל ער האָט צוגעגרייט אַ ברייטע ראם פאַר סטאַלינען; ברייטער און ווייטער געמאכט די גרעניצן פון יענעם לאַנד, וואָס די השגחה אליין האָט באַ-שטימט צו ווערן אַן „אור לגויים“ — דאָס ערשטע לאַנד פון סאַציאַליזם. אַן אַ גרויס רוסלאַנד וואָלט ניט געקאָנט זיין קיין אַקטאַבער, און אַן אַקטאַבער קיין סטאַלין, און אַן סטאַלינען וואָלט די וועלט געבליבן ניט-דערלייט. איז ניט אמת, אַז צאַר איוואַן איז געווען אַ פאַרלויפער פון דער וועלט'ס גאולה?

* * *

מען מאכט אפט פארגלייכן צווישן איוואַנען און סטאַלינען (סטאַלין ווייסט עס, ניט פון נעכטן). צוויי מענטשן, שושקעט מען זיך אין רוסלאנד, מיט איין שורש-גשמה. האט סטאַלין יענע פארגלייכן-מאכער און פאראלעל-ציער איצט אפגעטאן דורך קאסטיליאָרן א „שפיצל“: איך וועל זיך פאר אייך, כלבים שבכלבים, ניט פארענטפערן. איך וועל ניט זוכן צו באַווייזן, אז איך בין

בעסער, און ריינער און מענטשלעכער פון איוואנ'ען. פארקערט, איך בין טאָ-
 קע אויך אַ איוואן, אויך אַ „גראַזני“, אָבער איר וועט מוזן איצטער זינגען
 לויב-געזאַנגען אונז ביידע. אַי, איוואן איז ניט געווען קיין באַלשעוויק? האָט
 איר ניט די ריכטיקע היסטאָרישע פּערספּעקטיוו: איוואן בדורו כ'סטאַלין
 בדורו. און טאַמער איז ער געווען אַ קאַפּעטשקע גרויזאַמער פון מיר, איז וואָס?
 די צייטן זיינען געווען אַזעלכע! אַ חוץ דעם פאַרגעסט ניט, אַז איוואן איז
 אויסגעוואַקסן אַ יתומ'ל: דער טאַטע איז געשטאַרבן ווען ער איז אַלט געווען
 דריי יאָר און די מאַמע — ווען ער איז געווען ניט מער ווי זיבן יאָר אַלט;
 האָבן אים דערציגן „באַיאָרן“, אַריסטאָקראַטן, שונאים פון דעם פּאַלק; איז
 ער אפשר אויסגעוואַקסן ניט אינגאַנצן קיין בעל-מידות; דאַרף מען זיך ניט
 וואונדערן, וואָס צו דרייצן יאָר האָט ער זיך געלאָזט וואוילגיין, מיטן שיקן
 אַנגערעייצטע הינט אויפצופּרעסן דעם קערפּער פון פירשט שויסקי. צו ברור-
 טאַל? צופיל שאַקירנדיקע בפרהסיא? אפשר. אָבער וואָס נעמט איר זיך אַזוי אַן
 פאַרן פירשט שויסקי? ווער איז ער אייך — אַ ברודער, אַ פריינט, אַ פאַרטיי-
 גענאַסע? קומט ארויס מיט לשון!...

סטאַלין פילט זיך אַלץ מער און מער אומבאַקוועם מיט די „אַבות“ וואָס
 מען האָט אים אַנגעהאַנגען אַדער מיט וועלכע ער האָט אַליין יאַרנלאַנג געמוזט
 פאַראַדירן: מאַרקס? ענגעלס? לענין? זיי זיינען אַלע פאַר אים צו ווייניק
 „בלאַט“. מיין טאַטע, אַ רוח אין אייער אַלעמענס טאַטנ'ס טאַטן אַריין, איז
 איוואן גראַזני, און איך שטאַלציר מיט אים, און איך וועל אייך אַלע צווינגען
 מיט אים צו שטאַלצירן. אַ מעדאַל דיר, קאַסטיליאַוו, צוויי מעדאַלן און נאָך
 אַן אויטאָמאָביל דערצו, וואָס דו האָסט געהאַלפן פּעסטשטעלן מיין אמת'ן יחוס-
 בוים.

* * *

אויב מען וועט טאַקע איצטער מאַכן אין רוסלאַנד פון איוואן גראַזני אַ
 נייע פּאָליטישע איקאַנע — וועט מען מוזן איבערשרייבן אין די סאָוועטישע
 טעקסט-ביכער אַ וויכטיק קאַפיטל רוסישע געשיכטע; אַ קאַפיטל וואָס איז
 ליידער דעם ברייטן עולם אויסער רוסלאַנד ניט גענוג באַקאַנט. צו איוואַנ'ס
 היסטאָרישע „פאַרדינסטן“ געהערט אויך די פאַרניכטונג פון פּאָליטישער
 זעלבסטשטענדיקייט אין נאַווגאַראַד. עס איז כּדאי, אַז די וואָס אינטערעסירן
 זיך מיט די גורלות פון רוסלאַנד און מיט דער וועלט-געשיכטע פון דעמאָ-
 קראַטיע, זאָלן אַביסל מערער וויסן פון דער אַרדענונג וואָס האָט אַמאָל, אין
 מיטן מיטלעלטער, דורות און דורות פאַר איוואן גראַזני, עקזיסטירט אין דעם
 דאָזיקן סלאַווישן צפון-ווינקל: אין „גאַספּאַדין וועליקי נאַווגאַראַד“. נאַווגאַ-
 ראַד איז געווען אַן אַאָזיס פון רעלאַטיווער פרייהייט און אַנשטענדיקייט אין אַ
 מדבר פון ברוטאַליטעט און דעספּאָטיזם. דאָס איז געווען אַ צענטער פון

פארהעלטניסמעסיק-הויכער קולטור. איך האב געזען, דערמאן איך זיך, די חורבות און די שיריים פון יענער קולטור. די קאטעדראלע פון דער הייליקער סאפייע, וואס איז אויפגעשטעלט געווארן נאך אין עלפטן יארהונדערט מיט דער הילף פון קאנסאנטינאפאלער ארכיטעקטן, יארסלאוו'ס טורעם, דער זנא-מענסקי סאבאר און די ניקאלאאוסי-קירכע, וואס אייגענע, רוסישע ארכיטעקטן האבן אויפגעבויט אין צוועלפטן יארהונדערט, זיינען געווען גרויסע קונסט-דערגרייכונגען. אין תוך איז נאָווגאָראָד געווען מער אַ רעפּובליק ווי אַ מאָ-נאַרכיע. יאַרסלאָוו'ס „גראַמאַטאַ“ (טשאַרטער) איז געווען עטלעכע הונדערט יאָר נאָווגאָראָד'ס „דעקלאַרעישאַן אָו אינדעפּענדענס“. אמת, אין דער שפיץ פון דער מלוכה איז געשטאנען אַ פירשט. אָבער, ערשטנס האָט ער זיך ווייניק געקענט מישן אין ציווילע אָנגעלעגנהייטן פונם לאַנד. ער איז בעיקר דער ראש פון מיליטער. צווייטנס, האָט ער געמוזט אָנקומען צום חסד פון פּאַלק: ער פלעגט קריגן זיין פּאַסטן דורך וואַלן. נאָווגאָראָד האָט פאַרמאָגט אַן אייגנ-אַרטיקן פאַרלאַמענט — די באַרימטע „וויעטשע“ — און דער פאַרלאַמענט האָט גענוצט זיין געזעצלעכע מאַכט אַראַפּצואוואַרפן פונם טראָן אַ פירשט, אויב ער האָט אַרויסגערופן גרויסע אומצופרידנקייט אין פּאַלק. עס זיינען געווען צייטן, ווען נאָווגאָראָד האָט קיין פירשט ניט געהאַט און דער געוויינלעכער מעיאָר פון שטאַט איז געווען דער פאַרוואַלטער פון די מלוכה-ענינים. איז עס ניט געווען קיין צופאַל, וואָס, אונטער אַזאַ רעזשים, האָט אויך דאָס עקאָנאָמישע לעבן געטראָגן אַן אַנדער כאַראַקטער ווי אין אַנדערע רוסישע פּראָווינצן. נאָווגאָראָד האָט געהאַט גאַנץ לעבעדיקע האַנדלס-באַציאָונגען מיט די האַנזאַ-פריישטעט, מיט סקאַנדינאַויע; מיט קאָנסטאַנטינאָפּאָל, פון איין זייט, און מיט סיביר, פון דער אַנדערער זייט. נאָווגאָראָדער פאַרשער און סוחרים האָבן אַנ-געשפּאַרט ביים ווייסן ים און זייערע יעגער און פעלצן-מאַכער זיינען געווען באַקאַנט מיט נאָוואַיאַ זעמליאַ. פּאַליטיש, קולטורעל און עקאָנאָמיש איז דאָס געווען אַ מין צפון-ווענעציע. אויף די איינוואוינער האָט מען געקאַנט דער-קענען, אַז זיי זיינען קיינמאַל ניט געווען אונטערן „טאַטערישן יאָך“, וועלכער האָט אין גרעסטן טייל רוסלאַנד אויף פיל דורות איינגעפלאַנצט אַ גייסט פון הכנעה און פּאַטאַליסטישן שקלאַפּנטום. באַלשעוויקעס וועלן איצט האָבן אַ ניי שטיקל אַרבעט: באַרעכטיקן איוואַן גראַזניס פאַריכטונג פונם נאָווגאָראָדער פאַרלאַמענט, פון דער פּאַליטישער זעלבסטשטענדיקייט און פרייהייט אין יענער דינאַמישער, סלאַווישער דעמאָקראַטיע. זיי וועלן דאַרפן געבן אַ נייע אויסטייטשונג פונם זעקסוואַכיקן פּאַגראַם, וואָס צאָר איוואַן האָט דאַרט דורכ-געפירט; פון יענער שטראַף-עקספעדיציע, וואָס האָט ניט געשאַנעוועט ניט דעם סוחר און ניט דעם גלח, ניט דעם פויער און ניט דעם בעל-מלאכה, ניט פרויען און ניט קינדער, און אין וועלכער עס זיינען אומגעקומען זעכציק טויזנט

נפשות. זיי וועלן מוזן געפינען א זכות פאר איוואן'ס היטלעריסטישער באפעל-
קערונגס-פאליטיק. פאר זיין ארויסטרייבן פון נאָוֶגאָראָד טויזנטער אלט-איין-
געזעסענע פאמיליעס און פאר זיין „קאלאניזירן“ די געגנט מיט אייגענע, לאַ-
יאלע מענטשן וואָס זיינען געווען גרייט אים העלפן צו פארניכטן דאָרט די
לעצטע רעשטלעך פון דעם פרייהייטלעכן רעזשים. איך ווייס ניט, ווי אזוי
סטאליניסטישע היסטאָריקער וועלן איצט מטהר זיין דעם שרץ. אָבער, אָן אַ
באָרעכטיקונג פאר יענער עקזעקוציע איבערן ערשטן דעמאָקראַטישן רעזשים
אין דער רוסישער וועלט קען מען די געשיכטע ניט איבערשרייבן; קען מען פון
איוואן גראָזני קיין פאליטישע איקאָנע ניט מאַכן.

אַפּטמאַל טראַכטטו זיך: ווען נאָוֶגאָראָד וואַלט אין זעכצנטן יאָרהונדערט
ניט פאַרניכטעט געוואָרן, ווען יענע איינגארטיקע דעמאָקראַטיע וואַלט ניט
צעטראַטן געוואָרן מיט די פיס פון איוואָן'ס סאַלדאַטן-האַרדעס — ווער ווייסט
וואוהין רוסלאַנד'ס אַנטוויקלונגס-וועג וואַלט געפירט? אפשר וואַלט נאָוֶגאָ-
ראָד מיט דער צייט אָנגעהויבן אויסצואיבן אַן השפעה אויף די איבעריקע טיילן
פון רוסלאַנד און געוואָרן אַ זאַמלפונקט פאר די, וואָס האָבן אויך דענסט-
מאַל געלעכצט נאָך פרייהייט און מענטשלעכן כבוד? אפשר וואַלט נאָוֶגאָראָד
מיט דער צייט געוואָרן דער צענטער פון אַ פאַראייניקט רוסלאַנד (ניט מאַסק-
ווע!) מיט זיין פאַרלאַמענט, מיט זיין רירעוודיק-עקאָנאָמיש לעבן, מיט זיין
דינאַמיק און ענערגיע? עס וואַלט דענסמאַל ניט געווען אין רוסלאַנד קיין פלאַץ
פאר די ראַמאַנאָוס — ממילא שוין אויך ניט פאר אַקטאַבער און פאר יענע
היסטאָרישע כוואליעס וועלכע האָבן סטאלינ'ען אַוועקגעזעצט אויף איוואן
גראָזני'ס פלאַץ אין מאַסקווער קרעמל...

* * *

איוואן אליין זאל זיך אַמאַל האָבן אויסגעדריקט, אָן זיין אכזריות נעמט זיך
פון פאַרביטערונג קעגן ריבונו של עולם: הלמאי האָט דער טויט ביי אים
צוגענומען זיין געליבטע פרוי אַנאַסטאַסיאַ (פאר דער כאַראַקטערעטיק פון
יענער עפאָכע און אפשר נאָך מער פון איוואָנ'ען פערזענלעך איז אינטערע-
סאַנט זיך צו דערמאַנען, אָן אַנאַסטאַסיאַ איז דורך אים אויסגעקליבן געוואָרן
פון אַ מענגע יונגע מיידלעך, וועלכע מ'האַט אויף זיין באַפעל צונויפגעטריבן
פון גאַנצן לאַנד קיין מאַסקווע, „אויף אינספעקציע“, ווי אין די גוטע צייטן
פון אחשוורוש מלך פרס). אָבער דאָס האָט אים פונדעסטוועגן נאָכדעם נישט
געשטערט צו נעמען אַ צווייטע פרוי, נאָכדעם אַ דריטע און פערטע... און
בשעת ער האָט געגאַסן פרייד און טרייסט פון אַ פינפטער פרוי, האָט ער שטאַרק
חשק געהאַט נאָך צוגאַבלעך חתונה צו האָבן מיט מערי העסטנינג, אַ שיינע
ענגלענדערין פון דער קעניגין עליזאַבעט'ס סוויטע, וואָס הייסט בכלל פאַר-
ביטערט זיין קעגן ריבונו של עולם? אַ גאַנץ לעבן האָט זיך איוואן געהאַלטן

פאר א פרום-גלויביקן און איינער פון זיינע טיפסטע וואונטשן איז געווען צו קריגן א ברכה פונם מעטראפאליט פיליפ. ער האט די ברכה ניט געקראגן. דער מעטראפאליט איז געווען דער איינציקער מענטש אין רוסלאנד, וואס האט ארויסגעוויזן מוט אפצוזאגן דעם צאר'ס א „געזעצלעכע“ בקשה און צו דער-קלערן זיין הערשאפט, זיין „אפריטשינא“ (די גע-פע-או אדער די געסטאפא פונם זעכצנטן יארהונדערט) פאר „אנטיקריסטלעך“. האט ער טאקע באצאלט מיטן לעבן. איוואן האט אים דערוואָרגן: אָדער דו בענטשסט מיך, אָדער איך „ליקוידיר“ דיך.

דער „קאנטר-רעוואָלוציאָנער“ אין מיר זאָגט מיר אונטער די פאַרמולע: איוואן האט געהאנדלט סטאליניסטיש. אָבער איך וועל די פאַרמולע ניט באַנוצן. איוואן איז, סוף כל סוף, ניט געווען קיין סטאלין. אים האט געפעלט סטאליניס... שלמות, סטאליניס אַבסאָלוטע אומפעאיקייט חרטה צו האָבן, תשובה צו טאָן; סטאליניס „טאלאַנט“ קיינמאָל צו זיך קיין טענות ניט צו האָבן, זיך ניט צו פייניקן, זיך אַליין קיין מלקות ניט געבן, איוואן האט אין זיין לעבן געהאַט אַ סך „אַטאַקעס פון געוויסן“, אויסברוכן פון פאַראַכטונג צו זיך אַליין, אַנפאַלן פון אַ באַדערפעניש זיך מודה צו זיין פאַר מענטשן אַז ער האט געזינדיקט. ווען ער האט צונויפגערופן דעם „זעמסקי סאַבאַר“ (א מין פאַראַדיע אויף אַ פאַרלאַמענט), האט ער ביי דער דערעפנונג זיך געשלאָגן על-חטא פאַר זיינע אַמאָליקע ברוטאַלע מעשים און צוגעזאָגט צו זיין אין דער צוקונפט גוט און פרום (ווער דערוואַרט אַזאַ האַנדלונג פון סטאליני'ען?). ער איז נאָכדעם באַ-גאַנגען נאָך גרעסערע, נאָך נידערטרעכטיקערע חטאים. אָבער גאַנץ מיט זיך איז ער ניט געווען און ער האט אַ גאַנץ לעבן געפילט אַז ער קען יעדע מינוט צוזאַמענברעכן. נאָך דעם וואָס ער האט מיט די אייגענע הענט דערמאַרדעט זיין עלטערן זון, איז ער אַריינגעפאַלן אין אַזאַ מרה שחורה, אַז ער האט עפנטלעך דערקלערט וועגן זיין ווילן אַפצודאַנקען: „נאָך אַזאַ האַנדלונג בין איך ניט ווערט ווייטער צו רעגירן“ (איוואן אַליין האט, ווייזט אויס, ניט געהאַלטן פון דער סטאלין-קאָסטיליאָוו-טעאַריע, אַז זיין זון איז געווען אַ פאַררעטער און האט כשר פאַרדינט זיין מיתה משונה). ער האט זיך נאָכדעם געלאָזט איינבעטן. זיינע תשובה-ספאַזמעס האָבן, ווייזט אויס, קיינמאָל קיין לאַנגע צייט ניט גע-דויערט, אָבער ספאַזמעס זיינען אין זיין לעבן געווען און קאָנוואַלסיעס פון תשובה און זעלבסט-האַס זיינען אים ווייט ניט געווען אומבאַקאַנט. נין, איוואן איז ניט געווען קיין סטאלין. ער איז געווען אַ מעלאַנכאָליש-ענערגישער, צעשפאַלטענער מענטש, און אפשר טיפער פון אַלע האט אים תופס געווען דער אידישער סקולפּטאָר מאַרק אַנטאַקאַלסקי, וועלכער האט זיך קונה-שם געווען מיט זיין איוואן-גראָזני-סטאַטוע: אַ חיה בצורת מענטש, אָבער דורך אירע אַכוריות-דיק-מרה-שחורה-דיקע אויגן שטראַלן אַרויס אומאויפהערלעכע

יסורים פון געוויסן, דער עונש פון אינעווייניק, מלקות פון א „צווייטן איך“. אנטאָקאלסקי'ס אַ גרויסער חסיד, דער קריטיקער סטאַסאָוו, האָט יענע סטאַטוע, געדענק איך, געגעבן זיינעם אַ נאָמען: „דער געפּייניקטער פּייניקער“. ניין, זאָגט איך וואָס איר ווילט, נאָך אַלע פאַרגלייכן און פאַראַלעלן איז דאָס ניט געווען קיין סטאַלין-נאַטור. סטאַלין איז גאַנצער, „געזונטער“, ניט צעריסן פון נשמה-קאַנפּליקטן, ווייל... געוויסנלאָזער.

* * *

אַבער נאָך וואָס די אַלע חקירות? פּרעגט ניט דעם דאָקטער, פּרעגט דעם חולה. וואָס איוואָן גראָזני, איז געווען האָט ער אונז אַליין „דערציילט“ — בעסער, אויפריכטיקער, אמת'ער ווי וועלכער ס'איז ניט היסטאָריקער, ראַ-מאַניסט אָדער פּסיכאָלאָג. „דערציילט“ האָט ער עס, אויף זיין אופן, אין די לעצטע מינוטן פון זיין לעבן. ווען ער האָט שוין געהאַלטן ביי גוסס'ן, האָט ער גערופן צו זיך אַ פאַרשטייער פון אַ באַרימטן און זייער שטרענגען מאַנאַך-אַרדן און האָט געבעטן, מ'זאָל אים איצט, פאַרן טויט, אַרייננעמען אין יענעם אַרדן, מ'האָט אים געטאָן די טובה און — געשטאַרבן אין צאַרישן פּאַלאַץ איז שוין ניט קיין קעניג, נאָר אַן „אַרעמער מאַנאַך“, און ניט אַ מענטש מיטן נאָמען איוואָן, נאָר... יונה, ווען איינער ווערט אַ מאַנאַך בייט ער דעם נאָמען, ווייל ער ווערט „נאָכאַמאַל געבוירן“. יונה איז געוואָרן איוואָן גראָזני'ס נייער נאָמען, זיין נאָמען... פאַר יענער וועלט.

אַבערגלויבן? זיכער. אַבער איז דען דאָס וויכטיק? וויכטיק איז וואָס אי-וואָן גראָזני האָט מורא געהאַט צו קומען אויף יענער וועלט מיט זיין אייגענעם נאָמען. ווען דער מלאך הדומה וועט אים פּרעגן „מה שמך“ — וועט ער ניט זאָגן, אַז ער איז אויף דער וועלט געווען אַ קיסר, אַ „בויער און שאַפּער“ פון אַן אימפּעריע, וועט ער ניט זאָגן אַז ער הייסט איוואָן. ער וועט אַנבויגן דעם קאָפּ און ענטפּערן: מיין נאָמען איז יונה, גאַט'ס אַ קנעכט און אַ דינער פון מענטשן, אַן אַרעמער מאַנאַך. אין די לעצטע, אויפריכטיקסטע מינוטן פון זיין קיין-לעבן האָט איוואָן גראָזני אַליין אויף זיך געזאָגט:

„ימח שמי וזכרי“.

און דאָס פּאַלק האָט געענטפּערט:

„אַמן“.

דער פאל קריוויצקי

ענערעאל קריוויצקי'ס פריינט, פערזענלעכע און פאליטישע, ווילן נאך אלץ ניט גלויבן, אז ער איז באגאנגען זעלבסטמאָרד. זיין טויט, טענה'ן זיי, איז טאָקע געווען אַ מיתה משונה, אָבער ניט אַזאַ מיתה-משונה, ווי די וואַשינגטאָנער פּאָליציי וויל אונז מאַכן גלויבן: אָדער סטאַליניסטן האָבן אים דערמאָרדעט מיט זייערע אייגענע הענט, אָדער זיי זיינען געשטאַנען איבער אים און האָבן אים געצוואונגען, דורך פאַרשיידענע דראָאונגען, זיך צו נעמען דאָס לעבן. עס איז געווען, שטעלן זיי פעסט, „אין בעסטן פּאַל“, אַ מאָרד אויסגעפירט דורך אַ זעלבסטמאָרד.

ווייס איך ניט, צי מען קען זיך, אין אַזעלכע פּאַלן, פאַרלאָזן אויף די ספעציאַליסטן פון דער וואַשינגטאָנער פּאָליציי אָדער ניט. מען זאָגט מיר, אַז אויך אמתע מומחים אין קרימינאַל-מעדיצין קענען אַמאָל מאַכן אַ טעות. באַנץ מעגלעך. אָבער וואָס גייט עס אַזוי קריוויצקי'ס פריינט אין לעבן צו באַ-וויון, אַז ער האָט זיך מיט זיין אייגענעם ווילן ניט גענומען דאָס לעבן? פאַרוואָס זוכן זיי אויף אַלערליי דרכים אַרויסצודרינגען, אַז גע-פּע-א-אָגענטן אין אַמע-ריקע האָבן דורכגעפירט אין אַ קליינעם וואַשינגטאָנער האַטעל-צימער אַ נייעם מאָרד?

אַז קאָמוניסטן זענען פעאיק אויף אַזעלכע פאַרברעכנס, ווייסט מען שוין ניט פון נעכטן. אַז לויט זייער שולחן-ערוך זיינען דאָס גאַר ניט קיין פאַר-ברעכנס, נאָר וויכטיקע מצוות-עשה'ס, ווייסט יעדער וואָס האָט זיך אָביסל אינטערעסירט מיט דער לעניניסטיש-טראַצקיסטיש-סטאַליניסטישער מאָראַל. ווער עס איז ניט שוה-בשוה מיט דער הערשנדיקער קליקע אין רוסלאַנד — באַזונדערס ווען ער אַליין איז, אָדער איז געווען, אַ קאָמוניסט — דאַרף זיך גוט היטן די ביינער. די לאַנגע האַנט פון מאַסקווע קען אים דערגרייכן אין די ווייטסטע מרחקים, קינדעפן אים און נאַכדעם „ליקווידירן“. ווער ווייסט דען נישט? דאָס זיינען אָבער אלץ ניט קיין באַוויון, אַז אין יעדן פּאַל, ווען אַ געוועזענער באַלשעוויק ווערט געפונען טויט, מוז מען עס טאָקע אויסטייטשן אַלס אַ מאָרד, דורכגעפירט פון דער גע-פּע-א-אָ. אויך ביי אַ קאָמוניסט, באַ-זונדערס ביי אַ געוועזענעם, קען זיך מיטאַמאָל איבעררייסן יענער דינער „פּסיכישער פּאָדים“, וואָס פאַרבינדט יעדן פון אונז מיטן לעבן. אויך אַזעל-כער קען זיך אַמאָל באַשליסן אויף אַ מיתה-משונה צוליב זעלבסטהאַס, פון פאַראַכטונג צו זיך אַליין, מחמת באַנקראַט-געפיל — אָדער ווייל ער קען מער ניט איבערטראַגן די שווערע לאַסט פון זינד, וואָס דריקט יעדן טאַג

אויף זיין געמיט. קריוויצקיס פריינט, וואָס ווילן בשום אופן ניט אָננעמען דעם פּאָליציי־פּראָטאָקאָל, אַז ער האָט זיך אַליין דערמאָרדעט, כאַראַקטעריזירן אים, אומדירעקט, אַלס אַ מענטשן מיט אַ האַרטער, גראַבער הויט; מיט אַ געוויסן וואָס האָט אויף אייביק אויפגעהערט צו פונקציאָנירן. פאַרוואָס קענען זיי זיך ניט פאַרשטעלן אַז ער האָט שוין מער ניט געקאָנט איבערטראַגן... זיך אַליין, זיין פאַרגאַנגענהייט, זיינע האַנדלונגען, די פאַרברעכנס פון סטאַל־לין־רעזשים פאַר וועלכע ער איז יאַרנלאַנג געווען אַ לאַיאַלער שליח און אינסטרומענט, די סעריע מאָרדן פאַר וועלכע ער גופא איז געווען פאַראַנט־וואָרטלעך? קריוויצקיס גוטע ברידער האַלטן אין איין דערציילן, ווי נער־וועז ער איז די לעצטע צייט געווען, ווי ער האָט אויף יעדן טריט און שריט „געזען“ גע־פּע־או־אַגענטן, וואָס זיינען ספּעציעל געקומען קיין אַמעריקע מיט אַ פּלאַן אים אומצוברענגען. דאָס אַליין קען אויך אַמאָל זיין גענוג, כדי צו טרייבן אַ מענטש צו זעלבסטמאָרד. ניט איין מענטש האָט זיך אומגע־בראַכט, ווען עס האָט זיך אין אים אַנטוויקלט אַ פאַרפּאָלגונגס־מאַניע; בעסער דער טויט, גלייך און מיטאַמאָל, איידער אַרומגיין טאַג־איין טאַג־אויס מיט אַ געפיל, אַז עס לויערן אויף דיר הונדערטער מלאכי־חבלה. טויט אַליין איז אַמאָל אַ קלייניקייט אין פאַרגלייך מיט דער טויט־שרעק, וואָס לאָזט ניט אָפּ אויף אַ מינוט, איך קען מיר אָבער אויך פאַרשטעלן, אַז קריוויצקי האָט זיך דעצי־דירט צו זאָגן אַן ענדגילטיקן זיי־געזונט דעם לעבן — ניט ווייל ס'האַבן אים פאַרפּאָלט לעבעדיקע גע־פּע־או־משחיתים; נאָר ווייל ער האָט שוין ניט גע־קאָנט אויסהאַלטן די פאַרפּאָלגונגען פון טויטע גע־פּע־או־קרבות, פון זיינע אייגענע קרבות, פון אַ גאַלעריע מתים. מתים זיינען אָפטמאָל אַ סך מער לעבעדיקע זינד־דערמאָנערס און מוכיחים ווי די לעבעדיקסטע צווישן די לע־בעדיקע. מ'זאָגט אַז מתים זיינען נישטיק און קענען דערפאַר קיינעם גאָר ניט טאָן. אפשר — כאַטש קיינער, פון די וואָס זאָגן עס, איז נאָך קיינמאָל אַליין קיין מת ניט געווען און קען זיך ניט שטיצן אויף זיין אייגענער „דערפּאָרונג“. אָבער אויב זיי זיינען נישטן, גאַרניט־שבגאַרנישטן, זיינען זיי דאָס בלויז פאַר זיך אַליין, אָבער ניט פאַר די לעבעדיקע; פאַר די מיט וועמען זיי זיינען אַמאָל געקומען אין אַ באַרירונג, אין אַ רייבונג, אין אַ קאַנפליקט, אין אַ געראַנגל. מיר ווייסן ניט וויפיל מתים קריוויצקי האָט געטראַגן אויף זיין געוויסן. קיינער האָט אים ניט געקאָנט צווינגען צו דערציילן אַלץ וועגן זיך אַליין. עס קען זיין, אַז יענע מתים, זיינע און סטאַלינ'ס שותפות־דיקע קרבות, האָבן אים ניט געלאָזט רוען און אים גערופן צו זיך. וואָס? ער האָט קיינמאָל, ווי זיינע פריינט דערציילן, ניט גערעדט פון זעלבסטמאָרד? ער האָט אַ סך מאָל גע־וואָרנט, אַז אויב מען וועט אים געפינען אַ טויטן, זאָל מען ניט גלויבן, אַז ער האָט זיך אַליין גענומען דאָס לעבן? ס'איז לעכערלעך זיך צו שטיצן

אויף דעם וואָס ער האָט פאַרשוויגן (אפשר פאַר זיך אַליין) און אפילו אויף זיינע וואָרונגען. ווען אַ מענטש שטייט שוין נאָענט צו דער „גרעניץ“, קען מען אים ניט מעסטן מיט דעם זעלבן לאַגיק-אַרשין, מיט וועלכן מיר מעסטן „איינגעפונדעוועטע“ מענטשן...

פאול וואָהל, זיינער אַ דייטשער פריינט, דערציילט איצטער אין קאָטוילישן „קאָמאָנויל“ וועגן אַ ווינטער-נאַכט, וואָס זיי האָבן צוזאַמען פאַרבראַכט אין 1939 אויף ריווערסאַיד דראָונו. זיי האָבן לאַנג און מעלאַנכאָליש גערעדט צווישן זיך וועגן דעם, וואָס וואָהל באַצייכנט אַלס „פעלערן פון דער פאַר-גאַנגענהייט“. אינמיטן שמועס האָט קרוויצקי פּלוצים אים אָנגעוויזן אויף אַ טונקל ליכט, וואָס האָט אַרויסגעשיינט דורך די פענסטער פון אַ קלייניגקער קירכע אין דער געגנט — און אַ זאָג געטאָן: אַך, ווען מיר וואַלטן געקאָנט זיין דאָרט, אין יענער רואיקייט. „לאַמיר אַרײַנגיין“, האָט וואָהל פאַרגע-שלאָגן. די קירכע, ווי ס'האָט זיך נאָכדעם אַרויסגעוויזן, איז געווען פאַרשלאָסן. איך ווייס ניט צי „יענע רואיקייט“ וואַלט מסוגל געווען צו באַרואיקן קרוויצ-קיס געמיט. קיין גלויביקער איז ער ניט געווען, אויסגעכאָוועט איז ער געוואָרן אין אַ סביבה, פאַר וועלכע קירכע איז געווען מוקצה מחמת רעאַקציע. דערצו איז ער נאָך געווען אַ איד, אין וועמענס קינדער-יאָרן אַ ליכט וואָס שיינט אַרויס פון אַ „תּיפּלה“ איז מסתּמא פאַרבונדן מיט אומהיימלעכע געפילן. אויף אַ מינוט האָט אפשר אין אים אַ בליץ געטאָן אַ פּרוכטלאָזע בענקשאַפט צו דער נאַאיווער אמונה פון זיין גוי'עשן ווייב'ס פּויערים-קרובים. אָבער ניט נאָר די קירכע אויף ריווערסאַיד דראָונו אָדער אַ בית-המדרש אויף דער ניו-יאָרקער איסט-סאַיד זענען שוין פאַר אים געווען פאַרשלאָסן. אויך דער וועג צו אַנדערע „תּשובות“ איז שוין פאַר אים מסתּמא געווען פאַר'חמת'עט. די פאַר צענדליק טויזנט דאַלאַר, וואָס ער האָט באַקומען אַלס ליטעראַרישן האַנאַראַר פאַר זיינע אויפדעקונגען פון סטאַלינ'ס טומאה, האָבן אים נאַטירלעך ניט גע-קאָנט קאָמפּעסירן פאַרן געפיל פון אייגענער טומאה. וואוהין קען זיך אוועק-לאָזן אַ מענטש מיט אַ קין-געפיל? אין נאַטיץ-ביכל פון זיין לעבן זיינען גע-ווען פאַרשריבן בלויז פּאָליטישע אַדרעסן. קיין אַנדערע אַדרעסן — און דער עיקר, קיין אַדרעס צו זיך אַליין — האָט ער שוין נישט פאַרמאָגט. קיין „טאַ-לאַנט“ פון אַ דאָסטאַיעווסקי-מענטש — זיך אוועקצושטעלן אויף טאַימס-סקווער און זיך שלאָגן על-חטא פאַר פאַרבייגייער און בייז-וואונדער-אַנקוקער; זיך קלאָפּן מיטן קאָפּ אין דער ערד און בעטן ביי דער ערד וואָס טראָגט אים מחילה און סליחה — קיין מאַראַלישע חוליו-נופּל'דיקייט האָט ער ניט פאַר-מאָגט. וואוהין האָט ער געקאָנט גיין? אַנדערע פון זיין חדר האָבן זיך „געראַטע“ וועט“ אין טראַצקיום, זיך אָפּגערייניקט פון דער סטאַליניסטישער טומאה אין אַ מקוה פון אַ צווייטער סטרא-אחרא. אייניקע האָבן ווידעראַמאָל געפונען

זייער "תיקון" אין סאָציאַל־דעמאָקראַטישער לעבלעכקייט. אָבער פאַר קריי־
וויצקי'ן האָט שוין אפשר ניט דאָס ערשטע און ניט דאָס צווייטע געקאָנט זיין
אַ סגולה קעגן מתים פון וועלכע ער האָט זיך געפילט פאַרפאַלגט; ניט טראַצ־
קיום און ניט סאָציאַל־דעמאָקראַטיע האָבן אים געקאָנט געבן אַ קמיע, מיט
וועלכער'ס כח עס זאָל אים געלינען צוריקצושיקן די מתים, "אין זייער רו
אַריין". פאַרוואָס זשע זאָל איך ניט גלויבן, אָז ער האָט זיך פאַרשאַפט אַ רע־
וואַלווער, אָפגעזאָגט זיין פאַרפלאַנטערטע ווידוי אין אַ פאַר פערזענלעכע בריוו
און — אַוועק צו די מתים, כדי זיך צו באַפרייען פון זייער "טעראָר" ?

* * *

עס איז אומגעהויער ברוטאַל, אָבער איך טראַכט עס גאַנץ אָפט. מיך
חידוש'ט ניט, ווען אַ באַלשעוויק פון אַ הויכן ראַנג באַגייט זעלבסטמאָרד. איך
חידוש זיך אַ סך מער, פאַרוואָס עס קומען צווישן זיי פאַר אַזוי ווייניק זעלבסט־
מאָרדן. אויפן סאָוועטישן בית־הקברות ליגן אַ סך אומגעבראַכטע באַלשעווי־
קעס; אָבער ווייניק, חרפה־דיק־ווייניק זעלבסטמערדער. ווער האָט זיי פאַר־
פאַנצערט אין אַזאַ דיקער הויט? ווער האָט עס אַזוי כלאַראַפאַרמירט זייער
געוויסן, אָז עס זאָל אַזוי זעלטן דערפילן ווייטאָג? וואו ליגט דער סוד פון
דער פסיכישער אָנעסטעזיע, מיט וועלכער באַלשעוויקעס קענען זיך מיט אַזוי
פיל רעכט "באַרימען"? פאַרוואָס זיינען זיי מערסטנטיילס אַזוי שאַקירנדיק,
אַזוי עקלקאַפט "געזונט"? כ'האָב שוין לאַנג ניט אַריינגעקוקט אין דער גע־
שיכטע פון דער אינקוויזיציע. ס'קען זיין, אָז יענע געשיכטע, ווען מען ליינעט
זי אויפמערקזאַם, גיט אַ שליסל צו דער אויסטייטשונג פון אַ סך "געזונטיקייטן"
און קראַנקהייטן אין צוואַנציקסטן יאָרהונדערט.

* * *

די קריוויצקי'ס, וועט מען מיר געבן צו פאַרשטיין, זיינען געמאַכט פון אַן
אַנדער שטאַף און זעלבסטמאָרד גייט ניט אַריין אין זייער קאָדעקס. וויל איך
זיך ניט שפאַרן, וויל דאָס וואַלט געהייסן דערמאָנען זיך אַ זאַך וואָס יענע
אָפּאַנענטן ווילן ניט פאַרשטיין — אַז יאָ קאָדעקס, ניט קאָדעקס, ווען אַ מענטש
דערגייט "אַט צו יענער גרעניץ", קוקט ער ניט אַריין אין שולחן־ערוך און טוט
וואָס ער מוז אָדער וואָס ער מיינט אָז ער מוז טאָן, אָן אַ היתר, צווישן פרומע
אידן זעט מען אַמאָל אויך אַ זעלבסטמערדער, כאַטש אין זייער "קאָדעקס" גע־
פינען זיי זיכער פאַר דעם קיין היתר ניט. אָבער אַלץ איינס, קריוויצקי איז דאָך
ניט שטענדיק געווען קריוויצקי, און איך גלויב ניט אָז פערציק טעג פאַר זיין
געבורט און אַכט און פערציק טעג פאַר זיין "ברית" האָט מען אין די הימלען
אויסגעשריען, אָז "לכך נוצר", אָז מען שיקט אים אויף דער וועלט, כדי ער
זאָל ווערן קריוויצקי. איידער ער איז נתגלגל געוואָרן אין קריוויצקי'ן איז ער
דאָך אַמאָל געווען (ווי די "ניו מעסעס" האָט אונז אַמאָל דערציילט מיט אַ

משומדיש-אנטיסמיטישן כ"כ-כ"א)... שמעלקע גינצבורג. און שמעלקע גינצבורג האָט דאָך געהאַט אַ טאַטע-מאַמע — און ניט קיין פאַרטיי-חברים, נאָר טאַקע אמת'ע חברים און ידידים; און שמעלקע גינצבורג האָט דאָך נאָך געגלויבט אז די עשרת הדיברות האָבן עפעס צו טאָן אויך מיט אים. אפשר איז גאָר גענעראַל קריוויצקי אין די לעצטע טעג פון זיין לעבן צוריק נתגלגל געוואָרן אין שמעלקע גינצבורג, אין אַ פּאָדוואַלאַטשיסקער אידיש אינגל מיט אַלע זיינע „שוואַכקייטן“, מיט זיין גאַנצער אומפעאיקייט צו טראָגן אויף זיך אַ שווערע משא פון זינד און פאַרברעכנס, פאַר וועלכע מען קריגט פון דער „רע-וואַלוציע“ מעדאַלן און דעקאָראַציעס? אַזעלכע צוריק-גילגולים האָבן שוין ניט איינמאַל געטראָפּן. און אז זיי טרעפּן — ווער ווייסט וואוהיין זיי קענען פירן און פאַרפירן. איך האָב דערפאַר גאַרניט קעגן דעם, אַז די וואַשינגטאָנער פּאַ-ליציי זאָל ענדערן איר פּראָטאַקאָל: זעלבסטמאָרד איז באַגאַנגען ניט גענעראַל קריוויצקי, נאָר שמעלקע גינצבורג — און אַזוי זאָל עס טאַקע זיין פאַרצייכנט אויף זיין מצבה.

* * *

אויב אַפילו איך בין אומגערעכט מיט מיין אויסטייטשונג און עס וועלן אויפגעדעקט ווערן פאַקטן, וואָס וועלן זי אינגאַנצן אַפלייקענען, בלייב איך נאָך אַליץ גערעכט:

„מײן מעשה איז אַ שטענערע.“

וואָס? טאַקע, גע'הרג'עט געוואָרן פון דער גע'פע'או? אויך מיר אַ סענ-

סאַציע! ס'אַראַ באַנאַלע געשיכטע.

די באַזאַרגטע מאַמע — און „יענע מיידלעך“

יִר הָאָבן זיך די טעג געזעגנט מיט אַ זייער חנ'עוודיקן בחור: אַ זון פֿון גוטע פֿריינט, וואָס איז אַוועק אין דער אַרמיי. קרובים, גוטע-בריי-דער, חברים הָאָבן אָנגעבראַכט אין זייער הויז אַ שלל מתנות, מיט וועלכער דער יונגער סאָלדאַט וועט זיך מסתמא ניט קענען באַנוצן אין זיין קאַזאַרמע. איך בין אים אפילו חושד אַז ער וועט זיי מערסטנטייל לאָזן אין דער היים. אַ יונגע דאַמע האָט געשפּילט מעלאַנכאָלישע מעלאָדיעס אויף דער פּיאַנאָ; אַ מיטל-יאָריקער גאַסט האָט דערציילט הומאַריסטישע זכרונות וועגן די חדשים וואָס ער האָט פֿאַרבראַכט, אין דער ערשטער וועלט-מלחמה, אויפן פֿראַנצויזישן פֿראַנט; אַן עלטערער דאָקטאָר האָט דערציילט ווייט ניט קיין צניעות/דיקע הוואָרן-אַנעקדאָטן פֿון דער אַמאָליקער עסטרייכישער אַרמיי, אין וועלכער ער האָט געדינט — און די באַבע האָט מקיים געווען איר באַבישן חוב מיט כליפען אַלע עטלעכע מינוט, וואָס מ'נעמט צו די קרוין פֿון איר קאַפּ, ווער ווייסט וואוהין און צוליב וואָס.

קיינער האָט אָבער ניט געצויגן אויף זיך אַזוי פּיל אויפּמערקזאַמקייט — אויך ניט דער בעל-דבר גופא — ווי די מאַמע. זי האָט זיך באַמיט מיט אַלע כוחות דורכן גאַנצן אַוונט „צו זיין ווי אַלע מאָל“. זי האָט אַכטונג געגעבן אויף די געסט זיי זאָלן געניסן פֿון אַלץ וואָס ס'איז געווען אויסגעשטעלט אויף די טישן, אָבער יעדע עטלעכע מינוט האָט זי זיך דערמאַנט עפעס אַן אַנדער קלייני-קייט, וואָס מען דאַרף נאָך צוגעבן צום זונ'ס באַגאַוש. דאָס זיינען געווען קליי-ניקייטן, וואָס נאָר אַ מאַמע איז מסוגל זיי צו געדענקען און וואָס דער זון וועט (ווייטער אַמאָל!) ניט קענען, אָדער ניט וועלן נוצן אין דער סאָלדאַטסקער פרעמד. באַזונדערס האָט מיך פֿאַראינטערעסירט איר באַמיען זיך אַרויסצו-פרעסן פֿון זון אַ הבטחה, אַז ער וועט העלענאַן — זיין יונגער חבר'טע און משמעות קינפטיקער לעבנס-באַגלייטערין — שרייבן יעדן טאַג אַ בריוו, כאַטש עטלעכע שורות. עס אַרט זי ניט, האָט זי גע'טענה'ט, אויב ער וועט שרייבן אַהיים בלויז איינמאָל אַ וואָך און אפילו נאָך זעלטענער; אָבער וואָס שייך העלענאַן וויל זי אפילו ניט הערן, אַז זי וועט ניט קריגן יעדן טאַג צוגע-שיקט אַ בריוול. דער זון האָט אַזאַ הבטחה ניט געוואַלט געבן. אויף צו שרייבן אַ בריוו, ניט קיין געשעפטס-בריוו, דאַרף מען זיין אין דער געהעריקער שטימונג — און ווי קען זיך עס אַ מענטש אונטערנעמען צו האָבן שטימונג יעדן טאַג? אויך העלענאַ האָט געוואַלט איבערציגן איר פֿריינט'ס מוטער, אַז דאָס איז כלל גיט בויטיק; אַז זאָל ער איר בעסער שרייבן נאָר דענסטמאָל

ווען אים ווילט זיך — און אז פון סתם מעכאנישער פליכט-דערפילונג וועט זי סאיי-ווי-סאיי קיין הנאה ניט האבן. די מוטער האָט זיך אָבער מיט פאַרדעכטיקער עקשנות געהאַלטן ביי אירן: יעדן טאָג! קיינמאַל ניט פאַרפעלן! און אויב ניט קיין גאַנצן בריוו — איז, לכל הפחות, צוויי שורות.

ווען דער „אַפגעגעבענער“ איז נאָך מיטנאַכט אַוועק אָפּצופירן העלענאַן אַהיים און אין הויז זיינען נאָר געבליבן די גאַר-היימישע, האָב איך זיך ניט געקאַנט איינהאַלטן און אַ פּרעג געטאָן די מוטער: „וואָס גייט אייך אייגנטלעך אַזוי אין לעבן, אַז ער זאָל יעדן טאָג שרייבן העלענאַן די פאַר שורות?“ איך האָב זי קאַנטיק געשטעלט אין אַ שווערער פאַרלעגנהייט. זי האָט אַ פאַר מינוט געשוויגן, אַראַפגעלאָזט די אויגן, און נאָכדעם שטיל אָבער מיט אומגעהייערער אַנשטרענגונג אַ זאָג געטאָן:

„נו, איר ווייסט דאָך... אַרום די קעמפּס איז זייער ניט זויבער... אַט יענע מיידלעך האָבן זיך מחנות'ווייז אַראַפגעלאָזט אויף די יונגע סאָלדאַטן ווי אַ היישערדיק... סאָלונס, טרעילערס, ביליקע האַטעלס אין דער אומגע-גענט... אַדאָלף איז יונג, ריין, אומדערפאַרן... אַלץ קען פאַסירן... ווי אַזוי זאָל איך עס אייך זאָגן?... איך האָב געטראַכט פון אַ מין דיסיפּלין פאַר אים... פון אַ מין „שמירה“... לאַכט מיך ניט אויס“...
* * *

ניין, פאַרוואָס זיך אויסלאַכן פון איר? צי אַזאַ „שמירה“ ווי שרייבן יעדן טאָג אַ בריוו — אַדער ווי די מעדאַליאַנען מיט העלענאַס מיניאַטור-פאַרטערט, וואָס זי האָט איינגענייט וואו זי האָט נאָר געקענט אין דעם זון'ס זאַכן — קען טאַקע אין אַלע פּאַלן העלפן, ווייס איך ניט. אָבער די דאָזיקע זאָרג פון אַ מוטער איז נאָטירלעך, פאַרשטענדלעך. עס איז אויך פאַרשטענדלעך איר זוכן אַ שטיק „אינהיביציע“ פאַר אים: קיין טלית-קטן טראַגט ער דאָך ניט און קיין תּפּילין וועט ער דאָך אויך ניט לייגן. ניט-ווילנדיק האָב איך זיך דערמאָנט אין דעם פעטן, גוטמוטיקן ענגלישן אָפיציר אין גיבראַלטאַר, וועלכער האָט מיך אַמאָל געפירט מיט זיין אויטאָמאָביל קיין אַלזשעסיראַס, אין דער נאָענטסטער שפּאַ-נישער שטאָט. איבערפאַרנדיק די גרענעץ, האָט מיך געוואונדערט, הלמאי די מיליטערישע וועכטער האָבן ביי מיר קיין פאַפּירן ניט געפרעגט, בשעת דער אָפיציר האָט געמוזט ווייזן זיינע דאָקומענטן. האָט ער מיר נאָכדעם דער-קלערט, אַז דאָס איז ניט קיין צופאַל: עס איז אַן אַלטע אַרמיי-רעגולאַציע, אַז פון גיבראַלטאַר קיין שפּאַניע מעגן אַריבערפאַרן בלויז יענע ענגלישע אָפיצירן און סאָלדאַטן וואָס קענען באַווייזן אַז זיי זיינען באַווייבטע. מען וויל פאַרהיטן דעם גאַרניזאָן פון ווענערישע קראַנקהייטן, מיט וועלכע מ'קען זיך לייכט אָנ-שטעקן אין שפּאַניע. די הנחה איז, אַז נאָר אַ בחור איז אין געפאַר — אַ באַ-ווייבטער מענטש וועט דאָך ניט אַריינפאַלן אין דער פּאַסטקע פון פּראַפעס-

יאַנעלע פרויען. מיין אָפּיציר איז געווען אין כּעס אויף אַזאַ משונה'דיקער רע-
גולאַציע. ווען דאָס וואָלט נאָר געווען נאַאיוויטעט, וואָלט עס אים ניט געאַרט:
יעדע אמת'ע נאַאיוויטעט האָט חן. אָבער דאָ שטעקט, האָט ער מיט מיר גע-
טענה'ט, צביעות, „פרעטענזיע“: זיי וויסן גאַנץ גוט, אַז אויב אַ סאָלאַט פון
גיבראַלטאַר האָט אַ ווייב ערגעץ-וואו אין לידז אָדער בריסטאַל, איז דאָס נאָך
ניט קיין גאַראַנטיע אַז ער וועט ניט אַ הוליע טאָן מיט געקויפטער „ליבע“, ווען
ער וועט זיך אַריבערכאַפן קיין שפּאַניע. אָבער אַזוי דאַרף עס הייסן: מען מאַכט
אַ פּרום, צניעות'דיק פנים ניט נאָר פאַר זיך אַליין, נאָר אויך פאַר אַנדערע.
מ'דאַרף זיך אַיננרעדן, אַז אין גיבראַלטאַר גופא, אונטער די אויגן פון מיליטער-
פּאָליציי, איז פּראַסטיטוציע ניט בנמצא — כּאָטש יעדער ווייסט ווער עס זיינען
די פאַר הונדערט טענצערינס, זינגערינס און אַנדערע לעגאַליזירטע „ענטער-
טעינערס“ אין די דאָרטיקע שענקען, קאַפּעס און קאַבאַרעטן...

כ'האָב אַדאָלף'ס מוטער וועגן מיין גיבראַלטאַר-שמועס ניט דערציילט:
צוליב וואָס איר נאָך שווערער מאַכן אויפן האַרצן? קיין טרייסט-וואָרט האָב
איך אָבער אין זיך ניט געפונען און טאַקע אַוועקגעגאַנגען פון הויז, ניט זאָגן-
דיק גאַרניט. וואָס קען מען איר זאָגן? אַז אַדאָלף איז ריין און ציכטיק? אַז
פון זיינע בלויע אויגן שטראַלט אַרויס יוגנטלעכע זויבערקיט און שמוץ קען
זיך צו אים ניט צוקלעפּן? אויף וויפל דאָס איז אמת, ווייסט זי עס אַליין. אָבער
איז עס טאַקע אמת, אַז שמוץ קען אויף אים קיין שליטה ניט האָבן? אַבסאָלוט-
טע אימוניטעט (אויב ס'איז פאַראַן אַזאַ זאַך) פאַרמאָגן בלויז די וואָס פּילן אַ
פּיזישן עקל, אַן איבעל פון וועלכן זיי קענען זיך שוין ניט באַפּרייען ווען זייער
אויג פאַלט אויף אַ „פּראַפּעסיאָנעלער“. אָבער וויפּיל זיינען דען אַזעלכע פאַראַן?
איך דערמאָן זיך איצט ווי צעמישט איך בין געווען אין מיין פּריער יוגנט, ווען
כ'האָב צום ערשטן מאָל אין אַ רוסישער טורמע זיך באַגעגנט מיט רעוואָלוציאַ-
נערן, וואָס אַ קאַזיאַנער דאַקטאָר האָט זיי געמוזט היילן פון דעם וואָס אונזער
טיר-וועכטער האָט אָנגערופן „פּראַנצוסקאַיאַ באַליעזן“ (די פּראַנצוזישע
קראַנקהייט). יעדער איינער פון זיי איז געווען גרייט צו גיין אויף דער גרעסטער
מסירת-נפש און ס'איז דאָכט זיך ניט געווען יענער קרבן, אויף וועלכן זיי זיינען
ניט געווען פעאיק. און דאָך — דעם „קרבן“, דעם קרבן פון פּרישות, פון ניט
קויפן אַ פּרויען-לייב וואָס איז פאַרוואַנדלט געוואָרן אין דער עקלהאַפּטסטער
סחורה וואָס מענטשן האָבן ווען עס איז אויסגעטראַכט (יאַ, בפּירוש אויסגע-
טראַכט, אַזוי ווידערנאַטירלעך איז עס, אַזוי סתירה'דיק צו אונזערע זאַגאַלגיישע
אינסטינקטן!) האָבן זיי ניט געקאַנט ברענגען. אין שפּעטערדיקע יאָרן האָט
מיר דער אַלטער מינאַר, עליו השלום, איינע פון די שענסטע פיגורן וואָס די
רוסישע רעוואָלוציאַנערע באַוועגונג האָט אַרויסגעגעבן — אַליין אַן אַסקעטישע
נאַטור, דערציילט: ער און זיינע חברים האָבן אין אַ ריי פאַלן, אין זייער פאַ-

ריזער עמיגראציע, געמוזט מוחל זיין פונקציאָנערן פון דער רעוואָלוציע, וואָס האָבן פאַר'תכלע'וועט ניט-זייער געלט אויף, ווי אַדאַלפ'ס מוטער זאָגט, "יענע מיידלעך". וואָס האָבן מיר געקאָנט טאָן? — האָט מיר מינאַר געזאָגט — ס'איז אַ ווייטיק און אַ חרפּה; אָבער עס ווייזט אויס, אַז אַ פּראָפעסיאָנעלער רעוואָלוציאָנער גייט שטענדיק אַרום אויף דער וועלט מיט אַ געפיל פון אַ פאַרמשפּט'ן. ניט יעדער קען טראָגן אַזאַ געפיל אָן אַ באַשטימטער "אַפּלענקונג" אָדער "אַפּוועקסלונג". דערציילט האָט מיר דאָס מינאַר ניט פון קיין צופּעליקע מענטשן, נאָר פון יונגעלייט וואָס האָבן זיך, אַזוי צו זאָגן, אַליין געבונדן און אַליין געלייגט אויף דער עקדה.

* * *

מלחמה און די טעמפּעראַטור פון ערב-מלחמה זיינען שטענדיק, זינט מענטשן געדענקען זיך, באַגלייט געוואָרן מיט אַ געוויסער אויפּשרויפונג פון קאַנאַלן, וואָס בדרך-כלל האָבן מיר זיך אונטערגענומען זיי צו קאַנטראָלירן. זאָלן מיר מוחל זיין אַלע אַרמיען, דעמאָקראַטישע און קרעציק-רעאַקציאָנערע, קאַנטר-רעוואָלוציאָנערע און רעוואָלוציאָנערע — און אויך רעליגיעז-אַנגע-הויכטע; נישטאָ, דוכט זיך, קיין איינע צווישן זיי וואָס האָט, אין געוויסע באַ-דינגונגען, זיך ניט געלאָזט וואוילגיין אפילו מיט סעקסועלע געוואַלט-טאַטן. פאַנגען פרויען ביים שונא, זיי אַוועקפירן מיט זיך און האַלטן זיי אין אַ שטייג פון געצוואונגענער ליבע איז טויזנטער יאָרן געווען ביי אונז אַ כשר'ע זאַך (כי תצא למלחמה — תורת-משה האָט דאָס אויך ניט גע'אסר'ט. זי האָט נאָר געפאַדערט, מ'זאָל די געפאַנגענע אַ חודש צייט לאָזן באַוויינען איר טאַטע-מאַמע, ביז וועט ווערן דעם פאַנגער'ס ווייב). אַזאַ "עטיק" האָט ביי אונז עקזיסטירט כמעט ביז נעכטן: פעטשאַרין (אין לערמאַנטאָוו'ס "העלד פון אונזער צייט") האַלט ביי זיך אין אַלקער פאַרשפאַרט די טשערקעסישע קראַסאַ-וויצע בעלאַ און קיינעם פון זיינע קאַלעגן-אַפיצירן און קיינעם פון זיין נאַ-טשאַלסטוואַ קומט אפילו ניט אויף דער מחשבה, אַז פאַר אַזאַ האַנדלונג דאַרף מען אים באַשטרעפן. ערשט ניט לאַנג צוריק האָט מיר אַ רוסישער פריינט מגלה געווען דעם סוד, אַז ער איז ניט קיין ריינער "אַריער". אַ געוויסער פּראַ-צענט בלוט אין אים איז מאַנגאָליש, ווייל זיינער אָן עלטער-זיידע האָט מיט זיך אַמאָל געבראַכט פון דער מלחמה אַ געפאַנגען טערקיש מיידל, פון וועל-כער זיינע קינדער זיינען געבוירן געוואָרן. ווייזט אויס, אַז ווער עס פּועל'ט ביי זיך עובר צו זיין אויף "לא תרצח", קען שוין נאָכדעם לייכטער פּועל'ן ביי זיך ניט צו נעמען ערנסט אויך אַנדערע "דיברות", און עס האָט דאָ ניט קיין זינען אַלץ צו וואַרפן אויפן "מיליטאַריזם". אויך דער אַנטי-מיליטאַריסט, דער וועלט-דערלייזער רעוואָלוציאָנער — וואָס פּועל'ט ביי זיך, אַז צו-ליב זיין לאַיאַליטעט און זיין "יראה" מעג ער הרג'ענען מענטשן — ווערט מיט

דער צייט פעאיק אַרויסצואוואַרפן פון די לוחות אַ פּאָר אַנדערע „דיברות“ (וואָס? ס'אָ בילבול? הערט וואָס מאַקסיס גאַרקי דערציילט אין זיינע בעלעט-ריסטישע בירגער-קריג-נאָטיצן).

אַבער סאַיווי-סאַי; ניט דאָס איז דאָך אונזער הויפט-זאָרג. סוף-כל-סוף איז אין אונזער צייט — און אין דער אַמעריקאַנער אַרמיי — ניט פאַראַן קיין ערנסטע סכנה, אַז סאָלדאַטן זאָלן אָנהויבן פּראַווען יענעם טיפּ „ראַזגול“, מיט וועלכן עס האָבן זיך אַמאָל אויסגעצייכנט רוסישע קאָזאַקן אין אַ פּרעמדער געגענט — באַזונדערס ווען קיין מלחמה בפועל-ממש איז נאָך פאַר זיי נישטאַ. ניט וועגן אַזעלכע קרימינעלע עקסצעסן זאָרגט זיך דער טיפּ טאַטע-מאַמע, צו וועלכן אַדאָלפּ'ס מאַמע געהערט. איר זאָרג איז ניט, אַז דער זון וועט אַוועק קיין אייראָפּע און וועט פון דאָרט מיטברענגען אַלס „פּרייז“-געפּאַנגענע אַ בלוי-אויגיקע, בלאַנד-לאַקיקע גרעטכען, אויף וועלכער ער וועט אַרויפ-צווינגען זיין „מאַנשאַפּט“ און זיינע מענערישע רעכט. (פון אַזעלכע מלחמה-פּאַנגען זיינען אגב, אין געוויסע פּאַלן, אַרויסגעקומען אויך זייער רירנדיקע זיווגים). איר זאָרג האָט צו טאָן מיטן מיידל-אַנאַנים, מיטן מיידל אַן אַ נאַמען און מיט צופיל נעמען, כדי זיך אויסצודרייען פון אַ פּאַליציי-רעקאָרד; אַדער, ווי אַדאָלפּ'ס מוטער האָט מיר שעמעוודיק געזאָגט, מיט יענע מיידלעך, וואָס ניט זיי ווערן געפּאַנגען, נאָר זיי פּאַנגען גאַר די מענער און וואָס ווערן אַרויסגעהאַלפּן אין זייער פּרנסה פון צענדליקער „סירסורים לדבר עבירה“. און וועגן דער סכנה איז גאַר ניט אַזוי לייכט צו זאָגן אַ טרייסט-וואָרט צו דער-שראַקענע טאַטע-מאַמע ...

* * *

די לאַגע אַרום אונזערע מיליטערישע קעמפּס אין, ווייזט אויס, שוין גע-וואָרן אַ מאַויים'דיקע. די פּראַטעסטאַנטישע „קריסטשען סענטשוריי“ האָט נאָך אין מערץ געשריבן: „עס איז קיין פּראַגע ניט, אַז אַן אמת'ער קאַרנאַוואַל פון שמוציקער אויסגעלאַסנקייט האָט אָנגעהויבן אַפּערירן אין דער שכנות פון יעדן וויכטיקן אַרמיי-קעמפּ אין די פּאַראייניקטע שטאַטן“. אַ שוידערלעך בילד ווערט געגעבן, אין אַ סעריע פון פיר אַרטיקלען, אין דעם מעטאָדיסטישן „קריס-טשען אַדוואַקעיט“: „די קאַאָליציע פון שאַרפע משקאות, געמבלינג און פּראַ-סטיטוציע איז שטאַרק כמעט אין יעדער געמיינדע וואָס האָט איצט לעבן זיך אַ קעמפּ. אַלע דריי קללות זענען לייכט צום דערגרייכן פאַרן סאָלדאַט, וואָס די הענט די פּריינטלעכע קאַאָפּעראַציע אויף דעם געביט צווישן די צושטעלער פון זינד און די לאַקאַלע פּאָליטישע בעלי-בתים“. אַ שטיק צייט האָט מען זיך געוואַלט איינרעדן, אַז די לאַגע איז ניט אַזוי שרעקלעך; אַז די קירכן-פּרעסע איז גרייט זיך מיט זיי צו באַנוצן. אין פיל פּאַלן קען מען שוין אַנטאַפּן מיט איבערטרייבט די זאָך בכיוון און זי האָט אַ כאַראַקטעריסטישע הנאה פון

אלארמירן דעם עולם. אבער אט לייען איך א רעפארט פון א וועלטלעכן אמערי-קאנער, וועלכער טראכט ניט וועגן אויסנוצן די סיטואציע פאר „מיסיאנערי-שער“ ארבעט — און אויך ער איז ניט ווייניקער אלארמירט פון די גלח'ישע עדיטאריעל-שרייבער. דר. ר. א. וואַנדעלער, איינער פון די הויפט-דירעקטאָרן פון אונזער „פאָבליק העלט סוירוויס“, האָט לעצטן חודש דערקלערט, אויפן יסוד פון אפיציעלער סטאטיסטיק, אַז דער פראָצענט ווענעריש-קראַנקע אין דער נייער, ציווילער אַרמיי איז שוין אַזוי הויך ווי אין דער רעגולערער אַרמיי פון פראַפעסיאָנעלע סאָלדאַטן (אין דער רעגולערער אַרמיי איז דער פראָצענט, כידוע, קיינמאָל ניט געווען זייער נידעריק). אין זיין באַריכט דערציילט ער, אגב, וועגן אַ שטעטל וואָס ער וויל ניט אַנרופן ביים נאָמען, וואו די גאַנצע באַפעלקערונג באַשטייט פון 4000 נפשות. נאָר לעצטנס, זינט מ'האַט דאָרט אויפגעבויט אַ קעמפ, האָבן זיך דאָרט באַזעצט 3000 פרעמדע פרויען, אונזער פעדעראַלער געזונט-אַפּהיטער איז שוין אַזוי פאַרצוויפלט, אַז ער איז די טעג אַרויסגעקומען — „פון אַ ריי-וויסנשאַפטלעכן שטאַנדפונקט“ — מיט אַ פראַ-יעקט, אַז די רעגירונג זאָל שאַפן איבערן לאַנד „סעגרעגירטע דיסטריקטן“ פאר פראַסטיטוטקעס, כדי עס זאָל לייכטער זיין צו האַלטן זיי אונטער אַ מעדיצינישן קאָנטראָל; אַנדערש גערעדט, די מלוכה זאָל פראַסט-פשוט לעגאַליזירן די דאָ-זיקע פרנסה, ווייל אויסראַטן זי, אַדער ערנסט באַקעמפן זי, איז לויט זיין מיינונג, לחלוטין אוממעגלעך.

וויס איך ניט, ווי אַזוי די רעגירונג האָט אויפגענומען זיין פלאַן, אָבער סאָ-ווי-סאָי, אין בעסטן פאַל, האַנדלט זיך דאָ בלויז וועגן דעם מעדיצינישן אַספעקט (וועגן „וויסנשאַפטלעכן“, ווי וואַנדערלער דריקט זיך אויס), ניט וועגן דעם מאַראַליש-היגייענישן. די מעדיצין איז ניט מחוייב צו זאָרגן אַז אַדאָלף זאָל צוריקקומען אַהיים פון דער אַרמיי און זאָל קענען קוקן גלייך אין פנים אַריין העלענאָן, דער מוטער און ניט פילן אין דער צוקונפט קיין עקל צו זיך אַליין. איר עובדה איז בלויז צו זען, אַז וואָס ס'זאָל ניט זיין זאָל ער אַהיימקומען פּיזיש געזונט, און וועגן איבעריקן — זאָל זיך עמיצער אַנדערש זאָרגן.

* * *

אָבער ווער זאָל זיך זאָרגן אַט וועגן דעם „איבעריקן“? גוטע מענטשן זאָגן, אַז ווען מ'זאָל אין גוטע משפחות אַראַפּנעמען דעם חרם פונם סאָלדאַט; ווען עלטערן אין די שטעט און שטעטלעך וואָס האָבן אין שכנות קעמפס, זאָלן דערלויבן זייערע טעכטער צו פאַרברענגען מיט סאָלדאַטן אין זייערע פרייע שעהן; ווען מ'זאָל זיי אייגלאַדן פון צייט צו צייט אין אַ וואַרעמער משפחה-אַטמאָספּערע — וואָלטן זיי זיך ניט געפילט אַזוי איינזאַם און לאַנגווייליק. אַזאָ הכנסת-אורחים וואָלט זיי טיילווייז פאַרטרעטן די היים. אין טייל פון זיי יעדנ-

פאַלס וואָלט ניט פאַרגעקומען יענער איבערברוך, וואָס עפנט אַפּטמאַל דעם וועג צו מאַראַלישער צעכראַסטעטקייט און הפּקות. אַזאַ רפואה, דערמאָן איך זיך, האָט נאָך לעצטן זומער פאַרגעשלאָגן דער גוט־אינפּאַרמירטער וואַנדערער־קאַלומניסט פון דער „נעישאַן“, דניאַליס. איז דאָס אין פּרינציפּ מסתמא ניט קיין שלעכטע עצה. אָבער איך האָב מורא, אַז ווירקן אויף די מייסטע „בעל־הבית־ישע“ עלטערן — באַזונדערס אין פּראַווינציעלע שטעט — זיי זאָלן אין זיך גובר זיין דעם טראַדיציאָנעלן פאַראורטייל קעגן סאָלדאַט און מאַטראָן, איז ניט קיין סך לייכטער ווי משפּיע צו זיין אויף „יענע מיידלעך“ אַז זיי זאָלן אויפגעבן זייער פּרנסה, כּהאָב אַנומעלטן געלייענט אַ טעלעגראַמע פון לאָס־אַנדזשעלעס, אַז אַ באַרימטע דאָרטיקע „סטריפּ־טיזערין“ האָט אַנאַנסירט אין די צייטונגען, אַז יעדן שבת־צו־נאַכט איז זי גרייט אויפצונעמען ביי זיך אַ סאָלדאַט, אַ מאַטראָן און אַ פליער און זיי מכבד זיין מיט היימישע מאכלים. איז דאָס מסתמא פאַר דער קאַליפּאָרניער סלינע־אַרויסרופערין ניט מער ווי אַ שטיק פּובליסיטי. אָבער מענער און פרויען, וואָס האָבן טאַקע קינדער און פירן אַ פאַמיליע־לעבן, וועלן זיך גאַרניט אַזוי אַיילן צו פאַרבעטן אין די הייזער אונטערמירטע אורחים מיט אַזאַ „אונטערגענעצטער רעפּוטאַציע“, אַפילו — אפילו ווען זייערע אייגענע זין זיינען אויך ערגעץ־וואו אין דער פרעמד, אין אַ מיליטערישן קעמפּ, און ווייסן אויך ניט וואָס צו טאָן מיט זיך שבת און זונטיק.

דאָס הייסט ניט, אַז מען דאַרף ניט זוכן קיין וועגן און מיטלען. עפעס קענען זיכער אויפטאָן קירכן־אַרגאַניזאַציעס (ביי גוים, מין איך; צווישן אידן זיינען, כידוע, פאַראַן צופיל „אויפגעקלערטע“); עפעס קען טאָן די רע־גירונג גופא דורך שאַפן מער מעגלעכקייטן פאַר געזונטער „רעקרעאַציע“. אָבער ס'איז פאַראַן אַ גרעניץ פאַרן דערפאַלג פון אַזעלכע באַמאָונגען.

עס איז נאָך פרי צו מאַכן אַ סך־הכל פון די קרבנות וואָס די איצטיקע מלחמה האָט אונו אַפגעקאָסט. אָבער ווען דער טאָג פון סך־הכל וועט קומען, לאַמיר ניט פאַרגעסן אַריינשטעלן אין אונזער אַלגעמיינער שאַדן־ליסטע אויך דעם שאַדן: דעם שאַדן פון פאַרפעסטן יונגע גופים און פון פאַרברודיקן די אינטימסטע ווינקלען פון יונגע נשמות. ווער עס וויל מלחמה, אַדער ווער עס וויל זי ניט — נאָר ער נעמט זי אָן ווי אַ טראַגישע פליכט און גיט איר זיין ברכה — זאָל ער אויפהערן זיך מאַכן ניט־וויסנדיק; און זאָל ער געדענקען אַז ער גיט אומדירעקט אַ ברכה אויך אויף דער ... אומפאַרמיידלעכער קללה.

* * *

איך וויל איר איצטער ניט וויי טאָן. אָבער ווען די מלחמה וועט זיך אַמאַל ענדיקן און איך וועל נאָך זיין אַ לעבעדיקער אויף דער וועלט, וועל איך צוגיין צו אַדאַלפּס מוטער. איך וועל זי שטאַרק בעטן, זי זאָל אויפהערן צו רעדן

וועגן „יענע מיידלעך“ אזויווי טשעזארע לאַמבראַזאַ האָט אַמאַל גערעדט וועגן דעם „פאַרברעכערישן מענטש“ אַלס אַ מין ביאַלאָגישן אויסוואַרף פון דער נאַטור. זיי „דער היישעריק“ ווי זי האָט זיי אָנגערופֿן, זיינען ניט אַראָפּגעפּאַלן צו אונז, אויף אונזער הייליקן גלאַבוס פון אַ ווייטן, זינדיקן פּלאַנעט. זיי זיינען פּונקט ווי מיר, קינדער פון דער זעלבער ערד, אַרויסגעקומען פון מענטש-לעכע לענדן, אַריינגעשטראַלט אין דער וועלט דורך מענטשלעכער צערטלעכ-קייט און ליידנשאַפט. זייער זינדיקייט איז ווייט ניט אַזוי נאַטירלעך ווי דער באַרימטער ריז, מיט וועלכן דער אויבערשטער האָט באַשאַנקען דעם סכּויר. זאַל זי אויף מיר ניט פאַראיבל האָבן: פון יעדע הונדערט אַזעלכע „יענע מייד-לעך“ וואָלטן מסתּמא ניינציק געקענט זיין העלענאַס; מער אַדער ווייניקער אַזעלכע העלענאַס, ווי איר אַדאַלפּ'ס פּריינדין, וואָס שרייבן איר יעדן טאָג אַ פאַר שורות קען באַטראַכט ווערן אַלס אַ סגולה קעגן רוחות און מזיקים. „גע-קאַנט“ — ווען מען וואָלט זיי געלאָזט, ווען אונזער גאַנצע לופט וואָלט ניט גע-ווען אַזוי פול מיט גייסטיק-שטיקנדיקע גאַזן, זיי האָבן אויך געהאַט אין די מייסטע פּאַלן מאַמעס וואָס האָבן זיי געזונגען כּשר'ע וויג-לידער, וואָס האָבן געזאַגט שבת-צו-נאַכט „גאַט פון אברהם“ אַדער (בו, גוט, להבדיל!) געשטעלט ליכטלעך פאַר מאַדאַנאַ-געשטאַלטן. עפעס מוז זיין ניט אינגאַנצן אין אַרדנונג מיט אַדאַלפּ'ס מוטער און אַדאַלפּ'ס פּאַטער; מיט דער כּישופֿ'דיקער הע-לענאַ און איר גאַנצער משפּחה — און מיט טויזנטער און טויזנטער אַזעלכע ווי זיי און אַזעלכע ווי איך — אויב פון אַזויפיל פּאַטענציעלע העלענאַס „קענען“ ווערן „יענע מיידלעך“. ניין, לאַמיר ניט באַשולדיקן „די נאַטור“: אַזעלכע קללות שיקט זי אויף אונז ניט אָן. זי איז צו אונז ניט מער שטיף-מוטער ווי זי איז צו חיות און בהמות — און זיי איז דאָך די קללה פון פאַר-קויפּן זיך, זייערע לייבער און ליידנשאַפטן, אינגאַנצן אומבאַקאַנט. דער מקח-ומכר מיטן אייגענעם לייב איז אַ פּראָדוקט — שקץ תּשקצנה — פון ציווי-ליזאַציע, פון אונזער ציוויליזאַציע. און אין איר האָבן מיר, יעדער פון אונז, אַ סך גרעסערן חלק איידער די נאַטור.

איך ווייס פון פּריער אַז אַדאַלפּ'ס מוטער וועט האָבן וואָס מיר צו ענט-פערן. „באַנאַל“, וועט זי זאָגן — און זי וועט זיין גערעכט. זי האָט עס שוין צוריק מיט אַ סך יאָרן געלייענט אין נייעם טעסטאַמענט. זי האָט ענלעכע מעשיות וועגן „ניט וואָגן וואַרפּן אַ שטיין“ אויך געהערט פון חסידישן פּאַלק-לאָר. זי געדענקט גוט טאַלסטאַיס „אויפלעבונג“, גאַרשיניס און אַנדערעיוויס דערציילונגען. וואָס וויל איך דאָ איר, אַדער וועמען עס איז, מחדש זיין? דער אומגליק איז אַבער, וואָס אויב באַנאַל הייסט „אמת“, אַבער שוין לאַנג באַקאַנט און טויזנטער מאַל איבערגע'חור'ט — איז די באַנאַליטעט ניט דער איינציקער אמת, וואָס פילט זיך נאָך אין אונז ניט היימיש, כאַטש ער איז שוין לאַנג אַ

קווארטירראנט אין אַ קעמערל פון אונזער וויסן. אַט האָט, למשל, ערשט די טעג אַ געלערנטער מיט אַ סך אידישן וויסן מיר געזאָגט, אַז ער קען ניט פאַר-טראַגן דאָס ראש-השנה און יום-כיפור/דיקע דאַונען: „איך קען זיך ניט מודה זיין אין אזויפיל ווילדע, משונה/דיקע, פּערווערזע חטאים, פאר מיין אייגענעם לעבן ניט געשטויגענע און ניט געפּלויגענע זינד, וואָס זענען אויסגערעכנט אינם לאַנגן על-חטא-צעטל“. ביי אים איז אויסגעקומען, אַז דער מחזור טשע-פעט זיך צו אים, טראַכט אויס אויף אים בילבולים. איך ווייס, אַז כ'האָב אים ניט איבערצייגט ווען כ'האָב אים געענטפּערט, אַז אזוי לאַנג ווי אַזעלכע חטאים זיינען אויף דער וועלט פאַראַן, האָט אויך ער אין זיי אַ חלק; איז ער אַ מיטבאַשולדיקטער, אַ מיטזינדיקער. אָבער גענוג: ווער ווייסט, וואוהין אַזאַ געדאַנקענגאַנג קען מיט דער צייט פאַרפירן. איך ווייס אויך, אַז ווי נאָר מען הויבט אָן צו קולטיווירן צופיל דעם געפיל פון אייגענער זינדיקייט, פון זינדי-קייט בכח אויב ניט בפועל, קען דאָס ווירקלעך פאַראַלזירן אַט יענע כוחות, וואָס מען מוז איצט זאַמלען, כדי צו פאַרניכטן יענע נאַקעט-באַרוועסע און חיה'ש-באַהאַרטע טומאה וואָס האָט זיך אזוי חוצפה'דיק אויסגעשפּרייט איבער דער גאַנצער אויבערפלאַך פון לעבן...

„קאסא דע מאַניאנא“

ינם לופטיקן שפייז-צימער פון דער „קאסא דע מאַניאנא“ האָבן זיך די געסט אויסגעזעצט ביי די טישן צום אַוונט-ברויט. פאַסן פון דער פאַר-גייענדיקער זון האָבן געשפילט אויף די גלעזערנע כלים. דורך די אָפענע פענסטער זענען אַנגעקומען גאַנצע כוואַליעס געזאַלצענע לופט פונם פאַסיפיק. איך בין געזעסן איינער אַליין ביי מיין טישל מיט אַ נאַגעניש פון תרעומות. שווער צופרידנצושטעלן אַ געוויסן סאַרט בשר-ודם. כ'בין, דוכט זיך, געקומען אַהער רוען, געזוכט אַ פלאַץ וואו איך וועל קענען שווייגן און ניט אַנשטרענגען די אויערן; נאָר איצט פיל איך זיך געקרוידעט, הלמאי די געסט האַלטן זיך אַלע פונווייטנס, גיבן קוים אַ שאַקל מיטן קאַפּ אויף מיינע שטומע באַגריסונגען. כ'בין, לויט אַלע סימנים, דער איינציקער איד אין האַטעל — איז מיר שווער צו פאַרטרייבן פון זיך די מחשבה, אַז מען „דערקוטשעט“ מיר ניט, בלויז דער-פאַר וואָס מ'האַט דערשמעקט אין מיר דעם פרעמדן און ניט-אַנגעלייגטן. איך קוק אויף דעם ריזיקן גלאַז אַראַנזשן-זאַפט און זאָג זיך אינעווייניק מוסר; ווער הייסט דיר קריכן אין גוי'אישע זומער-האַטעלן? און אַחוץ דעם — אפשר ביסטו גאָר אַליין שולדיק? אפשר מאַכסטו דעם איינדרוק פון אַ בעזלידניק? אַט איז ערשט נעכטן געווען אַ טיי-קאַנצערט אויף דער לאַנקע פונם האַטעל, לטובת עפעס אַ בית-יתומים אין דער קאונטי — האַסטו געקויפט אַ בילעט ווען מ'האַט דיר פאַרגעלייגט, נאָר צו דער אונטערנעמונג ביסטו ניט געקומען. די געסט האָבן באַמערקט, ווי דו בלאַנקעסט זיך איינער אַליין אַרום בשעת מעשה אַנטקעגן, אויף דער געפלאַסטערטער סטעזשקע פונם ים-ברעג. צו וועמען-זשע האַסטו טענות? פון וואַנען ווייסטו, אַז צו זיי איז ניט דערגאַנגען דיין בקשה, מ'זאָל דיר דינע דריי מאַלצייטן סערווירן ביי אַן „אינדיווידואַל-ליסטיש“ קליין טישל? פאַרוואָס זאָלן די געסט ניט קוקן אויף דיר ווי אויף אַ קרענק אַדער אַ קרענקלעכן, ווי אויף אַ נאַרישן סנאַב, ווי אויף אַ פוסטן בעל-גאווה? ...

* * *

ביי אַ קיילעכדיקן טיש זיצט אַ גרופע פון זעקס: צוויי יונגע אַפיצירן, צוויי מיידלעך, אַ מיטליעריקער מאַן און אַן עלטער קאַטויליש גלח'ל מיט אַ „לאַטיין-אַמעריקאַניש“ פנים. איינע פון די צוויי מיידלעך איז אַנגעטאַן אין כלהקליידער, אויפן טיש שטייען בלומען — מערער ווי געוויינלעך — און עס ברענען צוויי דינע, הויכע שטאַלצע ליכט. משמעות, נאָר וואָס דורכגעפירט

די חתונה-צערעמאניע און די קליינע גרופע מחותנים זיינען געקומען אין דער "קאסא דע מאגיאנא" פראווען די חופה-וועטשערע. איינע פון די פיל ספאנטאנע חתונות אין וועלכע אוניפארמירטע יונגעלייט שפרינגען היינטיקע טעג אריין. דאס באלאבעסל אין מיר פראטעסטירט: וואס פאר א זינען האט עס? ווער ווייסט, צי מען וועט דעם חתן-בחור מארגן אין דער פרי ניט אוועק-שיקן אויף מיידע ווי לאנג קיין בורמא אדער וולאדיוואסטאק? און צי וועט ער זיך פון דארט אומקערן? דאס אנטמי-באלעבעסל אין מיר טוט מיר א שטאך; ביסט אַלט געוואָרן, גוטער-ברודער, און בעל-תכלית'דיק, און עקלהאפט בעל-חשבון'דיק, דו האסט שוין לאנג ניט געלייענט שעקספירן. געדענקסטו ראמעא און דושליעט? און דעם ציקלוס פון א גאנץ לעבן, וואס זיי האבן אריינקאנדע-סירט אין וואסערע פיר-און-צוואנציק שעה; אין דעם לעבן-שפאן פון א שמעטערלינג?

די מחותנים קוקן ניט אויס צו זיין גאָר פריילעך, און ווייל מיין פוסט בעל-גאוה-טישל שטייט זייער נאָענט צו זייער קיילעכדיקן טיש, דערגייט צו מיר קלאָר יעדעס וואָרט וואָס זיי רעדן. איך געפין אויס, אַז דער חתן איז אַן ענגלענדער, בלוז אַ פאַר יאָר נאַטוראַליזירט; אַז דער צווייטער אָפיציר איז זיינער אַ חבר וואָס ער האָט מיטגעבראַכט צו דער חתונה מיט זיין באַ-שערטער; אַז די כלה איז אַ מעקסיקאַנערין, נאָר דערצויגן אין אַמעריקע; אַז איר פאַטער (דער מיטליעריקער מאַן) האָט פאַרלאָזט מעקסיקאָ, ווען דאָס לאַנד איז געוואָרן "גאַטלאָז". ער פאַרמאַגט איצט גרויסע אַראַבזשן-פלאַנטאַ-ציעס אין דרום-קאליפארניע און איז צופרידן וואָס אין אַנקל סעמ'ס מדינה קען מען דינען גאָט פראַנק און פריי. גייסטלעכע גייען דאָ אַרום אין די גאַסן אין זייערע בגדים, אַזוי אַז מען ווייסט באַלד, אַז "דאָס זיינען ניט קיין אינשורענס-אַגענטן". איך געפין אויך אויס, אַז דער חתן איז אַ קאַטאָליק בן קאַטאָליק פון אַ פאַר'עקשנ'טער ענגלישער משפּחה; אַז דאָס עלטערע גלח'ל מיטן "לאַטיין-אַמעריקאַנישן" פנים שטאַמט פון מעקסיקאָ און איז אַ לערער אין דער פאַראַקיעל-סקול, אין וועלכער די כלה האָט שטודירט.

דער פאַטער הערט ניט אויף גוטמוטיק צו מוסר'ן די טאַכטער, הלמאי זי האָט אַלץ געמאַכט אַזוי בהלה'דיק; ערשט נעכטן ביינאַכט האָט ער טעלעגראַ-פיש געקראָגן די בשורה, אַז היינט איז די חתונה. ס'איז שלעכט וואָס די מאַמע האָט דעם טאָג ניט דערלעבט; אָבער ווען ער ווייסט פריער, וואָלט ער באַוויזן מיטצונעמען טאַנטע אַניטאַ און די קווינע מאַרי און דעם אַנקל כווערטאַ, און דער זיידע פון ווער אַ קרוו וואָלט אויך געקומען צו פאַרן. נאָך גוט, דריקט ער דעם גלח'ל די האַנט, וואָס איר לערער און ווידוי-פאַטער איז געווען פריי און האָט אַליין וואָלאַנטירט צו פאַרן אויף דער חתונה. די כלה פאַרענטפערט זיך; זי מורמלט עפעס אין שעמעוודיקע, געבראַכענע זאַצן וועגן "ספעציעלע

אומשטענדן, „ניט פאראויסגעזעענע סיבות“ און וועגן — וואָס איז דער חילוק?
 זי איז דאָך סיי ווי גליקלעך אָן אַ שיעור, און איז דען דזשאָן ניט גליקלעך?
 דזשאָן איז נאַטירלעך אויך גליקלעך „ווי מען קען גאָר גליקלעכער ניט
 זיין“, אָבער — איין מענטש, זאָגט ער, פעלט אים איצט אויס ביים טיש; און
 אַ מענטש, דערקלערט ער, אַן אַנאַנימער. ער טוט דערביי אַ טאַפּ אין דער קע-
 שענע-זייט פון מונדיר ווי איינער וואָס וויל זיך איבערצייגן צי דאָרט ליגט אַ
 פּאַפּיר, אָדער אַן אַנדער וויכטיקער הפּץ וואָס ער האָט אַריינגעלייגט. קיינער,
 אַחוץ דער כּלה, וואָגט ניט צו פרעגן, וואָס פאַר אַ מיין אַנאַנים ער מיינט. אָבער
 די כּלה ווערט אומרואיק-נייגעריק: ער מוז איר זאָגן, וועמען ער וואָלט אין
 דער איצטיקער שעה געוואָלט האָבן ביים טיש. דזשאָן לאָזט זיך לאַנג בעטן, ביז
 ער דערקלערט, אַז ער וואָלט וועלן האָבן צווישן זיינע געסט אַ מאָן וואָס האָט
 חתונה געהאַט אין דער ערשטער וועלט-מלחמה. די כּלה טוט אויף אַ מינוט
 אַ ציטער-אויף און זי הייבט אָן מיט נערוועזער איילעניש צו פאַרריכטן די
 גירלאַנדע אויפן קאַפּ. די מחותנים שווייגן, זיי האָבן ווי מורא צו קוקן איינער
 אויפן אַנדערן, און בלויז דאָס גלח'ל נעמט זיך די טירחה אויפצושטיין און
 נאַכאַמאַל אַנצופילן די זעקס וויין-גלעזלעך...

* * *

דזשאָן באַקוקט דאָס שפּיז-צימער. מערסטנטייל זענען דאָ עלטערע
 מענטשן, הויפטזעכלעך פּרויען. און אויב שוין יאָ יונגע — זיינען דאָס מלופּ-
 אַפּיצירן אין די צוואַנציקער, וואָס זיינען געקומען הנאה האָבן פון אַ ציווילן
 מאַלאַצייט. ניין, ניט זיי דאַרף ער האָבן. ענדלעך פּאַלן זיינע אויגן אויף מיר.
 עס דויערט נישט קיין מינוט — און ער שטייט שוין לעבן מיין טישל.

— איך האָב גאַרניט די ריכטיקע ווערטער, זאָגט ער, זיך צו אַנטשולדיקן
 פאַר מיין חוצפה... אָבער היינט איז דער גרויסער טאָג אין מיין לעבן און
 מאַרגן (ער טוט דערביי נאַכאַמאַל אַ טאַפּ דעם מונדיר ביי דער קעשענע-זייט,
 זיך איבערצווייגן אויב עס ליגט דאָרט וואָס ער האָט אַריינגעלייגט)... אויב
 איר ווילט, האָט איר אַ רעכט מיך צו שיקן צו אַל-די רוחות און איך
 וועל גלייך זיך אָפּטראָגן פון אייך. אָבער — מעג איך אייך פרעגן: איר זייט
 אַ באַווייבטער?

— יאָ.

— און מעג איך שוין זיין חוצפה'דיק נאָך אַ מינוט? איר האָט חתונה
 געהאַט בשעת דער ערשטער וועלט-מלחמה?

— יאָ, אין 1918.

דזשאָן שטייט שוין ביים טיש מיט די מחותנים און איך הער ווי ער
 אַנאַנסירט זיי מיט אַ שטיל-טריאומפּירנדיקער שטימע, אַז די השגחה איז היינט
 גוט צו אים: ער האָט געפונען דעם אַנאַנימעם מאָן! אין ווייניקער ווי אַ מינוט

שטייט ער שוין ווייטער ביי מיין טישל. דריקט פעסט מיין האַנט און טענה'ט מיט אַ בערוועז-עקזאלטירט קול, אַז אויב איך וויל מאַכן גליקלעך אַ ווילד-פרעמדן מענטש וועמען איך וועל אפשר שוין קיינמאָל אין לעבן ניט באַגעגענען — זאָל איך מיך צוזעצן צום חתונה-טיש און טיילן מיט זיין געזעלשאַפט דעם מאַלצייט. בין איך גובר מיינע קווענקלענישן, שטייט שוין לעבן מיר אויך די כלה, דריקט מיין צווייטע האַנט און גיט מיר צו פאַרשטיין, אַז דאָס איז אַלץ ניט צופעליק, אַז דאָס איז בפירוש „גאַט'ס אַ פינגער“, און אַז סיי זי און סיי דושאַן האָבן ניט קיין מאַמעס...

* * *

איך זיך ביי אַ חתונה-טיש פון מענטשן, וואָס צוריק מיט אַ האַלבער שעה האָבן זיי פאַר מיר געקענט זיין בלויז נומערן אין אַ סטאטיסטישער טאַבעלע. דושאַן און מאַגדאַלענאַ מיינען מסתמא, אַז אַט זיצט פאַר זיי אַ „פּראָנטאַוויק“, וואָס איז געבליבן לעבן נאָך די שלאַכטן פון דער ערשטער וועלט-מלחמה און איז בשלום אַהיימגעקומען. איך וויל זיי נישט אַנטוישן. איך וועל זיי ניט דערציילן וואָס פאַר אַ טעם עס האָט געקענט האָבן אַ רוסישער איד ניט צו גיין אין דער צאַרישער אַרמיי — און מיט וואָס פאַר אַ תּחבולות אים איז גע-לונגען צו בלייבן ביזן סוף אַ ציווילער. דער חתן ווייסט שוין מיין נאָמען און ער שטעלט מיך פאַר פאַר דער געזעלשאַפט. דאָס גלח'ל בויגט זיך אַריבערן טיש און טוט מיך אַ פרעג בלחש: פון דייטשן אָפּשטאַם?

— גיין, ענטפער איך אים אַזוי אַז אַלע זאָלן הערן, איך שטאַם פון רוס-לאַנד און בין אַ איד.

דאָס גלח'ל איז שוין געווען בגילופינ'דיק און ער האָט קיין סך ניט טראַכטנדיק מיטגעטיילט די מחותנים, ווי גוט און פּיין עס איז וואָס דער גאַסט איז ניט קיין דייטש און ניט... קיין פּראָטעסטאַנט (איינגעהאַנדלט צוויי מצּיאות מיט אַמאָל). ער באַנעצט די פּיש מיט אַ פּריש גלעזל סאָטערן און הויבט אָן אַרויסצואווייזן אידישע לומדות. ער ווייס, אַז ביי אידן זיינען פאַראַן פּיר „דאָמינאַציעס“ (אַרטאָדאָקסן, קאַראַאימער, רעפּאָרמער און נאָך עפעס אַ „סעקטע“ וואָס ער געדענקט שוין ניט דעם נאָמען). אָבער אים אינטערעסירט צו וויסן, צו וואָס פאַר אַ אידישע „קאַסטע“ איך געהער — צי בין איך אַ כּהן אָדער אַ לוי, אָדער גאַר פּראָסט-פּשוט אַ ישראל, אַ געוויינלעכער „לעימען“. נאָר דער בוחן-לבבות ווייס אויף קלאַר און אויף זיכער, וואָס אין מיר איז דעסטמאָל פאַרגעקומען. אפשר איז פון מיר אַרויסגעשפרונגען מיטאַמאָל דער לאַנג-אונטערדריקטער „הויך-שטאַפלער“ — ווער ווייסט? איך וויל מיר איינרעדן, אַז איך האָב געזאָגט אַ ליגן לשם שמים. איך האָב לאַנג ניט געקלערט און זיך פאַרגעשטעלט פאַרן גלח'ל אַלס אַ כּהן. אויב די השגחה גופא האָט, ווי די כלה האָט פּריער געזוכט מיר איינצורעדן, געשיקט אַ איד אויף אַ

קאטוילישער שמחה, זאל עס שוין זיין „א איד מיט א קניאק“. איך ווייס, ווי איך האב דערמיט ווי געטאן דעם קאטעגארישן אימפעראטיוו, און ער ווייס, אז אזא ווייטיק האב איך אים ניט צום ערשטן מאל פארשאפט. אבער מילא: עס איז א סברא, אז ער איז שוין א סך, א סך עלטער פון קאנטן, וועלכער האט אים דער ערשטער אנגערופן ביי זיין שם-המפורש; א סך עלטער פון זיין מער-בילדלעכן, תלמודישן נאמען „יקוב הדין את ההר“. א גוטן טאג האט ער אפשר געלעבט פאר בריאת העולם, אבער פון דענסטמאל אן איז דאך זיין הויפט-עובדה יעדן טאג צו רעגיסטרירן די ביליאנען פאלן, אין וועלכע מען פאלגט אים ניט. איך האב ווי געפילט, אז איך בין געשטעלט געווארן פאר א ברירה: אדער דער קאטעגארישער אימפעראטיוו זאל יענעם אונט דורכלעבן א מינוט פון זיין אייניקער הנאה, אדער א פאר זינדיקע און קינדערישע בשר-ודמם זאלן עטלעכע שעה קוקן דורך די ראזיקע ברילן אויפן מארגנדיקן טאג (נאך יעדן זופ וויין, זע איך ווי דער חתן טאפט זיך ביי דער קעשענע-זייט פונם מונדיר, גלייך ווי אין קעשענע ליגט פאר/חתמ'עט א גור-דין פאר מארגן). איז, מילא, זאל דער אימפעראטיוו זיצן ווי א נגזל, אבי אן אדם און א חיה זאלן ניט פילן אז אט-אט טרייבט מען זיי ארויס פון גן-עדן. אין דער „קאסא דע מאניאנא“ קומט פאר א ספעקטאקל, איז בעסער א כהן איידער א אידישער אבי-ווער — נו גוט, וועל איך זיין א כהן...

מיין גלח'ל לאזט זיך וואוילגיין מיט סאטערן, מיט טאקאי און מיט לויבן מיין יחוס. ער דערמאנט דעם חתן, אז איך בין א גרעסערער אריסטאקראט פון זיין געוועזענעם קעניג (ווען אהרן הכהן, זאגט ער, האט שוין געטראגן די בגדי-כהונה, האט מען נאך אויף די בריטישע אינזלען ניט געקענט ציילן מער ווי צען). ער פרעגט שטיפעריש די כלה, זיין תלמידה, וואס זי געדענקט וועגן אהרן הכהן. דערמאנט זי זיך זיין צויבער-שטעקן, וואס האט באוויזן אזויפיל נסים פאר פּרעה'ן און זי הויבט אן צו קוקן קינדעריש-נייגעריק אין מיינע אויגן; גלייך ווי זי זוכט אין זיי אַנצוטאפן דאָס שטיק מיסטעריע און מאַגישע קראַפט, וואָס איז איבערגעאַנגען בירושה פון מיין „אורזידן“ אין מיר. זי נעמט אַרום דזשאַנען און פרעגט אים, צי פילט ער ניט ווי „פּראָוידענציעל“ עס איז וואָס אויף דער חתונה געפינט זיך אויך א „היברו פּריסט“? און דזשאַן פון זיין זייט דערציילט איר, אז ווי נאָר ער איז אַריינגעקומען אין שפיץ-צימער, האָט ער גלייך דערשפּירט, אז דאָ געפינט זיך אַ געהיימניספּולער „מעסענדזשער“. (דאָס גלח'ל האָט זיך דערביי אַריבערגעבויגן צו מיר און שטילערהייט אַ זאָג געטאָן מיט אַ שעלמישן שמייכל, אז דער עולם ביים טיש געדענקט ניט די מעשה פון אהר'ען און דעם עגל-הזהב, נאָר עס איז גליי-כער זיי ניט צו דערמאָנען)...

שפעטער אין אונט, ווען אלע זייטיקע זיינען זיך שוין צעגאַנגען און

מיר אליין זיינען געבליבן אין שפייז-צימער, האָט די כלה אָנגעהויבן מיך בעטן, איך זאָל איר געבן אַ ברכה. איך האָב איר געמוזט געבן צו פאַרשטיין, אַז כאָטש איך בין אַ "פּריסט" פון געבורט, באַטראַכט איך זיך אַבער פאַר אַ הדיומ. וויל זי דאָס ניט אָננעמען: "פּריסט איז אַ פּריסט" און אַזאַ איינער וואָס דאָס "פּריסטנטום" איז ביי אים אין בלוט, איז אַ סך וויכטיקער פון אַזאַ איינעם וואָס מען האָט בלויז אויסגעלערנט כהונה און געגעבן סמיכה. איר שמחה, זאָגט זי, וועט ניט זיין גאַנץ, אויב זי וועט היינט ניט קרייגן אויך אַ העברעאישע ברכה. האָבן מיר סוף כל סוף געמאַכט אַ מין קאַמפּראַמיס — איך זאָל איר זאָגן די פאַרמולע וואָס איז ביי סתם אידן אָנגענומען ביי אַזעלכע פייערלעכע געלעגנהייטן. דאָס גלח'ל וואָס האָט דעם גאַנצן אַוונט געשפּילט די ראַלע פונם שר"המשקים האָט זיך צוגעאיילט נאַכאַמאָל אַנצוגיסן וויין און געבן יעדן אין דער האַנט זיין כוס. אויב שוין אַ העברעאישע פאַרמולע ביי אַ רוימיש-קאַטוילישער חתונה, זאָל דאָס זיין וואָס פייערלעכער. ווען איך האָב אַרויס-גערעדט די צוויי קורצע ווערטער "מזל טוב", איז ער מיר פאַרלאָפּן דעם וועג — זיך דערמאַנט דאָס ביסל לשון-קודש וואָס ער האָט אַמאָל געלערנט — און דער-קלערט די מחותנים אַז מזל הייסט שטערן, און עס הייסט גליק און גורל. — שטערן, גליק, גורל — האָט די כלה מיט אַמאָל אונטערגעכאַפט מיט אַ האַלב-היסטערישן ענטוואַרט — און דאָס אַלץ האָט געבראַכט דזשאָן; און אויך דעם "היברו פּריסט" האָט דזשאָן אויסגעפונען. שטערן, גליק, גורל! אַלץ אין איין וואָרט; ניט אומזיסט איז דאָס אַ הייליקע שפּראַך. שטערן, גליק, גורל! אַ גוטער שטערן, דזשאָן, וועט דיך באַגלייטן און באַשיצן היינט און מאַרגן, דאָ און וואו דו זאָלסט ניט זיין... איך ווייס ניט, צי דוכט זיך מיר איצט, אַדער עס האָט זיך מיר טאַקע גע'חלומ'ט לעצטע נאַכט, ווי אַ גרויסער לייכט-דיקער שטערן האָט צו מיר געשמייכלט פון אויבן, גלייך ווי ער וואָלט מיר זאָגן: איך בין דיינער! די שטערן זיינען אייביק און עס קען זיין, אַז דער זעלבער שטערן וואָס איך האָב געזען אין הלום האָט געוואונקען צו אהרן הכהן אין זיינע מדבר-נעכט; אין זיינע וואַנדערונגען מיט ישראל.

זי האָט מיך נאַכדעם געצוואונגען אַנצושרייבן אויף צוויי קליינע שטיקלעך פאַפּיר די ווערטער "מזל טוב", און דווקא מיט העברעאישע אותיות. איר צע-טעלע האָט זי גלייך באַהאַלטן אין אַ באַזונדער אַפּטיילונג פון איר פאַרמאַנען. דזשאָן האָט זיין צעטעלע באַהאַלטן (ווי אַ שמירה, ווי אַ קמיע) אין דער זעלבער קעשענע פונם מונדיר, וואָס ער האָט דורכן אַוונט אַזויפיל מאָל געטאַפט — און וואו עס איז מסתמא געלעגן אַ וויכטיקער דאַקומענט...

* * *

צעגאַנגען זיינען מיר זיך שפעט אין אַוונט ווי אַלטע, אַלטע גוטע פריינט. חתן-כלה האָבן ביי מיר גענומען אַ הבטחה, אַז אם ירצה השם נאָך דער מלחמה

מוז איך זיי קומען זען אין קאליפארניע, אדער זיי וועלן קומען צו מיר. דאָס גלח'ל האָט נאָך די כּוּסוּת, וואָס קיינער האָט ניט געציילט, געפלאַנטערט מיט די פּיס און מען האָט אים געמוזט אַרויפּפירן אַ האַלב־פאַרשלאַפענעם אין זיין צימער. ווען איך האָב זיך געזעגנט מיט חתן־כלה, האָבן זיי מיך ביידע אויפ־מערקזאָם געמאַכט אויפן נאָמען פּונם האָטעל: עס איז סימבאָליש וואָס די חופּה־וועטשערע איז פאַרגעקומען אין „קאַסאָ דע מאַניאַנאַ“ (די שטוב פון מאַרגן). מיר זיינען שוין געשטאַנען אין דרויסן, עטלעכע טריט פּונם ים, די כּלה האָט אַ קוק געטאָן אויפן אויסגעשטערנטן הימל, גלייך ווי זי וואַלט אין אים געזוכט דעם שטערן פון דער העברעאישער פאַרמולע; דעם שטערן וואָס איר חלומ'ט זיך, אַז זי האָט אים געזען אין חלום און וואָס האָט אפשר באַגלייט אהרן הכהן אויף זיינע נאַכט־וואַנדערונגען אין דער מדבר. „מאַניאַנאַ, מאַניאַנאַ“, האָט זי עטלעכע מאָל איבערגע'חזר'ט אויף איר מוטערשפּראַך, און נאָכדעם זיך געווענדט צו מיר: „איר האָט מיר געבראַכט גלויבן אין מאַרגן, אין מיין און אין דזשאַנ'ס צוקונפּט. מיין שטערן האָט אייך אַהער געבראַכט, מיין גוטער שטערן. איך וועל אייך קיינמאָל ניט פאַרגעסן“...

* * *

איך בין נאָך לאַנג געבליבן ביים ים־ברעג איינער אַליין. פון לאַמאַר, עטלעכע מייל ווייט, האָבן געוואונקען עטלעכע בלאַסע פייערלעך; ניט אַלע, משמעות, שלאָפן דאָרט אין דעם מיליטערישן קעמפּ, וואוּהין דזשאַן מוז זיך אומקערן פינף אַזייגער אין דער פּרי. אין דער „קאַסאָ דע מאַניאַנאַ“ האָט זיך געענדיקט דער ספּעקטאַקל פון זיך אַנכאַפּן אין אַ שטיקל עקזאָטיק, אָדער כּמיר־עקזאָטיק, און שעפּן פון אים קינדערישן בטחון. געענדיקט האָט זיך אויך מיין ראַלע אין אים.

שווער אַריינצודרינגען אין פרעמדע נשמות, אָבער מיר איז מיט אַמאָל שטאַרק אומעטיק געוואָרן פון מיין היינטיקער ראַלע אַלס איד. אַ איד, האָב איך געפילט, איז פאַר זיי ניט סתם אַ מענטש; ער איז אָדער אַ בעל־מופת אָדער מכשף. היינט איז ער פאַר זיי געווען אַ בעל־מופת (זיי וועלן טראַגן זיין צעטלע מיט די צוויי העברעאישע ווערטער ווי אַ שמירה קעגן די מחבלים פון דער מלחמה); צי וועט אַן אַנדער איד, אָדער טאַקע איך אַליין, מאַרגן ניט זיין פאַר זיי אַ ביוויליקער מכשף, דער טרעגער פון פינסטערער, שדימ'דיקער מאַגיך? ...

ווען די מלחמה וועט זיך ענדיקן, און מיר זעקס וועלן בלייבן לעבן, מוזן מיר זיך נאָכאַמאָל באַגעגענען. איך בין זיי שולדיק אַ חוב. איך מוז זיי זאָגן, אַז כּ'האָב זיי אָפּגענאַרט: כּ'בין ניט כּהן, „אפילו ניט“ קיין לוי — איך בין אַ פּראָסטער, געוויינלעכער ישראל.

פון א סאָוועטישער צייטונג, וואָס איז צופעליק געקומען אין מיינע הענט מיט אַ פאַרשפּעטיקונג פון העכער אַ יאָר — האָב איך זיך דערוואוסט, אַז אין אָנהויב פון דער רוסיש-נאַצישער מלחמה איז אין קאַזאַן געשטאַרבן אין טיפן עלטער פּראָפּעסאָר יעגיאַזאַראָוו. איך בין אַ קנאַפּער מבין אויף יורידישער לומדות, דערפאַר איז מיר ניט קלאָר וואָס די יוריספרודענץ אַלס וויסנשאַפּט האָט פאַרלוירן אין זיין פּערזאָן (ער איז אַ האַלבן יאָר-הונדערט געווען אַ לערער פון רוימישן רעכט אין פאַרשיידענע רוסישע אונט-ווערזיטעטן). אָבער פאַר מיר איז זיין נאַמען פאַרבונדן מיט אַן אינטריגירנד-דיקן שמועס, וואָס האָט אין מיר געלאָזט אויף לאַנגע יאָרן אַ פאַרנעפּלטן געפיל פון מיסטעריע. קען זיין, אַז דער ענין איז אַ סך ווייניקער מיסטעריע, ווי מיר דוכט זיך אויס און ווער עס איז באַהאַונט אין די קליינע פינטעלעך פון אַ באַשטימטן סאַרט, וואָלט מיר געקאַנט געבן אַ שליסל צו דער רעטעניש. אָבער פאַרפאַלן: פאַר געוויסע עס-האַרצות'ן מיינע זע איך שוין אין מיין איצ-טיקן גילגול קיין תקנה ניט.

פּראָפּעסאָר יעגיאַזאַראָוו'ן פּלעג איך אָפּט באַגעגענען אין קיעוו אין 1920. ער האָט מיר אויסגעזען אַביסל אַריענטאַליש, אָבער איך האָב זעלטן געטראַכט וועגן זיין אָפּשטאַם. אַ פאַר מאָל האָט ער מיר געגעבן אַנצוהערן, אין האַלב-ערנסט און האַלב-שפּאַס, אַז ער האָט פאַר מיר אַ סוד, וואָס ער איז ניט זיכער צי ער וועט אים ווען עס איז אויפדעקן. די דאָזיקע באַמערקונג זיינע — אין די צעשרויפטע טעג און חדשים פונם בירגער קריג — וואָס ער האָט באַ-גלייט מיט אַ ביטרען שמיכעלע, האָט אין מיר אַרויסגערופן אַ נאַגנדיקע אומרואַיקייט. אין האַרץ האָב איך אפילו געטראָגן אויף אים אַ האַלב-פיינט-לעכע תרעומות: איך האָב אים ביי דער צונג ניט געצויגן און אַנזאַגן אַ מענטש אַז מען האָט פאַר אים עפעס אַ סוד, אָבער דעם סוד וועט מען אפשר אַוועקטראָגן מיט זיך אין קבר, איז אַ גאַנץ ברוטאַלע און אומוירדיקע „חכמה“. ער איז שוין דענסטמאַל געווען אין די זעכציקער און מיך האָט בפירוש פאַרדראַסן, וואָס אין זיינע יאָרן און אין אַזאַ שווערער צייט שפילט ער זיך אַרום מיט רמזים'לעך.

סוף יאָר איז מיר אויסגעקומען אים צו באַזוכן אין זיין אונטווערזיטעטס-ביראָ געשעפּטלעך. זאָל מיך דער גאַט פון דער סאַציאַלער רעוואָלוציע ניט שטראַפּן, אָבער מיר איז דעמאַלט געלונגען איינצורעדן דער קיעווער אונט-ווערזיטעט, אַז זי זאָל מיך „קאָמאַדירן“ אויף אַ וויסנשאַפּטלעכער אויספאַר-

שונג קיין פאדאליע. דער וויסנשאפטלעכער ענין איז געווען אויף ניין-צענטל און אויסגעטראכטער און פארן לעצטן צענטל, וואס האט געהאט אין זיך עפעס ממשות'דיקס, בין איך געווען ניט-צוגעגרייט. איך האב אבער געדארפט באזוכן א פאר שטעטלעך אין פאדאליע, ווייל דארט האב איך געקאנט קומען אין קאנטאקט מיט קאנטראבאנדיסטן, וואס זאלן מיך אריבערפעקלען איבערן דניעסטר קיין רומעניע (די איראניע: רומעניע איז פאר מיר אין יענע טעג געווען א מין "פארשפראכן לאנד"; איך האב געהאט א גרונט צו גלויבן, אז מען וועט מיר דארט גלייך געבן א פאספארט און די גרויסע אייראפע, די וועלט בכלל, וועט זיך פאר מיר אויפסניי עפענען). יעגיאזאראו איז געווען איינער פון די מיטגלידער אין יענעם אקאדעמישן ראט, וואס האט געדארפט באשטעטיקן די וויכטיקייט פון מיין מיסיע. אנדערש האב איך גאר אלס רויט-ארמיער (בלויז טעכניש) ניט געטארט ארויספארן פון שטאט. איך בין געקומען נעמען זיין חתימה.

יעגיאזאראו, געדענק איך, האט א צוויי-דריי מאל איבערגעלייענט דעם דאקומענט, זיך אויף א פאר מינוט פארטראכט, נאכדעם גענומען די פען און ענערגיש אוועקגעלייגט זיין אונטערשריפט. ער האט מיר דערלאנגט דעם דאקומענט, זיך ברייט צעלאכט און א זאג געטאן:

— „איצט ווען איר האט שוין מיין חתימה אויך, מעג איך איך אפנהארן ציך זאגן: איר זייט, זייט מיר מוחל, א זשוליק, אייער וויסנשאפטלעכע בבא-מעשה קלינגט אפשר איבערצייגנדיק פאר רוסישע און כאכלאצקע קעפ; אבער מיך קענט איר ניט אפנארן. איך בין אויך אן אזיאט. איך ווייס, גוטער-ברודער, אז איר אנטלויפט קיין אויסלאנד. דער קלימאט פון סאציאליסטישן פאטערלאנד האט אייך ניט פאליובעט און עס ציט אייך צום „פארפולטן מערב“. דעם אמת זאגנדיק, וואלט איך אויך וועלן פוילן דעם רעשט פון מיין לעבן אינם „קאפיטאליסטישן זומפ“, אבער... ניט פאר מיינע יארן צו גנב'ענען גרענעצן און לויפן איבער פראנטן... איצט, ווען איך בין באוואוסטזיניק בא-גאנגען צוליב אייך א פארברעכן קעגן זיין מאיעסטעט, דעם הערשנדן פרא-לעטאריאט, מוזט איר מיר צוזאגן, אז איר וועט די וואך קומען צו מיר אהיים און פארברענגען מיט מיר אן אונט איידער איר לאזט זיך אוועק אויף אייער ריזיקאלישער רייזע“. אין יענע צייטן האט מען נאך אין רוסלאנד געגלויבט, אז ווענט האבן ניט קיין אויערן און צווישן פיר אויגן האט מען זיך דערלויבט צו רעדן סארקאסטישן. קאנטר-רעוואלוציאנערן טריף-פסול; אויך אין די צימערן פון רעגירונגס-געביידעס.

* * *

אין ברייטן שפיין-צימער פון זיין אלטפרענקיש-אינגעפונדעוועטן הויז, אין וועלכן כמעט אלע ווענט זיינען געווען פארהאנגען מיט האַריקע קאור-

קאזער טעפּיכער (איך ווייס ניט ביז היינט, פאַר וועלכע זכות-אַבות מען האָט נאָך דענסטמאַל זיין הויז ניט רעקוויזירט). איז שוין געשטאַנען אויפן טיש אַ בייכיקער, ציכטיק-אַפגעפּוצטער סאַמאָואַר און עס האָט זיך פון אים גע- טראָגן אַ געשמאַקע, רייצנדיקע פאַרע. פאַר כיבוד זיינען געווען אַנגעגרייט זאַכן, וואָס איך האָב ניט געגלויבט, אַז זיי עקזיסטירן נאָך אויף דער וועלט : דריי- ערליי איינגעמאַכטסן, שעפּסן-קעז, פּריש-אַפגעבאַקענע «טשעבורעקי» פון אמת'ן, דריי-גולנע זעמל-מעל, אַ גאַנצער ווארשט און אַ פּלעשל קאַכעטיגער וויין. ער האָט מיר יענעם אַוונט אויסגעזען ווי אַ בעל-מופת ; גלייך ווי אַזעלכע פּראָדוקטן קען מען באַציען נאָר פון אַן אַנדער וועלט — און ער האָט עס דעם שם המפורש אַריינצוקריגן מאכלים פון כוכבים ומזלות. אין מיינע אויגן האָט ער, משמעות, איבערגעלייענט גרויס פאַרוואונדערונג. אָבער אנשטאט מיר צו דערציילן, אַז ער האָט אַ «צד» אין דער צענטראַלער רעגירונגס-קראַם, האָט ער מיר געגעבן צו פאַרשטיין, אַז היות די הויפט-רעגירער פון רוס-לאַנד זיינען איצט לענין און טראַצקי, איז יעדער בירגער מחוייב צו נעמען איינעם פון זיי פאַר אַ מוסטער : «לענין איז, כידוע, אַן אַסקעט און לעבט בלויז אויפן פּאַיאַק, וואָס יעדער סאָוועטישער בירגער מעג קריגן, בשעת טראַצקי איז אַ גורמע און האַלט ניט פון קיין חומרות אין אכילה ושתיה. נו האָב איך באַשלאָסן צו זיין אַ טראַצקיסט, ניט קיין לעניניסט» (דאָס וואָרט טראַצקיסט איז נאָך דענסטמאַל נאַטירלעך ניט געווען קיין זידל-וואָרט און מען האָט עס בכלל כמעט ניט גענוצט).

ווען מען האָט אין שפעטן אַוונט אַפגעראַמט פון טיש און מיר זיינען גע- בליבן אַליין, האָט ער מיך אַוועקגעזעצט אין אַ שווערן, טיפן זעסל און מיך «גענומען אויפן צימבל».

— איר זייט אַ איד ?

— אוודאי. איך ווייסט דאָך.

— איר געדענקט די ביבל ?

— זי איז מיר ניט קיין פרעמד בוך.

— און העברעאיש, דוכט זיך, קענט איר אויך ?

— יעדנפאַלס, גענוג אויף צו לייצען טעקסטן.

— איצט זאָגט מיר נאָר, וואוהין זיינען עס אַהינגעקומען די עשרת

השבטים ?

— פּרעגט מיך עפעס לייכטערס. אייניקע ענגלענדער גלויבן, אַז דאָס

זיינען זיי די עשרת השבטים. אַנדערע האָבן אַנגענומען, אַז דאָס זיינען די

אינדיאַנער אין אַמעריקע. איך האָב אפילו געהערט אַ סברא, אַז יאַפּאַנער זע-

נען פאַרוואַגלטע אידן.

— הייסט עס, אַז איר ווייסט ניט. אפשר ווייסט איר, ווי אַזוי משה' רבינו'ס שטעקן האָט אַרויסגעצויבערט וואָסער פון אונטער דער ערד ?
— ניין, דאָס איז אויך ביי מיר אין קאָטאָלאָג פון די ביליאָנען זאַכן, וואָס איך ווייס ניט.

— נו, וועל איך אייך שוין פרעגן גאָר אַ לייכטע זאַך. איר האָט דאָך עפעס צו טאָן מיט פילאָלאָגיע. וועט איר מיר אפשר זאָגן, וואָס איז דער שפראַך-שורש פון מיין נאָמען, יעגיאָזאָראָוו ? איך גיב אייך פינף מינוט אויף צו טרעפן; אָדער, ווי די חברה זאָגט, פאַרן מאָרפּאָלאָגישן אַנאַליז פון מיין נאָמען. איך קוק אויפן זייגער, און טאָמער קריג איך ניט אין פינף מינוט אַרום קיין צופרידנשטעלנדיקן ענטפער, וועט עס זיין אַ סימן, אַז אין פילאָלאָגיע זייט איר אַ פרעמדער, פאַרבלאָנדזשעטער מענש. אַ פילאָלאָג, גוטער-ברודער, איז פאַר אַלעמען אַ דעטעקטיוו, און וויבאַלד עס פעלט אייך די נאָז פון אַ „סיסטשיק“ (געהיים-פּאָליציאַנט) אָדער פון אַ שפּיר-הונט, וועט איר זיך שטענדיק אַרומדרייען אין דער שפראַך-וויסנשאַפט ווי אויף אַ פרעמדער חתונה.

די פינף אָנגעשטרענגטע מינוטן האָבן זיך געענדיקט און איך בין גע- בליבן זיצן ווי אַ צעמישטער תּם. דער שטרענגער טאָן פון אַן עקזאַמענאַטאָר האָט מיך אינגאַנצן פאַראַלזירט: איך האָב געהאַט דעם געפיל, ווי עמעצער וואָלט מיר אַרויפגעלייגט אויפן מוח צוויי גרויסע מילשטיינער.

— שעמט אייך אין אייער פנים, העבראַאיסט וואָס איר זייט! — האָט ער מיטאַמאָל געבראַכן די זייער-אומבאַקוועמע שטילקייט — אייך איז גאָר אויף דער מחשבה ניט געקומען, אַז איך טראָג אַ העברעאישן נאָמען. דער „אָוו“ איז סתּם אַ רוסישע צוטשעפעניש. ווען נאָפּאָלעאַן וואָלט געבליבן לעבן אין רוסלאַנד, וואָלט מען אים מסתּמא פאַרשריבן אין פּאַספּאָרט „באַנאַ-פּאַרטאָוו“. מיין אמת'ער נאָמען איז „יחי-עזר“ (הילף זאָל לעבן), האָט מען אים אויף אַרמעניש פאַרקריפלט און עס איז פון אים געוואָרן „יעהיאָזר“, אָדער „יעהיאָזאַר“; און היות ווי אויף רוסיש איז ניטאָ קיין „ה“ — איז ער פאַרוואַנדלט געוואָרן אין יעגיאָזאַר (איר ווייסט דאָך ווי אָפט פון דער „ה“ ווערט אין רוסיש אַ „ג“).

אַט דאָ, האָב איך זיך אַ זאָג געטאָן, הויבט אַן אַרויסצוקומען דער סוד, מיט וועלכן ער האָט מיך עטלעכע מאַל גערייצט:

— הייסט דאָס, אַז איר זייט גאָר אַן אַרמענער ?

— דער סוף איז גוט — האָט ער זיך צעלאַכט און מיר אַ קלאַפּ געטאָן איבער דער פלייצע גוטברודעריש-לערעריש — ווייל איך טראָג אַ העברעאישן נאָמען, בין איך אַן אַרמענער! אפשר גאָר אַ איד, מזרעו של אברהם אבינו? (די לעצטע פּראָזע האָט ער אַרויסגערעדט אויף העברעאיש).

און דאָ האָט ער מיר אָנגעהויבן דערציילן מעשיות, איינע חידוש-
 לעכער פון דער אַנדערער. ער ווייסט דעם סוד, ווי אזוי אַרויסצוצויבערן
 וואָסער פון אונטער דער ערד. משה רבינו איז ניט דער איינציקער וואָס
 האָט אַזאָ וואונדער געקאָנט באַווייזן, אַלע יחי-עזר'ס אין אַרמעניע האָבן די
 דאָזיקע קונסט בקבלה פון זייערע אַבות (שפעטער האָבן איך אויסגעפונען, אַז
 יעגיאָזאָראָו איז אַ פאַר מאָל געשיקט געוואָרן פון דער קייזערלעכער געאַ-
 גראַפישער געזעלשאַפט קיין קאַווקאַז, צוזאַמען מיט באַקאַנטע איריגאַציע-
 עקספּערטן — און מיט עפעס האָט ער, ניט זייענדיק קיין פאַכמאַן, יענע
 עקספּעדיציעס אַרויסגעהאַלפּן; עס זיינען, ווי מיר האָט מיר שפּעטער איבער-
 געגעבן אין קאַנאַדע און אין ארץ-ישראל, פאַראַן גאַנץ איינפאַכע פּויערעס
 וואָס האָבן אַ באַזונדערן חוש פאַר וואָסער-קוואַלן אונטער דער ערד און
 זייערע שטעקנס באַווייזן אויך אַמאַל „נסים“). און וואָס עס איז שייך די
 עשרת-השבּטים, האָט אַ זינען צו זוכן בלויז ניין פון זיי, ווייל דער צענטער
 — ניין, ער וועט מיר ניט אויסזאָגן דעם אידישן נאָמען פון יענעם שבּט!
 — האָט, ווי ער און ווי אַ סך אַנדערע אַרמענער ווייסן אויף זיכער, זיך
 באַזעצט אין אַרמעניע, און ער אַליין, יעגיאָזאָראָו, שטאַמט פון יענעם שבּט.
 ער האָט זיך אויפגעהויבן פון פּלאַץ, פייערלעך אויסגעשטרעקט, אויף
 וויפּיל זיינע צוויי הונדערט פונט וואָג האָבן דאָס דערלויבט, זיין פּלומפּע און
 אַביסל סוטלאָוואַטע פיגור, און זיך, אזוי צו זאָגן, לעגיטימירט פאַר מיר:
 — איך בין אַ שאַמבאַט, אַן אמת'ער הונדערטפּראָצענטיקער, פּולבלוטי-
 קער שאַמבאַט. וואָס? איר ווייסט ניט, וואָס דאָס הייסט? איר ווייסט דאָך
 זיכער דעם נאָמען סמבטיון, וואָס פיגורירט אזוי אָפט אין אידישן פּאַלקלאָר.
 אַ שאַמבאַט איז אַן אַרמענער פון העברעאישן אָפּשטאַם, פון אַ אידישן שבּט
 וואָס האָט זיך באַזעצט אין אַרמעניע, נאָך אין די טעג פון נבוכדנאצר, אויף
 די ברעגעס פון אַ טייך, וואָס מען האָט שפּעטער אָנגעהויבן רופן שאַמבאַט
 (סמבטיון). מחמת די ברעג-איינוואוינער האָבן יעדע וואָך געפּיערט זייער
 „שאַבאַט“ (שבּת).

ער האָט אַרויסגענומען פונם שראַנק אַ געדרוקטן בוך, זיינע אַן אייגענע
 אַרבעט, וואָס ער האָט פאַרעפנטלעכט, אויב מיין זיכרון דינט מיר, אין קאַזאַן,
 ערב דער וועלט-מלחמה, און מיר נאָכדעם געוויזן צוויי פאַראַלעלע קאַלאַנעס:
 — אַט האָט איר דאָ אויף איין זייט אַגראַרע געזעצן פון תּורת-משה, און אַט
 האָט איר אויף דער אַנדערער זייט אַגראַרע געזעצן פון דער נאָך-געצנדינע-
 רישער אַרמענישער געמיינדע. עס איז אין תּוך איינער און דער זעלבער
 קאָדעקס. דאָס זיינען אידישע געזעצן, וואָס אַרמענער האָבן איבערגענומען
 פאַר זיך און זיי פאַרמולירט אויף זייער אייגענעם אָפּן. אָבער דערמאַנט
 זיך נאָר: די געזעצן זיינען אַדאַפּטירט געוואָרן הונדערטער יאָרן פאַר דער

אנטשטייאונג פון קריסטנטום. און פאָרגעסט ניט, איך בעט אייך, אָז די ערשטע סימנים פון אַרמענישן קריסטנטום קען מען זען ערשט אין דריטן יאָרהונדערט. ווי זשע קומט די ביבל אין דער געצנדינער ישׂער אַרמעניע? ווי אַזוי האָט זי זיך באַקאַנט מיט די אַגראַרע געזעצן פון תּורת־משה? אַט דורך יענעם שבט, דורך די שאַמבאַטס, וואָס נבּוכדנאַצר האָט פּאַרטריבן פון אַרץ־ישׂראל! פּאַנטאַסטיש? לייַענט אונזער קלאַסישן היסטאָריקער, משה פון כאַרען — און ער וועט אייך דערציילן וועגן דער מיוחס'דיקער פּאַמיליע באַגראַטוני. דור נאָך דור האָבן די באַגראַטוני'ס געהאַט די פּריוילעגיע פון אַרופּזעצן די קרוין אויפן אַרמענישן קעניג'ס קאַפּ און משה פון כאַרען באַווייזט, אָז זיי שטאַמען פון אידן — פון די שאַמבאַטס. אָבער די שאַמבאַטס האָבן זיך אַלע אויסגע'שמד'ט, ווען די כּוואַליע פון קריסטנטום האָט דערגרייכט אַרמעניע. איך ווייס ניט, צי מיטן גוטן ווילן, צי מען האָט זיי דערצו געצוואונגען. עס קען זיין, אָז די ערשטע אַנוסים האָבן אידן געהאַט אין אַרמעניע, אין דעם דור פון גריגאָרי דעם ליכט־ברענגער. אָבער אויך דאָס קריסטנטום איז אין אַרמעניע באַאיינפלוסט געוואָרן פונם אַלטן טעסטאַמענט אַ סך מער, ווי אין וועלכן ניט איז לאַנד. אַט ווערט, למשל, ביי אונז דערציילט, אָז ווען אַרמעניע איז עוואַנגעליזירט געוואָרן, האָבן די געצנדינער ישׂער פּריסטער געשיקט צו גריגאָרין אַ דעלעגאַציע מיט אַ גאָר־אייגנאַרטיקער פּראָגע: ביז איצט האָבן מיר געצויגן אונזער חינה פון די קרבנות, וואָס מיר האָבן מקריב געווען צו די געטער. אָבער די נייע רעליגיע, ווי מיר הערן, אַנערקענט דאָך ניט קיין קרבנות — פון וואָס זשע וועלן מיר איצט לעבן? זאָל זיי גריגאָרי האָבן געענטפּערט: אויב איר וועט אָננעמען דעם נייעם גלויבן, וועט איר ווייטער קענען ברענגען קרבנות, ניט צו די געטער, נאָטירלעך, נאָר צו דעם איין־און־איינציקן גאָט און צו זיין זון. די פּריסטער האָבן זיך מאַסנווייז געטויפט און האָבן טאַקע נאָכדעם דורות־לאַנג געלעבט פון די קרבנות, וואָס זיי האָבן געבראַכט אין די קריסטלעכע טעמפלען (ווען פונם בית־המקדש איז שוין פּאַקטיש קיין שפור ניט געבליבן). אין די אַלטע קריסטלעך־אַרמענישע קאַנאָנען געפינען מיר אַנווייזונגען אויף אַלערליי מינים קרבנות — אַ קרבן־נדר, און אַ קרבן־חטאת, און אַ קרבן־זיכרון פאַר אַ מת. ביזן צוועלפטן יאָרהונדערט זיינען אין די מייסטע אַרמענישע קירכן, צוואַמען מיט דער מיסטישער „עווכאַרטיע“, דורכגעפירט געוואָרן אויך צערעמאָניעס פון קרבנות. איך געדענק נאָך גוט פון מיינע קאַווקאַזער קינדער־יאָרן די פאַרצווייפלונג וואָס עס פלעגט דורכלעבן אַן אַרמענישער פויער, אויב נאָכן טויט פון זיינעם אַ נאָענטן, איז ער ניט געווען בכוח דורכצופירן דעם ריטואַל פון שלאַכטן אַ בהמה, וואָס האָט געדאַרפט אויסקויפן דעם בר־מינ'ס זינד (אייגענטלעך, דאָס אידישע כּפרות־שלאַגן).

און איז אייך דאָס אַלץ ווייניק — וועל איך אייך דערמאָנען, אַז אין משך פון אַ ריי יאָרהונדערטער האָט אין דער אַרמענישער קירכע עקזיסטירט אַ פּרינציפּ, אַז פּריסטערטום איז אַ ירושה־זאַך. יעדער גלח איז געווען אַ בן־גלח, אַ בן־בנו של גלח. ווייטער אַמאָל אַן אַלט־העברעאישער פּרינציפּ: כּהונה געהערט נאָר צו דעם וואָס איז געבוירן פון אַ כּהן . . .

— איך האָב אייך שוין געזאָגט — האָט ער ווייטער פּאַרגעזעצט — אַז איך בין אַ שאַמבאַט, אַן אַרמענישער קריסט פון אידישן אָפּשטאַם. נוצנדיק אייער היינטיקע טערמינאָלאָגיע, וועל איך איצט זאָגן, אַז די שאַמבאַטס האָבן זיך ניט אָסימילירט. מיר זיינען דאָס ניט מפרסם — דאָס איז אַ סוד אין יעדער פון אונזערע פּאַמיליעס — אָבער אַ שאַמבאַט האָט חתונה נאָר מיט אַ שאַמבאַט. ראַסנמעסיק זיינען מיר אפשר די ריינסטע אידן אין דער וועלט. עס זיינען פּאַראַן ספּעציעלע, קוים באַמערקבאַרע, סיגנאַלן, לויט וועלכע איין שאַמבאַט דערקענט דעם אַנדערן. מיר זיינען אַ געמיינדע אין אַ געמיינדע. מיר האָבן אונזערע אייגענע טראַדיציעס און אין אַ סך שאַמבאַטישע משפּחות לערנט מען שטילערהייט העברעאיש. מיר האָבן ניט פּאַר דעם קיין לערער; אָבער יעדער פּאַטער וואָס קען לשוֹן־קודש האָט אַן אַמביציע אַליין צו לערנען זיינע זין דעם תּנ״ך אין אַריגינאַל. מיין פּאַטער, למשל, האָט אָפּילו געקאָנט תּלמוד. ער האָט פּאַרמאָגט אַ גאַנץ פּיינע העברעאישע ביבליאָטעק, נאָטיר־לעד בלוזי אַ טעאַלאָגישע, און איך געדענק פון מיינע קינדער־יאָרן ווי עס פּלעגט קומען צופּאַרן צו אונז פון צייט צו צייט אַ רב פון פּערסיע, אָפּויצן ביי אונז וואָכן און לערנען פון מיין פּאַטערס ספרים. מיין מוטער, דערמאָן איך זיך, פּלעגט צוגרייטן פּאַר יענעם הויך־רעספּעקטירטן גאַסט כּשר׳ע מאַכלים. אַ שאַד וואָס יענע ביבליאָטעק איז פּאַרניכטעט געוואָרן. קורדן זיינען אַמאָל אַנגעפּאַלן אויף אונזער גוט און פּאַרברענט דאָס הויז און אַלץ וואָס עס איז אין אים געווען . . .

עס איז שוין געווען שפּעט אין דער נאַכט, ווען איך האָב זיך אויפּגעהויבן אַהיים צו גיין. ער האָט לאַנג געהאַלטן מיין האַנט און מיך ניט געלאָזט אַוועקגיין. ער האָט נאָך געהאַט צו מיר אַ בקשה:

— ערשטנס, נעמט מיט מיין בוך וועגן דער אַגראַרער געזעצגעבונג אין דער געצנדינער־ישער אַרמעניע. אויב אייך וועט געלינגען דאָס אַריבער־צופירן קיין אויסלאַנד, שיקט עס אַוועק קיין ירושלים, אין דער נאַציאָנאַלער ביבליאָטעק — מיינע אַ באַשיידענע מתנה. און צווייטנס: אין ירושלים וועט מען מסתמא אין גיכן גרינדן אַן אוניווערזיטעט. האָט מיך אין זינען. איך וועל זיך מסתמא מיט דער צייט אַריבערפּעקלען קיין אַרמעניע און ווערן אַ פּראָפּעסאָר אין דער דאָרטיקער אוניווערזיטעט — אויב גאָט וועט שענקען מיר יאָרן און די באַלשעוויקעס — אַביסל יושר און שכל־הישר. מיין

אקאדעמישע קאריערע האָב איך געמאַכט ביי רוסן, אָבער וואָס פאַר אַ רוס בין איך? מיט אייער גאַנצן ציוניזם זייט איר מער רוס פון מיר. איך בין אַן אַזיאַט, דאָס אַריענטאַלישע בלוט רופט מיך צוריק קיין אַרמעניע, אַפילו קיין פּערסיע. וואָס איז פאַר מיר קיעוו, קאַזאַן, מאַסקווע? מיין פּלאַץ איז אין עטשמיאַדזשין, אין נאַכטישעוואַן. אין גייסט בין איך אַן אַרמענער, אָבער ערגעץ וואו, אין אַ געהיימעם ווינקל פון דער נשמה, אויך אַ איד, אַ העברעער, און מיר דוכט זיך אָפּט, אַז ווען מען שטעלט מיך אַוועק ערגעץ-וואו צווישן ירושלים און בית-לחם, וואָלט איך דערשמעקט באַקאַנטע גערוכן, היים-לאַנדשאַפּט, אייגנס. וואָס איז דאָס? בלוט? פּאַנטאַזיע? איינרעדעניש? זיינען די שאַמבאַטס היפּנאָטיזירט? איך ווייס ניט, אָבער דאָס איז דאָס: שני גויים בקרבי, אַרמענער און איד... איך זאָג עס אַנטקגען דעם, אַז אויב איך וועל זיך טאַקע אַמאַל אַרויסרייסן קיין אַרמעניע און אין ירושלים וועט זיין אַן אַוניווערזיטעט, האָט מיך אין זינען: איך וואָלט וועלן צעטיילן דאָס אַקאַדעמישע יאָר אין צווייען — איין סעמעסטער אין דער אַרמענישער, און דעם אַנדערן — אין דער אידישער אַוניווערזיטעט... און אפשר וועלן מיר בכלל איינפירן אַ סיסטעם פון אויסטויש-פּראָפּעסאָרן? ניט קיין שלעכטע אידייע... . . .

— איר ווייסט? איך האָב דורכגעלעבט אין קיעוו צוויי פּאַגראַמען אויף אידן, און איך וויל אייך זאָגן דעם אמת. האָט מען געשלאָגן אַזאַ איינעם ווי איר, האָט מיך אויך געאַרט, האָב איך אויך געפילט ווייטיק, האָב איך אָבער געזען שלאָגן אַ אידן מיט אַ באַרד, אַ איד מיט פרומע, דערשראַקענע, טרויע-ריקע אויגן (אך, וואָס פאַר אַ אויגן עס האָבן פרומע אידן — און וואוהיין קומט ביי זיי אַוועק זייער שטילער חן, ווען זיי ווערן „וועלטלעך“?). האָט זיך מיר געוואָלט אויסשרייען: ניין, טשעפעט אים ניט! ער איז מיין פלייש און בלוט! שלאָגט בעסער מיך! נאָר פאַרשאַלטענע פּחדנות האָט מיך ניט געלאָזט אונטערשטעלן די פּאַגראַמשטיקעס מיין גוף, מיין רוקן, מיין קאַפּ... . .

* * *

אומגעפער אַ וואַך נאָך מיין באַזוך ביים פּראָפּעסאָר יעגיאַזאַראָו האָב איך זיך אַוועקגעלאָזט אויף מיין פיקטיוו-וויסנשאַפּטלעכער רייע. די אַלע יאָרן האָב איך פון אים ניט געהערט. איך האָב געהאַט גענוג סיבה אים קיין בריוו ניט צו שרייבן: זיי וואָלטן אים געקאַנט פאַרשאַפן צרות. ווען איך דערמאַן זיך אַן דעם „סוד“, וואָס ער האָט מיר האַלב-אַנטפּלעקט, ווייס איך באמת ניט, וואו עס ענדיקט זיך אין זיינע מעשיות די „וואַרהייט“ און וואו עס הויבט זיך אַן די „דיכטונג“. אפשר ווייסן פּאַבלייט-היסטאָריקער אין וואָס עס באַשטייט דער קערן אמת אין דעם, וואָס ער האָט מיר דערציילט?

און אפשר איז זיין „דיכטונג“ אויך „וואַרהייט“ — אויף אַן אַנדער שטח?
 די צאָל מענטשן אויף דער וועלט, וואָס מיר האָבן אין די טויזנטער יאָרן פון
 אונזערע וואַנדערונגען מיט זיך „פאַרדיבוק'ט“, איז אפשר אַ סך גרעסער,
 ווי מיר מיינען. איך ווייס ניט. איך ווייס נאָר, אַז ווען איך באַגעגן אַן
 אַרמענער, ווילט זיך מיר אַריינקוקן אין זיינע אויגן און זוכן אין זיי עפעס
 „באַהאַלטענס“; און אַמאָל ווילט זיך אפילו אויף אַ פאַרזיכטיקן אופן אַ פּרעג
 טאָן: „אפשר זייט איר אַ שאַמבאַט“?

ווי אַלט איז יעגיאַזאַראָוו געווען, ווען ער איז געשטאַרבן? אַ זקן מופּלג,
 שוין גאַנץ נאָענט צו ניינציק. קיין אַרמעניע איז ער, וויזט אויס, ניט צוריק-
 געפאַרן. אויך קיין ארץ־ישׂראל איז אים ניט געלונגען „צוריק“ צו קומען. . .

וויף אַ גרויסער אייזנבאַן-סטאַנציע אין קאַליפּאָרניע איז מיר אויסגעקומען, צוליב אַ פּאַרמאַליטעט, אונטערשרייבן מיין נאָמען. דער באַאַמטער, אַן עלטערער מאַן מיט אַ „קאַסמאַפּאַליטיש“ פנים, האָט אַ קוק געטאָן אויף מיין חתימה, זיך אויף אַ פּאַר סעקונדן פאַרטראַכט און דאַן אַ זאַג געטאָן: „איר זייט אַ שטאַלצער מאַן, איך בין אייך מקנא“. ער האָט באַמערקט ווי פאַרוואונ- דערט איך בין, מחמת דעם אומדערוואַרטעטן אַטעסטאַט וואָס ער האָט מיר אַרויסגעגעבן — און ער האָט מיר גלייך דערקלערט וואָס ער מיינט: „טאַטע- מאַמע האָבן אייך אויפן אַכטן טאַג אַ נאָמען געגעבן — האַלט איר זיך ביי אים אַ גאַנץ לעבן... און איך (ער זיך דערביי צוגעבויהן, זיך אַרומגעקוקט צי עס שטייען ניט נאָך מענטשן און פאַרגעזעצט מיט אַ שטילער שטימע)... און איך בין וועלוול, נאָר איך רוף זיך וויליאַם“.

וועגן דעם מאַן וואָס איז וועלוול און רופט זיך וויליאַם (ווער וויסט ? אפשר האָט ער — אויף דער עלטער — זיך פּלוצים פאַרבענקט נאָך זיין שוין לאַנג-פאַרשטאַרבענער מאַמען און געוואַלט נאָכאַמאָל הערן ווי זי רופט אים אויפן נאָמען פון זיינע קינדער-יאָרן ?) האָב איך זיך דערמאַנט די טעג, בלע- טערנדיק לואי אַדאַמיק'ס ניי בוך „וואַט'ס יור נעים“ ? אַדאַמיק'ן קומט אַ יישר-כוח פאַר אַוועקשטעלן אויפן סדר-היום פון די מיליאָנען אימיגראַנטן און קינדער פון אימיגראַנטן אין אַמעריקע די דאָזיקע אינטערעסאַנטע און אַפּט- מאַל זייער פּיינלעכע פּראָבלעם — די פּראָבלעם פון נאָמען. ער איז אַליין אַן אימיגראַנט און ביז היינטיקן טאַג — הגם ער פאַרנעמט שוין אַן אַנגעזעענעם אָרט אין דער אַמעריקאַנער ליטעראַטור און זשורנאַליסטיק — קומט אים אויס פון צייט צו צייט צו הערן אי שטראַף-ווערטער, אי „פריינטלעכע עצות“ אין שייכות מיט זיין נאָמען. זיינע נאַציאָנאַליסטישע לאַנדסלייט פון סלאָוועניע וואָרפן אים פאַר, הלמאי ער האָט דאָ געענדערט זיין נאָמען: פון „אַדאַמיטש“ איז געוואָרן „אַדאַמיק“. „אַמח'ע“, אַנגלאַ-זאַקסישע אַמעריקאַנער עצה'ן אים זיך בעסער רופן „אַדאַמ'ס“: עס איז עטימאָלאָגיש דאָס זעלבע וואָס „אַדאַמיק“, אָבער עס איז „אַמעריקאַנישער“ און רופט ניט אַרויס קיין אויסלענדישע אַסאַ- ציאַציעס. ער האַלט זיך אָבער ביי זיינעם. ער וועט זיך ניט רופן אַדאַמס, ווייל ער וויל נישט אַפּווישן די שפורן פון זיין באַלקאַנישן אַפּשטאַם, און ער וועט זיך ניט צוריק מגייר זיין אויף „אַדאַמיטש“, ווייל פּאַנעטיש איז דאָס ניט אינגאַנצן געשמאַק, מיינט ער, פאַר אַ היגן אויער.

אָבער אַליץ איינס: ניט אַלע אימיגראַנטן האָבן אַזעלכע ברייטע פּלייצעס

ווי אדאמיק — און ער ווייסט פון גרויסע צרות, קאמפליקאציעס, מיספאר-
שטענדענישן און אפילו טראגעדיעס, וואס קומען פאר אין אמעריקע מיט
טויזנטער און טויזנטער "נייע אמעריקאנער" צוליב זייערע נעמען. א טייל פון
זיין באלערנדיקן מאטעריאל האט ער אויסגענוצט פאר זיין ניי בוך. וויכטיק
אין דער דאזיקער ארבעט זיינען ניט אזוי די אויספירן, וואס דער שרייבער
וויל מאכן, ווי דער אויסוואל פון פאקטן און זייער באטאָנונג. ער האט דערמיט,
אן ספק, אן ערנסטן פארדינסט פאר דער סאציאלער און קולטור-געשיכטע
פון אמעריקע.

* * *

א יונגערמאן מיטן נאמען דזשאָזעף פעדראַטי, דערציילט אונז אדאמיק,
האט ערשט פאראיאָרן געקראָגן אן עצה אין פענסילווייניע, אן ווען ער זאל
בייטן זיין נאָמען אויף פיטערס, וועט ער ניט האָבן קיין שוועריקייט צו קריגן די
לערער-פּאָזיציע, פאר וועלכער ער האט איינגעגעבן אן אפליקאציע. עס קען
זיין, אן אים וואלט דער שינוי-השם געהאַלפן. איך בין אָבער ווייט ניט זיכער,
אז אין דעם זעלבן באַרד אָף עדיוקיישאַן וועט מען זאָגן אַ פינקלשטיין, אַז אויב
ער וועט זיך רופן סטאָן, וועט מען אים ניט דיסקרימינירן. יענע שניאָרסאָנס,
וועמען דער נאָמען פונם "בעל-התניא" איז געוואָרן אומבאַקוועם און זיי האָבן
זיך דאָ אָנגעהויבן רופן "סנאָאו" און "פלעיקס", האָבן נאָך ביז היינט קיין איין
גוי נישט אָפּגענאָרט און וועלן, אם ירצה השם, לעבן ביז הונדערט און צוואַנציק
יאָר אין אַ קליין געטאָ'לע צוואַמען מיט די דאָלאָגאָסעס וואָס הייסן זיך רופן
דאָגלאַס. איך האָב אַמאָל געקענט אַ קליין אַבראַהאַם, וואָס האָט זיך אוועקגע-
לייגט אויף טיפּוס און מען האָט אים אין מיטן דער קראַנקהייט אַ נאָמען
געגעבן אַלטער, כדי אָפּצונאָרן דעם מלאַך-המות, און ער איז דאָך פון בעט ניט
אויפגעשטאַנען: דער מלאַך-המות און אַנטיסעמיטן האָבן זייערע דעטעקטיוון
און זיי געפֿיגען אויס, ווער איז ווער. עס איז אַ טעות צו מיינען, אז אפילו
ביי גויים-אימיגראַנטן איז שטענדיק די נאָמען-טראַנספּאָרמאַציע אַ סגולה צו
באַזייטיקן די מחיצה וואָס טיילט זיי אָפּ פון דער "אַריגינעלער" אמעריקע: איך
האָב אין שיקאַגאָ געקענט אַ יונגן גריך, וואָס ווען ער האָט געביטן זיין לאַנגען
נאָמען "טעאַדאָלאָפּולאַס" אויפן קירצערן "טיודאָר", האָבן נאָך אַלץ די עלטערן
פון זיין "זיס-האַרץ" ניט געוואָלט געבן קיין הסכמה אויפן שידוך. נאָך ווייניקער
און זעלטענער ווירקט די דאָזיקע מאַגיק ביי אידן — און האַנדלט זיך עס
וועגן אַ פּלאַץ וואו מען האָט ניט מורא צו שטיין אין די ד' אמות פון אַ איד,
דאַרף מען צו יענער מאַגיק ניט אָנקומען (אן אויסלענדישער איד וואָס הייסט
חיים ווייצמאַן האָט ניט געדאַרפט ענדערן זיין נאָמען, כדי צו קריגן אַ קאָ-
טעדערע אין דער אוניווערזיטעט פון מאַנטשעסטער. און מיין פריינט פינמאַן,
אויך אַ אימיגראַנט, הייסט בפרהסיא חיים אין דעם באַפּטיסטישן טעמפּלאָ-או-

ניווערויטעט פון פילאָדעלפיע און איז דאָרט אַ מורה הוראה פאַר „שקצים“ און „שיקסעס“ פון זייער ענגליש מאַמע-לשון). בקיצור: אין עצה ואין תבונה ואין תחבולה כנגד דיסקרימינאציעס. עס האָט ניט קיין זיגען צו נאָרן אַ וועלט, ניט נאָר דערפאַר וואָס עס איז ניט יושר'דיק, נאָר אויך דערפאַר וואָס זי לאָזט זיך נישט נאָרן. וואולגאַר גערעדט: „איט דאָז נאָט פעי“. דאָס בחור'ל וואָס גייט ערשט אין דער עלעמענטאַרער שולע און הייסט וויקטאָר הוגאָ (ווייל דער זיידע האָט געהייסן וועלוול און די באַבע גנענדל און מען האָט געוואָלט נאָך ביידע אַ נאָמען געבן) ווינש איך אַלץ וואָס זיינע טאַטע-מאַמע ווינשן אים (און נאָך מער: איך ווינש אים אפילו, ער זאל מיט דער צייט אויס-געפינען ווער עס איז געווען וויקטאָר הוגאָ און דערציילן וועגן אים אויך זיינע עלטערן, וואָס האָבן זיך צופעליק דערוואוסט וועגן אַזאַ טשוונדעם נאָמען ביי אַ שכן). אָבער, ווען ער וועט אויסוואַקסן און זיך, חס וחלילה, אַנשטויסן אין זיין קאַריערע אויף דיסקרימינאציע, זאל ער נאָכדעם ניט אַרומגיין דער-ציילן אַז אין דעם און דעם פלאַץ האָט מען אַ פאַראורטייל קעגן פּראָנציווין. טאַקע גוי'עשע קעפּ, אָבער זיי קענען אַנטאַפּן אַ פּראָנציווין און דערטאַפּן אַ איד.

* * *

טיילמאָל בייט מען נעמען ניט נאָר צוליב מיסרעפרעזענטאַציע אָדער רע-דנדיק ביאָלאָגיש — צוליב מימיקרי. אַ סך אידן האָבן אין אונזערע יאָרן געענדערט זייערע פאַמיליען-נעמען אין ארץ-ישראל, נאָטירלעך ניט מיט דער כוונה צו באַהאַלטן זייער מקור אָדער פאַרלייקענען זייער יחוס: די סלאַווישע און דייטשע נעמען וואָס זיי האָבן מיט זיך געבראַכט פאַסן זיך ניט אַריין, פילן זיי, אין דער נייער העברעאיש-רעדנדיקער סביבה. נאָרדויס אמת'ער נאָמען איז געווען זידפעלד; איך ווייס ניט, צוליב וואָס ער האָט געענדערט זיין נאָמען, אָבער בכל אופן האָט עס מיט אַליין-פאַרלייקענונג ניט געהאַט צו טאָן: סאי זידפעלד און נאָרדוי זיינען עכטע און כשר'ע דייטשע נעמען... מיר טאָרן קיין תרעומות ניט האָבן אויף איינעם וואָס זיין נאָמען רופט אַרויס געלעכטער. אין בעסאַראַביע האָב איך געוואוסט פון אַ פּריץ, וועמענס נאָמען איז געווען טעפּטיפּעטי. אַחוץ דעם וואָס דאָס איז פּאָנעטיש אומגעלומפערט, הייסט דאָס נאָך אויף רומעניש זיבן מיידן. גיי קום אין געזעלשאַפט (אין אַ געגנט, וואו מען פאַרשטייט רומעניש) מיט אַזאַ אַמוזירנדיקן נאָמען — האָט טאַקע ניקאָ-לאַי דער צווייטער אויף אים רחמנות געהאַט און אים דערלייבט אַנצונעמען דעם נאָמען סעמיגראַדאָוו... אין די דערציילונגען פון קאַרל עמיל פּראָנצאַז געפינען מיר אַ צאָל זייער אומבאַקוועמע נעמען, וואָס מען האָט אַמאָל אַרויפ-געצוואונגען אויף אידן אין דייטשלאַנד: אַקסעשוואַנץ, לאַדשטאַקשווינגער, זעלסקאָפּף, טאַטשלעגער, טרינקער, לומפּע, שנאַפּסער, זינגמירוואַס און אַנדערע. ווער קען עס פּאָדערן אַז זיי און זייערע קינדער און קינדס-קינדער

זאלן זיך שטענדיק אַרומטראַגן מיט אַזעלכע הויקערס וואָס מען האָט אויף זיי אַרויפגעזעצט? זעעלקאַפּפּ'ס אייניקלעך קענען היינט, אויף צו-להכעיס, הייסן וואָלגעלערטער און עדעלשטאַם — און זאל זיי אַזאַ צו-להכעיס וואויל באַקומען (כאָטש פון דער אַנדערער זייט, האָב איך אין בערן, אין מיטן שטאַט, געזען אַ רעסטאָראַן וואָס הייסט, לויטן נאָמען פון זיין אייגנטימער, ניט מער און ניט ווייניקער ווי "שמוץ". דער העלועזיע-דייטש האָט זיך איינגעשפּאַרט און ניט געוואָלט טוישן דעם נאָמען, און קליענטן האָט ער געהאַט אַ סך מער ווי זיין קאָג-קורענט ענגעלבלאַא).

אַבער אַ סך אינטערעסאַנטער זייגען די נעמען-ענדערונגען וואָס קומען אַמאָל פאַר ביי עסקימאַס; וואָס וועגן זיי קען מען דאָר, לכל הדעות, ניט טראַכטן, אַז זיי טוען דאָס צוליב אַסימילאַציע אָדער כדי צו פאַרמאַסקירן זייער אַפּשטאַם. ווען אַן עסקימאַ באַגייט אַ מאָרד (עס קומט פאַר פאַרהעלטניסמעסיק זעלטן), און זיין געוויסן קוועלט אים — און דער דערמאַרדעטער קומט אים צו חלום — ווענדט ער זיך צו די גייסטער, זיי זאלן אים געבן אַ נייעם נאָמען. די גייסטער לאָזן זיך לאַנג נישט בעטן און ער "דערהערט" פּלוצים ווי אין חלל-העולם קלינגט אַפּ דער נייער נאָמען — אַמאָל ברענגט אים צו טראַגן אַ פּויגל — און דענסטמאַל באַרואיקט ער זיך. דער מת הערט אויף זיך צו באַווייזן אין חלום, ווייל דער שינוי-השם האָט אויסגעמעקט די זינד: צוזאַמען מיטן אַלטן נאָמען האָט ער ווי אויפגעגעבן זיין אידענטיטעט. ער איז איצט ווי אַ ניי געבוירענער וואָס קען קיין זינד ניט האָבן... אין דער שווייץ האָבן אַ פאַר פּסיכיאַטראַן זיך אַרומגעטראַגן מיט עטלעכע יאָר צוריק מיט אַן אידיע, אַז מען קען אויסקורירן געוויסע פּאַציענטן פון זייערע גייסטיקע מיחוש'ן דורך געבן זיי נייע נעמען און פאַרטיליקן אין זיי די זכרונות פון זייער פאַרגאַנג-גענהייט. די דאָזיקע עסקימאַסישע תורה האָבן זיי, אַרישע, פּסיכאָניטעטי-קער", געוואָלט אַנטקעגנשטעלן צו פּרויד'ס "אידישער" פּסיכאָנאָליזע, וואָס איר הויפּט-מעטאָד איז, כידוע, פּונקט דער היפּוך: העלפן דעם פּאַציענט זיך דערמאַנען אין געוויסע עלעמענטן פון זיין פאַרגאַנגענהייט און אים צוריק-ברענגען צו דער רעאַליטעט (אַן אַפּשפּיגלונג פון דער דאָזיקער אַנטיסעמי-טישער פּסיכאָטעראַפּיע געפינען מיר ביי פּראַנץ ווערפּל אין זיין פּיעסע "שווייגער"). ביי עסקימאַסן, הער איך פון אַנטראָפּאָלאָגן, ווירקט טאַקע דער שינוי-השם זייער גוט; ער קורירט אויס פון חרטה, אַבער גיי זיי אַ מבין אויף עסקימאַסישער מענטאַליטעט: ביי נאַש בראַט, ביים ווייסן מענטשן, קען עס ניט ווירקן, און ביי אידן אַוודאי ניט. מיר זיינען געבענטשט אָדער געשטראַפּט מיט אַן אַנדער מין זיכרון.

אַמאָל דוכט זיך מיר, אַז מיר טשעפּן זיך צופיל צו היינטיקע אידן, וואָס נעמען אַן פּרעמדע נעמען. פאַרצייטיקע אידן האָבן דאָס אויך גאַנץ אַפּט גע-

טאָן. אין מיטלאַלטער (לויטן שפעטערן משכילישן רעצעפט פון „זיי אַ איד אין דערהיים און אַ מענטש אין דרויסן“) האָבן זיי זיך באַנוצט מיט צוויי פּאַר-ראַלעלע נעמען — מיט אַ „כינוי“ און מיט אַ „שם־הקודש“. דער „כינוי“, פאַר דער אויסנוועלט און געשעפט, איז מערסטנטייל געווען אַ גוי'אישער; דער „שם־הקודש“ איז געווען רעזערווירט פאַרן בית־המדרש, פאַר עולה־תורה זיין און פאַר קבורת ישראל. אין אַ סך פריערדיקע דורות האָבן פיל אידן — ניט דווקא אויסווארפן אַדער „אַסימילאַטאָרן“ — געהאַט אפילו בלויז גוי'עשע נעמען: אַמאַל אַראַמעאישע, אַמאַל גריכישע און אַמאַל רוימישע. הורקנוס, ניקאַנאַר, פּאַפּוס, טריפּאַן, אַנטיגאָן — און שוין אָפּגערעדט פון אַלעקסאַנדער — זיינען געווען פאַרשפּרייטע נעמען אין די תּלמוד'ישע דורות. אבאָ, הונא און אַנדערע נעמען פון חז"ל זיינען אויך ניט געווען קיין אידישע. עס האָט, ווייזט אויס, קיינעם ניט שאַקירט ווען אַ צדוק האָט זיך אויף לאַטיין גערופן יוסט, אַ ידידיה האָט פאַרגריכישט זיין נאָמען אויף פּילאַן, און אַ נתנאל אויף טעאַדאָר. אונזערע פייוואושעס ווייסן ניט שטענדיק, אַז זייער נאָמען איז אַ רוימישער (פעבוס), און אַז דער צווייטער נאָמען מיט וועלכן מען רופט זיי אויף צו דער תורה (שרגא) איז אויך ניט קיין אידישער, נאָר אַן אַראַמעאישער. עס איז אָבער קלאָר, אַז סאַי אין שפעטן מיטלאַלטער און סאַי אין די דורות פון די חז"ל האָבן די גוי'אישע נעמען גאַרניט געהאַט צו טאָן מיט אַסימילאַציע אַדער מיט זעלבסטפאַרלייקענונג. יענע אידן האָבן געצאָלט זייער צינז דעם „מנהג המדינה“, אָבער אָפּנאַרן האָבן זיי דערמיט קיינעם ניט געוואָלט. קיינעם פון זיי איז אפילו אויף דער מחשבה ניט געקומען, אַז דער גוי'אישער נאָמען קען ווערן אַ „קרדום לחפור בו“. מאַראַליש און עסטעטיש איז ניט אַזוי וויכטיק דעם עצם־טאַקט פון ענדערן אַ נאָמען, ווי דער מאַטיוו וואָס שטייט הינטערן אַקט. און דער מאַטיוו ביי אַ סך אימיגראַנטישע אידן איז אָפטמאַל ניט קיין כשר'ער; ער אַנטהאַלט אין זיך מער ווי אַן אחד מששים פון... שמד.

* * *

ווי רעלאַטיוו עס זיינען די אַזוי־גערופענע עסטעטישע השגות וואָס האָבן צו טאָן מיט נעמען! אַט געדענק איך, למשל, אין אַ פּראָווינציעלער שטאָט אין רוסלאַנד אַ בת־ישראל וואָס האָט געהייסן עטל. האָט דער נאָמען אירע אויפגעקלערטע חברים און חבר'טעס ניט געשמעקט: זיי פלעגן זיך מיט איר רייצן — „עטל האָט אַוועקגעלייגט דאָס זשילעטל אויפן בעטל“. אַז זי איז אונטערגעוואַקסן, האָט זי זיך גענומען אַ נייעם נאָמען, און דווקא אַ פּראַנץ צווייזשן — „עטואַל“. אויך אַרום דעם נאָמען (שטערן, מול) האָבן זיך חברה געוויצלט, אָבער שוין גאָר אויף אַן אַנדער שטייגער, אויף אַ ראַמאַנטישן: מיט עטואַל, פלעגט מען זאָגן, איז אָנגענעם צו גיין שפּאַצירן „אַ לאַ בעל עטואַל“ (אונטערן פרייעם הימל). עטואַל איז שוין האַלב־גראַ, זי וואוינט

איצט אין ניו-ענגלאַנד און הייסט היינט... ווייטער אַמאָל עטל. אין אַמעריקע האָט זי אויסגעפונען, אַז דער "על" אין סוף פונם נאָמען איז ניט קיין פאַרצויגעניש; אַז דער נאָמען איז גאַר אַריגינעל ניט קיין אידישער נאָר אַן ענגלישער; אַז עטלס זיינען פאַראַן אין די גאַר-גאַר הויכע פענסטער פון דער בריטישער אַריסטאָקראַטיע, און אַז אויף אַלט אַנגלאַ-זאַקסיש איז דאָס גאַר דאָס זעלבע וואָס "עדעל", אַדער "נאַבל". אויפן "לעפישן" נאָמען, וואָס מען האָט איר געגעבן נאָך אַן עלטער-באַבען מיט אַ פאַריק און אַ שטערנטיכל, האָט מיט אַמאָל אַנגעהויבן רוען די שכינה פון קלאַסישן ענגלאַנד און ס'איז צו אים נאָך צוגעקומען דער רייץ פון אַ גאַר פאַפולערער אַקטריסע וואָס הייסט אויך עטל... אַ שאַד וואָס אויף דער "מעפלאַאָוער" איז ניט געווען קיין פאַסאָזשיר מיטן נאָמען שמעלקע: אין בראַנזוויל וואָלטן היינט געווען אַ סך מער שמעלקעס ווי מילטאָנס.

* * *

אין תוך גענומען, הויבט מיך דער גאַנצער ענין ניט אָן צו אַרן. פון מיינעטוועגן מעג מען אַ איד ביים ברית אַ נאָמען געבן וויצלי-פּוצלי. ווילן וויל איך, דער עיקר, צוויי זאַכן. ראשית: מען זאָל געדענקען, אַז אַ נאָמען איז ניט קיין סוועטער, וואָס מען טוט אים אָן און מען טוט אים אויס לויט דער פאַגאָדע. מען דאַרף ניט נאָכטאָן דעם אַמאָליקן רויט-אינדיאַנער, וואָס הייסט ביז צוועלף יאָר "מאַרגן-וואָלקן", וויל אַזוי האָט אים די פאַעטישע מאַמע אַ נאָמען געגעבן; נעמט אָן צו צוועלף יאָר, נאָך זיין "בר-מצוה", דעם נאָמען "הונגעריקער וואָלף" — און מיטאַמאָל ווערט ער נתעלה צו דעם טיטל "דער וואָס נעמט אַראָפּ דעם שידל ביי אַ ווייסן מענטשן" (כאַטש ביי אינדיאַנער, איז יעדער שינוי-השם באַרעכטיקט און דריקט אויס ענדערונגען אין טעמפּע-ראַמענט און פעאיקייטן). שנית: היטלער'ס נאָמען איז נאָך ניט אַפּגעמעקט געוואָרן פון דער וועלט — און אַזוי לאַנג ווי ער צווינגט יעדן איד זיך צו רופן ישׂראל און יעדע אידישע פרוי מוז הייסן שרה, ווילט זיך זען אין יעדן "בן-ברית" אַ צו-להכעיס'ניק, וואָס טראַגט אַ אידישן נאָמען דאַרט, וואו קיינער צווינגט אים ניט דערצו. עס איז אַ געזונטער צו-להכעיס און מען וואָלט אים געדאַרפט קולטיווירן.

דאָס איז, אַזוי צו זאָגן, אַ פראַגראַם-מינימום. אמת, עס לאָזט זיך נאָך טראַכטן וועגן אַ פראַגראַם-מאַקסימום, אָבער ער האָט שוין צו טאָן מיט אַן אויפפאַסונג פונם ענין נעמען וואָס ליגט גאַר-גאַר אויף אַן אַנדער שטח — כמעט אויפן שטח פון "קבלה". וועמען ליגט דאָס היינט אין קאָפּ? אויך ניט לואי אַדאַמיק'ן.

בראשית ברא... יאפאן

יך האב די טעג אריינגעקוקט אין די הייליקע שריפטן פון די יאפאנער. ס'איז תמיד גוט צו וויסן, וואס פאר א מין געטער עס באשיצן דיין שונא און אינספירירן אים (כאטש דער געפערלעכסטער שונא אין א מלחמה, דוכט זיך מיר — יעדנפאלס אויף א געוויסער צייט — איז דער וואס האט שוין אלע געטער צעבראכן און האט אוועקגעזעצט אויפן כסא-הכבוד זיינע נאקעטע, צעיושטע אינסטינקטן). אבער די הייליקע שריפטן אין יאפאן זיינען א גאנצע, מאנומענטאלע ביבליאטעק, פאר וועלכער מען דארף האבן יארן און יארן פון פליסיקן שטודיום. ווייל הייליק איז פאר מיליאנען יאפאנער די מרה-שחורה'דיקע בודיטישע ליטעראטור, און א בכבודיקן פלאץ פארנעמען ביי זיי די ראפינירטע שריפטן פון קאנפוציוס און זיינע תלמידים, און אין משך פון די לעצטע דרייצן יארהונדערטן האט די מיסטיק פון לא-ט'זע אויך ניט ווייניק באאיינפלוסט די בעסערע געמיטער אין יאפאן. דאס זיינען אבער אלץ רעליגיעזע עלעמענטן וואס זיינען קיין יאפאן אימפארטירט געווארן פון אינדיע און פון כינע. ניט אין זיי האט זיך פארקערפערט דער אייגענער נאציאנאלער „געניוס“, דאס אריגינעלי-יאפאנישע. דעם פאלקס-מיטאס פון יאפאן גופא דארף מען זוכן ערגעץ אנדערש — אין איר נאציאנאלער רעליגיע אדער „שינטא“, וועלכע איז אין אויסלאנד ווייניקער באקאנט און פארשטענדלעך איידער די רעליגיעס פון אלט-אינדיע און כינע. פאר א מענטש פון אן אנדער ציוויליזאציע איז ניט לייכט תופס צו זיין די טערמינען, באגריפן און לעגענדעס, וואס זיינען צונויפגעזאמלט אין אזעלכע כתבים ווי די „רעקארדן פון אלטע ענינים“, אדער „די קאלעקציע פון צען טויזנט בלעטער“. ניט איינמאל פילסטו, ווי אפילו די בעסטע ענגלישע איבערזעצונג שטייט צווישן דיר און אריגינאל ווי א שווערע, פינסטערע מחיצה. א סך האט מיר ארויסגעהאלפן אסטאן מיט זיינע פירושים. זיין בוך (*Shinto, the Way of the Gods*) ווערט פאררעכנט פאר דער בעסטער ארבעט וואס א וויסער מעגש האט ווען עס איז אנגעשריבן וועגן דער יאפאנישער „יראה“. אבער אויך אסטאנען איז ניט געלונגען זיי געהעריק אריינצודרינגען אין דעם באזונדערן מעכאניזם פון דער אלט-יאפאנישער נשמה, וואס האט פון זיך ארויסגעגעבן די אממערסטן שאוויניסטישע פרא-יעקציע אויף דער וועלט, וואס איז ווען עס איז דערשינען אין דער מעגשליכער געשיכטע.

בודיוזם איז לכתחילה געבוירן געוואָרן אַלס אַן אַוניווערסאַלע רעליגיע; די תּחומים פּון לאַנד, פּאָלק, ראַסע שפּילן אין אים קיין שום ראַלע ניט. דער בודיסט האָט, פּון זיין שטאַנדפּונקט, אַ רעכט צו זאָגן, אַז אויב עס זיינען פּאַראַן מענטשלעכע ברואים אויף דעם מאַרס אָדער אויף דער לבנה, קענען זיי אויך זיין בודיסטן. אויף די אַלט־כינעזישע רעליגיעס ליגט מער דער שטעמפל פּון כינע'ס לאַקאַלער ציוויליזאַציע; אָבער אין תּוך אַנטהאַלטן זיי ניט קיין עלעמענטן, וואָס מענשן פּון אַן אַנדער פּאָלק זאָלן ניט קענען אָננעמען. שינטאָ איז אין ווייטן מזרח די איינציקע בולט־נאַציאָנאַליסטישע רע־ליגיע, וואָס פּאַרהייליקט דאָס אייגענע פּאָלק און באַצייט זיך מיט פּאַראַכ־טונג צו אַלע אַנדערע פעלקער פּון דער וועלט. „אתה־בחרתנו“ איז אַ זייער שוואַכער אויסדרוק, כדי מיט אים צו כאַראַקטעריזירן יענע זעלבסט־פּאַר־ליבטקייט, וואָס שינטאָ זוכט איינצופּלאַנצן אין יאַפּאַנישן פּאָלק. וויפּיל אידן זאָלן אין זייער לאַנגער געשיכטע ניט האָבן גע'אתה־בחרתנו'וועט, האָט אין זייער באַוואוסטזיין שטענדיק געלעבט דער פּאָקט, אַז שם, חם און יפת; יעקב און עשו; ישראל און עמלק; משה רבינו און בלעם; עזראַ הסופּר און המן; רבי שמעון בן יוחאי און טיטוס שטאַמען אַלע פּון איין יחוס — און אַז וויפּיל מענטשן עס זאָלן ניט קומען אויף דער וועלט, עד סוף כל הדורות, וועלן זיי אַלע זיין אדם־הראשונים קינדער. דער צענטער פּון דער שינטאָ־קאָסמאָ־לאַגיע איז אַ גאַנץ אַנדערער, אַ שאַקירנדיק־ראַסיסטישער. דער יאַפּאַנישער „בראשית“ דערציילט ניט וועגן דעם ווי אַזוי גאָט האָט באַשאַפּן הימל און ערד. בראשית ברא . . . יאַפּאַן. די וועלטשאַפּונג האָט זיך אָנגעפּאַנגען פּון די יאַפּאַנישע אינזלען. די געטער, קעזן מען זאָגן, האָבן זיך אַ שטיק צייט געקווענקלט, צי זאָלן זיי נאָך באַשאַפּן אַנדערע לענדער אויך, אָדער עס איז גענוג זיך צופּרידנשטעלן מיטן קעניגרייך פּונם מיקאַדאָ. עס וועט ניט זיין קיין גרויסער לשון־הרע צו באַהויפטן: לויטן גייסט פּון שינטאָ קומט אויס, אַז אַנדערע אינזלען און קאָנטינענטן זיינען נאָכדעם באַשאַפּן געוואָרן, כדי די יאַפּאַנישע הערשאַפט זאָל האָבן פּאַר זיך אַ ברייטערע ספּערע. אָבער די הערשאַפט פּון יאַפּאַנער הייסט די הערשאַפט פּון קעניג — מערער ווי אין וועלכער ניט איז אַנדערער רעליגיע, וואָס האָט נאָך היינט אַן אַנהאַלט אין דער וועלט. ווייל דער מיקאַדאָ איז אינגאַנצן ניט קיין בשר־ודם; ניט אפּילו קיין איבערמענש אָדער קיין הייליקער, נאָר פּון דירעקטן געטלעכן אַפּשאַטאָם. דער ערשטער מיקאַדאָ שטאַמט פּון דער וויכטיקסטער פיגור אין דער יאַפּאַנישער, רייכער געטער־גאַלערייע — פּון אַמאַ־טעראַסו, די זון־געטין. דאָס האָט זי איר קינד געשיקט פּון הימל אויף דער ערד מיט אַ ברכה:

„נידער אַראַפּ און וואוין דאָרט, און הערש איבער דעם דאָזיקן שפּע'דיקן

לאַנד פון וואַסער-רערן און פרישע רייז-זאָנגען". די אימפעריע, ליינען מיר אין ניהאַר-גי, אין אַ קלאַסישן שינטאָ-בוך, "איז אַנפאַרטרויט געוואָרן פון דער זון-געטין צו די וואַס זיינען אַרויסגעקומען פון אירע לענדן. מיט די פּאָלגענדע ווערטער: "מיינע קינדער, אין זייער אייגנשאַפט אַלס גאַט-הייטן, זאָלן זי רעגירן". מחמת דעם איז דאָס דאָזיקע לאַנד, זינט הימל און ערד האָבן זיך אָנגעפאַנגען, שטענדיק געווען אַ מאַנאַרכיע".

נאָך קלאַרער ווערט אויסגעדריקט דעם מיקאָדאָס סטאַטוס אין אַן אַנדער קאַפיטל פון דעמזעלבן בוך: "דאָס איז דער מאַנדאַט פונם יאַפּאַנישן אימ-פעראַטאָר, וועלכער הערשט איבער דער וועלט אַלס אַ פּאַרקערפּערטער גאַט". מען דאַרף זיך ניט וואונדערן. וואָס אויך אין דער מאַדערנער קאָנסטיטוציע פון יאַפּאַן, וואָס איז אָנגענומען געוואָרן אין 1889 אונטער דער השפּעה פון מערב-אייראָפּעאישן און אַמעריקאַנער ליבעראַליזם, זענען איינגעשלאָסן ספעציעלע צוויי פּאַראַגראַפּן וועגן דער הייליקייט פונם מיקאָדאָס פּערזאָן: אַרטיקל איינס: די אימפעריע פון יאַפּאַן זאָל באַהערשט און רעגירט ווערן דורך אַ ליניע פון אימפעראַטאָרן וואָס וועט ניט געבראַכן ווערן אין די דורות פון אייביקייט;

אַרטיקל דריי: דער אימפעראַטאָר איז הייליק און טאָר ניט נפּגם ווערן. און אין דעם באַרימטן דעקרעט וועגן פּאָלקס-דערציאונג, וואָס איז אַרויסגעגעבן געוואָרן מיט אַ יאָר שפעטער, ווערט אויך געפּאָדערט אַבסאָ-לוטע אונטערטעניקייט צום "חוטם מגזע גאַט'עכע":

"וויסן זאָלט איר, אַלע אונזערע אונטערטאָנען, אַז אייער חוב איז אָפּצו-היטן און אויפצוהאַלטן דעם דערפּאָלג פון אונזער אימפעריאַלן טראָן, וועלכער איז אַ צייט-חבר פון הימל און ערד, און איז אומפּעלבאַר פאַר אַלע דורות". יאַפּאַן איז נאַטירלעך ניט דאָס איינציקע לאַנד, וואו דער קעניג איז פאַרגעטערט געוואָרן. די פרעה'ס זיינען געווען געטער אָדער האַלב-געטער און אויך אין דער רוימישער אימפעריע האָבן זיך קיסרים "אַרויפגעאַרבעט" אויף אַ סטאַטוס פון אַ גאַטהייט. דאָס כאַראַקטעריסטישע פאַר דער יאַפּאַ-נישער נאַציאָנאַלער רעליגיע איז די אַבסאָלוטקייט פון דעם דאָזיקן פאַרגע-טערונגס-פּראָצעס און דער פּאַקט, וואָס אין משך פון עטלעכע טויזנט יאָר, נאָך אַזויפיל ענדערונגען און גייסטיקע רעוואָלוציעס וואָס האָבן אויפגע-טרייסלט די וועלט, איז דער מיקאָדאָ געבליבן ביי זיין אַריגינעלן יחוס — ביי זיין אָפּשטאַם פון דער גרעסטער געטין. דער געטלעכער ראַנג פונם קעניג איז אין קאָנטעקסט פון דער יאַפּאַנישער געשיכטע דער יסוד, אויף וועלכן עס האַלט זיך דער רעליגיעז-סאָנאַקציאָנירטער געפיל פון נאַציאָנאַלער סופּעריאָריטעט. יאַפּאַן איז דאָס ערשטע לאַנד וואָס די געטער האָבן געשאַפּן. דער מיקאָדאָ איז באַשטימט געוואָרן צו ווערן דער הערשער איבער דער

גאנצער וועלט, און דער מיקאדאָ איז אויך אַ יאָפּאַנער. דאָס יאָפּאַנישע פּאַלק אַלס גאַנצע שטאַמט פון די געטער: אויב אין יעדן דור איז פאַראַן איין יאָפּאַנער וואָס אין זיינע אַדערן פליסט „געטלעך בלוט“, זיינען אַלע יאָפּאַנער צוזאַמענגענומען ניט בלויז אַ געטלעך פּאַלק, נאָר, אויב מ'מעג זיך אַזוי אויסדריקן, אַ גאַט-פּאַלק: אַלע פעלקער זיינען אין פאַרגלייך מיט די יאָפּאַנער נידעריקע — און באַזונדערס סטאַרען זיך די שינטאָ-טעאַלאָגן צו דערנידעריקן כינע און אינדיע — גראַד יענע צוויי לענדער, פון וועלכע יאָפּאַן האָט געקראָגן אַ העכערע קולטור, גרויסע קינסטלערישע אינספּיראַ-ציעס, דערהויבענערע רעליגיעזע באַגריפן און אפילו דעם אלה-בית פאַר זייער ליטעראַטור. איינער פון די גרעסטע שינטאָ-געלערטע, מאַטורי, שעמט זיך ניט צו שרייבן (סוף פונם אַכצענטן יאָרהונדערט):

„אַלס פרעמדע לענדער זיינען כינע און אינדיע, באַזונדערס כינע, ניט אונטער דער ספעציעלער השגחה פון דער זון-געטיין. זיי האָבן ניט קיין שטענדיקע הערשער און בייע גייסטער, וואָס האָבן דאָרט געפונען אַ גינסטיק פעלד פאַר זייערע האַנדלונגען, האָבן פון דאָרט-אויס-קאָרופּטירט די מענטש-הייט“.

דערזעלבער מאַטורי זוכט צו דיסקרעדיטירן די לערע פונם כינעזער לאַאַ-טסע וועלכער האָט געקראָגן אין יאָפּאַן אַ געוויסע השפּעה אין דער העכערער געזעלשאַפט: „מען פרעגט אָפּט, צי איז שינטאָ ניט דאָסזעלבע וואָס די טאַאַ-רעליגיע פון לאַאַ-טסע. לאַאַ-טסע האָט פיינט געהאַט די פּוּסטע גאווה פון די כינעזישע תלמידי-חכמים און האָט געהאַט רעספּעקט פאַר נאַטירלעכקייט. היות אָבער ער איז געבוירן געוואָרן אין אַ שמוציק לאַנד. וואָס געפינט זיך ניט אונטערן ספעציעלן שוץ פון דער זון-געטיין, האָט ער בלויז געהערט פון די טעאַריעס וועגן דער שלשלת-היוחסין פון הייליקע באַשעפענישן“ (אָבער, הייסט עס, ניט געקאַנט זיי תּוּפּס זיין). נאָך קלאַרער שרייבט וועגן יאָפּאַן און די איבעריקע אומות העולם היראַטאַ, אַ שינטאָ-טעאַלאָג פונם ניינצנטן יאָרהונדערט:

„די צוויי פונדאַמענטאַלע פּרינציפן זיינען, אַז יאָפּאַן איז דאָס לאַנד פון די געטער און אירע איינוואוינער שטאַמען פון די געטער. צווישן יאָפּאַן-נישן פּאַלק, פון איין זייט — און כינעזער, הינדוסן, רוסן, האַלענדער, סיאַמעזער און אַנדערע פעלקער פון דער וועלט, פון דער אַנדערער זייט, איז פאַראַן אַן אונטערשיד אין וועגן. ניט אין דער מדרגה פון אַנטוויקלונג . . . דער מיקאדאָ איז דער אמת'ער זון פון הימל און איז דערפאַר באַרעכטיקט צו רעגירן איבער די פיר ימים און די צען טויזנט לענדער . . . פונם פּאַקט וואָס דאָס יאָפּאַנישע פּאַלק איז פון געטלעכן אָפּשטאַם קומט דער נאַטיר-לעכער אויספיר, אַז זיי זיינען אַן אַן ערך העכער פון די איינגעבוירענע אין

אנדערע לענדער, וואָס שייד קוראָזש און אינטעליגענץ . . . פון דער אנדערער זייט, דער פּאַקט וואָס די דינאַסטיע פון די מיקאַדאָס לעבט אייביק — איז אַן אַבסאָלוטער באַווייז, אַז שינטאָ איז אַן אַן ערך העכער פון די סיסטעמען אין אַלע אנדערע לענדער.

אויף וויפיל מיר איז אויסגעקומען ביזאָהער זיך צו באַקענען מיט עלע-מענטן פון דער קלאַסישער שינטאָ-ליטעראַטור, האָב איך אומזיסט געזוכט אין איר דעם טראַגישן מאַטיוו, וועלכער פילט זיך אין פאַרשיידענע גראַדן פון די מייסטע רעליגיעס — דעם קאַמף פון גוטס און בייזס אין דער מענש-לעכער נשמה; די קאַמפליצירטע פּראַבלעמען פון אַ מאַראַלישן אידעאַל; דעם קאַנפליקט צווישן פאַרשידענע פליכטן; דאָס לעכצן נאָך גייסטיקער דערלייונג. אויך די מייסטע תפילות וואָס זיינען מיר געקומען אונטער דער האַנט טראַגן ניט דעם כאַראַקטער פון לירישע תחנונים אָדער פון אַ שטרעבן צו אַ מין "התבטלות היש" אין דעם וועלט-אַל (וואָס איז אַזוי כאַראַקטעריסטיש ספּעציעל פאַר דער בודיסטישער קולטור). דאָס זיינען מערסטנטייל מאַגישע טראַנזאַקציעס, הבטחות צו פאַרשידענע געטער און גייסטער, אַז מען וועט זיי ווי געהעריק באַצאָלן מיט רייז-זאָנגען און שמעקנדיקן גראַז, מיט פּויגלען און מיט פיש. אויב זיי וועלן בענטשן די גערעטעניש אָדער דעם פאַנג. ניט מיט אַלע געטער קענען די שינטאָ-מאַמינים קומען אין באַרירונג — לויט איין נוסח זיינען פאַראַן 80 מאָל צען טויזנט געטער און לויט אַן אנדערן, גאַנצע 800 מאָל צען טויזנט. עס איז אפילו אוממעגלעך צו קענען זיי אַלע ביי די נעמען. אַחוץ דעם זענען צווישן זיי פאַראַן ניט-ווייניק אַזעלכע, וואָס זיינען לויט דער אייגענער מיטאַלאָגיע גרויסע מנוולים. אָבער אפילו אין באַצוג צו יענע געטער, צו וועלכע ס'ווערן אַפט אַדרעסירט תפילות, פילט מען ניט קיין "אינטעלעקטועלע ליבע", קיין טיפן ווייטיק פון שולד און זינד, קיין אינספּיראַציע פון חסד וואָס זאָל זיך ביי דעם דאָוונער נאָכדעם קענען איבערגיסן אין זיינע באַציאונגען צו דער אַרומיקער מענשלעכער וועלט.

עס קען זיין, אַז איך מאַך אַ טעות. סוף-כל-סוף זיינען מיר דאָס ביסל תפילות באַקאַנט אין איבערזעצונגען אויף איראַפּעאַישע שפּראַכן און עס איז ניט אויסגעשלאָסן אַז מיר האָבן גאַרניט קיין אויער פאַר געוויסע קלאַנגען פון אַ יאַפּאַנישער השתפכות-הנפש. ספּעציעל אַ איד טאָר קיינמאָל ניט פאַרגעסן, אַז אין געצענדיגערישן רוים האָט מען אונזערע אורעלטערן פאַר-פּאָלגט פאַר . . . אַטעאָזם: גאַנץ-געבילדעטע רוימער זיינען געווען איבער-צייגט, אַז אַן אומגעזעענער גאָט איז לחלוטין קיין גאָט ניט; און זיי האָבן ניט פאַרשטאַנען, וויאָזוי מ'קען דאָוונען צו אַ "גאַרנישט". ביי טאַלסטאָין, דערמאָן איך זיך, זיינען אַמאָל געווען צו-גאַסט אין יאַסנאַ פּאַליאַנאַ צוויי געבילדעטע יאַפּאַנער. האָט ער זיי געבעטען, זיי זאָלן אים זינגען זייערס

א פאלקסליד: ער האט זיך באקלאַגט, אַז אים איז קיינמאָל ניט אויסגעקומען צו הערן יאַפּאַנישע מוזיק. האָבן אים די צוויי געסט צוגעזאָגט צו זינגען אַ ליד, וואָס מאַכט יעדן אין יאַפּאַן וויינען. אָבער אין־מיטן זינגען האָט טאַלסטאַי (וועלכער איז אגב געווען זייער מוזיקאַליש) אַרויסגעפלאַצט מיט אַ ווילדן געלעכטער און געמוזט אַנטלויפן פון צימער. דאָס איז געווען, האָט ער נאָכדעם געזאָגט זיינע מקורבים, אַזאַ „קאַקאַפּאַניע“, אַז מ'קען זיך עס גאָר ניט פאַרשטעלן. אָבער דער פאַקט וואָס דאָס זינגען האָט ביי טאַלסטאַי אַרויסגערוּפן געלעכטער, איז נאָך ניט קיין באַווייז, אַז די יאַפּאַנישע פּאַלקס־מוזיק איז, אויף איר אופן, ניט מעלאָדיש, אָן אינהאַלט, און אַז זי מאַכט ניט וויינען די וואָס זענען זי תּופּס. איך זאָג דאָס מחמת דעם, וואָס ס'איז מעגלעך אַז אַזעלכע ווי איך האָבן גאָר ניט קיין אויער פאַר אַ שינטאַ־תּפילה, וואָס קלינגט פאַר אונז פּראַזאַאיִש, ניט־צאַרט, אָן עכטער ליריק, כּמעט קאַמערציעל. דאָס איז אַ ווייטע, ווילד־פּרעמדע ציוויליזאַציע מיט וועלכער מיר האָבן ביז ניט לאַנג צוריק כּמעט קיין שום מגע־ומשאַ ניט געהאַט. אונז איז שווער צו באַגרייפן, וואָס עס לעבט איבער אַ פּרומער יאַפּאַנער, זען ער לייענט, למשל, די פּאָלגענדע שורות אין אַ פּאַעמע פּונם אַכטן יאַרהונדערט, ביים שינטאַ־דיכטער היטאַמאַראַ:

יאַפּאַן איז ניט קיין לאַנד וואו מענטשן דאַרפן דאוונען. יאַפּאַן אַליין איז געטלעך און איר לופט — אַ תּפילה. און דאָך וועל איך מיין שטימע אויפהויבן — און זינגען אַ געבעט.

מיר האָבן דאָ צו טאָן מיט אַזאַ ספּעציפּישער סובלימאַציע פון פּאַטריאַ־טישן געפיל, פאַר וועלכער מיר האָבן גאַרניט קיין חוש. עס קען גאָר זיין, אַז פאַר מיליאָנען יאַפּאַנער איז שינטאַ אַ מקור פון טיפע מיסטישע איבער־לעבונגען.

אָבער אַלץ איינס: וואָס שינטאַ זאָל ניט זיין אין זיך און פאַרן יאַפּאַנישן געמיט — פאַר שכנים, פאַר אַנדערע פעלקער, פאַר דער וועלט איז אַזאַ רעליגיע מסוכן. אַט זע איך, צום ביישפּיל, ווי דער שוין־דערמאַנטער מאַטורי, דער גרויסער שינטאַ־קאַמענטאַטאַר פּונם אַכצנטן יאַרהונדערט, זוכט צו פאַרענטפּערן די פּראַגע, פאַרוואָס אין די קלאַסישע שינטאַ־שריפטן איז דער ריין־עטישער מאַמענט אַזוי ווייניק און שוואַך באַטאַנט:

„ביז צום סוף פון דער צייט, איז יעדער מיקאַדאָ אַ געטינס זון. זיין גייסט איז אין פּולשטענדיקער האַרמאָניע מיטן דענקען און פילן פון דער געטיין. ער זוכט ניט קיין נייע דערפּינדונגען. ער הערשט אין הסכּם מיט פּרעצעדענטן וואָס שטאַמען פּונם געטער־דר. און האָט ער אַמאָל אַ ספּק, ווענדט ער זיך צו דער גרויסער געטיין (צו זיין מוטער) און זי אַנטפּלעקט אים איר גייסט. ניט נאָר דער מיקאַדאָ, נאָר אויך זיינע מיניסטאַרן און זיין

פאלק האנדלען לויט די טראַדיציעס פונם געטער-דור. די אידיע פון מיטשי, אָדער עטיק, איז אין די אַמאָליקע צייטן דערפאַר קיינמאָל ניט באַרירט געוואָרן. ווייל „די יאַפּאַנער זענען געווען עכט-מאַראַליש אין זייער פּראַקטיק, האָבן זיי ניט געדאַרפט האָבן קיין טעאָריע פון מאַראַל. דער גאַנצער טומל וואָס די כינעזער האָבן געמאַכט אַרום טעאָריעס פון מאַראַל נעמט זיך דערפון, וואָס אין דער פּראַקטיק זיינען זיי לויז, הפּקר/דיק“.

אַזאַ באַראַקטעריסטיק פון די כינעזער און דיזעלבע שאַקירנדיקע זעלבסט-פאַרליבטקייט געפינט זיך אויך ביי אַנדערע שינטאָ-קאָמענטאַטאָרן: אַט שרייבט, למשל, שוין אין אונזערע יאָרן, דאָקטאָר קאַקעהי, אַ פּראַפעסאָר פונם יורדישן פּאַקולטעט אין דער טאַקיאָ-אוניווערזיטעט: „די יאַפּאַנער זיינען אַ פּאַלק, אויסדערוויילט פון גאָט און גאָט'ס אַנוועזנהייט מאַניפעסטירט זיך ספּעציעל אין דעם קעניג פון יאַפּאַן. שינטאָ איז לאַגיש פאַראויסבאַ-שטימט צו זיין די אוניווערסאַלע רעליגיע און די דערלייזנדיקע קולטור פון דער מענשהייט. די פליכט פונם יאַפּאַנישן פּאַלק און פונם יאַפּאַנישן אימפּע-ראַטאָר איז צו פאַרשפּרייטן די דאָזיקע רעליגיע און קולטור, ביז דער מיקאַדאָ וועט ווערן דער העכסטער פּאַליטישער און גייסטיקער הערשער פון דער וועלט. די דאָזיקע דעראַבערונג פון דער וועלט דאַרף דורכגעפירט ווערן מיט פּרידלעכע מיטלען; עס לייגט זיך אָבער אויפן שכל, אַז אויב פּרידלעכע מיטלען זאָלן ניט האָבן קיין דערפאַלג, וועט מען מוזן נוצן מאַכט“.

אויך פּרוביר פאַרגלייכן די שינטאָ-באַגריפן פון יאַפּאַנישער סופּעריאָרי-טעט מיט היטלערי'ס טעאָריע פון דער דייטשער „מייסטער-ראַסע“ און מיר דוכט זיך, אַז זיי זיינען נאָך געפערלעכער פון נאַציזם. דער נאַציזם איז אין זיין וועזן מיליטאַנט-אַטעאיסטיש; אַ מין בונט קעגן גאָט און קעגן מאַראַלישע געבאַטן. דאָס איז זיין בייזוויליקע קראַפט; אָבער אַ קראַפט וואָס מוז זיך אויסשעפן, אויסליידיקן און לאָזן אַ מיאוס'ן טעם אין מויל ביים גאַנצן פּאַלק. דער יאַפּאַנישער סופּעריאָריטעטס-געפיל שטיצט זיך אָבער אויף אַן אַראַלטן, רעליגיעזן קולט. ער איז פאַראַנקערט אין אַן עבודה-זרה מיט אַ לאַנגער טראַדיציע. ער האָט זיינע אַ ספּעציפישע מיסטיק. אין דייטשלאַנד דאַרף מען זוכן גייסטיקע מקורות פאַרן נאַציזם ביי פּיכטע און העגעל, ביי טרייטשקע און ביי ניצשע — סוף-כל-סוף איינצעלנע פּילאָזאָפּן און וויסנשאַפּטלער, וואָס דער רוב מנין פונם פּאַלק האָט זיי קיינמאָל ניט געלייענט. נאָך אַלעמען איז דייטשלאַנד הונדערטער יאָרן געווען אַ קריסטלעך פּאַלק, און ווילנדיק-ניט-ווילנדיק האָט זי אין אַ געוויסער מאָס געמוזט קולטיווירן ביי זיך אוניווערסאַ-ליסטישע אידיען, וואָס מ'קען זיי פון קריסטנטום ניט אַפּטיילן. אויך דער טעווטאַנישער געצנדינסט, די אמונה פון די דייטשע שבטים איידער דאָס קריסטנטום איז צו זיי אַנגעקומען, האָט אין זיך ניט אַנטהאַלטן אַזאַ עקסטרעמעם

שאָוויניזם ווי מיר זעען אים אין יאָפּאַנישן „שינטאָ“, אין אַ רעליגיע וואָס איז אַלט מינדסטנס צוויי און אַ האַלב טויזנט יאָר. די וואָרצלען פון אַ מייסטער-ראַסע-פּסיכאָלאָגיע זיינען אין יאָפּאַן אַ סך טיפּער ווי אין דייטשלאַנד — אויך אַ סך געפּערלעכער, ווייל זיי האָבן אַ רעליגיעזע סאַנקציע. אין אַ געוויסן זינען מעג מען באַהויפּטן, אַז דער וועלט'ס שונא נומער איינס איז גיכער יאָפּאַן איידער דייטשלאַנד. אַ פּאַלק מיט אַ מיטאַס — וועלכער לאָזט זיך אויסדריקן אין אַזאַ זאַץ ווי „בראשית ברא יאפאן“ — אויב יענער מיטאַס לעבט טאַקע אין פּאַלק'ס באַוואוסטזיין און אין זיין פּאַנטאַזיע, שטעלט ער מיט זיך פאַר אַ סכּנה, וואָס מיר זיינען גאַרניט מסוגל זי ווי געהעריק אָפּצושאַצן . . .

* * *

אַז יאָפּאַן איז אויך איצט קראַנק (און גלייכצייטיק שטאַרק!) מיט אַ מילי-טאַריסטישן אתה'בחרתנו, האָט מען יענע וואָך געקאַנט הערן פון דער טאַקיאָ-ראַדיאָ. דאָס פּראָפּאַגאַנדע-מיניסטעריום האָט געוואָרנט דאָס פּאַלק, אַז עס מוז זיך גרייטן צו אַ לאַנגער מלחמה און צו אומציייליקע קרבנות, פאַר וועל-כע עס וועט ענדגילטיק קריגן אַ גרויסן שכר — הערשאַפט איבער דער גאַנ-צער וועלט! און פּראָפּעסאָר קאַמאַקי פון דער קיאָטאָ אוניווערזיטעט, וואָס ווערט אין יאָפּאַן פאַררעכנט פאַרן הויפּט-ספּעציאַליסט אין „געאָפּאָליטיק“, האָט אויך געפונען פאַר נויטיק אַנצוזאָגן זיינע פּאַלקסגענאַסן אין אַן אוידי-ציע: „דער פּאַסיפּישער אַקעאַן איז אַ ים פאַר אַזיע... דער אינדישער אַקעאַן מוז אויך זיין פאַר אַזיע. דער אַטלאַנטישער אַקעאַן איז אויך אַ טייל פון אַזיע. עס זיינען ניט פאַראַן קיין זיבן אַקעאַנען. עס איז פאַראַן בלויז איין אַקעאַן און ער איז פאַרבונדן מיט יאָפּאַן, וואו די זון גייט אויף. אַלע אַקעאַנען דאַרפן באַטראַכט ווערן ווי איין גרויסער יאָפּאַנישער ים“.

* * *

שינטאָ איז די מלוכה-רעליגיע, וואָס ווערט אַרויפגעצוואונגען אויף אַלע יאָפּאַנער, אויך אויף די וואָס האָבן זיך באַקערט צום קריסטנטום און אויך אויף אַ פרעמד פּאַלק, ווי די מיליאָנען איינוואוינער פון קאַרעאַ. אָבער אין יאָ-פּאַן זענען אויך פאַראַן, שוין אַ סך, אַ סך יאָרהונדערטן, מיליאָנען בודיסטן, קאַנפּוציאַנער, לאַאַטסעיאַנער, וואָס האַלטן זיך אין דער זעלבער צייט ביי זייער נאַציאָנאַלער רעליגיע, ביי שינטאָ. ווי אַזוי זיי „מאַכן עס“, קען אונזערס אַ מוח ניט תּופּס זיין. גלייכצייטיק גלויבן אין שינטאָ און אין בודיזם, אין שינטאָ און אין די תּורות פון קאַנפּוציוס און לאַאַטסע — ווי וואָלט געווען, ווען מען דערציילט אונז פון אַ אידן, וואָס איז אַ קאַצקער חסיד, אַ מתנגד, אַ קאַטאָליק און אַ קוועיקער אין איינער און דער זעלבער צייט? עס איז אַ ווייטע, פרעמדע וועלט, וועלכע לעבט מיט אַ „לאַגיק“, וואָס איז אונז אינגאַנצן ניט צוגענגלעך . . .

הונדערט מנינים

וויין א פאר וואכן ווי איך קען ניט פארגעסן א זייער מעלאנכאליש ווארט, וואס כ'האב געהערט פון א אידישן שרייבער. ווען די פייערונג פאר די פיר פרייזגעווינער פון דער לאמעדל־פאנדיישאן האט זיך פארענדיקט, האב איך צו יענעם שרייבער א זאג געטאן: „א פייער אונט“.

— פייך, ניט־פייך — האט ער מיר געענטפערט מיט גוטברודערישן ביי־זער — אבער וואס איז די פעולה? דער לייענער איז נישטא. ער איז פאר־שוואונדן און מ'זעט אים ניט. באגעגנסטו אים אמאל צופעליק, דערשרעקסטו זיך פאר אים. ער איז געגליכן צו א געטשקע: ער האט אויגן און זעט ניט, ער האט אויערן און הערט ניט. מיר שרייבן אלע מאנאלאגן. א אידיש בוך איז א שמועס פונם מחבר מיט זיך אליין...

* * *

די עצבות פונם אידישן שרייבער איז א באגרינדעטע. אבער צי איז זי ניט איבערגעטריבן? אמאל דוכט זיך מיר, אז א סך פון זיין איינזאמקייט־גע־פיל נעמט זיך פון דעם, וואס ער מעסט ליטעראטור מיטן „לאנגן ארשיין“ פון צייטונגס־צירקולאציע. אין די לעצטע 30—35 יאר איז דאס אידישע ציי־טונגס־וועזן געווארן א מין „גראסבאטריב“; א מאסן־פראדוקציע אויפן גרויסן אינדוסטריעלן פארנעם. דער דיכטער, דער דראמאטורג, דער נאָוועלן־שריי־בער, דער קריטיקער און עסעאיסט איז מקנא דעם זשורנאליסט, דעם קיקיון־דיומא־קאלומניסט — זאל איך מיך דא אויסדריקן וואלגאר? — פאר זיין גרויסער צאל „קאסטאמערס“. ניט קיין קליינער טייל פון זיין מרה־שחורה שטאמט אפשר דערפון וואס ער לעבט אין אן עפאכע פון „ביגער ענד בעטער“. אים וואלט מסתמא געווארן א סך גרינגער אויף דער נשמה, ווען ער דערמאנט זיך, אז מ'קען צוליב אים ניט ענדערן דעם סדר־העולם: אויף פריש־אנגעריי־בענעם כריין זיינען שטענדיק פאראן מער קונים, ווי אויף אלטן, „אויסגע־האלטענעם“ וויין. איך וויל דערמיט ניט זאגן אז אין אריגינעלן פלאץ פון מעשה־בראשית איז אריינגעגאנגען א מין פרינציפ לעולם־ועד, אז פון אמת'ע, שעפערישע ווערק זאלן נהנה זיין נאר יחידי־סגולה. איך גלויב אין אוניווער־סאלער אריסטאקראטיע, אין א וועלט וואס וועט אמאל באשטיין בלויז פון מיוחסים, און אין א וואך, אין וועלכער יעדער טאג וועט האבן אין זיך עפעס פון „שבת קודש“. אבער ביז אזא צייט וועט קומען (לאמיר זיך אלע באַ־וואַפענען מיט געדולד), איז די אידישע ליטעראטור ניט די איינציקע קולטור־

דערשיינונג אין אונזער געשיכטע, און אין די געשיכטעס פון די אומות העולם, וואס מוז זיך באגרענעצן מיט א קליינער צאל געניסער.

אין מיינע אינגלשע טשודאקייארן פלעג איך זיין אן אפטער אריינגייער אין א גריכישער קראם, וואו מען פלעגט פארקויפן כאלווא, מאנדלעך און ראכאט-לוקום. איינמאל, זיך לאַזנדיק וואוילגיין מיט היימיש-געמאכטע גריי-כישע נאשערייען האָב איך דעם אַלטן גרייך אַ פּרעג געטאָן, אויב ער לייענט האַמערן אין אַריגינאַל, אָדער אין אַן איבערזעצונג (אַז דער עמיגראַנט פון קאַנסטאַנטינאָפּאָל האָט דעם נאָמען האַמער קיינמאַל ניט געהערט און אַז אפילו אויף גיי-גריכיש קען ער קיין צוויי ווערטער ניט איבערלייענען, האָב איך מיר מיט מיינ דעמאָלסדיקער וועלט-קענטעניש גאַר ניט געקענט פאַר-שטעלן). האָט דער קרעמער פריער אָנגעשטעלט אויף מיר אַ פאַר דערשראָ-קענע אויגן און האָט מיר נאָכדעם געגעבן אַ קאַפּוליער אָנצוהערעניש: פאַר כוליגאַנעס און גרוביאַנעס איז ביי אים קיין פּלאַץ נישטאָ און אויב איך טראָג זיך באַלד ניט אַפּ, וועט ער צו מיר אַריינרופן אַ פּאַליציאַנט. איך דערמאָן זיך איצטער אָן יענעם משונה-דיקן צוזאַמענשטויס צווישן מיינ „אידנטום“ און דעם כאלוואַ-מאַכער'ס „גריכנטום“ און איך פּרעג זיך: אין דער גאַלדנסטער עפּאָכע פון גריכישער קולטור, וויפיל, א שטייגער, האָט געהאַט לעזער אַ גרויסער פּאָעט, אַ גרויסער פּילאָזאָף? מילא, עסקילאַס, אָדער סאַפּאָקלעס האָבן אויך גענאָסן פון „צירקולאַציע“. גריכנלאַנד האָט געהאַט אירן „אַ קונסט-טעאַטער“ און זיין מעצענאַט איז געווען די מלוכה גופא. אַ פאַר מאָל אין יאָר האָט דער אָנערקענטער דראַמאַטורג געקאַנט זען טויזנטער צושייער פון זיינער אַ טראַגעדיע-פאַרשטעלונג און פאַר קיין בילעטן האָבן זיי ניט געדאַרפט צאָלן. אָבער וויפיל פון יענע צושייער זיינען טאַקע געווען מסוגל אָפּצושאַצן, משיג צו זיין די העלדן-מאַנאַלאָגן און די כאַר-געזאַנגען פּונם „געשמידטן פּראָ-מעטעאוס“ אָדער פון „עדיפּוס אין קאַלאָן“, אָדער אפילו פון אַריסטאָפּאַעס' „לייכטזיניקע“ קאַמעדיעס? און וויפיל לעזער האָט עס געקאַנט האָבן אַ פּלאַ-טאָן, אַן אַריסטאָטל אין אַלע גריכישע שטאַטן? קיין דרוקערייען זיינען ניט געווען און יעדער ספר האָט מען געדאַרפט איבערשרייבן מיט דער האַנט; און געלט איז געווען דענסטמאַל אין פאַרקער אַ סך ווייניקער ווי איצטער; און העכער אַ דריטל פון דער באַפּעלקערונג זיינען אין גריכנלאַנד געווען קנעכט און „באַרבאַרן“. און צווישן ניט-באַרבאַרן, „ראַסן-ריינע“ גרייכן — וויפיל האָבן עס געקאַנט לייענען? און וויפיל פון די גראַמאַטנע האָבן געהאַט די נויטיקע דערציאָונג, כדי דורכצובייסן אַ פּלאַטאַנישן דיאַלאָג? גריכישע פּילאָזאָפּן און דיכטער האָבן, מסתמא, אין די בעסטע צייטן, געהאַט עטלעכע הונדערט ביז אַ טויזנט לעזער — און דאָך רעדן מיר ביז היינטיקן טאַג וועגן אויפּבלי פון ליטעראַטור, וויסנשאַפּט, פּילאָזאָפּיע אינם קלאַסישן גריכנלאַנד ווי וועגן אַ היס-

טאָרישער ממשות. איך שטעל מיר פאַר, אַז פעטראַרקאָ און דאַנטע האָבן אין דער צעפּיצלטער, בעגראַמאַטנער און קבצנות־דיקער איטאַליע פון זייערע צייטן געהאַט ניט מער, מסתמא נאָך ווייניקער לעזער. קיין סך טויזנטער לע-זער האָבן אין אונזער מיטלאַלטער ניט געקאַנט האָבן פאַר זייערע לידער ניט יהודה הלוי און ניט שלמה בן גבירול (אויף דער וועלט איז דענסטמאַל ניט געווען אפילו קיין פינפט־חלק אָדער קיין זעקסט־חלק אידן, וויפיל עס זיינען היינט פאַראַן. אַ ניי בוך איז אויך געווען אַ יקר־המציאות און פון איין לאַנד מיט אַ קליינעם אידישן קיבוץ אין אַן אַנדער לאַנד איז דענסטמאַל געווען אַ מהלך רב) — און דאָך זיינען טיילן פון זייער פּאַעזיע מיט דער צייט אפילו אַריינגע-נומען געוואָרן אין סידור. אַז מיר לייענען היינט וועגן דעם רושם, וואָס דער רמב"ם האָט געמאַכט מיט זיין „מורה נבוכים“ און וועגן דער שאַרפער מחלוקת וואָס זיין ספר האָט אַרויסגערוּפן נאָך זיין טויט — וויפיל אידן, לאַמיר זיך פּרעגן, האָבן יענעם רושם געקאַנט קריגן און ווי גרויס האָט געקאַנט זיין די צאָל וואָס האָבן אַנטיילגענומען אין דער מחלוקת? און וויפיל לייענער, אַפּשאַצער און געניסער האָט געקאַנט געפינען ביי אידן אַזאָ ספר ווי דער זוהר, אין צייטן ווען אַראַמיש איז שוין ניט געווען די אומגאַנג־שפּראַך? און וויפיל פון זיי האָבן טאַקע געהאַט אַ יסוד זיך צו קאַכן אינם קאַמף צווישן קבלה און רבנות?

אַבער נאָך וואָס גיין אַזוי ווייט? איך שטעל מיר פאַר, אַז אין פּושקינ'ס צייטן זיינען אין רוסלאַנד אויך ניט געווען קיין הונדערטער טויזנטער לייענער פון פּאַעזיע. מ'שטיינס געזאַגט, וויפיל רוסן האָבן דענסטמאַל בכלל געקאַנט לייענען! און צווישן די גראַמאַטנע — וויפיל האָבן זיין פּאַעזיע באַטראַכט אַלס הפּקרות און טריף־פּסול? מיצקעוויטש און סלאַוואַצקי האָבן מסתמא גע-האַט נאָך ווייניקער לעזער ווי פּושקין (הויפטזעכלעך אין די פּאַלאַצן פון פּוילישע פּריצים). און געטע האָט אפילו ניט געקאַנט חלומען, אַז זיין „פּאַאָסט“ זאָל געלייענט ווערן דורך אַ קליינעם חלק פון יענער צאָל, וואָס קויפט היינט אין אַמעריקע אַ „בעסט־עלער“ (ווי גרויס, מעג מען פּרעגן, איז אין אונזערע צייטן דער פּראַצענט דייטשן, וואָס קען לייענען און הנאה האָבן פון „פּאַאָסט“?). שוין גאַר־גאַר שפּעט, כמעט אין אונזערע צייטן, האָט ניטשע נישט געקענט געפינען, ניט אין דייטשלאַנד און ניט אין דער שווייץ, קיין פּאַרלעגער פאַר זיין „זאַראַטוסטראַ“ און ער האָט עס געמוזט אַפּדרוקן אויף זיין אייגענעם חשבון — אויב איך מאַך קיין טעות, אין בלויז הונדערט עקזעמפּליאַרן, וואָס עס איז שייך פּאַעזיע, זאָלן אונזערע דיכטער ניט שטאַרק מקנא זיין זייערע היינטיקע קאַלעגן ביי די אומות העולם: אפילו אויף ענגליש (און ענגליש האָט דאָך אַ גרעסערע צאָל לייענער ווי וועלכע ניט איז אַנדערע שפּראַך אין

דער וועלט) דרוקן זיך מערסטנטייל נייע לידער-זאמלונגען אין 1000—1500 עקזעמפליארן, און גאר ניט זעלטן אויף דעם דיכטער'ס חשבון.

וואָס איז אייגנטלעך פון דעם אַלעמען אַרויסצודרינגען? בלויז אַ טרייסטנ-דיקע באַנאַליטעט — אַז דער רעזאָנאַנס וואָס אַ ליטעראַריש ווערק רופט אַרויס, מוז ניט זיין קיין ברייטער און קיין צו-הילכיקער, כדי צו באַרעכטיקן דאָס ווערק גופא; געבן זיין און באַדייטונג דעם לעבן פון זיין שאַפער. איך האָב ניט געמאַכט קיין גענויעם חשבון, אָבער, מ'קען עס וויסן פון אויבן-אויף, אַז ווייל דיראַנט האָט פאַר זיין קוואַטש וואָס הייסט „די מעשה פון פּילאָזאָפּיע“ אַריינגעקראָגן אַלס האָנאַראַר אַזאַ סומע וואָס אמת'ע פּילאָזאָפּן פון פּלאַטאָן אין אַטען ביז מאַנטאַגיו אין ניו-יאָרק האָבן אַלע צוזאַמען אין דריטהאַלבן-טויזנט יאָר ניט אַריינגעקראָגן פאַר זייערע ווערק — דער „רעזאָנאַנס“, וואָס ער האָט געקראָגן איו, הייסט דאָס, געווען דער ברייטסטער אין דער וועלט-געשיכטע — נו, איז וואָס? ווער איז אים מקנא? אין וויפּיל מוחות האָט עס אויף אַן אמת'ן אַ בליץ געטאָן? אין וויפּיל נשמות האָט עס אויף אַן אמת'ן אַ ציטער געטאָן, ביים זופּן זיין זופּע פון שטרוי מיט וואַסער?

אַ פרומער איד האָט מיר אַמאָל געזאָגט, אַז כדי עס זאָל האָבן אַ זינען יעדן טאָג אויסצושריייען „שמע ישראל, ה' אלהינו ה' אחד“, איז גענוג, אַז ביי איין עק וועלט זאָל שטיין איין איד און ביים אַנדערן עק אַ צווייטער איד: אויב עס איז פאַרן גאַט און בלויז צוויי אידן, איז דער סדר-העולם אין אַרדענונג. עפעס פון יענעם חסיד'ס מענטאַליטעט וואָלט איך וועלן זען אין היינטיקן שעפּערישן איד: אַ מין אמונה, אַז אין דער וועלט זיינען נישטאָ קיין לעכער; אַז פון איר קען גאַרנישט אַרויספאַלן, און אז יעדער טראָפּן פון שעפּערישער לחלוּחית און יעדער שטראַל — וואָס בליצט אַמאָל אַרויס פון אַ מענטשלעכער נשמה, וואָס ווערט ניט דערוואָרגן אונטער די זעק און די פעק „חולין“, וועלכע זוכן זי צו דערשטיקן — בלייבט לעבן אין „חלל העולם“, אויף אייביק. אפשר פאָדער איך צופּיל און אפשר איז אַזאַ „איינשטעלונג“ מעגלעך נאָר ביי טיף-מיסטישע נאַטורן. עס קען זיין, אָבער אפילו „סאַציאַלאָגיש“ גערעדט, איז גע-נוג פאַר אַ דענקער, פאַר אַ דיכטער, פאַר אַ קינסטלער אַז אין זיין דור זאָלן זיין, לאַמיר זאָגן, טויזנט מענטשן אין דער בחינה פון „מקבלים“; הונדערט מנינים וואָס זאָלן מיט אים מיט-דורכלעבן זיין ווערק און פון אים באַפּרוּכ-פּערט ווערן. אויף „אַנצוטאָפּן“ זינען אין שעפּערישן לעבן, כדי זיך צו פּילן ניט-איינזאַם, פאַרבונדן מיט „קהל“ — און, אויב מען מעג זיך דאָ אַזוי אויס-דריקן, אַלס פּונקציאָנאַר פון „קהל“ — זענען אחד מעיר ושנים ממשפּחה, צעדייטע און צעשפּרייטע טויזנט סענסיטיווע און דאַנקבאַרע לעזער (און אפשר אפילו ווייניקער פון טויזנט), גאַנץ גענוג. פּסיכישע פעדעם וואָס זאָלן זיך וועבן און ציען צווישן איין האַרץ און עטלעכע הונדערט אַנדערע הערצער —

אָט פון אַזעלכע שפּאַנונגען ווערן געשאַפן עפּאַכעס, שולעס, ריכטונגען, זשאַנרען. פון אַזאַ „שטאַף“ זיינען אַרויסגעקומען אפילו גרויסע רעליגיעס.

* * *

אַבער ערשט איצט פיל איך, אַז איך בין אַ לועג לרש, אַט ווי יעקאַטערינאַ די צווייטע וועגן וועלכער מען דערציילט, אַז אויף אַ באַריכט וועגן הונגער אין רוסלאַנד, זאָל זי זיך האָבן אויסגעדריקט, אַז נישקשה, מ'קען דורכלעבן ביז דער נייער גערעטעניש מיט קאַפּע און ברויט-מיט-פוטער. וואו נעמט מען פאַרן גוטן אידישן בוך די (בלויז!) טויזנט „מקבלים“?

לויט סטאַטיסטיק, דאַרפן זיי ערגעץ-וואו זיין. אין אַמעריקע אַליין זיינען זיכער פאַראַן הונדערט מנינים אידן וואָס קענען אידיש, פאַרמאָגן גענוג אינ-טעליגענץ און זיינען לויט זייער שורש-נשמה מסוגל צו זיין געניסער פון אַ שעפּעריש אידיש ווערק. אַפּטמאַל דוכט זיך מיר אפילו, אַז איך ווייס זייערע אַדרעסן. און וואָס האָט מיט זיי פאַסירט? פאַרוואָס לאָזן זיי זיך ניט זען, פילן? פאַרוואָס גיבן זיי נישט דעם אידישן שרייבער דאָס געפיל, אַז זיי וואַרטן אויף אים און אויף זיין ווערק, אַז זיי זיינען גרייט מיט אים מיטצודענקען און מיטצופילן, מיטצוטרוימען און מיטצושאַפן — דורך זייער „געניסן“? אַפּט-מאַל דוכט זיך מיר, אַז זיי זיינען פאַרשמאַכט און פאַר'חלש'ט, נאָר זיי דער-שטיקן אין זיך דעם דאַרשט, גלייך ווי זיי וואַלטן אויף זיך גוזר געווען אַ גייסטיקן תענית. ווער אַדער וואָס האָט זיי דערבראַכט צו אַזאַ צושטאַנד?

דער „אינטערנאציאנאל פון די טיפשים“

ס'ין קעשענעוו, גיט מען אונז צו וויסן — ווי אין גאַנץ בעסאַראַביע — זיינען שוין איצט קיין אידן ניט פאַראַן. קרושעוואַנס'ס אַמאַליקער חלום איז דורך היטלער'ן מקוים געוואָרן: בעסאַראַביע איז „אידן־ריין“ און אויף די גאַסן פון איר הויפטשטאָט קען זיך שוין היינט קיין איד ניט באַווייזן. געווען אַ ישוב (כ'ווייס גיט וויפיל דורות) און ער איז מער נישטאַ. איך פאַרמאַך אויף אַ מינוט די אויגן און איך קען עס ניט זען. אוממעגלעך זיך פאַרצושטעלן קעשענעוו אָן אידן. מסתמא דערפאַר וואָס איך קען זיך בשום אופן ניט אויסמאַלן די שטאָט פון מיינע קינדער־יאָרן און פון מיין ערב־קינדשהייט — אָן זיך. אַזוי לאַנג ווי די שטאָט גופא איז נאָך געבליבן, מיט אַ טייל פון אירע בנינים, מיט אירע גאַסן און געסלעך, מיט איר בולוואַר און פראַכטפולן שטאָט־גאַרטן, בין איך נאָך אויך דאָרט; און עס איז נישטאַ יענער היטלער אָדער יענער אַנטאַנעסקו, וואָס זאָל אַזאַ מין „איך“ מיינעם פון דאָרטן קענען פאַרטרייבן. איך בין נאָך דאָרט מיט מיין חוצפה'דיקער פאַנטאַזיע פון די אינגלשע יאָרן, מיט מיינע נאַרישע האַפענונגען, אָן דער „אחרית הימים“ קלאַפט שוין אין טיר און בעט זיך מען זאָל אים אַרײַנלאָזן, מיט מיין אויבנאויפיקער צניעות און אינעווייניקסטער גדלות (די גדלות פון אַ שנעק וואָס האָט אַ פלאַן ווי אויסצוהיילן די גאַנצע וועלט פון אַלע אירע הויקערס, פרישטשעס און משוגע'ן). איך בין נאָך דאָרט, מיט מיינע „אייביקע“ פריינטשאַפטן און מיט די געשטאַלטן פון מיינע אינגלשע פריינט.

* * *

יאָ — מיינע פריינט. פינף זיינען מיר געווען אין אונזער אינטימערן קרייז און אין משך פון אַ פאַר יאָר פלעגן מיר זיך באַגעגענען, עס האָט געמעגט דונערן און בליצן, יעדן טאָג. די פאַליציאַנטן אַרום בולוואַר און דעם שטאָט־גאַרטן, האָבן אונז שוין גוט געקאַנט און האָבן אונז געקרוינט מיט אַ משונה'דיקן נאַמען „לונאַגלאַטאַטעלי“ (די לבנה־שלינגער). משמעות דערפאַר, וואָס אין לבנה־נעכט פלעגן מיר אַרומשפאַצירן ביז פאַרטאָג. דאָס איז ניט געווען אונזער איינציקער צונאַמען. אַ בייזער איד, אַ ווינקל־אַדוואַקאַט, האָט אונז געגעבן אַן אַנדער אַטעסטאַט — „אינטערנאציאנאל דוראַקאָוו“ (דער אינטערנאציאנאל פון די טיפשים). די פינף ידידים־נאמנים האָבן געהערט צו פיר נאַציאָנאַליטעטן: דודיע ראַפּאַפּאַרט און מיין דרייצן־יעריקע ווייניקייט האָבן „רעפרעזענטירט“ דאָס אידישע פּאַלק; קאַליאַ דאָל־

גאלעוו איז געווען אַ רוס; קאָסטיאַ קאָדריאַן האָט זיך געגרויסט מיט זיין רומענישקייט און מיט אַ גאָרטן לעבן פיאטרא ניאָמץ. פון וואָנען מען פלעגט זיין פאַמיליע שיקן יעדן זומער האַלב-גרינע פרוכט; און טעדעסקאַ איז געווען אַ דייטש און איינער פון די הויפט-משוררים אין דער קליינער לוטעראַנישער קירכע לעבן גובערנאַטאָר'ס הויז. דאָס אַליין איז שוין פאַרן ביזן „אַבלאַקאַט“ געווען גענוג. כדי אונז צו שטעמפלען אַלס אינטערנאַציאָנאַל; בפרט נאָך אַז אין אונזערע „פלענער“, פון וועלכע מיר האָבן פאַר קיינעם קיין סוד ניט געמאַכט, האָבן ניט עקזיסטירט קיין צו-סאַלידע מחיצות צווישן לאַנד און לאַנד און אפילו צווישן קאָנטינענטן. אָבער נאָך פאַפּולערער זענען מיר געווען, ווי איך דערמאָן זיך איצטער, אונטערן נאָמען, מיט וועלכן דודיע ראַפּאַפּאָרט'ס שטיפּערישע מומע האָט אונז באַשאַנקען: „קלוב כּאָחמאַטשע“, דער קלוב פון די כּאָכמאַטשעס (אַ „כּאָחמאַטש“ האָט אויף איר לשון געהייסן אַזאַ איינער וואָס האַלט זיך פאַרן גרעסטן וועלט-חכם און פאַרמאַגט טאַקע זיינעם אַ סאָרט חכמה, אָבער די חכמה גופּא — איז אידיאָטסטווע שב'אידי-אַטסטווע). אָבער וואָס איז דער אונטערשייד, צי אַזאַ צונאָמען אָדער אַן אַנדערער? וויכטיק איז געווען וואָס מיר זיינען געווען זייער וויכטיק אין אונזערע אויגן און וואָס מיר האָבן טאַקע באמונה שלימה געגלויבט, אַז זאָל מען אונז זאָלבעפינט נאָר לאָזן — און לאָזן, פריער אָדער שפעטער, וועט מען אונז מחזן — קענען מיר מאַכן אַ טאַלק פון דער זינדיקער און נאַרישער וועלט און מיט דער צייט וועלן אַלע זיין צופּרידן.

ערשטנס, האָבן מיר נאַטירלעך געדאַרפט אַראַפּוואָרפּן פון זייערע טראַנען אַלע טיראַנען. און טיראַנען זיינען ביי אונז געווען פאַר אַלעמען די קיסרים; ניקאַלאַי דער צווייטער און ווילהעלם; דער פּערסישער שאַך און פּראַנץ יאַזעף; די „געקרוינטע כאַבאַרניקעס פון בוקאַרעשט“ און אַפילו דער ענגלי-שער קעניג. מיר זענען אין שולע געווען די בעסטע געאַגראַפּן (געאַגראַפּיע האָבן מיר געדאַרפט האָבן פאַר אונזערע „אויפגאַבן“), און כאַטש מיר האָבן געוואוסט, אַז קיסר צו קיסר איז ניט גלייך און דער ענגלישער קעניג איז ניט מער ווי אַ שטיק „אַלטע מעבל“ אָדער נאַרישע דעקאָראַציע, האָבן מיר אָבער אויך אים דעם כּסא-המלכות ניט געקאָנט פאַרגינען. קאָליאַ דאָלגאַלעוו פלעגט טענה'ן, אַז אַפילו דאָס וואָרט קיסר דאַרף מען אויסמעקן פונם ווער-טערבוך — נישטאַ און ניט געווען אַזאַ זאַך — און אַז מיט „יענער חברה“ קען מען קיינמאַל ניט זיכער זיין: היינט וויל ער בלויז פאַמפע און כבוד, מאַרגן וועט זיך אים פאַרוועלן מאַכט. איך דערמאָן זיך איצטער, ווי איינמאַל אויפן „אַקט“ (די צערעמאָניע צום סוף פונם שול-יאָר) האָבן צונאָמען מיטן אינספּעקטאָר געהאַלטן פאַר אונז רעדעס אויך צוויי גלחים און דער קעשע-געווער קאַזיאָנער רב (קאַטלאָווער האָט ער, דוכט זיך, געהייסן), וועלכער איז

געווען דער אידישער רעליגיע-לערער אין אלע מיטלשולן פון שטאט. האָט זיך דעם ראַבינער פאַרוואַלט האַלטן אַ פאַטריאַטישע דרשה און ער האָט דערמאָנט אידן, אַז „דינא דמלכותא דינא“; אַז „מלכותא“ הייסט קעניגטום און אַז לויט דער תורה איז יעדער קיסר אַ גאָט-געזאַלבערער. אויף דער צווייטער וואַך איז „דערשינען“ אַ נייער נומער פונם אומלעגאַלן זשורנאַל, וואָס „דער קלוב פון די קאַחמאַטשעס“ פלעגט אַרויסגעבן אין איין און צוואַנציק העקטאָגראַפירטע קאָפּיעס און דער פאַררעטערשישער ראַבינער האָט זיין עונש באַקומען. דודיע ראַפּאָפּאַרט האָט זיך אָפּגערעכנט מיט אים פאַר זיין מאָנאַרכיזם אין אַ ליד, פון וועלכן מיר איז געבליבן אין זיכרון דער ערשטער פּערז:

«Ты не раввин и слова Божья не учитель,
Ты лицемер, ханжа и фарисей.
Проклятье шлет твоей душонке Небожитель,
Ты, блюдолиз и деспотов лакей».

(דו ביסט ניט קיין רב און ניט קיין לערער פון גאָט'ס וואָרט. דו ביסט אַ צוויי-פּנימי'דיקער, אַ צבווע'ק און אַ פרושי. אַ קללה שיקט דער יושב במרומים דיין קליינינקער נשמה, דו טעלער-לעקער און לאַקעי פון דעספּאָטן). אָבער באַפרייען די וועלט פון קיסרים איז פאַר אונז געווען בלויז דער ערשטער שריט. די צווייטע עובדה האָט געדאַרפט זיין אָפּצושאַפּן אַרעמקייט. פון דער קליינער עס-ערן-גרופע וואָס פלעגט זיך פאַרזאַמלען יעדן זונטיק נאַכמיטאָג ביי אַ פריסטאָו אין הויז, האָבן מיר שוין געוואוסט, אַז פאַר דעם פּאָדערט זיך אַ סאָציאַלע רעוואָלוציע, וועלכע קאָליא דאָלאַליעו פלעגט אונז שילדערן ווי אַ זייער קורצע, אָבער אומגעהייער-בלאטיקע, כירורגישע אָפּעראַציע. אויף זיין לשון האָט עס געהייסן: אָפּשניידן אַלע פאַרריסענע נעזער און זאָלן נאַכדעם די עקספּלאָזאַטאַרן אַרומגיין איבער דער וועלט מיט קורנאַסע פּנימ'ער. דער איינציקער צווישן אונז, וואָס האָט זיך אַ געוויסע צייט געקווענקלט וועגן דעם ענין כירורגישע אָפּעראַציע, איז געווען דער דייטש. דזשיאָואַני טעדעסקאַ — וועמען מיר האָבן אין אָנפאַנג ניט געוואַלט גלויבן, אַז ער איז אַ דייטש, ווייל זיין נאַמען האָט געקלונגען איטאַליעניש (ער איז טאַקע געבוירן געוואָרן אין איטאַליע, וואו זיין פאָטער איז אַמאַל געווען דער אַרגאַניסט אין אַ לוטעראַנישער קירכע) — איז געווען זייער מוזיקאַליש און פאַר זיינע שנעקישע יאָרן, אומגעוויינלעך געבילדעט. ער האָט געלייענט פּאָעזיע אויף גאַנצע דריי שפּראַכן — איטאַליעניש, דייטש און רוסיש. ער פלעגט וויינען פון באַכ'ס קירכן-געזאַנגען, אַרויסגעוויזן טייל-מאַל צאַרטקייט און סענטימענטאַליטעט, אָבער אַמאַל אויך אומפאַר-שטענדלעך-רציחה'שן כעס און פאַרדעכטיקע אכזריות אין דער באַהאַנדלונג פון הינט און פויגל. ער איז געווען צווישן אונז דער אַנגעלייענט'סטער. אַ

גאַנץ יאָר האָט ער זיך געמאַטערט צווישן צוויי מאַנגעטן; צווישן טאַלסטאַי'ס דרשות וועגן "קריסטלעכער ליבע" און ניטשע'ס אַנטיקריסטנטום און איבער-מענטשטום. אין זיינע ניטשעאַנישע וואַכן פלעגט זיך אים חלומ'ען, אָז ער איז אין לאַפלאַנד איינער אליין, מיט אַ ריזיק מעסער אין דער האַנט; אָז ער איז אומגעהייער דאַרשטיק און אַט טרינקט ער זיך אָן מיט הייס בלוט, וואָס שטראַמט אַרויס פון אַ הירש, וועמען ער האָט איינס-אין-צוויי דורכגעשניטן דעם בויך; אָדער גאָר אָז ער טראַגט אַוועק מיט געוואַלט אין זיינע אַרעמס אַ הויכגעוואוקסיקע, בלאַנדע פרוי אין דער געדיכטעניש און טיפעניש פון אורוואַלד און אַן אומגעזעענער כאַר באַגלייט אים מיטן געזאַנג פון אַ קריגס-ליד אויף אַן אומפאַרשטענדלעכער, אַבער זיכער-אַריענטאַלישער שפּראַך (ער פלעגט "געדענקען" פון יענעם ליד איינצלע ווערטער און ער האָט זיך איינגערעדט, אָז דאָס איז סאַנסקריט). אין אַ טאָג, ווען ער האָט "איינמאַל פאַר אַלעמאַל" באַשלאָסן, אָז ער איז אַ ניטשעאַנער און אַ טויט-שונא פון אַלע "בוימאילדיקייטן", האָט ער זיך אַוועקגעלאָזן אין אַ שוויצבאָד, גלייך ווי ער האָט דאָרט געזאָלט דורכמאַכן דעם ריטואַל פון אַ נייער "טויפע" — די טבילה פון איבערמענטשטום. אַבער גראַד אין שוויצבאָד האָט די קורצ-וואוקסיקע "בלאַנדע בעסטיע" געקראַגן איר עונש. אַ הויכער, ברייטביינער-דיקער און בויכיקער קאַצאַפּ מיט אַ גרויסן צלם אויפן האַריקן ברוסטקאַסטן, איז צו אים צוגעגאַנגען אַ נאַקעטער מיט אַ שטיקל זייף; "הער נאָר אויס, בחור'ל, זייף מיר גוט אָן דעם רוקן און וואַש אים אָפּ מיט הייסער וואַסער. נאָכדעם וועסטו נעמען אַט דעם בעזעמל און מיך גוט-גוט דורכשמייסן". האָט טעדעסקאַ אויף אַ וויילע פאַרגעסן, אָז די שוויצבאָד איז פאַר אים אַ מין ירדן וואו ער דאַרף קריגן זיין ניטשעאַנישע "התגלות" — און ער האָט זיך גענומען מיט אַלע כוחות זייפן און וואַשן דעם קאַצאַפּ'ס רוקן. ערשט ווען ער האָט אַנגעפאַנגען אים "דורכצושמייסן" מיטן בעזעמל און דער קאַצאַפּ האָט פון מתיקות אַנגעהויבן זינגען אויף אַ הייזעריקן באַס "טולאַ, טולאַ, טולאַ, טולאַ, טולאַ ראַדינאַ מאַיאַ", האָט זיך טעדעסקאַ דערמאַנט, אָז אין דעם פייערלעכסטן טאָג פון זיין לעבן איז ער גאָר אַ משרת ביי איינעם, וואָס געהערט צו דער "פאַבריק-וואַרע פון דער נאַטור". דער געדאַנק, אָז אויב אַזוי איז ער אויך אַ "שקלאַפּן-נאַטור", נאָך דערצו אַן עבד לעבדים, האָט אים אַריינגעבראַכט אין אַזאַ רציחה, אָז ער האָט אַנגעהויבן שמייסן מיטן בעזעמל איבערן קאַצאַפּ'ס פנים. דער קאַצאַפּ איז פאַר שרעק און איבערראַשונג אַוועקגעפאַלן אויף דער פאַדלאַגע און האָט זיך צעבלוטטיקט די נאָז און דאָס מויל. ווען ער איז אַבער געקומען צו זיך, האָט ער דעם צעבונטעוועטן איבערמענש געגעבן אַזעלכע קלעפּ, אָז דושיאַוואַני איז נאָכדעם אַפגעלעגן אַ גאַנצע וואַך אַ קראַנ-

קער און צעביילטער. נאך יענער אומגעלונגענער „טויפע“ האָט ער זיך אויסגעהיילט, ווי ער האָט אונז פֿייערלעך דערקלערט, פון יעדן אינדיווידוּ-אליזם; סיי פון ניטשעאַנישן און סיי פון טאַלסטאָיאַנישן און ער האָט געגעבן זיין „ענדגילטיקע הסכמה“ אויף דער סאַציאַלער רעוואָלוציע.

* * *

פאַרן „אינטערנאציאנאל פון די טיפשים“ האָט אָבער די אַפשאַפונג פון אַרעמקייט אויך ניט געקאָנט לייון אַלע סאַציאַלע פראַבלעמען. די פינף „כאַחמאַטשעס“ האָבן גענומען אויף זיך צו לייון אויך די נאַציאָנאַלע פראַגע. פאַר מיר מיט דודיע ראַפּאָפּאַרטן איז שוין דענסמאַל דער ענין ציוניזם געווען, ווי מיר פלעגן זיך אויסדריקן מיט אַן אָנשטעל פון באַיאַרטקייט און לאַטיין-אָדוואַקאַטישער סאַלידקייט, אַ קאַנדיציאָ סינאַ קוואַ נאָן: גיט מען אידן אַ לאַנד איז גוט, מאַכען מיר די סאַציאַלע רעוואָלוציע, אלא ניט — שטייען מיר פון דערווייטנס, ווייל נאָך דער „כירורגישער אַפּעראַציע“ טאַר אויף דער וועלט ניט בלייבן קיין איין געקרויודעט פּאַלק. די דריי ניט-אידן פונם אינטערנאציאנאל האָבן לכתחילה ניט געקאָנט תּופּס זיין דעם ענין: אויף וואָס באַדאַרפן אידן אַ לאַנד, אַז נאָך דער סאַציאַלער רעוואָלוציע קען די גאַנצע וועלט זיין „זייערע“? איך האָב אָבער, געדענק איך, געמאַכט אַ רושם אויף קאַליאַ דאָלגאַלעוון: איך האָב אים איינמאַל אַ פּרעג געטאַן, אין זיין טערמינאַלאָגיע, ווי אַזוי ער וועט זיך פילן אויף מאַרגן נאָך דער רעוואָלוציע, ווען ער וועט פּלוצים דערזען, אַז אַלע פעלקער האָבן גלייכע געזער, נאָר איין פּאַלק, דאָס אידישע, גייט אַרום איבער דער וועלט — „קורנאַסע“. דודיע ראַפּאָפּאַרט (אין דער היים האָט מען אים גערופן „דאָויד“ און אַזוי איז ער געווען פאַרשריבן אין זיין מעטריקע. נאָר צווישן חברים איז ער באַשטאַנען, מען זאָל אים רופן פּאַלקסטימלעך-אידיש „דודיע“ אָדער „דודל“, אַלע אַסימילאַטאָרן אויף צו להכעיס) האָט נאָך צו מיין פראַגע צוגעשטעלט זיינעם אַ צוגאַב: „קורנאַסע — און קוקט קאַסאַקע“. אונזער „אַרגומענט“ האָט געהאַט אַ פעולה און די דריי ניט-אידן האָבן מסכים געווען, אַז אין דעם אַלגעמיינעם פּלאַן פון לייון די נאַציאָנאַלע פראַגע דאַרף אריינגענומען ווערן אויך ארץ-ישראל פאַר אידן.

ערנסטע חילוקי-דעות זענען אָבער אויפגעקומען אין דעם אינטערנאציאָ-נאַל, ווען מיר האָבן געדאַרפט לייון די פראַבלעם פון בעסאַראַביע גופא. אין יענע יאָרן זיינען נאָך אַפילו קיין סימנים ניט געווען פון קיין רומענישער אירערדענטאַ אין בעסאַראַביע. אָבער אונזער רומענער, קאַסטיאַ קאַדריאַן, האָט געהאַט משפּחה אין פּיאַטראַ-ניאַמץ, וואוהין ער פלעגט פאַרן מיט די עלטערן יעדעס יאָר אויף ווינטער-וואַקאַציע. פון דאָרט, פונם „רעגאַט“, פלעגט ער ברענגען די ידיעה, אַז געוויסע פּאַטריאַטן גלויבן נאָך דאָרט אין

א שעת-הכּושר, ווען די אָפּגעריסענע פּראָווינץ וועט זיך אומקערן צו איר לעגיטימעם בעל-הבית. קאָסטיאַ קאָדריאַן האָט מיט יענע פּאַטריאַטן אַנגעהויבן סימפּאַטיוזירן — כאָטש זיין שעת-הכּושר איז געווען די סאַציאַלע רעוואָלוציע — און אויף זיין טיש האָבן מיר אַנגעהויבן זען פון צייט צו צייט קאָלעקציעס פון רומענישע פּאַטריאַטישע לידער, וועלכע מיר האָבן ניט געקאָנט לייענען. דער שלום-בית אין אינטערנאַציאָנאַל איז געווען אין סכּנה: קאָסטיאַ וויל בעסאַראַביע פאַר רומעניע און קאָליאַ דאָלגאַלעוו טענה'ט, אַז דאָס איז רציחה און גנבה און גוילה און וואָס אין דער קאָרט; ווייל אַלע ווייסן, אַז איצט איז בעסאַראַביע אַ רוסישע געגנט. דער רומענער האָט געהאַט זיינעם אַ שטאַרקן אַרגומענט: פאַרט אַרויס צוויי וויאַרסט פון קעשענעוו, פאַרשטייט מען שוין קיין רוסיש ניט — וואָס זשע פאַר אַ רוסלאַנד איז דאָס? און קאָליאַ פון זיין זייט האָט אַרגומענטירט מיט היץ און איבער-צייגונג: די קולטור אין דער געגנט איז אַ רוסישע; איידער די רוסן זיינען אַהער אַריינגעקומען איז דאָס געווען אַ שטיק טערקישער מדבר מיט פרימי-טיווע איינוואוינער, און דער איינציקער דענקמאַל וואָס מען האָט אין גאַנץ בעסאַראַביע אויפגעשטעלט פאַר אַ דיכטער איז — פּושקינ'ס. קאָסטיאַ האָט פון זיין זייט פּראָטעסטירט, אַז דאָס איז גרויסרוסישער שאָוויניזם; אַז דער עיקר איז אָפּשטאַם און דער לשון, אויף וועלכן עס רעדט די מערהייט פון דער באַפעלקערונג און ניט די אַרויפגעצוואונגענע פרעמדע קולטור. קאָליאַ האָט גערופן צו הילף דעם ציוניזם: אַט האָבן מיר אַלע מסכים געווען, אַז אַרץ-ישראל דאַרף מען אַוועקגעבן אידן, כאָטש אַלע ווייסן, אַז די מערהייט אין אַרץ-ישראל איז אַן אַראַבישע, מחמת די אידן ברענגען אַריין אַהין די מאַ-דערנע קולטור. האָט זיך ערשט קאָסטיאַ צעהיצט און געפילדערט, אַז ניט דערפאַר האָט ער געגעבן זיין הסכּמה אויפן ציוניזם, נאָר צוליב די "היסטאָ-רישע רעכט" וואָס אידן האָבן אויף אַרץ-ישראל. ער האָט זיך אויך סומך געווען אויפן פאַקט, וואָס בעסאַראַביער אידן וואָס זיינען קיין שולע ניט דורכגעאַנגען קענען זייער ווייניק רוסיש; אָבער די מערהייט פון זיי רעדן גוט וואַלאַכיש, אָן שולן און אַן טעקסטביכער. דאָס אַליין איז אַ באַווייז, אַז די געגנט איז אין תּוך אַ רומענישע. און אַחוץ דעם (קאָסטיאַ האָט נישקשה" דיק געקאָנט אידיש) הערט זיך נאָר צו דעם וואָס אידן זינגען אין בעסאַ-ראַביע. עס זיינען פאַראַן אידישע לידלעך, אין וועלכע עס זיינען איינגעפלאַכטן רומענישע זאַצן. אַז אידן ווערן פּריילעך ביי אַ גלעזל וויין, זינגען זיי "דוישי לומי יוז בוגאַט" (די וועלט זאָגט, אַז איך בין רייך), און אַפילו אַ שבת-ליד הויבט זיך אָן ביי זיי מיט אַ רומענישן פּערוז: "יאַקאָ וויני סימבאַטי, אַך דאַמני, דאַמני" (אַט קומט אַן דער שבת, אַך, גאַט, גאַט); קיין רוסישע עלעמענטן זיינען אָבער אין אידישן פּאָלקלאָר נישטאַ. דודיע ראַפּאַפּאַרט

און איך האבן לאנגע וואָכן זיך ניט געקענט דעצידירן אויף וועמענס צד זיך צו שטעלן. דער רומענער האָט צו אונז אָפּעלירט מיט דער דעמאָקראַטישקייט פון זיינע אַרגומענטן און דער רוס — נו, דער רוס האָט גאָר קיין אַרגומענטן ניט געדאַרפט האָבן. מיר זיינען אַליין אין אַ געוויסן זינען „געווען רוסן“ — און אונז איז פאַרגעקומען זייער משונה'דיק זיך פאַרצושטעלן, אַז פּלוצים, מיר-נישט דיר-נישט, וועט מען נעמען אָט די געגנט אָדער גאָר אָט די שטאַט, מיטן פּושקין-מאַנומענט אין צענטער, מיט אַזויפיל זאַפטיקן מיידלשן געזאַנג פון רוסישע לידער, מיט די אָפּטע דעקלאַמאַציע-אַונטן, מיט די רוסישע רעוואָלוציאַנערע פאַרטייען און קרייזלעך, מיט בערנשטיין-כהן וואָס באַווייזט אויף רוסיש, אַז יעדער דענקנדיקער מענטש מוז זיין אַ דאַרוויניסט; און אַ איד אַ דאַרוויניסט, אויב ער איז נאָר „אויסגעהאַלטן“, מוז זיין אַ ציוניסט — און מיט דעם לאַנגן בחור פון פּאַלטאַווע, וואָס האָט זיך ביי אונז קונה'שם געווען מיט זיין באַריטאָן און שטודירט מיט אונז איין פּרוג'ס רוסישע לידער — און זאָגן אויף איר: פון היינט אָן און ווייטער איז דאָס רומעניע, דעם שלום-בית, פּולשטענדיקע האַרמאָניע, האָט אין אונזער אינטערנאציאנאל סוף כל סוף איינגעפירט דער דייטש. אין איינעם אַ טאָג איז טעדעסקאַ געקומען מיט אַ לאַנגן, אויסגעווירעטן פאַפּיר, אויף וועלכן עס זיינען געווען אויסגערעכנט אַ פאַר צענדליק לענדער מיט דער גרויס פון זייער שטח און מיט דער צאָל פון זייער באַפּעלקערונג. זיינע טאַבעלן האָבן „קלאַר באַוויזן“, אַז ארץ-ישראל איז צו-קליין אַריינצונעמען אַלע אידן; אַז, על פי יושר, קומט אונז נאָך אַ לאַנד, און דאָס אַנגעמאַסטענע לאַנד פאַר דער צווייטער אידישער רעפּובליק, וואָס דאַרף געגרינדעט ווערן, אַם ירצה השם, גלייך נאָך דער סאַציאַלער רעוואָלוציע, איז — בעסאַראַביע. די געגנט איז אַלזאָ ניט רומעניש און ניט רוסיש, נאָר גאָר אידיש. איך קען זיך שוין איצטער ניט דערמאָנען, אין וועלכער מאָס זיין אַרגומענטאַציע איז פאַר אונז געווען איבער-צייגנדיק: קעשענעוו אַלס אַ צווייטע ירושלים איז מסתמא געווען פאַר אונז עפעס אַזעלכעס, וואָס מיר האָבן ניט געקאָנט לייכט איבערקאָכן. דער רוס און דער רומענער האָבן אָבער אויף דעם פּלאַן, נאָך אַ פאַר וואָכן קווענקלעך-נישן, געגעבן זייער הסכמה — און צו די צוויי אידן האָט זיך אויך די זאָך מיט דער צייט צוגעקלעפט ווי אַ „רעאַליסטישער פּלאַן“, אין וועלכן מיר האָבן נאָכדעם אָנגעהויבן אַריינטראָגן ניט-ווייניק אייגנאַרטיקע ראַמאַנטיק. ביי אונז אַלעמען איז מיטאַמאַל ווי אַראַפּגעפאַלן אַ שווערער שטיין פון האַרצן. דאָס וואָס בעסאַראַביע האָט פאַרמאַגט אַ פאַר מיליאָן ניט-אידן איז פאַר אונז קיין גרויסע מניעה ניט געווען. פאַר אַזעלכע וועלט-איבערקערער און פּלאַנעט-פּלאַנירער ווי מיר זיינען דעמאָלט געווען איז דאָס געווען אַ פאַר-העלטניסמעסיק-לייכטע אויפגאַבע. „מען נעמט“ די רומענער און מען שיקט

זיי אלע אוועק קיין רומעניע און די רוסן קיין רוסלאַנד («פאַראַן דאָרט», האָט טעדעסקאָ גע'טענה'ט, «גענוג פרייער און פרוכטבארער באַדן»), און מען לאָזט איבער בלויז די קליינע נאַציאָנאַלע שפּליטערלעך — דייטשן, בולגאַרן, אַרמענער, ציגיינער און דאָס ביסל שווייצאַרישע פּראַנצויזן לעבן אַקערמאַן — וואָס קענען מחמת זייער צאַל קיין פּאָליטישע תביעות ניט האָבן; און נאָכדעם עפנט מען טיר און טויער און מען זאָגט אָן אידן פון גאָר דער וועלט: ווער עס גייט ניט קיין ארץ-ישראל, זאָל קומען אַהער, איש תחת גפנו ותחת תאנתו. געצוואונגענע עוואַקואַציע איז גאָר געווען אונזערע אַ «דערפּינדונג», אָבער אָנגעווענדט האָבן מיר די דאָזיקע מעטאָדע אויף גויים און ניט אויף אידן . . .

* * *

אין אַ זונטיק-פּרימאָרגן האָבן מיר אונזער גאַנצן פּראָגראַם, אַריינגע-רעכנט דעם «צווייטן אידנשטאַט» אין בעסאַראַביע, פאַראייביקט אויף פּאַפּיר. מיר האָבן דעם «דאָקומענט» אלע אונטערגעשריבן, אַראַפּגעלאָזט אים אין אַ פּלעשל, וואָס מיר האָבן פעסט פאַרקאָרקעוועט און אים באַהאַלטן «לזכרון דברים» אין אַ טיפּן גרוב, וואָס מיר האָבן דעם זעלבן טאָג פייערלעך אויסגע-גראָבן אויסער דער שטאַט, ביים «באָיוקאַנסקי ספּוסק». נאָך דער סאַציאַלער רעוואָלוציע, האָבן מיר צווישן זיך אַפּגעמאַכט, וואוהין דער גורל זאָל אונז ניט פאַרוואַרפּן, דאַרפן מיר זיך אלע נאָכאַמאַל באַגעגענען ביים «ספּוסק», אויסגראָבן דאָס פּלעשל מיטן דאָקומענט און זיך נעמען פאַרווירקלעכן יענע טיילן פונם פּראָגראַם, וואָס זיינען נאָך ניט דורכגעפירט געוואָרן . . .

* * *

יאָרן זיינען אוועק, און מיינע האָר זילבערן זיך שוין ניט פון נעכטן — ווער פון אונזער אינטערנאַציאָנאַל איז נאָך צווישן די לעבעדיקע? דודיע ראַפּפּאַרטן האָט זיין אומרואיק בלוט פאַרשליידערט פרייער קיין כינע און נאָכדעם קיין אַמעריקע, וואו ער איז געשטאַרבן פון טובערקולאָז ערגעץ לעבן סאַן פּראַנציסקאַ. קאַליע דאָלגאַלעוו איז אומגעקומען, ווייס איך, אויף דער זאָלגאַ אין די טעג פון בירגער-קריג: דער באַלשעוויסטישער נוסח פון דער «כירורגישער אַפּעראַציע» איז אים ניט געווען צום האַרצן און ער האָט צו קלאָר געזען די נייע, קאַמיסאַרישע נעזער וואָס הויבן זיך אָן צו «פאַר-רייסן» — און וואָס ס'וועט נאָכדעם גאַרניט זיין אזוי לייכט אַפּצושניידן. איך וויל האַפּן, אַז מיין רומענער, קאַרדיאַן און דער דייטש מיטן איטאַליענישן טאַמען, טעדעסקאַ, זיינען נאָך אויף דער וועלט: עס קען אפילו זיין, אַז זיי זע-נען נאָך (אָדער שוין צוריק) אין בעסאַראַביע. ווער און וואָס זענען זיי היינט? צי דערמאָנען זיי זיך איצט אָן זייער פרייער יוגנט, ווען אַרומגערינגלט פון אלע זייטן מיט קעגנזייטיקן האַס, חשד, פאַראורטיילן, און אַטעמענדיק

יעדן טאָג געדיכטע פּאָגראַם-לופט, האָבן מיר — צוויי „אינגלעך“ און דריי „שקצים“ — מיט חוצפה'דיקער פּאַנטאַזיע און מיט אַזויפיל קאַמישן זיך-ערנסט'נעמען געשאַפן און קולטיווירט אונזער מיניאַטורן פעלקערבונד? אָבער צו וואָס פרעג איך עס? און אַז זיי געדענקען יאָ — איז וואָס? וועמען און וואָס און ווען וועט דערפון לייכטער אָדער וואַרעמער ווערן?

* * *

דער „צווייטער אידנשאַטט“ אין בעסאַראַביע איז ניט געשאַפן געוואָרן און דער אידישער ישוב איז שוין דאָרט אינגאַנצן אויסגעראַטן. אָבער אונזער דאָקומענט ליגט נאָך, גלויב איך, אין זיין קבר, גאַנץ און ניט געמינערט. מיר דוכט זיך, אַז איך געדענק נאָך גוט דעם פּלאַץ ביים „באַיוקאַנסקי ספּוסק“, וואו מיר האָבן אים באַהאַלטן... אַלערליי משונה'דיקע געדאַנקען קומען אין קאָפּ אַריין, געדאַנקען מיט אַ בייגעמיש פון אַן עגאַצענטריזם נישט צום מוחל זיין: עס קען זיין, אַז אין בלוט-מבול פון דער איצטיקער מלחמה וועט דערטרונקען ווערן דער לעצטער רעשט פונם ביסל ציוויליזאַציע וואָס די וועלט האָט נאָך פאַרמאַגט (אַ זינדיקער, אַ קרימינעלער געדאַנק, אָבער דאָך: גיי פאַרטרייב אים!); אין טויזנט, אין צוויי טויזנט יאָר אַרום, אין אַ נייעם ציקל פון וועלט-ציוויליזאַציע וועט אַ היסטאָרישע עקספעדיציע מאַכן אויסגראַב-בונגען דאָרט, וואו עס שטייט איצט קעשענעוו... און ווער ווייסט? (איז דאָס זייער אַ גרויסע עס-האַרצות צו דענקען, אַז דאָס פּלעשל מיטן פאַפּיר קענען נאָך אַזוי לאַנג בלייבן גאַנץ?) — אפשר וועט זי אויסגראַבן דעם דאָקומענט מיט אונזערע פינף חתימות... וויל איך, אַלטער נאָר און ניט-צום-מוהל-זיין עגאַצענטריקער, עפעס פאַרצייענען פאַרן קומענדיקן היסטאָריקער: זיין וויסן, אַז דער פאַראַיין פון די פינף האָט צווישן זיינע אַנדערע באַצייכענונגען גע-טראָגן דעם צונאַמען „דער אינטערנאציאנאל פון די טיפשים“.

* * *

אַדיע, טיפשות — אַראַמאַטנע, חנ'עוודיקע, הימלבלויע טיפשות. קו-קנדיק אויף צוריק, ווייס איך, אַז כ'וואַלט דיך ניט אויסגעביטן אויף מיין איצטיקער „פיקחות“.

אַ חכמה איז צו זיין אַ פיקח? ...

ר' טעג איז מיר אויסגעקומען זיך צו באגעגענען מיט ראבערט וואס איז מיט דער שטילער, צניעות'דיקער מאדאם וואס. דער „אויסלאַנדס-מיניסטער" פון דער אמעריקען פעדעריישאָן און לייבאר האט זיך אַקאַרשט אומגעקערט מיט זיין פרוי פון אַן אינספעקציע אין אַ פעדעראַלער טורמע אין פענסילווייניע. פון אונזער שמועס האט זיך אַרויסגעוויזן, אַז צווישן אַנדערע זאַכן האָבן זיי דאָרט אויך אינטערוויואירט אַ צאָל „פּאַליטישע פּאַרברעכער", אינגעלייט וואָס האָבן זיך אָפּגעזאָגט צו דינען אין דער אַרמיי צוליב רעלי-גיעזע אָדער עטישע טעמים.

איך האָב געוואוסט, אַז דער בן-יחיד פון דער וואַט-משפּחה געפינט זיך שוין אַ לענגערע צייט ערגעץ-וואו, ווייט אויפן פּאַסיפיק מיטן אמעריקאַנער פּלאַט און אַז די עלטערן האָבן שוין חדשים פון אים גאַרנישט געהערט. איז מיר באַזונדערס אינטערעסאַנט געווען צו וויסן, וואָס פאַר אַן איינדרוק האָבן — ספּעציעל אויף מאַדאָם וואַט — געמאַכט געזונטע אינגע מענער, וואָס בשעת אַזאָ גרויסער סכנה פאַרן פּאַטערלאַנד איז זיי ליבער צו זיצן אין טורמע איידער צו גיין אויפן שלאַכטפעלד. איך האָב אָבער פון איר קיין איין ביטער וואָרט וועגן זיי ניט געהערט. פאַרקערט, זי האָט זיי כאַראַקטע-ריזירט אַלס „מאַיטי גוד פעלאַוס" און האָט דערביי אַ זאָג געטאָן:

„ווען אַלע אונזערע זין אין אמעריקע וואַלטן געווען ווי זיי, וואַלט דאָס געמוזט משפּיע זיין אויך אויף דער יוגנט פון דייטשלאַנד און יאַפּאַן און מיר וואַלטן דענסטמאַל בכלל פטור געוואָרן פון מלחמה".

די וואַטס קומען ביידע פון אַ שטרענג-קאַטוילישער סביבה, וואו פּאַסי-פיזם איז קיינמאַל ניט געווען קיין גאַנגבאַרע סחורה. דאָס אינטערעסאַנטסטע אָבער, וואָס כ'האָב פון מאַדאָם וואַט געהערט, איז געווען איר באַהויפטונג, אַז די אינגעלייט אין טורמע מאַכן אַ זייער מענערלישן איינדרוק. זי האָט אמאָל געמיינט אַז פּאַסיפּיסטן זיינען, כאַטש ניט קיין פּחדנים אָבער זיכער שוואַכלינגען; צאַרטע אָדער פאַרצערטלטע מפונקים, וואָס וואַלטן גאָר ניט געקאַנט אויסהאַלטן די רוע ווירקלעכקייט און די טעמפּעראַטור פון מלחמה. אין דער פענסילווייניע-טורמע האָט זי זיך באַשיינפערלעך איבערצייגט, אַז זי האָט וועגן זיי געהאַט אַ פּאַלשע פאַרשטעלונג. די מייסטע פון זיי זיינען זייער מעגלעך, מיט שטאַרקע כאַראַקטערן און מיליאַנטע טעמפּעראַמענטן.

וואלטן זיי געגאנגען אין דער אַרמיי, וואָלטן זיי זיכער געווען, אַלס סאַלדאַטן, העכער פֿונם דורכשניט . . .

* * *

אונזער שמועס האָט מיך דערמאָנט אין וויליאַם דזשעיַמס' אָן עסעיַ וועלכע איז פֿאַרעפּענטלעכט געוואָרן נאָך אין 1910. דער ניי־ענגלאַנדער פּילאָזאָף האָט דאָרט דיסקוטירט די פּראָבלעם פֿון מלחמה, הויפּטזעכלעך פֿון פּסיכאָלאָגישן שטאַנדפּונקט. דזשעיַמס איז ניט געווען דער איינציקער (אויך ניט דער ערשטער), וואָס האָט אין מלחמה און אין «סאַלדאַטשינע» געזען ניט בלויז חסרונות. אין זיין צייט איז שוין, אויך אין אַמעריקע, געווען גאַנץ פּאָפּולער שטיינמעטצ'ס אָפּהאַנדלונג „די פּילאָזאָפּיע דעס קריגעס“, וואָס האָט אין זיך כולל געווען אַ מאַראַלישע פּאַראַרטיילונג פֿון פּאַסיפּיזם. מלחמה איז, לויט שטיינמעטצ'ן, אַ מין יום־הדין; אַ נסיון פֿאַר וועלכן גאָט שטעלט די פעלקער, די איינצלע חלקים פֿון דער מענשהייט. עס איז ניט פּאַראַן, לויט זיין מיינונג, קיין נצחון וואָס זאָל ניט זיין דער פּועל־יוצא פֿון אַ גרויסער צאָל גוטע אייגנשאַפטן און מידות; און עס איז אויך ניט פּאַראַן אַזאַ מפּלה, פֿאַר וועלכער געוויסע אויסגעלאָסנקייטן (אָדער פיזישע און פּסיכישע שוואַכקייטן וואָס נעמען זיך פֿון זיי) זאָלן ניט זיין פּאַראַנטוואָרטלעך. טרייקייט צום געגעבענעם וואָרט אָדער צו אַ שבועה, סאַלידאַריטעט און ענגע צונויפּגע־בונדנקייט מיטן כלל, איינגעשפּאַרטקייט און קאַנסעקוענטע דורכפירונג פֿון אַן אויפּגאַבע, אַלץ איינס וואָס די באַדינגונגען זאָלן ניט זיין; געוויסנהאַפּטי־קייט און פינקטלעכקייט, פיזישע קראַפט און אויסדויער, שפּאַרעוודיקייט און פּאַראַכטונג צום טויט — ווי קען מען דען פירן און געווינען אַ מלחמה אָן אַזעלכע סגולות? אין לעצטן חשבון, מיינט שטיינמעטצ'ן, שפּילן „צופּאַל“ און „מזל“ כמעט קיין ראַלע ניט אין אונזערע מלחמות און יעדער נצחון איז, פֿון אַ געוויסן שטאַנדפּונקט, אַ גערעכטער און פּאַרדינטער.

דידאָזיקע אַרגומענטאַציע האָט אויך אויף דזשעיַמס'ן געמאַכט אַ געוויסן איינדרוק; כאַטש ער איז קיינמאַל ניט געווען גרייט אַנצונעמען דעם אויספיר, אַז מלחמה אַן־און־פּאַר־זיך איז אַ געזונטע דערשיינונג און אַן אייביקע אומ־פּאַרמיידלעכקייט. זיין פּראָבלעם, ווי זי שפּיגלט זיך אָפּ אינם דערמאָנטן עסעיַ („מאַראַל עקוויואַלענט אָף וואָר“) איז געווען אַן אַנדערע: צי איז עס מעגלעך, אַז מלחמות זאָלן פּאַרשווינדן פֿון דער וועלט און די מענשהייט זאָל ניט דעגענערירן?

העברעאישע ליענער קענען זיך דערמאַנען, אַז אומגעפּער אין דעמזעלבן פּעריאָד, ווען דזשעיַמס האָט געשריבן זיין אָפּהאַנדלונג, אפשר אַ פּאַר יאָר שפּעטער, האָט אונזער אייגענער זלמן שניאָר פּאַרעפּענטלעכט זיין סאַטירישע

פאָעמע „והיה באחרית הימים“ — אַ ביזע פאַראַדיע אויף ישעיה הנביא'ס דעמאָקראַטיש-עגאַליטאַריש-פּאַסיפיסטישער זעאָונג פון דער צוקונפט. דעם „וגר זאב עם כבש“ האָט ער אויסגעטייטשט אַלס אַ צושטאַנד, ווען דער וואָלף וועט פאַרלירן זיין וואָלפּישקייט — דעם שיעור-קומה וואָס די נאַטור האָט אים געגעבן — ווען ער וועט זיך פאַשען צוזאַמען מיט די שאַף אויפן גראַז און אַליין „פאַרשאַפט“ ווערן. שניאור האָט געוואָלט זען אינם „אחרית הימים“ אַ שטילע, זאַטע און פרידלעכע וועלט, אַ וועלט אַן אַנעמישע, מיט אַן איינגעשלאָפענער בלוט-צירקולאַציע — אַן כאַראַקטער, טעמפּעראַמענט און קראַפט, אַן שטורעם און דראַנג. צו זעלכע שוואַרצע יאָר דאַרף מען האַבן אַזאַ נודנעם אָדער (ווי אוקראַינער אידן זאָגן) אַזאַ „פיסנעם“ גן-עדן?

אייגנטלעך איז דאָס געווען, מיט מער ווי אַ דור פאַר דזשעימסן, די פּראַבלעם ביי פרידריך ניטשע. מ'שטיינס געזאַגט, וואָס פאַר אַ מיליטאַריסט ניטשע איז געווען לויט זיינע פּערזענלעכע אייגנשאַפטן! ווען ער איז שוין געגאַנגען אויף דער מלחמה, האָט ער זיך פאַרשריבן אין מעדיצינישן קאַרפּוס אַלס אַ מין באַרמהערציקע שוועסטער אין הויזן. אַליין האָט ער ניט געקאַנט טשעפען קיין פליג אויף דער וואַנט, אָבער יאָרן און יאָרן האָט ער זיך אַרומגעטראָגן מיט אַ מורא — „וואָס וועט זיין אַז משיח וועט קומען“, אַט יענער משיח פון דעמאָקראַטיע, פון גלייכקייט און פּערמאַנענטן שלום? אויף זיין אופן איז ניטשע געווען אַ דאַרווייניסט און ער האָט מורא געהאַט, אַז אויב עס וועט אין דער מענשלעכער געשיכטע אויפהערן קאַמף, ביאָלאָגישע קאַנ-קורענץ, וועט ווערן אויס מיט אונזער ווייטערדיקער „עוואָלוציע“, און „נאַפע-לאַן וועט אָנהויבן טרינקען מילך מיט אַקרעפּ“. דזשעימסן האָט אויך אין אַ געוויסער צייט פון זיין לעבן געמאַטערט די שאלה: קלאַר, מלחמה אַן-אויך פאַר-זיך איז עקלהאַפט, אַ קאַלעקטיווער פאַרברעכן. אָבער דער מענש איז דער מלחמה, דער סאָלדאַט, רופט אַרויס רעספּעקט און אַפּטמאַל באַוואונדע-רונג. פון זיינע באַהאַלטענע רעזערוון רייסן זיך אַרויס אוצרות פון פעאיקייטן, וואָס ער אַליין האָט גאַרניט געוואוסט אַז ער פאַרמאַגט זיי; גאַנצע פּאַנטאַנען פון ענערגיע — אויך פון גייסטיקער און מאַראַלישער ענערגיע — וואָס האָט אין אים ביי דער מלחמה בלויז געדרימעלט. וואָס זשע וועט ווערן פון יענע פעאיקייטן און פון יענער ענערגיע, ווען מלחמות וועלן אָפּגעשאַפט ווערן? און צי קענען זיי בכלל אָפּגעשאַפט ווערן? אויפן יסוד פון דער ביזאָהעריקער מענשלעכער דערפאַרונג איז דזשעימס געווען גרייט צו רעקאַמענדירן, אַז אין ווערטערבוך זאָל מען פאַרטייטשן „מלחמה“ אַלס אַ צושטאַנד פון פאַ-טענציעלן שלום און „שלום“ אַלס אַ לענגערע אָדער קירצערע פּרעלוד-דיע צו מלחמה — אַזאַ ציקלוס אָדער, ריכטיקער, אַזאַ ריטם פון לעבן.

וואָס איז זייער ענלעך צו דער פיזיאלאָגישער פונקציע פון אַריינאַטעמען און אַרויסאַטעמען. דזשעיס האָט זיך אָבער ניט געוואַלט סומך זיין בלויז אויף היסטאָרישער דערפאַרונג. זיין אַלגעמיינע וועלטאַנשוואונג, אויף וויפיל ער האָט זי אויסקריסטאָליזירט, האָט אים געפירט אַלץ מער און מער אין דער ריכטונג פון פאַסיפּים. אָבער ווידער אַמאַל: וואָס וועט זיין מיט דער מענש-לעכער „נאַטור“? צי וועלן אין מענטשן ניט אַטראַפּירט ווערן יענע רעזערוו פון אידעאַליזם און מסירות-נפש; יענע געבענשטע פעאיקייט צו פירן אַ האַרט לעבן, גובר זיין געפאַרן און אַרויסקומען אויף יענער זייט תּחום פונם איזאָלירטן, אינדיווידועלן „איך“? איך דערמאָן זיך, ווי איך האָב אַמאַל, צוריק מיט יאָרן, אויף אַ טשיקאַוועס געפרעגט זשאַבאַטינסקיין, וויאָזוי ער שטעלט זיך פאַר אַ פאַסיפּיסט. האָט ער קיין סך ניט געטראַכט און אַ זאַג געטאָן: דאָס איז אַ מין מאַנספאַרשוי וואָס אויפן קערפער וואַקסן ביי אים ניט קיין האָר; ער טראַגט וואַטע אין די אויערן, באַנוצט זיך מיט אַ שירם אין אַלע פּאָגאַדעס, דעקלאַמירט נאַדאַנס' לידער און . . . אַ סולטאַן לאָזט אים איבערנעכטיקן אין זיין האַרעם. אַט אַזאַ מין, אַדער אַן ענלעכער, פאַרשוין האָט געשוועבט פאַר דזשעיס' פּאַנטאַזיע אַלס אַ סכּנה פאַר דער מענשלעכער „ראַסע“, ווען ער האָט געטרוימט וועגן אַ וועלט אַן מלחמות. ער איז אָבער געווען צופיל פּסיכאָלאָג, כדי ניט תּופּס צו זיין, אַז מלחמה איז אפשר מער היסטאָרישע געוואוינהייט איידער „נאַטור-געזעץ“ און אַז עס איז פאַראַן מער ווי איין קאַנאַל, דורך וועלכן ענערגיע — ביאָלאָגישע, גייסטיקע, מאַראַלישע — קען זיך דערשלאַגן צו אירן אַ „תיקון“.

ווער האָט עס אויסגעטראַכט, אַז מלחמה איז דער נאַטירלעכסטער אַדער דער איינציקער וועג, אויף וועלכן אַ יונגער מענש קען צופרידנשטעלן זיין באַדערפעניש פאַר אַוואַנטורע, פאַר ריזיקע, פאַרן אַרויסשפּרינגען פון די רוטינ-צוימען און אַלטעגלעכקייט? דזשעיס האָט זיך לייכט פאַרגע-שטעלט באַטאָליאַנען, גאַנצע אַרמיען אַן שפּיכט-דמים, מאַביליזאַציעס פון קרעפטיקער יוגנט פאַר ריין ציווילע צוועקן, פאַר „אַפענסיוועס“ קעגן דער נאַטור. פאַרטרייבן פון דער וועלט מאַלאַריע, כאַלערע, דזשומאַ, צענדליקער אַנדערע טראַפּישע קראַנקהייטן, מאַכן די סאַהאַראַ פאַר אַ מענשלעכן ישוב. אויסטריקענען זומפיקע געגנטן און באַפלאַנצן זיי מיט בוימער, דורכבויערן טונעלן וואו מען דאַרף זיי — עס איז לייכט צוזאַמענשטעלן אַ פּראַגראַם פאַר אַ פאַסיפּיסטישער „אַרמיי“ פאַר די נאַענטסטע טויזנט יאָר. אַזאַ פּראַגראַם וועט פאַדערן פונם „סאַלדאַט“ ניט ווייניקער דיסציפּלין, חבּר'שאַפּט, קרבנות-גרייטקייט און ניט ווייניקער פעאיקייט צו לעבן אין אַ טעמפּעראַטור פון סכּנות — ווי עס פאַדערט זיך פון אונז אין אַ מלחמה פון גזילה און רציחה.

אַט אַזאַ וויזיע פון דער צוקונפט; אַ וויזיע פון אַ מין אוניווערסאַלער „חלוציות“, האָט דזשעימס געגעבן אויסדרוק, ווען ער האָט געשריבן וועגן „אַ מאַראַלישן עקוויװאַלענט פון מלחמה“.

* * *

אַ שוחט, זאָגט ביי אונז דאָס פּאַלק, האָט גאָר געדאַרפט געבוירן ווערן אַ פעלד-גולן. איז אים בייגעשטאַנען זכות אבות און ער איז געוואָרן אַ שוחט, אַ טייל פון כלי-קודש. דאָסזעלבע מיטל, דערזעלבער אינסטרומענט — אַ חלף, אַ מעסער — אָבער דער צוועק איז אַן אַנדערער, אַ כשר'ער, כמעט אַ הייליקער. ער האָט געקאַנט ווערן, מיט אַן אַנדער זכות און אפשר פון אַנדערע אבות, אויך אַ כירורג, אַ רעוואָלוציאָנערער טעראָריסט, אַ פּאַר-שער אין אַן אַנאַטאָמישן „טעאַטער“ און — ווער וויסט — אפשר אויך אַ וואַלפּיש-פּאַנגער.

* * *

איך בין געווען צופרידן צו באַשטעטיקן מאַדאַם וואַט'ס מיינונג, אַז פּאַסיפּיסטן זיינען בדרך-כלל גאָר ניט אַזעלכע „לעמעשקעס“ ווי מ'שטעלט זיך זיי פאַר; אַז, יעדנפאַלס, מוזן זיי עס ניט זיין. אַט האָבן ביי אונז, צוריק מיט עטלעכע וואָכן, פּערציק רעליגיעזע פּאַסיפּיסטן וואָלונטירט פאַר אַן עבודה, וואָס איז אפשר ניט ווייניקער געפּערלעך און פּאַדערט ניט ווייניג-קער איבער-איכ'קייט זוי גיין אויפן פּראָנט. די מעדיצין האָט נאָך ניט, כידוע, קיין ראַדיקאַל מיטל קעגן איינעם פון די ערגסטע מינים לונגען-אַנטצינדונג, „וואַירוס ניומאַניע“. זוכנדיק זיך צו דערגריבלען צום מהות פון יענער קראַנקייט, האָט מען ביי אַהער עקספּערימענטירט אויף חיות. די פּאַרשונגס-אינסטיטוטן האַלטן אָבער אַז כדי צו דערגיין אַ טאָלק מוז מען דורכפירן אַ ריי עקספּערימענטן אויף מענשן. אָבער וואו נעמט מען זיי — געזונטע מענשן וואָס זאָלן זיך לאָזן קראַנק מאַכן אויף יענער מחלה און דער-מיט אַרויסהעלפּן דער וויסנשאַפט און דעם כלל וואָס מוז צו דער וויסנשאַפט אַנקומען? איז דאָס ניט אינגאַנצן קיין צופאַל, וואָס אַזעלכע פּערציק וואָלונ-טירן האָבן זיך אָפּגעזוכט אין אַ קעמפּ פון געוויסנס-פּאַסיפּיסטן. הלואי זאָלן זיי אַלע אַרויס לעבעדיקע און געזונטע פון דער לאַבאָראַטאָריע, אָבער זיי האָבן וועגן דעם ניט געטראַכט: דאָס איז זייער אַוואַנטורע, זייער פּראָנט און זייער . . . פּאַטריאַטיזם.

* * *

איך ווייס, אַז צו די אויפגאַבן, וואָס מיר דאַרפן איצט לייען אויף די פּראָנטן אין אייראָפע און אַזיע קער זיך דער ענין ניט אַן. איך בין זיך מודה ומתודה אַז נאָר אַ פּוסטעפּאַסניק (פון אַ באַשטימטן סאַרט) קען זיך

אָפגעבן מיט אַזעלכע „דעליקאַטעסן“ אין יוני, 1944. מיר איז קלאַר אַז היינט האָב איך ניט קיין מאַראַליש רעכט (אויך ניט קיין קוראַזש) צו פרעדיקן פּאַסיפּיזם אפילו צו אַן איין און איינציקן אינגנמאַן. אָבער די געשיכטע מיט די פּערציק קרעפטיקע יונגעלייט וואָס האָבן זיך פאַרמירט אין זייערער „אַראַטע“ און זיך פּרייוויליק פאַרוואַנדלט אין „גיני-פיגס“ איז ווערט, מיזאַל זיי פאַרצייכענען און ניט נאָר אויפן פאַפּיר, נאָר אויך אין דעם באַוואוסטזיין און אין דעם פאַרשטעלונגס-אַפּאַראַט. די מלחמה וועט זיך אַמאַל ענדיקן, און ווען עס וועט קומען די צייט פון אַן ערנסטערן חשבון-הנפש — ווער ווייסט, אפּשר וועלן מיר די פּערציק „גיני-פיגס“ אָנהויבן באַטראַכטן אַלס אונזערע וועגוויזער פאַר דער צוקונפּט.

1944

דוד זאסלאַווסקי'ס נדר

ס'יין 1920 פלעג איך דוד זאסלאַווסקי'ן פון צייט צו צייט באַגעגענען אין קיעוו — „אויף אַ נייטראַלן באַדן“. דער דאָזיקער באַדן איז געווען אַ קליינע אינסטיטוציע, אָן אַן אייגענעם לאַקאַל, וואָס פלעגט יעדע וואָך זוכן און געפינען הכנסת-אורחים ביי אַנדערע אַנשטאַלטן — און אפילו אין נאָך ניט רעקווירירטע, פּריוואַט-היימען: די „רעליגיאַנס-פּילאָזאָפּישע געזעלשאַפט“. מיר איז איצט אַזוי משונה'דיק צו דערמאָנען זיך אין יענער געזעלשאַפט. וויאָזוי און צוליב וואָס האָט נאָטשאַלסטוואָ זי טאַלערירט? האָבן זיי דען ניט פאַרשטאַנען, אַז אויף די פאַרזאַמלונגען — וואָס די געזעלשאַפט פלעגט האָבן און וואָס פלעגן באַזוכט ווערן פון מענטשן וואָס האָבן געהערט צו פאַרשידענע ריכטונגען (אויך פּאָליטישע) — מוזן אומדירעקט אַרויסגעזאָגט ווערן אַ סך אפיקורסות? די געזעלשאַפט איז אין ערגעץ ניט געווען רעגיסטרירט. לויטן געזעץ האָט מען געמעגט אירע מיטגלידער ניט נאָר פאַנאַנדערטרייבן פון זייערע אסיפות, נאָר אפילו זיי אַרעסטירן און זיי איבערגעבן צום רעוואָ-לוציאַנערן טריבונאַל. אָבער אין די מאַכטהאַבנדיקע קרייזן האָט מען פון איר געוואוסט און מ'האַט דאָרט באַשלאָסן זיך דערפון ניט וויסנדיק מאַכן. מילא, האָבן זיי מסתמא געטראַכט, ס'אַ חברה בטלנים, וואָס קענען קיין גרויסן שאַדן ניט ברענגען — זאָלן זיי זיך קוויקן מיט זייער פּילאָזאָפּישן שפינוועב, אויב זיי האָבן דערפון הנאה. פון מאַל צו מאַל פלעגט אויף אַ פאַרזאַמלונג פאַר-בלאַנדזשעט ווערן אפילו אַן אַפיציעלער קאָמוניסט אָדער אַ העכערער סאָווע-טישער באַאַמטער, וואָס האָט געפילט אַז פאַר זיין אינטעלעקטועלער קוריאַ-זיטעט וועט ער ניט קריגן קיין עונש. דוד זאסלאַווסקי איז מיט דער צייט געוואָרן אַן אַפּטער, שפּעטער אפילו אַ שטענדיקער, באַזוכער פון די פאַר-לעזונגען און סימפּאָזיוםס.

איך האָב אין יענעם פּעריאָד ביי אים ניט באַמערקט קיין באַזונדערס-שטאַרקן אינטערעס אין ספּעציעל-אידישע פּראַבלעמען. ציוניזם איז פאַר אים, נאָטירלעך, געווען פּסול און דער אַמאָליקער בונדישער אויטאָנאָמיום האָט, ווי איך האָב געפילט, ביסלעכווייז אין אים זיך אויסגעוועפט. וואָס ס'איז שייך אַלגעמיינע פּאָליטישע פּראַבלעמען, זיינען מיר ביידע געווען אין יענער צייט, ניט צו נאָכט געזאָגט געוואָרן גרויסע „קאָנטר-רעוואָלוציאַנערן“. אָבער ווען מיר וואָלטן זיך ביידע מודה געווען פאַרן טריבונאַל אין אונזערע חטאים, וואָלט איך מסתמא געקראָגן אַ סך אַ לייכטערן עונש ווי ער. איך האָב נאָריש-אויטאָפּיסטיש בלויז גע'חלומ'ט וועגן אַן ענדערונג פונם רעזשים „פון אינע-

ווייניק, מיט היימישע כוחות, דורך אַ מין פלוצימדיקן אויפשוואונג פון „לי-בעראַליזם“ אין פּאַלק און אין דער אַרמיי; ביי זאָסלאַווסקי'ן איז אָבער געווען ניט שווער צו פּועל'ן, אַז אַ מיליטערישע אינטערווענץ פון אויסלאַנד וואָלט אויך ניט געווען אינגאַנצן קיין קרומע זאַך. אַחוץ דעם, האָט ער נאָך גע-האַט אַ שטיק צייט אַ חולשה פאַר אוקריינישער „סאַמאַסטינאַסט“ (זעלבסט-שטענדיקייט) — און איך, את חטאי אני מזכיר, בין ניט גרייט געווען זיך צו רייסן דעם פּעלץ פאַר אַ כאַכלאַצקע פּאַליטישן רענעסאַנס. מיך האָט ניט ווייניק שאַקירט, וואָס אַ פאַר חדשים — ווען די רוטע אַרמיי האָט צייטווייליק אָפּגעטראָטן פון אַ גרויסן טייל אוקריינע — איז זאָסלאַווסקי געווען כמעט אַ שטענדיקער מיטאַרבעטער פון אַן אוקריינישער צייטונג, וועגן וועלכער מיר האָבן געוואוסט, אַז זי ווערט סובסידירט פון פעטלוראַ'ס שטאַב. איך קען זיך איצטער ניט דערמאַנען, צי ער האָט געקאַנט שרייבן אוקרייניש, אָדער מען פּלעגט זיינע אַרטיקלען איבערזעצן פון רוסיש, אָבער יודע'יחן האָבן פון זיין סטיל געלעקט די פינגער. איך האָב געוואוסט, אַז ער אַרבעט דאָרט מיט ניט צוליב פרנסה, נאָר מחמת סימפּאַטיעס פאַר דער אוקריינישער נאַציאָנאַליסטישער באַוועגונג — און, דער עיקר, מחמת שנאה צו דער סאָוועטישער מאַכט. ווען די באַלשעוויקעס זיינען צוריקגעקומען קיין קיעוו, האָט זאָס-לאַווסקי גוטע עטלעכע וואָכן זיך געמוזט אויסבאַהאַלטן. זיינע פריינט האָבן אין יענע טעג געהאַט עננוג סיבה מורא צו האָבן, אַז אויב מ'וועט אים אויס-געפינען וועט זיין לעבן געשטעלט ווערן אין אַ גרויסער סכנה. סוף-כל-סוף, דורך זייער פאַרפּלאַנטערטע און דעליקאַטע פאַרהאַנדלונגען, האָט מען גע'פּועל'ט ביי וועמען מ'דאַרף, אַז מ'זאָל אים מוחל זיין אַלע זיינע חטאים און אים לאָזן פריי, מיט דעם באַדינג, אַז ער זאָל זיך עפּנטלעך אָפּזאָגן פון זיין פּאַליטי-שער פאַרגאַנגענהייט. זאָסלאַווסקי האָט דעם תנאי אָנגענומען און אין עטלעכע טעג אַרום איז אין דער פרעסע דערשינען זיינער אַ ווידוי.

יענער ווידוי איז געווען אַ מעסיקער און האָט געמאַכט אַן איינדרוק פון אַ גאַנץ ערלעכן „מענטשלעכן דאָקומענט“. ער האָט זיך ניט דערקלערט פאַר קיין קאָמוניסט און ניט געוואָרפן קיין שמוץ אויף זיינע פריערדיקע מענשע-וויסטישע פריינט. ער איז נאָר געקומען, האָט ער געשריבן, צו דער איבער-צייגונג, אַז ער האָט געמאַכט אַ גרויסן טעות אין דער אָפּשאַצונג פונם „צייט-גייסט“; אַז די אַביעקטיווע טענדענץ פון דער געשיכטע איז, ווי ער זעט איצט איין, אַנדערש ווי ער האָט זיך זי פאַרגעשטעלט און ווי ער האָט זי געוואָלט באַנעמען לויט זיין פאַרשטיין מאַרקסיזם. עס איז נאָריש צו קעמפן קעגן כוחות וואָס קענען ניט באַזיגט ווערן, אַלץ איינס צי מ'איז גרייט מיט יענע כוחות זיך צו אידענטיפיצירן אָדער ניט. דער פּועל-יוצא פון זיין דערקלע-רונג איז געווען אַ פשוט'ער: אויב איך, וואָס האָב זיך „געהאַלטן פאַר אַזאַ

הכס", האָב געקאָנט מאַכן אַזאַ פּאַטאַלן און אומפּאַרגעסלעכען טעות אין דער אַפּשאַצונג פון אַ געוואַלטיק-ערנסטער היסטאָרישער סיטואַציע — איז דאָס אַ סימן, אַז איך דאַרף זיך אין פּאַליטיק בכלל ניט מישן; אַז איך בין מחוייב אויף זיך אַנצונעמען דעם גור-דין פון דער „סטיכיע“ און דאָס ביסל כוחות וואָס איך פאַרמאָג נאָך זאָל איך אָפּגעבן פאַר שטילער און נייטראַלער קולטור-אַרבעט — אין דער ראַם פון דעם הערשנדיקן רעזשים.

קיין גאַנץ-נייטראַלע קולטור-אַרבעט האָט שוין אָבער אין יענער צייט אין סאָוועטן-לאַנד כמעט ניט עקזיסטירט. מיט אַ קורצער צייט שפּעטער האָט זאָסלאָווסקי אַנגענומען אַ באַשיידענעם פּאַסטן (דאָסמאַל, ניט לגנאי געזאָגט געוואָרן, טאַקע צוליב פרנסה) אין דער סאָוועטישער טעלעגראַפן-אַגענטור. מיר האָבן אים נאָטירלעך קיינמאַל ניט געפּרעגט וועגן כאַראַקטער פון זיין אַרבעט אין דער טעלעגראַפן-אַגענטור (דאָרט האָבן געקאָנט זיין אויך סודות). אָבער מיר האָבן זיך פאַרגעשטעלט, אַז ער איז דאָרט בלויז „אַ האַנט“ — אויף אויסצובעסערן דעם סטיל פון די נייט-זייער געבילדעטע, העכערע באַ-אַמטע פון יענער צייט; אָדער אויף צו באַזאָרגן איבערזעצונגען פון דייטש און פּראַנצויזיש.

איך דערמאָן זיך איצט זיין פנים פון יענע טעג: באַשיידן, אפילו עניוּותדיק, מיט דער מעלאַנכאָלישקייט פון אַ דענקנדיקן, גייסטיק און מאַראַליש-געליי-טענעם און אַנטישטן מענטשן. דער זשורנאַליסטישער סאַרקאָזם האָט זיך פון אים ווי אָפּגעטאָן און זיין פּלאַץ האָט פאַרנומען אַ מין איידעלע איראַניע פון אַ שטילן און ראַפּינירטן אָבסערוואַטאָר. אין זיין באַנעמונג האָט מען ניט געקאָנט באַמערקן אפילו קיין שפור פונם אַמאָליקן פאַרטייאישן „אַלץ-ווייסער“ און „בעסער-פאַרשטייער“. די פאַרזאַמלונגען פון דער רעליגיאַנס-פּילאָסאָפּי-שער געזעלשאַפט האָבן אים ניט באַקערט צו רעליגיע. זיי האָבן אים אויך ניט באַווירקט צו נעמען פּילאָזאָפּישע פּראַבלעמען מיט צו-גרויסן ערנסט. ער האָט הנאה געהאַט פון יענע פאַרזאַמלונגען בלויז אַ דאַנק זייער אַטמאָספּערע: די לופט איז דאָרט געווען פּרייער און קיינער האָט ניט פּאראַיבל געהאַט, אויב דער אַנדערער האָט פּעסטגעשטעלט אָדער געזוכט צו באַווייזן דעם אָבסאָלוטן היפּוך צו דעם וואָס עס איז אַרויסגעזאָגט געוואָרן. מ'האַט אָבער געפּילט אין אים אַ שטרעבן אויסצואַרבעטן פאַר זיך אַ מין נייט-מעטאָפּיזישן, עסטעטיש-מאַראַלישן „הומאַניזם“, וואָס זאָל פאַרנעמען ביי אים דעם פּלאַץ פון זיין אַמאָליקער מאַרקסיסטישער „יראה“.

איינמאַל, אין אַ שפּעטן הערבסט-נאַכמיטאָג, איז מיר אויסגעקומען צו-שפּאַצירן מיט אים אַ פאַר שעה. מיר האָבן זיך אַוועקגעלאָזט פון קרעשטשאַטיק צו דער וולאַדימירסקאַיאַ גאַרקאַ. פון וואַנען מ'האַט געקאָנט זען אַ גוטע פאַר מיייל פון דניעפּער מיט זיינע נאָך גרינע ברעגעס. פון אַ דראַמאַטישער סטודיע

זיינען ארויסגעקומען עטלעכע זייער אינגע שילערניס, וואָס האָבן מיט זייערע פריילעכע, מונטערע שטימען און אָפּעטיטנעם געלעכטער אַריינגעטראָגן אין דער לופט אַ רייצנדיקן „אַראַמאַט“: דער אָפּטימיזם פון זיבעצניער־יקייט און זיכער־יקייט מיט דער עכטיקייט פון זייערע „טאַלאַנטן“. מיר זיינען אַלע געווען אַ שיינ ביסל אונטערדערנערט און „אַפּגעריבן“. ביי זאָסלאַווסקי'ן זיינען נאָך די אָפּצאַסן געווען כמעט גאַנץ, ביי מיר — אין אַ צושטאַנד, וואָס ס'איז אַ חרפה צו דערציילן; דערפאַר אָבער האָב איך נאָך געטראָגן אַ ווייס, שטייף־געפרעסט העמד מיט אָנגעקראַכמאַלעטע מאַנזשעטן (אַביסל צו־בלוי, ווייל „סינקאַ“ איז געווען לייכטער צו קריגן ווי זיף), און ער האָט זיך שוין געמוזט אַראַפּלאָזן צו אַ ניט־געפרעסט העמד פון עפעס אַ קאַלירלאָזן שטאַף, וואָס אין מיינע קינדער־יאָרן, געדענק איך, האָט מען עס גערופן „אַקספּאַרד“. די מיידלעך אָבער האָבן, אַלץ איינס, ווי גרויס זייערע קינסטלערישע טאַלאַנטן זיינען ניט געווען, פאַרמאַגט דעם „טאַלאַנט“ פון זאָרגלאַזיקייט און ביאַלאַג־שער מאָרגן־זיכער־יקייט, וואָס קען דערווייל שלום מאַכן מיט דער טאַג־טעג־לעכער, מאַנאַטאַנער סעודה פון הירשענער קאַשע מיט וואַסער. דער וועטער איז נאָך געווען וואַרעם און זיי האָבן נאָך געטראָגן זייערע אימפּראַוויזירטע ווייסע קליידלעך, אויפגענייט אפשר פון אַ פאַר פאַרבליבענע טישטוכער אָדער ליילעכער. זאָסלאַווסקי האָט געוואַרפן אויף דער מיידלשער כאַליאַסטרע אַ מילדן קוק און אַ זיפּץ געטאַן:

— ס'איז זייער וועלט. ניט מיינע, אויך ניט אייערע. ווען מ'קוקט אויף זיי, זעט מען ערשט, אַז מיר זיינען שוין ביידע צוויי אַלטע אידן, אויסגע־מוטשעטע אידן. ס'איז זייער וועלט, ווייל זיי קענען זיך צו איר צופאַסן און אין אַ פאַר יאָר אַרום וועלן זיי שוין ביי זיך זיין זיכער, אַז קיין אַנדער וועלט קען ניט זיין און דאַרף ניט זיין. קינדער פון דער רעוואָלוציע, פון אַ נייעם סדר־העולם. אַחוץ דעם: אויב זיי וועלן טאַקע בלייבן ביי קונסט, ביי טעאַטער, איז אַז וואויל צו זיי און זייערע יאָרן. אַרטיסטן זיינען בטבע אָפּאַליטיש, און ס'איז ניט קיין געוואַלטיקער קאַמפּראַמיס, אויב איינעם ווילט זיך שפּילן שעקספּיר און מ'מוז שפּילן — לאַמיר זאָגן, אַ פּראַלעטאַרישע פּיעסע וואָס דעמאָן ביעדני וועט אפשר מאַרגן אַנשרייבן. אַ רעזשים פאַרגייט, אַ רעזשים קומט אָן — קונסט בלייבט קונסט.

אין אַ פאַר מינוט אַרום האָט ער זיך אָנגעהויבן צו קאַרעגירן:

— ניין, ניט אמת. אויף פּאַעזיע, ליטעראַטור און טעאַטער האָט דער רעזשים אויך אַ שליטה. דער רעזשים קען הייסן מאַרגן שפּילן שעקספּיר'ן לויט אַ נייער אינטערפּרעטאַציע, מיט וועלכער דער שווישפּילער קען גאָר ניט מסכים זיין. אויך מוזיק איז ניט פריי. דער קאַמפּאָזיטאָר וועט יעדנפאַלס צעג־זורירט ווערן. אידעאַלאָגיש קאַנטראַלירן איז אפשר אוממעגלעך בלויז דעם

דירעקטן שפילער, דעם איינצלנעם וויאליניסט אָדער פיאניסט. און אפשר איז דאָס אויך ניט אמת. מ'דאַרף זיין מער באַהאַונט אין דער טעכניק פון מוזיק, כדי צו קענען פסק'ענען. אָבער וואָס איז דער חילוק? קינדער! זיי וועלן זיך צופאַסן און מיט דער צייט פאַרגעסן, אַז ס'איז אַמאָל געווען אַ צופאַסונג. אָבער נאָך פינף-און-צוואַנציק, דרייסיק יאָר איז מען אַ פאַרמירטער מענטש — גיי דעפּאַרמיר דיך. נאָר באַלוואַנעס זיינען אויף דעם מסוגל...

מיר האָבן אַ פאַר מינוט געשוויגן, איך האָב אים נאָכדעם אַ פרעג געטאָן: — זייט איר טאַקע מיט זיך זיכער, אַז איר וועט שוין צו פּאַליטיק ניט

צוריקקומען?

ער האָט אַ מאַך געטאָן מיט דער האַנט, ווי איינער וואָס וויל זאָגן „נאָך וואָס

זאָלן מיר ריידן דברים בטלים?" :

— ניין, ניט אין דעם גילגול. צו-אַלט, אַלט אין די אינגע יאָרן, און דער עיקר אויסגעמוטשעט און נאָך מער — צעטומלט. ס'איז ניט מיין צייט. אפשר זענען זיי גערעכט, אָבער איך בין אַרגאַניש ניט מסוגל זייער גערעכט-זיין אַנצונעמען. כדי צו זיין גערעכט צו זיך, מוז איך אפשר זיין אומגערעכט צו זיי. אומגערעכט און הילפלאָז. ס'וועט אונז גאַרנישט העלפן: די כוואַליע איז קעגן אונז. אָבער ס'איז נישט שרעקלעך. מען קען לעבן מחוץ פּאַליטיק בעסער, וואַרעמער, מענטשלעכער ווי אין פּאַליטיק. פּאַמיליען-לעבן קען זיין אַ סך אַ גרעסערער קוואַל פון ריינער, שטילער פרייד, ווי מיר האָבן זיך אַלע פאַרגעשטעלט... קינדער, אייגענע אָדער פרעמדע... פּערזענלעכע פּריינט-שאַפטן... אַ גוט בוך, אַ ליד, אַ שפּאַציר אין פאַרק, אַן איינזאַמער באַווך אין וואַלד. דאָס וועט דער רעזשים ביי אונז ניט צונעמען און אויב ער וועט יאָ צונע-מען, איז נאָר אויף אַ וויילע... דאָס איז דאָך דאָס אייביק-מענטשלעכע, וואָס קען געדייען אין יעדער געזעלשאַפט, אונטער אַלע רעזשימען... ניין, צו פּאַלי-טיק איז פאַר מיר קיין צוריק נישטאָ. כ'האַב זיך געגעבן אַ נדר און וועל אים מקיים זיין...

* * *

ער האָט דעם נדר, ווי באַקאַנט, ניט מקיים געווען. ער איז צוריקגעגאַנגען צום זשורנאַליזם, געוואָרן אַ בן-בית, אַ כמו בעל-הבית אין דער סאָוועטישער פּובליציסטיק. אין משך פון יאָרן האָב איך פון „חוץ לארץ", נאָכגעפּאַלגט זיין אַרבעט אין דער „פּראַוודאַ". איך האָב ניט קיין גרויסן חשק אים צו משפּטן: מיר איז ער גאַרנישט שולדיק, און אַחוץ דעם, עס זיינען פאַראַן אַ היפשע צאָל נדרים (און צווישן זיי מסתמא אויך ערנסטע), וואָס איך האָב אַליין ניט געהאַט קיין כוח מקיים צו זיין.

אין זאַטלאַווסקי'ס נדר האָב איך זיך די טעג בלויז דערמאַנט צוליב דעם פינף-און-דרייסיק-יאָריקן יוביליי פון דער „פּראַוודאַ" (די איצטיקע צענטראַל-

קאָמוניסטישע צייטונג פון רוסלאַנד האָט עקזיסטירט, מיט הפסקות, עטלעכע יאָר פאַר דער רעוואָלוציע). זאָסלאַווסקי האָט געשריבן דעם יום-טוב אַר-טיקל, און פון די ציטאַטן וואָס זענען טעלעגראַפיש איבערגעגעבן געוואָרן קיין אַמעריקע, זע איך אַז דער אַמאָליקער סאַציאַל-דעמאָקראַט פילט זיך גאָר ניט שלעכט אין די „סטאַביליזירטע כוואַליעס“ פון די באַלשעוויסטישע וואַ-סערן. ער פילט זיך אַזוי באַקוועם און גוט, אַז ער האָט אפילו רחמנות אויף דער ביטערער דאָליע פון זשורנאַליסטן אין דער זינדיקער, קאַפיטאַליסטישער וועלט.

„וואָס אייניקע לענדער באַצייכענען אַלס פרייהייט פון פרעסע, איז ניט מער ווי אַ שטריק, אויף וועלכן אַ קאַפיטאַליסטישער פאַרלעגער האַלט זיינע זשורנאַליסטן“, שטעלט פעסט דער הויך-טיטולירטער פאַליטישער קאַמענ-טאַטאָר פון דער פראַוודאַ; „בשעת דער סאָוועטישער זשורנאַליסט איז פריי, ווייל קיין שום אויסערלעכע מיינונגען קענען אים ניט באַאיינפלוסן“. דער זשורנאַליסט אין דער קאַפיטאַליסטישער אַמעריקע, שרייבט ער ווייטער, דינט זיין בעל-הבית און זשורנאַליזם איז פאַר אים אַ קאַריערע, בשעת דער סאָוועטישער זשורנאַליסט דינט דעם פאַלק און זשורנאַליזם איז פאַר אים אַ סאַציאַלע פונקציע.

עס איז איצט ניט קיין צייט פאַר פאַלעמיק וועגן רוסלאַנד און דעם סאַ-וועטישן רעזשים. אַ קריטיש וואָרט וועגן די סאָוועטן ווערט אין אינווערע טעג (אַפּטמאַל בכיוון) מיסאינטערפרעטירט; קען עס אויך לייכט אויסגענוצט ווערן פון אַזעלכע „קריטיקער“, מיט וועלכע עס שטייט דיר נישט אָן צו שטיין אויף איין ברעטל. אָבער ווען דו לייענסט ווי זאָסלאַווסקי באַרימט זיך מיט זיין „פרייהייט“ און „באָדויערט“ זשורנאַליסטן אין אַנדערע לענדער אַלס קנעכט וואָס די קאַפיטאַליסטן האַלטן זיי אויף אַ שטריק, מוזט דו זיך אָנהויבן פרעגן: מיינט ער טאַקע, וואָס ער זאָגט, אַדער, זאָל ער מיר טויזנטער מאַל מוחל זיין, ער קנייפט זיך אין די באַקן, אַז די פאַרב זאָל אין זיי שטיין? עס זענען פאַראַן זאַכן וועלכע אַ נאַש בראַט פוילט זיך שוין איצטער צו אַרגומענטירן: אַלע אַרגומענטן פון אַלע צדדים זיינען שוין אויסגעשעפט. און טאָמער זאָל זיך דיר אפילו אַנטפלעקן אַ נייער אַרגומענט, איז וואָס? אין געווי-סע סיטואַציעס קומט עס אויס, ווי דו רעדסט צו דער וואַנט. אָבער דאָך: זאָסלאַווסקי איז איינער פון די סאָוועטישע זשורנאַליסטן, וואָס האָט ניט פאַר-לירן דעם קאַנטאַקט מיט דער אויסנוועלט. ער לייענט אויסלענדישע פרעסע, צייטונגען און זשורנאַלן וואָס זיינען דעם געוויינלעכן בירגער — און אפילו אַ סך זשורנאַליסטן — פאַרבאָטן צו לייענען. ער ווייסט די לאַגע אין דעם „פאַר-פּוילטן מערב“ ניט ווייניקער פון אונז. איז די לאַגע אַ נאַרמאַלע, אַ צופרידנ-שטעלנדיקע? מיר ווייסן דאָ די מאַכט פון קאַפיטאַל אין דער פרעסע און מיר

וואלטן געקאנט צוזאמענשטעלן א לאנגע, לאנגע רשימה פון פען-קנעכט; פון זשורנאליסטן וואס זיינען ניט מער ווי געבילדעטע משרתים פון זייערע בעלי-בתים. פריי איז אין אַמעריקע אפשר בלויז אַ קליינע מינדערהייט פון דער זשורנאליסטישער פראפעסיע, אָדער יחידים וואָס האָבן שוין דערגרייכט אַזאַ רעפּוטאַציע, אַז זייערע „בעלי-בתים“ קענען זיי שוין ניט צאַמען, אָדער אַזעלכע, וואָס פאַרמאָגן כאַראַקטער און זעצן דורך זייער כאַראַקטער, קעגן אַלע שוועריקייטן. אָבער אַזאַ מינדערהייט איז פאַראַן, און איר עצם-עקזיסטענץ מאַכט שוין פּונם באַגריף „פּרייהייט“ אַ געוויסע רעאַליטעט. און ווייטער: די עצם-קאָנקורענץ צווישן פּריוואַטע ריווח-זוכנדיקע צייטונגען און זשורנאַלן, איז אַפּטמאָל ממילא אַ סטימול פאַר אַ געוויסער מאָס פון פּרייהייט. שוין ניט רעדנדיק וועגן דעם, אַז אין דער מערב-וועלט איז פאַרט פאַראַן אַ מעגלעכקייט פאַר עטלעכע טויזנט אַרעמע-לייט, אויב זיי זאָלן עס שטאַרק וועלן, צו גרינדן בשותפות זייערע אָן אייגענע פּובליקאַציע אויף דורכצוועצן זייערע אידיען און מיינונגען (אַט, למשל, ווי אונזער היגער דעלי וואַרקער אָדער די „פּרייהייט“). אַזאַ פּובליקאַציע האָט זעלטן אַ מעגלעכקייט צו קאָנקורירן מיט גרויסע קאַפיטאַליסטישע פּרעסע-אונטערנונגען, איר צירקולאַציע בלייבט על פי רוב אַ באַשרענקטע און אַפּעלירן קען זי בלויז צו אַ מינדערהייט. אָבער, צי דאַרף מען אַ קאָמוניסט דערקלערן ווי אומגעהייער גרויס עס קען אַמאָל זיין די באַדייטונג פון אַ מינדערהייט, וואָס ווייסט וואָס זי וויל און פאַרוואָס זי וויל עס?

ניין, מיט אַלע חסרונות און הויקערס פון דער פּרעסע אין דער מערב-וועלט, האָט דאָרט די זשורנאליסטישע פּראַפעסיע לחלוטין קיין יסוד ניט מקנא צו זיין דעם סאָוועטישן זשורנאליסט וואָס „דינט דעם פּאַלק“. זיינע מעגלעכקייטן פאַר נאַענטע און ערלעך-אַפּענע קאָנטאַקטן מיטן פּאַלק זיינען אָן אַן ערך מער באַשרענקט, ווי די מעגלעכקייטן אין דער אַזוי-גערופּענער דע-מאָקראַטיש-קאַפיטאַליסטישער וועלט. אויך ער האָט אַ „בעל-הבית“ — אַ סך אַ מעכטיקערן און אַ סך מער אויטאָקראַטישן ווי עס קען זיין דער פּרעסע-מאַגנאַט אין אַמעריקע אָדער ענגלאַנד, שוין דערמיט אַליין וואָס ס'איז ניט פאַראַן צו וועמען צו אַפּעלירן קעגן דעם; שוין דורך דעם אַליין, וואָס ער קען אים קיינמאָל ניט סטראַשען, אַז ער וועט איבערגיין אַרבעטן ביי אַן אַנ-דערן „בעל-הבית“.

וועמען וועט זאָסלאָווסקי איינרעדן, אַז זשורנאליזם אין רוסלאַנד איז ניט קיין קאַריערע? אַט האָט ער דאָך געמאַכט אַן ערשטקלאַסיקע קאַריערע, און ניט בלויז מיט זייע פעאיקייטן, וועלכע קיינער וועט ניט אַפּלייקענען. פעאיי-קערע פון אים און מער טאַלאַנטירטע פון אים האָבן אַזאַ קאַריערע ניט געקענט מאַכן, אָדער האָבן זיי יאָ געמאַכט און מ'האַט זיי אין ווייניקער ווי פיר און

צוואנציק שעה „דעקארירעוועט“, ווייל זיי האבן ניט געוואלט אדער ניט גע- קאנט גיין אין שפאן. וואלט זאסלאווסקי ניט נושא-חן געווען ביי וועמען מען דארף, וואלט ער אפשר היינט אנגעשפארט אין דער „פראוודא“ פון צארעווא- קאשאטיסק, אדער פון סיוראן, אדער פון אן אנדער לאך, ניט פון מאסקווע. דאס וואלט שוין זיכער קיין קארירערע ניט געווען. זאל נאר זאסלאווסקי פרובירן היינט אנשרייבן אן ארטיקל קעגן דעם פארבאט פאר סאלדאטן צו באזוכן מיליטערישע קלובן צוזאמען מיט אפיצירן! אדער זאל ער ארויסווייזן מוט קעגן דער גייער פארארדנונג וואס פירט איין נאכאמאל (ווי אין די צארישע צייטן) דעגשטיקעס פאר אפיצירן — איז ער גרייט צו געבן א שבועה, אז ער איז פאר די דאזיקע „רעפארמען“? — ווייסט ער אליין בעסער פון מיר, וואס מיט אים וועט פאסירן. ער ווייסט אויך בעסער פון מיר, אז אין רוסלאנד איז איצט פאראן בלויז איין צייטונג, אין הונדערטער, אין טויזנטער לאקאלע אויפלאגן, מען קען (ביז א געוויסע ליניע וועט געביטן ווערן) שטענדיק פאראויסזאגן, וואס פאר א מיינונגען עס וועלן מארגן ארויסגעזאגט ווערן אין די אויפלאגעס פון טיפליס און ארכאנגעלסק, פון עריוואן און מאסקווע. לויט דעם סטאטוס פון דער פרעסע וואלטן דארט זשורנאליסטן גאר געדארפט טראגן אוניפארמען, ניט קיין ציווילע קליידער און די וואס געהערן צום זאסלאווסקי-ראנג — אויך עפאלעטן און רויטע לאמפאסן אויף די הויזן: פרעסע-גענעראלן.

צוריק מיט יארן פלעגן די מער-געבילדעטע באאמטע אין פרייסן זאגן אויף זיך, אז זיי זיינען אין לאנד די אמת'ע קאנטיאנער: זיי זיינען אזוי שטרענג, געוויסנהאפט, ריגאריסטיש אין דער דורכפירונג פון זייערע פליכטן, אז זיי זיינען עס די וואס פארווירקלעכן אין דער פראקטיק דעם קאטעגארישן אימפע- ראטיוו. אבער פרייסישע באאמטע זיינען ניט געווען קיין קאנטיאנער און סאָוועטישע זשורנאליסטן זיינען ניט קיין „דינער פון פאלק“ אין דעם זין, ווי סאציאליסטן האבן עס אמאל פארשטאנען. פארן קאטעגארישן אימפעראטיוו, כדי אים צו פראקטיצירן, דארף א מענטש נוצן ניט קיין פארשריפטן פון העכערע אויטאריטעטן, נאר אייגענעם אורטייל, אייגענעם אנטשלוס און אייגענע דיסקרימינאציע צווישן גוטס און שלעכטס. כדי צו זיין טרייע און פרוכטבארע „דינער פון פאלק“, דינען מאהבה, דארפן פארן זשורנאליסט זיין ברירות, צווישן וועלכע ער קען מכריע זיין — איין ברירה אננעמען, די אנדער- רע איגנאצירן. עס קענען ניט זיין קיין מאראלישע מענטשן דארט וואו דער „יצר הרע“ קען ניט פונקציאנירן. פרייהייט הייסט אויסוואל, אנטשיידונג, אינעווייניקסטער קאנפליקט און די גייסטיקע איבערשטארקונג פונם קאנ- פליקט. דארט וואו עס איז ניט פאראן קיין מעגלעכקייט צו „זינדיקן“, קענען קיין צדיקים ניט זיין. צדיקים זיינען די וואס קענען אויסקלייבן טומאה אדער

טהרה און קלייבן אויס טהרה. זאל מען היינט קוילענען דעם יצר-הרע און די גאַנצע שליטה זאל בלייבן ביים יצר-טוב, וועלן מיר האָבן ניט קיין ערלעכע מענטשן, נאָר ערלעכע אויטאָמאַטן — אָבער ווי קען אַן אויטאָמאַט זיין ער-לעך? און וואָס פאַר אַ טעם קען האָבן זיין ערלעכקייט? אַ זשורנאַליסט וואָס האָט ניט קיין אַלטערנאַטיוועס קען ניט זיין ערלעך און אוודאי ניט — פריי. אָבער גענוג. ס'איז לאַנגווייליק, לאַנגווייליק ווי אַלף-בית אָדער ווי די כפּל-טאַבעלע. אונזער אומגליק איז, וואָס מיר זיינען פעאיק זיך אַזוי צו פאַר-חכמה'נען, אַז מען פאַרלירט דעם חוש פאַרן איינפאַכן, עלעמענטאַרן, זעלבסט-פאַרשטענדלעכן, זעלבסט-עוידענטן. אין מיינע קינדער-אַרן, ווען כ'האַב זיך ס'ערשטע אַמאַל אָנגעשטויסן אויפן וואָרט „סאָפיסט“ און האָב ניט גע-וואוסט, וואָס דאָס מיינט, האָב איך געפרעגט אַן עלטערן. יענער האָט מיר פאַר-טייטשט, אַז אַ סאָפיסט איז אַזאַ מענטש וואָס קען באַווייזן, אַז „אַט דער טיש איז דיינער אַ זיידע“. איך געדענק נאָך גוט די אימה וואָס ס'האַט אָנגעוואָרפן אויף מיין קינדערישן געמיט אַט די סאָפיסטישע באַשעפעניש. איז זאָסלאַווסקי אויך „אַזאַ מין מענטש“? איך ווייס ניט, אָבער די אימה איז דיועלביקע, די אימה פאַרן — פּערווערזן.

* * *

איך וויל, אַזוי צו זאָגן, לעגאַליזירן מיין ביסל „קריטיק“. דערמאַן איך מיר, ווי סטאַלין האָט פאַראַיאָרן געפרעגט עריק דושאַנסטאַנ'ען, וועלכער איז געווען ביי אים אויף אַ באַזוך, וואָס עס מאַכט ווילקי אין אַמעריקע. „אַ פיינער מענטש“, האָט אים סטאַלין כאַראַקטעריזירט, „ער מוז זיין ברוגז אויף אונז פאַר דער אַטאַקע אויף אים אין דער פּראַוודאַ; מ'מוז מודה זיין, אַז ס'איז גע-ווען אַ נאַרישער אַרטיקל“. איך האָב דענסטמאַל מסכים געווען מיט סטאַ-לינען. כ'בעט טויזנט מאל מחילה פאַר מיין „חוצפה“: דאָסמאַל, וואָלט איך וועלן, אַז סטאַלין זאל מסכים זיין מיט מיין ווייניקייט, אַז אין דער „פּראַוודאַ“ איז אָפּגעדרוקט געוואָרן נאָך אַ נאַרישער אַרטיקל.

ס'איז בכלל אין די העכסטע אינטערעסן פון דער וועלט, אַז פון איצט אָן און ווייטער זאלן זיין וואָס מער פּאַלן, ווען סטאַלין און אַני הקטן זאלן קענען מסכים זיין אויף איינער און דערזעלבער זאך. בנאמנות: ס'איז ניט בלויז מיין עקסטרעמער, אומפאַרבעסערלעכער עגאַצענטריזם. איך קען ווייזן אַ סערטי-פיקאַט פון דאָקטוירים, אַז דערווייל לייד איך ניט פון מעגאַלאַמאַניע. אָבער ניט דאָס בין איך אויסן: זאָסלאַווסקי קען שוין אין דער פּרט זייער ווייניק העלפן...

אַמעריקאַנער נעגער-„ציוניזם“

ס'זיין דער אַמעריקאַנער נעגער-פּובליציסטיק ווערט אַפּט ציטירט אַ פּסוק פּון ציצעראַנ'ס אַ בריוו. דער בריוו איז געשריבן צו זיינעם אַ פּריינט, מיטום אַטיקוס (א רוימישער געלערטער מיט אַ ברייטער גריכישער בילדונג, אַ שריי-בער וואָס זיין ליטעראַרישע ירושה איז צו שפּעטערדיקע דורות ניט דערגאַנג-גען). וועמען ער גיט אַ צאָל פּראַקטישע עצות. איינע פּון זיינע עצות איז: זאָלן דיך די געטער אָפהיטן פּון ענגלענדער, אַבער בעסער היט זיך אַליין פּון זיי. קיין ענגלישע געפאַר האָט אין יענע צייטן, בערך אַ דור פאַר דער קריסטלעכער עראַ, ניט עקזיסטירט. די בריטישע אינזלען זיינען דענסמאַל געלעגן „ווייט“, אין אַ זייט פּון די ציוויליזאַציע-צענטערן און אין רוים אַדער אַטען האָט מען וועגן זיי גערעדט אומגעפער אַזוי, ווי מיר ריידן היינט וועגן די געגענטן וואָס זיינען באַפעלקערט פּון פּאַפּאָסן אַדער האַטענטאַטן. ציצעראַן האָט אַבער געוואוסט, אַז פּון צייט צו צייט אימפּאַרטירט מען אין דער אימפּעריע, צווישן אַנדערע, אויך קנעכט פּון ענגלאַנד — און אַט קעגן זיי האָט ער געוואַרנט זיין אַדעליקן פּריינט: „קויף ניט דיינע שקלאַפּן פּון בריטאַניע, ווייל זיי זיינען אַזוי נאַריש און לחלוטין אומפּעאיק זיך עפעס אויסצולערנען, אַז זיי פּאַסן זיך ניט אַריין אין אַן אַנשטענדיקן הויז-אינוועסטאַר“.

עס איז שווער צו האָבן טענות צו די נעגער-פּובליציסטן און געלערנטע, הלמאי זיי נוצן צו אַפּט די דאָזיקע ציטאַט פּון ציצעראַן'ס בריוו. צרות-ענג-לענדער איז אַ חצי-נחמה פאַר נעגער און עס איז ניט וויכטיק וואָס אַזאַ שרעקלעכן אַטעסטאַט האָבן ענגלענדער געקראַגן צוריק מיט צוויי טויזנט יאָר. וויכטיק איז, אַז וועגן דעם פּאַלק וואָס האָט אין די לעצטע יאָרהונדערטער געשאַפּן די מעכטיקסטע אימפּעריע אין דער וועלט, האָבן אין רוים געקאַנט הערשן אַזעלכע מיינונגען. ס'איז אויך בכלל היגייעניש צו דערמאַנען אַ פּאַלק פּון תקיפּים: „עבדים הייתם“ — דערצו נאָך „עבדים“ מיט אַ שלעכטער רע-פּוטאַציע — און דערמיט באַטאַנען פאַר זיך אַליין און פאַר דער וועלט, אַז שקלאַפּעריי און אינפּעריאַריטעט איז אַ היסטאָרישע דערשיינונג, ניט קיין ביאָלאָגישע.

איך ווייס ניט, וויפּיל אַמעריקאַנער נעגער עס טרייסטן זיך אַדער קוויקן זיך מיטן פּסוק פּונם רוימישן אַראַטאַר. פאַר די פּון זיי, וואָס זיינען פּעאיק אויף אַזאַ אינטעלעקטועלן לוקסוס ווי דענקען אין טערמינען פּון הונדערטער אַדער טויזנטער יאָרן, איז דאָס זיכער אַ נחמה. אַבער אויך זיי קענען זיך ניט באַנוצן מיט דעם ווי מיט אַן אַרגומענט אין זייערע היינטיקע ראַנגלענישן פאַר

א חשובן פלאץ אין דער געזעלשאפט. דאס באשעפעניש פון מיסיסיפי, וואס רופט זיך סענאטאר בילבא, וועט אויף דעם מסתמא ענטפערן, אז, ראשית איז ער קיינמאל ניט געווען אזא נאר און פוסטעפאסיק, ער זאל שטודירן לאטיינישע ליטעראטור. איז ער ניט מחוייב צו וויסן, ווער ציצערען איז געווען. והשנית, האבן אזא ציטאט, לויט אלע סימנים, אויסגעטראכט אידן און קאמוניסטן. בילבא ווייסט, אז נעגער זיינען א גאר-נידעריקע ראסע; אז זיי זיינען מטמא דעם אמעריקאנער באדן און אז גאר-גאר אינגיכן וועט ער אריינברענגען אין קאנגרעס א געזעץ-פארשלאג, אז מ'זאל די נעגער-פראגע לייזן אויף א ראדי-קאלן אופן. און א ראדיקאלע לייזונג איז, כידוע, פאראן בלויז איינע: אן סענ-טימענטאליטעטן און אן צערעמאניעס נעמען די דרייצן מיליאן אמעריקאנער נעגער און דעפארטירן "אהין, פון וואנען זיי זיינען געקומען" — קיין אפריקע.

* * *

אידן האבן נאך לפי ערך גוט אפגעשניטן ביי דעם מיסיסיפי-סענאטאר; פארט ווייסע מענטשן. ער האט אונז בלויז געראטן, מיר זאלן זיך ניט צופיל בארימען מיטן פאקט וואס ישו איז ארויסגעקומען פון אונזער ראסע'ס לענדן, ווייל מיר האבן אים די ערשטע אפגעשטויסן, פארמושעט און נאכדעם גע-קרייציקט. בלויז יענע "קאיקס" וואס חבר'ן זיך מיט קאמוניסטן און מאכן יד-אחת מיט די נעגער סטראשעט ער מיט "דעפארטאציע קיין פאלעסטינע"; אבער די איבעריקע "קאיקס", וואס ווייסן און געדענקען אז זיי זיינען "קאיקס" און מישן זיך נישט אין פאליטישע עסקים, איז ער גרייט צו טאלערירן אין אמעריקע. נעגער אבער, אלץ איינס וויאזוי זיי זאלן זיך ניט אויפפירן, האבן דא קיין פלאץ נישט. זיי זיינען א באליידיקונג פאר דער אמעריקאנער לאנדשאפט און זייער איינציקער וועג איז: צוריק קיין אפריקע.

קיין בהלה, ווייסן מיר, האט בילבא'ס רעצעפט אין דער נעגער-באפעלקע-רונג ניט ארויסגערופן. עס איז נישטא קיין איין נעגער ביים פולן זינען, וואס זאל זיך דערשרעקן פאר בילבא'ס "ביל", אויב ער וועט אים אריינברענגען אין סענאט. אויב אמעריקע וועט ניט ווערן מטורף; אויב זי וועט בלייבן דאס וואס זי איז די לעצטע עטלעכע דורות געווען — מיט אלע אירע חסרונות און מאראלישע קרומקייטן — וועט קיין איין נעגער פון דאנען ניט דעפארטירט ווערן. בילבא'ס נידערטרעכטיקע משוגעת'ן רופן אבער ארויס ביי א דענ-קענדיקן נעגער זכרונות און פארנעפלטע געדאנקען: ווער ווייסט? אפשר רעדט ארויס פון א ביליקן דעמאגאג'ס מויל א שטיק פארקריפלטער אמת? בילבא'ס פארשלאגן זיינען טאקע א קאריקאטור, אבער וואס איז א קאריקאטור? א פאר-גוזמאטער אמת. אין לאנגן זשבוין איז אפשר טאקע אמעריקע ניט דער אידע-אלער פלאץ פאר אונזער ראסע. גאריסאן ווילארד האט זיך מיט עטלעכע יאר צוריק אויסגעדריקט וועגן אמעריקאנער שמעלצטאפ, אז מיט דער צייט, אין

משך פון עטלעכע דורות, וועט ער אין זיך איבערקאָכן אַלע מינדערהייטן פֿונם לאַנד אַ חוץ צוויי — אידן און נעגער: אידן מחמת אַ סיבה, וואָס זיין מוח קען ניט תּופּס זיין (אַ מיסטעריעזע?). און נעגער — מחמת זייער הויט און קאָליר. אפשר איז ער גערעכט מיט זיין פעסימיזם? אַ סך אידן, ווייזט אויס, זיינען מיט אים מסכים און דערפֿאַר שטיצן זיי די ציוניסטישע באַוועגונג; זיי גרייטן זיך צו פֿאַר דער צוקונפֿט אַן אייגן פֿאַטערלאַנד. אפשר דאַרפֿן מיר, נע- גער, אויך גיין אויפֿן אידישן וועג און שאַפֿן אונזער אייגענעם „ציוניזם“, אַ באַ- וועגונג פֿאַר „שיבת אַפֿריקע“?

איך האָב שוין אַ פֿאַר מאל געהערט פֿון אינטעליגענטע נעגער ווערטער אין פינסקער'ס נוסח; אַפילו דעם טערמין „אויטאָעמאַנציפּאַציע“, די פֿאַרמעלע עמאַנציפּאַציע, האָבן זיי גע'טענה'ט, האָט באַנקראַטירט. ווען דער צפֿון האָט מלחמה געהאַלטן קעגן דרום, מכלומרשט צוליב אונז, האָט ער געמיינט גאָר עפעס אַנדערש; ניט אזוי אונזער טובה, ווי אַ צאָל אייגענע, „ווייסע“ אינטע- רעסן. דזשאַן בראַון ביי האַרפּער'ס פערי אין ווירדזשיניע און הענרי טאַראַ אין מאַסאַטשוזעטס זיינען ניט אַמעריקע. זיי זענען די יחידי סגולה וואָס זענען קיינ- מאל נישט כאַראַקטעריסטיש פֿאַר אַ לאַנד אָדער אַ פֿאַלק, „אַט האָב איך“, האָט מיר אַמאַל איינער פֿון אַזעלכע נעגער געזאָגט, „ניט לאַנג געליענעט אַ פֿאַמפלעט פֿון אַן אַמעריקאַנער אַנטראַפּאָלאָג, אַשלי-מאַנטעגיו. ער לאַכט זיך אויס פֿון אַלע ראַסן-טעאָריעס און עצה'ט די אַמעריקאַנער וואָס ווילן זיך באַ- פֿרייען פֿון זייערע פֿאַראורטיילן, אַז זיי זאָלן וואָס אַפּטער באַזוכן דעם זאָלאָ- גישן גאַרטן. זאָלן זיי זיך גוט איינקוקן אין די מאַלפעס (אַלי אַיינס, צי גאַריליאַס אָדער שימפּאַנזעס), וועלן זיי זען, אַז די האַר ביי די דאָזיקע ברואים זיינען צאַרט און די ליפֿן דין. זיי זענען, הייסט עס, נענטער צום ווייסן מענטשן איי- דער צום נעגער. פֿונדעסטוועגן וועלן זיי דערפֿון ניט דרינגען, אַז דער ווייסער מענטש איז דערפֿאַר ביאַלאָגיש נידעריקער פֿון די קאָלירטע ראַסן. אָבער דער- זעלבער אַנטראַפּאָלאָג, זאָל ער מיר מוחל זיין, וועט מסתמא אויסזוכן ניינצן תּירוצים, פֿאַרוואָס ער זאָל ניט דאַרפֿן איבערנעכטיקן מיט מיר אין איין צימער. אינטעלעקטועל איז ער לחלוטין אַרענטלעך און ער מיינט טאַקע אַלץ וואָס ער זאָגט. אָבער די מחיצה בלייבט, ווייל זי ווערט געשפּיזט פֿון אַנדערע, ניט ראַציאָנאַלע קוואַלן. ענלעכע קוואַלן שפּיזן מסתמא אויך דעם אַנטיסע- מיטיזם.“

* * *

נעגער-„ציוניזם“ איז ניט אינגאַנצן ניי, ניט בילבאָ, יעדנפֿאַלס, האָט אים דערפֿונדן. אַז מ'וויל, קען מען זאָגן, אַז נעגער האָבן אַנגעהויבן פֿראַקטיש זייער „ציוניזם“ נאָך פֿאַר אידן, אומגעפֿער אין דיזעלבע יאָרן ווען מרדכי עמנואל נח האָט געטרוימט זיינע „אַרט“-טרוימען — וואָס האָבן זיך געענדיקט מיט אַ

שטיקל ספעקטאקל אויף גרענד איילאנד, לעבן באַפּאַלאַ — האָבן אַ צאָל באַפּרייטע נעגער־שקלאַפּן, וואָס האָבן ניט געקאָנט שלום מאַכן מיטן פּאַקט אַז קיין פּולבאַרעכטיקטע בירגער פּון אַמעריקע קענען זיי נאָך אַלץ ניט ווערן, זיך אַוועקגעלאָזט קיין אַפּריקע, אויפּבויען פּאַר זיך אַ „נאַציאָנאַלע היים“. פּון זייער קאָלאָניאַזאַציע איז מיט דער צייט אַרויסגעקומען ליבעריע, די ערשטע נעגער־רעפּובליק, פּון אַ געוויסן שטאַנדפּונקט, איז דער נעגער־סטאַטוס אין דער וועלט אַ סך העכער פּונם אידישן, אין דער ערשטער וועלט־מלחמה האָט ליבעריע, אַלס „זעלבטשטענדיקע מלוכה“, דערקלערט קריג קעגן דייטש־לאַנד און האָט זיך נאָכדעם אַפיציעל באַטייליקט אין דער שלום־קאָנפּערענץ פּון ווערסאַי (ליבעריע איז, נאַטירלעך, געווען פּאַרטראָטן אויך אין סאַן־פּראַנציסקאָ אַלס אַ מיטגליד פּון די פּאַראַייניקטע פעלקער). אָבער די עט־לעכע דורות וואָס די נעגער־רעפּובליק אין אַפּריקע האָט שוין אויף איר היס־טאָרישן חשבון (און מ'דאַרף ניט פּאַרגעסן, אַז האַאיטי איז אין תּוֹך אויך אַ נעגער־רעפּובליק) האָבן צו קיין מאַסן־עוואַקואַציע פּון אַמעריקאַנער נעגער ניט דערפּירט. צווישן די עטלעכע מיליאָן באַפעלקערונג פּון ליבעריע זיינען היינט פּאַראַן ניט מער ווי עטלעכע צענדליק טויזנט אַמעריקאַנער נעגער. די איבעריקע זיינען נעגער־שבטים, וואָס אויף וויפל זיי געדענקען — האָבן זיי שטענדיק געלעבט אין יענער געגנט. דאָס ביסל „רעוואַלוציאָנערישקייט“ וואָס האָט אַרומגעכאַפט קליינע צאָלן באַפּרייטע שקלאַפּן אין אַמעריקע האָט זיך שנעל אויסגעוועפּט. פּון שטאַנדפּונקט פּון אַמעריקאַנער נעגערטום, דאַרף ליבעריע באַטראַכט ווערן פּאַר אַן אומגעלונגענעם עקספּערימענט.

אפּשר דאַרף מען זיך דאָ גאָר ניט חידוש'ן. אַז נעגער זיינען אַפּריקאַנער, מעג זיין אַ קלאָרער אַנטראַפּאָלאָגישער אָדער היסטאָרישער פּאַקט. אין זייער באַוואַוסטזײַן פּאַרנעמט אָבער אַפּריקע לחלוטין קיין פּלאַץ ניט. די דיאַלעקטן וואָס זיי האָבן מיטגעבראַכט מיט זיך פּון אַפּריקע זיינען שוין אַזוי גרינטלעך פּאַרגעסן געוואָרן, אַז פּון זיי איז קיין שפּור ניט געבליבן. עס איז אויך פּאַר־געסן געוואָרן זייער פּאַלקלאָר, זייערע היימישע רעליגיעזע באַגריפּן און פּאַר־שטעלונגען. ווי שטיפּמוטערלעך אַמעריקע זאָל ניט האָבן באַהאַנדלט אירע שוואַרצע איינוואוינער אין משך פּון דריטהאַלבן יאָרהונדערטער, איז זי פּאַר די דרייצן מיליאָן נעגער אין אַמעריקע — זייער אייגן לאַנד. אייגן — ווייל קיין אַנדער לאַנד געדענקען זיי ניט, און אין זייער קולטור־זיכרון זיינען לחלוטין ניט פּאַראַן קיין אַפּריקאַנישע עלעמענטן. קיין „חצות“ נאָך אַפּריקע האָבן די אַמעריקאַנער נעגער קיינמאַל ניט געפּראַוועט און עקאָנאָמיש — הלואי זאָל דער רובּ מנין פּון נעגער אין דער אייגענער אַפּריקאַנער רעפּובליק אין אַ דור אַרום דערגרייכן דעם עקאָנאָמישן סטאַנדאַרד, צו וועלכן אַמעריקאַנער נעגער האָבן זיך שוין דערשלאָגן.

א דענקנדיקער נעגער אין אַמעריקע האָט גענוג סיבה צו מאַכן פון דער אַרומיקער ווירקלעכקייט אַ טעאָרעטישן פּוּעל־יוצא, אַז די אידעאַלע לייזונג פאַר זיין ראַסן־פּראָבלעם איז ניט עמאַנציפּאַציע, נאָר אויטאָמאַנציפּאַציע; אַן אייגן לאַנד פאַר די דרייצן מיליאָן קאָלירטע אַמעריקאַנער. ער ווייסט אָבער, אַז קיין ענערגיע פאַר אַזאַ ריזיקער אונטערנעמונג איז ניט פאַראַן — ניט קיין ענערגיע און ניט יענע שעפּערישע פּאַנטאַזיע, אַן וועלכער אַזאַ ענערגיע איז אוממעגלעך. עס פּעלן פאַר דעם קולטור־היסטאָרישע פאַראויסזעצונגען...

* * *

עס איז ניט קיין צופּאַל, וואָס פון דער „ציוניסטישער“ נעגער־באַוועגונג מיט אַ פּערטל יאָרהונדערט צוריק איז גאַרנישט געבליבן, אַחוץ אַ פאַר גאַר־אומאַנגענעמע אַנעקדאָטן.

מאַרקוס גאַרווי האָט לכתחילה אפּשר געגלויבט, אַז פון זיין „אוינווער־סאַלן פאַרבאַנד פאַר פאַרבעסערונג פון דער נעגער־לאַגע“ — וואָס ער האָט געגרינדעט אין דזשאַמעיקאַ צוזאַמען מיט זיין אינגערער פּריינדיק, עמי אַשוואוד — וועט מיט דער צייט אַרויסקומען אַ גרויסע נעגער־אימפעריע. ס'איז אפּשר ניט געווען אויף גאַנצע הונדערט פּראָצענט קיין ספּעקטאַקל און דעמאַגאָגיע, ווען ער איז געקומען קיין ניו יאָרק, זיך דאָ דערקלערט פאַר פרעזידענט (שפּעטער פאַר קעניג און אימפּעראַטאָר) פונם גרעסטן טייל אַפּריקע און האָט אַ צאָל פון זיינע אָנהענגער געשענקט טיטולן פון באַראַנען און פירשטן. טויזנטער און טויזנטער נעגער האָבן אים טאַקע געשטיצט מיט געלט און ווילדע אַוואַציעס; זיי האָבן געזונגען הללויה ווען ער האָט געגרינדעט זיין טרויעריק־באַרימטע שיף־געזעלשאַפּט, איבערצופירן מיליאָנען נעגער פון אַמעריקע „צום אייגענעם קאָנטינענט“, און זיי האָבן ענטוואַסטיש אַפּלאַדירט ווען גאַרווי האָט דערקלערט, אַז די „בלעק סטאַר לאַין“ וועט גיין קיין אַפּריקע, אפילו אויב זי „וועט דאַרפן דורכשניידן ימים און אַקעאַנען פון בלוט“. צי האָבן זיי אָבער באמת געגלויבט, אַז זיי זיינען אים גרייט נאָכצופאַלגן; אז אין אַ שיינעם פּרי־מאַרגן וועלן זיי זיך בפּועל ממש אַרויפּזעצן אויף שיפּן פון דער „בלעק סטאַר לאַין“ און זיך אַוועקלאָזן צום „צוגעזאַגטן לאַנד“? ווי אַזוי האָט זיך אַ געבילדע־טער נעגער אויסגעדריקט וועגן יענע „משיח'ישע טעג“ צווישן אַמעריקאַנער נעגער? גאַרווי'ס נאָכפּאַלגער האָבן אַרטיסטיש־קינדעריש געשפּילט אין „מעיק בעליוו“, אָבער ניט אַרויסגעוויזן קיין „בעליוו“. מיט דער באַוועגונג „צוריק קיין אַפּריקע“ האָבן זיי בלויז דראַמאַטיזירט — פאַר זיך אַליין — זייער פּאַ־טעטישע לאַגע. דאָס איז געווען אַ שטיק פּאַלקס־קונסט, ניט קיין פּאַלקס־פּאַ־ליק.

מאַרקוס גאַרווי'ס פּלאַץ צווישן די נעגער־מאַסן האָט שפּעטער געזוכט צו פאַרנעמען די קאָמוניסטישע באַוועגונג. „צוריק קיין אַפּריקע“ איז אַ ראַמאַנ־

טישע, רעאקציאנערע לאַזונג. די צוקונפט פאַר די נעגער ליגט דאָ אין אַמעריקע; און די צוקונפט פון אַמעריקע גופא ליגט אין סאָוועטישן סיסטעם. רוסלאַנד האָט געוויון דער גאַנצער וועלט דעם וועג, וויאזוי צו לייזן נאַציאָנאַלע און ראַסן־פּראָבלעמען. אַם ירצה השם, ווען אַמעריקע וועט אָנפאַנגען גיין אויפן דרך הישר, וועט אויפגעבויט ווערן אַן אייגענע טעריטאָריע פאַר די נע־גער ניט אין די וויסטע און פּוסטע מדבריות פון אַפריקע, נאָר אין אַ טייל פון דער פּרוכטבאַרער אַמעריקאַנער ערד.

די קאָמוניסטישע פּראָפּאָגאַנדע צווישן די אַמעריקאַנער נעגער אין די דרייסיקער יאָרן וואָלט מען לייכט געקענט איבערזעצן אין אונזערע היימישע, אידישע טערמינען: ניט ארץ־ישראל, נאָר ביראָ־בידזשאָן. די מיליאָנען נעגער אין אַמעריקע האָבן אַ רעכט אויף „נאַציאָנאַלער זעלבסטבאַשטימונג“ — און די דאָזיקע זעלבסט־באַשטימונג דאַרף פאַרווירקלעכט ווערן אין דעם אַזוי גערין־פענעם „שוואַרצן גאַרטל“. ווען מען לייענט היינט נאָכאַמאָל אַדורך די פּאַמפ־לעטן וואָס די קאָמוניסטישע פּאַרטיי האָט צוריק מיט עטלעכע יאָר אַרויסגע־געבן וועגן דער נעגער־פּראָגע „ניגראַ ליבערישאַן“, „דהי נִיגראַס אין אַ סאָויעט־אַמעריקאַ“ און אַנדערע, קען מען זען, וואָס „דער גאַרטל“ איז און ווי גרויס עס האָט געדאַרפט זיין דער דעמאָלסט־געפּלאַנטער נעגער־שער „ביראָ בידזשאַן“. דער היקף איז אַ גאַנץ־באַדייטנדיקע טעריטאָריע, צוזאַמען־געשטעלט פון חלקים פון ערשט־שטאַטן מיט אַ גרויסער נעגער־באַפעלקער־רונג. ער נעמט אין זיך אַרײַן אַזעלכע שטעט, ווי ריטשמאַנד און נאַרפּאָלק אין ווירדזשיניע, מאָנטגאָמערי און אַלאַבאַמאַ, ליטל ראַק אין אַרקענסאַ, מעמפּיס אין טענעסי און דעם וויכטיקסטן צענטער פון דער סאוט, ניו אָרלעאַנס. אין וועלכער מאָס די דאָזיקע מאַפע פאַר „נאַציאָנאַלער זעלבסטבאַשטימונג“ האָט אַפעלירט צו די סענטימענטן פון באַשטימטע שייכטן פון דער נעגער־שער באַ־פעלקערונג, איז ניט לייכט צו וויסן גענוי. קיין „טעריטאָריאַליסטישע“ באַ־וועגונג האָט אָבער די דאָזיקע לאַזונג ניט אַרויסגערופן אין די מאַסן און אַ גאַר גרויסער טייל פון דער נעגער־אינטעליגענץ האָט אַזאַ פּראָגראַם באַטראַכט פאַר נאָך מער אוטאָפּיטיש ווי „עוואַקואַציע“ קיין אַפריקע. דערצו איז ער נאָך פּאַליטיש אָנגעלאָדן מיט דינאַמיט.

די לעצטע יאָרן האָבן מיר כמעט ניט געהערט קיין וואָרט וועגן דעם „שוואַרצן גאַרטל“. דער קאָמוניזם אין אַמעריקע האָט געזוכט צו ווערן אַ רעאַל־פּאַליטישע און פּאַטריאַטיש־בכבוד־דיקע באַוועגונג. די ערלעכערע צווישן די קאָמוניסטן זענען לכתחילה געווען שאַקירט פון אָנווענדן אַ רוסיש־סאַ־וועטישע מאָס אויף אַמעריקאַנער באַדינגונגען. די פאַראייניקטע שטאַטן האָבן אין זייער באַפעלקערונג צענדליקער עטנישע גרופּן; אָבער זיי קענען ניט באַטראַכט ווערן ווי אַ נאַציאָנאַליטעטן־מלוכה. דער רוסיש־סאָוועטישער משל

איז ניט געגליכן צום נמשל שוין מחמת דעם אליין, וואָס דער סאָוועטן-פאַר-באַנד באַשטייט פון אַ צאל נאַציאָנאַלע טעריטאָריעס, בשעת אין אַמעריקע זיינען די פילע נאַציאָנאַלע, שפּראַכן-און ראַסן-גרופּעס טאַפּאַגראַפֿיש צע-וואָרפן און „אויסגעמישט“. עס איז נישט פאַראַן קיין אַמעריקאָנער אוקריינע, אָדער גרוזיע; קיין אַמעריקאָנער אַדזערביידזשאַן אָדער אַרמעניע. דאָס שאַפן אַ נעגער-רעפּובליק אין די דרום-געגנטן איז ניט ווייניקער לעפּיש ווי גרינדן אַ סקאַנדינאַווישע רעפּובליק אין וויסקאָנסין און מינעסאָטאַ; אַ דייטשע רע-פּובליק אין פענסילווייניע, אָדער אַן אייגענע מעקסיקאָנער רעפּובליק אין טעקסאַס און אַריזאָנאַ. ערנסטערע קאָמוניסטן האָבן באַטראַכט דעם גאַנצן ענין „שוואַרצע גאַרטל“ פאַר אַ מיטל צוצוציען די סימפּאַטיעס פון דער נעגער-באַפֿעלקערונג, דורך געבן זיי אַ פּערספּעקטיוו פון פּאָליטישן אויפשוואַונג. זיי זיינען פונדעסטוועגן געווען צופרידן, ווען די פאַרטיי האָט וועגן דעם אויפ-געהערט צו ריידן.

אַבער דער אַמעריקאָנער קאָמוניזם קערט זיך איצט אום צו זיין אַמאָלי-קער „רעוואָלוציאָנערער“ ליניע און עס זיינען שוין פאַראַן סימנים, אַז ער איז גרייט אויפצולעבן דעם ליקווידירטן „שוואַרצן גאַרטל“-לאָזונג. בענדזשאַמין דעיוויס, דער קאָמוניסטישער קאָנסילמען פון ניו יאָרק, איז שוין די טעג (אויף אייגענער אַחריות?) אַרויסגעקומען מיט אַ דערקלערונג, אַז די שאַפונג פון אַ נעגער-רעפּובליק אין טיילן פון די עלף דרום-שטאַטן מוז איצט נאָכאַמאָל ווערן אַ „קאַנדינאַלער פּרינציפּ פון קאָמוניסטישער טאַקטיק“. שולדיק אין דעם וואָס די פאַרטיי האָט די לעצטע יאָרן די זאַך פאַרשוויגן איז, נאַטירלעך, אויירל בראַודער. אָבער איצטער, ווען די באַוועגונג האָט זיך באַפרייט פון זיין דעמאָראַליזירנדיקער השפּעה, וועט די לאָזונג פון אַ נעגער-רעפּובליק ווייטער פאַרנעמען אַ חשוב'ן פּלאַץ אין די קאָמוניסטישע פּאָדערונגען. טאַמער קלינגט עס נאָך ווייניק רעוואָלוציאָנער, האָט דעיוויס געפונען פאַר נויטיק צו באַטאָנען, אַז יענע רעפּובליק, ווען זי וועט געגרינדעט ווערן, דאַרף ווערן אַזוי סאָווערען, אַז זי זאָל אפילו האָבן דאָס רעכט זיך אַפּצוטיילן פון דער אַמעריקאָנער פּעדעראַציע. ניט מער און ניט ווייניקער.

אַמעריקאָנער נעגער זיינען איצט אַ סך מער ראַסן באַוואוסטזיניק ווי זיי זיינען געווען פאַר דער מלחמה. עס גלויבט זיך אָבער ניט, אַז אין זייער באַ-רעכטיקטער מיליטאַנטישקייט וועט זיך צו זיי צוקלעפּן אַזאַ פּאַנטאַסטישע אידיאָמאַטישקייט, מיט וועלכער קאָמוניסטן קלייבן זיך, ווייזט אויס אַפּעלירן צו זיי. עס איז ניט לייכט צו געבן עצות די דרייצן מיליאָן נעגער-בירגער, וויאָזוי זיי זאָלן אין דעם נאָך-מלחמה פּעריאָד קעמפן פאַר זייערע רעכט און סאָציאַלן סטאַטוס. ס'איז אָבער זיכער, אַז פּלענער וועגן פּאָליטישער נעגער-הערשאַפּט אין אַ טייל אַמעריקע, מיט אַ העלפט אָדער העכער אַ העלפט ווייסער באַפֿעל-

קערונג; אוואנטוריסטישער סעפארטיזם און תביעות אויף אזעלכע שטעט ווי ריטשמאנד, מעמפיס אדער ניו-ארלעאנס, וועלכע „מעגן“ צוגענומען ווערן פון אמעריקע — אפילו ווען זיי וועלן זיין (ווי זיי מוזן זיין) בלויז „רעטארישע פלענער“ — טראגן אין זיך די גרעסטע געפאר פארן וואוילזיין פון דער נעגער-באפעלקערונג. די פאראנטווארטלעכע נעגער-פירערשאפט וועט אין דעם פאל דארפן דערפילן א וויכטיקע אויפגאבע: פארהיטן די מאסן פון דברים בטלים און פוסטע חלומות — און לענקען זייער ענערגיע צו ווייני-קער „ספעקטאקולערע“ און מער קאנסטרוקטיווע קאנאלן...

אויב דער נעגער-ראסע אין אמעריקע איז באשערט צו האבן אן אייגענע און רעאלע „גאולה“-באוועגונג, וועט זי קומען פון אינווייניק, פון אויפגע-וועקטע און אקומילירטע פאלקס-כוחות, ניט פון דרויסן און ניט אלס רעזול-טאט פון א דעמאגאגישער פארטיי-לאזונג...

1. די שריי-פאַרטיי און די שווייג-פאַרטיי

אָס ביסל אידישע פאַרמערס, האַלב-פאַרמערס און האַטעל-אייגנטימער האָבן זיך זונטיק אַוונט פאַרזאַמלט אויף אַן אספה אין דער קאַסינאָ פונם האַטעל קאַסמאָפּאָליטאַן. אַ גאַנצן נאַכמיטאַג איז מען געפאַרן איינער צום אַנ-דערן אין די פאַרעלטערטע אויטאָמאָבילן און מען האָט זיך געשושקעט: אָפּ-האַלטן אַ פאַרזאַמלונג היינט אַוונט אָדער „לאָזן עס גיין“? און אויב יאָ אַ פאַרזאַמלונג, וואו זאָל זי פאַרקומען? תחילת האָט מען געטראַכט וועגן בית-המדרש, אָבער צום סוף האָט מען זיך באַרעכנט: די גויים אין די קעטס-קיל'ס ווייסן, אַז זייערע אידן זיינען ניט איבעריק פרום און אַ גאַנצע וואָך איז קיין מנין נישטאַ. דער פּאַסטמייסטער האָט אַ אידישן לוח און ער ווייסט, אַז ס'איז היינט ניט קיין יום-טוב און ניט קיין תענית — וועט מען זיך חידוש'ן: ווי קומט פּלוצים אַזאַ צונויפגעלויף פון אידן אין אַ פשוט'ן זונטיק אַוונט? האָט מען זיך דערשושקעט, אַז דאָס גלייכסטע וועט זיין אָפּצוהאַלטן די פאַר-זאַמלונג אין אַדאַלף זאַנענקראַנצ'עס „קאַסמאָפּאָליטאַן האַטעל“, וואו די קאַסי-נאַ באַהאַלט זיך הינטער אַ פאַר אַלטע געביידעס (אַמאָליקע שטאַל) און אַ צאָל געדיכטע בוימער.

דער ענין, האָבן זיי צווישן זיך גערעדט אויף דער פאַרזאַמלונג, איז אַן ערנסטער און מ'דאַרף זיך גוט באַטראַכטן וואָס צו טאָן. אין דער פרי איז דעם בעקער'ס אלמנה צוגעפאַרן צום אידישן בית-עולם, אַ קוק טאָן אויף דער מצבה פון איר בן-יחיד, וואָס איז צופעליק גע'הרג'עט געוואָרן פון אַ טראַק אין זיין סאָלדאַטן-קעמפּ פון ניו-דזשירזי. זי האָט זיך געוואָלט דערוויסן, אויב דאָס גראַז וואָס זי האָט פאַרזיט אַרום דער מצבה וואַקסט ווי געהעריק. אַ האַלבע שעה שפּעטער איז זי שוין געווען אין דער היים. אַהיימגעקומען — און אויסגעבראַכן אין אַ היסטערישן געוויין. פון די עטלעכע און צוואַנציק מצבות אויפן אינגל בית-עולם זיינען פּערצן אומגעוואָרפן געוואָרן און עטלעכע פון זיי — אויך איר בן-יחיד'ס מצבה — זענען געווען באַשמוצט מיט אַזאַ שטאַף, אַז זי קאָן אים אפילו אויפן מויל ניט אַרויסברענגען. ווער פון די שכנים האָט עס געקאַנט אָפּטאָן?

דער אידישער שאַפּער פונם „סקול-באַס“ האָט זיך אויף דער אספה גע-היצט און געפּאָדערט — מעשים. ער האָט גע'מוסר'ט דעם עולם, הלמאי, מ'האָט וועגן אַזאַ נידערטרעכטיקייט געוואוסט פון אין דער פרי אַן און מ'האָט געמאַכט אַ שווייג. מ'האָט גלייך געדאַרפט לאָזן וויסן דעם שערף. האָבן אים

אנדערע אונטערגעהאלטן און געגאנגען ווייטער: מ'האט גלייך געדארפט טעלעפאנירן — טאקע אום זונטיק — קיין אלבאני, דעם גאָווערנאָר. זאל מען כאַטש איצט ניט אַפּלייגן אין דער לאַנגער באַנק. האָבן זיך נאָכדעם געפונען אַנדערע וואָס האָבן געהאַלטן, אָו מען דאַרף זיין פאַרזיכטיק: טאקע זיך באַ-קלאַגן און פּאָדערן אָו דער גאָווערנאָר זאל גלייך אַראָפּשיקן אַ ספּעציעלע קאַ-מיסיע אויסצופאַרשן דעם ענין, אָבער — ניט לויפן דירעקט. אין ניו-יאָרק זע-נען, כידוע, פאַראַן קאָמיטעטן און וויכטיקע אַרגאַניזאַציעס מיט פּראָמינענטע אידן בראש. זאל מען זיי אַנטעלעפּאָנירן און זאלן זיי זיך ווענדן קיין אלבאני, וועט מען זיך דאַרט גיכער צוהערן. איז אין כּעס געוואָרן לעאָ קאַן, דער איינ-ציקער איד אין דער געגנט וואָס האָט זיך פאַר'עקשנ'ט און וויל אַ חוץ דער פאַרם קיין אַנדערע געשעפטן ניט האָבן: „וואָס מיר קאָמיטעטן און ווער מיר אַרגאַניזאַציעס! אויף וואָס דאַרף איך האָבן פּראָמינענטע אידן? ס'איז אַמעריקע, ניט פּוילן און ניט דאָס אַמאָליקע רוסלאַנד. זיינען מיר אַמערי-קאַנער אַדער ניט? אויב יאָ, דאַרפן מיר פון קיינעם קיין פּראָטעקציע ניט האָבן. גלייך צום גאָווערנאָר! איך אַליין בין גרייט נאָך היינט ביינאַכט אַוועק-פאַרן צו אים. אויב מיר וועלן פאַרשווייגן דעם חילול-השם היינט, וועט מען אונז מאַרגן אונטערצינדן די הייזער און איבערמאַרגן וועט מען אונז אַנהויבן קוילענען“.

זיינען שוין כמעט אַלע געווען פאַרטיק מסכים צו זיין מיט לעאָ קאַן און אים לאָזן פאַרן צום גאָווערנאָר. „מיר צאָלן אים וויידזשעס“, האָט אַ קליינ-וואוקסיק אידל, אונטערשפּרינגנדיק אָו ער זאל אויסזען העכער, צוגעגעבן היץ. אָבער דאָ האָט זיך אויפגעשטעלט מאַרקוס אונגאַר און אַנגעהויבן אַפּע-לירן צום עולם, מ'זאל זיך ניט היצן און ניט אַפּטאָן אין איילעניש קיין נאַ-רישקייטן:

„באַרעכנט זיך“, האָט ער געטענה'ט, „וואָס וועט זיין, אויב איר וועט לויפן צום גאָווערנאָר? מען וועט די מה'יעשה/ניקעס געפינען, און זיי מוזן פאַרשיקן אין טורמע אויף אַ פאַר חדשים. איר ווייסט, וואָס דאָס הייסט? איר מיינט, אָו די שכנים וועלן אונז מוחל זיין, אויב אַ פאַר פון זייערע זין וועלן דאַרפן אַפּזיצן אַ טערמין... איבער אידן? מיר וועלן אַנמאַכן ביי זיי אַן אייביקע שנאה. מיר אַלע וועלן מוזן פון דאַנען זיך אַרויסציען, איצט לאַמיר רעדן אויף צוריק: מ'וועט די חברה ניט געפינען. וועט דאָס הייסן, אָו מיט אידן מעג מען אַפּטאָן כל דבר אסור און קיינער קריגט ניט קיין עונש. אַחוץ ווייטיק, וועלן מיר נאָך ליידן בושה אויך. מען וועט אונז אויסלאַכן אין דער גאַנצער קאָנטיי“.

זיינען אַ פאַר אידן אויף מאַרקוס אונגאַר אין כּעס געוואָרן: „איז וואָס. ווילט איר, זאלן מיר טאָן? פאַרשווייגן די גאַנצע זאַך?“ פונם עולם האָט עמיצער אפילו אַ וואָרף געטאָן: „מה יפית'ניק!“

אַבער מאַרקוס אונגאַר איז ביי זיך ניט אַראָפּגעפאַלן. ער האָט אַ קלאַפּ געטאַן איבערן טיש און אָנגעהויבן שרייען:

„יאָ, פאַרשווייגן די גאַנצע זאַך. אפילו צווישן זיך טאָר מען מער וועגן דעם ניט רעדן. האַלטן עס בסוד, אַז ס'זאָל צו די צייטונגען ניט אָנקומען. פאַרגעסט ניט, אַז מיר זיינען ניט די איינציקע אידן אין אַמעריקע. מ'קען געוואוינער ווערן אין אַנדערע געגענטן וואָס מ'האַט דאָ מיט אונז געטאַן און מ'זאָל דאָרטן אָנהויבן נאָכטאָן אונזערע שקצים. ס'קען נאָך, חס וחלילה, ווערן אַן עפידעמיע פון פאַרשווערן אידישע בית-עול'ס. לאַמיר האַלטן מויל... פאַרגעסן... אַנדערע מאַכן פאַרגעסן... מאַרגן זאָלן מיר צורעכט מאַכן די מצבות, זיי שטעלן אויף זייער פּלאַץ און זיך ניט וויסנדיק מאַכן... ס'האַט גאַרנישט ניט פאַסירט...“

זיין אַרגומענט האָט אויף אַ ווייל געווירקט. עטלעכע מינוט נאָכאַנאַנד איז דער עולם געזעסן שווייגנדיק: דער אַלטער אונגאַר האָט נאָך זיין שכל ניט אויסגעקרענקט; מ'דאַרף דאָך האָבן אין זינען אַנדערע אידן אויך... אַן עפידעמיע, זאָגט ער, קען זיך נאָך, חס וחלילה, פאַרשפּרייטן. איז אפשר טאַקע גלייכער אָפּצואווישן די ליפּן און — פתח שין שאַ?

אַבער מיטאַמאָל האָבן זיך דערהערט נייע פּראָטעסטן. דריי אידן האָבן גלייכצייטיק אָנגעהויבן שרייען אויף הייזעריקע קולות, אַז זייערע זין זיינען אין פאַסיפּיק — און זאָל דאָ דער עולם באַשליסן וואָס ער וויל — זיי וועלן זיך ניט אונטערגעבן. זיי וועלן מאַכן דעם גרעסטן סקאַנדאַל אין דער קאָנטי, אין סטייט; זיי וועלן לויפּן קיין וואַשינגטאָן און אָנשפּאַרן, אויב מ'וועט דאַרפן, אפילו ביים פרעזידענט. אויב דאָס זאָל אָפּגיין די כוליאַגעס גלאַט, וועלן זיי קומענדיקע וואָך נאָכאַמאָל אָפּטאַן דאָסזעלבע — און אפשר נאָך ערגערס...

דער עולם האָט זיך צעטיילט אויף צוויי „פאַרטייען“: אויף אַ שריי-פאַרטיי און אויף אַ שווייג-פאַרטיי...

* * *

האַלב נאָך צוועלף האָט דער דאָקטאָר פּונם דערבייאיקן שטעטל פּו-נאַנדערגעטיילט צווישן די פאַרזאַמלטע קליינע שטיקלעך פּאַפּיר: מ'האַט באַ-שלאָסן — צו ציען קוויטלעך.

2. אַ באַזוך ביי אַן אַבל

י"ם פּראָפּעסאָר פּון סאַנסקריט זיינען געזעסן דריי פון זיינע ווייסע פּריינט און האָבן געשמועסט וועגן אַלץ אויף דער וועלט, אַחוץ דעם עיקר. זיי זיינען געקומען צו זייער הינדו-קאַלעגע אים מנחם אַבל זיין. ערשט

נעכטן זיינען זיי געווען אויף דער לוייה פון זיין פארשטאָרבענער פרוי, אַ ווייסע
אַמעריקאַנערין פון אַריסטאָקראַטישן אָפּשטאַם. זיינען זיי איצט געקומען
פאַרברענגען מיט זייער קאַלעגע אַ שעה, אָפּציען זיינע מחשבות פּונם אומגליק.
פון די ערשטע מינוטן אָן האָבן זיי זיך געפילט מער ווי אומבאַקוועם. לויט
זייערע באַגריפּן זעט דער פּראָפּעסאָר ניט אויס צעבראַכן (אָדער אפּשר קענען
זיי ניט לייענען פון קיין אַריענטאַליש פּנים?). זיי האָבן געוואוסט, אַז ער האָט
מיט זיין פּרוי אָפּגעלעבט ניין און צוואַנציק יאָר. דער אַלגעמיינער איינדרוק
איז שטענדיק געווען אַז דאָס איז אַ זיווג מן השמים. נאָר אַט זיצט ער איצט
פאַר זיי, אויפן צווייטן טאָג פון דער לוייה — שטיל, אָבער ניט דערשלאָגן;
פּייערלעך-טרויעריק, אָבער ניט „דעבאַלאַנסירט“. טויט, האָבן זיי זיך גע-
טראַכט, איז פאַר מענטשן פּונם ווייטן מזרח ניט דאָס זעלבע וואָס פאַר אונז;
לעבן, מסתמא, האָט אויך פאַר זיי אַן אַנדער אַראַמאַט. האָט זיך דער שמועס
ניט געקלעפט און מאַמענטנווייז האָבן זיי אפילו געפילט די געפאַר, אַז אַט-
אַט גליטשן זיי זיך אַראָפּ אויף די רעלסן פון פּריוואַליטעט.

האַט דער אבּל אליין זיי אַנגעהויבן אַרויסהעלפּן:

„ווייסט איר, וועגן וואָס איך טראַכט היינט? ס'קען זיין אַז איך וועל אייך
שאַקירן; איך האָף אָבער, אַז איר וועט מיך פאַרשטיין, איר געדענקט, ווי
כ'האַב אייך אַמאָל דערציילט וועגן אַן אינדישן רעוואַלוציאַנער וואָס איז גע-
גאַנגען צו דער תּלייה? מ'האַט אים אַנגעזאָגט, אַז אים איז געבליבן צו לעבן
נאָך פינף מינוט. דאָס געזעץ דערלויבט אים צו זאָגן צו די אַנוועזנדיקע „דאָס
לעצטע וואָרט“, — אַלץ איינס וואָס ער וויל. האָט ער זיך אַוועקגעשטעלט פאַר
די שררות, פאַרן דאָקטאָר, פאַרן הענקער, אויפּגעהויבן די רעכטע האַנט און
דערקלערט: נאַרישע מענטשן וואָס איר זייט! איר מיינט, אַז אין פינף מינוט
אַרום וועט איר פון מיר פּטור ווערן אויף אייביק. געווען און נישטאָ. אָבער
איך קען אייך פאַרזיכערן, אַז אין זעקס מינוט אַרום, ווען איך וועל שוין, לויט
אייערע מאַטעריאַליסטישע באַגריפּן, זיין „טויט“, וועל איך — אַנטשולדיקט
מיר די וואולגאַריטעט — אויסמאַכן אַן אַפּליקאַציע: איך וועל נאָכאַמאָל גע-
בוירן ווערן! גלויבט מיר, אַז איך וועל זיך לאַנג ניט דאַרפן בעטן. אין עטלעכע
טעג אַרום וועל איך — ווי זאָגט איר דאָס אויף אייער לשון? — אויפשטיין
תּחית המתים. עס זיינען פאַראַן היינט אין אינדיע גענוג שוואַנגערע פּרויען
— און איר קענט קיינמאָל ניט וויסן פון וועמענס מוטערטראַכט איך וועל
אַרויסקומען. ניין, איר ווערט פון מיר ניט פּטור. אין אַכצן-ניינצן יאָר אַרום
וועט איר מיך אפּשר נאָכאַמאָל דאַרפן פירן צו דער תּלייה, אָדער — איך אייך.
אויף ווידערזען, מיינע האַרן!“

צוליב וואָס דערמאָן איך אייך אַן דעם דאָזיקן אויסטערלישן פּאַקט? יע-
נער רעוואַלוציאַנער איז שוין געווען אַ פּריידענקער און געטאָן צענדליקער

זאכן וואָס אַ הינדו אָדער אַ בודיסט טאָר ניט טאָן. אָבער די אמונה אין רע-
אינקאָרנאַציע איז אים געבליבן אין בלוט — און ער האָט די ענגלענדער מיט
זיין „גלגול“ גאַנץ ערנסט געדראָט... נו, איך גלויב אויך אין ווידערפאַר-
קערפערונג, און נאָכאַמאָל אָדער אין פיל-מאָל געבוירן ווערן. ביי מיר איז די
אמונה ניט נאָר, אין בלוט, נאָר אויך אין גייסט, אין מיין גאַנצער פילאָזאָ-
פישער אַנשוואונג. איך ווייס, אַז איך בין נאָך ניט ראוי אַרײַנצוגיין אין דער
איביקייט פון נירוואַנאַ. איך בין נאָך צופיל געבונדן, ערדיש, קנעכט פון
ליידנשאַפטן. איך וועל נאָכאַמאָל אַרויסקומען פון אַ מוטערטראַכט, פון אַן
אינדישער מוטערטראַכט. און איך מוז אייך זאָגן דעם אמת: אין יענעם
גילגול, וועל איך מיט קיין ווייסער פרוי ניט חתונה האָבן...

„איך האָב אייך געוואָרנט: איר וועט אפשר זיין שאַקירט. איר ווייסט וואָס
פאַר אַ קרבן מיין פרוי האָט צוליב מיר געבראַכט. אויך היינט רייסט אַן
אַמעריקאַנער פרוי אויף די אויגן פון איר גאַנצער סביבה ווען זי נעמט אַ
קאָלירטן. נאָך ערגער איז דאָס געווען צוריק מיט העכער אַ פערטל יאָר-
הונדערט. איר משפחה האָט זיך פון איר אָפגעזאָגט, אירע פריינט האָבן זי פאַר-
לאָזט... קיין ליכטיקערן מענטשן האָב איך אין אייער לאַנד קיינמאָל ניט
געזען... זי איז דורכגעגאַנגען דורך מיין לעבן עפעס ווי אַ מין בלויע לבנה-
זויבערקייט... אָבער די אַלע יאָרן איז צווישן אונז געשאַטען אַ מחיצה; אַ
קוים-קוים באַמערקבאַרע, אַ כמעט ניט רעגיסטרירטע — אָבער דאָך אַ
מחיצה... גלייך ווי צוויי באַשעפענישן פון צוויי באַזונדערע פלאַנעטן, גיין —
פון צוויי באַזונדערע קאָסמאָסן, האָבן זיך באַגעגנט און האָבן דערפילט איינער
צום אַנדערן דעם צויבער פון אַ מאַגעטישער צוציאונג. מיר האָבן שוין איינס
אַן דעם אַנדערן ניט געקאָנט לעבן — און דאָך... איך באַטראַכט עס ניט
פאַר קיין צופאַל, וואָס מיר האָבן קיין קינד ניט געהאַט... בלומען, די שענסטע
און צאַרסטע בלומען — אָבער פאַר פרוכט האָבן מיר ביידע קיין כוח ניט
געהאַט: דער מאַגענט האָט ניט אָפגעשאַפט די פרעמדקייט... איך ווייס, איך
ווייס, מיינע פריינט, אַז אין דער איביקייט איז יענע פרעמדקייט ניט פאַראַן
און דאָס אמת'ע „זיין“ ווייסט ניט פון מחיצות: איך בין דו, דו ביזט איך,
נישטאָ קיין סוביעקט און נישטאָ קיין אַביעקט. אָבער דאָ, אויף דער וועלט,
ווי איר זאָגט, אין דער וועלט פון אילוזיע, זיינען די מחיצות — רעאַל...
געבענטשט זאָל זיין איר אַנדענק; אָבער איך וועל נאָכאַמאָל געבוירן ווערן און
געפינען מיין זיווג“...

אויפן וועג אַהיים האָבן די דריי ווייסע פריינט געשוויגן. זיי האָבן געהאַט
אַ נעפלדיקן, משונה'דיקן, כמעט אַבסורדן געפיל, אַז זיי אַליין זיינען אַט נאָר-
וואָס געווען אין קאָנטאַקט מיט אַן אַנדער פלאַנעט...

3. סאַראַיאַנ'ס אַמעריקע

ווייליאַם סאַראַיאַן מאַכט ניט קיין סוד פון זיין אַפּשטאַם. פאַרקערט, אַ סך מיינען אפילו, אַז ער מאַכט אַ קאַריערע פון זיין אַרמענישער עקזאַטישקייט.

אין דער הקדמה צו איינעם פון זיינע לעצטע ביכער ("The Human Comedy" געפינט ער פאַר נויטיק אויסצוזאָגן, אַז זיין מאַמע פאַרשטייט נאָך אַלץ נישט קיין ענגליש. ער גלויבט, אַז מיט דער צייט וועט עמיצער איר בערזעצן זיין ווערק אויף אַרמעניש און אַז אַן אַנדערער וועט עס פאַר איר פאַרלייענען (און דאָס קען הייסן צוויי זאַכן: ערשטנס, אַז זיין מוטער קען אויך קיין אַרמעניש ניט לייענען, און צווייטנס אַז סאַראַיאַן גופא קען ניט גענוג אַרמעניש בכדי פאַר איר פאַרצוליענען זיין אייגן איבערזעצט בוך).

סאַראַיאַן, הייסט עס, שעמט זיך ניט מיט זיין יחוס. אָבער ווען מען לייענט איבער זיין "מענטשלעכע קאָמעדיע", דאַרף מען ניט אַנקומען צו קיין דע-טעקטיוו-פּסיכאָלאָגיע, בכדי אויסצוגעפינען, ווי שטאַרק ער גאַרט נאָך אַן אַמעריקע, אין וועלכער אַלע סעפּעראַטע יחוס'ן וועלן פאַרגעסן ווערן.

מיר גייט דאָ ניט אין דער ריין-קינסטלערישער זייט פון זיין בוך. טיילמאָל קלינגט זיין פּראָזע ווי קינדערגאַרטן-מאַטעריאַל (בכיוון? אַ "טריק" אַזאַ?). איטאַקא, קאַליפּאָרניע, וואו די האַנדלונג שפּילט זיך מערסטנס טייל אָפּ, איז אַ לאַ-הייה'דיק ולא נברא'דיק שטעטל, אַ משל, אַ שטיק סינטע-טישע אוטאָפּיע פון אַ גוטער, אַנשטענדיקער, ליריש-אידיילישער אַמעריקע. ווי אַלע סענטיםענטאַלע ווערק, איז אויך דאָס בוך פאַרפּירעריש — פאַר די וואָס זיינען דאַנקבאַר אַ שרייבער ווען ער נעמט זיך אונטער זיי צו פאַרפירן אויף צוויי-דריי שעה (אויף לענגער סטייעט ניט ביי סאַראַיאַנען קיין בוימל פאַר זיין צויבער-לאַמפּ). אָבער ניט דאָס בין איך אויסן. וואָס מיר וואַרפט זיך אין די אויגן אין יענעם בוך, איז סאַראַיאַנ'ס חלום וועגן אַ קינפטיקער אַמערי-קע — אָט טאַקע נאָך דער איצטיקער מלחמה — וואָס וועט באַשטיין פון "סחם" אַמעריקאַנער, אָן אַן הינטערגרונט, אָן אַ פאַרגעשיכטע, בלויז מיט אַ צוקונפט. די פאַרגאַנגנהייט צעטיילט, די צוקונפט (לאַמיר זיך אַלע איינרעדן) פאַראייניקט, האַרמאָניזירט, מאַכט פון מיליאָנען — איינס. דער יונגער מאַ-קאַלעי שטאַרבט אויפן אייראָפּעאישן שלאַכטפעלד פאַר אַמעריקע, פאַר זיינער און פאַר סאַראַיאַנ'ס אַמעריקע און פאַר אירע קינפטיקע, כמעט-אַנאַנימע בירגער; אָט פאַר יענע וואָס וועלן געפינען ברידערלעכקייט אין זייער אַנאַ-נימיטעט. איר גלויבט ניט? "אָט זעט איר דאָך!" ... הערט זיך איין צום שמועס צווישן מאַקאַלעי'ן און אַן אַנדער סאַלדאַט, מיט וועמען ער באַפריינדעט זיך פריער אין קאַזאַרמע און נאָכדעם אויפן וועג צום פּראָנט.

„דיר איז גוט“, טענה'ט דער פריינט צו מאַקאַלע'ען, „דו ווייסט פון וואָר-
גען דו ביזט — פון איטאַקאַ, קאַליפּאָרניע. דאָרט וואָרט אויף דיר אַ מאַמע,
אַ שוועסטער, צוויי ברידער, אַ מיידל-פריינט און אויף דער וואַנט — דער
פאַרטערט פון דיין פאַרשטאַרבענעם פּאָטער. דו האָסט אַן אַדרעס. וואוהין וועל
איך זיך צוטוילען, אויב איך וועל לעבן בלייבן און צוריקקומען קיין אַמע-
ריקע? איך בין אַן אונטערגעוואָרפן קינד, אויסגעוואַקסן אין אַ יתומים-הויז.
איך ווייס אפילו ניט די נעמען פון מיין פּאָטער און מוטער און פון וואָס פאַר
אַ נאַציאָנאַליטעט זיי זיינען געווען.“

אַבער מאַקאַלע טראַגט שוין אין זיך זיין שאַפער סאַראַיאַנס וויזיע
פון דעם אַמעריקאַנער אחרית הימים, וואָס קלאַפט שוין, אַזוי צו זאָגן, אין
אַלע אונזערע טירן (זיין פּאַמיליע אין איטאַקאַ צוזאַמען מיט גוטע שכנים גייט
זונטיק דאווענען אין קירכע. וואָס פאַר אַ קירכע איז דאָס? אַ קאַטוילישע, אַ
לועטעראַנישע, אַדער גאַר אַ חב"ד'ער מנין? דאָס קענען מיר ביי סאַראַיאַ-
נען ניט אויסגעפינען. נאָך וואָס פרעגט איר? דאָס איז „סתם“ אַ קירכע, אַדער
„די“ אַמעריקאַנער קירכע). מאַקאַלע רעדט איין זיין חבר, אַז ער האָט אַ
היים — און די היים איז גאַנץ אַמעריקע. דאָרט האָט מען דיך געפונען, אַ דאָר-
טיקער ביזטו. ווייסט ניט ווער דיין טאַטע-מאַמע זיינען געווען? אפשר איז
עס נאָך בעסער: ביזטו אַ „סתם“ אַמעריקאַנער, אַן אַל-אַמעריקאַנער, אַן
אַמעריקאַנער אָן אַ צוגאַב, אַט ווי אַמעריקאַניש עס איז אַ בוים וואָס איז אויס-
געוואַקסן אין איינעם פון די אַכט און פּערציק שטאַטן. ווער פרעגט אַ בוים
אויף הינטערגרונט, אויף אַ מעטריקע, אויף טאַטע-מאַמע?

און דער חבר לאַזט זיך איינריידן, ער קומט צוריק פון פּראַנט און לאַזט
זיך אַוועק גלייך קיין איטאַקאַ. ווען ער קומט אַהינצו אָן, עפנט זיך די טיר ביי
דער מאַקאַלע פּאַמיליע: קום אַריין, אַמעריקאַנער, זיי דאָ ביי זיך אין דער
היים און אם ירצה השם, גאַר אין גיכן וועלן מיר שטעלן פאַר דיר אַ חופּה
מיט דער חנ'עוודיקער מאַקאַלע-טאַכטער — און טאַקע דאָרט, אין יענער נאָ-
מענלאַזער, הינטערגרונטלאַזער, „אַמעריקאַנער“ קירכע.

איך מוז זיך מודה זיין, סאַראַיאַן, אַז כ'האָב דיר אָפּגעטאַן אַ גראַב,
וואוּלגאַר שפּיצל. כ'האָב פאַרגעלייענט יענע שטעלן פון דיין בוך (אין מיין,
אמת, זייער אומפּערפּעקטער אידישער איבערזעצונג) צו אַן אַלטער אידישער
פרוי, וואָס פאַרשטייט אויך ניט, אַט ווי דיין מאַמע, קיין ענגליש. אירע אויגן
האַבן זיך אָנגעפילט מיט אימה און ניט טראַכטנדיק קיך סך, האָט זי אַ זאָג
געטאַן: „אַ פּיינע מדינה וועט דאָס אַמאָל זיין, לויט דיין אַרמענער קומט אויס, אז
כדי לייכט צו ווערן אַן אַמעריקאַנער, איז דאָס בעסטע גאַר צו זיין — אַ ממזר...
אויף אַלע פּוסטע פעלדער, אויף אַלע וויסטע וועלדער... אַ רחמנות אויף
זיין מאַמע...“

דער קריסטלעכער „ברוך דיין אמת“

וואָס דאַרף מיט זיך טאָן די שארית-הפליטה פון אייראָפּעאישן אידנטום?
וואָס דאַרפן מיט זיך טאָן אידן בכלל, נאָך דעם וואָס העכער אַ דריטל
פון זייער פּאָלק איז אויסגעמאַרדעט געוואָרן? וואָס איז דער מוסר-השכל
וואָס זיי דאַרפן זיך אַראָפּנעמען פון טרעבלינקע און אוישוויץ? און וואוהין
זאָלן זיי איצט ווענדן זייער גייסטיקן בליק? וואו קענען זיי געפינען טרייסט,
אַ נייעם זין פאַרן לעבן, אַ תיקון פאַר זייערע נשמות?

די דאָזיקע פּראָגע ווערט דיסקוטירט אין אַ וויכטיקער קאָטוילישער
צייטשריפט. די ענגלישע דאָמיניקאַנער גיבן אַרויס אין אַקספּאָרד אַ חודש-
זשורנאַל „דהי בלאקפרייערס“, פון אַ גאַנץ הויכן אינטעלעקטועלן ניוואָ.
אַבער דאָס שטערט זיי ניט פון צייט צו צייט אַרויסצואווייזן טעמפּקייט, אַ
מאַנגל פון מידות און אפילו פון עלעמענטאַרע מאָניערן. אַזאַ טעמפּקייט ווייזט
אַרויס איצט איינער פון זייערע שרייבער (א. פ. דעי). ווען ער שטעלט זיך
אַפּ, אין פעברואַר-העפט, אויף דער גייסטיקער לאַגע פון אידן.

ערשטנס: פאַרוואָס האָט עס פאַסירט? ווען איינער וואָס גלויבט, אַז גאָט
פירט די וועלט מיט השגחה שטעלט אַזאַ פּראָגע, הייסט עס דאָס זעלבע, ווי
פּרעגן: ווי אַזוי האָט גאָט געקאַנט דערלאָזן, אַז מיליאָנען אומשולדיקע מענטשן
זאָלן אומגעבראַכט ווערן פון מערדערישע מענטשן? די פּראָגע איז, פאַר-
שטייט זיך, אַלט ווי די וועלט; אַלט, לכל הפחות, ווי רעליגיע — זינט זי האָט
אויפּגעהערט צו זיין מאַגיק און געשאַפן מאַראַלישע פּרינציפּן פאַר מצוות וואָס
אויך גאָט מוז זיי מקיים זיין, איוב האָט די פּראָגע געפּרעגט אין אַלטערטום,
דער גריך עסקילאַס און עטוואָס שפּעטער סאַפּאָקלעס האָבן עס געפּרעגט אויף
זייער אופן. דער ענין „צידוק הדין“ האָט ניט אויפּגעהערט צו מאַטערן דאָס
רעליגיעזע געוויסן פון מענטשן ביז היינטיקן טאָג. צוריק מיט עטלעכע יאָר
האַט דער אַמעריקאַנער פּילאָזאָף מאַנטעגיו פאַרמולירט די פּראָבלעם אויף
אַן אופן, וואָס וואַלט זיך איוב'ן געלייגט אויפן שכל: אַדער גאָט איז אַל-
מעכטיק און אוממאַראַליש, אַדער ער איז מאַראַליש און ניט אַלמעכטיק
(און ביי אונזער אייגענעם ביאָליק'ן געפינען מיר אין „בעיר ההרגה“, אַ שטעלע
וואו גאָט זאָגט צו פּאָגראַמירטע אידן: „עני אני כמותכם“, — איך בין אַזוי
אַרעם און שוואַך ווי איר זייט). דער קאָטוילישער שרייבער היט זיך פון צו זיין
גאַר קאָטעגאָריש, ווען ער שטעלט אַזעק די פּראָגע. דאָך קען ער זיך ניט
אינהאַלטן פון איבער-חור'ן, אויף אַ פּאַרזיכטיקן אופן, אליפּז התימני'ס אַן
אַרגומענט: מסתמא זיינען די פאַרמוטשעטע און אויסגעמאַרדעטע אויך ניט

געווען אינגאנצן ריין פון זינד. ער דערמאנט זיך, אז אין די צייטן ווען די רוימער האָבן פאַרפּאָלט די אינגע קריסטלעכע געמיינדע, זענען געווען קריסטלעכע שרייבער וואָס האָבן די פאַרפּאָלגונגען דערקלערט פאַר אַן עונש מן השמים: גאָט שטראַפט זיינע קינדער פאַרן עובר זיין אויף געוויסע עבירות, און די רוימישע געצנדיגער, וואָס האָדעווען וועלן און לייבן מיטן פלייש פון קריסטלעכע מאַרטירער, זיינען גאָט'ס שליחים אָדער אינסטרומענטן. אין אונזערע צייטן, זאָגט דער שרייבער, זיינען געווען מאַרטירער-פעלקער — אַחוץ אידן אויך פּאָלאַקן, אירלענדער, אַרמענער און אַסירער. נאָר אינגאנצן ריין פון זינד זענען זיי מסתמא ניט געווען, און אפשר דערפאַר האָבן זיי גע-קראָגן זייער עונש. אַזאַ הנחה, ווייסט פּאָדער דעי, וועט מסתמא ביי אייניקע ליענער אַרויסרופן גרויס אומצופרידנקייט, אָבער זי האָט, לכל הפחות, די מעלה וואָס זי וואַרפט אַ ליכט-שטראַל אויף דעם פּראָבלעם פון לידן. זאָלן מיר אין כּעס ווערן אויפן ענגלישן דאָמיניקאַנער פאַר זיין „ברוך דיין אמת?“ אויב אַזאַ פּירוש אויף אידישע לידן שאַקירט, איז ער ניט דער איינציקער וואָס איז דערמיט נכשל געוואָרן. אויב דער ליובאַוויטשער רבי האָט געקאָנט שרייבן אין אונזערע טעג (אָדער מ'האָט דאָס געשריבן אין זיין נאָמען), אז דער אי-דישער מאַסן-אומקום אין אייראָפּע איז גאָט'ס עונש פאַר ניט אָפהיטן אידיש-קייט — וואָס פאַר אַ טענות קען איך שוין האָבן צו אַ דאָמיניקאַנער מאַנאַך? דער ליובאַוויטשער רבי איז מיר שולדיק אַן ענטפּער, וועלכן ער וועט מיר מסתמא קיינמאָל ניט געבן: פאַרוואָס בין איך ניט פאַרברענט געוואָרן אין איינעם פון היטלער'ס אויוונס אָדער דערשטיקט געוואָרן אין איינער פון זיינע גאַז-קאַמערן? פאַר וועלכע מעשים טובים (איך וואָלט אפילו ברוטאַל צוגע-געבן: פאַר וועלכע זכות אבות?) האָב איך זוכה געווען דערצו, אז אפילו אַ האָר אויף מיין קאָפּ זאָל ניט געקרימט ווערן, ווען דער גרויסער „עונש“ האָט זיך אויף אונז אַראָפּגעלאָזט? פאַרוואָס בין איך און טויזנטער אַזעלכע ווי איך געשווינט געוואָרן, בשעת אַזויפיל שלומי אמוני ישראל אין פּוילן (ניט מער זינדיקע ווי דער ליובאַוויטשער רבי מיט זיינע היגע חסידים) זיינען באַשטראַפט געוואָרן? אָבער נאָך וואָס „פּאַלעמיזירן“ מיטן ליובאַוויטשער רבי'ן? אויך זיין „פּירוש“ איז מיר לייכטער אָנצונעמען ווי דעם „פּירוש“ פון אַ פּראָמינענטן מזרח-רב (א תלמיד-חכם מיט אַ גרויסן יחוס), וואָס האָט, אין מיין ביי-זיין, געפרוואוט געבן אַ „טעאָלאָגישע“ אויסטייטשונג פאַר אונזער אומ-גליק אין אייראָפּע. פאַר אים איז דער ריבונן של עולם אַ גוטער „פּאַלי-טישער ציוניסט“ (פּאָליטישער ציוניזם איז, אַזוי צו זאָגן, איינער פון גאָט'ס אומענדלעכע אַטריבוטן, פון וועלכע שפינאַזאַ, אין זיין באַגרעניצטקייט, האָט תּופּס געווען בלוזן צוויי). דער שומר ישראל האָט געוואוסט שוין מכמה יאָרן — ער איז מסתמא אַ פליסיקער ליענער פון גאַזעטן — אז אין די הויכע

פענסטער אויף דער וועלט נוצט מען קעגן ציוניזם אן ארגומענט : ארץ-ישראל איז צו קליין, און מ'זאל דאָרט קענען לייוון די פּראָבלעם פון אַזאַ גרויסער צאָל אידן. וואָס זשע טוט גאָט? האָט ער (דורך היטלערן!) אפשר בכיוון פאַר-קלענערט די צאָל אידן, כדי ... אָפּצושלאָגן יענעם אַרגומענט. אַט אַזאַ מין דעבאַטאַנט איז דער יושב במרומים, און אַט אויף אַזאַ אופן „געווינט“ ער אַ פּאַליטישע דיסקוסיע, ניט ווי מיר, לא יוצלח'דיקע בשר-ודמ'ס. ביי יענער מסיבה, וואו דאָס איז אַרויסגעזאָגט געוואָרן, זיינען געזעסן נאָך עטלעכע אידן מיט פּאַספּאַרטן פון פּרומקייט — און קיינער פון זיי האָט קיין קריעה ניט געריסן ווען זיי האָבן געהערט אַט דעם חילול-השם. ווי קען מען שוין נאָך דעם האָבן טענות צום ליובאַוויטשער, אָדער אין כּעס זיין אויף אַ דאָמיניקאַנער אין אַקספּאַרד? ...

* * *

אַבער ניט דאָס איז דער עיקר. דער עיקר איז, וואָס ער זעט איצט פאַר-אויס פאַר מאָדערנע אידן אַ גרויסע צוקונפט און אַ רייכע „ירושה“. אַ סך פון די אידישע קדושים אין אייראָפּע, ווייסט ער, זיינען אומגעקומען ווי שאָף אין דער יאַטקע — אַן אמונה, ניט „על קידוש השם“, אַן אַ בליק אין דער אייביקייט. זיי זיינען געווען ווי זאַנגוויל האָט זיך אַמאָל אויסגעדריקט, „פאַ-סיווע מאָרטירער“: ניט זיי האָבן אַוועקגעגעבן זייערע לעבנס, נאָר די לעבנס זיינען ביי זיי צוגענומען געוואָרן — און קיין שום ברירה איז פאַר זיי ניט געשטאַנען. זיי זיינען אומגעבראַכט געוואָרן ניט פאַר זייער אמונה, וועלכע זיי וואָלטן געקאַנט אויסבייטן אויף אַן אַנדערער און האָבן דאָס ניט געוואָלט טאָן אויס טרייהייט צו זייער גאָט (דענסטמאָל וואָלטן זיי געווען אַקטיווע מאָרטירער). נאָר פאַר זייער ראַסע, וואָס קען ניט געביטן ווערן, דער דאָמיני-קאַנער שרייבער געפינט אַבער אַ טרייסט אין זיין השערה: היות ווי ביי אידן זיינען ראַסע און רעליגיע ענג פאַרבונדן, האָבן פיל פון די דערמאָדעטע אידן אין די לעצטע מינוטן פון זייער לעבן זיך אומגעקערט אין האַרצן צום גאָט פון ישראל. דערפון וואָלט מען געקאַנט מיינען, אַז ער זעט פאַראויס אַ פּראָצעס פון תשובה-טאָן ביי די וואָס האָבן זיך געראַטעוועט פון אַ מאַר-טירער-טויט, זייער אומקערן זיך „צום גאָט פון ישראל“ (אַנגענומען אַז פריער האָבן זיי זיך פון אים אָפּגעקערט). קומט אַבער אונזער דאָמיניקאַנער און איז זיך סומך אויף ידיעות פון פאַריז, אַז אין די לעצטע פינף יאָר איז די צאָל אידן, וואָס זוכן „דערלייזונג“ אין דער קאַטוילישער קירכע, געוואָרן אומ-געהויער גרויס. אַט דאָס, האָלט ער, איז די טענדענץ, וועלכע ער באַצייכנט אַלס „אַ באַוועגונג אין דער ריכטונג פון רעליגיע“ (סתם רעליגיע אָדער עכטע רע-ליגיע איז זעלבסטפאַרשטענדלעך, קאַטאָליציזם). דער דאָמיניקאַנער שרייבער שאַצט אָפּ די דאָזיקע „באַוועגונג“ און רופט די קאַטוילישע וועלט איר „אַנט-

קעגנצוקומען“. ער איז גענוג אינטעליגענט צו פארשטיין, וואָס פאַר אַ היסטאָ-
רישע זכרונות די קאטוילישע קירכע רופט אַרויס ביי אידן און ווי אַזוי זיי
קענען זיין און עיכוב פאַר זייער שמד'ן זיך — פאַר אַלעמען, די אינקוויזיציע,
אַבער אויך אויף דעם האָט ער אַ תירוץ: „מיר ווילן ניט באַרעכטיקן אַלע מע-
טאָדן פון דער אינקוויזיציע, אַבער די מייסטע צווישן אונז וועלן מסכים זיין,
אַז טאַרקוועמאַדאָ איז געווען אַ מלאך אין פאַרגלייך מיט היטלער'ן, שטרייכערן
און זייער קאַמפאַניע. די אינקוויזיטאָרן האָבן געהאַט צו טאָן מייסטנס מיט די
וואָס זיינען, לכל הפחות נאַמינעל, געוואָרן קריסטן, האָבן זיך (נאַכדעם) אין
געהיים אומגעקערט צום אידנטום און האָבן זיך אויף אַזאַ אופן שולדיק גע-
מאַכט פאַר דעם קירכן-געריכט. זיי (די אינקוויזיטאָרן) האָבן אויפריכטיק
געגלויבט, אַז די צערעמאָניע וואָס איז באַקאַנט אונטערן נאַמען אויטאָ-דאָ-פע,
אַן אַקט פון גלויבן, איז אַן עכטע תשובה פאַרן אַזוי גערופענעם אַפיקורס.
זייער שטרענגע האַנדלונג איז אויך געווען אַ פּוּעל-יוצא פון רעליגיעזער
ליידנשאַפט. אַ געוויסן זכות קען מען געפינען אויך אין דעם פאַקט, וואָס זיי
האָבן געהאַנדלט און זיך אויפגעפירט לויט דעם אַנערקענטן סטאַנדאַרד פון
יענער תקופה“.

דער מאָדערנער איד דאַרף, הייסט עס, ניט צופיל פאַראיבל האָבן אויף
דער קאטוילישער קירכע פאַר איר אַמאָליקער אינקוויזיציע: זי האָט געמיינט
ניט דעם איד נאָר דעם „אומגלויבן“ אינם איד; בעת היטלער'ן האָט ניט
אינטערעסירט אין וואָס אַ איד גלויבט, ווייל זיין עצם עקזיסטענץ איז אים
געווען דערווידער. דער דאָמיניקאַנער שרייבער מאַכט זיך אַבער תמ'עוואַטע,
ווען ער „פאַרגעסט“, אַז יענע משומדים וואָס האָבן זיך אין געהיים אומגעקערט
צום אידנטום און דערמיט זיך פאַרשולדיקט קעגן דער קירכן-יוריספרודענץ,
האָבן ניט סתם אָנגענומען דעם קאטוילישן גלויבן, נאָר זיינען אין אים אַרייַן-
געצוואונגען געוואָרן בעל כרחם; אַז זייער „ווערן קריסטן“ איז אַליין געווען אַ
פּוּעל יוצא פון גרויזאַמע גנישות. וויאָזוי זאָל אַ ניט-פאַרבליענדעטער ניט-איד
וועלן פאַרגעסן, אַז די אינקוויזיציע איז ניט געווען קיין צופעליקער עפיואַד
אין דער געשיכטע פון דער קאטוילישער קירכע, נאָר אירס אַ לעגטיים און
„כשר“ קינד; אַז די קירכע האָט געקאַנט גלויבן אַז דורך פאַרברענען
אַן „אַפיקורס“ אויפן שייטערהויפן רופט מען אין אים אַרויס תשובה און אין
גאָט — מחילה? די אינקוויזיציע איז געווען אַן אַרגאַנישע דערשיינונג אין קאָ-
טאַליציזם מחמת אַ פאַרשטעלונג פון וועלכער די קירכע איז זיך ניט בכוח צו
באַפרייען ביז היינטיקן טאַג; אַז ווער עס גייט אַוועק פון דער וועלט ניט
געטויפט (און דווקא לויטן רוימישן נוסח) איז פאַר-משפט צו אייביקן „ברענען
און בראַטן“ אויף יענער וועלט. גאָט אַליין וועט מאַכן שייטערהויפנס פאַר די
„ניט-גלויביקע“, טאָ פאַרוואָס דאַרפן קאטוילישע בשר-ודמ'ס זיי שאַנעווען אין

זייער ערדישן לעבן? גאט אליין איז אַן אינקוויזיטאָר און אַ תליון פאַר אַזאַ חטא ווי ניט קענען זען „דאָס אמת'ע ליכט“, טאָ פאַרוואָס זאָלן אים ערלעכע מענטשן ניט נאָכטאָן? פון אויגוסטינ'ען אָן, ביז די גאָר-לעצטע דורות, איז דאָס פאַקטיש געווען אַ גלויבנס-אַרטיקל אין דער קאַטאָלישער וועלט (אַנט-קעגן דער אידישער פאַרשטעלונג אַז ס'איז כלל ניט נויטיק צו זיין אַ איד כדי צו האָבן אַ חלק אין עולם-הבא, אַז „חסידי אומות העולם“ וועלן אין דער פּרט זיין גלייך מיט אידן).

„קיין מענטש קען ניט קריגן קיין דערלייזונג און קיין אייביק לעבן, אויב ער האָט ניט קריסטוס'ן פאַר זיין קאַפּ, און קיין מענטש קען ניט האָבן קריסט-טוס'ן פאַר זיין קאַפּ, אויב ער איז ניט קיין גליד אין זיין קערפּער, די קירכע“, אָדער אַביסל אין אַן אַנדער נוסח: „קיין מענטש קען ניט האָבן גאָט פאַר זיין פאַטער, אויב ער האָט ניט די קירכע פאַר זיין מוטער“ — פון וועמען האָבן קאַטאָליקן געהערט אַזעלכע ווערטער? ניט פון קיין קלענערן, ווי אויגוסטין, ניט-קאַטאָליקן זיינען ניט גאָט'ס קינדער, איז וואָס זיינען יאָ? אויסווארפן, שדים, רוחות, פאַרוואָס זשע זאָל מען זיי ניט ברענען און מאַרדן? דיזעלבע שטימען הערן מיר אין דער באַקאַנטער פּלאַרענטינער דעפיניציע, אין דער דערקלערונג פונם פּערטן לאַטעראַנער קירכן-ראַט, פונם קירכן-ראַט אין טרענט (אַזוי שפּעט ווי אין 1515), און וואו ניט? און צוליב וואָס דאַרף מען גיין אַזוי ווייט ווי אין זעכצנטן יאָרהונדערט? אפילו אין ניינצנטן יאָרהונדערט (דאָס יאָרהונדערט פון קאַטאָלישן „ליבעראַליזם“) האָבן מיר געהערט פון פּויפּסט פּיאָוס דעם ניינטן, אין זיין פּאַנטיפּישער דערקלערונג פון 1854, אַז: „עס דאַרף געהאַלטן ווערן ווי אַן עיקר-אַמונה, אַז אויסערהאַלב דער אַפּאָסטאָלישער רוימישער קירכע קען קיין מענטש נישט דערלייזט ווערן, ווייל זי איז די איינציקע תיבה אין וועלכער מ'קען זיך ראַטעווען“. אַלץ איינס ווען די אינקוויזיציע האָט עקזיסטירט און וואָס עס זאָלן היינט ניט זאָגן וועגן איר די „אויפגעקלערטע“ קאַטאָליקן, אַזוי לאַנג ווי יעדער ניט-קאַטאָליק איז פאַרמשפּט צו זיין אייביק אין גיהנום, איז די קירכע אויך היינט אינקוויזיטאָר-ריש אין איר וועזן, אויב ניט אין איר האַנדלונג, ווער ס'איז ניט אויסגעכאַ-וועט געוואָרן אין דער לופט פון אַזאַ טומאה, מוז זיין אַ דעגענעראַט, כדי, אפילו אין די ערגסטע קריזיסן פון זיין לעבן, זאָל אים ציען און לאַקן צו דער קאַ-טאָלישער קירכע, און אויף אַזעלכע דעגענעראַטן צווישן אידן האָפּן איצט, ווייזט אויס, די געבילדעטע דאַמיניקאַנער און אַנדערע נשמה-רעטער ...

* * *

די איראַניע פון דער זאך: זיי „קומט נאָך אַרויס“. דייטשלאַנד האָט אָפּ-געלעבט אַ קיימא לן פון טויזנט יאָר אַלס קריסטלעך פּאַלק און נאָכדעם פאַר-ענדיקט מיט נאַציזם און מיט גאַז-קאַמערן; קיין שפּאַניע איז דער קאַטאָליציזם

אנגעקומען פריער ווי אין מייסטע אייראָפּעאישע לענדער, זי האָט אפילו קיין „אָפּיקורסישע“ רעפּאָרמאַציע נישט דורכגעמאַכט, און האָט פאַרענדיקט איר ציקל מיט גענעראַל פּראָנאַ; פּוילן איז יאָרהונדערטער געווען די פעסטונג פון קאַטאָליציזם קעגן מזרח־אייראָפּעאישן „באַרבאַריזם“. אָבער שוין נאָך איר זעקסיאָריקן נייעם מאָרטירערטום אונטער די נאַציס, זוכט זי אומצוברענגען דאָס לעצטע רעשטל פּוילישע אידן, וואָס האָבן זיך געראַטעוועט פון די נאַציס — אָבער אַנשטאַט צו רעדן וועגן באַנקראַט פון דער קריסטלעכער ציוויל־זאַציע און קריסטלעכער דערציאונג; אַנשטאַט צו מאַכן אַ שטרענגען חשבון־הנפש מיט זיך אַליין, פּאָדערן געלערנטע קאַטאָליקן, אַז מיר זאָלן נאָך אַלעמען זיך דערקלערן פאַר באַנקראַט און זוכן דערלייזונג ביי זיי. דערלייזונג . . . ניט־ווילנדיק דערמאַנט מען זיך אָן ניטשע: „איך קען מיר מיינע קריסטן און אידן זע זיי יעדן טאָג; זייער רעליגיע, זאָגן זיי, איז דערלייזונג, אָבער טוט נאָר אַ קוק אויף זיי — זיי זעען ניט אויס ווי דערלייזטע“. לאַמיר פאַרגעסן אויף אַ מינוט אָן ניטשע'ס עקסטראַוואַגאַנצן, וואָס מיר זאָלן פון אים נישט דענקען, אָבער „אַ נאָז“ האָט ער פאַרמאַגט אַן אויסגעצייכנטע, און מיט זיין חוש־הריח האָט ער דערשפּירט שאַרפּער ווי ווער עס איז אין די לעצטע דורות: אַז אַלץ איינס וואָס קריסטנטום זאָל ניט זיין אָן און פאַר זיך, די „קריסטלעכקייט“, די קאָנקרעטע קריסטלעכע וועלט איז פאַר'דיבוק'ט — און אַ סך ערגער ווי אַנדערע חלקים פון דער מענטשהייט.

פון דער גרויסער וועראנדע אין מיין האטעל קען איך לייכט זען, וואס עס טוט זיך אין „אויסלאנד“. מיין האטעל ליגט אין דער קאנאל-זאנע — יורדיש, הייסט עס, אויף אמעריקאנער באַדן. אָבער געציילטע שריט, אַראָפּ פונם בערגל, ווינקען צו מיר די ביימער פון אַ טראַפּישן פאַרק, וואָס געהערט שוין צו דער „זעלבסטשטענדיקער“ רעפובליק און צו דער שטאַט פּאַנאַמאַ. אי-בער די אַלייען פונם פאַרק מאַרשירן פּראַצעסיעס. ניינציק פּראַצענט פון זייערע אָנטיילנעמער זיינען שול-קינדער, באַשוכטע און באַרוועסע, און אויף צו-להכעיס צעכראַסטעטע העמדער — געפירט פון זייערע לערערס און לערערניס. זיי טראַגן ריזיקע פּלאַקאַטן און נאַציאָנאַלע פּאַנען. זיי זינגען דעם נאַציאָנאַלן הימן מיט פּרישע קינדערשע קוויטש-שטימעלעך, און „פאַרטיליקן“ אמעריקע מיט זייערע אויסגעשרייען: „נידער מיטן יענקי אימפעריאַליזם“, „נידער מיטן דאָלאַר-מיליטאַריזם“, „כבוד איז וויכטיקער פון ברויט“, „פּאַנאַמאַ האָט פאַר קיינעם קיין מורא ניט“, „נידער מיט הערי טרומאַן“, „הורא פאַר סימאָן באַליוואַר“. דאָס קליינוואַרג קעמפט שוין עטלעכע טעג קעגן דעם הסכם וואָס די פּאַנאַמאַ-רעגירונג האָט אונטערגעשריבן מיט וואַשינגטאָן וועגן נייע מילי-טערישע און פּלאַטן-באַזעס אויף גאַנצע צוואַנציק יאָר. די שולן זיינען גע-שלאָסן. סאָי די לערערס און סאָי די תּלמידים שטרייקן שוין היפשע עטלעכע טעג. זיי וועלן זיך ניט באַרואַיקן ביז דער פאַרלאַמענט וועט ניט אָפּוואַרפן דעם „שענדלעכן“ אָפּמאַך: פּאַנאַמאַ דאַרף זיין פּריי; פּריי און זעלבסט-שטענדיק. מיינע באַוואַפנטע לאַנדסלייט — אמעריקאַנער מיליטער-פּאַליציי — שטייען ביי די טרעפּ פון מיין האַטעל און הערן זיך צו צום ליאַרם וואָס טראַגט זיך פונם פאַרק. איך ווייס, אָז זיי האָבן שטרענגע אינסטרוקציעס ניט אַריבער-צוגיין „די גרענעץ“ און לאָזן די קלענערע און באַיאַרטע פּראַטעסטאַנטן „וואַיעווען“ וויפּל זיי ווילן. זיי האָבן פאַרנומען „גרענעץ“-פּאַזיציעס גאָר צוליב עפעס אַנדערש: ניט דורכצולאָזן קיין אונאַפּאַרמירטע אמעריקאַנער, אַלץ איינס צי סאַלדאַטן אָדער אָפּיצירן, אין שטאַט אַרײַן. די אַטמאָספּערע איז אַן אַנ-געצויגענע און די אַרמיי וויל ניט קיין „טראַבל“ מיט דער באַפעלקערונג. דער נעגער-קעלנער טראַגט מיר צו מיין פאַרציע קאַלטן אַראַנזשן-זאַפט און טוט אַ וואונק צו מיר ווי אַן אייגענער צו אַן אייגענעם. ער איז בפּירוש אַ געבוירענער אין פּאַנאַמאַ. אָבער אַז מען רעדט צו אים שפּאַניש אײַלט ער זיך ניט צו דערהערן. ער באַדינט שוין יאָרן-לאַנג אמעריקאַנער גענעראַלן און אַדמיראַלן — און דערמיט אַליין געהערט ער שוין אין דער קאנאל-זאנע.

און „שטאַט“, מיינט ער, פּאָדערט, ער זאָל ריידן ענגליש. שמייכלט ער און זאָגט:

„האַז דו יו לאַיק טהי קידס? פרעגט זיי בחרם, וואָס דער אָפּמאַך מיט אַמעריקע איז — קיינער פון זיי וועט אייך ניט קענען ענטפערן. דעמאָנסט-רירן זיינען זיי אָבער גרייט טאָג און נאַכט, אַבי ניט צו גיין אין שול. איצטער ברענען זיי אַ וועלט: די לערערס אַליין שטרייקן. מ'זאָגט, אַז קאָמוניסטן האָבן אונטערגעקויפט די פירער פון לערער-סינדיקאַט, אַבי צו שאַפן שוועריקייטן פאַר די פאַראייניקטע שטאַטן, וואָס, איר גלויבט ניט? כ'האַב עס געהערט מיט די אייגענע אויערן... איר פאַרשטייט דאָך אַז פון וויכטיקע מענטשן.

* * *

פונם פאַרק קומען נייע אויסגעשרייען: „נידער מיט גענעראַל מאַרשאַל!“ מיינ גאַסט פאַר מאַלצייט זיצט מיט מיר ביי אַ זייטיקן טיש פונם גרויסן „טיוואַלי“-עס-צימער, זופט פאַמעלעך זיין קאָפּע, רויכערט אַ ביליקן סאַרט האַוואַנאַ-סיגאַר און האַלט זיך אין איין בייזערן:

„דעמאָנסטראַציעס האָט זיך זיי פאַרוואַלט! וואָס וועלן זיי דערמיט פּועל'ן? און אַז דער פאַרלאַמענט וועט זיך שוין אָנעמען מיט מוט און וועט זיך אַפּזאָגן צו ראַטיפיצירן — וואָס וועט דעמאָלט זיין? ס'איז נישטאָ אין פאַנאַמאַ קיין איין בירגער וואָס קען זיך מיט מיר פאַרמעסטן אין פאַט-ריאָטיזם, אָבער פאַנאַמאַ איז סאַי-ווי-סאַי אַן אַמעריקאַנער קאָלאָניע. הייסן הייסט עס, אַז אַמעריקע איז ביי אונז ניט מער ווי אַ „קוואַרטיראַנט“; אָבער צי האָט איר שוין געהערט אַמאַל פון אַ לאַקאַטאָר וואָס האָט מיטן בעל-הבית אַ קאַנטראַקט עד סוף כל הדורות, אַז מ'זאָל קיינמאַל און אונטער קיין שום אומשטענדן ניט קענען פטור ווערן פון אים? אַט אַזאַ קאַנטראַקט האָט אַמע-ריקע אויף דער קאַנאַל-זאַנע. איך בין געווען פאַראַיאָרן אַ פאַר וואַכן אין פאַריז, האָב איך זיך פשוט דאָרט געשעמט צו זיין אַ פאַנאַמער. אין אַ הויז וואו איך בין געווען איינגעלאָדן פאַר אַוונטברויט, איז אַ קליין מיידעלע גע-ווען דערשטוינט צו הערן, אַז ס'איז פאַראַן אַ לאַנד וואָס הייסט פאַנאַמאַ. זי איז געווען זיכער אַז פאַנאַמאַ איז פשוט אַ פראַנצויזיש וואַרט — און מיינט דאָסזעלבע וואָס „שווינדל“. גיי דערצייל איר, אַז דער שווינדל קיין פאַנאַמאַ איז אַמאַל געקומען טאַקע פון איר אייגענער פאַריז — און אַז איר לאַנדסמאַן, פּערדינאַנד דע לעסעפּס, איז געווען פאַרבונדן מיט דער גרעסטער „אַפּערע“ פונם ניינצנטן יאָרהונדערט; מיט פאַרטאַכלעווען און צו/גנב'ענען 300 מיליאָן דאָלער פון ערלעכע און שפאַרעוודיקע פראַנצויזישע קליינבירגער. אויב מיר איז ווייניק דאָס קליינע מיידעלע מיט איר פראַנצויזישער „עטימאָלאָגיע“, האָט זי נאָך אַן עלטערן ברודער, וואָס גיט איר צו פאַרשטיין אַז פאַנאַמאַ איז בפירוש אַ לאַנד; אַז זייער אַנקל טראָגט זומער אַ שטרויענעם פאַנאַמאַ-הוט, אָבער ער

האָט ניט לאַנג אויסגעפונען, אַז די פּאַנאַמאַ-היט ווערן גאַר געמאַכט אין עקוואַדאָר. פּלאַצט דאָס מיידעלע אַרויס אַ געלעכטער: איז דאָך דאָס ערשט אַ באַזויני, און פּאַנאַמאַ הייסט אַ שווינדל! זוכט נאָכדעם דער בעל-הבית צו ראַ-טעווען די סיטואַציע און גיט דעם מיידעלע צו פאַרשטיין, אַז מ'דאַרף זאָכן ניט נעמען אַזוי בוכשטעבלעך: אַט, צום ביישפּיל, האַוואַנאַ-סיגאַרן ווערן גאַר גע-מאַכט אין מעקסיקאָ. אמת, כ'האַב זיך אין דעם מיידעלע אַביסל נוקם געווען. כ'האַב זי אַ פּרעג געטאַן: וואָס הייסט אויף פּראַנצויזיש „פּראַנס“? ענטפּערט זי מיר, אַז „פּראַנס“ איז סתּם דער נאָמען פּונם לאַנד, און אַז דאָס וואָרט אַליין הייסט „גאַרניט“, ס'איז ניט קיין וואָרט בכלל. פּאַנאַמאַ, דערקלער איך איר, איז אַבער יאָ אַ וואָרט, און עס מיינט „אַ שפּע פון פּיש“. איז דאָס קליינע פּראַנצויזישע נפּש'ל נייגעריק און עס וויל וויסן, אויף וואָס פאַר אַ שפּראַך איז דאָס אַ וואָרט. זאָג איך איר, אַז דאָס וואָרט איז אינדיאַניש. שטרעקט זי אויס אַ פאַרוואַנדערט פּנימ'ל: אויף אינדיאַניש? זיינען דען נאָך פאַראַן אינדיאַנער? כ'האַב געמיינט, אַז מ'האַט זיי שוין לאַנג, לאַנג אַלע אויסגע-הרג'עט...“

איך אונטערברעך מיין גאַסט:

— וואָס נעמט איר זיך אַזוי צום האַרצן, וואָס עפעס אַ מיידעלע אין פאַריז האָט געמיינט אַדער געזאָגט? וואו איז דאָ די טראַגעדיע? אַנגעהויבן אונזער שמועס האָבן מיר דאָך פון אַמעריקאַנער באַזעס.

— יאָ, באַזעס... אַבער פאַרוואָס מיינט איר, אַז מיר זיינען אַוועק פון אונזער טעמע? די באַזעס זיינען ניט מער ווי אַן עטאַפּ אויף אַ לאַנגן וועג, אַ וועג פון יאַרהונדערטער, וואָס האָבן געפירט צו שקלאַפּעריי. אַנגעהויבן האָבן שפּאַניער, צוגעלייגט אַ האַנט האָבן אין פאַרשידענע צייטן די ענגלענדער. איז אייך באַקאַנט דער נאָמען הענרי מאַרגאַן מיט זיין פּיראַטישער מאַרד-און-רויב-עקספּעדיציע? — פאַרענדיקן ווילן אין מיינע יאָרן די אַמעריקאַנער. ס'איז ניט קיין פּראַגע פון דער באַזע אַדער יענער באַזע. וויכטיק איז, וואָס די ווייסע אַריינדרינגער האָבן פאַר-ממזר'ט מיין פּאַלק, מיין ראַסע (אַנטשולדיקט פאַרן אויסדרוק; איך ווייס, אַז ער איז איצט נישט פּאַפּולער). יאָ, פאַר-ממזר'ט מיין ראַסע און דערשטיקט איר ציוויליזאַציע...“

מיר זיינען ביידע אַ ווילע שטיל געבליבן. נאָך וואָס זאָל איך לייקענען? פּונם וואָרט „ראַסע“ איז מיר מיטאַמאַל געוואָרן אומהימלעך. צווישן מיר און מיין מיטשמועסער האָט זיך ווי אַוועקגעשטעלט אַ טויבע און פינצטערע מחיצה. איך בין ניט שטאַרק בקי אין דער געשיכטע און דער עטנאָגראַפּיע פּונם לאַנד, אַבער איך האָב זיך אַנגעהויבן דערמאָנען דאָס ביסל וואָס ס'איז צו מיר דערגאַנגען. דאָס פּאַנאַמער פּאַלק, ווייס איך, איז אַ געמיש, אפשר מער געמיש, דוכט זיך, ווי די באַפעלקערונג אין אַנדערע לאַטיין-אַמעריקאַנער לענ-

דער, ס'איז, פאר אלעמען, א געמיש פון אינדיאנער. פאר אונז, ווייסע, זענען — אויב מיר גייען ניט צו נאענטער צו דער זאך — אלע אינדיאנער גלייך: דער אינדיאנער פון סאקקאטשעוואן אדער אלסקא און דער אינדיאנער פון דער ארגענטינער פרעריע געהערן צו איין „פאלק“. מיר פארגעסן אז דאס איז ניט מער ווי א טעכנישער נאָמען, מיט וועלכן מיר באצייכענען אלע שבטים און פעלקער, וואָס דער ווייסער מענטש האָט געפונען אין די אמעריקעס און האָט ניט געוואוסט ווער און וואָס זיי זיינען. אָבער אין פאנאמא, געדענקט זיך מיר, האָבן זיך באַגעגנט אינדיאנער אי פון צפון און אי פון דרום, א שטראַם פון העז/דיקער, אַוואַנטוריטישער עמיגראַציע איז אַמאָל אַהער געגאַנגען אפילו פון באַליוויע און פּערו. ציוויליזירטע און ניט-ציוויליזירטע „אינדיאנער“ האָבן זיך דאָ באַגעגנט, זיך דערנענטערט, זיך געמישט און מסתמא אויסגע-מישט. שפּאַניער האָבן נאַטירלעך ניט קיין קליינעם חלק אין דעם בלוט פונם איצטיקן פּאַנאַמאַ-פּאָלק: די שפּאַנישע אַריינדרינגער האָבן ניט באַטראַכט די אינדיאנער פרויען פאַר מוקצה, און די קירכע האָט אפילו אַוועקגעקוקט אין אַ זייט, ווען עס זיינען געבוירן געוואָרן קינדער אַן חופּה וקדוּשין. בעגער זיינען אַהער געבראַכט געוואָרן פון די וועסט-אינדיעס, כינעזער זיינען אימ-פּאַרטירט געוואָרן אויף צו בויען די אייזנבאַן אויף דעם שמאַלן שטח צווישן די צוויי אַקעאַנען. זאָלן מיר דערביי מוחל זיין מיינע אַמעריקאַנער לאַנדסלייט: צוריק מיט אַ הונדערט יאָר, אין די משוגע'נע טעג פון דער גאָלד-בהלה, איז פּאַנאַמאַ געווען איינע פון די וויכטיקסטע דורכגאַנג-סטאַנציעס צו די פּאַבעל-האַפטע אוצרות פון קאַליפּאָרניע, און — ווי אַזוי זאָל איך זיך דאָ אויסדריקן, אַז פּוּריטאַנער זאָלן אויף מיר קיין פּאַראַיבל ניט האָבן? — אין זייערע לאַנגע אכסניה-חדשים האָבן זיך די שפּעטערדיקע מיליאַנערן ניט אַפּגעזאָגט פון אַזאַ מצווה ווי פּרייה-ורביה. וואָס קען הייסן אין פּאַנאַמאַ אַ ראַסע? ווער גע-דענקט און ווער ווייסט דאָ אויף זיכער, פון וועמען און פון וועלכן שורש ער שטאַמט? ווער איז דאָ „ריין“ און וועמען האָט מען דאָ „מטמא“ געווען?

וואונדערט זיך ניט מייך גאַסט אויף מיינע אלע קשיות. ער ווייסט די עם-הארצות פון ווייסע וועגן דער אמת'ער, אורשפרינגלעכער אמעריקע. פאַרוואָס, זאָגט ער, בין איך מחוייב וועגן דעם צו וויסן מער ווי עס ווייסט אַ דורכשניטלעכער אינטעליגענטער פּאַנאַמאַ-בירגער?

— וואָס קענט איר דאָ זען און וואָס קענט איר דאָ פאַרשן? — ווען איר קומט אין אונזער לאַנד, זעט איר בלויז די הויפטשטאָט אַדער איר מאַכט אַ באַזוך אין קאַלאָן, וואָס איז נאָך מער „קאָסמאָפּאָליטיש“ ווי די הויפטשטאָט. ווער פון איך האָט אַמאָל באַזוכט די ווייטערע געגנט, צווישן ריאַ טאַבאַסאַראַ און גאַלפּאָ דולטשע? איך מאַך אייך ניט קיין פאַרוואַרף, קיין האַטעלן וועט איר דאָרט ניט געפינען; דאָרט זייט איר אַנגעוויזן בלויז אויף דער

הכנסת-אורחים פון די אַרעמע איינוואוינער. אַבער יענע איינוואוינער, וואָס אַפּטמאַל קענען זיי גאָר קיין שפּאַניש ניט רעדן, זיינען עס דאָס אמת'ע פּאַ-
נאַמאַ-פּאַלק, און זייער ציוויליזאַציע האָבן די וויסע מענטשן דערשטיקט.
איך בין איינער פון זיי, איך בין אַ טשיריקי, וועמען דער מזל האָט פאַרטראָגן
פריער אין אַ יעזואיטישער שולע, נאָכדעם אין איין אוניווערזיטעט, שפּעטער
אין אַ צווייטער. מיין קאָפּ איז אָנגעפילט מיט שטאַפּן וואָס זיינען אייך באַקאַנט.
לויט בילדונג, אויב איר ווילט, בין איך אַ אייראָפּעער. אַבער מיין שורש
איז דאָרט — ביי די אינדיאַנער, ביי די „האַלב ווילדע“; ביי די וואָס קענען
קיין שפּאַניש ניט רעדן און וואָס כאַטש זיי זענען ניט קיין ערגערע קריסטן פון
אונזער ערץ-בישאָף, האָבן זיי נאָך אַלץ הנאה פון צו-דינען אַן אַמאַליקע פּרי-
מיטיווע געטשקע. דאָרט איז מיין שורש און מיט זיי איז מיין האַרץ. איך בין
אַ טשיריקי...

— קיינמאַל, מוז איך זיך מודה זיין, האָב איך דעם נאָמען ניט געהערט —

טשיריקי?!

— טשיריקי, קענט איר זיך פאַרשטעלן, אַז מיינע אַמאַליקע אַבות האָבן
געוואוסט פונם מבול, נאָך איידער די שפּאַניער זיינען צו אונז אָנגעקומען
און אונז באַקאַנט געמאַכט מיט דער ביבל? אין די עלטסטע שפּאַנישע כראָני-
קעס ווערט דערציילט וועגן דעם ווי גיל גאַנזאַלעץ האָט זיך פאַרגעשטעלט
פאַרן דעמאָלסטדיקן הערשער פון די טשיריקיס, ניקאַראַגואַ. דער לעצטער
האַט געפּרעגט דעם שפּאַנישן מיליטערמאַן, צי ווייסט ער וועגן מבול? און צי
פאַרשטייען זיינע מענטשן, פאַרוואָס די געטער האָבן פאַרפלייצט די וועלט?
און צי וויסן זיי, אויב אַ צווייטער מבול וועט נאָך ווען עס איז ווידער פאַר-
קומען? איך ווייס, איך ווייס, איר וועט מיר באַלד דערמאַנען אַז די מבול-לע-
גענדע איז אַן אוניווערסאַלע; אַז זי איז אַ טייל פון פּאָלקלאָר כמעט ביי אַלע
שבטים און אַלע טיילן פון דער וועלט. וואָס וועט איר דערמיט באַווייזן? ניט
מער, אַז יענע שבטים זיינען גאַרניט אַזעלכע ווילדע ברואים, ווי איר באַצייכנט
זיי; אַז אויך זיי האָבן פאַרמאַגט אַמאַל זייערע אייגענע און אפשר גאַנץ גרויסע
ציוויליזאַציעס. אַבער אַלץ איינס: ס'איז ניט מיין עובדה איצטער צו פאַר-
גלייכן מיין פּאַלק מיט אַפּריקאַנער שבטים אַדער מיט פּאָלינעזער. די שפּאַניער,
ווי זיי אַליין דערציילן, האָבן אין פּאַנאַמאַ געפונען מענטשן, וואָס האָבן אין
משך פון יאָרן אויסגעאַרבעט זייערס אַן אייגענעם לעבנס-שטייגער, זייערע
אַן אייגענע עטיק און עסטעטיק, זייערע אייגענע (און גאַנץ ראַפּינירטע) באַ-
גריפן פון גאַלאַנטקייט און ריטערלעכקייט. אין דער געגנט פון וועלכער
איך שטאַם טראָגן נאָך איצטער ניט-פאַרהייראַטע פּרויען אַ גאַלדענעם שילד
אויף איין ברוסט — דערמיט אָנצוזאָגן די אַרומיקע אַז זי איז נאָך אַ בתולה
— און אַז זי איז אַן אשת-איש וועט זי קיינמאַל ניט פאַרגעסן אַרויפצולייגן

גאלדענע שילדן אויף ביידע ברוסטן. ס'אָן אַלטער מנהג אַזאָ און איך וואָלט געראַטן אויך מענטשן פון „העכערע“ ציוויליזאַציעס, אַז זיי זאָלן איינפירן אַן ענלעכן מנהג ביי זיך : אפשר וועלן זייערע משפחות דענסמאָל ווערן ריינער ווי זיי זיינען היינט. ס'אָ שאָד וואָס ס'איז אייך ניט לייכט צו ליינענען שפּאַניש. כ'וואָלט אייך געגעבן בענדער פון שפּאַנישע פּנקסים — פון מיליטער־מענטשן, פון גייסטלעכע, פון סוחרים און פּיראַטן — וואָס וואָלטן אייך דערציילט, וואָס פאַר אַ פּאַלק זיי האָבן דאָ געפונען. אָבער אויך היינט וועט איר זען, אַז משיי־ריקיס האָבן אין זינען אַן ווערטער, בלויז דורך אַ מין קינסטלערישער סיגנאַ־ליזאַציע, מודיע צו זיין אין וואָס פאַר אַ געמיט אָדער שטימונג זיי זיינען. אויב ער איז אַן אַבל, וועט ער ניט אַרויסגיין אין דרויסן, סיידן ער וועט פריער אויסמאָלן אויף זיין פנים מיט פאַרב אַ געוויסן סימן. לויט דער פאַרב אָדער לויט דער ליניע אויפן פנים — אַ גלייכע, אַן אויסגעקרימטע, אַ לענגערע אָדער אַ קירצערע — דערקענט מען ביי זיי צי איז ער איצטער פאַרליבט, צי ער גייט שעכטן אַ קרבן פאַר איינעם פון זיינע געטער, צי גייט ער תפילה טאָן אויף אַ געהייליקטן אָרט. די אַרומיקע ווייסן דענסטמאָל, צי דאַרף מען אים לאָזן אַליין און אין שווייגנדיקער איינזאַמקייט ; אָדער, פאַרקערט, מען דאַרף אים עפעס זאָגן, דערציילן, אָדער זינגען. קיינער וועט אים קיין טריוויאַל וואָרט ניט זאָגן, אויב דאָס אויסגעמאָלטע פנים סימבאָליזירט אַ ניט־טרויוואַלן נשמה־צושטאַנד. וואָס איז דאָס, זאָגט מיר — קולטור אָדער אומקולטור ? סטיל אָדער מאָנגל אין סטיל ? ווילדקייט אָדער אַ העכערע מדרגה פון גייסטיקן לעבן ? אָדער נעמט אַן אַנדער ביישפּיל : אַ טשיריקי־אינגל ווערט רייף, הויבט אַן צו פילן אַז ער איז אַ מאַן, וואָס טוט ער דענסטמאָל? אין אייער ניו יאָרק, אויך דאָ, אין דער הויפטשטאָט, הויבט ער אַן צו גיין אין אַ טאַנץ־זאַל אָדער אין אַ סך ווייניקער דרך ארצ'דיקע פּלעצער, אַ טשיריקי־בחור ווייסט, אַז ער דאַרף איצט דורכגיין אַ סעריע ריטואַלן פון תשובה־טאַן און קרבן ; פון תענית און סיגופים. ער ציט זיך צוריק פון די אַרומיקע און פאַרברענגט טעג און נעכט אין התבודדות, אין דער טיפעניש פון וואָלד. און וואָס טוט ער ווען ער פילט זיך שוין גערייניקט און ראוי חתונה צו האָבן ? ער זעצט זיך אַוועק ביי דער שטוב פונם מיידל, וואָס זיין האַרץ גלוסט, מיטן רוקן צום אַריינגאַנג. ער זיצט און שווייגט — אַט דאָס איז זיין סערענאַדע. אויב דאָס מיידל וויל אים, דאַרף זי אויך קיין וואָרט ניט זאָגן. זי ברענגט אים בלויז אַרויס צו עסן און טרינקען, דענסטמאָל ווייסט ער, אַז ער ווערט קעגנזייטיק געליבט. וואָס איז אַט די פאַנטאַמיע ? ווילדקייט אָדער קולטור ? אָדער נעמט אַן אַנדער גרופּע, ווי איר רופט זיי, אינדיאַנער, וועגן וועמען די ערשטע שפּאַנישע אַריינדרייגער דערציילן אין זייערע פּנקסים — די גוואַימיס. אין תוך, איז נישטאָ קיין אונ־טערשייד צווישן זיי און די טשיריקיס. די גוואַימיס זיינען די זעלבע טשירי־

קיס, אָבער פון אַן אַנדער געגנט. אַ קאַטוילישער גייסטלעכער, וואָס האָט באַ-
גלייט עספּינאַזאָן אין זיין מלחמה-עקספּעדיציע צו דעראַבערן יענע געגנט,
דערציילט אין זיין טאַג-בוך וועגן אַ שמועס מיטן הערשער פון דער געגנט,
נאַכדעם וואָס ער איז שוין געצוואונגען געווען מודה צו זיין די מפּלה און זיך
אונטערצוגעבן. יענעם פּאַעטישן און גלאַררייכן קאַפּיטל האָב איך אַזוי פּיל מאָל
דורכגעלייענט, אַז איך קען אים, דאכט זיך, ציטירן אויף אויסווייניק :

„ווי אַן אויסגעמוטשעטער מלחמה-מענטש זיך איך איצטער און רו,
וואַרטנדיק אויף מיין לעצטן טאַג. איך און מיין פּאַלק האָבן אַנטדעקט, אַז מיר
זיינען געבוירן געוואָרן מיטן תנאי צו שטאַרבן. ווי אַלע שטערבלעכע זאַכן,
זיינען אויך אינווערע הענט און דאָס פּלייש אויף אונזערע ביינער פאַר'משפּט
צו פאַרלירן קראַפּט. פון אַן אומבאַקאַנטקייט גייען מיר צוריק. פון פינצ-
טערניש צו פינסטערניש, פון בייז צו בייז, פון געבורט צו טויט, פון די גרוי-
סע אויפשוואונגען אין דער נשמה צו דער פיינפולער אגאַניע פון האַרץ; פון
שמחה צו טרויער; פון געלעכטער צו טרערן; פון יוגנט צו אַלטקייט, פון
גבורה צו שוואַכקייט, פון שטויב צו שטויב — אַט דאָס איז אונזער גורל. איז
פאַראַן עפעס אַ טעם אין דעם אַלעמען — אין אונזער געבוירן ווערן מיטן
תנאי צו לעבן; אין אונזער חוב צו לעבן מיטן תנאי צו שטאַרבן?

„צווישן פינסטערניש און ליכט האָבן מיר אָבער דערזען, ווי עס שיינט
עפעס אַזוינס וואָס איז ניט געגליכן צו דעם בייזן, וואָס לעבט אונטער דער
זון. מיר האָבן דאָס געזען אין לעבן, אין טויט, אין אונזער טרויער און טרערן,
צווישן די חיות פון פעלד און וואַלד, אין די הימלען צווישן די אומצאָליקע
שטערן, ביז ס'איז דערפון געוואָרן אַמונה, און פון זינט מיר האָבן געקראַגן
אַמונה, האָבן מיר שוין ניט מורא צו שטאַרבן.

„מיר ווייסן, אַז אונזערע עלטערן האָבן אונז ליב געהאַט און האָבן זיך
פון אונזערטוועגן געמיט; ניט כדי פון אונז עפעס צו קריגן, נאָר בלויז צוליב
ליבע. דאָס איז דער געזעץ פון לעבן צווישן חיות און בהמות, ווען מיר ווערן
פאַרוואונדעט, ווען אברים ווערן אונז געשעדיקט, איז עפעס פאַראַן אין דער
נאַטור וואָס מאַכט דאָס צעבראַכענע גאַנץ און היילט. מיר וואַרפן אַריין זאַמען
אין דער ערד און עפעס איז פאַראַן וואָס ברענגט שפּעטער אַרויס פון די קברים
נייע, לעבעדיקע זאַמען — די זעלבע זאַמען, אָבער אַ סך מער ווי מיר האָבן
אַריינגעוואַרפן. מיר זעען אַז די זון שיינט יעדן טאַג און מיר דאַרפן זיך קיינ-
מאַל ניט מטריח זיין כדי דאָס מעגלעך צו מאַכן. ווען מיר זיינען גוט צו די
שטומע באַשעפּענישן, ענטפּערן זיי אונז אַפּ מיט גוטן, דער ווילדער חזיר און
דער דעליקאַטער פּאַזאַן ווערן מיט אונז היימיש; די דאַרנבושעס גיבן אַרויס
ראַזעס, צאַרטקייט און שיינקייט. פון דער זון, פון דער לבנה און פון די שטערן,
פון פּלאַנצן און לעבעדיקע ברואים האָבן מיר זיך אויסגעלערנט אונטערצושיידן

צייט פון צייט, טעג פון טעג — צו פארערן די צייט, ווען דער קארן ווערט רייף, ווען די לבנה ווערט פול, ווען דער ווינטער הויבט זיך אָן. מיר האָבן גע-
מאַכט פאַר זיך אַ רוטאַג, אַ טאַג פון לויב און אַ טאַג פון אָפגעבן כבוד צו
אַ קראַפט וואָס איז איבער אונז. מיר האָבן זיך אויסגעלערנט צו דינען אַ האַר,
זינגען אים לויב־געזאַנגען, ברענגען אים קרבנות, צו טאָן דאָס גוטע, יענער
האַר איז דאָס וואָס באַוועגט זיך אין דער גאַנצער נאַטור. מיר זענען אים אין
דעם שמייכל פון די וואָס זיינען אונז טייער און ליב; מיר זענען אים אין דער
עניוות פון אונזערע הינט; מיר פילן אים אין זיך ווען מיר לעבן דורך שעה'ן
פון גליק, ווען אונזערע קעמפער קומען צוריק פון דער שלאַכט און ווען עס
קומט ביי אונז פאַר די גרויסע יאַגד. פון דאַנקבאַרקייט טוען מיר צו אים
תפילה, ברענגען מיר אים קרבנות, און ווייל מיר ווייסן אַז מיר זיינען דאָס
העכסטע פון אַלע באַשעפענישן אַרום אונז, פאַרשטייען מיר אויך אַז ער
איז אַ וועזן ענלעך צו אונז אָדער העכער פון אונז, אַז ער איז מסוגל אונז
צו הערן און צו פאַרשטיין אונזערע געפילן... דעם ווינט קענען מיר ניט
זען, מיר קענען אים אָבער פילן און מיר ווייסן אַז ער איז פאַראַן און אַז ער
באַוועגט זיך, אַזוי ווייסן מיר אויך אַז ער איז פאַראַן: ווירקט ער דאָך יעדן
טאַג אין דער ערד און אין דער זון, און אין אונזערע קערפערס. ער וועט אונז
פירן דורך דער אומבאַקאַנטקייט ווען מיר וועלן שטאַרבן. ער איז פעאיק צו
פאַרניכטן אַלע אונזערע שונאים, צו באַפרייען אונז פון פיין און טרערן, צו
פאַרטרייבן פינצטערניש, צו דערלייזן אונז אין טויט. מיר זענען אים אין דעם,
וויאָזוי אַ וואונד היילט זיך אויס, וויאָזוי פון אַ דאַרנבוש שפראַצט אַרויס אַ
ראָזע, וויאָזוי זונענשיין קומט נאָך אַ רעגן, וויאָזוי אַ מענטשלעכע נשמה
שטאַרבט אָן מורא פאַרן טויט."

אַט דאָס האָט פאַרשריבן אַ שפאַנישער גייסטלעכער, און איך בעט אייך
זייער, איר זאָלט מיר גלויבן, אַז איך האָב דאָ ניט פאַראַפראַזירט עפעס פון די
איך באַקאַנטע הייליקע שריפטן, אונזערע שפאַנישע דעראַבערער זיינען ניט
געווען פאַראַינטערעסירט פאַרצושטעלן די, וועמען זיי האָבן געמאַרדעט און גע-
ראַבעוועט, און געזוכט אויף אייביק צו פאַרשקלאַפן, אין אַ בעסערן ליכט, אי-
דעאַליזירן זיי. און איצטער וויל איך אַז איר זאָלט מיר אויפריכטיק זאָגן:
צי האָט זיך מיין פאַלק גענייטיקט אין אייער ביבל, אין קריסטלעכע מיסיאָנערן,
אין אַ "העכערער" ציוויליזאַציע, וואָס מען האָט אונז, ווי עס הייסט, געבראַכט
פון גענאַ, מאַדריד און ליסאַבאָן? ווער ווייסט, צו וואָס פאַר אַ מדרגה מיר
וואַלטן דערגרייכט, ווען מען וואַלט אונז געלאָזט צור, ווען מען וואַלט פאַר-
אונז ניט געבויט קיין קירכן און קאַטעדראַלן, — קיין שענקען און קיין פרי-
וואַלע טאַנץ־קלאַסן...

— און דערפאַר זאָג איך אייך נאַכאַמאָל און נאַכאַמאָל: מיך אינטערע-

סירט ווייניק, צי אמעריקע וועט זיך באנוגענען מיט אירע אלטע באזעס און צי וועט זי קריגן נייע. ווען איך האב כח, טייל איך אפ פון פאנאמא יענע געגנט, וואו די שארית הפליטה פון מיין פאלק לעבט נאך מיטן שורש פון איר אייגענער נער נשמה, און וואלט אויף עטלעכע יארהונדערט פארבאטן אהינצו אריינקומען אמעריקאנער, ענגלענדער, שפאניער, כינעזער, אידן, אפשר וואלטן מיר געווארן א גרויס פאלק מיט אן אייגענער, ניט אויסגעבארגטער און ניט ארויפגעצוואונג גענער ציוויליזאציע. ניין, איך בין ניט קיין פאנאמא-פאטריאט, איך בין א טשיריקי-פאטריאט. איך ווייס, אז מיין פאטריאטיזם איז אן אוטאפעיע. ניין, ערגער ווי אן אוטאפעיע — די האפענונגסלאזיקייט אליין. מיט דער צייט וועט מען אויך אין מיין געגנט דורכפירן שאסייען, איינבאנען, און איינשטעלן טעלעפאנען, און עפענען קראמען מיט פינף-און-צען-סענטיקע לוקסוסן פון ניו-יארק, און פארקויפן וויסקי, קאקא-קאלא, ביליקע ביבל-אויסגאבן און רעקארדס מיט וואולגארע לידלעך פאר די גראמאפאנען. איך ווייס, אז מיט דער צייט וועלן אמעריקאנער טוריסטן אהין אריינדרינגען, האטעלן וועלן פאר זיי אויסגעבויט ווערן, און מענטשן פון מיין פאלק וועלן ווערן קעלנערס און קריגן קוואדערס פאר דעם וואס איז נאך היינט ביי זיי א ריטואל פון הכנסת אורחים, און פלאפלען שלעכט שפאניש און נאך ערגערן ענגליש. מיין שטאם גייט אונטער, און דער פאקט גופא וואס איך זיך דא מיט אייך, וואס איך בין א תושב פון דער הויפטשטאט און אן אפטער גאסט אין באלבא, אין דעם אמעריקאנער מיליטערישן קלוב, איז אפשר די גרעסטע דעמאנסטראציע פון אונטערגאנג. יעדער מענטש האט אבער א רעכט זיך ארומצוטראגן מיט א האפנונגסלאזן חלום און אט דערפון וועל איך זיך קיינמאל ניט אפזאגן. פארביי אונזער טיש איז דורכגעגאנגען אן אמעריקאנער גענעראל. ער איז מיט מיין גאסט גוט באקאנט. האט ער אים מעשה גוטער-ברודער א קלאפ געטאן איבער דער פלייצע, זיך אפגעשטעלט אויף א פאר סעקונדן און א פרעג געטאן מיט א טאן פון איינעם, וואס ווארט גאר ניט אויף קיין ענטפער:

„וועגן וואס היצט איר זיך דא אזוי? וועגן די באזעס?“

מיין גאסט האט אים פלינק געענטפערט:

„ניין, בלויז וועגן איר באזע, אדער, אויב איר ווילט, וועגן דער באזע.“

דער גענעראל האט, דוכט זיך, דעם ענטפער ביזן סוף ניט דערהערט. ביי

אן אנדער טיש האבן אויף אים געווארט צוויי אינגע דאמען.

ס
 ין מיינע אינגלשע יארן האָב איך אַ שטיק צייט געהאַט אַ שוואַכקייט פאַר קאָראַאימער. אַ שוואַכקייט איז, גלויב איך היינט, דאָס ריכטיקע וואָרט. וואָרים וואָס אַזוינס האָט מיך געקאַנט ציען צו זיי? אויף וויפל איך האָב זיך געקאַנט צוקוקן צו זיי, איז זייער לעבן געווען מאַנאַטאָן, גרוי, לאַנגווייליק, זייער ווייניק אינספירירט. מיך האָט אַבער געצויגן אין אַדעס, צו זייער „קע-נאסע“ — צו זייער אַריענטאַליש געבויטן מקום-תפילה, מיט אַ פּאַנטאַן אין הויף (ווי ביי טאַטאַרן, ווי ביי מאַכמעדאַנער בכלל), מיט אַ חן'עוודיקער סוכה, באַצירט מיט בלומען; צו זייער „כאַכאַם“ מיטן שניי-ווייסן מיצל אויפן קאַפּ, וואָס ווען ער דאַרף דער ערשטער אַרויסגיין נאָכן דאַוונען פון דער „קענאסע“ שטעלט זיך דער עולם אויס פון ביידע זייטן, און ער גייט געלאַסן און ווירדיק דורך די צוויי שלאַנקע רייען, פאַרנויגט דעם קאַפּ לינקס און רעכטס און בענטשט די קהילה: „שאַלאַם אַלייכעם“.

אויב איך האָב — איינער פון די ערשטע — אַנגעהויבן לייענען און רעדן העברעאיש מיט דער ספרד'ישער הברה, שטאַמט דאָס ניט פון מיינע לערער און ניט פון שליחים וואָס פלעגן קומען פון אַרץ-ישראל (איז יענע יאַרן האָבן מיינע שליחים גערעדט מיט מיר רוסיש, ניט העברעאיש), נאָר פון די קאָראַאימער, באַאיינפלוסט פון זייערע תפילות. און געצויגן האָט מיך צו זיי זייער אַנדערשקייט; זייער — זאָל איך מיך היינט מודה זיין? — זייער ניט-אידישקייט. ערשטנס, קענען זיי קיין אידיש ניט און דאָס אַליין, דערמאָן איך זיך, איז געווען אַ גרויסע „מעלה“. מיט מיר רעדן זיי רוסיש און צווישן זיך טאַטעריש. דאַווענען — דאַוונען זיי טאַקע אויף לשון-קודש, אַבער עס איז אַן אַנדער לשון-קודש; דער „אמת'ער“, דער „עכטער“, דער אַריענטאַלישער און, ווי כ'האָב זיך געוואַלט איינרעדן, דער קדמונ'דיקער, ניט דער צעכ-ראַסטעטער, מלעיל'דיקער, נעגליזש'לשון-קודש פון אונזערע „כנאַקעס“. און דריטנס, האָבן זיי ניט מורא פאַר קיין גוים. זיי קוקן גוים גלייך אין די אויגן אַריין (אַזוי האָט זיך מיר, יעדנפאַלס, אויסגעוויזן) אַן פחד און אַן הכנעה; אפשר דערפאַר וואָס זיי האָבן גלייכע רעכט, דינען אין דער אַרמיי אַלס אַפּיצירן און האָבן ניט קיין צרות מיט „פּראַוואַזשיטעלסטווע“ און מיט דער פּראַצענט-נאַרמע. און דאָך זיינען זיי... „אידן“, אידן מיט אַ גוי'איש מזל.

איך בין שוין אין יענע יאַרן געווען, ניט צו נאָכט געזאָגט, אַן אַפּטער אַריינגייער אין כל מיני „תפילות“; קאַטוילישע, גריכיש-אַרטאָדאָקסישע, לוי-

טעראנישע קירכן, באַפטיסטישע און שטונדיסטישע „שטיבלעך“. יעדע פון זיי האָט געהאַט פאַר מיר אירע חנ'ען און איר צויבער-לופט; אָבער פון אַלע צו-זאַמען האָט געווייעט אויף מיר אַ קאַלטע עסטעטישע פרעמדקייט. ניט-פרעמד, האָב איך מיר געוואָלט איינרעדן, איז פאַר מיר געווען די קאַראַאימישע „קע-נאַסע“. דער טעמפּאָ פון דאַווען — אַ פאַרשלאָפּענער; די שטימען, סאַי פונם „כאַזאַן“ און סאַי פון די מתפללים, קומען אַרויס ווי פון הינערפלעט; קיין ברעקל התלהבות, קיין זכר פון מעלאָדישקייט, קיין רמז אויף מיסטעריעזעס, אָבער דאָך עפעס אייגנס: ווייטע קרובים, אָבער דאָך קרובים. און דערצו נאָך — אַן אידישן צער, אַן אידישער עצבות אין די אויגן; און ווי אַפט מ'זאָל ניט רייזן אין שטאַט, אַז מ'גרייט צו אַ פאַגראַם קער זיך דאָס מיט זיי ניט אָן. מיין שוואַכקייט צו זיי איז טאַקע געווען — שוואַכקייט, אַן אחד משימים פון שמד, פון זיך צוטוליען צו שטאַרקערע און זיכערערע, וואָס זיינען... פאַרט ניט קיין גוים.

מיין ראַמאַן מיט די קאַראַאימער, אין אַ צושטאַנד וואָס איז געווען אַ מיין געמיש פון צו-להכעיס-ציונים און אַסימילאַטאָרישע מחשבות זרות, האָט זיך מיט דער צייט געענדיקט. קאַראַאימישע אינגלעך האָבן מיך אַ פאַר מאָל מכבד געווען מיטן טיטל „זשיד“; דער שמש פון דער „קענאַסע“ האָט מיר אָנגעהויבן מאַכן קאַפּליער אָנצוהערענישן, אַז זייער גאַטעסדינסט איז ניט קיין ספעקטאַקל און „פרעמדע“ האָבן ניט נאָך וואָס אַהין צו קומען. ווען איך האָב אַמאָל אין פּאָליש אַ פרעג געטאַן וואָס עס ווערט אָנאַסירט אין די מודעות, וואָס זיינען אויסגעקלעפט אויף דער וואַנט, געשריבן אין אותיות וואָס האָבן אויסגעזען האַלב ווי רש"י-כתב און האַלב ווי אַראַביש, האָט מען מיר געגעבן אַ גוטע עצה, אַז אויב איך האָט טאַקע אַזאַ אינטערעס פאַר זייער קהילה-לעבן, זאָל איך זיך מטריח זיין און זיך אויסלערענען טאַטעריש. איך געדענק ניט קיין איין קריסטלעכע קירכע, וואו איך בין ניט געווען קיין אַנגעלייגטער גאַסט; דער איינציקער מקום-תפילה וואו מיינע באַזוכן האָט מען אָנגעהויבן באַטראַכטן ווי אַן אינוואַזיע, איז געווען די קאַראַאימישע „קענאַסע“. מיינע שפעטערדיקע באַזוכן אין יעוּפּאַטאַריע — דער דאַמאַלסטדיקער צענטער פון רוסישן קאַראַאימערטום, מיט דער ישיבה וואָס פלעגט אַרויסגעבן זייערע כלי-קודש — און אין טשופוט-קאַלע, נעבן באַכטשיסאַראַי, דער אַלטער קרוינשטאַט פונם טאַטאַרישן קיניגרייך, האָבן קיין נייע ליבע אין מיר ניט אַרויסגערופן. איך בין אין יענע יאָרן געווען נאָך ווייניקער באַהאוונט אין קאַראַאימישער ליטעראַטור ווי איצטער, און צום ערשטן מאָל האָב איך זיך ביי מיינע באַזוכן אין קרים באַקאַנט מיט אברהם פירקאוויטש'ס כמעט-אַנטי-סעמיטישע פעלשונגען. דער דאָזיקער קאַראַאימישער תלמיד-הכם האָט זיך נעמלעך פאַרנומען צו באַווייזן דורך פאַבריצירטע, „אַלטע“ כתבי-יד און גע-

פעלשטע פאטאגראפיעס פון מצבות, און קאראאיימער אין קרים שטאמען פון און טייל פון די עשרת השבטים, וואס האבן איינגעוואנדערט אין יענער געגנט עטלעכע יארהונדערטער פאר דער קריסטלעכער ציילונג, אין די יארן פון דער מלחמה צווישן די סקיטן און דעם פערסישן קעניג קאמביז. זיי האבן, הייסט עס, קיין שייכות ניט צו יענע אידן, וואס האבן זיך אין ניינטן יארהונדערט אפגעשפאלטן פונם רבנישן אידנטום; זיי האבן זיך פון תלמוד ניט געדארפט אפזאגן, ווייל אין יענער עפאכע איז נאך גאר קיין תלמוד ניט געווען און די אידישע אמונה האט נאך עקזיסטירט אין איר אריגינעלער ביבלישער „רייניקייט“. אבער דידאזיקע טעאריע האט פירקאוויטש געדארפט האבן פאר א באשטימטן פראקטישן צוועק: צו באווייזן דער צארישער רעגירונג און דער קירכע, אז יענע „קלאסישע“ אידן, פון וועלכע די קאראאיימער שטאמען, האבן ניט געהאט קיין געלעגנהייט זיך צו באטייליקן אין קריסטוס' משפט און קרייצקונג. אויף די רבנישע אידן, הייסט עס, ליגט אלע יארן דער פלעק פון האבן דערמארדעט דעם קריסטלעכן משיח; קאראאיימער אבער זיינען ריין פון דערדאזיקער זינד און דארפן פאר איר ניט באשטראפט ווערן.

וואס פאר א חילוק עס איז צווישן פירקאוויטשן און די קרימער קאראאיימישע קהילות — וואס האבן אים געשטיצט אין זיינע שונא-ישראל-פעלשוונגען — פון איין זייט, און די קרימטשאקעס פון דער אנדערער זייט! די אידן פון יענעם פארווארפענעם שבט, פון ארום סימפעראפאל און קאראסובאזאר (וואס האבן גלייך ווי די קאראאיימער, גערעדט צווישן זיך טאטעריש און האבן, לויט א סך סימנים, געלעבט אין יענער געגענט ניט קיין קירצערע צייט ווי קאראאיימער), זיינען בשעתם ביגעשטאנען א גרויסן נסיון. ווען די געגנט איז דעראבערט געווארן פון רוסלאנד, האט דער ערשטער גענעראל-גובערנאטאר געשיקט רופן זייערע זקנים און זיי געמאכט דעם פאלגנדיקן פארשלאג:

„איך האב גרויס מיטלייד מיט אייך און מיט אייער לאגע. איר זייט פליסיק און ערלעך; איר פארנעמט זיך מיט ערד-ארבעט און פיזוכט; אייער תפילה איז נאבל און כאראקטעריסטיש מיט איר באשיידענעם דעקארום, און איך וואלט ניט וועלן, אז איר זאלט טיילן דעם טרויעריקן גורל פון רוסישע אידן. האב איך פאר אייך אן עצה: מ'זאגט מיר, אז קיינער פון אייך, אפילו אייערע רבנים, קענען ניט קיין תלמוד. וועל איך אייך רעגיסטרירן אלס א קאראאיימישע סעקטע, און איר וועט קריגן דיזעלבע רעכט וואס קאראאיימער. איר דארפט זיך פון גארנישט ניט אפזאגן: דעם תלמוד קענט איר סאיי וויסאי ניט.“

האבן די זקנים, ווי די קרימטשאקישע טראדיציע דערציילט, דערויף געענטפערט שטיל און קאטעגאריש:

„אמת, דעם תלמוד קענען מיר ניט, ווייל מיר זענען לאנג געווען דער-

ווייטערט פון גרויסע אידישע צענטערן. דאָס איז אָבער אונזער חרפה. ניט אונזער שטאַלץ. פאַר דער חרפה פון עם-הארצות ווערן מענטשן ניט באַלוינט — און ווי קענען מיר אָננעמען גלייכע רעכט אַלס אַ באַלוינונג? ניין, מיר וועלן זיך מיט דער צייט אויסלערנען אויך תלמוד, און מיר זיינען גרייט פאַר דעם צו ליידן צוזאַמען מיט כלל ישראל"...

מיט דער צייט האָט זיך אין מיר אַנטוויקלט אַ שטילער האָס צום קאַראַ-אימישן וועלטל: אפשר אַ רעזולטאַט פון ניט-געטיילטער אָדער אַנטווישטער „ליבע“? איך פלעג ווייכער ווערן, ווען מיר פלעגט אין שפעטערע יאָרן אויס-קומען צו הערן אין מאַסקווער קאָנצערטן פון רעליגיעזער מוזיק די אָדעסער קאַראַאימישע זינגערין אַנאַ אל-טור. אפשר האָט דערצו גורם געווען, אַחוץ באַכ'ן, בעטהאַווענ'ען און היידענ'ען וואָס אַנאַ אל-טור פלעגט זינגען מיט איר טיפער ברוסט-שטימע און מיט כמעט מיסטישער פאַרציקונג, אויך די רייזנ-דיקע שיינקייט פון דער דאָזיקער רויט-האַריקער, דין-שלאַנקער עקזאַלטרירטער פרוי. ניט איינמאָל האָב איך זיך געטראַכט בשעת אירע קאָנצערטן: אַ סביבה וואָס קען אַרויסגעבן אַזאַ זינגערין, מוז אין זיך האָבן אַ חוץ פסולת און טעם-פער רשעות, אויך ניצוצות פון אמת'ער קדושה...

* * *

ווי קום איך אייגנטלעך היינט צו קאַראַאימער און פון וואָגען נעמט זיך ביי מיר פלוצלונג די כוואַליע פון אינגלישע רעמיניסצענצען?
אַ קאַראַאים איז מיך צוריק מיט עטלעכע וואָכן געקומען באַזוכן אין ירושלים. ווער איז ער? וואו וואוינט ער? ער האָט דאָס ניט געוואָלט אַנטדעקן. איך ווייס, אַז אין ירושלים וואוינען עטלעכע געציילטע קאַראַאימער און אַז עפעס זיינען צווישן זיי פאַרגעקומען די לעצטע יאָרן שווערע און סקאַנ-דאַליעזע סיכסוכים אַרום אַ שטיק באַדן אָדער הייזער אין דער אַלטער שטאָט. איך געדענק פון צוריק מיט יאָרן זייער „צענטער“ אין ירושלים: דעם חצר הקראים, אַנטקעגן דער תפארת-ישראל-שול, אַ קלאַגדיקער „צענטער“ איז דאָס דאָן געווען: עטלעכע ווייבער און 413 מאַנסבילן. אַלע אַרום האָבן גע-וואוסט, אַז זיי זיינען פאַרשאַלטענע: אַ געוויסער רב האָט זיי אַמאָל נאָך צו-ריק מיט עטלעכע דורות, פאַרשאַלטן, אַז קיינמאָל זאָל ביי זיי די צאָל מענער אין ירושלים ניט דערגיין ביז צען. ליגט נאָך אויף זיי ביז היינטיקן טאָג די קללה פון יענעם רב: קיין מנין קענען זיי ניט האָבן. אפשר איז מיין גאַסט איינער פון יענער מניינלאַזער קהילה? ער האָט געהאַט זיינע סיבות מיר ניט צו אַנטדעקן, ווער ער איז. אָבער געקומען איז ער בעטן רחמים, ניט פאַר זיך נאָר פאַר אַנדערע קאַראַאימער. קליינע שפּליטערן זיינען פון זיי געבליבן אין עטלעכע לענדער פונם נאָענטן מזרח, אויך ערגעץ-וואו אין די באַלקאַנען און אין אַפריקע. פילן זיך יענע שפּליטערן איצט שוואַך, עלנט, פאַראיינזאַמט.

אויך ניט זיכער. קלאַפן אייניקע פון זיי אין די טויערן פון דער מדינת ישראל: אדאָפּטירט אונז, לאַזט אונז זיך צוטוליען צו אייך, לאַמיר פאַרגעסן וואָס ס'איז געווען. סוף-כל-סוף, ווער זיינען מיר? אויך אידן! און אז ערגעץ רע אידן פון אייך, ווער קען עס היינט בודק זיין צווישן בעסערע און ערגערע? איז אַנטשטאַנען, האָט ער מיר דערציילט, אַ פּראַגע, וואָס זאָל מען מיט זיי טאָן — אַרײַנלאָזן אַדער ניט? זאָל מען זיי באַטראַכטן פאַר אידן אַדער ניט? ווערט „ערגעץ-וואו“ די פּראַגע דיסקוטירט און די זאך רירט זיך ניט פון אַרט. איז מײַן קאַראַאים, דער מעלאַנכאָלישער שליח-ציבור, אומרויאק פאַרן גורל פון זיינע ברידער: „זיינען זיי דען ניט, טענה'ט ער צו מיר, אויך אין גלות? און וואָס זיי זיינען, זיינען זיי, אָבער קיין ערליים זיינען זיי ניט...“

האָב איך אים צוגעזאָגט צו נוצן מײַן ברעקל השפּעה, אַז די עטלעכע צענדליק קאַראַאימער זאָלן אַרײַנגעלאָזט ווערן אין דער מדינת ישראל (און טאַקע נאָר וועגן אַ פאַר צענדליק משפּחות האַנדלט זיך דאָ. וויפל פון זיי זיינען נאָך בכלל געבליבן אויף דער וועלט? און וויפל פון די לעבנגעבליבענע קענען נאָך אַרויספאַרן פון די לענדער, וואו זיי געפינען זיך?).

כ'האָב נאָכדעם געהאַט אַ פאַר שווערע שמועסן מיט אַ רב וואָס קען משפּיע זיין דעם באַשלוס. „זיינען זיי אידן“? האָט ער מיר געהאַלטן אין איין עקזאַמינירן. ער איז אין דעם ניט זיכער.

בין איך אפשר ניט אימשטאַנד צו געבן מײַנע אן איבערצייגנדיקע דעפי-ניציע, וואָס איז אַ איד און ווער עס קען אַנגענומען ווערן פאַר אַ איד; באַ-זונדערס אזא דעפיניציע וואָס זאָל צופרידנשטעלן אַן אַרטאָדאָקסישן רב. קיין ראַסן-שטאַנדפונקט קען אזא רב יעדנפאַלס ניט פאַרטערען. אפילו אַן עמלק, אויב ער האָט זיך מגייר געווען, איז אַ איד. ס'איז פאַראַן א סברא, אַז אייניקע קאַראַאימער שטאַמען פון כאַזאַרן, פון מאַנגאָלן, וואָס איז מיר דער חילוק? ווער קען עס אזוי איינפּעסט פאַרויכערן, אַז אַנדערע „אמת'ע“ אידן שטאַמען ניט פון גויים, וואָס האָבן זיך ערגעץ-וואו און ערגעץ-ווען מגייר געווען? און וואָס ס'איז שייך רעליגיע — לאַמיר זיין אַביסל שטרענגער מיט זיך. קאַראַאי-מער גלויבן ניט אין תורה שבעל-פה, הייליק איז פאַר זיי בלויז תורה שבכתב. אָבער וואָס טוט מען מיט טויזנטער און טויזנטער אונזערע „אמת'ע“ אידן וואָס גלויבן ניט אויך אין תורה שבכתב? האַלטן מיר זיי דען צוריק? פאַדערן מיר דען פון זיי, זיי זאָלן זיך „גייסטיק מל זיין“, און ערשט נאָכדעם וועלן זיי קענען זוכה זיין אַראַפּגעלאָזן ווערן פון שיף? און אויב ניט וועלן פאַרגעסן, אַז קאַראַאימער האָבן געזינדיקט קעגן כלל-ישראל (ניט שטענדיק, ווייל עס זיינען געווען יאַרהונדערטער נאָך יאַרהונדערטער, ווען זיי האָבן מאַרטירעריש געטיילט דעם אַלגעמײַנעם אידישן גורל), מוזן מען זיי טאַקע היינט, גראַד היינט, באַשטראַפּן פאַר זייערע זינד? דייטשע אידן — ניט אַלע, אָבער אַ סך פון

זיי — האָבן געזוכט אויפצושטעלן אַ מחיצה, אויך אַ געזעצלעכע, דיסקרימינאַ-
טאָרישע מחיצה צווישן זיך און „אַסט-יודן“. האָבן מיר זיי דערפאַר באַ-
שטראַפט? פראַנצויזישע אידן פון באַרדאָ האָבן, ערב דער עמאַנסיפאַציע, גע-
פאָדערט גלייכע רעכט פאַר זיך, פאַר די אַלט-איינגעזעסענע ספרדישע אידן
פון פראַנקרייך; אין קעגנזאַץ צו די אשכנזים, וואָס זענען אַהין אָנגעקומען
פון עלזאַס, פון לאַטאַרינגען, פון דייטשלאַנד — באַשטראַפן מיר זיי אָדער
זייערע קינדס-קינדער היינט? וויכטיק איז, וואָס יענע קאַראַאימער, וועגן
וועלכע מיין שתדלן האָט גערעדט, פילן זיך, וואו זיי זיינען, עלנט, איינזאַם,
אומזיכער — ווייל מען באַטראַכט זיי פאַר אידן; ווייל זיי זיינען ניט קיין קריסטן
און ניט קיין מוסולמענער. וויכטיק איז, וואָס זיי אַליין הויבן זיך ווידער אָן
צו באַטראַכטן פאַר אידן און ווילן פאַרפלעכטן אויף אייביק זייער גורל מיט
ישראל און מיט דער מדינת ישראל; און וויכטיק איז, וואָס היטלער האָט
זייער רוב מנין און רוב בנין אומגעברענגט אין קרים און אין אַנדערע רוסישע
געגענטן — צוזאַמען מיט אידן און אַרס אידן. איך זע ניט, וויאַזוי מען קען
צוריקווייזן זייער פאַטעטישע בקשה; די בקשה פון די וואָס ווילן זיך צו
אונז טוליען און צוזאַמען מיט אונז דערפילן דעם פאַר-טעם פון גאולה.
אויך פאַר זיי, בין איך זיכער, וועלן זיך עפענען די טויערן פון ישראל.

„די נעץ פון גלויבן“

קורצע ידיעה פון פראג : דאָס בילדונגס-מיניסטעריום האָט פאַרבאָטן די ביבליאָטעקן אַרויסצוגעבן צו די לעזער פעטער כעלטשיצקי'ס בוך „די נעץ פון גלויבן“.

איך קען ניט וויסן וויפל בעלנים עס זיינען היינט פאַראַן אין טשעכאָ-סלאָוואַקיע אויף צו לייענען כעלטשיצקי'ס בוך, און פאַרוואָס איז די דאָר-טיקע קאָמוניסטישע רעגירונג פּלוצים אזוי אַלאַרמירט געוואָרן פון דער נאַכפּראַגע אויף אַן אַלטער און ניט זייער פּאַפּולערער שריפט. קיין קאָנטר-רעוואַלוציאָנערע געדאַנקען — אין דעם זינען וואָס סאָוועטישע צענזאָרן נוצן דאָס וואָרט — האָט כעלטשיצקי ניט געפּרעדיקט. קיין לויב-געזאַנגען פאַר דער קאַפיטאַליסטישער אָרדענונג זיינען אין זיין בוך ניט פאַראַן, און סטאַ-לין'ס נאַמען ווערט דאָרט לגנאי ניט דערמאַנט. אין תּוך איז די „נעץ פון גלויבן“ אַ מוסר-ספר, ווייט פון פּאָליטיק אינם ענגן זינען פון וואָרט, און קיין „העץ-מאַטעריאַל“ איז אין אים ניט פאַראַן. איז נאָך אַמאָל די פּראַגע : וויפל מענטשן אין טשעכאָסלאָוואַקיע זיינען היינט להוט אַזאַ ליטעראַטור צו לייענען ? ווי גרויס קען זיין דער פּראַצענט בירגער, וואָס ווייסן אַז אַזאַ ווערק עקזיסטירט ? עס קען וועגן דעם קיין סטאַטיסטיק ניט זיין, אָבער איך פיל אַז כּוועל קיין גראַבן טעות ניט מאַכן אויב כּוועל אַננעמען, אַז אין אונזער ליבער אַמעריקע ווייסן מסתמא ניט 70—75 פּראַצענט פון דער באַפעלקערונג ווער עס זיינען געווען טשאַנינג, טאָראַ אָדער גאַריסאָן, כאַטש זיי האָבן געלעבט און געווירקט אין ניי-ענגלאַנד ערשט צוריק מיט אַ קנאַפּן יאַרהונדערט. אַ סך אַ גרעסערער פּראַצענט מענטשן אין בעמען און מערן ווייסן מסתמא נישט אַז צוריק מיט העכער פינף יאַרהונדערטער האָט אין אַ קליין שטעטל (אָדער דערפל) גע-לעבט אַ באַשיידענער מאַן מיטן נאַמען פעטער כעלטשיצקי ; אַז ער האָט געשריבן פרומע טראַקטאַטן און אַז זיין הויפט-ווערק הייסט „די נעץ פון גלויבן“. דאָס ווערק איז, לויט אַ סך סימנים, נאָך ביים לעבן פונם מחבר פאַרברענט געוואָרן אויפן שייטערהויפן דורך דער קאַטוילישער קירך, אַלס אַ שטיק „חוצפּה/דיקע אַפיקורסות“. עס זיינען פון אים געבליבן בלויז געציילטע עטלעכע עקזעמפּלאַרן, באַגראַבן אין אַרכיוון פון אוניווערזיטעט-ביבליאָטעקן און מאַנאַסטירן. הונדערטער יאָרן נאַכאַנאַנד האָט עס קיינער ניט אַרויסגעגעבן אויפסניי, טאָ וואַזוי האָט אַ ברייטערער עולם געקאַנט דערפון וויסן ? טאַלסטאָי, צום ביישפּיל, וועלכער האָט אין די אַכציקער און ניינציקער יאָרן אוועקגע-

געבן א סך מי אויף צו זאמלען קריסטלעך-„אפיקורסישע“ און פאסיפיסטישע ליטעראטור פון א סך לענדער און אויף פארשיידענע שפראכן, האט וועגן כעל-טשיציקין געוואוסט בלויז פון א פאר קורצע פאראגראפן אין פיפניס „גע-שיכטע פון דער טשעכישער ליטעראטור“. אביסל מער אינפארמאציע וועגן דעם אינהאלט פונם בוך האט ער שפעטער צופעליק צוגעקראגן דורך א בריוו פון א פראפעסאר פון דער פראגער אוניווערזיטעט, וועמען עס איז געלונגען דעם דאזיקן יקר-המציאות צו זען און צו ליענען. נאך שפעטער האט טאלסטאי גופא געקראגן די געלעגנהייט דאס גאנצע בוך איבערצוליענען, — אבער אויך די געלעגנהייט איז געווען פארבונדן מיט א זייער כאראקטעריסטישן פאקט אין דער געשיכטע פון דער צארישער צענזור. די פעטערבורגער אקאדעמיע האט באשלאסן, אין די אינטערעסן פון ליטעראטור-היסטארישער פארשונג, ארויסצוגענעבן א קליינע צאל עקזעמפליארן פון דער „נעץ פון גלויבן“ (פאר פאכלייט) — און דאס: ניט אויף רוסיש, נאר אין טשעכישן אריגינאל, כדי דער עולם זאל זיך דערצו ניט צוכאפן. ווען דער גאנצער מאטעריאל איז שוין געווען אויפגעזעצט, האט זיך דער קירכן-סינאד אריינגעמישט און די קייזער-לעכע אקאדעמיע האט געמוזט קאנפסקירן איר אייגענע ארבעט. טאלסטאי'ען איז אבער געלונגען צו קריגן די קארעקטור-בלעטער און בזה האופן זיך בא-קענען מיטן אינהאלט פון א בוך, וואס האט אים עטלעכע יאר אינטריגירט. אויב איך מאך ניט קיין טעות איז „די נעץ פון גלויבן“ אויפסניי ארויסגעגעבן געווארן (אויף טשעכיש) ערשט אין 1912. צו מיר פערזענלעך איז דאס בוך דערגאנגען מיט א צוואנציק יאר שפעטער, אין א דייטשער איבערזעצונג וואס דער ציריכער „ראטאפעלפארלאג“ האט באזארגט.

אפשר וועלן מיר געפינען אן אויפקלערונג וועגן דער נייטער גזרה פון דער פראגער קאמוניסטישער צענזור, ווען מיר זאלן נאכאמאל אריינקוקן אינם אינהאלט פון דאזיקן אלטן טראקטאט, וואס א טשעכישער האלב-פויער און האלב-שוסטער האט אנגעשריבן אין דער ערשטער העלפט פונם פופצענטן יארהונדערט?

די טענדענץ פון זיין ארבעט קען מען זען שוין פון דעם טשיקאזון טיטל וואס ער האט איר געגעבן: „די נעץ פון גלויבן“. ער שטיצט זיך אויף דעם סיפור-המעשה פונם נייעם טעסטאמענט וועגן די ערשטע תלמידים וואס ישו האט געקראגן פאר זיין לערע אין גליל. „גייענדיק ביים ברעג פון ים-הגליל, האט ער דערזען ווי צוויי מענטשן, ברידער, איינער מיטן נאמען שמעון וואס רופט זיך פעטרוס און אנדריי זיין ברודער, ווארפן אריין אין ים א נעץ, ווייל זיי זיינען געווען פישערס. האט ער צו זיי א זאג געטאן: פאלגט מיר נאך און איך וועל אייך מאכן פאר פישערס פון מענטשן. האבן זיי גלייך פארלאזט די

נעצן און אים נאכגעפאלגט. גייענדיק ווייטער האָט ער דערזען ווי צוויי אַנדערע מענטשן, אויך ברידער, יעקב בן זבדי און יוחנן זיין ברודער, זיינען אויף אַ שיפל מיט זייער פּאָטער זבדי און זיי פאַרריכטן זייערע נעצן. האָט ער זיך געווענדעט צו זיי, האָבן זיי אויך גלייך פאַרלאָזן דאָס שיפל און זייער פּאָטער און האָבן אים נאָכגעפּאָלגט". מיט אַ רויעם סאַרקאָזם האָט כעלטישיצקי, אויף זיין אייגענעם אופן, ממשיך געווען דעם עוואַנגעלישן סיפור-המעשה. די אַפּאָסטאָלן זיינען געוואָרן "פּישערס פון מענטשן" און האָבן אין זייערע נעצן אַריינגענומען אנשטאט פּיש גלויביקע מענטשן וואָס זיינען באַקערט געוואָרן צו ישׁו'ס לערע. אַבער מיט דער צייט, דערציילט ער אונז, "האָבן די גרעסערע פּיש דורכגעבראַכן די נעץ און זיינען אַנטרונען געוואָרן; נאָכדעם האָבן די קלענערע פּיש זיך באַנוצט מיט די לעכער וואָס די גרעסערע האָבן געמאַכט אין דער נעץ, און זיי זיינען אויך נעלם געוואָרן, ביז די נעץ איז געבליבן כמעט אינ-גאַנצן ליידיק". די "גרויסע פּיש" זיינען פאַר כעלטישיצקי'ן געווען די פּויפּסטן און די אַנדערע שררות פון דער קאַטאָלישער קירך, ווי אויך די קיסרים און פּרינצן וואָס האָבן לפנים אַנגענומען דאָס קריסטנטום, כדי זיי זאָלן עס נאָכדעם קענען לייכטער פאַרגוואַלטיקן אַדער גאָר פאַרניכטן.

"די נעץ פון גלויבן" איז געווען אַ מוטיקע אַטאַקע פון אַ טיפּער און ליי-
 דנשאַפּטלעך-רעליגיעזער נאַטור אויפן היסטאָרישן קריסטנטום, אויף דער קירך, ספּעציעל אויף דער קאַטאָלישער, וועלכע האָט אין זיינע צייטן נאָך געהערשט דעספּאָטיש איבערן גרעסטן טייל פון אייראָפּע. דאָס איז געווען אַן אַפּענסיווע אויף דער אַרגאַניזירטער קריסטלעכער וועלט אין נאָמען פון "פּרימיטיוון" אַדער אַריגינעלן קריסטנטום, וואָס כעלטישיצקי האָט געגלויבט, אַז די קאַטאָלישע גאָט'ס סטריאַפּשעס האָבן אים געטראָטן מיט די פּיס און גע-
 געבן אַ חילול-השם-אויסטייטשונג. עס וואָלט אַבער געווען אַ טעות צו מיינען, אַז ער האָט זיך מיט זיין קריטיק געשטעלט אויף דער זייט פונם פּראָטעסטאַנט-
 טישן קריסטנטום. זיין אַטאַקע איז אין תּוך געווענדעט אויך קעגן די הויפּט-
 שטראָמען פון דער פּראָטעסטאַנטישער רעפּאָרמאַציע, כאָטש ער איז נאָך ניט געווען ביכולת פאַראַויסצווען אין וואָס פאַר אַ ריכטונג די דאָזיקע רעפּאָר-
 מאַציע וועט זיך אַנטוויקלען. בעמען איז, כידוע, געווען איינס פון די גאָר ערשטע לענדער אין אייראָפּע, וואו דער פּראָטעסט קעגן דער רוימישער קירך — קעגן איר דאָגמאַטיק, ריטואַל און פּאַלקס-פּינטלעכע פּאַליטיק — האָט זיך אַנגעהויבן. כעלטישיצקי האָט געלעבט און געשריבן זיינע ווערק שוין גוטע עט-
 לעכע יאָר נאָכדעם וואָס יאָהאַן הוס האָט "סקאַנדאַליזירט" די קאַטאָלישע וועלט מיט זיין טראַקטאַט De Ecclesia, פאַר וועלכן ער האָט גאַנץ שנעל געמוזט באַצאָלן מיטן לעבן — אין דער צייט פון די רעליגיעז-רעוואָלוציאָנערע

הוישטישע מלחמות פאר „פרייהייט פון געוויסן“*. פאקטיש האָט זיך כעלטשיצקי גלייך געשטעלט אין שאַרפער אַפּאָזיציע אויך צו די פאַרטיידיקער פון דער הוסי-רעפּאָרמאַציע קעגן דעם פּויפּסט'ס טעראָר, און מחמת אַ זייער קלאַרן און איינפאַכן טעם. ער איז געווען דורך און דורך פּאַסיפּיסט און האָט קאַטעגאָריש אָפּגעלענט יעדע געוואַלט-טאַט, אפילו ווען זי ווערט באַגאַנגען, אַזוי צו זאָגן, לשם שמים. פון יענע יאָרן זיינען געבליבן געוויסע „שאלות ותשובות“ וואָס וואָרפן אַ העלן ליכט אויף די אָנהויבן פון דער פּראָטעסטאַנטי-שער רעפּאָרמאַציע. אַ צאָל מענטשן פונם פּראָסטן אָבער זייער אויפגעברויזטן פּאַלק האָבן זיך געווענדעט צו דער פּראַגער אוניווערסיטעט (וועלכע איז, אַלס קאַלעגיע, געשטאַנען אויף דער זייט פון דער הוסי-רעפּאָרמאַציע) מיט אַן אָנ-פּראַגע: צי מעג מען פירן מלחמה פאַר „גאַט'ס אמת“, פאַר דער פרייהייט צו פּרעדיקן דעמאָקראַטיע אמת, וועלכע די קאַטאָלישע שררות טרעטן מיט די פּיס? די אוניווערזיטעט האָט אויף דער פּראַגע געענטפּערט: „יאָ“ — מ'מעג, עס איז אפילו אַ רעליגיעזער חוב צו פירן מלחמה; אָבער נאָר אין אַ פּאַל ווען דער שונא הויבט די מלחמה אָן, ווען ער דראָט צו פאַרניכטן די אמת-גלויביקע. כעלטשיצקי'ס געוויסן האָט אָבער אויך קיין דעפּענסיווע מלחמה ניט געקאַנט אָננעמען. דער „לא תרצח“ איז פאַר אים געווען אַ קאַטעגאָרישער געבאָט, וועל-כער טאָר אונטער קיין שום אומשטענדן ניט געבראַכן ווערן, און די עוואַנ-געלישע לערע וועגן זיך „ניט“ אַנטקעגנשטעלן מיט געוואַלט איז פאַר אים געווען די הווינט-עסענץ פונם קריסטלעכן גלויבן. די „פרימיטיווע קירך“ איז פאַר אים געווען דער מוסטער פון אַ סאַציאַלער אַרדענונג, וואָס קומט ניט אָן צו מאַכט און געוואַלט כדי צו לעבן אין גלייכקייט, פרייהייט און ברידער-לעכקייט. מ'דאַרף זיך נאָר אומקערן, האָט ער געגלויבט „צום מקור“ — צום קריסטנטום פון פאַר דעם פּויפּסט סילוועסטער, וועלכער האָט אַריינגענומען אין דער קירך אַזאַ געצנדיגער און אויסוואורף ווי קאַנסטאַנטין „דעם גרויסן“ — כדי מ'זאָל קענען לעבן לויטן געזעץ פון ליבע, אָן קירכן-דעספּאָטיע, אָן קיסרים און פּרינצן, באַוואַפנטע מלחמה, שפיכת דמים פאַר רעליגיע, פאַר קריסטנטום, פאַר געליטערטן קריסטנטום, איז אויך רציחה. יעדער סאָלדאַט אַדער וואַפּנטרעגער, ווער ער זאָל ניט זיין און פאַר וועלכע אידעאַלן ער זאָל ניט וועלן נוצן זיין געווער, איז אַ קרימינעלער פאַרברעכער, אַ מערדער און אַ הענקער, אַ גאַט-לעסטערער. זיין האָס צו געוואַלט און מאַכט האָט ער דער-פירט ביז צו אַזעלכע עקסטרעמע קאַנסעקווענצן, אַז דורות און דורות פאַר דער

* אין דעם באַשרעקטן זיינען, אין וועלכן די דאָזיקע פרייהייט איז אויפגעפאַסט גע-וואָרן אין די ערשטע און אויך אין די שפּעטערע דורות פון דער פּראָטעסטאַנטישער רע-פּאָרמאַציע.

אנטשטייאונג פון דער קוועיקער-באוועגונג אין ענגלאנד האָט ער געפרעדיקט אַ מין רעליגיעזן אַנאַרכיזם; אַן אמת'ער קריסט טאָר נישט זיין קיין קאַמאַנדיר אָדער סאָלדאַט. אָבער ער טאָר אויך נישט נעמען קיין אַנטייל אין רעגירונג, און ער דאַרף באַטראַכטן פאַר אַ האַרבער עבירה צו זיין אַ סוחר אָדער אַ גוט-באַזיצער. דער גאַטפאַרשטיקער מענטש מעג זיין בלויז אַן ערד-אַרבעטער אָדער אַ בעל-מלאכה.

כעלטשיצקי האָט נישט געהערט צום געבילדעטן קלאַס פון זיין צייט. אין איינער פון זיינע שריפטן מאַכט ער די באַמערקונג אַז ער פאַרשטייט נישט קיין לאַטיין. אין יענער עפאַכע האָט יעדער איינער וואָס איז נישט געווען „לאַטייניש געבילדעט“ געגאַלטן פאַר אַן עס-האַרץ. אָבער כעלטשיצקי האָט אין תּוך צו לאַטיין נישט באַדאַרפט אַנקומען. די לומדות וואָס ער וואַלט געקאַנט קריגן פון לאַטיינישע שריפטן אין געווען אַ ריין סכאַלאַסטישע און דער קאַטויליש-טעאָלאָגישער פּילפּול, מיט וועלכן מ'האַט גע'כשר'ט יעדן שרץ און יעדע ניי-דערטרעכטיקייט האָט אין אים געקאַנט אַרויסרופן בלויז עקל. ער האָט זיך באַטראַכט פאַר אַן איינפאַכן פּאָלקס-מענטש, וואָס ווען ער וואַלט געלעבט צוריק מיט הונדערטער יאָרן אין גליל, וואַלט ער נאָכגעפּאָלגט, אַן קשיות און אַן חקירות, דעם „דערלייזער“. ווער עס זוכט „ראַפּינירטע“ ליטעראַטור, וועט זי ביי אים נישט געפינען; זיין סטיל און אַרגומענטאַציע זיינען די איינ-פאַכקייט פון אַ יראַשמים, וואָס נעמט זיין אמונה ערנסט און איז גרייט צו גיין פאַר איר אויף קידוש-השם. דער אינהאַלט פון זיינע פּשטנישע אידייען זענען, נאַטירלעך מיט אַ סך מער ערודיציע און מיט מער ליטעראַרישן גלאַנץ, אַרויסגעבראַכט געוואָרן אין ניינצענטן יאָרהונדערט פון טאַלסטאָי. אָבער דער קערן איז דערזעלבער און כעלטשיצקי'ס רוף איז דערזעלבער וואָס טאַלסטאָי'ס; דער רוף צו אַ קפיצת-הדרך, צו אַ שפּרונג איבער די קעפּ פון די אַרגאַניזירטע קריסטלעכע קירכן מיט דער טומאה וואָס זיי האָבן פאַר-פלאַנצט אומעטום וואוהין זייער האַנט האָט דערגרייכט — „צום מקור“.

כדי זיך, אַביסל צו באַקענען מיט כעלטשיצקי'ס סטיל און טעמפּעראַמענט, לוינט אפּשר צו ברענגען אַ לענגערן אויסצוג פון דער „נעץ פון גלויבן“: „דאַוונט איין צד פאַר זיינע האַרץ, דאַוונט דער אַנדערער צד פאַר זיינע שררות. דער ערשטער וויל אויסבעטן אַ זיג, דאַסזעלבע זוכט אויך דער צווייטער. און ביידע צדדים זיינען קריסטן, און יעדער פון זיי וויגנט אַלדאָס בייז פאַרן אַנדערן. וועמענס תּפילה זאָל גאַט אָננעמען?... קרוע-ובלוע איז דער גלויבן פון אַזעלכע קריסטן און זייער תּפילה איז אַ הינקענדיקע, ווייל ביידע גלוסטן זיי צו פאַרגיסן ברודער-בלוט. אַט מאַרשירט אַרויס איין ראַטע צו פאַרטיידיקן „די אַלטע הייליקע קירך“; און די אַנדערע מאַרשירט כדי צו באַשיצן „די געטלעכע אַרדענונגען“.

וואָס די אַזוי-גערופענע אַפיקורסים און אָפּנויגער צילן צו פאַרניכטן ; און אַ דריטע ראַטע באַווייזט זיך, כּדי צו פאַרטיידיקן דעם וואוילזיין פון פּאָלק, אַז די אַרעמקייט זאָל ניט זיין אַזוי חרפה'דיק-מאָגער. מלכים און פירשטן פירן אין שלאַכט, כּדי „דאָס פּאָטערלאַנד צו באַשיצן“ : אַז זייער הערשאַפט אין לאַנד זאָל, חלילה, ניט אָפּגעשוואַכט זויערן. זיי פירן מלחמה קעגן אַלעמען, ווייל עס גייט זיי גאַרנישט אָן, אַחוץ הערשאַפט און רוים. און דער דאָזיקער ערב-רב פון צעטיילטע ראַטעס הייסט קריסטן, און יעדער פון זיי רעדט צו גאָט : „פּאָטער אונזער, וואָס דו ביזט אין הימל“, אַלע נעמען זיי זיך אָן פאַר גאָט דורך דער פאַרניכטונג פון זייערע מיטמענטשן. אַלע ווילן זיי גלויבן, אַז זיי דינען גאָט, ווען זיי דערטרינקען איינער דעם אַנדערן אין בלוט. „זיי אונז מוחל“, זאָגן זיי אין זייערע תּפילות, „ווי מיר זיינען מוחל אונזערע מיטמענטשן“... קיינער דענקט גאַר ניט וועמען עס איז מוחל צו זיין, אויב ס'איז נאָר דאָ אַ מעגלעכקייט דעם צווייטן צו באַזיגן אין שלאַכט. זייערע תּפילות זיינען דערפאַר גאָט-לעסטערונגען“.

איז דאָס דער „דינאַמיט“, פאַר וועלכן די פראַגער רעגירונג האָט מורא ? די לעצטע עטלעכע יאָר האָט די קאָמוניסטישע רעגירונג פון טשעכאָ-סלאַוואַקיע געפירט אַ גאַנץ ענערגישע — טיילמאָל אַ צו ענערגישע — קאַמפּאַניע קעגן אַרגאַניזירטער רעליגיע און איר השּפּעה אויפן פּאָלק. ספּע-ציעל האָט זיך איר גרימזאַרן אויסגעגאַסן אויף דער קאַטוילישער קירך. איז עס פאַרשטענדלעך. קאַטאָליציזם איז אַליין אַ אימפּעריע, ניט נאָר אַ רע-ליגיע, און די אַזוי גערופענע „אוניווערסאַלע קירך“ מיט איר פאַרצווייגטער אַרגאַניזאַציע, אויטאָריטעט, דיסציפּלין און גרויסע געלט-מיטלען, איז פאַר קאָמוניסטן אַ מין קלעריקאַלער „קאַמאינטערן“. אויב עס זאָל איצט קומען צו אַ נייער וועלט-מלחמה, ווייסט מען אין פראַג, ווי מען ווייסט עס אין מאַסקווע און אין וואַרשע, אין בוקאַרעשט און אין בודאַפעסט, צו וועלכן צד דער וואַ-טיקאַן וועט אַקטיוו צושטיין. אַבער פון וואַנען נעמט זיך דער פחד פאַר אַן אַנטי-קאַטאָליק, אין אַ געוויסן זין אויך פאַר אַן אַנטי-פּראָטעסטאַנט, וואָס האָט אַזוי מוטיק און מיט אַזויפיל טעמפּעראַמענט געשטורעמט קעגן היסטאָ-רישן קריסטנטום, אַזוי צו זאָגן, פון אינעווייניק, בפרט נאָך פאַר אַזעלכן, וואָס איז שוין פינף יאָרהונדערטער טויט ? פאַרוואָס אריינלייגן אין חרם איינעם, וואָס ווען ער וואַלט היינט געלעבט, וואַלט ער מסתמא, אין זיין נאַאיוויטעט, אונטערגעשריבן די שטאַקאַהאַלמער שלום-פּעטיציע ; אַדער ער וואַלט זיך אפשר אָפּגעזאָגט דאָס צו טאָן נאָר דערפאַר וואָס זי איז, לויט זיין געשמאַק, צו שוואַך און צו בלאָס ? אויף וועמען קען היינט האַבן אַ השּפּעה אַנאַרכיסטיש-קריסטלעכער פּאַסיפּיזם ? אין דער מערב-וועלט איז דער געוויסנס-פּאַסיפּיזם

שוין א שיינ ביסל יאָרן אין אַ מין היין־הער־פלעט, און אפילו אין אינדיע איז שוין שווער מיט אַ נאַקעטן אויג צו באַמערקן די שיריים פון פריערדיקן ברען פאַר געוואַלטלאַזיקייט : אַפּטמאַל דוכט זיך, אַז דער גאַנדיזם האָט דאָרט אויס־געהויכט זיין אַטעם אין דעם טאַג, ווען מ'האַט גאַנדין אַנגעטאַן אַ צווייטע מיתה משונה דורך דער צינישער הינריכטונג פון זיינע צוויי מערדער. גאַנדי ווערט אַלץ מער און מער לעגענדע, מיטאַס, אַ שטיק אַרנאַמענט אין דעם הויז פון אַ גרויסער משפּחה, און מ'קען שוין באַלד זיין אין אינדיע גלייכצייטיק אַ „גאַנדיסט“ און אַ קריגס־מיניסטער — אַט ווי, למשל, ביי אונז האָט דער „קוועיקער“ האַווער געקאַנגט זיין פּרעזידענט און ממילא... הויפּט־קאַמאַנדיר פון די באַוואַפנטע קרעפּטן. אויב אין טשעכאַסלאַוואַקיע זאָל זיך לעצטנס האָבן באַוווּזן אַן אינטערעס פאַר כעלטישיצקיין, ווילט זיך טראַכטן פון ווייטנס, אַז דאָס איז גיכער אַ מין ליטעראַרישער מאַדע־אינטערעס, ניט קיין עכטער דורשט נאָך אַ גייסטיקן וועגווייזער. אַבער ווער קען וויסן? וואָס וויסן מיר דאָ וועגן די פּראַצעסן וואָס שפּילן זיך איצטער אַפּ אין מוחות און אין הערצער — הינטער דעם אייזערנעם פּאַרהאַנג? אפשר איז פאַראַן אין פּראַג אַ יסוד צו טראַכטן, אַז פאַר געוויסע קרייזן, לאַמיר זאָגן אפילו באַשרענקטע, קען כעל־טישיצקי'ס ספר ווערן „דינאַמיט“.

אַבער ערגעץ־וואו פיל אידן, אַז „דער לץ אין מיר“ איז מיך גרייט צו באַ־שטעקן מיט פּעדערן, אַ מענטש גריבלט זיך דאָרט, וואו ס'לוינט גאָר ניט צו חקירה'ן. דער קאַמוניסטישער צענזאָר מוז גאָר ניט זיין אַזוי „סעריאָזע“ און אַזוי פאַר'מוח'ט, ווען עס קומט צו אַזעלכע ענינים, ווי אייניקע ווילן זיך פאַרשטעלן. פאַרבאַטן איז לייכטער ווי צו דערלויבן, באַזונדערס ווען מ'איז קיינעם ניט שולדיק קיין דערקלערונג, פאַרוואָס מ'האַט עפּעס פאַרבאַטן. אַ ווערק וואָס איז אַנגעשריבן געוואָרן צוריק מיט פינף יאָרהונדערטער — וואָס קען דאָרט בכלל אַזוינס „שטיין“? און אַז דער בירגער וועט עס ניט ליענען, וואָס קען דערפון פאַסירן? קליינע קינדער וועלן דערפון שטאַרבן? די סקאַדאַ־פאַבריקן וועלן שוואַכער אַרבעטן? צוריק אין דער „גניזה“! בוך, גיי אין דיין רו אַריין — אַט אין דערזעלבער רו, אין וועלכער די קאַטוילישע אינקוויזיציע האָט דיך אַמאַל פאַרשיקט. ווער פאַרלירט דאָ עפּעס? אויב דאָס בוך איז אפילו ניט שעדלעך, איז עס, אין בעסטן פאַל, אין דעם קלאַס פון „דעליקאַטעסן“, און די „פאַלקס־דעמאָקראַטיע“ איז זיכער ניט מחוייב צוצו־שטעלן דעם בירגער יעדע פאַטראַווע, נאָך וועלכער עס קען זיך אים אַמאַל פאַרבענקען...

„די זריעה אונטער שניי“

יגנאצאָ סילאָנע'ס נייע נאָוועלע „די זריעה אונטערן שניי“ איז ווערט געלייענט צו ווערן. איז דאָס אַ גרויס קונסט-ווערק? איך ווייס ניט, איך נעם זיך ניט אונטער צו משפטן. די קלאַסיפיקאַציע-יוצרות פון „גרויס“ און „ניט-אַזוי-גרויס“ זיינען ביי מיר שוין אַביסל צעמישט. פאַר געוויסע ווערק האָבן מיר אפשר אויך ניט די נויטיקע דיסטאַנץ, כדי זיי צו קענען אָפּצושאַצן ווי געהעריק. עס קען זיין, אַז מיט אַ דרייסיק-פּערציק יאָר שפּעטער וועלן מיר אויף זיי זיין גרעסערע מבינים ווי היינט. אויב אָבער איך האָב זיך פון אַ בוך, וואָס איז מיר צופעליק געקומען צו דער האַנט, ניט געקאַנט אָפּרייסן און האָב עס געמוזט דורכלייענען ביז צום סוף, אָן אַ הפסקה — הייסט דאָס, אַז ער האָט, לכל הפחות, דערוועקט אין מיר דעם געפיל פון נייגעריקייט. דאָס אַליין איז שוין אויך עפעס. צו וואָס פאַר אַ קלאַס דעם איטאַליענישן גלות-שרייבער'ס ניי בוך געהערט, לאָז איך גערן איבער צו באַשליסן פאַר געניטערע קלאַסיפּיקאַטאָרן. פאַר מיר איז דאָס פריער פון אַלץ אָן אינטערעסאַנטער מענטשלעך-כער דאָקומענט.

פון סילאָנע'ס פריערדיקן ראַמאַן „ברויט און וויין“ זענען אין מיר גע-בליבן בלאַסע, כאַטש ניט קיין אומאַנגענעמע, זכרונות. פיעטראַ ספינאַן, זיין הויפט-העלד, ווערט נמאס אַרומצובלאַנקען אין דער פּאָליטישער עמיגראַציע. דאָס לעבן אין די איטאַליענישע אַנטי-פּאַשיסטישע געטאַלעך פּאַרלירט שטאַפּלווייז דעם זיין. עס הויבט זיך אָן צו ציען אַלץ שטאַרקער און נאַגנדיקער אַהיים — אַלץ איינס וויאַזוי די באַדינגונגען זאָלן דאָרט ניט זיין. אין דער איטאַליענישער עמיגראַציע האָבן, ווייזט אויס, צוריק מיט עטלעכע יאָר זיך אַנגעהויבן באַווייזן שטימונגען וואָס זענען אימגעפער ענלעך געווען צו די וואָס האָבן אין די פריע צוואַנציקער יאָרן אַרומגעכאַפט געוויסע פּאָליטישע נע'ונד'ניקעס פון רוסלאַנד (אַלעקסעי טאַלסטאָי מיט זיינע „וואָזווראַשטשענע-צעס“): רעזשים איז רעזשים, אָבער ווי פאַרהאַסט ער זאָל ניט זיין, איז אַ נאַרמאַלער מענטש קראַנק אויף נאַסטאַלגיע — און אויסקורירן זיך פון היים-וויי קען מען נאָר דורכן קומען אַהיים און ווייטיקן דאָרט צוזאַמען מיטן איי-גענעם פּאָליק, קופּרין, דערמאַן איך זיך, וואָס איז אויף דער עלטער בלינד געוואָרן אין זיין פאַריזער גלות, האָט מיטאַמאַל זיך אַנגעהויבן בעטן, מ'זאָל אים אין מאַסקווע אַמנעסטירן, כדי ער זאָל קענען אַהיימקומען און פאַרן טויט נאָך „זען“ רוסלאַנד. פיעטראַ ספינאַ איז אין פיל וויכטיקע פרטים ווייט ניט ענלעך צו די רוסישע „וואָזווראַשטשענעס“, אָבער דער פּועל-יוצא איז דער

זעלבער: ער איז מקריב זיין אויסלענדישע פרייהייט, מיט וועלכער ער ווייסט גיט וואָס צו טאָן — און פאַרט צוריק קיין איטאַליע. אויב אַ פּאַליטישע עמי-גראַציע דויערט צו לאַנג, מוז זי — ספּעציעל אין אונזערע יאָרן — פאַרוואַנדלט ווערן אין אַ צאָל קלייננקע, צעוואַרפענע גאַרניזאַנען. יעדער קומט מיט זיין אידעאָלאָגיע, מיט זיינע אייגענע פּילאָזאָפּן און גענעראַלן, וואָס באַקעמפּן זיך איינער דעם אַנדערן. וואָס לענגער זיי דיספּוטירן אין די ביליקע, אַנגערוי-כערטע קאַפּע-הייזער, אַלץ קלאַרער ווערט זיי, אַז זיי קענען זיך בשום אופן גיט צעטיילן מיטן גרויסן געווינס, צו וועלכן זיי וועלן זוכה זיין אויף מאַרגן נאָך דער רעוואָלוציע, אָדער קאַנטר-רעוואָלוציע. סילאַנע (דורך זיין הויפט-פּי-גור, פּיעטראַ) פּילט שוין גוטע עטלעכע יאָר, אַז אַלע דיסקוסיעס וואָס ווערן געפירט אין די איטאַליעניש-עמיגראַנטישע קלייזלעך האָבן קיין ממשות גיט. דער עיקר האָבן זיי קיין שום שייכות גיט מיטן קאַנקרעטן לעבן און קאַנקרעטע יסורים ביי דעם „אַביעקט“ פון זייערע דאַגות — ביים אויף דריי-פּערטל פאַר-הונגערטן, אויסגעפּאַטשטן און באַשפּיגענעם „עמד“ אין איטאַליע גופּא. די ישועה, ווייסט שוין סילאַנע (באַזונדערס זינט ער האָט זיך פּולשטענדיק אויס-געניכטערט פון זיין אַמאָליקן רוסיש-באַלשעוויסטישן נאַרקאָז), וועט קומען אין איטאַליע פון אינעווייניק; פון כוחות וואָס זאַמלען זיך אָן אין דער היים, אין די טיפענישן פון פאַראומערטן פּאַלקס-לעבן, אָדער דורך היילנדיקע קאַנוואָלסיעס פונם פּאַלקס-צאָרן. זי וועט אָבער זיכער גיט קומען פון עמי-גראַנטישע פאַרשווערער מיט זייערע קאַמיטעטן, דעלעגאַציעס, קרענקלעכער קנאה-שנאה און גיט שטענדיק ווירדיקע רייסערייען. סילאַנע שיקט דערפאַר זיין העלד — זיין אייגענעם פּראָזשעקטירטן איד — אַהיים.

אויב איד דערמאָן זיך ריכטיק דעם עפּילאָג פון „וויין און ברויט“, בלייבט פּיעטראַ ליגן אין טיפן שניי, זוכנדיק זיך צו ראַטעווען פון די פּאַ-שיסטישע זשאַנדאַרמען, וואָס פאַרפּאַלגן אים. דער איינדרוק איז, אַז אין שניי גייט ביי אים אויס די נשמה. אין זיין נייעם בוך — „די זריעה אונטערן שניי“ — איז סילאַנע, אַזוי צו זאָגן, מחיה-מתים זיין העלד. פּיעטראַ לעבט, אָבער פון אונטערן שניי קומט ער אַרויס, ווי אַ נייע פּרילינג-שפּראַצונג: קאַמף, סכנות, יסורים, די אַגאַניע פון גסיסה רופן אין אים אַרויס אַ נייעם וועלט-געפּיל. ער ווערט, אויב איך מעג זיך דאָ אווי אויסדריקן, ווידער-גע-בורן, מיט אַ נייער נשמה, פאַר וועלכער עס אַנטפּלעקן זיך אַ נייער הימל און אַ נייע ערד. גיט נאָר מוסאָליני איז אים איצטער ווילד-פּרעמד — און נאָך פּרעמדער ווי פּריער — נאָר אויך מאַרקס און באַקונין, לענין און סטאַלין, און אפילו יענער גרויסער איטאַליענער, וועמען סילאַנע האָט ערשט צוריק מיט אַ יאָר צוויי געווינדעט איינעם פון זיינע בעסטע עסייען — מאַדזיני. אַלע, ווייסט איצטער סילאַנע-פּיעטראַ (אָדער ער וויל זיך איינשמועסן, אַז ער

וויסט), האָבן זיי זיך געפּאַרעט מיט דער אויבערפּלאַך פון לעבן, ניט מיט זיין עיקר, מיט זיינע שרשים אין אייביקייט. רעוואָלוציעס, קאָנטר-רעוואָלוציעס, דעפענסיווע און אָפּענסיווע מלחמות, רעזשימען מיט אַלע זייערע וואַריאַציעס זיינען איצט פאַר אים אַ סאַרט אַרגיעס, אין וועלכע מען שיכור'ט זיך אָן מיט אויבערפּלעכלעכע געטראַנקען. אינסטיטוציעס זיינען טפּל, דעם עיקר רירן זיי ווייניק אָן. אַמביציעס זיינען זיי, מיראַזשן וואָס פאַרפירן דעם מענטשן — אַוועק פון תּוֹך. און תּוֹך, ווייסט ער היינט, ליגט אינם איינצלנעם מענטשן, אין זיין פעאיקייט צו שענקען זיינע פאַרבאַרגענע אַדער — צו נוצן אַ מלחמה-אויסדרוק — „פאַרפּוירענע“ קאַפיטאַלן; און פון אַלע קאַפיטאַלן — דעם וויכטיקסטן, דעם טאַלאַנט צו ליבן.

אַלט? באַנאַל? שוין לאַנג אויסגעדראַשן? עוואַנגעליסטישע מגידות? אויף דער אויבערפּלאַך — זיכער, אויפן ערשטן אינדרוק — אָן שום ספיקות. אַבער ווען מען הערט זיך אַביסל טיפּער אַריין אינם ריטם פון סילאַנע'ס דער-ציילן, מוז מען אָנהויבן פּילן, אַז דער אַמאָליקער באַלשעוויק איז באמת אויפן וועג צו מאַכן פאַר זיך אַ נייע אַנטדעקונג. עס איז כלל ניט וויכטיק, וואָס די נייע אַנטדעקונג איז, דוכט זיך, אַלט ווי די וועלט גופּא. סוף-כל-סוף האַנדלט זיך דאָ ניט וועגן אַ דערפּינדונג, נאָר וועגן אַן אַנטדעקונג. קיינער דאַרף היינט ניט האָבן, אַז עמעצער זאָל זיך אויפּסניי דערטראַכטן צו אַ קאַמפּאַס, אַדער אַ טערמאַמעטער — און וואָס פאַר אַ בר-מזל עס זאָל היינט ניט זיין אַ נייער קאָלומבוס, וואָס האָט, לאַמיר זיך פאַרשטעלן אויף אַ מינוט, גאָר ניט געוואוסט, אַז אַמעריקע איז שוין אַנטדעקט געוואָרן — וועלן מיר אַלע צוזאַמען מיט אים ניט וויסן וואָס צו טאָן מיט זיין „מזל“. אַבער די אַנטדעקונג פאַר זיך פון אַ שוין לאַנג אַנטדעקטן „פּסיכישן קאָנטינענט“ איז, אין יעדן איינצלפּאַל, אַ גרויסע און פּיערלעכע געשעעניש, ווי עס איז יעדע עכטע, עראַטישע ליבע, טויזנטער און טויזנטער יאָרן נאָך דעם וואָס עמעצער האָט שוין אָנגעשריבן „ויהאב יעקב את רחל“. און מיט אַזא „באַנאַל-פּיערלעכער“ אַנטדעקונג האָבן מיר אפשר דאָ צו טאָן. סילאַנע-פּיעטראַ האָט דערפּילט זיינע ערשטע פּרי-לינג-שטראַלן און ער איז אַרויס פון אונטערן שניי מיט אַן אַנטדעקונג אין זיך אַליין, אַ פאַרשטומטער קוואַל האָט אָנגעפּאַנגען צו שלאָגן „מים חיים“ — און אַלץ אַרום איז מיטאַמאַל געוואָרן בלאַס אין פאַרגלייך מיטן גר-תּמיד, וואָס ער האָט גאַרניט חושד געווען, אַז ער ברענגט אין אים. ס'איז זיך ניט פאַר-צושטעלן, אַז איך וואַלט סילאַנע'ן (וועלכער איז געקומען צום קאָמוניזם פון קאַטאַליציזם און גייט לעצטנס פון קאָמוניזם צו אַ באַנייטן, אומקירכלעכן קריסטנטום) געטאָן אַן אומרעכט, ווען איך זאָל אַוועקשטעלן אַלס מאַטאָ צו זיין נייעם בוך עטלעכע זאַצן פון פּאַאָל'ס בריוו צו די קאַרינטער :

„אויב איך זאָל רייזן אין די לשונות פון מענטשן און מלאכים און עס

זאל אין מיר ניט זיין קיין ליבע, וואָלט איך געווען (ניט מער) ווי ליאַרמענ-דיקער קופער אָדער אַ צימבל וואָס לאַזט זיך הערן. אויב עס זאל אין מיר (אפילו) זיין נבואה און איך זאל וויסן אַלע מיסטעריעס און אַלץ-דאָס וויסן, און עס זאל אין מיר (אפילו) זיין יענע גאַנצע אמונה, מיט וועלכער מען קען אַרויסרייסן בערג פון זייער פּלאַץ, און קיין ליבע זאל אין מיר ניט זיין, בין איך גאַרנישט. און אויב איך זאל פאַרטיילן אַלץ וואָס איך פאַרמאָג און זאל (אפילו) איבערגעבן מיין גוף צו אַ ברענענדיק פייער, נאָר קיין ליבע זאל אין מיר ניט זיין, וועט דאָס מיר גאַרנישט ניט העלפן".

איך ציטיר דאָ בכיוון פאַאָולס'ן, ווייל דאָס וואָס עס שיינט היינט צו פאַראַיניקטן סילאַנע'ן מיטן פרייעם אַפּאָסטאָלישן קריסטנטום איז דער באַ-גריף פון דירעקטער ליבע — פון יחיד צו יחיד, אָדער פון יחיד צו יחיד'ס, ניט צום אַבסטראַקטן, אַנאַנימעם כלל, וואָס "ליבן" קען מען אים בלויז דורך אַ פאַרמיטלער, דורך פּאָליטישע אינסטיטוציעס. ניט ישו און ניט פּאָולוס האָבן אַקטיוו געזוכט צו צעשטערן די אינסטיטוציעס פון זייער צייט און שאַפן אויף זייער פּלאַץ נייע (פּאָאָולוס האָט אפילו אַן אַנטלאַפּענעם קנעכט געהייסן צוריק-גיין צו זיין האַר, ווייל "אין גאָט" איז ער דאָך סיי-ווי-סיי פריי). פּיעטראַ, סילאַ-נע'ס תּחית-המתים/דיקער העלד, איז אויך גרייט — לויטן אַלטן מוסטער — צו "איגנאַרירן" אינסטיטוציעס און רעזשימען. זיינען זיי דאָך ניט מער ווי "קליפות" און אפילו דער איצטיקער פּאַשיסטישער רעזשים אין איטאַליע איז בלויז אַ מיאָס'ע יאָך-שאַלעכטס — אָבער דאָך, "אין לעצטן חשבון", ניט מער ווי אַ שאַלעכטס.

ער זוכט און געפינט דעם תּוך, דעם עיקר. עס איז אומזיסט צו דיס-קוטירן אין זיין היימישן שטעטל מיטן אַדוואָקאַט. ער געדענקט וואָס פאַר אַ פעסט עס איז היסטאָריש געווען דער אַדוואָקאַט אין דער איטאַליענישער פּראָווינץ (און איז דען ניט דער אַדוואָקאַט בכלל די לעבעדיקע פאַרקערפּערונג פונם אינסטיטוציאָנעלן, בלויז-אינסטיטוציאָנעלן און, ממילא, שוין מאַראַליש און עמאַציאָנעל פאַרפלאַכטן מענטש, זיין גייענדיקער סימבאָל?). דער פּראַ-פעסיאָנאַל מיט די קליינע געשעפטלעך, דער אייביקער "מאַכער" און "דער-גרייכער", דער שטענדיק אַגרעסיווער, וואָלגאַר-אַראַטאָרישער, זעלבסט-באַשטימטער מליץ-יושר פאַר יעדער אידעאָלאָגיע וואָס זיצט אין זאַטל — אייערנעכטן יעזואַיטיזם, נעכטן די "אומשטערבלעכע פּרינציפּן פון 1789", היינט — די דיקטאַטור פון פּראַלעטאַריאַט, אָדער די באַנייאָונג פון דער רוי-מישער אימפעריע — פּיעטראַ ווייסט אַז ער האָט מיט אים קיין שותפות/דיקע שפּראַך ניט, ווייל אין תּוך לעבט ער גאַר, אויב איך מעג זיך נאָכאַמאַל אַזוי אויסדריקן, אויף אַן אַנדער "פּסיכישן קאָנטינענט". זיין שותף ווערט גאַר

זיין אכציק-יאַרקע באַבע. אין איר פרומער נשמה — פאַר'ס'ט, אַבער אויך באַפרוכפּערט פון קאַטאַליציזם — געפינט ער אַן אַפּקלאַנג פאַר זיין אַלט-נייער „בשורה“. מיט איר, און מיטן „סופּער“-בונטאַוושטיק סימאָנע, און מיט אינפאַנטע, דעם טויב־שטומעם פּויער, דעם „דאַרף־אידיאַט“ גרינדעט ער אַ נייע „געמיינדע“ אין אַ שטאַל (ווייטער אַמאָל, אַן עוואַנגעלישע אַסאַ-ציאַציע), און איר יסוד איז — פּשטות און פּריינטשאַפּט. דער רעזשים? זיי געדענקען, אַז ער איז פאַראַן, אַבער זיי זיינען אים „מבטל“. די קליינע גע-מיינדע פירט דורך איר אייגענע „רעוואָלוציע“: זיי אַרבעטן, זיי לעבן אין דחקות; אַבער די דחקות און באַ'חנ'ט מיט אַלע חנ'ען פון עטלעכע ניט-גלייכע מענטשן, וואָס ווערן גלייך באַשטראַלט פון קעגנזיטיקער, אַלץ-אויסגלייכנדיקער ליבע, פון פּרייד און צוטרוי און פון אחריות איינער פאַר דעם אַנדערן. אין דער פּרייער צייט גייען זיי אַרום איבער דער געגענט, ניט צו ליב פּאַליטיק, קאָנספּיראַציעס אָדער פאַרשווערונגען — נאָר פּשוט כּדי צו באַנייען פאַרגעסענע באַקאַנטשאַפּטן, באַשטעטיקן אַלטע און שליסן נייע פּריינטשאַפּטן. זיי ווילן איינפירן ביסלעכווייז, כאַטש אין אַ קליינעם ראַדיוס, דאָס „אייביק מענטשלעכע“, דאָס פון פּאַליטיק צעטראַטענע, דעם דירעקטן מאַראַלישן קאָנטאַקט צווישן יחיד און יחיד.

עס איז ניט וויכטיק די גאַנצע האַנדלונג אין דער נאָוועלע. ניט ווייניק איז אין דער האַנדלונג פאַראַן אַזוינס, וואָס איז פּסיכאָלאָגיש ניט מאַטיווירט. וויכטיק איז דער גרונט־טאָן פונם ווערק, דער ריטם פונם סיפּור־המעשה — סילאַנע'ס צוריקקער פון דער „ליבע“ צום ווייטן, צום כללישן און פון אַלץ-אַרומנעמענדיקן — צו דירעקטער ליבע, פון יחיד צו יחיד, פון דערפּל צו דערפּל, אויך... פון טאָג צו טאָג. וויכטיק איז אויך די אמונה (אָדער דער פּרואו צו אמונה) וואָס שטייט ביי אים אין הינטערגרונט: אַז די אמת'ע, די תּוך־רעוואָלוציע“ מוז זיך אַנפאַנגען פונם סאַציאַל־מיקראַסקאָפּישן, פון דער „געמיינדע אין שטאַל“, ניט פון סאַציאַל־גיאָגאָמישן; פון אַ קול דממה דקה, נישט פון שטורם־און־דראַנג און אַרגאַניזירטע ערד־ציטערנישן.

* * *

ווען איך האָב פאַרענדיקט לייענען דאָס בוך, איז מיר געקומען אויף דער מחשבה: דאָס איז סילאַנע'ס אַ חלום וועגן נייע קאַטאַקאָמב, גאָט'ס „אונטער־ערדישע אינזלען“ אינם ים פון פאַשיסטישער תּיפּלה, אַ טרוים? אפשר דאָס אויך ניט, נאָר גיכער גאָר אַן עקספּערימענט אין טרוימען וועגן איראַציאַ-נעלער, אומ'תּכלית־דיקער און דערפאַר טאַקע עכטער פּרייד, וואָס האַלט ביים אַרויסשפּראַצן נאָך לאַנגע ווינטערן. אַבער אויך אַלס אַן עקספּערימענט אין חלומות איז סילאַנע'ס ניי ווערק אפשר סימפּטאָמאַטיש: האָט ער באמת אַ פאַרגעפּיל וועגן כּחות וואָס דרימלען היינט אונטערן שניי און באַלד־באַלד

וועלן זיי זיך אנהויבן ארויסווייזן מיט דער פראכט פון זייער פשטות און
עניווח? אין איטאליע? איך ערגעץ־אנדערש?

* * *

סילאנע, פילט מען, איז אַ פילפאך אנטוישטער, מידער, צעבראָכענער
מענטש. אָבער גראַד אין זיין צעבראָכנקייט זוכט ער צו באַשטעטיקן פאַר
זיך עקזיסטענץ פון שלימות. מעג איך פאַרענדיקן מיט אַ קליינעם פאַראַדאָס?
אויף אזאָ מין מידקייט ווילט זיך מאַכן אַ ברכה:
„צו געזונט“!

פּ
 זיך האָב די טעג געבלעטערט ת. א. פרידלאַנד'ס לידער און האָב זיך דערמאָנט אָן דער גבורה, מיט וועלכער דער דיכטער האָט איבערגע- טראָגן די עטלעכע יאָר פון זיין קראַנקהייט-מאַרטירערשאַפט. מיר איז קיינ- מאָל ניט אויסגעקומען צו זען נאָך אַ מענטש, וואָס האָט זיך אַזוי ערנסט — מ'קען זאָגן, אַזוי ענערגיש — געגרייט צו באַגעגענען דעם סוף, און אין דער- זעלביקער צייט ניט פאַרלוירן קיין ברעקל פון זיין גוטמוטיקייט און פון זיין געזונטן, שטענדיק פריינטלעכן און קלוגן הומאָר. עס איז שוין געוואָרן אַ יאָר זינט דער טויט האָט אים אויסגעלייזט פון זיינע ליידן, אָבער זיצנדיק וואו איך זיך איצטער, אין אַ פאַרוואָרפן דערפל אין די בערג, האָב איך ניט גע- הערט מיזאָל ערגעץ-וואו פראַווען זיין יאַרצייט. איך האָב נאַטירלעך קיין טענות ניט צו די אומציליקע פריינט און פאַרערער וואָס ער האָט נאָך זיך אי- בערגעלאָזט: אויך פאַר אַבלות — מעג מען דאָס זאָגן? — דאַרף מען זיין „אויפ- געלייגט“, און די צייטן, וואָס מיר לעבן איצט איבער, טעמפן אין אונז אָפּ אויך די פעאיקייט צו זאָגן קדיש...

* * *

מיר האָט זיך איינגעקריצט אין זכרון מיין לעצטע באַגעגניש מיט פריד- לאַנד'ן עטלעכע חדשים פאַר זיין טויט — אין זיין היימשטאָט. מיר איז אויס- געקומען דענסטמאָל, אין פריעם פּרילינג, צו פאַרברענגען אַ פאַר טעג אין קליוולאַנד, און דער גאַסטפריינטלעכער „חית-אלעף“, ווי מיר פלעגן אים רופן, איז אויך דאָסמאָל, ווי אין די אַמאָליקע גוטע יאָרן ווען ער איז געווען פיזיש קרעפטיק און אַ שטענדיקער בעל-שמחה, באַלד געקומען זיך זען מיט מיר. ער האָט געוואוסט מיין שוואַכקייט פאַר שטילע פלעצער אויסערן שטאָט און ער האָט מיך אויך דאָסמאָל געוואָלט מהנה זיין. האָבן מיר גלייך פאַרלאָזט מיין האַטעל און ער האָט מיך אַוועקגעפירט אין זיין אויטאָמאָביל — איך געדענק שוין ניט דעם פּלאַץ, אָבער אין אַ זייער חנ'עוודיקן און אַלטמאָדישן „טי־רום“, צווישן וואַלד און אַ קליינער אַזיערע.

אונזער שמועס האָט זיך אין אָנהויב ניט געקלעפט. אַ גוטע האַלבע שעה איז צווישן אונז פאַרגעקומען אַ פאַרמאָסקירטער געראַנגל. איך האָב אַלץ גע- זוכט אַוועקצוגיין און אים אַוועקצופירן פון „דער טעמע“, און ער, פאַר- קערט, האָט אַלעמאָל געוואָלט אויסנוצן אַ וואָרט, אַ רמז, אַ ווייטע אַסאַציאַציע, כדי מיר זאָלן אויף „דער טעמע“ מוזן אַרויפקומען. ער האָט שוין לאַנג גע- האָט דאָס באַוואוסטזיין, אַז ער איז אַ „פאַר'משפט'ער“, און ער האָט גע-

וואוסט, אַז דאָס איז אויך פאַר מיר קיין סוד ניט געווען. האָט זיך אים דאָסמאָל געוואַלט רעדן וועגן טויט — ניט בלויז וועגן זיין טויט, וואָס איז שוין געשטאַנען, אַזוי צוזאַגן, ביי זיין טיר, נאָר וועגן טויט בכלל — און איך האָב, לויטן באַנאַלן שטייגער אין אַזעלכע פּאַלן, אַנגעווענדעט אַלע מיטלען, אַז מיר זאָלן זיך פאַרשמועסן וועגן אַנדערע ענינים, וויכטיקע, אומויכטיקע, גאַנץ טריוויאַלע, ווי אויף צו/להכעיס מיר, האָט די קעלנעריין „קאַפּערירט“ מיט פּרידלאַנד'ן. ווען זי האָט אונז אַנגעהויבן סערווירן טיי מיט סענדוויטשעס, האָב איך איר געזאָגט אַ פאַר קאַמפּלימענטן פאַר דער זויבערקיט און פיינקייט פונם „טירום“ און אויך אויסגעדריקט מיין פאַרוואַנדערונג, וואָס אַ חוץ אונז איז איצט קיינער דאָרט נישטאַ. האָט מיר דאָס בלאַנדע מיידל געגעבן צו פאַרשטיין, אַז פאַר באַזוכער פון שטאָט איז נאָך צו פרי אין סעזאָן, און אַז די איינוואוינער פון זייער אייגענעם שטעטל זיינען איצטער אַלע אויף אַ לויז: זייער דאָקטאָר איז געשטאַרבן און קינד און קייט זיינען איצטער אויפן וועג צום בית-עולם.

ביי פּרידלאַנד'ן האָט זיך אַרויסגערופן אַ ברייטער געלעכטער פון אַ „זיגער“:

„איר זעט, ס'איז מן השמים. ס'האָט אייך גאַרנישט געהאַלפּן. מיר זיינען אַרויפגעקומען אויף „דער טעמע“ און איר וועט זיך היינט מער ניט אַרויס-דרייען. זאָל איך אייך זאָגן דעם אמת? איר מיינט דאָך, אַז איר ווילט ניט רעדן וועגן יום המיתה אויס רחמנות אויף מיר. ס'איז מסתמא אמת... אין אַ גע-וויסער מאָס... אָבער נאָך מער ווילט זיך אייך ניט רעדן אויס רחמנות אויף זיך אַליין, ס'איז נאָטירלעך, מענטשלעך. ווען אַ פאַרהעלטניסמעסיק-געזונטער מענטש רעדט ניט וועגן טויט, קען ער נאָך לעבן אין זיין אילוזיע, אַז ער גופא געהערט ניט — איך נוץ אייערן אַן אויסדרוק — צו דער „חברה שטאַרבערס“, איך בין אייך חושד, גוטער ברודער, אַז איר האָט מורא פאַרן טויט אַ סך מער פון מיר, כאָטש... כאָטש, אויב איך מאַך נישט קיין טעות, זייט איר ניט ווייט פון גלויבן אין השארת-הנפש... איך ווייס, אַז איך האַנדל איצטער גראַביאַניש. איך פּרעג אייך וועגן איינער פון די צוויי-דריי אינטימסטע זאַכן מיט וועלכע אַ מענטש קען זיך אַרומטראַגן אין לעבן. אָבער זאָגט מיר דעם אמת: איר האָט מורא פאַרן טויט? שטאַרק מורא? און אויב איר גלויבט טאַקע באמת אין השארת-הנפש, אין אַ יענער וועלט, אין וועלכן-ניט-איז המשך, איז פאַרוואָס האָט איר מורא? מיין פּראַגע איז ברוטאַל? איר מוזט ניט ענטפערן. אויב ס'איז אייך פּינלעך אַזאַ שמועס, בין איך גרייט אויף אייך רחמנות צו האַבן... גו, גוט, לאַמיר רעדן פון עפעס אַנדערש: וועגן סטאַלין'ען און היטלער'ן, וועגן דושים פאַרלי און דעם סיטי מענעדזשער פון קליוולאַנד, וועגן

קאבאק'ס קריסטוס-ראמאן, אויב איר ווילט — אפילו וועגן א שואַ נע און א שואַ נח". איך האָב זיך אומווילנדיק צעלאַכט:
 „ניין, אויב דיקדוק, איז שוין בעסער דער טויט“.

פרידלאַנד האָט מיר אַ קלאַפּ געטאָן איבער דער פליצע:
 „אַ דאַנק, איר האָט אַ גוטן געשמאַק, אָבער זאָגט עס קיינמאַל ניט אַרויס פאַר די תלמידים פון אונזערע שולעס. הייסט עס, רעדן מיר דאָך וועגן טויט. גובר געווען די מורא — ניט פאַרן טויט, נאַטירלעך, נאָר פאַרן רעדן. אָבער פאַרוואָס האָט איר מורא פאַרן טויט גופא, אָנגענומען, אַז איר גלויבט טאַקע אין דער אומענדלעכקייט פון אייער „איך“?
 איך האָב אויף דעם געמאַכט אַ באַמערקונג, וואָס, זאָגנדיק דעם אמת, האָב איך אַליין ניט געוואוסט, וויפיל ערנסט עס איז אין איר געווען און וויפיל... שפּיל“:

„אפילו ווען איך וואָלט געווען אַ טיפער מאַמין אין עולם-הבא, וואָלט איך זיך אויך ניט געשעמט מורא צו האָבן פאַרן טויט. פאַר מאמינים איז דאָס גאָר אַ באַזונדער מין מורא; מ'דאַרף אפשר פאַר דעם קריגן אָן אַנדער וואָרט. אין העברעאיש זאָגן מיר אין געוויסע פּאַלן „חרדה“, וואָס איז ווייט, ווי איר ווייסט מסתמא בעסער פון מיר, ניט דאָס זעלבע וואָס מורא אָדער פחד. עס איז אפשר גיכער אַ ציטערן פאַר אַ זייער-פייערלעכן מאַמענט, פאַר דעם פייער-לעכסטן מאַמענט וואָס קען עקזיסטירן פאַרן מענטשלעכן באַוואוסטזיין. אויך אַ גרויסע פייערלעכקייט אָדער אַ רייזע אין אומבאַקאַנטע, כאַטש אומגעווענליך רייצנדיקע מרחקים, ווילט זיך אָפטמאַל אָפלייגן אויף שפעטער. אגב, איך האָב מסתמא שטאַרק מורא געהאַט, ווי יעדער מענטשלעך באַשעפעניש, גע-בוירן צו ווערן. עס קען זיין, אַז ווען איך וואָלט געקאַנט רעסטאָורירן דאָס, וואָס כ'האַב איבערגעלעבט עטלעכע מינוט פאַר דעם געבורט, וואָלט איך זיך „דערמאַנט“, אַז מיר האָט זיך זייער ניט געוואָלט „אַרויסקומען“, אי-בערפירן מיין עקזיסטענץ פון איין פּלאַץ אויפן אַנדערן. לאַמיר ניט רעדן וועגן מיר אָדער וועגן אייך, אָבער בדרך-כלל איז דאָס וואָס איר רופט-אַן „מורא“ פאַרן טויט גאָר ניט קיין באַווייזן פאַר גלויביקע, אַז זייער אמונה איז ניט קיין עכטע“.

פרידלאַנד האָט מיר איבערגעשלאָגן: „אייער פרויד קומט אייך, ווי איך זע, זייער צונוק. פרויד האָט פּאַפּולער געמאַכט דעם באַגריף „טראַאומאַ פון דער געבורט“, ריכטיקער, די פאַרשטעלונג, אַז דער אַקט פון געבוירן ווערן איז פאַרבונדן פאַרן נייעם נפש מיט אַ „שאַק“. אָנגענומען, אַז אַזוי איז דאָס, אָבער וואָס וואָלט פרויד געזאָגט ווען ער הערט, ווי איר ווענדט אָן זיינעם אַ וויסנשאַפטלעכן באַגריף פאַר — זייט מיר מוחל — זייער-געקינסטלטער מיסטיק? דאָס דערמאַנט מיר, אגב, אַן דעם וואָס ביאָליק האָט אַמאַל דערציילט

וועגן מענדעלע מוכר ספרים אין זיינע זייער אַלטע יאָרן. רעדנדיק וועגן טויט, פלעגט דער זידע אַפּטמאַל פּאַנטאַזירן: אַז אַ קינד ווערט געבוירן, פרייען זיך טאַטע-מאַמע, קרובים, פריינט... מזל-טוב, מזל-טוב... אָבער עס קען דאָך זיין, אַז אין אַן אַנדער וועלט, פון וואָנען דאָס נייע נפּש'ל איז „נפטר גע-וואָרן“, כדי געבוירן צו ווערן, רייסט מען אין דערזעלבער צייט קריעה און מען זיצט שבעה... און דאָס זעלבע, קען זיין, קומט פּאַר, בשעת איינער שטאַרבט ביי אונז. מיר באַוויינען און באַקלאַגן דעם מת; אָבער ווער קען אונז באַווייזן, אַז אין אַן אַנדער וועלט, וואוהין דער מת איז „אַריינגעבוירן געוואָרן“ דורך זיין שטאַרבן, טרינקט מען ניט להיים? מזל-טוב! מזל-טוב! ס'קאַצט קומט, קלעפט אַן שיר-המעלות'לעך אויף דער וואַנט, אַז מוּזיקים און מחבלים זאָלן אויפן תיבוק הנולד קיין שליטה ניט האָבן... אַט וואָס פּאַראַ בבא-מעשות אפילו אַן ערנסטער און שטרענג-דענקנדיקער מענטש קען זיך איינ-שמועסן, אויב ער איז ניט מסוגל צו פּוּעלין ביי זיך, אַז סוף איז סוף און ניט אַ נייע התחלה... אָבער פּאַרוואָס טרינקט איר אַזאַ שטאַרקן טיי? זאָל איך בעטן ס'מיידל, זי זאָל ברענגען אַביסל הייסע וואַסער? און פּאַרוואָס רויכערט איר אַזוי אַן אַן אויפהער? על פי חכמת המעדיצין זייט איר דאָך מקרב, ווי מענדעלע וואַלט אייך געזאָגט, אייער גייעם געבורטס-טאַג, און איך דערקען אויף אייער נאָז אַז איר האָט ניט קיין גרויסן חשק אַזוי גיך נאַכאַמאַל „געבוירן“ צו ווערן... אָבער איך וויל אייך פּרעגן גאָר עפּעס אַנדערש. דוכט זיך מיר, אַז פון אייך האָב איך אַמאָל געהערט וועגן אַ רוסישער סעקטע, וואָס האָט געגלויבט אין פיזישער אומשטערבלעכקייט, וואָס האָט ניט געהאַלטן דעם טויט, אַזוי צו זאָגן, פּאַר קיין נאַטור-געזעץ, וואָס איז פון יענער סעקטע געוואָרן? אַ, יא, איך האָב זיך דערמאַנט. אַז שטאַרבן שטאַרבט נאָר דער, וואָס גלויבט ניט אין זיין פיזישער אומשטערבלעכקייט, איז געווען זייער הויפט-דאַגמע. אַלע טויט-פּאַלן וואָס זיינען פּאַרגעקומען פון אדם הראשון'ען ביז זיי, זיינען געווען בלויז „פּאַלן“, אַקצידענטן, איבערן ניט-וויסן דעם „אַמת“, זייער באַווייז, אויב איך דערמאָן זיך ריכטיק, איז געווען אַן „עמפירישער“: דער עלסטער מיט-גליד פון דער סעקטע איז שוין אַלט געווען קרוב צו צוויי טויזנט יאָר; ער איז געווען ניט מער און ניט ווייניקער ווי יוחנן המטביל און פלעגט דערציילן זכרונות וועגן הורדוס'ן און יש'ן. ער איז נישט געשטאַרבן, ווייל ער האָט געגלויבט אין דער אומשטערבלעכקייט פון זיין גוף (שלומית די אידיאַטקע האָט געמיינט, אַז מ'האַט איר טאַקע צוגעטראָגן אויף אַ גאַלדענער טאַץ דעם קאַפּ פון אַ טויטן יוחנן). אָבער אין אַ שיינעם פרימאַרגן, ווי מ'זאָגט אין געוויסע מעשה-ביכלעך, איז דער „עמפירישער באַווייז“ אַליין געשטאַרבן און די סעקטע האָט זיך נאַכדעם ביסלעכווייז אויפגעלייזט... איר זעט, וואָס פּאַר אַ זכרון איך האָב? ווי זאָגן אידן, „אַ נאַרישקייט געדענקט זיך“... אָבער עס

קען זיין, אז איך בין אומגערעכט צו יענע סעקטאנטן. מיט וואָס איז זייער טע-
 אַריע נאַרישער פון אַנדערע ענלעכע טעאַריעס? ... ווי איר האָט מיר דער-
 ציילט, זיינען זיי אַלע געווען פּראָסטע גוים, עס-האַרצים. אָבער זיי האָבן
 שוין געפילט אין דער לופט די נאַטור-וויסנשאַפּטלעכע מעטאָדע פון דענקען.
 און, זוכנדיק אייביקייט, האָבן זיי געזוכט אין פלייש און בלוט, ניט אין אַן
 אַנעמישער יענער-וועלט-אַבסטראַקציע. אויב לעבן, זאָל זיין לעבן — מיט
 אויגן, מיט אויערן, מיט זוניקע טעג און לבנה-נעכט, מיט קאַליר און פאַרב,
 מיט מוזיקאַלישן קלאַנג, מיט גראַציע פון באַוועגונג, מיט ריטם, מיט אַ וואַרע-
 מער פּרויען-האַנט... עס איז פאַראַן, גלויב איך, אַ סך מער זין אין מוסול-
 מענישן גן-עדן — פּאַנטאַנען, בלומען, קאַלטער שערבעט, טאַנצנדיקע מיידלעך
 — איידער אין דעם „זיו השכינה“ פון פּילאָזאָפּן, פון אידישע און קריסט-
 לעכע רעליגיעזע טרייסטער. איך זאָג „מער זין“, ווייל עס איז, לכל הפחות,
 פאַרשטענדלעך, מסוגל פאַרגעשטעלט צו ווערן. אָבער ווען איך הער זיך איין
 צו דעם וואָס עס רעדן די כלי-ערליי מעטאַפיזישע השארת-הנפש'ניקעס,
 דוכט זיך מיר אויס, ווי זיי זאָגן מיר צו, אם ירצה השם, גאַכדעם וואָס איך
 וועל אייננעמען אַ מיתה משונה, וועל איך קריגן צוגעטראָגן אַ שיינע מתנה —
 די נצחיות פון געאַמעטרישן פונקט. נו, גוט, עס קען זיין אז אַ געאַמעטרישער
 פונקט „לעבט“ אייביק, אָבער אַזאַ אייביקייט בין איך דעם רבונג של עולם
 מוחל. איך ווייס ניט וואָס דאָס איז און איך פיל אין דעם קיין טעם ניט...
 אָבער נאָך וואָס רעד איז אַזוי פיל? — אייער טיי ווערט קאַלט און צו די
 סענדוויטשעס, זע איך, האָט איר זיך אפילו ניט צוגערירט, נאָר איר פּיפקעט
 און רק איר פּיפקעט — אויב איר זייט ביז היינט קיין אַפיקורס ניט געוואָרן,
 וועל איך אייך שוין פאַר אַזעלכן ניט מאַכן. כ'האָב אויך ניט קיין אינטערעס
 צוצונעמען ביי אייך אילוזיעס, אויב איר האָט זיי און איר קענט זיך נאָך
 האַלטן ביי זיי. אויב איר גלויבט טאַקע אין אַ יענער וועלט, זאָל דאָס אייך
 וואויל באַקומען... אויף דער וועלט. מיר האָבן זיך לאַנג ניט געזען און איך
 האָב סתם אַ באַדערפעניש מיט אייך צו שמועסן, צו „באַלאַקען“, ווי איר
 זאָגט אַמאָל אויף אייער רוסישן אידיש. איז לאַמיר ווייטער „באַלאַקען“. ווי
 מיינט איר, אויב ס'איז טאַקע פאַראַן אַזאַ זאַך ווי עולם-הבא, עקזיסטירט זי פאַר
 יעדן בשר-זודם אָדער נאָר פאַר די גייסטיקע „פני“, פאַר יחידי סגולה? איז
 טאַקע יעדער בערל און שמערל אַן אייביק וועזן, אָדער כדי צו ווערן אַ בן-עולם-
 הבא דאַרף מען זיך דערדיגען, דאַרף מען האָבן אַ באַזונדער זכיה — חכמה,
 אָדער גרויסע לומדות, אָדער קדושה, אָדער גאָר גבורה?

זיין פּראַגע האָט מיך דערמאַנט אַן אַ באַשרייבונג פון דעם קיסר פּראַנץ-
 יאַזעפּ'ס לוויה, וועגן וועלכער איך האָב ניט לאַנג צוריק געלייענט אין פּראַנץ
 ווערפעליס אַן עסיי. די פּראַצעסיע האָט זיך אַפּגעשטעלט אין דער „נייער

מאַרקט", פאַר דעם קלויסטער פון די קאַפּוצינער, וואו עס זיינען היסטאָריש געבראַכט געוואָרן צו קבורה די מיטגלידער פון דער האַבסבורגער דינאַסטיע. דער טויער איז געווען פאַרשלאָסן, גלייך ווי מ'וואָלט יענעם טאָג אויף קיינעם דאַרט ניט געוואָרט. דער קייזערלעכער צערעמאַניע-מייסטער איז אַרויסגע- גאַנגען פאַראַויס און האָט מיט זיין מאַיעסטאַטישן שטאַב געגעבן עטלעכע קלעפּ אויף דעם טויער. פון אינעווייניק האָט זיך דערהערט די שטימע פון אַ מאַנאַך: "ווער איז דאַרט, וואָס פאַדערט מ'זאָל אים אַריינלאָזן?" דער צערע- מאַניע-מייסטער, שלאַנק און מיליטעריש אויסגעשטרעקט, ענטפערט מיט אַ קלאַרער, הויכער שטימע, באַטאַנענדיק יעדע זילבע באַוונדער, כדי עס זאָל ניט זיין קיין ספק אַז דער מאַנאַך האָט תּוֹפּס געווען וועגן וועמען עס האַנדלט זיך: דאָס איז זיין קעניגלעכע, אימפעריאַלע און אַפּאָסטאָלישע מאַיעסטעט, פּראַנץ-יאָזעף דער ערשטער, דער אימפעראַטאָר פון עסטרייך, דער קעניג פון אונגאַרן, דער קעניג פון די לאַמבאַרדן און ווענעציאַנער, דער קעניג פון בעמען, דער קעניג פון גאַליציע, דער קעניג פון קראַאַטיע און סלאָוועניע, דער קעניג פון ירושלים, דער פירשט פון שלעזיען, דער פירשט פון דער בוקאַווינע, דער פירשט פון שטיריע, זאַלצבורג, קאַרינטיע, קאַרנאָלאַ און ווינדשאַרק, דער גראַף פון טיראָל און דער הערשער פון טריעסט". אָבער די שטימע פונם ניט-געזעענעם מאַנאַך פון אינווייניק ענטפערט קורץ און טרוקן: "איך קען אים ניט". דער צערעמאַניע-מייסטער קלאַפט נאַכאַמאָל מיט זיין שטאַב איבער דעם טויער און דער מאַנאַך חזר'ט איבער זיין פּראַגע. דער צערעמאַניע- מייסטער אָנאַנסירט דענסטמאַל אָנשטאַט דעם אַזוי גערופּענעם "גרויסן טיטל" דעם "קלענערן טיטל" — מער קאַנדענסירט, באַשיידענער. אָבער דעם מאַ- נאַכ'ס שטימע גיט דעמזעלבן צוריקווייזנדיקן ענטפער: "איך קען אים ניט". ערשט נאָכן דריטן קלאַפּן און נאָך דעם צווייטן ענטפער פונם מאַנאַך אָנאַנ- סירט דער צערעמאַניע-מייסטער: "אַן אַרעמער, זינדיקער מענטש וויל אַריינ- קומען". "אים קען איך", ענטפערט דענסטמאַל דער מאַנאַך, און ער קומט אַרויס און עפנט דעם טויער.

"אַט דאָס", האָב איך אַ זאַג געטאָן, "איז דער ענטפער אויף אייער פּראַ- גע. די קאַפּוצינער מאַנאַכן קענען ניט, ווען עס האַנדלט זיך וועגן דער לעצ- טער רו, דעם קעניג, דעם אימפעראַטאָר, אפילו ניט דעם וועמען די קירכע באַטראַכט אין דער בחינה פון אַן אַפּאָסטאָל. זיי קענען נאָר דעם אַרעמעם און זינדיקן מענטשן, אַלץ איינס ווער ער זאָל ניט זיין אין זיין ערדישן לעבן. נאָר פאַר אים עפענען זיי דעם טויער: "זה השער... רשעים יבואו בו". פרידלאַנד האָט מיר איבערגעשלאָגן מיט אַ באַגייסטערטן שמיכל (דער קינסטלער אין אים האָט ווי אויפגעוואַכט):

"אַ פּראַכטפולע מעשה וואָס איר דערציילט אין ווערפעל'ס נאַמען, כ'מיון,

א פראכטפולער, זייער רינדדיקער צערעמאָניאַל. כ'ווייס ניט, צי שעקספירן איז דער מנהג געווען באַקאַנט, ווען ער האָט געשריבן זיין „קעניג ליר“. אָבער — דאָס קער זיך, נאַטירלעך, צום עצם ענין ניט אָן, און איך זאָג עס בלויז אגב אורחא — ס'איז זייער מאָדנע, וואָס ווען איר דאַרפט אַ משל, אָן איי-לוסטראַציע נעמט איר זיי פון פון דער קריסטלעכער רעליגיעזער פראַקטיק... כ'פרעג אייך ניט פאַרוואָס, און מיר שטערט עס ניט. אָבער וואָס וואָלט איר געטאָן, ווען איר רעדט היינט מיט אַ פרומען איד? איר וואָלט דאָך אים שטאַרק שאַקירט מיט אַ „ראיה“ פון קאַטוילישן ריטואַל.

פרידלאַנד איז אַ סך יאָרן געווען אַ לערער און מיר האָט זיך דענסטמאַל געדוכט, אַז ער קוקט אויף מיר מיט אויגן פון אַן עקזאַמינאַטאָר.

„אַ פרומער איד“, האָב איך געענטפערט, „וועט מיך מסתמא אַזאַ פראגע ניט פרעגן, ער ווייסט אָן מיר, אַז „כל ישראל יש להם חלק לעולם-הבא“ — אַ גאון און אַ הדיוט, אַ הייליקער און אַ ישראל שחטא, משה רבינו און „אחר.“ אַ פרומער איד וועט אפשר צוגעבן, אַז איינער וועט גיין גלייך אין גן-עדן און דער אַנדערער אין גיהנום, אָבער זיינען זיי דען ביידע ניט — וועלט, יע-נע וועלט, עקזיסטענץ, המשך? וואָס איך האָב געוואָלט אַרויסברענגען, איז זייער פשוט. עס איז ניט פאַראַן קיין לאַגישער אָדער וויסנשאַפטלעכער צוואַנג אָנצונעמען די אידייע פון אומשטערבלעכקייט. אויב עמיצער פילט אַזאַ צוואַנג צו גלויבן, איז עס אַ מין מאַראַלישער צוואַנג; די אוממעגלעכקייט שלום צו מאַכן מיטן געדאַנק אַז אין יסוד פון דער וועלט ליגט אַ מין סאַדיסטישער פרינציפ — פראָדוצירן באַשעפענישן מיט אַ דאַרשט נאָך אייביקייט און זיי אַלע אויסשעכטן ווי די לעמער. פאַר אמת'ער רעליגיע קען דערפאַר גאָר-נישט עקזיסטירן, ווען עס האַנדלט זיך וועגן השארת הנפש, דער אונטער-שייד צווישן „גרויס“ און „קליין“ — אַלץ איז גרויס אין זיינע אורשפאַנגגען און אַלץ איז קליין אין פאַרגלייך מיטן אַבסאָלוטן. דער רמב"ם גלויב איך, דערפאַר (דער אמת'ער רמב"ם פונם „מורה נבוכים“, ניט, אַנטשולדיקט מיר, דעם „פּאַליטישן“ פון די דרייצן עיקרים מיט זייער אמונה און פיזישער תחית המתים), איז באַגאַנגען דעם גרעסטן חילול-השם, ווען ער האָט צו-געזאָגט אומשטערבלעכקייט בלויז מענטשלעכע ברואים, וואָס וועלן קומען אויף יענער וועלט מיט אַ „שכל הפועל“, בשעת די וואָס האָבן זיך אויסגעלעבט די יאָרן בלויז מיט זייער „שכל הטבע“, אָדער מיט זייער „שכל נפעל“ ווערן פונם טויט אינגאַנצן און אויף אייביק פאַרניכטעט. נאָר אַן אינטעלעקטועלער בעל-גאווה האָט זיך צו אַזאַ געדאַנק געקענט דערטראַכטן, נאָר אַזעלכער וואָס האָט זיך ניט פאַרגעשטעלט אַז די גאַנצע חכמה פון זיין „שכל הנקנה“ זאָל אפשר ווערט האָבן אַ שמעק טאַבאַק, ווען ער וועט קומען אויפן עולם האמת. דער רמב"ם (און ער איז צווישן פילאַזאָפן געווען ניט דער איינציקער און

אויך ניט דער ערשטער) האָט מיט אַזאַ סדר־העולם אויסגעטראַכט אַ בילבול אויף גאָט; פאַרשוועכט, וואַלט איך געזאָגט, דאָס וויכטיקסטע און הייליקסטע אינם מענטשן, דאָס פינטעלע מענטש, וואָס איז מיליאָנען מאָל באַדייטנדיקער פון אַלץ וואָס איינער איז זוכה צו אַקומילירן אַרום דעם פינטעלע . . .”

אַ פאַר מינוט האָבן מיר ביידע געשוויגן. פרידלאַנד האָט זיך פאַרקוקט אויף פאַסן זונען־שיין וואָס האָבן זיך געצויגן צווישן פענסטער און אונזער טיש. ניט קוקנדיק אויף מיר, האָט ער, ווי צו זיך אַליין, אַ זאָג געטאָן: „דאָס מוז זיין אמת. אויב ס'איז פאַראַן אומשטערבלעכקייט, איז זי פאַראַן פאַר יעדן. אָבער אָננעמען אומשטערבלעכקייט הייסט אָננעמען אויך . . . גאָט. גאָט, ווען ער זאָל עקזיסטירן, קען זיין די אינציקע גאַראַנטיע פאַר אומשטער־בלעכקייט. אָבער — וואו איז גאָט?“

איך ווייס ניט, ווי פאַר אים, אָבער פאַר מיינע נערוון איז דאָס געווען צופיל. איך האָב זיך מיטאַמאָל דערשראָקן. אויפן גאַנצן לייב איז מיר דורכ־געגאַנגען אַ גרויל: ווי קען מען עס זיצן ביי שיריים טיי און האַלב־אויפגע־געסענע סענדוויטשעס און פירן אַזעלכע שמועסן מיט אַ „קאַנדידאַט“, מיט אַ נוטה למות?

אָבער פרידלאַנד האָט אויף מיר אַ וואָרף געטאָן אַ שאַרפן, אויספרוֹ־ווענדיקן בליק:

„מיר דוכט זיך, אַז איר ווילט זיך אָן עפעס דערמאָנען, אַ ליד, אַ פּאָעמע, און דער זכרון פּאָלגט אייך ניט“.

דאָס איז געווען אמת. איך האָב זיך געוואַלט דערמאָנען אָן עטלעכע פּערזן פון וואַירדסוואַירט'ס "Tintern Abbey", און ס'איז מיר ניט געלונגען. פרידלאַנד איז געווען אַ גרויסער בקי אין ענגלישער פּאָעזיע און זיך אויסגע־צייכנט מיט אַ געוואַלטיקן זכרון. איך האָב אים אָנגערופן בלויז די ערשטע צוויי־דריי ווערטער פון יענעם פּראַגמענט, און ער האָט גלייך אָנגעפּאָנגען דעקלאַמירן מיט זיין קלאַרער און לירישער שטימע:

“. . . And I have felt
A presence that disturbs me with joy
Of elevated thoughts, a sense sublime
Of something far more deeply interfused
Whose dwelling is the light of setting suns,
And the round ocean and the living air,
A motion and a spirit that impels
All thinking things, all objects of all thoughts
And rolls through all things.”

„האָט דאָס געזאָלט זיין“, האָט ער נאָכדעם אַ זאָג געטאָן, „אייער ענטפּער אויף מיין פּראָגע — וואוּ איז גאָט? אַ שוואַכער ענטפּער, גוטער ברודער, אַ פּאַעטישער ענטפּער. און וואָס איז פּאַעזיע, וואָס איז קונסט? „אַ ליגן אין אויסער-מאַראַלישן זין“, נוצנדיק ניטשע'ס אָן אויסדרוק. אַ פּראַכטפולער, רייזנדיקער, אפשר געניאַלער ליגן, וועלכן מען דאַרף מוחל זיין, ווייל ער ווערט געליגנערט בלויז צוליב דעם, מ'זאָל זיך דערווייל פאַרקוקן אויף אַ מיראַזש און ניט זען פאַר זיך דעם אָפּגורנט פון גאַרניט שבגאַרניט, וואָס וואַרט אויף יעדן פון אונז. אָבער ס'איז גלייכער צו וויסן דעם אמת — דעם ברוטאַלן, נאַקעטן, מאומ'דיקער אמת: די וועלט איז חומר, זינלאָזער, גייסטלאָזער, בלינדער, טויבער, גולמ'דיקער חומר און אין אַזאַ וועלט אָדער איבער אַזאַ וועלט איז נישטאַ יענער „spirit that impels“, פון וועלכן וואַירדסוואַירט זינגט. קען שוין ממילא אין איר קיין אומשטערבלעכקייט ניט זיין. אָט צו דעם אמת דאַרף מען זיך צוגעוואוינען און אויפהערן זיך פאַר אים צו שרעקן. אַלע אונזערע ווערטן — אמת'ן שיינקייטן, הייליקטימער, גוטסקייטן — זיינען אונז-זערע, מענטשלעכע, סוביעקטיווע ווערטן, און אויף אַנדערע פלאַנעטן ווייסט מען פון זיי ניט, ווייל עס איז ניט פאַראַן ווער עס זאָל פון זיי וויסן. און פּרעגט מיך ניט, פון וואָנען עס נעמט זיך אַזאַ „אינצידענט“ ווי מענטשלעכער גייסט אין אַ גייסטלאָזער וועלט. פון וואָנען זאָל איך עס וויסן? אָבער אויב ס'איז אַ נס, איז דאָס ניט אויף אַ האָר קיין גרעסערער נס אָדער קיין גרעסערע אומ-פאַרשטענדלעכקייט. ווי אָן אוניווערסום וואָס איז פול מיט ווילן, וויסן און נאָך דערצו... געוויסן. עס איז אימה'דיק, אָבער איך פיל אַז דאָס איז דער אמת. אונז בלייבט גאַרניט איבער ווי אויסנוצן דעם „אקצידענט“ אויף איינעם פון די קלענסטע פלאַנעטן און לעבן העראַאיש, און מאַכן די ערד אַזוי באַ-וואוינבאַר ווי נאָר מעגלעך, און קולטיווירן, כל זמן שהנשמה בקרבנו, אונזער געפיל פאַר אמת, פאַר יושר, פאַר מער שיינקייט און עלעגאַנץ און וואַרעמקייט און גוטפריינטלעכקייט אין דעם ביסל יאָרן וואָס זיינען אונז געשענקט. דאָס איז דאָס איינציקע וואָס מיר פאַרמאָגן. און ווייטער? נישטאַ קיין ווייטער, און נישטאַ קיין תכלית, און מ'דאַרף זיך אויסלערנען זיך ניט צו שרעקן פאַרן גאַרניט, וואָס שלינגט אונז איינציקווייז און גרופנווייז איין...“

עס איז געוואָרן שפעט. מיר האָבן שוין געדאַרפט צוריקפאַרן אין שטאָט. אויפן וועג פונם „טי-ירום“ צום אויטאָמאָביל האָט ער פאַרענדיקט דעם שמועס:

„איך ווייס ניט פינקטלעך ווען, אָבער דאָס יאָר וועל איך שטאַרבן. אויב איר וועט מיך זען אין חלום, זאָגט ניט, כ'בעט אייך, אַז איך בין אייך געקומען צו חלום. עס וועט ניט זיין ווער עס זאָל קומען, און עס וועט שוין מער קיין איך ניט זיין. עס וועט זיך אייך חלומ'ען אַ געשטאַלט וואָס איז געבליבן אין אייער

זכרון. איך זאָג דאָס אייך דערפאַר, וואָס חלומות זיינען, גלויב איך, איינע פון די וויכטיקסטע מקורות פונם אומשטערבלעכקייטס-גלויבן.“

* * *

אין פראַנט פון מיין האַטעל, שטייענדיק ביי זיין אויטאָמאָביל, האָבן מיר זיך געזעגנט. ער האָט ביי מיר געבעטן מחילה:

„עס קען זיין, אַז כ'האַב אייך היינט זייער טרויעריק געמאַכט מיט מיינע רייד. כ'האַב עס ניט געדאַרפט טאָן. איר בלייבט איצט אין האַטעל איינער אליין, מיט טאַנען מרה־שחורה וואָס כ'האַב אפשר אויף אייך אָנגעלאָדן. אַנט־שולדיקט“.

„אַנטשולדיקט“, איז געווען דאָס לעצטע וואָרט, וואָס כ'האַב פון אים געהערט.

דער דיבונן

ער איז זייער אַ פאַרנומענער מענטש. איך בין באַקאַנט מיט זיין אַרבעט, מיט זיינע שווערע פליכטן, אויך מיט דער גרויסער אַחריות מיט וועלכע זיינע פליכטן זענען פאַרבונדן. ער איז — יעדנפאַלס, אין זיינע אייגענע טער- מינען — אַ גוטער, וואַרעמער איד. אַביסל ווייט פון „עמד“: ניט, חלילה, ווייל ער איז סנאַביש, ער לעבט אַ צאָל יאָרן אין אַ ניט-עמד-סביבה, כאָטש ער האָט אַ זייער צאַרטע באַציאונג צום אידישן פּאָלקס-מענטש. אידיש קען ער, ער שטאַמט פון יענער זייט ים, אָבער ער נוצט עס זייער זעלטן. זיין סאַציאַלן קרייז און די מענטשן מיט וועלכע ער האָט צו טאָן אין זיין לאַנגן און שווערן אַרבעטס-טאַג, איז אידיש על פי רוב פּרעמד. האָבן זיינע און מיינע פּריינט צוריק מיט אַ שטיק צייט מיר צו וויסן געגעבן, אַז מיט אים איז לעצטנס עפעס „ניט אין אַרדענונג“.

עס איז שוין אַ צאָל יאָרן אַז ער נעמט זיך יעדן נאַכמיטאַג (סיידן דער וועטער איז זייער שלעכט) אַ שעה צייט פאַר אַפּרו, און די דאָזיקע שעה פאַר- ברענגט ער אַליין-מיט-זיך אין צענטראַל-פאַרק. דער שפּאַציר אין פאַרק, דאָס זיין מיט זיך אַליין, איז זיין איינציקער ספּאָרט און אַ במקום-וואַקאַציע. נאָך אַזאַ שעה פילט ער זיך, האָט ער מיר אַ סך מאָל געזאָגט, דערפּרישט און גע- בוג וואַכעדיק פאַר ווייטערדיקער אַרבעט. די לעצטע חדשים, האָט מען מיך אינפאַרמירט, האָט ער זיך אָנגעהויבן אויפּפירן אויף זיינע איינזאַמע שפּאַ- צירן גאַנץ „מאָדנע“. ער האָט אָנגעפאַנגען רעדן צו זיך אַליין. אַמאָל רעדט ער גאָר אין צוויי שטימען, ווי אַן אַרטיסט וואָס דעקלאַמירט אַ דיאַלאָג. אַמאָל ברומט ער אַרויס אַ לידל. דער עיקר אָבער: די דאָזיקע „ספּעקטאַקלען“ מיט זיך אַליין פירט ער דורך בלויז אויף אידיש, מיט אַ דרום-רוסישער, האַלב- פּאָדאָליער און האַלב-בעסאַראַבער אויסשפּראַך. אויב ער האָט שוין אַ באַ- דערפעניש צו רעדן צו זיך אַליין (וואָס דאָס איז שוין אַן און פאַר זיך אַ „פּאַרדעכטיקע“ זאַך), איז פאַרוואָס גראַד אויף אידיש — אויף אַ שפּראַך אויף וועלכער ער לייענט זעלטן און וועלכע עס קומט אים שוין לאַנגע יאָרן ניט אויס צו נוצן אין זיינע סאַציאַלע קאָנטאַקטן? דאָס מאַכט די זאַך נאָך „פּאַרדעכטיקער“. זיין פּאַמיליע, ווייס איד, איז געווען שטאַרק פאַר'דאגה'ט וועגן זיין נייעם משונה'דיקן צושטאַנד, און מ'האַט זיך אָנגעהויבן שושקען: וויאָזוי ווירקט מען אויף אים, ער זאָל גיין צו אַ דאָקטאָר — עקזאַקטער — צו אַ פּסיכאָנאָליטיקער?

עס איז ניט לייכט זיך גופא צו אנאליזירן און איך נעם זיך ניט אונטער אויפצוקלערן, וויאזוי און פארוואס איך האב אין אזא פאל „געשטעלט אויף זיך“. איך האב גערעכט דער פאמיליע דערוויל צו קיין פראפעסיאנעלן בוהן-לבבות זיך ניט צו ווענדן. לאמיר פראבירן, האב איך ארגומענירט, אויף א פארזיכטיקן אופן אליין די זאך אויסצופארשן. אפשר וועט ער אונז, אויב מיר וועלן אים אויף אן איידעלן אופן „פראוואצירן“, אליין דערציילן וואס אין אים קומט פאר? און אפשר וועט זיך גאר ארויסווייזן, אז ס'איז כלל ניט געפער-לעך און ניט „פארדעכטיקט“?

וועל איך דאָ ניט דערציילן, וואָס פאַר אַ סטראַטעגיק מיר האָבן אָנגע-ווענדעט, כדי אים מודיע צו זיין, אז אונז — דער פאמיליע און א פאר מקורבים — איז באקאנט דער נייער אופן, אויף וועלכן ער פארברענגט זיין „וואקאציע“—שעה אין פארק, א פאר מינוט איז זיין פנים געווען בלאס. ער האט אראפגעלאזט דעם קאפ און שווייגנדיק עפעס געטראכט פאר זיך, ווי איינער וואס געפינט זיך אין אן אומדערווארטעטער פארלעגנהייט. מיט אמאל האט ער זיך אויפגעהויבן פון זיין שטול און אנגעפאנגען נערוועז ארומצוגיין איבערן צימער, ניט קוקנדיק אויף די ארומיקע, ווען ער איז געקומען צו זיך, האט ער זיך געלאסן אראפגעלאזט אין זיין פאטעל און מיט א גאנץ רואיקער שטימע אנגעהויבן רעדן:

„שטעלט מיר ניט, מיינע ליבע, קיין פראגן, ווייל איך וועל איך איצט, נאכדעם ווי מ'האט מיך שוין „געכאפט“, אלץ אליין אויפקלערן, זייט רואיק און האט וועגן מיר קיין יסורים ניט. איך ווייס אז איך בין היינט ניט ווייניקער נארמאל ווי איך בין געווען ביז אהער. איר קענט זען, אז אויף מיין ארבעט, אויף מיינע פליכטן, אויף מיין פעאיקייט צו אורטיילן און אויף די באציאונגען מיט מיטמענטשן האט די ענדערונג אין מיר, וואס איז איך באקאנט געווארן, ניט געווירקט. ניט איך דארף זיך קורירן, ניט איך וויל זיך קורירן, ניט איר קענט מיך צווינגען כ'זאל איצט אנהויבן א לאנגן פראצעס פון סעאנסן ביי א נעווראלאג אדער א פסיכאנאליטיקער. מיר זענען באקאנט זייערע מעטאדן און זייערע דעטעקטיוו-שפצילעך — און איך דארף צו זיי ניט אנקומען, אויב דאס וואס איך וועל איך איצט דערציילן וועט פון איך אויפגענומען ווערן ווי „אומנארמאל“, ארט דאס מיך אויך ניט. עס זיינען פאראן, גלויב איך, „אבנאר-מאליטעטן“ וואס גראד נארמאלע מענטשן ווייזן זיי ארויס — נאטירלעך, אין אומגעוויינלעכע, אזוי צו זאגן, אומנארמאלע באדינגונגען. אבער נאך וואס פיר לאזאפירן? איר קענט באלד קריגן דעם איינדרוק, אז עס שטייט פאר איך א חברה/מאן וואס ס'פעלט אים א קלעפּקע אדער ער האט אריינגעקראגן א אי-בעריקע קלעפּקע אין קאפ, און איצט זוכט ער זיך צו פאר'עקשנען אין זיין משוגעת, גלייך ווי זי וואלט גאר געווען א מעלה, אדער א פריוילעגיע. איך

קען דעם טיפ פון מטורפים און איך וויל איך פארזיכערן, אז איך בין ניט איינער פון זיי. אבער בעסער וועל איך איך דא דערציילן דירעקט, וואס מיט מיר קומט איצט פאר.

„איך האב לעצטנס א גרויסע הנאה — אמת, א הנאה וואס איז געמישט מיט ניט ווייניק פיין, אמאל אויך מיט פשוט'ן, פיזישן ווייטיק — פון פאר-וואנדלען זיך אויף א שעה צייט אין א קליינשטעטלדיקן איד פון דרום-רוס-לאנד, פון וואנען איך שטאם, ווי אייך איז באקאנט. דאס שטעטל (איך ווייס ניט וויאזוי, דורך וועלכן פארבארגענעם מעכאניזם) האט מיטאמאל אויפגעוואכט אין מיר. כ'האב געמיינט, אז כ'האב עס שוין לאנג פארגעסן. איז עס ווי אויפגעשטאנען אין מיר תחית המתים, און ניט איך רעד, נאר דאס שטעטל רעדט פון מיר ארויס. כ'האב זיך דערמאנט אידיאמען און אויסדרוקן אין אידיש; לאקאליזמען, וואס זענען שוין לאנגע, לאנגע יארן געשלאפן אין מיר אין זייער הינדער-פלעט. עס וואכן אויף אין מיר סצענעס, געשטאלטן, זשעסטן, וואס מ'קען זיי שוין מסתמא היינט ניט זען אין דעם שטעטל פון מיין פריער, גאר-פריער יוגנט. וויאזוי זאל מען זיי דארט זען, אז קיין אידן, ווי איך ווייס, זענען שוין דארט נישטא? דאס שטעטל איז אינגאנצן אפגעמעקט געווארן און אירע מענטשן, אירע אידן, זענען כמעט אלע אויסגעשטראכן געווארן פון צווישן די לעבעדיקע. דאס שטעטל לעבט אבער — אין מיר. עס לעבט מיט איר פיקחות און בטלנות, מיט אלע חניען און אומ'חניען, אבער אויך די אומ'חניען זענען מיר איצט נאענט און ליב. א דיבוק, וואלט מסתמא מיין באבע געזאגט. זאל זיין א דיבוק. מיך ארט עס ניט. איך וויל ניט, מ'זאל דעם דיבוק פון מיר ארויסטרייבן. וואריים, אין תוך, וואס איז א דיבוק? איינער אדער עפעס וואס לעבט שוין ניט — לעבט שוין ניט לויט אונזערע בשר-ודם-באגריפן — און וויל לעבן, זוכט זיך דער איינער אדער „דער עפעס“ אפ א „כלי“ און לעבט אין איר, לעבט און רעדט פון איר ארויס. עס אינטערעסירט מיך ניט, וואס פאכלייט וועלן וועגן דעם זאגן. איך האלט עס פאר גאנץ נארמאל און קיינער דארף פון דעם אין קיין פאניק ניט אריינפאלן.

„איך האב אנגעהויבן — איך געדענקט ניט פינקטלעך ווען דער אג-פאנג איז געווען און וויאזוי ער איז פלוצים אנגעקומען — איך האב אג-געהויבן רעדן צו זיך אידיש, ווייל דאס שטעטל האט גערעדט אידיש און עס וויל דורך מיר ווייטער רעדן אידיש. ווילט איר וויסן, וואס איך רעד צו זיך? גוט, איך וועל מאכן א פראוו טיילווייז צו רעסטאורירן פאר איך דעם אינ-האלט פון מיינס א דיבוק-שעה:

„אט א שטייגער, שווימען פאר מיר אויף משה זאלאטוכא און יאנקל דעם בלעכער'ס. איך זע ווי זיי באגעגענען זיך אין גאס און איך רעד פאר זיי בידן.

יאַנקל: וואָס מאַכט איר, ר' משה?

משה: דאַנקען גאָט.

יאַנקל: כ'האַב געהערט, די קו האָט זיך ביי אייך געקעלט... .

משה: ניין, ביידע קי. כ'האַב אָבער געליטן די וואָך אַ שאַדן. מ'האַט מיר צוגע'לקח'נט מיין טשערעדיניקל (אין בעסאַראַביע און דרום פּאָדאָליע — אַ לאַשעקל, אַ יונג פּערדל).

יאַנקל: ס'אַ היימישער גנב, ר' משה.

משה: וואָס רעדט איר? אידן גנב'ענען ניט.

יאַנקל: שייך זאָגן, אידן גנב'ענען נישט... ר' ברוך'ל דיין גנב'עט ניט, כאַצקל דער מלמד גנב'עט ניט, דער אַפטייקער גנב'עט ניט. אָבער... נו, כ'וועל שוין בעסער שווייגן.

משה: בעסער שווייגט טאַקע. כ'האַב געטראַכט, אפשר האָט עס צוגע-

גנב'עט אַנדרישאַ. איר קענט דעם שייגעץ, מיין שכנ'ס זון?

יאַנקל: האָט איר אים געפּרעגט?

משה: יאָ, כ'האַב אים אַזוי, ווי אגב אורחא, אַ פּרעג געטאָן, צי האָט ער ניט עפּעס אַ חשד, וואוהין דאָס באַשעפּעניש איז אַהינגעקומען. האָט ער זיך צעשמייכלט מיט די טריפה'נע ציין און אַ זאָג געטאָן: איך בין זיכער אַז די ציציליסטן (סאַציאַליסטן) האָבן עס צוגע'גנב'עט. זיי דאַרפן געלט אויף צו דרוקן נייע פּלאַקלאַמאַציעס (פּראַקלאַמאַציעס).

די צוויי אידן פאַרשווינדן, אָבער אַ פאַר מינוט האָבן זיי געלעבט — גע- לעבט און גערעדט דורך מיר: איך בין געווען — זיי.

„און אַט שווימט אויף זידל דער פּראַצענטניק מיט די געדיכטע, ביזע ברעמען און קליינע פּעטע אייגעלעך. ער שטעלט אַפּ סענדער דעם מלמד און טוט אים נאַכלעסיק אַ פּרעג:

— ווען מאַכט דיין ברודער חתונה זיין מיידל?

— אם ירצה השם, שבת נאָך שבועות.

— זי איז שוין קיין עין-הרע?

— וואָס איז איז זי שוין קיין עין-הרע?

— ניט וויכטיק, כ'האַב נאָר געטראַכט ביי זיך, אַז זי איז שוין נאָך

שלשים — זי מעג שוין הערן כלי-זמר... .

„און אַט איז לייזער בעל-עגלה, וועמען ס'קומט אַפט אויס צו פירן שררות, הויכע טשינאוויקעס, פונם שטעטל אין דער גובערניע. ער ווינשט זיי, די כוליאַגעס, אַלע עשר מכות פון מצרים, און ווי אַן הוספה נאָך די כאַלערע. ער איז אַרומגערינגלט מיט חברה פון צעך, דערציילט זיי וואָס ס'טוט זיך אין דער גובערניע און וואָס פאַר אַ נייע גזירות מען גרייט צו פאַר אידן, און פאַר- ענדיקט מעלאַדראַמאַטיש:

„אוי אהר'עלע מיטן צונגעלע, אוי משה'לע מיט דעם שטעקעלע! וואו זענט איר, די צוויי ברידערלעך? און אז פּרעה איז שוין אויף דער וועלט נישטאָ, איז אונז שוין גוט? וואו זענט איר, משה'לע און אהר'עלע?
 „און אָט זיצט גיטל דאָס שניידער־מיידל אין אַ לבנה־נאַכט, אַליין אויפן גאַנץ, און קוקט פאַרטראַכט אין דער ווייטקייט. פון איר מויל הויבט אָן אַרויסשטראַמען מיט אַ שטילער, בענקנדיקער שטימע (ס'הייסט, די שטימע איז מיינע, איך מאַך איר נאָך, און מסתמא קלינגט מיין נאַכמאַכעניש זייער משונה'דיק) אַ לידל, וואָס איך געדענק פון אים בלויז די ערשטע צוויי זאַצן, און אפשר אויך זיי ניט גאַנץ ריכטיק:

„געלט אין פּאָלק אַריין וועל איך דיר שיקן.

און איך וועל זיך מוטשען ביי שניידעריי...

און אָט שטייען אויף פאַר מיר אידל שוחט און כאַצקל דער מלמד:
 — ר' כאַצקל, ווי קומט עס, וואָס אַלע יאָרן האָט איר עס ניט גע-
 מערקט? ווען זאָנוול חזן זאָל ניט מאַכן אַ מי שברך דעם רשע־מרושע, איז אַז ער קומט צו די ווערטער „ובכל מעשיו יצליח“, טוט ער מיטאַמאָל אַ דריי מיט דער נאָז און ער זאָגט ניט „יצליח“ נאָר „יסריח“.

— און דאָך האָט עס ניט געהאַלפּן, ניקאַלאַי איז נאָך אַלץ אויפן כסא המלוכה.

— ס'וועט העלפּן, ס'וועט העלפּן, רב כאַצקל.

„ביידע קוקן זיך אַרום, צי מ'הערט ניט וואָס די צוויי קאַנספּיראַטאָרן רעדן, און ר' אידל דער שוחט לייגט צו צוויי פינגער צום מויל. דער מלמד פאַרענדיקט דעם שמועס מיט אַ דערשראַקענעם האַלבן־קול: פתח שין — שאַ...
 „און אָט גייט דורך דער ליטווישער מלמד (פאַר די גמרא־אינגלעך) וואָס זיצט שוין אַליין אַ צאָל יאָרן אין שטעטל אָן דער משפּחה און פאַרט אפילו אויף פסח ניט אַהיים: אַלץ, זאָגט מען און מען חידוש'ט זיך, כדי צו שפּאַרן געלט. אַ כאַליאַסטער פאַרשייטע אינגלעך, פון אַנדערע חדרים, גייען אים נאָך און זינגען אויף־צו־להכעיס אַ לידל, וואָס זיי האָבן צוזאַמען „פאַרפּאַסט“ (איך געדענק נאָך די „מעלאָדיע“, וואָס חברה „שאַלטעקעס“ האָבן פאַר דעם לידל גענוצט):

„ליטוועק, ליטוועק, וואו'ז דאָן פרו? (אַ פרוי)

ליטוועק, ליטוועק, וואו'ז דאָן קינד?

ליטוועק, ווערסט שוין גראַז און גרו (גרייז און גראַ).

פון דאָן עסן פלייש פון רינד.

זיצט ביי אונז שוין יאָרן זיבן

און דעם וואָב (ווייב) קאַן בריוו געשריבן.

„און אָט איז אַן אַנדער גאַס — אַן אַנדער, טשאַטע' אינגלעך, וואָס זינגען אַ

„ציגיגנעריש“ לידל. איך ווייס ניט, פון וואָנען זיי האָבן עס גענומען, אויף וואָס פאַר אַ לשון עס איז „פאַרפאַסט“ געוואָרן, און צי איז דאָס בכלל אַ לשון. זיי זינגען עס (ס'הייסט איך זינג עס פאַר זיי) אין אַ זנאכערישן טאָן פון עמיצן אָפּשפרעכן אָדער פאַר'כישופ'ן:

„אַנאַ מאַנאַ, שיטראַ בראַך

בראַקאַ לאַמטי, לאַמטי דאָך.

מונע לונע מאַסטע נעקאַ,

וואוקאַ לוסטע קאַנטע ברעקאַ.

„און פלוצים זע איך זיך ביי עלי צעלניקער אין קראָם. רחל, דעם גביר'ס שוור וואָס קומט, דוכט זיך, פון „ווייט טשערניגאָוו“, קוקט אָן גאַלאַנטעריע, פאַרדרייט דאָס מיילכל, און טוט אַ זאַג מעשה-וואוילקענעדיקע און גע-פיעשטשעטע:

„די צוויי לענטעס משל'ן זיך ניט“.

איך זאַג דעמדאָזיקן זאַץ פאַר איר און טו אַ טראַכט: „משל'ן זיך“ איז אַ גוטער אויסדרוק פאַר „האַרמאַנירן“. נאָכדעם צעלאַך איז זיך: נאָ דיר אַ נייעם פילאָלאָג, און נאָך אויף אידיש.

רחל פון „ווייט טשערניגאָוו“ גייט אַרויס פון קראָם מיט לידיקע הענט און איך זאַג מיט אַ ביזן וויבעריש קול פאַר עלי דעם צעלניקער'ס פרוי:
 „ס'משל'ט זיך ניט ביי איר. אַ גאַנצע סוויענטשע מאַרענטשע. משל'ן זאַל זיך איר אין די קישקעס“.

„גענוג? ניין! אָשר דער בוכהאַלטער שטייט לעבן דער פּאַטשט און שפאַרט זיך מיט ברוך שדכן וועגן דעם „פּראַגראַם“ פון דער מיידלשער שקאַלע. ברוך שדכן וויל באַווייזן, אַז אין דער שקאַלע לערנט מען העברעאיש, נישט לשון-קודש. אָשר דער בוכהאַלטער לאַכט אָפּ פון אים:
 „העברעאיש און לשון-קודש איז איין זאַך“.

לאָזט זיך ברוך שדכן ניט באַזיגן:

„איין זאַך, זאַגט איר? פונקט ווי אַ קוקוסטערקע און אַ ציג זענען איין זאַך. לשון קודש איז... איז... נו, איר ווייסט דאָך וואָס לשון-קודש איז: קידוש, הבדלה, סליחות, מודה אני, ברוך הבא, בעזרת השם יתברך, ציצית, שמע ישראל — אַט דאָס איז לשון-קודש. אָבער וואָס לערנט מען דאָרט? צפור, כלב, סוס, חמור, הלכתי, גנבתי, זנבתי, נשבתי, ברחתי, פּאַשאַל סאַבאַקאַ נאָ יאַרמאַראַק — אַט דאָס איז העברעאיש.“

„גענוג? ניין ניט גענוג! אַ שעה איז לאַנג. אַט זע איך שבת נאָכמיטאָג אַ גרופע דינסטמיידלעך, ווען זיי גייען שפּאַצירן אין זייערע „בעסטע“ מלבושים אויף דער בראַקירטער גאַס. ציכטיק פאַרקעמט, כאַטש פון די האַר טראַגט זיך, דוכט זיך, דער „אַראַמאַט“ פון קעראַסין. זיי גייען מיט געלאַ-

סענע, געמאסטענע טריט, ווי „גביר'ישע טעכטערלעך“, מיט די קעפ העכער און שטאָלצער ווי אין מיטן וואָך: די שבת'דיקע נשמה יתרה. היינט רעדן זיי (זיי אליין, געדענק איך, האָבן דעם אויסדרוק געשאַפן) — „אידיש געצערטלט“: מיט אַ מער מוזיקאלישער אינטאָנאַציע און אַביסל באַשמיקט מיט דייטש-מעריש פון „זשאַרגאַנישע“ מעשה-ביכלעך. דער שמועס איז דורך און דורך „ספעקטאַקל“, אויסלייעניש און אויסטראַכטעניש, אָבער זייט רואיק: נישטאַ צווישן זיי קיין איינע וואָס וועט אַמאָל אויפּוואַרפן דער אַנדערער אַז זי האָט געזאָגט אַ ליגן. טרוים און פאַרשטעלונג זענען ניט קיין שקר:

— האָסט אפּשר געהאַט אַ בריוו פון דיין ברויטיגאַם?

— צוויי בריוו, צוריק מיט אַכט טאָג.

— וואו איז ער איצטער?

— אין אַמסטערדאַם.

— ווען קומט ער צו דיר?

— ניין, ער וועט ניט קומען אַהער. ער שיקט אינגיכץ אַ שליח, מיך נע-מען צו אים — אַהין, די מאַמע וועט קומען שפעטער, ווען דאָס הויז מיטן גרויסן גאַרטן וועט פאַרטיק ווערן.

„איך האָב אייך מסתמא שוין מיד געמאַכט. איך אליין בין אויך שטאַרק מיד. איך ווער ניט מיד אין פאַרק ווען איך בין אליין מיט זיך, אָדער, ריכטיג-קער, מיט זיי. דאָרט איז עס עכט, לעבן; דאָ, היינט — בלויז רעפּאַרט. און איצט — אייער אורטייל. משוגע? עובר-בטל? אַלטקייט? קרענקלעכע נאָס-טאַליגע? זאָגט אייך וואָס איר ווילט, אָבער קיין דאָקטאָר רופט ניט. איך ווייס עפעס, וואָס ער ווייסט ניט. ער איז דאָס אפּשר גאָר ניט מחוייב צו וויסן. איך בין ניט קיין מיסטיקער, און אויב איר וועט זאָגן אַז איך בין עס יאָ, בין איך יעדנפאַלס ניט קיין ספּיריטואַליסט. און דאָך ווייס איך: מיין שטעטל שוועבט אַרום אין עולם-התוהו און, עס וויל לעבן. עס ווייסט אַז ס'וועט שוין קיינמאַל ניט אויפגעבויט ווערן אויפּסניי. עס איז פאַרגאַנגענהייט, דורך און דורך אַמאָליקייט, אויסגעלאַשנקייט, אָבער עס וויל לעבן — אין עמיצן, דורך עמיצן. און די אידן פון שטעטל? זיי זענען פאַרגאַזט, פאַרברענט, געשאַסן, געהאַנגען, דערוואַרגן, באַגראָבן געוואָרן לעבעדיקערהייט, אָבער זיי, די מתים, ווילן אויך לעבן — אין עמיצן, דורך עמיצן. זיי ווילן לעבן אין מיר, אין נאָך טויזנטער און טויזנטער אַזעלכע ווי איך. וואָס? אַנדערע הערן ניט, ווי די מתים בעטן זיך ביי זיי: לעב פאַר אונז אַ שעה אַ טאָג, אַ שעה אַ וואָך, אַ חודש, אַ יאָר? זענען זיי טויב. איך בין נישט קיין טויבער. אויך ניט קיין בלינדער. לעב איך פאַר זיי, רעד איך פאַר זיי, און אַז איך רעד פאַר זיי — רעד איך אידיש. און מערקווירדיק: וואָס איך האָב פון אידיש פאַרגעסן, געדענקען נאָך זיי זיי געדענקען און דערמאָנען מיך.“

מיין פריינט איז צו קיין דאָקטאָר ניט געגאַנגען. די פאַמיליע האָט זיך ביס-
לעכווייז צוגעוואוינט און באַרואיקט. ער טוט יעדן טאָג זיין אַרבעט געוויסנ-
האַפט און מיט ניט-קלענערער דיסציפלין. ער איז אַ נאַרמאַלער מענטש
כמעט אַלע שעה'ן פון טאָג און נאַכט. „אומנאַרמאַל“ איז ער בלויז איין שעה
אַ טאָג — אין פאַרק, אויפן שפּאַציר, ווען ער רעדט צו זיך אַליין, ווען ער
רעדט אידיש.

וויאָזוי ער האָט זיין „דיבוק“ דיסציפלינירט, וויאָזוי ער האָט אויף אים
גוזר געווען, ער זאָל „פונקציאָנירן“ נאָר איין שעה אַ טאָג, און דערצו נאָר אַ
באַשטימטע שעה — איז זיין סוד. איך בין שטאַרק מסופק, צי ער אַליין איז
אימשטאַנד דאָס אויפצוקלערן. איך וועל אים יעדנפאַלס וועגן דעם קינמאַל
ניט פרעגן...

ער צדיק האָט געפֿאָדערט פֿונם ריבונ־של־עולם ער זאָל בטל מאַכן זיין גורה. צוליב זיין אהבת ישראל איז ער געווען גרייט אפילו זיך צו קריגן מיטן בורא־עולם. איז ארויסגעקומען אַ בית־קול און האָט דעם צדיק מודיע געווען אַז זיין וואָרט האָט געהאַט אַ פעולה אין די עולמות העליונים. די גזירה וועט בטל ווערן, אָבער ער וועט דערפֿאַר דאַרפֿן באַצאָלן מיט זיין עולם־הבא. האָט דער צדיק פֿון גרויס שמחה אויפֿגעהויבן די הענט צום הימל און אויסגעשריען: איך דאַנק דיר, גאָטעניו; פֿון איצטער אָן און ווייטער וועל איך דיך שוין קענען דינען שלא על מנת לקבל פרס.

אזוי דערציילט די פֿאַלקס־מעשה. זאָל איך גלויבן דעם צדיק, אַז ער האָט טאַקע געמיינט וואָס ער האָט געזאָגט? האָט זיך דען דער צדיק אויף אַן אמת'ן געפֿילט אזוי זינדיק, אַז דער אויבערשטער זאָל מעגן דערפֿאַר ביי אים צונעמען זיין חלק עולם הבא? איז אהבת ישראל אַ חטא? און פֿאַר־וואָס דאַרף מען עס דינען אַ גאָט, וואָס באַשטראַפֿט פֿאַר ליב־האַבן? ווער ס'איז גרייט צו דינען אַ בייזן, אכזריות־דיקן גאָט — מיט וואָס איז ער אַ צדיק?

איך מיין, אַז אין תּוֹך, אין זיינע „מעמקים“, האָט דער צדיק גאָר דעם בת־קול ניט געגלויבט: מאַלע וואָס אַ קול פֿון אויבן זאָגט? אַט האָט אַמאָל אַזאַ קול געהייסן אברהם אָבינו'ן ברענגען יצחק'ן אויף דער עקידה — האָט עס דען געמיינט אויף אַן אמת'ן? דאָס סטראַשען מיט צונעמען דעם חלק עולם הבא איז גאָר אַ נסיון. די פמליא של מעלה וויל אויסגעפינען, צי דער צדיק איז טאַקע אַ צדיק, צי איז ער גרייט צוליב אהבת ישראל אַוועקצוגעבן דאָס וויכ־טיקסטע, און אפשר גאָר — צי קען מען אים איינרעדן, אַז דער ריבונ־של־עולם איז מסוגל צו באַגיין אַזאַ עווילה. דאָס, וואָס דער צדיק האָט זיך ניט דערשראָקן, איז אַ סימן אַז ער איז אַ גרויסער מאַמין; זאָל מען דראַען פֿון אויבן וויפל מען וויל — אַז ס'וועט קומען צום יום־הדין, וועט מען מיר געבן וואָס מיר קומט, און מען וועט מיר אפשר נאָך פֿאַררעכענען פֿאַר אַ מצוה מיין „עבירה“, מיין חוצפה כלפי שמיא.

אויב ביים צדיק איז אויף אַ מינוט דורכגעלאָפֿן אַ ספק, אַז אפשר מיינט מען טאַקע ערנסט מיט דער דראַאונג, אַז ער האָט גראָד אין יענער מינוט אויס־געשריען, אַז ער איז מוחל זיין חלק עולם־הבא, ליגט ערשט אין דעם אויסגע־שריי די רעכטע „חוצפה“: וואָס פֿאַר אַ גאָט, אַזאַ עולם־הבא; און ביי אַ גאָט, וואָס קען באַשטראַפֿן זיינס אַ באַשעפעניש פֿאַר רחמנות־האַבן אויף אַנדערע

באשפענישן קען די עולם-הבא קיין טעם ניט האָבן. פון דער עולם-הבא פון אַזאַ גאַט איז גאַרניט אַזוי שווער זיך אָפצוזאָגן.

* * *

פרייוויליקע מאַרטירערשאַפט איז שטענדיק אַן אַקט פון רעליגיעזער אַמונה. אַן אַזאַ אַמונה איז נישטאַ קיין מסירת נפש, קען ניט זיין קיין קבלת יסורים. זינט די וועלט שטייט האַט זיך נאָך קיין איין מענטש ניט מפקיר געווען פאַר אַן ערדישן אידעאַל אָדער פאַר אַן ערד-געבונדענעם ציל. אויך די ניט-גלויביקע האָבן אַוועקגעגעבן זייער לעבן בלויז פאַרן שטראַל פון אייביקייט וואָס האַט דורכגעלויכטן דורך דער היסטאָרישער אָדער סאַציאַלער אידיע, וועלכע זיי האָבן געדינט. זייער ניט-גלויביקייט, זייער ניט-מעטאַפיזישקייט איז געווען אַן אילוזיע. אַוועקגעבנדיק זייער לעבן, האָבן זיי מקדש געווען דעם-זעלבן „שם“, אין וועלכן זייער שכל התחתון האַט געלייקנט. וואָס? זיי האָבן וועגן דעם ניט געוואוסט? אָבער ווייסט טאַקע אַ מענטש אינגאַנצן וואָס עס „ווייסט-זיך“ אין אים? ... דעם אמת'ן, דעם איינציק-מעגלעכן וועלט-געפיל פונם עכט-ניט-גלויביקן האַט אַמאָל אויסגעדריקט וואָלטער: „Je men fiche“, „עס הויבט מיר ניט אָן צו אַרן“, אָדער — „הכל הבל“ ... וויליאַם דשעיימס האַט דערפון געמאַכט אַ טערמין „זשע-מ'אָן-פישיום“, מיט וועלכן ער האַט באַצייכנט דאָס לייקענען פון וועלכן ניט איז ווערט אין דעם גאַנצן וועלט-זיין. דער היפוך פון דער דאָזיקער איינשטעלונג איז יענער וועלט-געפיל, וואָס האַט זיך אויסגעדריקט ביי די ניי-ענגלענדער טראַנסצעדענטאַליסטן: „I accept the universe.“ איך אַקצעפטיר דעם אוניווערז — דאָס קען האָבן ביי טויזנט יחידים טויזנט אינהאַלטן אָדער וואַריאַנטן פון אַן אינהאַלט. אָבער וואָס דער אינ-האַלט זאָל ניט זיין, איז דאָס, פאַר אַלעמען, פייער-לעכקייט. און וויל מען וויסן, צי איינער איז רעליגיעז אָדער ניט-רעליגיעז, דאַרף מען זיך גאָר ניט נאָכ-פרעגן אויף דעם וואָס ער זאָגט (אָדער ער מיינט) אָו ער גלויבט, און וואָס עס זענען זיינע „איבערצייגונגען“ אָדער אינטעלעקטועלע עקשנות'ן, מען דאַרף זיך בלויז צוקוקן צו אים און זען, אין וועלכער מאָס ער איז מסוגל צו לעבן אָדער צו האַנדלען פייערלעך.

* * *

קידוש-השם איז אפשר, אין געוויסע פּאַלן, אַן עקספּערימענט — דער געוואַגטסטער, סאַמע אַוואַנטוריסטישער עקספּערימענט, אויף וועלכן דער מין מענטש איז מסוגל. „ווען דער לעצטער פונק פון מיין מאַרטירערישן לעבן וועט אויסגעלאָשן ווערן, וועט מיט מיר געשען עפעס שפּאַגל-נייעס, אָדער איך וועל איינגעשלונגען ווערן פונם אַבסאָלוטן נישט. קומט טאַקע דאָס שפּאַגל-נייע, וועט אַלצדינג פאַרענטפּערט ווערן און עס איז ניט פאַראַן יענע טרער וואָס וועט דאָרט ניט קריגן איר תיקון; עפנט אויף זיין שלונג דער „נישט“ — איז

דאך דער גאנצער הפסד קיין הפסד ניט און ס'איז סאיי-ווי-סאיי ניט געווען כדאי צו לעבן".

אבער ניט יעדער בעל-חשבון איז פעאיק צו מאכן אַזעלכע חשובונות.

* * *

מען דאַרף זיך לערנען פונם בעל-שם אָדער אפשר גאָר פון יענע חסידים וואָס האָבן געזען דעם בעל-שם אין חלום. איינעם פון זיי האָט זיך גע'חלום'ט, אַז דער בעל-שם האָט געהאַט אַ וויכוח מיטן אַר"י הקדוש. יעדער פון די צוויי האָט געהאַט זיין פירוש אויף אַ געוויסער שטעלע אין זוהר. האָבן זיי אָפגע-מאַכט צווישן זיך, אַז זיי וועלן פרעגן דעם מחבר פון זוהר, וואָס ער האָט מיט יענעם מאמר געמיינט. ר' שמעון בן יוחאי האָט זיי אויסגעהערט און גע-פסק'נט, אַז דער אַר"י הקדוש איז געווען גערעכט מיט זיין אויסטייטשונג. אָבער דער בעל-שם איז ביי זיך ניט אַראָפגעפאַלן: אויך ר' שמעון בן יוחאי איז נאָך ניט דער פוסק אחרון, ווייל געשריבן דעם זוהר האָט ער דאָך מיטן כוח פון רוח-הקודש, איז דאָך גאָר דער אמת'ער מחבר ניט ער, נאָר דער רוח-הקודש. האָט ער זיך אַוועקגעלאָזט גלייך צום רוח-הקודש און ביי אים אַליין זיך אָנגעפרעגט. האָט זיך דענסטמאַל אַרויסגעוויזן, אַז ר' שמעון בן יוחאי האָט "פאַרגעסן" וואָס דער רוח-הקודש האָט דורך אים געשריבן, און דעם בעל-שם'ס פירוש איז געווען דער אמת'ער.

גיין דירעקט צום רוח הקודש; טרינקען פונם קוואַל גופא און ניט פון די כלים, וואָס עמעצער אַנדערש האָט געטראָגן צום קוואַל כדי זיי אָנצופילן; ניט צו פאַרהייליקן קיין שום מענטשלעכע אויטאָריטעט; זיך ניט פאַרלאָזן, ניט אויף קיין נביא און ניט קיין שליח און ניט אויף קיין מלאך, איז די העכסטע אויטאָנאָמיע פונם יחיד ווי אַ תנאי פון אַקטיוו-רעליגיעזן לעבן.

אַן אַ מינימום פון אַזאַ אויטאָנאָמיע; אַן, לכל הפחות, אַ טיילווייזער פריי-הייט פון "פאַרמיטלער", האָט דאָס גאַנצע גייסטיקע לעבן קיין טעם ניט.

* * *

משיח וועט קיינמאַל ניט קומען — אין דעם באַשטייט זיין אייגנאַרטיקע רעאַליטעט. ווי די רעאַליטעט פון אַ געאַמעטרישן פונקט: קיינער האָט נאָך אַזאַ זאך ניט געזען און — דאָך...

יעדער געקומענער אָדער קומענדער משיח; יעדער משיח וועמענס קומען עס ווערט דערוואַרט אין צייט און רוים, איז אין פאַרגלייך מיטן "עכטן" משיח אומגעפער דאָסזעלבע וואָס אַ פיזישער פונקט אין פאַרגלייך מיט אַ געאַמעטרישן פונקט. אויך משיח-בן-דוד וועט זיין ניט מער ווי אַ מפנה-דרך פאַר אַן אַנדער משיח, וועלכער וועט נאָך אויך ניט זיין דער לעצטער, דער ענדגילטיקער, דער אַבסאָלוטער.

פונדעסטוועגן איז משיח ניט קיין פיקציע, ניט קיין אילוזיע, ווער קען עס זאָגן אויף אַ שפּאַנונג אַז זי איז אילוזיאַריש?

* * *

מען דערציילט מיר, אַז אַחד העם זאָל זיך האָבן אויסגעדריקט, אַז ווען עס וואָלט געשטאַנען פאַר אים די ברירה אויסצוקלייבן צווישן אַבסאָלוטער גערעכטיקייט („הצדק המוחלט“) און דער עקזיסטענץ פונם אידישן פּאָלק, וואָלט ער אויסגעקליבן דאָס צווייטע. עס גלויבן זיך מיר ניט, אַז אַחד העם זאָל דאָס טאַקע האָבן געזאָגט. עס איז פּונקט אַזאַ אַבסורד ווי, למשל, זאָגן אַז מיר איז ליבער סתם אַ פיר־עק איידער אַ קוואַדראַטער קרייז. עס קען ניט זיין ליבער ווייל (לויט אונזער תּפּיסה) עקזיסטירט נישט קיין קוואַדראַטער קרייז. נישטאַ אַזאַ אַבסאָלוטע גערעכטיקייט, וואָס דער אונטערגאַנג פון אַ פּאָלק (אפילו פון אַ „מינדערוויכטיקערן“ פּאָלק ווי אידן) זאָל זיין אַ תּנאי פאַר איר עקזיסטענץ אָדער טריאומף.

אויב עמיצער זאָגט דאָס, וואָס עס ווערט צוגעשריבן אַחד־העם/ן, איז דאָס ניט קיין „אהבת־ישראל“, נאָר סתם נאַציאָנאַליסטישע מליצה אָן וועלכן ניט איז אינהאַלט.

* * *

אַז דער באַריכט וועגן ישׁוֹן איז אין די דריי סינאַפטישע עוואַנגעליעס אַ מער אָדער ווייניקער ריכטיקער — באַזירט אויף זכּרונות פון תּלמידים און צייט־עדות, וואָס זענען אין משך פון עטלעכע דורות איבערגעגאַנגען פון מויל צו מויל — קען מען זען פון שטעלן, וואָס זענען פאַר אים מער גנאי ווי שבח. די שרייבער און רעדאַקטאָרן פונם נייעם טעסטאַמענט האָבן, ווייזט אויס, ניט געוואָגט ארויסצונעמען אַ פאַר געשיכטעס, וואָס וואַרפן אַ שווערן שאַטן אויף זיין פּערזענלעכקייט: יענע געשיכטעס זענען שוין מסתּמא געהייליקט געוואָרן דורך טראַדיציע און מ'האַט ניט געוואָגט זיי אַנצורירן.

ווען דער נייער טעסטאַמענט איז קאַנאָניזירט געוואָרן, איז קריסטנטום שוין געווען אַן אוניווערסאַלע רעליגיע און, לויט אירע צילן, אַן אוניווערסאַלע קירכע. נאָך אין פּוילוס'ס טעג איז „די פּריילעכע בשורה“ שוין אַרויסגעגאַנגען פון די ד' אמות פון אַ קליין אידיש סעקטעלע אין אַן „אַזיאַטיש ווינקל“ פון דער רוימישער אימפעריע. און דאָך זענען אין די עוואַנגעליעס געבליבן שטאַרקע סימנים פון ענגהאַרציקן נאַציאָנאַליזם. ווען ישו שיקט זיינע שליחים אַנצוזאָגן די בשורה פון גאָט'ס קעניגרייך, גיט ער זיי אַ כּמעט־ראַסיסטישע אינסטרוקציע: „אויף דעם וועג פון די גוים זאָל איר ניט גיין און אין דער שטאָט פון די שומרונים זאָלט איר ניט אַריינקומען; גייט (נאָר) צו די פאַר־בלאָנדזשעטע שאַף פון ישראל'ס הויז־געזינד“. צו דער כּנעני־שער פּרוי וואָס בעט ביי אים אַ רפואה פאַר איר טאָכטער, גיט ער אַ טיף־שאַקירנדיקן ענטפּער:

„עס איז ניט גוט צו נעמען דאָס ברויט פון די קינדער און עס וואָרפן פאַר די הינטלעך“, און לויט איינעם פון די עוואַנגעליעס, זאָל ער דענסטמאַל האָבן איבערגעחזר'ט די ווערטער, וואָס ער האָט ביי אַן אַנדער געלעגנהייט גע- זאָגט צו די שליחים: „איך בין געשיקט געוואָרן נאָר צו די פאַרבלאַנדזשעטע שאָף פונם בית ישראל“. פאַר די „קאַטוילישע“ (איבערנאַציאָנאַלע) צוועקן פון דער קירכע האָבן אַזעלכע זאַצן געקאַנט האָבן בלויז אַ נעגאַטיוון ווערט; זיי האַרמאַנירן ניט מיט אַזאַ צענטראַלן פונקט אין דער קריסטלעכער לערע, לויט וועלכן אין גאָט'ס קעניגרייך „איז ניט פאַראַן קיין גריך און ניט קיין איד“ (אין אַ צייט, ווען דער רוב מנין פון די קריסטלעכע געמיינדעס זענען שוין געווען גריכן, רוימער, סתם „גויים“, און זייער ווייניק אידן). עס איז ניט לייכט צו ענטפערן, ווי אַזוי דער „נביא פון נצרת“, וועמעס פערזענלעכקייט איז געוואָרן דער יסוד פון אַן אוניווערסאַלער רעליגיע, האָט נאָך — בכל אופן, אין געוויסע מאַמענטן פון זיין לעבן — געקאַנט טראָגן אין זיך אַזאַ האַס אָדער פאַראַכטונג צו ניט-אידן. די דאָזיקע שטעלן אין נייעם טעסטאַמענט דאַרפן אָבער דינען פאַר יעדן טעאַלאָגישן אָדער קינסטלערישן אידעאָלאָזאָפּאַר פון ישׁו'ס פיגור אַלס אַן ערנסטע וואָרנונג: ער זאָל אים ניט איבעראַידעאַליזירן; ער זאָל אים זען אין דער ריכטיקער היסטאָרישער פערספעקטיוו; ער זאָל ניט פאַרמאַכן זיינע אויגן פאַר ישׁו'ס סתירות, דאָלימען און פאַר דעם „מענטשלעכן, צופיל מענטשלעכן“ אין אים, וואָס ער איז ניט געווען בכוח אין זיך גובר-צו-זיין.

ווער עס איז אַביסל באַקאַנט מיט דער גייסטיקער טעמפעראַטור פון ארץ-ישראל אין ישׁו'ס צייטן, וועט מוזן צוגעבן, אַז פון אַזאַ אכזריות'דיקן און בלינדן נאַציאָנאַליזם זענען שוין געווען פריי אַלע יענע פרושים, וועמען די שפּעטערדיקע קריסטלעכע טראַדיציע האָט געזוכט צו פאַרמיאָסן אין די אויגן פון דער וועלט אַלס אַנטי-אויניווערסאַליסטן. אַזעלכע ווערטער, ווי די וואָס ווערן צוגעשריבן ישׁו'ן אין באַצוג צו גויים, וואָלט מען ניט געקאַנט הערן, ניט פון הלל'ן און ניט פון ר' גמליאל'ן. אידישע תלמידי-חכמים האָבן שוין אין יענער צייט געוואוסט, אַז גויים וואָס זענען מקיים די שבע מצוות בני נח, וועלן האָבן זייער חלק אין עולם הבאָ.

* * *

ווער עס זאָגט אַז אידנטום איז ענג-נאַציאָנאַליסטיש אָדער אַפילו ראַ-סיסטיש און אַז ערשט אין קריסטנטום האָט עס געקראָגן דעם אוניווערסאַ-ליסטישן תיקון, ווייסט ניט וואָס ער האָט געלייענט אין זיין תנ"ך. דער העלד פונם פרומסטן בוך אין תנ"ך איז אַ גוי: איוב. דוד המלך שטאַמט פון אַ גויה (משיח בן דוד וועט אַלזאָ זיין ניט אינגאַנצן „ראַסן-ריין“). יונה הנביא האָט געקראָגן פון גאָט אַ שווערן עונש ווייל ער האָט ניט געוואָלט גיין נבואה-זאָגן

פאַר די גויים פון ניבונה און זיי ראַטעווען פון אומקום. און מיט וועמען האָט חתונה געהאַט משה רבינו?

* * *

קריסטנטום, זאָגט מען, איז אַ דערלייזונגס־רעליגיע, אָבער דער קריסט? וועגן אים האָט אַמאַל ניטשע געזאָגט: „Er sieht nicht erloest aus.“ איך ווענד אָן דעם משקל פון ניטשע'ס ווערטער אויף אונזערע היינטיקע אידישע אתה בחרתנו'קעס: זיי זעען גאָר ניט אויס אתה־בחרתנו'דיק, אויס־דערוויילטקייט איז דאָסזעלבע וואָס האָבן אַ שליחות אין דער וועלט. אָבער שליחות איז טאַט, ניט בלויז דאָס האַלטן אַ שליחות־סמיכה אין קעשענע. וואו איז די טאַט? וואו איז די אָפענסיווע אויף דער אינפעריאַרער, ניט־אויסדערוויילטער וועלט?

וועגן „אתה בחרתנו“ האָט געמעגט רעדן און דענקען ר' אברהם אַבולאַפּיאַ. ווייל ער האָט טאַקע אין דעם געגלויבט, האָט ער געקאָנט זיין „אַגרעסיוו“ — האָט ער זיך אַוועקגעלאָזן קיין רוים מיט'ן צוועק צו איבערצייגן דעם פּופּסט, אַז ער זאָל זיך מגייר זיין. „אתה בחרתנו“ איז רעליגיעזער „אימפּעריאַליזם“ אָדער סתם אַ זינלאָזע שטיק רעטאָריק. רעדן וועגן אויסדערוויילטקייט און דערביי זיך גוט אויסגעניצן, שמועסן וועגן סופּעריאָריטעט צווישן זיך, אין דער אייגענער משפּחה, און בלחש (אַז די שכנים זאָלן עס, חס וחלילה, ניט דערהערן) — ווער עס פילט אין דעם אַ טעם, זאָל אים וואויל באַקומען.

* * *

צווישן אידן אין אונזער דור איז שוין ניט געפּערלעך צו זיין אָן אַטע־איסט. פאַר ניט גלויבן אין גאָט לייגט מען ביי אונז איצט אין חרם ניט אַריין. עס זענען שוין פאַראַן אפילו רבנים, פאַר וועלכע גאָט איז בלויז אַ „סינטעטי־שער באַגריף“ פון אמת, גוטסקייט און שיינקייט, אָבער ניט קיין מציאות פאַר זיך. ס'איז אָבער נאָך אַלץ אַ סכנה צו זיין אַ מאַמין לויט אָן אייגענעם נוסח, ניט־דאָוונען מעג מען, אָבער דאָוונען פון אַ סידור, אין וועלכן עס פעלט אַ טראַדיציאָנעלע תפילה אָדער עס איז אַריינגעשטעלט אַ נייע תפילה — ווער עס טוט עס איז אַן עוכר־ישראל, אַ מסית ומדיח און וואָס אין דער קאָרט. אויב דו ווילסט אויף זיך נעמען אַ רעליגיעזן דרך (בעסער וואָלט געווען, ווען דו לאָזט זיך אין אַזעלכע שטות'ערייען ניט אַריין), האָט דעם דרך פאַר דיר שוין אויסגעטראָטן מיין זידע אין קאַלאַמיי, און קיין נייע אָדער אַנדערע וועגן טאָריסטו ניט זוכן. ביזטו אַ כּופּר־בעיקר — מהיכי תיתי, האָב איך קעגן דיר גאַרנישט, אָבער טאַמער וועט זיך אַרויסווייזן אַז דו ביזט אַ כּופּר־בוזידע, וועט מען אין שול אַנצייגן שוואַרצע ליכט און מען וועט בלאָזן שופּר און מען וועט דיך אַריינלייגן אין דער „ח“.

* * *

דעמאָקראַטיע איז אין תוך אַ רעליגיעזע אידייע. גלייכהייט פון יעדן מענטשן פאַרן געזעץ, זיין גלייכווערטיקייט אין דער מלוכה און אין דער געזעץ זעלשאַפט איז געבויט אויף אמונה, ניט אויף דערפאַרונג. אין דער נאַטור איז קיין גלייכהייט ניט פאַראַן און פון דער ביאָלאָגישער וועלט האָבן מיר די אידייע פון גלייכהייט ניט געקאַנט אַרויסקריגן. די פאַרמולע „אַלע זיינען גלייך“ קען האָבן בלויז אַ מעטאָפיזישן יסוד. זיי זענען גלייך פאַר גאָט, פאַר דער אייביקייט, פאַרן אַבסאָלוטן. ווי גרויס עס זאָלן ניט זיין די אונטערשידן צווישן איינעם און דעם אַנדערן — קערפערלעך, פסיכיש, אינטעלעקטועל, מאַראַליש, עסטעטיש — און ווי ממשות'דיק יענע אונטערשידן זאָלן ניט זיין, זענען זיי, אין לעצטן סך-הכל, אומבאַדייטנדיקע וואַריאַציעס אין פאַרגלייך מיטן „צלם אלהים“ וואָס אַלע טראָגן בשותפות. אויף אַ בלויז-ראַציאָנאַלן אָדער עקספע-רימענטאַלן אופן וואָלטן מיר דעם באַגריף גלייכקייט קיינמאַל ניט געקאַנט שאַפן.

אין דעם פרט איז שלום אַש גערעכט, ווען ער זאָגט, אַז דער הינטער-גרונט פון דער אַמעריקאַנער רעוואָלוציע איז אַ רעליגיעזער און אַז די דעק-לאַראַציע פון אומאָפהענגיקייט איז אין אַ געוויסן זינען אַ רעליגיעזער דאָקר-מענט. ער איז אָבער אומגערעכט ווען ער וויל מיינען אַז בלויז די אַמעריקאַנער רעוואָלוציע האָט אַ רעליגיעזן מקור. דאָסזעלבע קען געזאָגט ווערן אויך וועגן דער ענגלישער און „אפילו“ וועגן דער פראַנצויזישער. די „גאַטלאַזיקייט“ פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע איז געווען ניט מער ווי אַ שילד, ניט איר אינווייניקסטער תוך. יעדע דעמאָקראַטישע רעוואָלוציע, אַלץ איינס וואָס עס זאָל ניט זיין דער אָפּיציעלער אַני-מאַמין פון אירע פירער, איז געשפּייזט פון אַ רעליגיעזן מקור; קריגט איר קראַפט און אימפעט פון אַ זיכערקייט אַז אַלע מענטשן זענען „בנים למקום“. די לאַזונג פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע איז געווען „נאַטירלעכע רעכט, רעכט מיט וועלכע יעדער מענטש ווערט גע-בירן און וואָס קיינער טאָר דערפאַר ביי אים ניט צונעמען“. מענטשן וואָס קעמפן פאַר אזעלכע רעכט מעגן זאָגן און מיינען אַז זיי זענען אַטעאיסטן. אָבער הייליקייט פון רעכט, וואָס שטיצן זיך בלויז אויף אַזאַ פאַקט ווי געבוירן ווערן; פון רעכט וואָס אַ מענטשלעך באַשעפעניש ברענגט מיט זיך אין דער וועלט, איז ניט נאָר אַ רעליגיעזער, נאָר אפילו אַ מיסטישער באַגריף — אַנ-געוויכט מיט אַ געפיל פון פראַוידענציעלער שליחות אין יעדער געביט. אין איר אור-יסוד און אירע פאַטענצן איז דערפאַר יעדע דעמאָקראַטישע גע-זעלשאַפט אַ טעאָקראַטיע.

פונדעסטוועגן וואָלט איך אין אידישן סידור ניט אַריינגעשטעלט, ווי אַש רעקאַמענדירט, די דעקלאַראַציע פון אומאָפהענגיקייט. ווען איך וואָלט געווען אַ קריסט, וואָלט איך זי אויך אין קריסטלעכן סידור ניט אַריינגענומען. זי

איז דאָרט איבעריק, ווייל זי טראַגט מיט זיך ניט אַריין קיין מאַטיוו וואָס איז דאָרט ניט פאַראַן. זי איז אַליין אַ פּראָדוקט פּונם „סידור“, פון דער אידיש-קריסטלעכער וועלט-אַנשוואונג. רעוואָלוציעס האָבן נאָך גענוג צו לערנען פון רעליגיע, אָבער קיין רעוואָלוציאַנערער דאָקומענט פאַרמאָגט ניט אין זיך אַזעלכעס וואָס רעליגיע האָט אין תּוך שוין לאַנג ניט אַנטדעקט.

איך זאָג „רעליגיע“, בדרך כלל — ניט יעדע פון די קאָנקרעטע אַדער היסטאָרישע רעליגיעס. עס זענען פאַראַן רעליגיעס, וואָס זענען לויט זייער עצם וועזן אַנטי-דעמאָקראַטיש. דער הינדואיזם מיט זיין באַגריף וועגן דעם אַז יעדער מענטש ווערט געבוירן אַלס אַ מיטגליד פון אַ באַשטימטער קאָסטע איז אַנטי-דעמאָקראַטיש, אָבער אין אַ הינדואיסטישן סידור וועט מען די אַמע-ריקאַנער דעקלאַראַציע פון אומאָפּהענגיקייט סאַי-ווי-סאַי ניט אַרייננעמען: זי איז קעגן דעם גייסט פון אַרטאָדאָקסישן הינדואיזם, וואָס גלויבט נאָך אַלץ אַז מענטשן ווערן געבוירן מיט ניט-גלייכע רעכט און מיט ניט-גלייכע התחייבות'ן.

* * *

אויך די אידייע פון דער רוסישער רעוואָלוציע (די אומבאַוואוסט-סטימולירנדיקע אידייע, ניט די וואולגאַר-מאַרקסיסטישע אידעאָלאָגיע) איז געווען אַ רעליגיעזע. אמת, אירע מיטלען זענען שאַקירנדיק אַנטי-רעליגיעז, אָבער איז עס דען דאָס ערשטע מאָל אין דער מענטשלעכער געשיכטע וואָס רעליגיעזע אינסטיטוציעס פאַרשוועכן זייערע גרעסטע הייליקטימער? דער וועג פון „לשמה“ צו „לא לשמה“ איז לייכטער ווי — פאַרקערט.

